

কটনিয়ানৰ নিৰ্বাচিত গল্প

প্ৰথম খণ্ড

সম্পাদক

শ্ৰীপ্ৰশান্ত কুমাৰ মহন্ত

মুখ্য সহযোগী সম্পাদক

শ্ৰীবিমান বৰুৱা

কটন কলেজ সাহিত্য সভা, গুৱাহাটী

ইউ.ডব্লিউ. ৪৮৮, গুৱাহাটী-৭৮১০০১

প্রকাশক :

শ্রীনবেশ চন্দ্র দত্ত

ইউডেন্টচ্ ষ্ট'বচ্

কলেজ হোস্টেল বোড

গুৱাহাটী-৭৮১০০১

পরিবেশক :

ভাবতী বুক ষ্টল

জি. এফ. বোড

গোলাঘাট-৭৮৫৬২১

প্রচ্ছদ ও অলংকরণ :

পূর্ণেন্দু পত্রী

প্রথম প্রকাশ :

ডিচেম্বৰ, ১৯৮৮

মূল্য : ৫০.০০ টকা

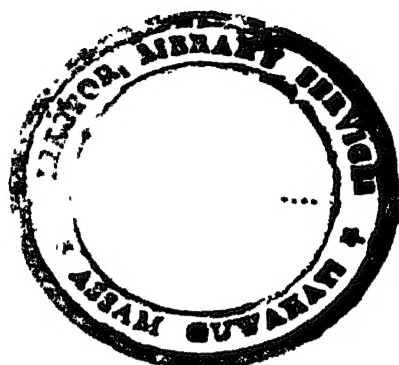
মুদ্রাকৰ :

শ্রীতাপস কুমাৰ দলুই

পান্নালাল এণ্ড কোং

২৮বি, অবিলাশ ঘোষ লেন

কলিকতা-৬

সম্পাদনা সমিতি

ড° কমলেন্দুদেৱ জোৰী,	মুখ্য উপদেষ্টা
ড° বামচৰণ ঠাকুৰীয়া,	উপদেষ্টা
অধ্যাপক পৰন কুমাৰ বৰুৱা,	উপদেষ্টা
অধ্যাপক তীৰ্থনাথ বৰকটকী,	সভাপতি
শ্ৰীপ্ৰশান্ত কুমাৰ মহন্ত,	সম্পাদক
শ্ৰীবিমান বৰুৱা,	মুখ্য সহযোগী
	সম্পাদক

সহস্বকল

যোগেন্দ্ৰনাথ তালুকদাৰ, চমছেৰ আলি,
বিভা ভৰালী, অমৰজ্যোতি তাঁতী,
হিমন্তবিশ্ব শৰ্মা, মুকুটলোচন কলিতা

আলোচনা

‘কটনিয়ান’ৰ নিৰ্বাচিত গল্প—কটন মহাবিদ্যালয়ৰ মুখপত্ৰ ‘কটনিয়ান’ত প্ৰকাশিত ঊনত্রিংশটা গল্পৰ এটি সংকলন। ই প্ৰকাশিত হৈছে ১৯৭৬ চনলৈকে—এই চৌৱাশ্লিষ্টা বছৰৰ ভিতৰত একুৰিবি—
‘কটনিয়ান’ত প্ৰকাশ পোৱা বৰ্তমান অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ ভালেকেইজন যশস্বী গল্পকাৰৰ বচনাক ইয়াত ঠাই দিয়া হৈছে যদিও এই সংকলনৰ প্ৰসংগত এটা কথা আবশ্যকিতেনাই খোৱাটো উচিত হ’ব যে সংকলনটো যুগ্মত কৰোঁতে অসমীয়া গল্প সাহিত্যৰ বিৱৰ্তিত যুগ-বিভাজনৰ কথা সন্মূলি চিন্তা কৰা হোৱা নাই, আৰু গল্পসমূহৰ বাছনিৰ ক্ষেত্ৰত ঐচ্ছিকৰ বিচাৰৰ কথাও অলপো মনলৈ অনা হোৱা নাই। ইয়াত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা গল্প আৰু গল্পকাৰসকলক বিবেচনা কৰা হৈছে কেৱল ‘কটনিয়ান’ৰ গল্প আৰু গল্পকাৰ হিচাপেহে। এই প্ৰসংগতে আৰু এটা কথা কৈ খোৱাটো সমীচীন হ’ব যে দুই-এক ক্ষেত্ৰত সুপ্ৰতিষ্ঠিত গল্পকাৰ দুই-এজনৰ বিশেষৰূপে পৰিচিত দুই-এটি প্ৰসিদ্ধ গল্পকো এই সংকলনৰ বাহিৰত ৰাখি আপেক্ষিকভাৱে কম পৰিচিত দুই এটি গল্পহে ইয়াত সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে। সেই কামটো অৱশ্যে আমাৰ জ্ঞাত ভাৱেই হোৱা। কাৰণ সুপ্ৰতিষ্ঠিত লেখকসকলৰ কম প্ৰচাৰিত গল্পৰাজি আৰু সেই সমূহৰ বৈশিষ্ট্যৰ লগত সৰ্বসাধাৰণ পাঠকক কিছু পৰিচয় কৰাই দিয়াটোও আমাৰ এই সংকলন প্ৰকাশৰ আন এটি লক্ষ্য।

অসমত উচ্চ শিক্ষাৰ প্ৰচাৰ আৰু বৌদ্ধিক বাতাবৰণ সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত কটন মহাবিদ্যালয়ৰ দান যিদৰে অবিস্মৰণীয়, অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ চৰ্চা আৰু প্ৰসাৰৰ ক্ষেত্ৰত ‘কটনিয়ান’ৰ বৰঙনিয়ো সেইদৰেই পাহৰিব নোৱাৰোঁ। বৰ্তমান সময়ৰ বিসৰুল প্ৰখিতযশা সাহিত্যিকৰ বৰঙনিৰে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য বিশেষৰূপে সমৃদ্ধিশালী হৈ পৰিছে—সেইসকলৰ

ভিত্তিত বেচ বুজন সংখ্যক । লেখকৰ সাহিত্যিক জীৱনৰ স্মৃণ ঘটিছিল এই মুখপত্ৰখনৰ যোগেদি, আৰু ছই-এজনৰ জীৱনৰ উল্লেখনীয় কীৰ্ত্তিও প্ৰকাশ পাইছিল ইয়াৰ পাততে । সেয়ে, অসমীয়া সাহিত্যৰ বিজ্ঞানসন্মত বিচাৰ-বিশ্লেষণ আৰু পূৰ্ণাংগ ইতিহাস ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰতো কটনিয়ানখনিৰ প্ৰয়োজন অপৰিহাৰ্য । আমাৰ কটন কলেজ সাহিত্য সভাৰ ভৱ্যৰ পৰা প্ৰকাশ কৰিবলৈ লোৱা ‘কটনিয়ান’ৰ এই গল্প সংকলনটোৱে কিছু পৰিমাণেও স্মৃণী সমাজৰ সমাদৰ লাভ কৰা বুলি জানিব পাৰিলে আন আন গল্পকাৰসকলকো সামৰি ইয়াৰ দ্বিতীয় সংকলনটো সোনকালে ৰাইজৰ মাজত বিলাবলৈ আমি উৎসাহিত হ’ম আৰু ভৱিষ্যতলৈ ‘কটনিয়ান’ৰ অন্ত্যন্ত বিশিষ্ট সম্পদ সমূহকো ভাগে ভাগে থুপ খুৱাই প্ৰকাশ কৰিবলৈ প্ৰেৰণা পাম ।

সামৰণিত অৱশ্যে, এটা কথা পুনৰ কৈ যোৱাটো আমি প্ৰয়োজনীয় বুলি অনুভৱ কৰিছোঁ যে যিকোনো বাছনিৰ ক্ষেত্ৰতে বাছোঁতাৰ কচিয়ে কিছু নহয় কিছু প্ৰভাৱ পেলায় । আমাৰ এই বাছনিও তাৰ বাহিৰত নহ’ব নিশ্চয় । তাৰবাবে আগতীয়াকৈয়ে আমি মাৰ্জনা বিচাৰিলোঁ ।

৭ নৱেম্বৰ, ১৯৮৮

কটন কলেজ, গুৱাহাটী

শ্ৰীৰামচৰণ ঠাকুৰীয়া

সভাপতি

কটন কলেজ সাহিত্য সভা

সম্পাদকৰ দুআষাৰ

চুটি গল্প সংকলন অসমীয়া সাহিত্যত কোনো নতুন কথা নহয়, কিন্তু এনেদৰে এখন শিক্ষানুষ্ঠানৰ মুখপত্ৰৰ পৰা কেৱল ছাত্ৰ গল্পকাৰৰ গল্পৰে সংকলনৰ প্ৰচেষ্টা বৰ্তমানলৈকে সম্ভৱতঃ বিৰল বুলিয়ে ক'ব পাৰি। ইয়াৰ গল্পকাৰসকল একেটা শ্ৰেণীতে অন্তৰ্ভুক্ত—কাৰণ তেখেতসকল আটাইয়ে কটন কলেজৰ ছাত্ৰ। তদুপৰি ইয়াত সন্নিৱিষ্ট চুটি গল্প সমূহৰ সংগ্ৰহৰ উৎসও একেটাই, কটনকলেজ মুখপত্ৰ 'কটনিয়ান' (আৰম্ভণিতে 'দি কটন কলেজ মেগাজিন')। সংকলন বুলিলেই পাঠকসকলৰ মনলৈ আহে তেখেতসকলৰ শ্ৰেষ্ঠ গল্পসমূহৰ কথা। কিন্তু আমাৰ এই সংকলনত সেই দৃষ্টিভংগী মনলৈ ইচ্ছাকৃতভাৱে ননাকৈয়ে কোনো ক্ষেত্ৰত আনকি কোনো লেখকৰ একমাত্ৰ গল্পটোও সংকলিত হৈছে।

কটন কলেজ সাহিত্য সভাৰ এই চুটিগল্প সংকলনটোৰ সন্দৰ্ভত ক'বলৈ যোৱাৰ আগতে কটন কলেজৰ বিষয়ে কিছু কথা উল্লেখ কৰাটো প্ৰাসংগিক হ'ব বুলি বিবেচনা কৰিছোঁ।

অসমীয়া ছাত্ৰই কটন কলেজ স্থাপনৰ পূৰ্বে অসমৰ বাহিৰলৈ গৈ উচ্চ শিক্ষা আহৰণ কৰাটো যেনেদৰে সঁচা, কলেজখন স্থাপনৰ পিছত ইয়ালৈ বিভিন্ন স্থানৰ পৰা বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ ছাত্ৰ জ্ঞান আহৰণৰ বাবে ঢাপলি মেলাটোও ঐতিহাসিক সত্য। অনিবাৰ্যভাৱেই কটন কলেজ হৈ পৰিল সমষ্টিগত চিন্তাৰ কেন্দ্ৰস্থল। কঠোৰ শৃংখলাবোধ, নিয়মানুৱৰ্তিতা, সহায়স্থান আৰু সচেতনতা কলেজখনৰ বাল্যকালৰ লগৰীয়া। সেয়েহে ই জন্ম দিছিল এক বিশেষ 'ট্ৰেডিচন'ৰ। শিক্ষানুষ্ঠানক কেন্দ্ৰ কৰি গঢ় লোৱা অল্পকূল পৰিবেশে ছাত্ৰসকলক নতুন দিগন্তৰ সন্ধান দিলে। ক্ৰমান্বয়ে অসমৰ বৌদ্ধিক, শৈক্ষিক, ৰাজনৈতিক, সাহিত্য-সাংস্কৃতিক সকলো দিশতে নৱোন্মেষৰ সূচনা হ'ল, কটন কলেজৰ ছাত্ৰৰ চিন্তা-চৰ্চা,

কৰ্ম সচেতনতা আৰু নেতৃত্বই বিশেষভাৱে গুৰুত্ব লাভ কৰিবলৈ ধৰিলে। চতুৰ্থ দশকৰ এজন কটনিয়ানৰ ভাষাত “কটন কলেজৰ ছাত্ৰ বুলিলে বাটে-পথে, দোকানে-বজাৰে, আনকি বেল গাড়ীতো ব্ৰহ্মা আৰু মৰমৰ চকুৰে চাইছিল।”

ত্ৰিটিছ সাম্ৰাজ্যবাদৰ বিৰুদ্ধে কটনিয়ানে স্বৰণীয় কাৰ্যপন্থা হাতত লৈছিল। দ্বিতীয় মহাসমৰৰ বাবে কটন কলেজ আৰু জৰ্জ খেলপথাৰত যুদ্ধ-সাহাৰ্য প্ৰদৰ্শনীৰ আয়োজন কৰাত কটনিয়ানে ইয়াৰ বিৰুদ্ধে আন্দোলন কৰি অভূতপূৰ্ব ত্যাগ আৰু সাহসৰ পৰিচয় দিছিল। তাৰ ফলস্বৰূপেই বিয়াল্লিছৰ ছয় ডিচেম্বৰত বহুতো কটনিয়ানে লাঠীৰ আঘাত আৰু বেয়নেটৰ খোঁচত ঘূৰীয়া হ’ব লগাত পৰে। একে বছৰতে ভাৰত-বৰ্ষত অসহযোগ আন্দোলনৰ কাৰ্যসূচী ঘোষণা কৰা হয়। কিন্তু আন্দোলনৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট আৰু পৰিকল্পিত কাৰ্যসূচী নাছিল। সেই কথা দূৰদৰ্শী কটনিয়ানে উপলব্ধি কৰিব পাৰিছিল আৰু সেয়ে সকলো ছাত্ৰই গাঁৱে-ভূয়ে আন্দোলনৰ কাৰ্যসূচী সফলৰ বাবে প্ৰণালীবদ্ধভাৱে চেষ্টা কৰিছিল। কিন্তু কটনিয়ানসকল সমসাময়িক প্ৰখ্যাত মুক্তি যোদ্ধাসকলৰ মতৰ অন্ধ অনুগামীও নাছিল। সেইকালতে অসমত বিপ্লৱী কমিউনিষ্ট পাৰ্টিৰ বীজ অংকুৰিত কৰিছিল কটনিয়ানে। বহুতে ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্ৰামৰ নীতি আৰু কাৰ্যক সমালোচনা কৰিছিল; স্বাধীনতা আন্দোলন সম্পৰ্কত হতাশ হৈছিল, কিন্তু বিকল্প পথৰো সন্ধাননা নাছিল। এটা স্পৰ্শকাতৰ আৰু অস্থিৰ পৰিবেশতো কটনিয়ানসকলে নিজস্ব চাৰিত্ৰিক বৈশিষ্ট্য অক্ষুণ্ণ ৰাখিবলৈ সক্ষম হৈছিল। এইচাম যুৱকেই পিছলৈ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়, আকাশবাণী, গুৱাহাটী কেন্দ্ৰ, উচ্চ ক্ৰিয়ালয় আদি স্থাপনৰ ক্ষেত্ৰতো অগ্ৰণী ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল। দেশৰ স্বাধীনতাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ভাষা-সংস্কৃতিৰ দুৰ্ঘোগলৈকে সকলো ক্ষেত্ৰত এইচাম যুৱকে সাহস আৰু সচেতনতাৰ উদাহৰণ দি গৈছে। এনে দেখাৰ উদাহৰণ দিব পৰা যায়। আমি প্ৰতিনিধিত্বসূচক কেইটামান ঘটনাৰে উল্লেখ কৰিলোঁ। সাহিত্যিক-ৰাজনীতিবিদ হেমবৰুৱাৰ ভাষাত জাতীয় জাগৰণ আৰু

বিদ্যৱী সখা ঐশ্বৰ্য্যৰ ক্ষেত্ৰত ইউৰোপত বিশেষকৈ জাৰ্মানীত বিশ্ববিদ্যালয় সমূহে যি ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল—সেই ভূমিকা কটন কলেজে পালন কৰিছিল অসমত। আমিও তেনে এক দৃষ্টিভঙ্গীৰে কটন কলেজৰ সৃষ্ট এচাম সময় সচেতন যুৱকৰ চিন্তা-চৰ্চা তথা কৰ্মৰাজিৰ আভাস দিবৰ কাৰণেহে উক্ত বিষয়সমূহ উত্থাপন কৰিলো।

কটন কলেজৰ বয়স একুৰি এবছৰ উকলি বোৱাৰ অন্ততহে এখন মুখপত্ৰৰ জন্ম সম্ভৱ হয়। অৰ্থাৎ ১৯২২ চনৰ পহিলা ডিচেম্বৰত কটন কলেজৰ মুখপত্ৰ ‘দি কটন কলেজ মেগাজিন’ৰ জন্ম হয়। অসমীয়া ভাষাৰ ছপা আখৰৰ অভাৱ আদিৰ বাবে ১৯২৮ চন পৰ্যন্ত সম্পূৰ্ণ ইংৰাজীত ছপা কৰা হয়। ১৯৩৩ চনত কটন কলেজৰ পৰিয়ালটোৰ সমূহ সদস্যক কালভেদে সামৰি লৈ আজিৰ ‘কটনিয়ান’লৈ কপান্তৰিত হয়। ‘দি কটন কলেজ মেগাজিন’ৰ পৰা ‘কটনিয়ান’লৈ পৰিৱৰ্তিত হোৱালৈ মুখপত্ৰ সম্পাদনা কৰে চাৰিজন অধ্যাপকে—আৰ. চি. গকিন, এ.টি. চেটাৰ্জী, সূৰ্য কুমাৰ ভূঞা আৰু পি.জি. আব্ৰাহাম। অসমীয়া বিভাগৰ তত্বাৱধায়কৰ দায়িত্বত আছিল দিবাকৰ গোস্বামী। ‘কটনিয়ান’ৰ প্ৰথম ছাত্ৰ সম্পাদকদ্বয় আছিল—সুৰেশ চন্দ্ৰ ৰাজখোৱা আৰু ৰায়হান শ্বাহ। ১৯৩৫ চনৰ পৰা ইয়াক বছৰেকত দুবাৰকৈ প্ৰকাশ কৰা হয়। মহাযুদ্ধৰ বাবে ‘কটনিয়ান’ৰ প্ৰকাশ বন্ধ হৈ গৈছিল যদিও ১৯৪২ চনৰ পৰা ইয়াৰ পুনৰ প্ৰকাশ হ’বলৈ ধৰে আৰু অসমীয়া বিভাগটো অধিক বলিষ্ঠ আৰু মানদণ্ডৰ লিখনিৰে পুষ্ট হৈ ওলাবলৈ ধৰে। তেতিয়াৰে পৰা ‘কটনিয়ান’ বাৰ্ষিক-ভাৱে প্ৰকাশ পায়। যুদ্ধোত্তৰ যুগৰ ‘কটনিয়ান’ৰ পাতে পাতে অসমৰ ইতিহাস, কলা-সংস্কৃতি, ভাষা-সাহিত্যৰ উন্নতি অধোন্নতিৰ প্ৰতিফলন ঘটাব পৰাকৈ বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ আৰু মানদণ্ডবিশিষ্ট লিখনী প্ৰকাশ পাবলৈ ধৰে। ছাত্ৰ শিক্ষক উভয়ে সময়ে সময়ে উৎকৃষ্ট সাহিত্য সম্ভাৱ আগবঢ়ায়।

‘কটনিয়ান’ৰ প্ৰকাশৰ আগতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মানসিক উৎকৰ্ষ সাধন কৰিছিল এ.এচ এল ক্লাবৰ ১৯০৭ চনৰ পৰা প্ৰকাশিত ‘সেউতী’ নামৰ

এখন অসমীয়া আলোচনায়। ইংৰাজীত প্ৰকাশিত ‘মৰ্ণিং’ আৰু বঙালীত প্ৰকাশিত ‘অৰুণ’ নামৰ অন্তৰ্দ্ধখন হাতেলিখা আলোচনীও আছিল। অসম ছাত্ৰ সন্মিলন, অসমীয়া ভাষা উন্নতি সাধিনী সভা আদিয়ে কটন কলেজৰ পৰিয়ালৰ সদস্যসকলকহে আকৰ্ষণ কৰিছিল এনে নহয়, কলেজখনৰ বাহিৰৰ লোককো অন্মুবন্ধ কৰিছিল। অসম ছাত্ৰ সন্মিলনৰ মুখপত্ৰ ‘জনমভূমি’ আৰু ‘মিলনে’ অক্ষয় কীৰ্তিৰ চানেকি দেখুৱায়। এই আলোচনী দুখনৰ উৎকৰ্ষ সাধনৰ বাবে ভূৱন মোহন সেন, সূৰ্য কুমাৰ ভূঞা, বাণীকান্ত কাকতি আদিৰ দৰে ব্যক্তিয়ে প্ৰত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষভাৱে সেৱা আগবঢ়াইছিল। আলোচনী আৰু বাতৰি কাকতৰ মহাৰ্থৰ দিনত এনেবোৰ আলোচনীৰ অৱদান উল্লেখযোগ্য।

অন্তান্ত কলা-সাংস্কৃতিক দিশৰ উন্নতিৰ বতৰা দিবলৈও কটন কলেজৰ ইতিহাস নিমাত নহয়। এ. এচ. এল. ক্লাব, ইংলিছ টিচাৰ্চ এচোছিয়েচন, টিচাৰ্চ এচোছিয়েচন অৱ কটন কলেজ আদি সংগঠনৰ একাংশপতীয়া প্ৰাচেষ্টাত সঘনে অৰ্জুপ্ৰতি আলোচনা চক্ৰ, বক্তৃতামালা নাট্যাভিনয় আদিয়ে কলেজৰ পৰিৱেশ সৃজনীমূলক কৰি ৰাখিছিল। ৰাষ্ট্ৰীয় তথা আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় খ্যাতিসম্পন্ন বিজ্ঞানী, শিক্ষাবিদ আদিয়ে অংশগ্ৰহণ কৰা বিভিন্ন বক্তৃতামালা আৰু আলোচনা চক্ৰই সময়তকৈ আগবঢ়া চিন্তাৰ খোৰাক যোগাইছিল। ‘ইংলিছ টিচাৰ্চ এচোছিয়েচন’ৰ দ্বাৰা পৰিবেশিত নাটকসমূহে আনন্দৰ খোৰাক যোগাইছিল বাকৈয়ে। উল্লেখ কৰিব পাৰি যে, ‘মাৰ্চেন্ট অৱ ভেনিচ’ নাটকৰ অভিনেতা-অভিনেত্ৰী সকলক প্ৰশিক্ষণ দিছিল স্বয়ং চুড্‌মাৰ্চন চাহাবে। এ. এচ. এল ক্লাবৰ উল্লেখযোগ্য ফচল-সমূহৰ ভিতৰত পোনতে মনলৈ আহে ডিব্ৰুগড়ৰ নেওগৰ ‘অসমীয়া সাহিত্যৰ জিলিঙনি’ৰ কথা।

বিশ্বকবি ৰবীন্দ্ৰনাথ শিক্ৰাক এটুকুৰা হীৰা আৰু সাংস্কৃতিক ইয়াৰ প্ৰভাৱ বুলি কৈছে। সেই অৰ্থত শিক্ষা আৰু সাংস্কৃতি একেটা মুদ্ৰাবে ইপঠি-সিপঠি। অৰ্থাৎ, সাংস্কৃতি অবিহনে শিক্ষাৰ ধাৰণা অৰ্থহীন। পুৰণিত আৰু বিদ্যায়তনিক (academic) চিন্তা-চৰ্চাৰ উপৰিও বহিঃ

পাঠ্যক্রম সম্পর্কীয় কাৰ্যসূচীৰ প্ৰতিও ছাত্ৰ-শিক্ষকৰ অনুৰাগৰ আভাস ইয়াৰ পৰাই পাব পাৰি। কিতাপ আলোচনীৰ অভাৱ, দেশৰ অস্থিৰ অৱস্থা যোগাযোগৰ বিচ্ছিন্ন দিনতো এমুঠি ছাত্ৰই (‘আনকি-শিক্ষকেও’) যি সাংস্কৃতিক জাগৰণ আনিছিল সেয়া আজিৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত বিচাৰ কৰিলে আচৰিত হ’বলগীয়া হয়।

সংকলন প্ৰসংগত :

কটন কলেজৰ মুখপত্ৰ ‘দি কটন কলেজ মেগাজিন’ৰ জন্মলগ্নত তেতিয়াৰ মাননীয় অধ্যক্ষ চুড্‌মাচন চাহাবে লিখিছিল—It is hoped to make the magazine a store-house of our college activities to publish short extracts to our seminar proceedings, to record our doings in athletics and in social and other gatherings and to chronicle the successes of our old students in the world outside. It should be the means of keeping alive the love of the alma matter, of keeping students ever mindful of our obligations they owe to it, and by so doing of blending the old and the new into one fellowship for the honour and glory of the land which is their goodly heritage.” অতীতক ভিত্তি কৰিয়েই গঢ় লয় বৰ্তমানে, বৰ্তমানে জন্ম দিয়ে ভবিষ্যতৰ। তেনে অৰ্থত ‘কটনিয়ান’ক ‘Store-house’ আখ্যা দিব পাৰি। এই ‘store-house’ৰ পৰা শিক্ষক ছাত্ৰ উভয়ৰ বহু বহু কবিতা, চুটিগল্প, আৰু প্ৰৱন্ধাদি গোটাই এখন সংকলন (anthology) প্ৰকাশ কৰিব পাৰিলে সি যে চুড্‌মাচন চাহাবৰ আশাৰ ‘goodly heritage’ হৈ নপৰিব, তাক কোনে ক’ব ?

কটন কলেজৰ এনেবোৰ ৰূপকথাৰ দৰে কাহিনীতে লুকাই আছে অসমৰ বুৰঞ্জীৰ এক গৌৰৱোজ্জ্বল অধ্যায়। তেনে এক বিশেষ দিশৰ ওপৰত আলোকপাত কৰিবৰ উদ্দেশ্যেই আমাৰ এই প্ৰচেষ্টা—‘কটনিয়ান’ৰ নিৰ্বাচিত গল্প।’

ইয়াতে এটা কথা কৈ ছোৱা ভাল হ'ব, যে এই সংকলনটোৰ গল্প সম্পৰ্কে 'সম্পাদকৰ দুআৰাৰ'ত আলোচনা কৰাৰ পৰা আমি বিবত থাকিলোঁ। কিয়নো, শ্ৰীযুত উপেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱৰ দীক্ষীয়া পাতনি আৰু শ্ৰীযুত হোমেন বৰগোহাঞিদেৱৰ ইয়াত সন্নিৱিষ্ট প্ৰতিটো গল্পৰ আৰম্ভণিতে দিয়া 'গল্পকাৰ আৰু গল্প পৰিচিতি'য়ে পাঠকসকলক এই বিষয়ে সন্তোষ দিব। সমসাময়িক সমাজখনৰ ৰূপৰেখাৰ আভাস আৰু কটন কলেজৰ ইতিহাসৰ ওপৰত অলপ পোহৰ পেলালেহে বসাস্বাদনত সহায়ক হ'ব বুলি ভাবি ওপৰত কিছুকথা উল্লেখ কৰা হ'ল। তদুপৰি 'আগকথা'ত ড° বামচৰণ ঠাকুৰীয়াদেৱেও সংকলন সম্পৰ্কে কিছু কথা উল্লেখ কৰিছে। আমি তাৰ পৰিপূৰক হিচাপেহে কেইটামান কথা স্পষ্ট কৰি দিয়াটো সমীচীন হ'ব বুলি ভাবিছোঁ।

আমি সংকলনটো প্ৰকাশৰ সিদ্ধান্ত লওঁতে ১৯৩০ চনৰ পৰা— ১৯৮০ চনলৈ—পঞ্চাশ বছৰ কাল সামৰাৰ কথা ঘোষণা কৰিছিলোঁ। সেয়ে এইখিনিতে প্ৰায় উঠিব পাৰে ১৯৩০ চনৰ আগৰ আৰু ১৯৮০ চনৰ পাছৰ গল্পবোৰ কিয় বিবেচনালৈ অনা নহ'ল। আমাৰ কথা হ'ল—আমি সাধাৰণতে ১৯৩০ চনৰ আগৰ—'কটন কলেজ মেগাজিন'ৰ (আমাৰ হাতত পৰা) সংখ্যাবোৰত আশা কৰা মতে গল্প নাপালে। পাছৰ কালছোৱাৰ ক্ষেত্ৰত অৱশ্যে সেই সমস্যা নাছিল যদিও দ্বিতীয় খণ্ড প্ৰকাশৰ সময়ত উক্তকালৰ ওপৰত বিশেষভাৱে গুৰুত্ব আৰোপ কৰাৰ কথা চিন্তা কৰিয়ে বৰ্তমান এৰি যোৱা হ'ল। অৱশ্যেই কথা হৈছে, এই সংকলনত ১৯৩২-ৰ পৰা ১৯৭৫-৭৬ চনলৈকেহে গল্প সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে যদিও বিবেচনাৰ কাল একে ৰখা হৈছে। গল্পবোৰৰ একেসূৰীয়া বসাস্বাদনৰ আমনি লাগু কৰাই ইয়াৰ উদ্দেশ্য। সন্নিৱিষ্ট গল্পৰ ক্ষেত্ৰত লেখক প্ৰতিষ্ঠিত নে অপ্ৰতিষ্ঠিত—সেই বিবেচনাই ঠাই পোৱা নাই বা মানদণ্ডহীন বুলিও কোনো গল্প সন্নিৱিষ্ট নকৰাকৈ থকা নাই। সংকলনটোত গল্পৰ বিবেচনা কাল 'কটন কলেজ মেগাজিন' বা 'কটনিয়ান'ৰ সংখ্যা সম্পাদক, গল্পাদিৰ বিতং বিৱৰণ 'পৰিশিষ্ট'ৰ তালিকাখনে স্পষ্টকৈ বুজাত

সহায় কবিব। যি কি নহওক, গল্পসমূহ নিৰ্বাচনৰ সময়ত সমসাময়িক সমাজ, বিষয়বস্তু, সমাজ সচেতনতা, দ্বন্দ্ব-সংঘাত, প্ৰেম-প্ৰীতি, আংগিক-গত কৌশল ইত্যাদিৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰখা হৈছে। কটন কলেজৰ প্ৰতিটো ঘৰ, শিক্ষক, ছাত্ৰ, সংগঠন, অঙ্কুষ্ঠান, কাৰ্যকলাপৰ একোটা বিশেষ ইতিহাস আছে—যিবোৰ অসমৰ পটভূমিত অল্প শিক্ষানুষ্ঠানতকৈ অলপ সুন্দৰ, বেছি বেলেগ। অসম তথা ভাৰতৰ এটা বিশেষ সঙ্কীৰ্ণত সমবেত হোৱা এই ছাত্ৰসকলে অৰ্থাৎ যুৱ সম্প্ৰদায়ে জীৱনক কেনেদৰে গ্ৰহণ কৰিছে, কি দৃষ্টিভঙ্গীৰে মূৰ্ত্ত কৰিছে তাৰ সম্বন্ধে ‘কটনিয়ান’ৰ নিৰ্বাচিত গল্প’ই দিব বুলি আশা কৰিব পাৰি।

সংকলনটোৰ প্ৰকাশৰ প্ৰস্তাৱলৈ ভাবিছিলো, কটন কলেজ পুথি-ভঁৰালৰ পৰা অনায়াসে আমি গল্পসমূহ নিৰ্বাচন বা সম্পাদনা কৰিব পৰাকৈ সময় পাম। কিন্তু বাস্তৱত সেয়া সম্ভৱ নহ’ল। পুথিভঁৰালত বহুতো ‘কটন কলেজ মেগাজিন’ আৰু ‘কটনিয়ান’ৰ সংখ্যা ইতিমধ্যে ছুপ্তাপ্য হৈ পৰিছে। ই আমাৰ কাৰণে এক জটিল সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিছিল। সম্ভাৱ্য উৎসৰ সন্ধানত বহুদিন অনৰ্থকভাৱে পাৰ কৰি দিব লগা হ’ল। অৱশেষত সাহিত্যিক-জীৱনীকাৰ স্বৰ্গীয় নন্দ তালুকদাৰদেৱৰ ব্যক্তিগত পুথিভঁৰালটোৱে মকভূমিত মকস্থানৰ সন্ধান দিলে। তেখেতৰ সুৰোগ্য পুত্ৰ মৃণাল তালুকদাৰৰ সুসংৰক্ষণত থকা বহুতো মূল্যবান সম্পদৰ ভিতৰত থকা ‘কটনিয়ান’সমূহে আমাৰ উদ্দেশ্যক বাস্তৱায়িত কৰাটো সম্ভৱ কৰি তুলিলে।

শলাগৰ শব্দাই :

‘কটন কলেজ মেগাজিন’ আৰু ‘কটনিয়ান’ৰ পৰা গল্পসমূহ সংকলন কৰাত অল্পমতি প্ৰদান আৰু প্ৰাৰম্ভিক প্ৰস্তুতিৰ ক্ষেত্ৰত যাৱতীয় সা-সুবিধা আগবঢ়াই উৎসাহ ৰোগোৱা বাবে মহাবিদ্যালয়ৰ মাননীয় অধ্যক্ষ ড° কমলেন্দু দেৱ ব্ৰোৱীদেৱৰ ওচৰত আমি চিৰকৃতজ্ঞ। এই প্ৰসংগতে কটন কলেজ ছাত্ৰ সন্থাৰ প্ৰাক্তন সাধাৰণ সম্পাদক শ্ৰী মুকুল শৰ্মা আৰু

বৰ্তমানৰ সাধাৰণ সম্পাদক শ্ৰীহিমন্তবিন্ধ শৰ্মাই আমাক অনুমতি
সম্পৰ্কীয় বিষয়বোৰ নিষ্পত্তি কৰি সংকলনটোৰ প্ৰকাশ সম্ভৱ কৰি
তোলাৰ বাবে কৃতজ্ঞতা জনাইছে।

সংকলনটোৰ প্ৰস্তুতি সম্পূৰ্ণ কৰি তোলাত সাহিত্যিক-সাংবাদিক হোমেন
বৰগোহাঞিদেৱে যথেষ্ট দিহা-পৰামৰ্শ দিয়াৰ উপৰিও গল্পকাৰ সকলৰ
পৰিচিতি যুগুত কৰি দিছে। অগ্ৰহাতে সমালোচক সাহিত্যিক উপেন্দ্ৰ
নাথ শৰ্মাদেৱে 'কটনিয়ান'ৰ গল্প : এটি সমীক্ষা নামেৰে আলোচনাটি
আগবঢ়াই সংকলনটি সজাই তোলাত অনন্য বৰঙণি যোগাইছে।
এই সুযোগতে দুয়োগৰাকী ব্যক্তিলৈ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জনালোঁ।

এই প্ৰসংগতে সংকলনটি যুগোতোৱাৰ শেষ পৰ্যায়লৈকে বিভিন্ন
কামত আমাক সহায় কৰাৰ বাবে শ্ৰীযুত প্ৰণৱজ্যোতি তালুকদাৰ, এম.
কামালুদ্দিন আহমেদ, মৃণাল তালুকদাৰ, জিতেন্দ্ৰ কুমাৰ ভূঞা আৰু
কপক শৰ্মাৰ নাম কৃতজ্ঞতাৰে সোঁৱৰিছোঁ।

আমাৰ প্ৰচেষ্টাৰ নেপথ্যত থকা অগ্ৰাণ্য ব্যক্তিসকল হ'ল, মৌচুমী
চেতিয়া, বিপুলজ্যোতি শইকীয়া, দিলীপ চন্দন, তুলাল মহন্ত,
লক্ষ্যজ্যোতি গগৈ, কমল গোস্বামী, শান্তনু কুমাৰ দত্ত, মিতালি, যোন্না,
স্বপ্নালী, কমামণি, গুলতাজ আৰু কটন কলেজ পুথিভঁৰালৰ শ্ৰীযুত
দিলীপ চৌধুৰী, ইন্দ্ৰেশ্বৰ ভট্ট, ৰমণী দাস আৰু ৰত্নেশ্বৰ ডেকালৈ আমাৰ
শলাগ আগবঢ়ালোঁ।

ইয়াত সন্নিবিষ্ট গল্পসমূহৰ বাবে গল্পকাৰসকলৰ পুনৰ্মুদ্ৰণৰ অনুমতি,
আৰু ফটো প্ৰদান, দিহা-পৰামৰ্শ আৰু উৎসাহ-উদ্বীপনাই সংকলনটোৰ
সৃষ্টিৰ অগ্ৰতম মূলধন। সেয়ে এই গল্পকাৰ সকললৈ আমাৰ গভীৰ
কৃতজ্ঞতা নিবেদন কৰিছোঁ।

শেষত সংকলনটি প্ৰকাশ সম্ভৱ কৰি তোলাৰ বাবে প্ৰকাশক
শ্ৰীযুত ৰবেন্দ্ৰ চন্দ্ৰ দত্তলৈ আমাৰ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জনালোঁ। লগতে
কিতাপখনৰ প্ৰচ্ছদ আৰু অলংকৰণৰ দায়িত্ব মূৰ পাতি লোৱা বাবে
পূৰ্বেন্দু পত্নীদেৱৰ শলাগ ললোঁ। আৰু এটা কথা কোৱা উচিত হ'ব

যে সংকলনটোৰ পূৰ্ণাংগ ৰূপদানৰ ক্ষেত্ৰত সম্পাদনা সমিতিৰ কৃতিত্বৰ সিংহভাগ মুখ্য সহযোগী সম্পাদক বিমান বৰুৱাৰ অৱশ্যেই প্ৰাপ্য। সংকলনটো যুগুতাই থাকোতে অনেক হতাশা দুৰ্দশাৰ মাজত সম্পাদকক সহায়-সহযোগ আৰু উৎসাহৰ বাবে ত্ৰীযুত তীৰ্থনাথ বৰকটকী আৰু ত্ৰীযুত পৱন বৰুৱাৰ নাম বিশেষভাৱে স্মৰণীয়।

আমাৰ আশা:

আজিৰ কটন কলেজত বহুতো মৌলিক পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। অভাৱ, অস্থিৰতা, দুঃসময় আজি আৰু নাই। দেশৰ, জাতিৰ এক সন্ধিক্ষণত জন্ম লাভ কৰা প্ৰথম চৰকাৰী শিক্ষানুষ্ঠান হিচাপে, প্ৰথম এচাম অসমীয়া যুৱছাত্ৰ একেলগ হোৱা অনুষ্ঠান হিচাপে, প্ৰথম সহ-শিক্ষা প্ৰচলন হোৱা শিক্ষানুষ্ঠান হিচাপে ইয়াৰ গুৰুত্ব অপৰিসীম। মাত্ৰ একাল্লবৈজন ছাত্ৰৰে আৰম্ভ হোৱা কলেজখনত বৰ্তমান তিনিহেজাৰৰো অধিক ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সমাগম ঘটিছে। শিক্ষক-কৰ্মচাৰী, ঘৰ-দুৱাৰ, সা-সুবিধা সকলো দিশতে নদন-বদন হৈছে। কিন্তু সেই পটভূমিত আজিৰ কটন কলেজত কটনিয়ানসকলে, শিক্ষকসকলে কি কৰিছে, কিমান কৰিছে, সেয়া অৱশ্যে ভৱিষ্যত্ব ইতিহাস। সেয়াও এক বেলেগ বিষয়।

‘মিলন’ৰ সম্পাদক প্ৰাক্তন কটনিয়ান ডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ ভাষাত—“পুৱাবেলা আমাৰ বি এচ. চি. চূড়ান্ত পৰীক্ষা আছিল, পিছবেলা ‘মিলন’ৰ টোপোলা কান্ধতলৈ ডাকঘৰত ভি. পি. কৰোঁ—নিজেই সম্পাদক, মেনেজাৰ আৰু চৌকিদাৰৰ সাজত।” এনে বাস্তৱে কটন কলেজক ‘কিবা’ দিছিল আৰু ‘কিবা’ লৈছিল। আজিৰ অসমৰ বিশিষ্ট বুদ্ধিজীৱীসকলৰ প্ৰায় সকলোৰেই বিশেষকৈ সাহিত্যচৰ্চাৰ কঠিয়া-তলিমৰূপ আছিল কটন কলেজেই। কলেজক এওঁলোকে কিছু দিছিল আৰু কিছু লৈছিল।

‘কটনিয়ান’ৰ পাতৰ পৰা এটি গল্প সংকলন প্ৰকাশ হ’ব বুলি জানি প্ৰাক্তন কটনিয়ান তথা বিশিষ্ট গল্পকাৰ ত্ৰীযুত ৰোহিণী কুমাৰ

কাকতিদেৱে আমালৈ লিখিছে—“.....এইটো এটা ভাৱি
নোৱাৰা ধৰণৰ মহৎ কাম কৰিবলৈ ওলাইছে। কামটো এটা যুগশূন্য-
দৰে হৈ ৰ’ব। কটন কলেজৰ পুৰণি ছাত্ৰ হিচাপে ইয়াৰ বাবে নিজে
গৌৰৱ অনুভৱ কৰিছো। ... .”

যি কি নহওঁক, শেষত ড° সূৰ্য কুমাৰ ভূঞাই ১৯৩৩ চনত ‘কটন
কলেজ মেগাজিন’ৰ সম্পৰ্কত কোৱা এষাৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি—

“.....a sexagenerian skipping over the pages will
find new meaning and sweetness in every word and
name that occurs in this contemporaneous chronicle
of our Alma Mater.”

একেদৰেই আমি অন্ততঃ সকলনটোৰ ক্ষেত্ৰত আশা কৰো।
সৰ্বশেষত সজ্জন পাঠক-পাঠিকা আৰু সমালোচক সকলৰ গঠনমূলক
মতামতেই হ’ব আমাৰ এই যাত্ৰাৰ সাৰ্থকতা আৰু পৰৱৰ্তী যাত্ৰাৰ
মূলধন।

প্ৰশান্ত কুমাৰ মহন্ত

১২ নৱেম্বৰ, ১৯৮৮ চন

কটন কলেজ, গুৱাহাটী।

কটনিয়ানৰ গল্প : এটি সমীক্ষা

উপেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা

কটন কলেজ সাহিত্য সভাই 'কটনিয়ানৰ নিৰ্বাচিত গল্প' নামেৰে আপুৰুগীয়া গল্প সংকলন এটা উলিয়াইছে। ১৯৩০ চনৰপৰা প্ৰকাশ বছৰৰ 'কটনিয়ান'ৰ উনত্ৰিশটা বাচকবনীয়া গল্প সংগ্ৰহ কৰি এই সংকলনত সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে। আধুনিক অসমীয়া গল্প সাহিত্যৰ বিকাশৰ বুৰঞ্জীত কটনিয়ানৰ বিশিষ্ট বৰঙনি অনস্বীকাৰ্য, কাৰণ কলেজীয়া সময়ছোৱাতে উদীয়মান লেখকৰ প্ৰতিভাৰ উন্মেষ আৰু বিকাশ সাধিত হয়।

চতুৰ্থ দশকত 'আৱাহনে' অসমীয়া তৰুণ লেখকগোষ্ঠীক প্ৰকাশৰ মাধ্যম দিয়াৰ উপৰিও এটা নিৰ্ভৰযোগ্য পাঠক গোষ্ঠীও দিছিল। এই সময়ছোৱাত 'কটনিয়ান'ত প্ৰকাশ পোৱা গল্পৰ পৰিসৰ কম। দ্বিতীয় মহাযুদ্ধত কাগজৰ মহাৰ্ঘ হোৱাত 'আৱাহন'ৰ প্ৰকাশ অনিয়মীয়া হ'বলৈ ধৰে। আৱাহন যুগৰ অৱসানৰ পিছত আবলু হয় ক্ৰমে 'জয়ন্তী', 'পচোৱা' আৰু 'ৰামধেনু'ৰ যুগ। পঞ্চম দশকৰ আবলুগিতে লিখিবলৈ ধৰা উদীয়মান লেখকসকলৰ বাবে প্ৰকাশৰ সুনিশ্চিত মাধ্যম নাছিল। এই সময়ছোৱাত কটন কলেজত পঢ়া নতুন অসমীয়া-গল্পকাৰ সকলক 'কটনিয়ানে' প্ৰকাশৰ মাধ্যম দিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

১৯২২ চনৰ পৰা 'কটনিয়ান' প্ৰকাশ হ'লেও চুটিগল্পৰ ক্ষেত্ৰত 'কটনিয়ান' পঞ্চম দশকৰ পৰাহে অসমীয়া সাহিত্যৰ ধাৰাবাহক হয়। ১৯৩৮ চনলৈ—প্ৰৱেশিকা মহলাতো ইংৰাজী মাধ্যমত পঢ়িবলগীয়া হোৱাত 'কটনিয়ান'ৰ জন্মলগ্নৰ পৰা মহাযুদ্ধৰ আবলুগিলৈকে 'একাডেমিক জাৰ্নেল' হিচাপে পৰিগণিত কটনিয়ানত ইংৰাজী গল্পাদি প্ৰকাশৰ গুৰুত্ব স্বীকৃত হৈছিল। অসমীয়া গল্প লেখকসকলে 'আৱাহনতে'ই লিখিছিল। প্ৰত্যেক দশকতে অবিহণা ৰোগোৱা আধুনিক গল্প সাহিত্যিক মালিকে

১৯৩৯ চনৰ কটনিয়ানলৈ এটি 'চুটিগল্প আগবঢ়ায়। 'আৱাহন' যুগৰ বিখ্যাত গল্পকাৰ ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামীয়ে ১৯৩২ চনত প্ৰকাশ কৰা চুটিগল্পটো ইংৰাজীত লিখা।

ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামীৰ 'ডি এছেজ অৱ লাভ' নামৰ এই গল্পটোৰ বিপুলজ্যোতি শইকীয়াই কৰা অনুবাদেৰে সংকলনটো আৰম্ভ কৰা হৈছে। গোস্বামীদেৱে মনস্তাত্ত্বিক আৰু সমাজ সংস্কাৰকাৰী উভয়বিধ গল্পতে সিদ্ধহস্ত। এই সংকলনত সন্নিৱিষ্ট গল্পটোত এটা দাৰিদ্ৰ্যক্লিষ্ট জীৱনত প্ৰেমৰ আকস্মিক আৱিৰ্ভাৱজনিত অন্তৰ্ভ্ৰম আৰু আত্মত্যাগৰ মৰ্মস্পৰ্শী ছবি অংকিত হৈছে। গোস্বামীৰ বিষয়বস্তু বোমাষ্টিক হ'লেও তেখেতক প্ৰকাশভংগীৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া ক্লাচিক ধাৰাৰ লগতহে সংযুক্ত কৰিব লাগিব। গল্পটোৰ অন্তৰ্নিহিত চিন্তাত জীৱনৰ এটা আদৰ্শাত্মক ৰূপ বৰ্তমান। গল্পটোৱে অনিবাৰ্যভাৱে তাৰ সময়ক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। পৰিস্থিতিটো স্বাভাৱিক আৰু ই বাস্তৱ জীৱনৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। দাৰিদ্ৰ্য নিপীড়িত অজয়ৰ মনত আশ্ৰয়দাতাৰ প্ৰতি কৰ্তব্যবোধ আৰু তেওঁৰ জীয়েক উৰাৰ প্ৰতি গঢ় লোৱা ভালপোৱাৰ মাজত হোৱা সংঘাত গোস্বামীয়ে সফলভাৱে অংকিত কৰিছে। বৰ্ণনাৰ আধিক্য অথবা বাহুলা গোস্বামীৰ গল্পত নাই। অসহনীয় পৰিস্থিতিত বিদ্ৰোহ নকৰি সহি যোৱা আৰু সহিব নোৱাৰিলে মৃত্যুবৰণ কৰা 'পেচিভ' দৃষ্টিভঙ্গী আজিৰ যুগৰ মানুহে বুজিবলৈ টান পাব পাৰে। গল্পটোৰ স্থান-কাল-পাত্ৰক ঐতিহাসিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে চাব লাগিব।

পশ্চিমীয়া সাহিত্যৰ কাঁচিয়লি ব'দত প্ৰথমৰে পৰা সামাজিক পৰিস্থিতি তথা মনস্তাত্ত্বিক বিশ্লেষণেৰে অসমীয়া গল্প সাহিত্য সমৃদ্ধ হ'লেও দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ পিছৰ পৰাহে আধুনিক অসমীয়া গল্প সাহিত্যৰ বিকাশ হ'বলৈ আৰম্ভ কৰে। মহাযুদ্ধই অসমৰ সামাজিক জীৱনৰ শাস্ত ফলৰাশিত যেন এটা শিলঙটি দলিয়াই দিলে। যুদ্ধৰ দণ্ডদণ্ডিত পিঠি আৰু ৰখিত জাতি এটাই পঞ্চম দশকত লাহে লাহে আত্মসচেতন হ'বলৈ আৰম্ভ কৰিলে। এই দশকতে বামধেম্বু যুগত পৰিপক্বতা লাভ কৰা

ভালেমান লেখকে তেখেতসকলৰ সাক্ষ্যৰ পূৰ্বাভাস দিবলৈ সক্ষম হয়। মহাযুদ্ধই জোকাৰি যোৱা পঞ্চম দশক নানান সাংস্কৃতিক, সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক কাৰণত আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ এটা অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ দশক। ১৯৪২ চনৰ সৰ্বাঙ্গক আন্দোলনে লেখকসকলক এটা ইতিবাচক আদৰ্শৰ প্ৰতি দায়বদ্ধতাৰ কথা সোঁৱৰায়। ঔপনিৱেশিক অৱক্ষয় আৰু সাম্যবাদৰ ধ্যান ধাৰণাইও লেখকসকলক প্ৰভাৱান্বিত কৰে। ১৯৪৩ চনত বংগদেশত হোৱা দুৰ্ভিক্ষইও লেখকসকলৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ক্ৰিয়া নকৰাকৈ নাথাকে। এই দশকতে যুদ্ধ আৰু দুৰ্ভিক্ষ অসমৰ দুৱাৰদলিত উপস্থিত হয়। গুৱাহাটী আৰু আন চহৰত বিদেশী সৈন্যৰ দণ্ডপনি, সুস্থিৰ জীৱন-যাত্ৰাৰ ভাঙোন, ক'লা-বজাৰ আদিয়ে সম্ভাৱনাপূৰ্ণ অসমীয়া সাহিত্যিকৰ কৈশোৰ আৰু যৌৱনক আজুৰি যায় আৰু সময়ত এই চেতনা সাহিত্যত প্ৰকাশ পাবলৈ ধৰে। কাগজৰ মহাৰ্ঘ আৰু আলোচনীৰ অৱলুপ্তি স্বৰ্বেও বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতা প্ৰকাশৰ বাবে পঞ্চম দশক উপযুক্ত 'ভাজিন চয়ল।' কটনিয়ানৰ গল্পত ভালেমান গল্প লেখকে এই পৰিস্থিতি সমূহৰ আলমত গল্প প্ৰকাশ কৰিছে।

ৰামধেনু যুগ আৰু তাৰ আগৰ বহুত সংখ্যক কৃতী লেখকেই কটনিয়ানত তেওঁলোকৰ গল্প এৰি থৈ যোৱা নাই। তথাপি পঞ্চম দশকৰ কটনিয়ানৰ গল্প আংগিক, সমল আৰু অভিজ্ঞতাৰ ক্ষেত্ৰত যথেষ্ট — আগশাৰীৰ বুলি ক'ব লাগিব। যোগেশ দাসে লিখা 'বগা কুঁৱলী আৰু ক'লা পাপ' গল্পত যুদ্ধৰ জোকাৰণিয়ে অন্ধকাৰাহন কৰা জীৱনৰ প্ৰত্যক্ষদৰ্শীৰ বৰ্ণনা আছে। ১৯৪২ চনত প্ৰকাশ পোৱা দেবেশ্বৰনাথ সোণোৱালৰ 'পৰিৱৰ্তন' মহাযুদ্ধৰ পৰিসমাপ্তিৰ চাৰি বছৰৰ পিছত লিখা হ'লেও যুদ্ধই অসমীয়া জাতিৰ জীৱনৰ গাঁথনি কেনেকৈ ছিন্ন-ভিন্ন কৰিবৰ উপক্ৰম কৰিলে তাৰ নিৰ্মোহ আৰু বাস্তৱ চিত্ৰ আছে। এই সংকলনত সন্নিৱিষ্ট মহম্মদ পিয়াৰৰ 'বলিদান' গল্পটো ১৯৪৭ চনত প্ৰকাশ পোৱা আৰু খণ্ডিত স্বাধীনতাৰ প্ৰাক্কালত ঘটা সৰ্বভাৰতীয় সাপ্তাহিক সংঘৰ্ষৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত লিখা। তাত অসমীয়া হিন্দু-মুছলমানৰ মাজত

থকা মৰম চেনেহৰ পাহৰিব নোৱাৰা ছবি আছে—যি মৰম চেনেহৰ বাবে চৰম ত্যাগ কৰিবলৈকো মানুহ কুণ্ঠিত নহয়। এইদৰে বিভিন্ন কটনিয়ান লেখকে তেওঁলোকৰ গল্পত সমসাময়িক জীৱনৰ প্ৰতিক্ৰিয়াসমূহ প্ৰতিফলিত কৰিছে আৰু মানুহৰ মমত্ববোধ, প্ৰেম, স্বদেশপ্ৰীতি আদি সাৰ্বজনীন অনুভূতি প্ৰকাশ কৰাৰ উপৰিও কুল গগৈৰ ‘প্ৰেম আৰু পৃথিৱী’ৰ লেখীয়া গল্পত বন্ধ অৰ্থনৈতিক অৱস্থাই পিষ্ট কৰা মধ্যবিত্ত জীৱনৰ আশা—আকাংক্ষাৰ অৱলুপ্তিৰ ছবি আঁকিছে।

পঞ্চম দশকৰ কটনিয়ানৰ প্ৰথমটো গল্প হ’ল ১৯৪১ চনত প্ৰকাশ পোৱা বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্যৰ ‘মৰহি পৰা জীৱন।’ ভট্টাচাৰ্য সমাজ সচেতন গল্পকাৰ। কিন্তু এই গল্পটো ঘাইকৈ মনস্তাত্ত্বিক পৰিস্থিতিৰ ওপৰতহে নিৰ্ভৰশীল। নিম্ন মধ্যবিত্ত জীৱনৰ পৰা অহা এহাল দম্পতিয়ে কেনেকৈ পাৰস্পৰিক বুজাবুজিৰ অভাৱত মনোকষ্ট পাইছে তাৰ মৰ্মস্পৰ্শী বৰ্ণনা গল্পটোত আছে। তথাপি গল্পটোৰ অন্তৰালত এটা মধ্যবিত্তশুলভ সামাজিক অৰ্থনৈতিক পিষ্টতাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতে অনবৰত ক্ৰিয়া কৰিছে। ভট্টাচাৰ্যৰ নৈসৰ্গিক জীৱনৰ প্ৰতীকীয় বৰ্ণনাও প্ৰাণসন্নিয়: “ঘৰটোৰ সিকালে কিছুমান লাহি দীঘল গছ—পুহমাহৰ জাৰৰ কঠুৱা পৰশত তাৰ শীগাই যোৱা শক্তিশীন শৰীৰটোৰ দৰেই সিহঁতৰ পাতবোৰ সৰি জৰাজীৰ্ণ বৃদ্ধৰ দৰে হৈ পৰিছে।”

১৯৪৭ চনৰ ‘কটনিয়ান’ত যোগেশ দাসৰ বিখ্যাত গল্প ‘ধুমুহা’ আৰু তাৰ পিচত’ প্ৰকাশ পায়। গল্পটোত বালাবিবাহৰ সামাজিক পৰিপ্ৰেক্ষিত এটা আছে। কিন্তু লেখকে ব্যক্তি সাপেক্ষ সঙ্ঘৰ্ষক কেন্দ্ৰ কৰি গল্পটো লেখা বাবে সি প্ৰাণস্পৰ্শী হৈছে। সামাজিক পৰিস্থিতি আৰু ভাগ্যৰ তাড়নাত কেনেকৈ এজন আদৰ্শবাদী তৰুণ আৰু ফুলকুমলীয়া ছোৱালীৰ জীৱন হুঁসিহ হয়, তাৰ অবিস্মৰণীয় ছবি গল্পটোত আছে। গঁদৰ নিম্ন মধ্যবিত্ত জীৱনৰ পৰা অহা নায়কে স্কুলত কাম কৰোঁতে নায়িকাৰ ঘৰখনৰ মৰম চেনেহৰ বন্ধনৰ মাজত থাকিবলৈ লয় আৰু পৰস্পৰে পৰস্পৰক ভাল পাবলৈ ধৰে। পিছত গাঁও সংগঠনৰ তাগিদাত

তেওঁ নিজৰ গাঁৱলৈ গুচি যায় আৰু ছোৱালীজনীৰ লগত সংযোগ হেৰুৱায়। গল্পটোৰ পোষ্ট অফিচৰ হেমাছিয়ে *deus ex machina* ৰ কাম কৰিছে। দাসে গল্পটোৰ অৱতাৰণা আৰু অগ্ৰগতিৰ ক্ষেত্ৰত যথেষ্ট আংগিক সচেতনতাৰ পৰিচয় দিছে। নায়ক-নায়িকাৰ কাম-কাজ আৰু চুটি কথোপকথনৰ যোগেদি অনুভূতি স্কৰিত হৈছে। তেওঁলোকৰ খণ্ড খণ্ড চিন্তাৰ লগত নৈসৰ্গিক বিক্ৰিয়াসমূহ একাকাৰ হৈছে। নায়িকা মামণিয়ে আশা কৰিছিল, তাই তাইৰ ভালপোৱা মানুহজনৰ বুকুতে শেষ আশ্ৰয় পাব। কিন্তু নায়কে তাইৰ এই প্ৰত্যাশাবান গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰিলে। তেওঁ সমাজ সেৱাৰ আদৰ্শত আশ্ৰয় ল'লে। ছায়াৰে অনুভূতিক আন্দোলনৰ চৰম মুহূৰ্তত ধুমুহা বৰষুণত বিপৰ্যস্ত হোৱা গছ-গছনি, অবিশ্ৰান্ত বৰষুণ আৰু গল্পটোৰ পৰিসমাপ্তিৰ সময়ত নায়িকাৰ হৃদয় অনিবাৰ্যভাৱে শাস্ত হোৱাৰ পিছত প্ৰকৃতিৰ শাস্ত পৰিৱেশৰ উপস্থাপন অৱিস্মৰণীয়ভাৱে কল্যামূলক। ভালপোৱাৰ বিষয়ে লিখা গল্পত বৰষুণৰ উপস্থিতি 'আৰ্কিটাইপ' ধৰ্মী আৰু ভাৰ্জিলৰ পৰা হেনৰি জেমচলৈ সকলো সাহিত্যতে বিৰাজমান।

কুল গাঁৱয়ে তেখেতৰ দীৰ্ঘলীয়া মনোগ্ৰাহী গল্প 'প্ৰেম আৰু পৃথিৱী' ১৯৫০ চনৰ কটনিয়ানত প্ৰকাশ কৰে। উচ্চাকাংক্ষাই গৰাকি যোৱা ছন্নছাড়া সংবেদনশীল জীৱন এটা সংসাৰৰ ঘনিত পৰি কেনেকৈ মৰহি গৈছে তাৰ ছবি 'প্ৰেম আৰু পৃথিৱী' গল্পত সন্নিৱিষ্ট হৈছে। পৃথিৱীৰ দাবীত প্ৰেম অনিবাৰ্যভাৱে অস্তিত্বিত হৈছে। গল্পটোত লেখকে নায়ক তথা প্ৰত্যক্ষদৰ্শী বৰ্ণনাকাৰৰ জীৱন, চৰিত্ৰ আৰু জীৱনাদৰ্শৰ মনত ৰাখিব পৰা ছবি অংকিত কৰিছে। গল্পটোৰ পৰিৱেশ বৰ্ণনাত গাঁৱয়ে পৰ্ববেষ্কণ শক্তিৰ পৰিচয় দিছে। নিৰ্লিপ্ত দৰ্শকৰ ভূমিকা ল'বলৈ বাধ্য হোৱা বক্তাই দেখিছে—কেনেকৈ গাঁৱৰ জীয়াৰীয়ে অভাৱৰ তাড়নাত মঞ্চল কৰিবলৈ অহা ধনী অফিচাৰৰ অংকশায়িনী হ'বলগীয়া হৈছে।

গুৰুত্বপূৰ্ণ ষষ্ঠ দশকৰ গল্পসমূহৰ প্ৰথম গল্পটো হোমেন বৰগোহাঞিৰ। 'আবেলিৰ আলিবাটৰ গল্প।' কটনিয়ানত প্ৰকাশ পোৱা তেখেতৰ

‘এপিটাক’ আৰু ‘চেনাট’বিয়াম’ৰ দৰে গল্পও বিষয়বস্তু চৈতন্য আৰু আংগিকৰ ফালৰপৰা অত্যাধুনিক। ‘চেনাট’বিয়াম’ গল্পটো জয়ডৰ ‘ইডিপাচ কমপ্লেক্স’ৰ আধাৰত লিখা। জয়ন্ত উচ্চ মধ্যবিত্ত জীৱনৰ লাহ-বিলাহত ডাঙৰ হোৱা। তাৰ মাক স্বামীৰ জীৱনশাত তেওঁৰ ভালপোৱাত অতৃপ্ত আৰু অৱচেতনত জয়ন্তক প্ৰভাৱিত কৰিবলৈ উদগ্ৰ হোৱাত আৱদ্ধ। জয়ন্ত কোনো নাৰীৰ ওচৰত সহজ হ’ব নোৱাৰে। মাকৰ ভাড়াৰ পৰি শেহান্তৰত সি-বিজনী নাৰীক বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ দিলে তেওঁ তাক আত্মবতীৰ হাতিয়াৰ হিচাপেহে পাবলৈ বিচাৰে। সি সপোন দেখে—সি ‘সমুদ্ৰতীৰৰ চেনাট’বিয়াম এটাত আছে। সাৰ পাই মাকক দেখি তাৰ মনত পৰিল সি তেওঁকেই সেই চেনাট’বিয়ামত তাৰ ভাললগা নাৰ্চ এজনীৰ ৰূপত দেখা পাইছিল। তাৰ অজ্ঞাতসাৰেই তাৰ ৰূপ জগতখন এটা চেনাট’বিয়ামত পৰিণত হ’ল। জয়ড, লৰেল আদি পশ্চিমীয়া চিন্তাবিদ আৰু লেখকৰ সান্নিধ্যলৈ অহা লেখকজনৰ বাবে এটা নতুন আৱিষ্কাৰৰ উদ্ঘাটনা আয়ত্বাধীন আছিল। এই সময়ছোৱাৰ বৰগোহাঞি এজন বৌদ্ধিক ব’হেমিয়ান।

সংকলিত গল্প ‘আবেলিৰ আলিবাটৰ গল্প’ত হোমেন বৰগোহাঞিয়ে আন সমসাময়িক গল্পকাৰৰ তুলনাত বিস্তৃততৰ আৰু গভীৰতৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰিচয় দিছে। বৰ্ণনাকাৰে ঘণ্টাৰ পিছত ঘণ্টা কটাই দিয়ে ‘কাকে ইণ্টাৰনেচনেল’ নামৰ এটা সন্তীয়া চাহদোকানত। তেওঁৰ দৃষ্টিৰ লক্ষ্য হ’ল কোলাহলপূৰ্ণ আবেলিৰ চহৰৰ আলিবাটটো। চহৰৰ জীৱনৰ বিভিন্ন দিশৰ প্ৰতি আকৰ্ষণ তেওঁৰ মজ্জাগত। মটৰৰ ঘৰ, ঘৰ, আৱাজ, চীনাবাদাম ভজা খল, চিনেমা টিকেট নোপাৱা মাঝুহৰ বিকট চিঞৰ—এই সকলোৱে তেওঁক আচ্ছন্ন কৰে। চিনেমা প’ষ্টাৰত এজনী আৰ্টিষ্টৰ ককুণ মুখ দেখি বিহ্বল হৈ তেওঁ অস্থম্বৰ কৰে—এই অভিজ্ঞতাৰ ফলস্বৰূপে ৰাস্তাৰ প্ৰত্যেকটো দৃশ্যই তেওঁৰ মনত গভীৰভাৱে ৰেখাপাত কৰিব। আলিবাটত ভালমান চৰিত্ৰৰ আৱিৰ্ভাৱ হয়—তাৰ ভিতৰত আছে,

এজন বৃদ্ধ চীনা মানুহ। তাৰ দ্বী যুদ্ধৰ দিনত মিলিটাৰী চিপাহীৰ দ্বাৰা ধৰ্ষিতা হৈ সমাজৰ পেলনি যোৱা আৱৰ্জনাৰ পৰিণত হোৱা এগৰাকী অসমীয়া ছোৱালী। সি তাইক আশ্ৰয় আৰু সন্মান দিলে, কিন্তু তাৰ বৃদ্ধ বয়সত তাইক দেহোপজীৱিনী হ'বলৈ বাধ্য কৰিলে। আন চৰিত্ৰৰ ভিতৰত আছে এজনী পাগলী ভিখাৰী—যি তিনিদিন চাহ খাব পোৱা নাই কাৰণ ডাঙৰিনত ভাতহে পোৱা যায়, চাহ নহয়। কিবা এটা বিড়ম্বিত বৰ্ণনাৰে এলিয়টৰ পত্ন আওৰায়—‘Birth Copulation and Death’—জীৱনৰ প্ৰতি লেখকস্বলভ মমত্ববোধ থকা লেখকজনৰ ই মনৰ কথা হ'ব নোৱাৰে। গল্পটোৰ যোগসূত্ৰটো হ'ল—লেখকৰ অন্তৰংগ জীৱনত ধৰা দিয়া চহৰৰ ৰাস্তাৰ এটা অংশ, য'ত সমস্ত পৃথিৱীৰ বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতা উন্মুক্ত হৈ আছে। অসমীয়া গল্প সাহিত্যত দুৰ্গত বৌদ্ধিকতা বৰগোহাঞিৰ গল্পত প্ৰথমতে দেখা পোৱা যায়।

মহম্মদ তাহেৰৰ ‘পুৰণি পৃথিৱী আৰু নতুন মানুহ’ ১৯৫১ চনৰ কটনিয়ানত প্ৰকাশিত হয়। এই আদৰ্শাত্মক গল্পটো বানপানীত জুৰুলা হোৱা মানুহৰ দুৰ্দশাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত লেখা হৈছে। গল্পটো অলপ বেছি আদৰ্শাত্মক। সুখৰ কথা, অবিনাশৰ দৰে মানুহৰ অভাৱ হোৱা নাই এই পৃথিৱীত। ঘৰখনক অৱহেলা কৰি বানপানীত মানুহৰ পম খেদি ফুৰা অবিনাশক তেওঁৰ বৈবাহিক মায়াই বুজিব নোৱাৰে। ম'য়া নিৰ্দিয়া নহয়। এটা বিৰল উপলক্ষিয়ে তেওঁক অবিনাশক দলত যোগ দিবলৈ বাধ্য কৰে আৰু খাবলৈ লোৱা কটি টুকুৰাও বানপানীত মানুহক দান কৰে।

দ্বিজেন শৰ্মাই অংকণ কৰা গাঁৱৰ চিত্ৰ মনোৰম। ইয়াত সন্নিবিষ্ট ‘ৰঙা মেঘৰ এচপৰা’ গল্পত তাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। এই গল্পত প্ৰকাশ পোৱা নায়কৰ অল্পভূতি পৰিস্থিতিৰ তুলনাত অধিক। ক্ষন্তেকীয়া দৃষ্টিৰ মোহত জীৱনৰ দাবীক অগ্ৰাহ কৰাৰ কোনো যুক্তি থাকিব নোৱাৰে। শৰ্মাৰ ১৯৫৩ চনত প্ৰকাশ পোৱা ‘একো নহৰ’ গল্পত প্ৰকাশপোৱা

খেতিয়ক সম্পত্তি নাহৰ আৰু ভগবৰ যুগ্ম জীৱনৰ চিত্ৰ অধিক মনোগ্ৰাহী
আৰু অধিক তাৎপৰ্যপূৰ্ণ।

হৰেণ ৰাজকোঁৱৰৰ ১৯৫৩ চনত প্ৰকাশ পোৱা 'চাহনিৰ স্মৃতি'ৰ
তাৎপৰ্য অনস্বীকাৰ্য। খকুৱা বাগান মালিবৰ অবিচাৰ সহিব নোৱাৰি
বহুৱাসকলে প্ৰাপ্য ৰেচন আদিৰ বাবে ধৰ্মঘট কৰাত তাত আগভাগ
লও্তা সকলৰ চাকৰি যায়। ফলত বিন্দা আৰু যমুনাৰ জীৱনৰ সোধ
ভাঙি পৰে। যমুনা চিকিৎসাৰ অভাৱত মৃত্যুমুখত পৰে। বহুৱাসবলে
হিন্দুস্থানী মালিবৰ তুলনাত কোম্পানীৰ মেনেজাৰক ভাল পোৱা বথোটো
শ্লেষাত্মক। ৰাজকোঁৱৰে চাহনিৰ জীৱন সূক্ষ্মভাৱে পৰ্যবেক্ষণ কৰাৰ
প্ৰমাণ দিব পাৰিছে।

ভূৱনেশ্বৰী মজুমদাৰৰ ১৯৫৩ চনত প্ৰকাশিত হোৱা 'হেৰোৱা দিগন্ত'
সুখপাঠ্য। গল্প প্ৰতিযোগিতাত পুৰস্কাৰ পোৱা কলেজৰ 'ৰোমান্টিক'
ছাত্ৰী এগৰাকীয়ে তেওঁৰ প্ৰিয় গল্পকাৰৰ গল্প পঢ়ি তেওঁৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হয়
আৰু তেওঁক ছাত্ৰী নিবাসলৈ আমন্ত্ৰণ কৰে। তেওঁ ভাবিছিল গল্পকাৰজন
তেওঁৰ গল্পৰ দৰে স্পৰ্শন। প্ৰথম দৰ্শনৰ আকস্মিক মোহভংগেৰে গল্পটোৰ
পৰিসমাপ্তি হয়।

১৯৫৪ চনত প্ৰকাশ পোৱা বন্দৰ্প কাকতিৰ 'মহাযাত্ৰা' দ্বিতীয়
মহাযুদ্ধৰ পৰিপেক্ষিতত লিখা। ইয়াত কোৰ্ট মাৰ্চিয়েলৰ বাবে অপেক্ষাৰত
আই এন এৰ সৈনিক এজনে ডায়েৰিৰ পাতত তেওঁৰ জীৱন জিজ্ঞাসাৰ
পৰিচয় লিপিবদ্ধ কৰিছে।

১৯৫৬ চনত প্ৰকাশ পোৱা কনকসেন ডেকাৰ 'পট পৰিৱৰ্তন' গল্পটোৰ
বিষয়বস্তু আৰু পৰিপ্ৰেক্ষিতত নতুনকৈ আছে। গল্পটোৰ পটভূমি ঢাৰা
আৰু কলিকতা। পূব পাকিস্থানৰ অভ্যুত্থানী শাসন-যন্ত্ৰৰ প্ৰশ্নাত্মক
সক্ৰিয় ছবুৰ্ত্তৰ কবলত পৰা স্ত্ৰীক ৰক্ষা কৰিবলৈ গৈ নায়কে ছবুৰ্ত্তক হত্যা
কৰে আৰু তেওঁ দীৰ্ঘম্যাদী কাৰাবৰণ কৰাৰ ফলত তেওঁৰ স্ত্ৰী নিৰাশ্ৰয়
হয়। তেওঁ কলিকতালৈ আহি মানুহে মানুহৰ প্ৰতি কৰা অমানৱীয়তাৰ

বাৰে জীৱিকাৰ একমাত্ৰ সম্ভাৱ্য পথ বাচি লয় আৰু স্বামীৰ লগত পুনৰ্মিলনৰ ভৱ আৰু লাজত আত্মহত্যা কৰে।

গল্পৰ প্লট বিচৰাসকলে শশীকান্ত গোস্বামীৰ ১৯৫৭ চনত লিখা 'গল্পৰ প্লট' গল্পটো পঢ়ি ভাল পাব। গল্পটো সুখপাঠ্য আৰু স্বচ্ছন্দপ্ৰৱাহী। গল্পটোত বৰ্ণনাৰ আতিশয্য নাই। তাৰ গতি ক্ষিপ্ৰ আৰু আমনি নলগা। বিভিন্ন ধৰ্মৰ অন্তৰ্নিহিত সত্যৰ ঐক্যৰ ওপৰত বিশ্বাসী হেমেনে আমিনাক ভাল পায়, বিয়াৰ আগতে কিন্তু সমাজখনকো আগুৱাই নিব বিচাৰে। কুচক্ৰিয়ৰ মদপী এটাৰ লগত আমিনাৰ বিয়া ঠিক হোৱাত আমিনাই নিকপায় হৈ আত্মহত্যা কৰে। এই খবৰ শুনিও হেমেনেও আত্মহত্যা কৰে। গল্পটোৰ বিশেষত্ব হ'ল আকস্মিকতা, 'চাচ্পেল' আৰু ঘটনা-প্ৰৱাহৰ প্ৰত্যাহ্বিত উদ্ঘোচন।

১৯৫৮ চনত প্ৰকাশ পোৱা লীলা বৰগোহাঁইৰ 'সংগীত' নাবীজীৱনৰ চিৰন্তন সমস্যাৰ ওপৰত পোহৰ পেলোৱা হৈছে। বাপেকৰ মৃত্যুৰ পিছত ওঠৰ বছৰ বয়সতে সংসৰৰ ভাৰ লোৱা নিম্ন গ্ৰাইমেৰী স্কুলৰ শিক্ষয়িত্ৰী বাসন্তীয়ে পানী আনিবলৈ যাওঁতে পেহীয়েকৰ জীয়েকজনীক লৈ যায়। তাইৰ বিয়া হোৱা বান্ধৱীয়ে তাইৰ ভায়েকৰ বিয়াৰ কথা উলিওৱাত বাসন্তীয়ে উপলব্ধি কৰে—তাইৰ বিয়াৰ বয়স পাৰ হৈ গ'ল, তাইক এতিয়া আৰু সংগী নালাগে।

শচীন বৰুৱাৰ ১৯৫৪ চনত প্ৰকাশ পোৱা 'কক্ষচ্যুতা' গল্পৰ নাবীৰ নিৰাপত্তাহীন জীৱনৰ ছবি অংকিত হৈছে। মোজাদাৰৰ হাতিয়াৰ ছিচাপে কাম কৰি সৰ্বস্বান্ত হোৱা ললিতাৰ দেউতাকে তাইক মোজাদাৰৰ আশ্ৰয়তে ৰাখি শেষ নিশ্বাস ত্যাগ কৰে। এদিন ৰাতি বিপদীক মোজাদাৰে তাইক ধৰ্মল কৰিবলৈ ওলোৱাত তাই পলাই গৈ ৰেলৰ অকলশৰীয়া ডবাৰ উঠি লগে লগে দুৰ্দাস্ত কেবলসিঙৰ দ্বাৰা ধৰিতা হৈ তাৰ ৰক্তিতা হৈ কিছুদিন থকাৰ পিছত তাই কেবলসিঙৰ বহু এজনক ভাল পাবলৈ ধৰে আৰু তাৰ সৈৰ্য-বহুত দৰ্শ হৈ আত্মহত্যা কৰে। দুৰ্বলশ্ৰেণীৰ নাবী জীৱনৰ অমিৰাধ

বিশৰ্ণয়, বন্ধুৱাই বলিষ্ঠভাৱে প্ৰকাশ কৰিছে। এজনৰ পৰা পলাই গৈ আন এজনৰ দ্বাৰা ধৰ্ষিতা হোৱা পৰিণতিৰ প্লেবাস্কক সংযোগ বাস্তৱায়ুগ আৰু ই পাঠকৰ মনত গভীৰভাৱে বেধাপাত কৰে।

প্ৰমুখনত সন্নিবিষ্ট ছাৰ্গটুল ইছলামৰ ১৯৫৯ চনত প্ৰকাশিত ‘পুতলা নাচ’ত ধুনীয়া, ধনী আৰু চোকা ছাত্ৰ জয়ন্ত, দীপা নামৰ ছোৱালী এজনীৰ প্ৰেমত পৰে। কেমিষ্ট্ৰীৰ প্ৰেকটিকেল ক্লাচত এন্ট্রিডেণ্ট হোৱাত সি কপ হেকুৱাই দীপাৰ ভালপোৱাও হেৰুৱায়। আনহাতেদি কপা নামৰ ছোৱালী এগৰাকীৰ বিয়া ভাগি থকাত তাইৰ বিয়া জয়ন্তৰ লগত হয়। কিন্তু তাই জয়ন্তক ভাল পাবলৈ অপাৰগ হয়। জয়ন্তই কপাৰ মুখত এচিড ঢালিবলৈ ওলায়। কিন্তু কপাৰ চকুপানী দেখি সি এটা বিৰল অনুভূতি উপলব্ধি কৰে—আৰু কপাৰো মনৰ পৰিৱৰ্তন হয়। আকস্মিকতা আৰু ঔৎসুক্যৰ অৱতাৰণা ইছলামৰ গল্পৰ প্ৰধান উপজীৱ্য।

ৰামধেনুৰ অন্তৰ্ধানে অসমীয়া সাহিত্যৰ বাবে এটা অভাৱনীয় পৰিস্থিতিৰ সূচনা কৰে। সুস্থিৰ লেখক আৰু পাঠক গোষ্ঠীৰ অভাৱে এটা সুস্থ বাতাবৰণ গঢ়ি উঠাত বাধা দিয়ে। বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচাৰ্য আৰু মহেন্দ্ৰ বৰাৰ দ্বাৰা সম্পাদিত ‘নৱযুগ’ আৰু ‘মণিদীপে’ কিছুদিনৰ বাবে এই সংকটজনক পৰিস্থিতিৰ নিৰসন কৰে যদিও সৃষ্টি ধৰ্মী সাহিত্য বাৰুকৈয়ে আঘাতপ্ৰাপ্ত হয়। বিভিন্ন লেখকগোষ্ঠীৰ এটা সাধাৰণ ‘ফ’ৰাম’ৰ অভাৱ সকলোৱে অনুভৱ কৰে। এই সময়ছোৱাত ‘কটনিয়ানে’ তৰুণ কলেজীয়া লেখকসকলক এটা প্ৰয়োজনীয় প্ৰকাশ মাধ্যম দিয়ে।

মামণি গোস্বামী সপ্তম দশকৰ কটনিয়ানৰ গল্প সাহিত্যৰ এটা উল্লেখযোগ্য নাম। এই সংকলনত তেওঁৰ ১৯৬০ চনত প্ৰকাশ পোৱা ‘সন্ধি’ গল্পটো সন্নিবিষ্ট হৈছে। কলেজীয়া জীৱনতে মামণি গোস্বামী সাহসিক পদক্ষেপেৰে গল্প লিখিবলৈ আগবাঢ়িছিল। তেওঁ সত্যভাষণত কুণ্ঠিত নহয় আৰু অভিজ্ঞতা পৰাও মুখো নহয়। বিষয়বস্তু নিৰ্বাচন আৰু প্ৰকাশ-ভংগীৰ ক্ষেত্ৰতো তেওঁ নিৰ্ভীক। তেওঁৰ বিভিন্ন গল্পত সৰু সৰু মানুহৰ

জীৱনৰ 'ক্ৰাইচিচ' সুন্দৰভাৱে বিধৃত হৈছে। 'সন্ধি' গল্পটোত লোকানী মোহনৰ তিৰোতা ৰূপমতীয়ে কলংকিনীৰ জীৱন যাপন কৰিবলৈ ধৰি ধৰা পৰে আৰু 'অমৃতপ্ৰা' হৈ স্নেহশীলা শাহুৱেকৰ ক্ষমা আৰু আশীৰ্বাদৰ যোগেদি নতুন জীৱন আৰম্ভ কৰে। ক্ষমাৰ প্ৰতিমূৰ্তি 'আই'ৰ মনৰ ভাৱৰ প্ৰকাশ বাস্তৱাভূগ; 'ৰূপমতী'ৰ কাৰণে আইৰ বেয়া লাগিছে, হয়তো আইয়ে ক'ব নোৱাৰাকৈয়ে অস্তৱৰ কোনোবা এটি কোণত তাইৰ কাৰণেও মৰম অংকুৰিত হৈছিল।' এইটো এটা চিৰন্তন্ত মানৱীয় পৰিস্থিতি। তেওঁৰ ১৯৬১ চনত প্ৰকাশ পোৱা 'কাঠফুলা' এটা বিশেষভাৱে উল্লেখ-যোগ্য গল্প। গল্পটোৰ প্ৰট নিচেই সামান্য। পাঠশালাৰ পণ্ডিত দামোদৰ কিশোৰী যুঁতিজাইক বৰ মৰম কৰে। শৈশৱৰ পৰা পাই অহা এই মৰমক যুঁতিজাইয়ে এজন মানুহৰ শিশুৰ প্ৰতি থকা স্বাভাৱিক মৰম বুলিয়েই ধৰি লৈছিল। যুঁতিজাই ডাঙৰ হ'ল আৰু তাইৰ বিয়াৰ কথা-বতৰা চলিল। এটা নতুন জীৱনৰ ছুৱাৰদলিত থোঁকি-বাৰ্থো মন লৈ তাই আৱিষ্কাৰ কৰিলে, দামোদৰে তাৰ হৃদয়ত তাইৰ ছবিকে পুহি ৰাখিছিল। মামণি গোস্বামীয়ে অঁকা গাঁৱলীয়া জীৱনৰ চিত্ৰ সজীৱ। ছোৱালীৰ শিশু আৰু কিশোৰী মন ফুটাই তোলাত তেওঁ সিক্তহস্ত। তেওঁ জীৱনক নাৰীৰ দৃষ্টিভংগীৰে চাব পাৰে। গল্পটোৰ শিৰোনামাৰ প্ৰতীকী তাৎপৰ্য মন কৰিবলগীয়া। দামোদৰৰ মৰমত ডাঙৰ-দীঘল হোৱা যুঁতিজাইয়ে কাঠফুলাৰ দৰে সকলো আকাৰ সহ্য দামোদৰৰ জীৱনত সমস্ত বস শুহি নিলে, এনে এটা ইংগিত গল্পটোত আছে।

হেমন গগৈৰ ১৯৬০ চনত লিখা 'মইনামতী' এটা সুখপাঠ্য গল্প।

গল্পটোৰ সোৱণশিৰিৰ পাৰৰ বলুকা আৰু ঘাঁহনিৰ অৰিবিশ্বীয় ছবি অংকিত হৈছে। বহুত যুগ আগতে নেপালৰ পৰা আহি থিতাপি লোৱা আৰু ঘাঁহনিৰ সন্ধানত ঘূৰি ফুৰা নেপালী মানুহৰ জীৱনৰ ছবি সুন্দৰ-ভাবে বিধৃত হৈছে। ইয়াত আছে এহাল নেপালী দম্পতি, বম্বা আৰু তাৰ পত্নী লক্ষ্মীৰ জীৱন আলোচ্য। ছোট বাবুৰ উপস্থিতিয়ে কণিক

মোহাবিষ্টভাবে লক্ষ্মীৰ সম্ভাৱনহীন জীৱনত আলোড়ন তুলিছে, আৰু
ধৰালিৰ সোৱণশিৰিৰ দৰে এই জীৱন শাস্ত হৈ পৰিছে। এই সামান্য
পৰিস্থিতিৰ মনস্তাত্ত্বিক তথা আৱশ্যবিক দিশটোক গগৈয়ে বলিষ্ঠ ৰঙ্গনাৰে
মূৰ্ত্ত কৰিছে।

গগৈৰ ১৯৬১ চনত প্ৰকাশ পোৱা গল্প ‘মৰাণৰ বান’ এই সংকলনটোত
সন্নিবিষ্ট হৈছে। বানপানীৰ পৰিপেক্ষিতত অসমীয়া ভাষাত কেইটামান
ভাল গল্প ৰচিত হৈছে। অসমৰ গণ জীৱনত বানপানীৰ প্ৰাধান্য
অনস্বীকাৰ্য। যোগেশ দাসৰ ‘ৰামধেনু’ত প্ৰকাশ পোৱা ‘গৰাখহনীয়া’
গল্পটোৰ মানৱীয় আবেদন এতিয়াও অতিক্ৰান্ত হোৱা নাই। গগৈৰ
গল্পটোত মৰাণৰ বানপানীয়ে এটা শ্লেষাত্মক পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি কৰিছে।
প্ৰলয়ংকাৰী বানপানীয়ে সোনকুছি গাঁও বুৰাই পেলাইছে। বিলিফৰ
নাওও আহিছে। ভূৱন মাষ্টৰে অল্পভৰ কৰিছে ‘গৰাখহনীয়া’ই গাঁৱৰ
গাভৰুসকলৰ মনতো ভাঙোন ধৰাইছে। বিলিফৰ চাউনীত গাভৰুৰ
খিলখিল হাঁহি শুনি ভূৱনমাষ্টৰ আতংকিত হৈছে তেওঁৰ পুতেকৰ
বাগ্‌দস্ত। গোলাপীৰ সম্ভাৱা স্থলনৰ কথা চিন্তা কৰি। তেওঁ গোলাপীক
মাক বিন্দাৰ সৈতে নিজৰ বাসস্থানলৈ নি ৰাখিছে। লোকনিন্দাৰ ভয়ত
মাষ্টৰে বিন্দাক বিয়া কৰাবলৈ প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ হয়, কিন্তু ইতিমধ্যে বানপানী
সাম কটাত বিলিফৰ নাও উভতি যায়। সেই ফালৰ পৰা মাষ্টৰৰ
সিদ্ধান্ত আৰু প্ৰৱৰ্ত্তনাৰ নামান্তৰ।

বিনোদ শৰ্মাই ১৯৬১ চনৰ ‘কটনিয়ান’ত ‘মৰম’ নামেৰে এটা
ভাল গল্প আগবঢ়ায়। নগৰীয়া মধ্যবিত্ত জীৱনত বাৰ্ধক্য এটা জীৱন্ত
সমস্যা। শৰ্মাই এই সমস্যাটো গাঁৱৰ পৰিবেশত ঘাচাই কৰি চাইছে।
গাঁৱৰ নৈসৰ্গিক আৰু কৃষিগত পৰিবেশ সৃষ্টিত শৰ্মাই কুশলতাৰ পৰিচয়
দিছে। ৰতন বুঢ়াই শয়্যাগত হৈ বোৱাৰীয়েকৰ ভাল-মাত জুস্তনা হয়।
অনাদৃত ৰতনে এদিন বিছনাৰ পৰা পৰি চুচৰি গৈ বুঢ়ী সোণপাহীৰ বুকুত
আজ্ঞাস্বপ্ন লৈছে আৰু পলুৱাই লৈ অহা দিনৰৰি মাকৰ ঘৰলৈ নোবোৱা

সোণপাহীক মৰমৰ মাতৃ এষাৰৰ বাহিৰে একা দিব নোৱাৰাৰ বাবে অক্লান্ত হৈছে। গল্পটোৰ মানৱীয় পৰিস্থিতি আৰু তাৰ উপস্থাপন প্ৰসংগমণীয়। শৰ্মাই সাধাৰণ খেতিয়কৰ জীৱনটোক ওচৰৰ পৰা লক্ষ্য কৰাৰ প্ৰমাণ দিব পাৰিছে।

১৯৬১ চনত প্ৰকাশ পোৱা আন এটা উল্লেখযোগ্য গল্প হ'ল অপূৰ্ণ শৰ্মাৰ 'সৰাকুলৰ গোল্ফ'। গল্পটোৰ আৰম্ভণি সুন্দৰ, বৰ্ণ বৈচিত্ৰ্যময় : "দিনৰ পোহৰ শেষ হৈ গ'ল। গছৰ সেউজীয়া পাতবোৰ লাহে লাহে ক'লা হৈ পৰিল। পশ্চিম আকাশত মুমূৰু.....ৰঙৰ খেলা শেষ হ'ল..." ইন্দ্ৰিয় লভ্য চেতনাৰ প্ৰখৰতা আৰু বৌদ্ধিকতা শৰ্মাৰ ৰচনাৰ বৈশিষ্ট্য। কিন্তু কেন্দ্ৰীয় পৰিস্থিতিটোৰ 'মতিভেচন'ৰ অভাৱত গল্পটো গল্প হিচাপে ওপৰৰ স্তৰলৈ উঠিব নোৱাৰিলে। লিখক প্ৰবক্তাই কোৱাৰ দৰে মৃগাংকৰ জীৱন-ইতিহাস জঘন্ঠ বাস্তৱবাদৰ নগ্ন ইতিহাস নহয় আৰু ঘিডাল মহীকহৰ তলত সকলোৱে আশ্ৰয় পাব লাগিছিল, গল্পটো সেইডাল মহীকহৰ উৎপাটন অৱশ্যাস্তাৱী কৰিবৰ জোখাই শক্তিশালী নহয়।

১৯৬২ চনৰ 'কটনিয়ান'ত প্ৰকাশ পোৱা গোলাপ চন্দ্ৰ ডেকাৰ গল্প 'চাপ্ৰা বহু দূৰ' মানৱীয় সংবেদনশীলতাৰে ভৰা। তাৰ বাগ্‌দত্তা লছমীক ধনৰ অভাৱত বিয়া কৰাব নোৱাৰি বিয়াৰ বাবে ধন ঘটিবলৈ সূদূৰ চাপ্ৰাৰ পৰা ৰামবিলাস অসমলৈ আহে। বিলাতলৈ যাবলৈ ওলোৱা এজন ডেকাই তেওঁৰ প্ৰণয়িনীৰ সৈতে শেষ বাৰৰ বাবে ৰিক্সাত উঠিছে। সিহঁতৰ মন দিয়া-নিয়াৰ দৃশ্যই ৰামবিলাসৰ মন সূদূৰ চাপ্ৰাত থকা লছমীৰ ওচৰলৈ ওভোতাই লৈ গৈছে—তালৈ যাবলৈ তাৰ যথেষ্ট ধন সংগ্ৰহ কৰিব পৰাৰ আশা যদিও অস্তিত্বিত হৈছে। গল্পটোৰ বিষয়বস্তু আৰু আংগিক একাকাৰ হৈ গৈছে—আবোহী আৰু চালকৰ অভিজ্ঞতাৰ সামাস্থ্যিকতাৰ উপলব্ধিৰ বাবে।

এই চনতে প্ৰকাশ পোৱা 'হাইব্ৰো ইণ্টেলেকচুৱেল' গল্প 'পংক'ত গ্ৰাম্য সকলতা-শুলভ 'ইডিলিক' প্ৰতিচ্ছবি সম্পূৰ্ণৰূপে অস্তিত্বিত হৈছে।

হৰেকৃষ্ণ ডেকাই চুবুৰিয়েলিষ্ট টেকনিকৰ সহায়ত মহানগৰৰ কদৰ্শ দিশটোৰ প্ৰতি আলোকপাত কৰিছে। আধুনিক 'পেইনটিঙ'ৰ ভগ্ন খণ্ডাংশৰ দৰে বিক্ষিপ্তভাৱে উদ্ভাসিত হৈছে—টকাৰে কিনিব পৰা 'সপোনবাণী'ৰ স্বপ্নত বিভোৰ হৰদয়ালৰ বিশৃঙ্খল জীৱন। ডেকাৰ জীৱন জিজ্ঞাসা আৰু তাৰ প্ৰকাশভঙ্গী বলিষ্ঠ আৰু তাৰ প্ৰৱণতাৰ পৰা মুক্ত।

আগতে উল্লেখ কৰা দ্বিজেন শৰ্মাৰ গল্প 'বঙামেঘৰ এচপৰা'ত ক্ষন্তেকৰ দৃষ্টিত ভাল লগা ছোৱালী এজনীক নাপাই বিফল হৈ এজন তৰুণে জীৱনৰ পৰা পলাবৰ বাবে বাট বিচাৰিছে। আনহাতেদি আৰতি ভূঞাৰ 'তোমাৰ মৰমে' গল্পত প্ৰেমত বিফল হৈ নৈৰাশ্য বৰণ কৰা মহিলা এগৰাকীয়ে শিশু এটি দেখি মাতৃমূলত অল্পভূতিৰ উল্লেখ হোৱাত মাতৃ বৰণ কৰিবলৈ উদ্বেলিত হৈছে। পিছৰ পৰিস্থিতিটো অধিক বাস্তৱায়ুগ। প্ৰেমৰ দাবীতকৈ জীৱন আৰু প্ৰকৃতিৰ দাবী অধিক। ইয়াত সন্নিৱিষ্ট 'প্ৰাপ্তিকৰ ফুল' গল্পত বন্ধুত্বৰ দাবীৰ ওচৰত প্ৰেমৰ দাবীয়ে, হাৰ মানিছে—এটা আচলুৱা অঞ্চল মৰ্মস্পৰ্শী পৰিস্থিতিক উপলক্ষ্য কৰি।

ক্ষীৰেণ চন্দ্ৰ বায়ৰ ১৯৬৪ চনত প্ৰকাশ পোৱা 'মেঘ মেঘ লাগে' গল্পত প্ৰেমৰ বিফলতা, মোহভংগ আৰু পূৰ্ব প্ৰণয়িনীৰ স্মৃতিত বান্ধৱীক অজ্ঞাতসাৰে চাবলৈ অহাৰ আকস্মিকতাৰ বৰ্ণনা আছে। তেওঁৰে 'ৰাজমিস্ত্ৰী' গল্পত মহাবিদ্যালয়ৰ ছোৱালী হোষ্টেল সজোৱাৰ স্থানীয় বৰ্ণনাৰ সহায়ত ৰাজমিস্ত্ৰী এজনৰ বিবৰ্ণ জীৱনৰ ওপৰত লেখকে আলোকপাত কৰিবলৈ যত্ন কৰিছে। বায়ৰ ৰাজমিস্ত্ৰীৰ প্ৰতি থকা অল্পবস্পা তাৰ-প্ৰৱণতাৰ পৰা মুক্ত নহয়।

বিশ্বকিংকৰ গোস্বামীৰ 'এখন পুৰণি মাচিয়া' এটা নিটোল গল্প। দামী চোফা চেট সূয়ুৱাবৰণবাবে ঠায়ে নোজোৰাত বন্ধ ভোলানাথ বন্ধুৰ সাতামপুৰুষীয়া মাচিয়া বাৰান্দাত স্থাপন কৰা হ'ল। জেনকিনচ চাহাবে দিয়া পিতলৰ ধোঁৱা খোৱাও আচবাবৰ হেঁচাত পোতোক পৰিল। বোৱাৰীয়েকৰ খিংখিঙিয়া মাতে তেওঁক সোঁৱৰাই দিলে—বৰখনতো

তেওঁকো মাচিয়াখনৰ লগতে স্থানচ্যুত কৰা হৈছে। নগৰীয়া জীৱনত বৃদ্ধ বয়সৰ অকলশৰীয়া অৱস্থাৰ ছবি গোস্বামীয়ে সংবেদনশীলভাৱে অংকন কৰিছে।

এই সংকলনত প্ৰতিভাশালী গল্পলেখক বিৰাঞ্চি কুমাৰ মেধিৰ চুটিগল্প ‘পখিলাৰ পাখি ভাগে’ সন্নিবিষ্ট হৈছে। ১৯৬৭ চনত লেখা এই গল্পটোৱে কেন্দ্ৰীয় পৰিস্থিতি মনস্তাত্ত্বিক। মনস্তাত্ত্বিক দিশৰ পৰা পোছৰ পেলোৱা তেওঁৰে ‘মম জ্বলে আৰু গলে’ (১৯৬৬) এটা সুন্দৰ গল্প। গল্পটোত অসমীয়া গল্পৰ দুম্পাপ্য—আৰম্ভণি, মাজভাগ আৰু সামৰণি এই তিনিওটা ভাগ বৰ্তমান। বিভূতিয়ে পখীক ভাল পাইছিল। পখীয়ে তাক অৱহেলা কৰি আনত বিয়া সোমাল। এই ক্ষোভৰ অন্তৰ্দহনত জ্বলিপুৰি তাৰ পত্নী মনালীক পৰিপূৰকভাৱে আঘাত দিয়াৰ উদ্দেশ্যে সি পখীক ভালপোৱাৰ কথা উলিয়াব বিচাৰে। শাহুৱেৰৰ আদৰ্শত আশ্ৰয় লভা মনালীয়ে কথাটোত গুৰুত্ব নিদিয়া যেন দেখি ক্ষুব্ধ হৈ সি এদিন তাইক প্ৰহাৰ কৰে। সিদিনা ৰাতি বহু দেৰিকৈ বাহিৰত থাকি ঘৰলৈ উভতি সি দেখে—ঘৈণীয়েকে তাৰ কাৰণে ভাত বাঢ়ি বৈ আছে। বিভূতিৰসিকলো ক্ষোভৰ অন্ত পৰে আৰু সি ঘৈণীয়েকক সাৱতি ধৰে। এই মৰমৰ প্ৰত্যয়ে মনালীৰ চকুত অশ্ৰুৰ ঢল বোৱায়। গল্পটোৰ গতি সাৱলীল আৰু অল্প-ক্ৰমিক। বিভূতিৰ জীৱ আঘাত কৰিবৰ প্ৰণোদন, মনালীৰ ভালপোৱা আৰু নীৰৱ অভিমান এই সকলো গল্পটোত একাকাৰ হৈছে। গল্পটোৰ প্ৰতীকীয় বৰ্ণনাসমূহো মনোমুগ্ধকৰ : “কিন্তু বৰ্তমানক লৈ ব্যস্ত মনালীয়ে অতীতৰ মৈদাম খান্দি গেলা মৰাশ আজুৰিবলৈ হাবিয়াস নকৰিলে।” মনালীৰ দৰে নাৰী চৰিত্ৰ শ্বেকচপিয়াৰৰ কমেডিৰ “নাৰী চৰিত্ৰৰ দৰে জীৱনৰ ত্ৰাণকৰ্তা।

ঘন হাজৰিকাৰ ১৯৬৭ চনত লিখা গল্প ‘কুন্তী বাইদেউ’ত নানান ঘাত প্ৰতিঘাতৰ মাজেদি জীৱনক আদৰি লোৱা নাৰীৰ অবিম্বৰণীয় ছবি অংকিত হৈছে।

আৰাধনা পটংগীয়াৰ ১৯৭১ চনত লিখা 'সন্ধানত' গল্পটো নাবীৰ-মূলত দৃষ্টিভঙ্গীৰে লিখা ৰোমাণ্টিক উচ্ছাস, ভাৱ প্ৰৱণতা আৰু বিষয়বস্তু উপস্থাপনৰ আধিক্যই গল্পৰ অগ্ৰগতিক ব্যাহত কৰিলেও গল্পটোৰ কেন্দ্ৰীয় পৰিস্থিতিত নতুনত্ব আছে। স্বাগতা বৰুৱা নামৰ ছোৱালী এগৰাকীয়ে দেউতাকৰ ব্যক্তিত্বৰ আশ্ৰয়ত ডাঙৰ-দীঘল হৈ অনুসন্ধান কৰিছিল এজন দৃঢ়মনা প্ৰত্যয়শীল ব্যক্তিৰ, আৰু এই দৃঢ়তা আৰু প্ৰত্যয় তেওঁ দেখিছিল তেওঁৰ কলেজৰ ওপৰ শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ ত্ৰিদীপ ফুকনৰ চকুত। ত্ৰিদীপ ফুকনে প্ৰতিভাসম্পন্ন হৈও বি. এ পৰীক্ষা নিদি ট্ৰেড ইউনিয়নত লাগি দেহমন ঘূণীয়া কৰিলে। বিলাতত উচ্চ শিক্ষা সাং কৰি ঘৰলৈ অহাৰ পৰ্যন্ত স্বাগতাই ৰেলত ঘূণীয়া ত্ৰিদীপ ফুকনক লগ পায়। জীৱনৰ বাহ্যিক বাৰ্থতাৰ বাবে অনুতপ্ত নোহোৱা দৃঢ়মনা মানুহজনৰ ওচৰত হাৰ মানি তেওঁ তৃপ্তি, নিৰাপত্তা আৰু শান্তি লাভ কৰে।

মদন শৰ্মাৰ ১৯৭২ চনত প্ৰকাশ পোৱা 'মৃত' গল্পটো যিকোনো সংকলনতে ঠাই পাবৰ যোগ্য। স্নানন্ত, অৱশ আৰু ৰুগ্ন দেহমন লৈ ঘৰৰ সকলো দায়িত্ব মূৰ পাতি লোৱা শিক্ষয়িত্ৰী ছোৱালী এগৰাকীয়ে ছুৰাৰোগ্য ৰোগত ভুগি তিলতিলক নিশ্চিত মৃত্যুৰ ফালে আগবাঢ়িছে। এই বিলাস্বত সময়ত তেওঁৰ জীৱনলৈ আছিল প্ৰেমৰ আহ্বান। তেওঁৰ প্ৰতিবেশীয়ে তেওঁৰ ওচৰত প্ৰেম নিবেদন কৰিছে। গল্পকাৰৰ নিজৰ ভাষাত —“ইমান ওচৰত থাকিও মানুহবোৰে গম নাপায় কিমান সংগোপনে গাভৰু এজনী মৰি আহিছে।” তেওঁৰ ওচৰত তেওঁ দৈহিক সংগমুখ, আলিংগনৰ আনন্দ নিৰাপত্তা আৰু আশ্বাস পাইছে। কিন্তু দেহ আৰু মনৰ যন্ত্ৰণাই তেওঁক সোঁৱৰায়—তেওঁ কেতিয়াবাৰ পৰাই মৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে। প্ৰেম আৰু মৃত্যুৱে তেওঁৰ জীৱনত যুগপৎ ক্ৰিয়া কৰিছে। গল্পটোৰ কেন্দ্ৰীয় পৰিস্থিতিটো শক্তিমানী। লেখকে গল্পটোৰ উপস্থাপনত যথেষ্ট সংযম আৰু ঘনীভূতীকৰণ ক্ষমতা দেখুৱাব পাৰিছে। তেওঁৰ বৰ্ণনাও যথোপযুক্ত আৰু শালীনতা অতিক্ৰম নকৰাকৈ 'ফ্ৰেংক'।

‘ভগা জেওৰাৰ উত্থাপন’ গল্প সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত আনোৱাৰ হৈছেইনৰ সাহসিক পদক্ষেপ। গল্পটো বৰ্তমান পৰিস্থিতিত অত্যন্ত গুৰুত্বপূৰ্ণ অনাদৃত, অৱহেলিত আৰু লাঞ্চিত হৰিজন পৰিয়াল এটাৰ কৰুণ কাহিনী ইয়াড সংবেদনশীলতাৰে অংকন কৰা হৈছে। উচ্চ বৰ্ণলোকৰ উল্লাসিকতা আৰু অহংকাৰে কেনেকৈ দুৰ্বল মানুহৰ জীৱনলৈ সৰ্বনাশ কঢ়িয়াই আনে তাৰ মৰ্মস্পৰ্শী ছবি লেখকে অংকন কৰিছে। প্ৰকাশভাৱে হৰিজনৰ লগত মিলামিচা নকৰা আৰু আত্মাৰত হৰিজন ছোৱালীৰ ওচৰত প্ৰেম নিবেদন কৰাৰ হীন মনোবৃত্তিৰ ছবিও এওঁ সুন্দৰভাৱে অংকিত কৰিছে। পঢ়া-শুনাৰ প্ৰতি আগ্ৰহ দেখুৱাৰ অপবাধত হৰিজন তৰুণ আৰু তেওঁৰ কণ্ঠ পিতৃ প্ৰস্তুত। সামান্য আবুৰ দিয়া ভগা জেওৰা খনৰো যেন থিয় দি থাকিবৰ অধিকাৰ নাই। গল্পটোৰ উপস্থাপন ঋজু, কিন্তু কলানুভূত। গল্পটোত সমাজৰ বিবেক জাগ্ৰত কৰিবৰ প্ৰচেষ্টা আছে।

অনিল শৰ্মাৰ ‘বাপতি সাহোন’ (১৯৭৮) গল্পত প্ৰকাশ পোৱা আদৰ্শই পিতৃ পিতামহৰ বৃত্তি এৰি বেকাৰ জীৱন যাপন কৰা ‘জেনাৰেচন’ এটাৰ ওপৰত কটাক্ষপাত কৰি এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ সমসাময়িক সমস্যাৰ ওপৰত পোহৰ পেলাইছে।

সাম্প্ৰতিক সংকলনটোত কটনিয়ানৰ চুটিগল্প বিবেচনাৰ কাল ১৯৩২ চনৰ পৰা ১৯৮০ চনলৈ ধৰা হৈছে। প্ৰথম আৰু শেষ দশকৰ গল্প কটনিয়ানৰ নিৰ্বাচিত গল্প সংকলনত নাই। শেষ হ’ব ধৰা সাম্প্ৰতিক দশকটো পঞ্চম দশকটোৰ দৰেই গুৰুত্বপূৰ্ণ আৰু অশাস্ত। দাৰিদ্ৰ, সংঘৰ্ষ আৰু বানপানী অসমৰ সাম্প্ৰতিক গণজীৱনক আজুৰি বোৱা সমস্যা। সমস্যাজৰ্জ্বৰ মানুহৰ ৰূপায়ণ সাম্প্ৰতিক তৰুণ লেখকসকলৰ প্ৰতি এটা প্ৰত্যাহ্বান।

মুখৰ কথা, কটনিয়ান লেখকসকলে এই প্ৰত্যাহ্বান গ্ৰহণ কৰিছে আৰু গণজীৱনক আজুৰি বোৱা সমস্যাটো ঘাইকৈ বিস্তৃত কৰিবলৈ যত্ন কৰিছে। এই দশকটোৰ সামগ্ৰিক মূল্যায়ণ ভৱিষ্যতৰ বাবে এৰি ৰোৱা হ’ল। কিন্তু এম. কামালুদ্দিন আহমেদৰ ‘পোৰা ৰাঁহনিৰ মিপাবে’

গল্পটোক প্ৰতিভু হিচাপে ধৰি তাৰ যৎকিঞ্চিৎ বিশ্লেষণ সন্নিৱিষ্ট কৰা হ'ল।

সময়ৰ যন্ত্ৰণা আৰু তাৰ প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত গল্পটো প্ৰতিভূস্থানীয় হ'লেও এইটো এটা অসাধাৰণ গল্প। ৰাজনীতি বিজ্ঞানৰ প্ৰবক্তা তৰুণ চিত্ৰকৰ প্ৰশান্ত বেদনাত জৰ্জৰিত হৈছে এইবাবে যে তেওঁ এজন শাস্ত্ৰ স্নিগ্ধ, সমাহিত মানুহৰ ছবি আঁকিবৰ চেষ্টা কৰি বাৰে বাৰে বিফল হৈছে। লেখকৰ ভাষাত : “সি আঁকিব বিচাৰে পৰম আগ্ৰহেৰে মানুহৰ এযুৰি চকু — য'ত নিদ্ৰামগ্ন দুখনি সমুদ্ৰ। কিন্তু তাৰ ছবিৰ চকুযোৰ ট-টকৈ জ্বলি থাকে। যেন সৰ্বগ্ৰাসী জুই চকুত সকলোবোৰ পুৰি ছাবখাৰ কৰি দিব।”

প্ৰশান্তৰ মন অশুস্থ। এই অশুস্থতাৰ কাৰণ এটা ভয়াবহ দৃশ্যৰ অভিজ্ঞতা। ঘাঁহনিৰ ওপৰত বহি থকা প্ৰশান্তৰ কল্পনাপ্ৰৱণ মন জাহাজীকল, চেনিচম্পা আৰু নেমুপাতৰ গোন্ধত আন্দোলিত হৈ আছে আবেলি পৰত। এনেতে সি এটা ভয়ংকৰ পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হ'ল। নিৰ্বাচনৰ আপাহত ঘটা সংঘৰ্ষৰ দৃশ্যই পোৰা মঙহৰ গোন্ধ, নেমুপাত, জাহাজী আৰু চেনিচম্পা কলৰ সংমিশ্ৰিত শ্লগন্ধ একাকাল কৰিলে আৰু সি তাৰ প্ৰিয় পৰিচিত জগতখন হেৰুৱালে। তেতিয়াৰ পৰা সি চাৰিমাছ ধৰি অশেষ যত্ন কৰিও এখন শাস্ত্ৰ সমাহিত মানুহৰ ছবি আঁকিব পৰা নাই। সি টোপনিত পিকাছ'ৰ ‘গুৱেৰ্ণিকা’ৰ সপোন দেখিলে — ঠে ভগা ঘোঁৰা, অসহায় মানুহ আৰু এগৰাকী ককণাময়ী নাবী মূৰ্তি। সি সাৰ পাই আকৌ ছবি আঁকিবলৈ ল'লে আৰু দাক্ষণ যন্ত্ৰণাৰ শেষত এটা বিৰল মুহূৰ্তত সি তাৰ কল্পনাৰ ছবিখন সমাপ্ত কৰিলে। সি তাৰ নেমুপাত, কল আৰু ঘাঁহৰ শ্লগন্ধভৰা পৰিচিত জগতখন ফিৰাই পালে।

“ কামালুদ্দিনৰ গল্প পঢ়ি মনলৈ আহে ফক্ৰাবৰ আশাৰ বাণী—‘মানুহ পৰাকৃত মহয়।’

প্ৰভাৱিত সকলনটোত প্ৰকাশ পোৱা সকলোটি গল্পৰ সম্যক

বিশ্লেষণ আৰু মূল্যায়ণ এই পৰিসৰত অসম্ভৱ। ওপৰত এই গল্পবোৰক এটি ধূলমূল পৰিচয় মাত্ৰ ডাঙি ধৰা হ'ল। বামধেমু যুগৰ বিখ্যাত গল্পকাৰ সকলৰ ভিতৰত আনেকেই কটন কলেজত পঢ়া কালত 'কটনিয়ান'ত গল্প লেখা নাই। মহিম বৰা, চন্দ্ৰ প্ৰসাদ শইকীয়া, সৌৰভ কুমাৰ চলিহা, ভবেন্দ্ৰনাথ শইকীয়া, লক্ষ্মীনন্দন বৰা, বোহিনী কুমাৰ কাকতি আদি লেখকসকলে স্নাতকোত্তৰ মহলাৰ পিছতহে গভীৰভাৱে গল্প সাহিত্যত মনোনিবেশ কৰে। 'কটনিয়ান'ৰ প্ৰত্যেকটো সংখ্যা সম্প্ৰতি সম্পাদকৰ হাতত নাই। সেইবাবে কটনিয়ানৰ সকলোবোৰ ভাল গল্প সংকলনটোত স্থান দিব পৰা নহ'ল। সেই গল্পসমূহ দ্বিতীয় খণ্ডত প্ৰকাশ কৰিবৰ চেষ্টা এটা আছে। এইবোৰ কাৰণত কটনিয়ানৰ গল্পৰ সমালোচনা সীমাবদ্ধ হ'বলৈ বাধ্য।

'কটনিয়ান'ত প্ৰকাশপোৱা ভালেমান প্ৰতিভাশালী লেখকৰ গল্প পিছত পঢ়িবলৈ পোৱা নাই। এই সকল লেখকে লিখি থাকিলে অসমীয়া গল্পৰ ধাৰাটো যে অধিক শক্তিশালী হ'লহেঁতেন সন্দেহ নাই। আলোচনী আদিৰ নিৰৱহি্ন প্ৰকাশৰ অভাৱে এটা বলিষ্ঠ সাহিত্য পৰম্পৰা সৃষ্টিত বাধা প্ৰদান কৰে। 'আৱাহন'ৰ অন্তৰ্ধানৰ লগে-লগে হলিৰাম ডেকা, বৰা দাশ, কৃষ্ণা ভূঞা, উমা শৰ্মাকে ধৰি সেইযুগৰ ভালেমান কৃতি গল্পকাৰে পিছৰ সময়ছোৱাত গল্প লিখিবলৈ এৰিলে। 'বামধেমু'ৰ যুগত 'বামধেমু'ৰ সম্পাদকৰ ব্যক্তিত্বৰ গুণত সকলোশ্ৰেণীৰ সাহিত্যিকে যি প্ৰকাশ মাধ্যম পাইছিল, বামধেমুৰ অন্তৰ্ধানৰ লগে লগে সি অন্তৰ্হিত হোৱাত সেই যুগত পৰিপক্বতা লাভ কৰা ভালেমান লেখকে লিখিবলৈ উপযুক্ত মাধ্যম নেপালে, আৰু তেওঁলোক অনিশ্চিত পাঠক গোষ্ঠীৰ বাবে লিখিবলৈ বাধ্য হ'ল।

সপ্তম দশকত এই ক্ৰাইচিচ ঘনীভূত হ'ল। প্ৰতিষ্ঠা আৰু বংশস্তাৰ প্ৰতি আঙকীয়া সম্ভাৱনাপূৰ্ণ লেখকসকলে লেখিবলৈ উদগনি নেপালে। বিসকলে লিখিলে, সিসকলে সৰ্বজনগ্ৰাহ্য মাধ্যমত লিখিব নোৱাৰাৰ বাবে তেওঁলোকৰ প্ৰতিভা অল্পপাতে আলোড়ন তুলিব নোৱাৰিলে। বামধেমু

যুগত যিসকল লেখকৰ গল্পই উৎকৰ্ষৰ শীৰ্ষ বিন্দু চুইছিলগৈ সেই সকলৰ লেখনী সমাদৃত হৈ থাকিল, কিন্তু তেওঁলোক নতুন লেখকৰ পৰম্পৰা এটা গঠনৰ সহায়ক হ'ব নোৱাৰিলে। ভালেমান ভাল একক গল্প লেখকৰ প্ৰতিভা অথাত নামা আলোচনীৰ পাততে মৰহি গ'ল। নিবৰছিন্ন ভাৱে প্ৰকাশিত 'কটনিয়ান' আলোচনীৰ মন্দা বতৰত বছৰে বছৰে অন্ততঃ কিছু সংখ্যক প্ৰতিভাশালী গল্পকাৰক প্ৰথম প্ৰকাশৰ মাধ্যম দি আহিছে —ভালেমান দশক ধৰি। গতিকে 'কটনিয়ান'ৰ নিৰ্বাচিত গল্প'ৰ গুৰুত্ব অস্বীকাৰ কৰিবৰ উপায় নাই।

'কটনিয়ান'ৰ নিৰ্বাচিত গল্প'ৰ প্ৰকাশে এটা বৈকল্পিক ট্ৰেডিচনৰো সম্ভেদ দিব পাৰে। বামধেমু যুগৰ সুপ্ৰতিষ্ঠিত গল্প লেখকৰ যিসকলে 'কটনিয়ান'ত লিখিছে, সি সকলে কলেজীয়া জীৱনতে ভাল গল্প লিখিছে। 'কটনিয়ান'ৰ পাততে যি সকলৰ প্ৰতিভা মৰহি গৈছে অথবা মৰহি যাবৰ উপক্ৰম হৈছে সেই সকলৰ গল্প প্ৰতিষ্ঠিত গল্পকাৰৰ গল্পৰ কয়টি শিলত যাচাই কৰিলে পাঠক সমাজ উপকৃত হ'ব সন্দেহ নাই।

বিভিন্ন যুগৰ গল্পলেখকৰ গল্প এই সংকলনত সন্নিবিষ্ট হ'লেও ইয়াত তেখেতসকলৰ তৰুণ বয়সৰ চিন্তা-চৰ্চাহে বিধৃত হৈছে। এই সকল লেখকৰ পিছৰ জীৱনৰ সামগ্ৰিক সাহিত্যকৃতিৰ পোহৰত এই গল্পবোৰ চালিজাৰি চোৱাটো আমাৰ উদ্দেশ্য নহয়। বিভিন্ন যুগৰ প্ৰভাৱক লেখকে অতিক্ৰম কৰিব নোৱাৰে। সমসাময়িক যুগৰ বৌদ্ধিক পৰিৱেশেও অনিবাৰ্যভাৱে ক্ৰিয়া কৰিব।

কিন্তু সকলো যুগৰ লেখকক যদি তেওঁলোকৰ কলেজীয়া জীৱনৰ নিৰ্ধাৰিত স্তৰ এটাত অনুধাৱন কৰিবলৈ লওঁ তেনেহ'লে অসমীয়া গল্প পৰম্পৰা সম্পৰ্কে নতুন তথ্য ওলোৱাৰ সম্ভৱনা থাকে। 'কটনিয়ান'ৰ নিৰ্বাচিত গল্প'ই এনে তুলনামূলক অধ্যয়নৰ বাট মুকলি কৰিব। এটা অৰ্থত 'কটনিয়ান'ৰ ত্ৰৈলোক্য নাথ গোস্বামী আৰু 'কটনিয়ান'ৰ আনোৱাৰ হুছেইন প্ৰকৃতাৰ্থত সমসাময়িক। বিভিন্ন যুগত তৰুণসকলে জীৱনক কেনেদৰে গ্ৰহণ কৰে তাৰ সম্ভেদ সংকলিত গল্পসমূহে দিছে।

‘কটনিয়ান’ত প্ৰকাশ পোৱা গল্পসমূহত বিষয়বস্তুৰ বিস্তৃতি আৰু বৈচিত্ৰ্য মনকবিবলগীয়া। বোমাষ্টিক প্ৰেম আৰু স্বক্ৰিয়া জীৱনত প্ৰকাশ পোৱা নৰ-নাৰীৰ বিচিত্ৰ সম্পৰ্ক, মানুহৰ মনস্তাত্ত্বিক আৰু সামাজিক পৰিস্থিতি, মানুহৰ চিৰাচৰিত বন্ধুত্ব, প্ৰেম, প্ৰীতি আৰু দয়া, যুদ্ধ-বিগ্ৰহ-সংঘৰ্ষ আদিত মানুহৰ স্বৰূপ উদ্ঘাটন, দাবিজ্যা, শোষণ আৰু দুৰ্নীতিৰ লগত বুজাপৰা, পৰিস্থিতিৰ প্ৰভাৱত নৈতিক স্বলন, নাৰীৰ ওপৰত নিৰ্যাতন আৰু ধ্বংসকাৰী মনোবৃত্তি, কলাকাৰৰ অুকোমল মনোভাৱ আদি ‘কটনিয়ান’ত প্ৰকাশ পোৱা গল্পৰ বিষয়বস্তুৰ ভিত্তকৰা।

‘আৱাহন’ যুগটোক ঘাইকৈ বোমাষ্টিক প্ৰেমৰ যুগ বুলিব পাৰি। ত্ৰৈলোক্য নাথ গোস্বামী, ৰমা দাস, উমা শৰ্মা, কৃষ্ণ ভূঞা আদি গল্পকাৰে বোমাষ্টিক প্ৰেমৰ মৰ্মস্পৰ্শী ছবি আঁকিছে। ইয়াত সন্নিৱিষ্ট অগ্ৰজ কটনিয়ান ত্ৰৈলোক্য নাথ গোস্বামীৰ গল্পটো আৱাহন যুগৰ এই বিশিষ্ট ধাৰাৰ প্ৰতিভু। যুদ্ধোত্তৰ যুগৰ কটনিয়ানৰ গল্পত এই ধাৰাৰ বিস্তৃতি আৰু গভীৰতা সীমাবদ্ধ যদিও আলোচ্য কটনিয়ানৰ গল্পসমূহত নৰ-নাৰীৰ বৈচিত্ৰময় সম্পৰ্কৰ ছবি গ্ৰন্থিত হৈছে। বিনোদ শৰ্মাৰ ‘মৰম’ আৰু দ্বিজেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ ‘একো নহয়’ গল্পত গাঁৱলীয়া পৰিৱেশত ক্ৰমে বৃদ্ধ আৰু তৰুণ বয়সৰ স্বামী-স্ত্ৰীৰ কথা গ্ৰন্থিত হৈছে। বেছিভাগ গল্পতে প্ৰেমে বাস্তৱতাৰ ওচৰত হাৰ মানিছে। আৰতি ভূঞাৰ ‘তোমাৰ মৰমে’ গল্পত মাতৃহৰ ঠেপাহ চুটিগল্পৰ ভিত্তকৰা হ’ব পাৰিছে। আৰাধনা পটংগীয়াৰ গল্পত দৃঢ়মনা পুৰুষৰ সন্ধানৰ হিচাপ আছে। দ্বিজেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ গল্পত বোমাষ্টিক প্ৰেমৰ বিফলতাই জীৱন বিষুখ কৰা মানুহৰ চিত্ৰ থাকিলেও সি পতিয়ন যাবপৰা বিধৰ নহয়। মামণি গোস্বামীৰ গল্পত বয়ঃসন্ধিৰ আগৰ আৰু পিছৰ কিশোৰী আৰু গাভৰুৰ বিচিত্ৰ মনোভাৱ বিধুত হৈছে। দেবেন্দ্ৰনাথ সোণোৱালৰ ‘পৰিৱৰ্তন’ত প্ৰেম আৰু আত্মৰিকতাৰ ছবি আছে। গোপাল চন্দ্ৰ ডেকাৰ গল্পত আছে বিস্মাটনা মানুহ আৰু বিস্মাত উঠা মানুহৰ প্ৰেমৰ পৰিপত্তিৰ বৈপৰীত্য। হোমেন বৰগোহাঞিৰ গল্পত আছে কল্পমনে কেনেকৈ স্বাভাৱিক প্ৰেমক আদৰি

ল'ৰ নোৱাৰা হয় তাৰ ছবি। বিৰিঞ্চি কুমাৰ মেধিৰ গল্পত আছে সামান্ত্ৰতম চান্দিডামৰ আভাস। হেমেন গগৈয়ে দেখুৱাইছে যে নৈতিকতাৰ আভিয্যইও মানুহক স্থলিত কৰে। হৰেকৃষ্ণ ডেকাই দেখুৱাইছে টকাৰ বিনিময়ত প্ৰেম কিনাৰ মনোবৃত্তি। ৰোমাণ্টিক প্ৰেম অন্তৰ্হিত হোৱা নাই, কিন্তু তাৰ তীব্ৰতা আৰু মাদকতা হ্ৰাস পাইছে আৰু সি আত্মসাংগিক বান্ধৱ পৰিস্থিতিৰ লগত একাকাৰ হৈছে। প্ৰেমৰ পূৰণি কলীয়া ত্ৰিভুজৰ উপস্থাপনৰ ক্ষেত্ৰতো চিন্তা দ্বিধাগ্ৰস্ত হোৱাৰ চিন দেখা গৈছে।

ৰোমাণ্টিক প্ৰেমৰ উপস্থিতি আজিৰ গল্পত এটা অনুৰণন মাত্ৰ। ১৯৬৩ চনত প্ৰকাশ পোৱা ৰমেশ দাসৰ 'ক্ষণিক অৰণ্য' গল্পটো এই ক্ষেত্ৰত প্ৰতিস্থানীয়। চিৰিং পাৰৰ মনপা গাঁৱত নায়েক চীনা আক্ৰমণৰ পিছত ভৈয়ামলৈ আহি উভতি যোৱা মনপা গাভৰু চাংচুৰ তাই-ভনী সুলভ মৰম-চেনেহত দ্ৰৱীভূত হৈছে। সি লগপোৱা দিনাই তাই তাৰ মনৰ মানুহৰ লগত পলাই গ'ল। উভতি অহাৰ পথত তাইৰ স্মৃতিয়ে তাৰ মন আচ্ছন্ন কৰে আৰু সি উপলব্ধি কৰে, যে, সি তাইক ভাল পাইছিল। গল্পটোত সৰল আদিম জনজাতীয় মানুহৰ চিত্ৰ আৰু জকমককৈ ফুল থকা বডডেঙ্গন আৰু মনপা গাভৰুৰ সুলভতাৰ তুলনা মনোৰম। নিত্যানন্দ তামূলীৰ 'সাক্ষী' গল্পত এজন ডেকাই আগৰ ভালপোৱা মানুহজনীক অন্তঃসত্ত্বা অৱস্থাত এৰি আন এজনীক বিয়া কৰাই আকৌ উভতি আহিছে তাইৰ সম্ভাৱনক স্বীকৃতি দিবলৈ। হৰেণ ৰাজকোঁৱৰৰ 'চাহনিৰ স্মৃতি' আৰু কনকসেন ডেকাৰ 'পট পৰিৱৰ্তন'ত আছে, স্বামী-স্ত্ৰীৰ চেনেহৰ সংসাৰ কেনেকৈ শোষক আৰু অত্যাচাৰীৰ নিগ্ৰহত বিনষ্ট হয় তাৰ ছবি। মদন শৰ্মাৰ 'মৃত' গল্পত আছে মৃত্যুমুখী কণা গাভৰুৰ জীৱনলৈ বিলম্বিত প্ৰেমৰ আগমনৰ মৰ্মস্পৰ্শী ছবি বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্যই তেখেতৰ গল্পত স্বামী-স্ত্ৰীৰ সম্পৰ্কৰ ভিতৰত বুজাবুজিৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ কথায়ে সকাষাই দিছে। এইদৰে বেছিভাগ গল্পকাৰৰ গল্পতে নব-নাৰীৰ প্ৰেম আৰু সম্পৰ্কৰ অনুধাৱনে

বাস্তৱতাৰ পিনে গতি কৰিছে। গিৰীশ কলিতাৰ ‘শৃংখল’ গল্পত হৰিজন দম্পতি বুধীন আৰু চম্পাৰ মাজত থকা সম্পৰ্কই বাস্তৱবোধৰ চৰম শীৰ্ষবিন্দু চুইছে। বুধীনৰ মতে মৰম কৰিলে তিৰোতাই আনৈ পায়। বুধীনে তাইক “কুণ্ঠি” বুলি মাতে আৰু ওপৰ মছলাত নব-নাৰীৰ বোমাষ্টিক সমন্ধৰ ওপৰত চাবুক হানে। সিহঁতৰ-ভালপোৱাক গলিত লাভাৰ দৰে অৱস্থাত পোৱাকৈ কলিতাই বিধ্বস্ত কৰিছে।

বাস্তৱতাৰ অনুসন্ধানৰ ক্ষেত্ৰত হোমেন বৰগোহাঞিয়ে এটা দৃঢ় পদক্ষেপ দিছে, তেওঁৰ এই সংকলনত সন্নিৱিষ্ট হোৱা গল্পটোত মিস্ত্ৰিজনে এজনে ধৰিতা, পতিতা নাৰীক আশ্ৰয় দিও বুঢ়াবয়সত তাইক পথচাৰিনী কৰিবলৈ বাধ্যকৰা কাৰ্যৰ বৰ্ণনাত মানুহৰ মনস্তাত্ত্বিক তাগিদা সন্নিৱিষ্ট। তেখেতৰ গল্পত এটা নতুন “ধিমে” বলিষ্ঠভাৱে আত্মপ্ৰকাশ কৰিছে। সেইটো হ’ল চহৰীয়া জীৱনৰ বৈচিত্ৰ্য। তেখেতৰ সামাজিক বাস্তৱতাৰ চেতনাত প্ৰাৰম্ভ।

আনহাতেদি ‘ইণ্ডাষ্ট্ৰিয়েল ৰিভ’লুচন’ দুবাৰকৈ হেৰোৱা অসমৰ গ্ৰামীণ পৰিবেশৰ মনোমুগ্ধকৰ দৃশ্যাৱলী এতিয়াও অস্তিত্বহীন হোৱা নাই। কুল গগৈ, যোগেশ দাস, দ্বিজেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা আৰু হোমেন গগৈৰ গল্পত এই জীৱনৰ মনোমোহা ৰূপ অংকিত হৈছে। হৰেণ ৰাজকোঁৱৰৰ চাহনিৰ বৰ্ণনা আৰু ৰমেশ দাসৰ অৰুণাচলৰ পাহাৰীয়া জীৱনৰ ছবি পাহৰিব নোৱাৰা।

সকলো প্ৰকাৰৰ শোষণ একাধিক কটনিমান গল্পকাৰৰ গল্পৰ পৰিপেক্ষিত শোষণৰ সামাজিক ৰূপটো প্ৰকট হৈছে আনোৱাৰ হুছেইনৰ ‘ভগা জেউৰাৰ উচুপনি’ আৰু গিৰীশ কলিতাৰ এটি বিশৃংখল গল্প ‘শৃংখল’ত। ‘সংগী’ গল্পত নাৰীৰ মৰহি যোৱা জীৱন যৌৱনৰ ছবি আছে। শচীন বৰুৱাৰ গল্পত নাৰীৰ নিৰাপত্তাহীনতা মৰ্মস্পৰ্শৰূপে বিধ্বস্ত হৈছে। চাৰ্লচ লেভে “ঘৰে ঘৰেই বিমানোই দৰিদ্ৰ নহওক” এই ‘পপুলাৰ ফেলচি’ টো বিৰোধিতা কৰি এখন ‘এচে’ লিখিছিল। গিৰীশ

কলিতাৰ 'শৃংখল' গল্পটো পঢ়িলে সেই কথাৰ সত্যতা উপলব্ধি কৰিব পাৰি।

প্ৰমাণিত গ্ৰন্থখনে পঞ্চাছ বছৰৰ তৰুণ চেতনাৰ বিবৰ্তনৰ বুৰঞ্জী ধৰি ৰাখিছে। সম্পাদকে গল্পবোৰৰ তাৎপৰ্য আৰু স্মৃতিপাঠ্যতা উভয় দিশতে মনোযোগ দি গল্পবোৰ নিৰ্বাচিত কৰিছে। সংকলনটো অসমীয়া সাহিত্যলৈ এটা বহুমূলীয়া বৰঙণি হিচাপে বিবেচিত হ'ব তাৰ সন্দেহ নাই।

ত্ৰৈলোক্যানাথ পোখাৰী	
স্মৃতিৰ উচুপনি	৩
বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য	
মৰহি পৰা জীৱন	১৭
যোগেশ ছাদ	
ধুমুহা আৰু তাৰ পিচত	২৭
মহেশ্বৰ শিল্পাৰ	
বলিদান	৪৫
দেবেন্দ্ৰ নাথ সোণোৱাল	
পৰিৱৰ্তন	৫৩
কুল নাথ গগৈ	
প্ৰেম আৰু পৃথিৱী	৬৩
মহেশ্বৰ ভাৰ্য	
পুৰণি পৃথিৱী আৰু নতুন মানুহ	৮৫
হোমেন বৰগোহাঞি	
‘আবেলি আলিবাটৰ’ গল্প	১০৭
দ্বিজেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা	
ৰঙা মেঘৰ এচপৰা	১১২
হৰেশ ৰাজকোঁৱৰ	
চাহনিৰ স্মৃতি	১৩৫
ভূবেন্দ্ৰবী মজুমদাৰ	
হেৰোৱা দিগন্ত	১৪২
কন্দৰ্প কুমাৰ কাকতি	
মহাযাত্ৰা	১৬১
কনকসেন ডেকা	
পট পৰিৱৰ্তন	১৭৭
শশীকান্ত পোখাৰী	
গল্পৰ প্ৰট	১৮৭
লীলা বৰগোহাই	
সঙ্গী	১৯৭

ছাঈফুল ইছলাম	
পুতলা নাচ	২০৫
মামণি গোস্বামী	
সন্ধি	২২১
হেয়েন গগৈ	
মৰনৈৰ বান	২৩৫
অপূৰ্ব শৰ্মা	
সৰা ফুলৰ গোক্ৰ	২৫৩
বিনোদ শৰ্মা	
'মৰম'	২৭৩
হৰেকৃষ্ণ ডেকা	
পঙ্ক	২৯১
গোপাল চন্দ্ৰ ডেকা	
চাপ্ৰা বহুত দুৰ	৩০৭
কৌবেন্দ্র চন্দ্ৰ বায়	
মেঘ মেঘ লাগে	৩১৭
আবতি ভূঞা	
প্লাষ্টিকৰ ফুল	৩২৯
বিশ্বকিংকৰ গোস্বামী	
এখন পুৰণি মাচিয়া	৩৪৫
বিৰিঞ্চি কুমাৰ মেধি	
পখিলাৰ পাখি ভাগে	৩৫৫
আবথনা পটঙ্গীয়া	
সঙ্কানত	৩৬৯
মদন শৰ্মা	
মৃত	৩৯৫
আনোৱাৰ হুছেইন	
ভগা জেওৰাৰ উচুপনি	৪০৩
পৰিশিষ্ট	৪০৯

কটনিয়ানব

নিৰ্বাচিত পক্ষ

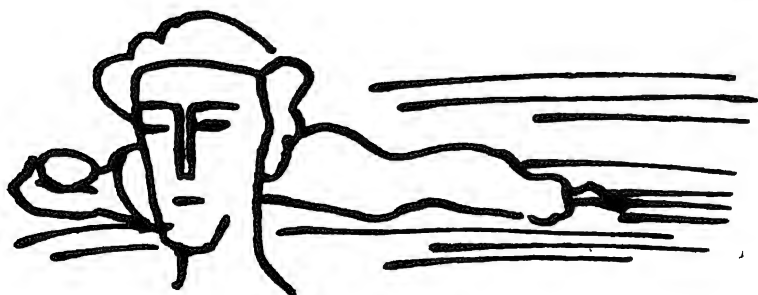
আৱাহন-যুগৰ অন্ততম শ্ৰেষ্ঠ গল্পকাৰ আৰু সমালোচক ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামীয়ে নিজৰ গল্পৰ বিষয়ে স্ব-বচিত ‘আধুনিক গল্প-সাহিত্য’ নামৰ গ্ৰন্থত লিখিছিল: ‘সমাজৰ ছুখ-দৈন্ত্ৰ, অনাচাৰ-অবিচাৰৰ বুকুত নিষ্পেষিত স্ত্ৰী-পুৰুষৰ চৰিত্ৰ গোস্বামীয়ে গল্পত আছে।... দৰিদ্ৰ, পীড়িত আৰু নিৰ্ধাতিত লোকৰ প্ৰতি তেওঁৰ সহানুভূতি আছে।’ অসমীয়া কাহিনী-সাহিত্যত সামাজিক বাস্তববাদৰ অন্ততম পুৰোধা হিচাপে পৰিগণিত ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামীৰ চুটিগল্পৰ প্ৰধান আকৰ্ষণ হ’ল গল্পবোৰৰ বিষয়-বস্তু—যাৰ কেন্দ্ৰস্থলত আছে দৰিদ্ৰ আৰু নিম্ন-মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ সমস্যা-পীড়িত মানুহৰ জীৱন-যজ্ঞণা। নিৰাবেগ আৰু নিৰলঙ্কাৰ ভাষাৰে বিপন্ন মানুহৰ জীৱন-যজ্ঞণাৰ ছবি ফুটাই তোলাত তেওঁ সিদ্ধহস্ত।

ত্ৰৈলোক্য নাথ গোস্বামী স্মৃতিৰ উচুপনি

১৯২০ চনৰ মাৰ্চ মাহৰ পোন্ধৰ তাৰিখ। ধুমুহা-বৰষুণৰ এটা দিন। গোটেই দিনটোৰ অশান্ত ধুমুহাৰ পিছত সন্ধিয়ালৈ এটা (আপাতঃ) শান্তিৰ ভাৱে বিৰাজ কৰিছিল। যেন বতাহ আৰু প্ৰকৃতিৰ মাজৰ সুদীৰ্ঘ সংগ্ৰামৰ অন্তত কিছু জিৰণি। নীল আকাশৰ ওপৰেৰে ধীৰে ধীৰে, শান্তভাৱে বৈ যোৱা ডাৱৰৰ টুকুৰাবোৰৰ মাজে মাজে ছুই এটা তৰাই পৃথিবীলৈ ভুমুকিয়াই চাইছিল।

এই দিনটোতে লেতেৰা কাপোৰ পৰিহিত এজন সুন্দৰ কান্তিৰ যুৱক মি. মজুমদাৰৰ ছমহলীয়া ঘৰটোৰ সমুখত বহি থকা দেখা গৈছিল। যুৱকৰ বয়স চবিশ, কি পঁচিশমান হ'ব। তেওঁৰ চৌপাশৰ বস্তুবোৰৰ প্ৰতি নিৰ্বিকাৰ হৈ তেওঁ শিলাখণ্ড এটুকুৰাৰদৰে নিশ্চলভাৱে বহি আছিল। সমুখৰ সুন্দৰ অট্টালিকাটো আৰু সংলগ্ন সৰু অথচ আটোমটোকাৰিকৈ ৰখা বাগিচাখনেও তেওঁৰ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰিব পৰা নাছিল। তললৈ মূৰকৰি তেওঁ ইমান চিন্তাকুল ভাৱে আছিল যে দেখিলে এনে লাগে যেন তেওঁ নিজৰ স'তেই এক গভীৰ গোপন আলাপত ব্যস্ত। হঠাৎ ঘৰটোৰ বৈঠক কোঠাৰ পৰা ভাঁহি অহা অৰ্গেনৰ শব্দত তেওঁৰ ধ্যান ভংগ হ'ল—গোটেই মুখখন এক পাৰ্থিৱ পোহৰত উজলি উঠিল। তেওঁ বহাৰ পৰা উঠি উৎসৰ ফালে খোজ ল'লে। কিছু

আগবাঢ়ি যাওঁতেই তেওঁ মি. মজুমদাৰৰ মুখামুখি হ'ল। মিঃ মজুমদাৰে
তীক্ষ্ণ দৃষ্টিৰে যুৱকজনৰ ভৰিৰ পৰা মূৰলৈকে পৰীক্ষা কৰি প্ৰশ্ন কৰিলে—
'তুমি কি বিচাৰিছা ?'

'মই'—যুৱকজনে ক'লে, 'মই অলপ আশ্ৰয় বিচাৰি আহিছো।
সম্পূৰ্ণ এটা বছৰ মই সাগৰৰ বুকুৰ খেৰকুটাৰদৰে এঠাইৰ পৰা আন
এঠাইলৈ বগাই ফুৰিছো। আপুনি যদি অন্ততঃ কিছুদিনৰ বাবে মোক
অলপ আশ্ৰয় দিয়ে তেন্তে মই আপোনাৰ ওচৰত গোটেই জীৱনৰ বাবে
কৃতজ্ঞ হৈ ব'ম।'

মি. মজুমদাৰে প্ৰথমদৃষ্টিত যুৱকজনক পগলা বুলি ভাবিছিল। কিন্তু
যুৱকজনৰ কণ্ঠত ফুটি উঠা বিষণ্ণতাই মজুমদাৰক পতিয়ন নিয়ালে যে
যুৱক আঁচলতে পগলা নহয়। যৌৱনত ভাগ্যৰ কৰুণ পৰিহাসেহে
যুৱকক এনেকুৱা কৰি তুলিছে। তেওঁ কিছু সময় নীৰৱ হৈ থাকি যুৱকক
শুধিলে—

'তোমাৰ ঘৰ ক'ত ?'

'মোৰহাটত।'

'তোমাৰ দেউতাবা আছেনে ?'

'নাই।'

'মাৰা ?'

'নাই।'

'ভাই-ককাই কোনোবা ?'

'নাই, কোনো নাই' ; এক গভীৰ নিশ্বাস পেলাই যুৱকজনে ক'লে।
'মই এই পৃথিৱীত অকলশৰীয়া। মোৰ কোনো নাই—হুৰ্ভগীয়া
দেহটোৰ বাদে।'

হঠাৎ তেওঁ নীৰৱ হৈ গ'ল। উৎকণ্ঠা, হতাশাই তেওঁক আক অধিক
বিমৰ্ষ কৰি তুলিলে। তেওঁৰ চকুহুটা সেমেকি উঠিল। যুৱকৰ চকুত
চকুপানী দেখি মজুমদাৰৰ হৃদয় গলি গ'ল। তেওঁ যুৱকজনক ওচৰৰে
এটা সৰু কোঠালিলৈ লৈ গ'ল আৰু তেওঁৰ শিমান দিন ইচ্ছা। শিমানদিন

ভাত থাকিবলৈ অনুমতি দিলে। মজুমদাৰৰ এই উদাৰতা আৰু
সহানুভূতি, যিটো সাধাৰণতে মানুহৰ মাজত দেখা পোৱা নাযায়।
তেওঁৰ চৰিত্ৰৰ সতে মিল নথকা ঘটনা নহয়। যদিও তেওঁ ধনী আৰু
স্বচ্ছল, তথাপি দৰিদ্ৰ আৰু দুৰ্ভগীয়া মানুহৰ সহায়ৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ
আগবণুৱা।

এই অচিনাকি যুৱকজনে, মানে অজ্ঞয়ে, মজুমদাৰৰ এই অতুলনীয়
মহানুভৱতাৰ বাবে ভগৱানৰ ওচৰত কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰিলে। অজ্ঞয়
যোৰহাটৰ এজন তেনেই ছৰীয়া মানুহৰ ল'ৰা। তাৰ শৈশৱ অৱস্থাতেই
বাপেকে ইহলীলা ত্যাগ কৰিছিল। বিধৱা মাকে আজি ইঘৰত কালি
সিঘৰত ধানজাৰি বা ভুঁই কই অজ্ঞয়ক ডাঙৰ-দীঘল কৰিলে। সময়ত
অজ্ঞয় স্কুললৈ গ'ল। কিন্তু স্কুলীয়া পঢ়া-শুনাতকৈ সংগীতৰ প্ৰতিহে
অজ্ঞয়ৰ মন-প্ৰাণ ঢাল খাবলৈ ধৰিলে। সেয়ে সি স্কুল বাদ দি সংগীত
সাধনাত মগ্ন হ'ল। কিছুদিনৰ ভিতৰতে সি কণ্ঠসংগীতৰ লগতে নানা
বাছ্যযন্ত্ৰ বজোৱাৰ ক্ষেত্ৰটো চমকপ্ৰদ সাফল্য লাভ কৰিলে। কিন্তু
ভাগাই অজ্ঞয়ক আকৌ এবাৰ ঠগিলে। এই পৃথিবীত একেবাৰে
নিষ্ঠুৰতা কৰি মাকেও এদিন চকু মুদিলে। মাকৰ মৃত্যুৰ আগলৈকে
অজ্ঞয়ে এক সপোন ৰাজ্যত বাস কৰিছিল; কিন্তু মাকৰ মৃত্যুৱে তাক
কঢ় বাস্তৱৰ মুখামুখি কৰি দিলে। অজ্ঞয় নিকপায়, নিঃসহায়হে আজি
অ'ত কালি ত'তকৈ অনাই বনাই ঘূৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। এইদৰে
ঘূৰিফুৰি এদিন সি আহি তেজপুৰত উপস্থিত হ'লহি, য'ত সি মজুমদাৰৰ
উদাৰ আশ্ৰয় লাভ কৰিলে।

তেজপুৰত থকাৰ কেইদিনমানৰ ভিতৰতে অজ্ঞয়ে গীত আৰু বাছ্যৰ
এগৰাকী নিপুণ শিল্পী হিচাপে পৰিচিত হৈ পৰিল। সংগীত, যি মানুহৰ
হৃদয়ৰ গভীৰ প্ৰদেশ স্পৰ্শ কৰিব পাৰে, জীৱন মৰুভূমিত যি মৰুত্থান
সদৃশ, সেই সংগীতৰ এজন বিশ্বাৰদে সহজেই মানুহৰ ভাল পোৱা আৰু
আকৰ্ষণ আদায় কৰি ল'ব পাৰে। অজ্ঞয়ৰো সেয়ে হ'ল; তেজপুৰ
নগৰীৰ প্ৰায় প্ৰতিজন নাগৰিকেই অজ্ঞয়ক চিনি পোৱা হ'ল—গায়ক,

বাদক হিচাপে সি জনপ্ৰিয় হৈ পৰিল। শুভেচ্ছা আৰু প্ৰশংসাই অজয়ৰ জীৱন ভৰাই তুলিলে! মি. মজুমদাৰ অজয়ৰ প্ৰশংসাত পৰমুখ হৈ পৰিল। আৰু এদিন অজয়ৰ ওপৰত জীয়েক, উষাৰ গান শিকোৱাৰ ভাব অৰ্পণ কৰিলে।

সুন্দৰ আয়ত চকুৰ চতুৰ্দশী উষা মি. মজুমদাৰৰ একমাত্ৰ কন্যা,— প্ৰাচুৰ্য আৰু বিলাসৰ মাজত ডাঙৰ হোৱা। আৰম্ভণীতে যদিও তাই অজয়ক বৰ ভাল পোৱা নাছিল, তথাপি সময়ৰ লগে লগে অজয় সম্পৰ্কে উষাৰ দৃষ্টিভঙ্গী সলনি হ'বলৈ ধৰিলে। ছয়োৰে মাজতে লাহে লাহে অনুৰাগৰ সম্পৰ্ক গঢ়ি উঠিল। ছয়ো ছয়োৰে সংস্পৰ্শত থাকিবলৈ ভাল পোৱা হ'ল—কথাৰেই হওঁক বা গানেৰেই হওঁক।

ভৰ যৌৱনকালত ছুখৰ স্থায়ীত্বই বা কিমান? যৌৱনে সদায় নতুন বন্ধুত্ব, নতুন আনন্দৰ সন্ধান কৰে। এই নতুনত্বই পুৰণি ছুখক অচিৰেই ঢাকি পেলায়। অজয়েও তাৰ অতীতৰ ছুখৰ দিনৰ কথাবোৰ লাহে লাহে পাহৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। সি এতিয়া মজুমদাৰৰ মৰমৰ সন্তানৰদৰে হৈ পৰিল; উষাৰ মৰমিয়াল সংগী আৰু গানৰ মাষ্টাৰ হৈ পৰিল। উষাৰ প্ৰতি অজয়ে ব্যাখ্যাভীত আকৰ্ষণ অনুভৱ কৰিবলৈ ধৰিলে। তাৰ নিজৰ ধাৰণাত উষা যেন সকলো পবিত্ৰতাৰ মনোমুগ্ধকৰ সংমিশ্ৰণ। দিন যোৱাৰ লগে লগে তাৰ এই আকৰ্ষণ আৰু বেছি গাঢ় আৰু ঘনিষ্ঠ হৈ আহিবলৈ ধৰিলে—অনবৰতে অজয়ৰ মনত কেৱল উষাৰ চিন্তা, হৃদয়ত উষাৰ মৰমী প্ৰতিচ্ছবি। কিন্তু একেসময়তে এটা অপৰাধবোধো তাৰ মনত গঢ়লৈ উঠিল। তাৰ দৰে এটা নিঃসহায়, নিঃসম্বল ল'ৰাক আশ্ৰয়দান কৰি মজুমদাৰে যি এক মহানুভৱতাৰ পৰিচয় দিছে তাৰ তুলনা নাই। উষা সম্পৰ্কে তাৰ হৃদয়ৰ গভীৰত গঢ়লোৱা সপোনে যদি মজুমদাৰক অশুধী কৰে? সি অকৃতজ্ঞৰ দৰে কাম কৰিছেনেকি? মজুমদাৰে তাক নিজৰ ল'ৰাৰদৰে মৰম কৰে; উষা তাৰ নিজৰ ভনীৰ দৰে। এই চিন্তাই তাক খুলি খুলি খাবলৈ ধৰিলে। সি উষাৰ ছবি মনৰপৰা মটি পেলাবলৈ যত্ন কৰিলে। সি

লাহে লাহে মনৰ আনন্দ হেৰুৱাই পেলাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। অনবৰতে
বিমৰ্ষ আৰু হতাশ হৈ থাকিবলৈ ধৰিলে। উৰাই অজয়ৰ এই পৰিৱৰ্তন
মনে মনে লক্ষ্য কৰি আছিল। এদিন তাই অজয়ক গান গোৱাব মাজতে
মাত লগালে, ‘মাষ্টৰদা—’ অজয়ে গান গোৱা বন্ধ কৰি একেধৰে উৰাৰ
কালে চাই ব’ল। তুয়ো কিছু সময় নীৰৱে ব’ল।

‘কি, কি হ’ল উৰা ?’ সি অৱশেষত মাত লগালে।

‘নাই—একো হোৱা নাই—’ উৰাই মুখত হাঁহি ফুটাবলৈ যত্ন
কৰিলে।

‘মানে মই আপোনাক সুধিব খোজো আজি কিছুদিনৰ পৰা আপুনি
কিয় আনমনা হৈ আছে ? আপুনি মোৰ পৰা আঁতৰি থাকিবৰ যত্ন
কৰিছে কিয় ? আপোনাৰ চকুটো দেখি মোৰ ভাৱ হৈছে আপুনি কিবা
মানসিক অশান্তিত ভুগিছে। কি হৈছে আপোনাৰ, মাষ্টৰদা ? দেউতাই
কিবা কৈছে, নেকি ?’

‘নাই, তোমাৰ দেউতাই আকৌ মোক কি ক’ব ? তোমাৰ দেউতাৰাৰ
সহায় আৰু আশ্ৰয় নোপোৱা হ’লে মই ইমানদিনে কিজানি এই পৃথিবীৰ
পৰাই হেৰাই গলোহেঁতেন। মই তেখেতৰ ওচৰত চিৰকৃতজ্ঞ। কিন্তু
সদায়তো আৰু এনেদৰে থাকিব নোৱাৰি। এদিন, সম্ভৱতঃ মই
তোমাক এৰি থৈ, তোমালোকৰ ঘৰ এৰি থৈ গুচি যাবগৈ লাগিব। এই
চিন্তাই মোক বিমৰ্ষ কৰি তুলিছে।’

‘আপুনি আমাক এৰি থৈ যাব ? কিয় যাব ? এনেকুৱা হ’ব
নোৱাৰে মাষ্টৰদা, আপুনি আমাক এৰি থৈ যাব নোৱাৰে। আপুনি
ইমান নিষ্ঠুৰ হ’ব পাৰিবনে ? আপুনি নাথাকিলে মই একেধাৰে
অকলশৰীয়া হৈ যাম, মাষ্টৰদা।’

‘তুমি সুধিছা, কিয় যাবগৈ লাগিব। এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়া খুব
টান, উৰা। মই ইয়াত ছবছৰ কাল থাকিলো, আৰু থকা উচিত নহয়।
মই নিজৰ ভৰিত নিজে ঠিয় দিয়াৰ যত্ন কৰা উচিত। মই আজিয়েই
তোমাৰ দেউতাৰাৰ অনুমতি বিচাৰিম ; যদি তেখেতে অনুমতি দিয়ে,

তেখে দুই এদিনৰ ভিতৰতে মই যামগৈ। কথাখিনি কৈ অজয়ে উষাৰ মুখৰ ফালে চলে। বিবাদত, বিচ্ছেদৰ সম্ভাৱনাত উষাৰ গোলাপী গালতখন নিশ্চয় হৈ পৰা সি লক্ষ্য কৰিলে। সি নমিত কঠেৰে সুধিলে, 'উষা, মই যদি গুচি যাওঁ, তুমি খুব তুখ পাবানেকি ?'

'তুখ ? কেৱল তুখেইনে ? আপুনি গুচি গ'লে মই কাৰ স'তে গান গাম ? কাৰ স'তে কথা পাতিম ? আপুনি গুচি গ'লে মায়েও তুখ পাব, দেউতায়ো তুখ পাব। মাষ্টৰদা, কাবো কৰিছো, এতিয়া আমাক এৰি যোৱাৰ কথা এবাৰো নাভাবিব। আপোনাৰ কি অসুবিধা হৈছে ? মোক খোলাখুলিকৈ কওঁক। মইতো সদায়েই আপোনাৰ অন্তৰংগ বন্ধু হ'বৰ যত্ন কৰি আহিছো ; মোৰ ওচৰত সকলো কথা মুকলিকৈ ক'ব পাবে।'

'উষা, মই জানো তোমাৰ অন্তৰ এপাহ ফুলবদৰেই কোমল আৰু মৰমী। কিন্তু, গোটেই কথাবোৰ খোলাখুলিকৈ ক'বলৈ মোৰ ভয় লাগে উষা ; জানোচা তুমি কষ্ট পোৱা, তুখ পোৱা। সেয়ে এইবোৰ কথা আমি নপতাই ভাল। অ' তোমাৰ দেউতা আহিছে হ'বলা।'

সিহঁতৰ কথা বন্ধ হ'ল। হাঁহি হাঁহি মজুমদাৰ কোঠাটোলৈ সোমাই আহিল। উষা কোঠাটোৰ পৰা ওলাই গ'ল। মজুমদাৰে অজয়ৰ ফালে চাই ক'লে ;

'অজয়, অৱশেষত উষাৰ বিয়াখন খাটাং হ'লগৈ। এতিয়া সাজু হোৱাছে কথা। তুমি মোৰ সোঁহাত স্বৰূপ, তোমাৰ ওপৰতে মোৰ ভাৰসা।'

মনৰ গোপনৰ পৰা উষাৰ ছবিখন মচিবলৈ যত্ন নকৰা হ'লে এই সংবাদে অজয়ক যে বিমূঢ় কৰি পেলালেহেঁতেন, এই বিষয়ে কোনো সন্দেহ নাই। অজয়ে আজি কিছুদিন ধৰি নিজৰ মন আৰু আবেগৰ স'তে যুদ্ধ কৰি আহিছে। সি তাৰ মনক পতিয়ন নিয়াইছে যে উষাৰদৰে লাহ-বিলাহত ডাঙৰ হোৱা ছোৱালীজনীক নিঃসহায় নিঃস্বল জীৱন এটালৈ টানি নিয়াৰ কোনো অধিকাৰ নাই। সি উষাৰ বিয়াৰ খবৰত

সেয়ে আনন্দ প্রকাশ কৰিলে, অন্ততঃ এতিয়া সি সহজেই উষাক পাহৰি যাব পাৰিব ?

কিন্তু মানুহক সদায় কেৱল যুক্তি আৰু শুভবুদ্ধিয়েই পৰিচালিত নকৰে। মানুহৰ বেছিভাগ কামেই আবেগে নিয়ন্ত্ৰণ কৰে। উষাৰ বিয়াৰ দিন কাষ চাপি অহাৰ লগে লগে অজ্ঞয়ে অল্পশব্দ কৰিলে যে উষাৰ প্ৰতি থকা তাৰ প্ৰেম, অল্পবাগ দিনে দিনে বাঢ়িহে আহিছে। কিন্তু সি সেই কথা কাৰো আগত প্ৰকাশ নকৰিলে। ঘৰখনৰ পৰা আঁতৰি যোৱাৰ কথা ভাবিও সি নগ'ল, কাৰণ তেনে কাৰ্যই উষাৰ দেউতাকৰ মনত আঘাত দিব পাৰে।

কেইদিনমানৰ পাছত এদিন মহা ধুমধামেৰে উষাৰ বিয়া হৈ গ'ল। দৰা ধুবুৰীৰ এজন বিত্তবান মানুহৰ ল'ৰা—বৰুৱা। বৰুৱাৰ শিক্ষা-দীক্ষা বৰ বেছি নাই, পিছে টকাৰ বলত যি মন যায় তাকে কৰিব পৰা ক্ষমতা আছে।

উষাৰ বিয়াৰ তিনিদিনৰ পিছত। চতুৰ্থ দিনৰ দিনা উষা স্বামীৰ স'তে ধুবুৰীলৈ যোৱাৰ কথা। গোটেই ঘৰখনৰ সেইদিনা কাঁহ পৰি জীণ যোৱা অৱস্থা। উষাৰ মাক-দেউতাকৰ চকুত চকুপানী, একমাত্ৰ ছোৱালীজনীক সুদূৰ ধুবুৰীলৈ পঠাই দিয়াৰ যজ্ঞগাত। কথাতে কয়, বোলে জোঁৱায়ে নিলেও নিয়া, যমে নিয়াও নিয়া। জাহাজঘাটৰ পৰা উষাৰ মাক-দেউতাক উলটি আহিল। এটা নতুন পৰিবেশ। নতুন জীৱনৰ পথত উষা আগবাঢ়িল। চিন্তাত তাইৰ মন গধুৰ হৈ পৰিল। কেনে লাগিব গিৰিয়েকৰ ঘৰখন ? তাইৰ নিজৰ ঘৰখনৰদৰে মুক্তভাৱে চলা-ফুৰা কৰিব পাৰিবনে ? গান গাব পাৰিবনে ? তাইৰ এটাই শাস্ত্ৰনা যে অজ্ঞয় তাইৰ সতে ধুবুৰীলৈ যাব। তাই মনতে ঠিক কৰিলে যে যিমান দিন পৰা যায় অজ্ঞয়ক তাই ধুবুৰীতে বাখিব।

লাহে লাহে আন্ধাৰ গাঢ়তৰ হৈ আহিল। জাহাজৰ ইঞ্জিনৰ শব্দৰ বাদে চৌদিশ নিমাত-নিতাল। ইতিমধ্যে জাহাজত অহা যাত্ৰীসকলৰ অধিকাংশই টোপনিত ঢলি পৰিল। ইটো সিটো কথা চিন্তা কৰি কৰি এসময়ত উষাও নিদ্ৰামগ্ন হ'ল। কিন্তু জাহাজখনত এজন মানুহ সাৰে

আছিল—অজয়। জাহাজখনৰ ইমূৰৰ পৰা সিমূৰলৈ সি উদভ্ৰান্তৰ দৰে
খুৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। সি শুবলৈ যত্ন নকৰা নহয়—কিন্তু তাৰ সকলো
চেঁটা ব্যৰ্থ হ’ল।

অৱশেষত সি অতি সন্তুৰ্ণনে উষা শুই থকা কেবিনটোত সোমাল।
উষাই এখন হাত মূৰৰ তলত থৈ গভীৰ টোপনিত লালকাল দি শুই
আছে। সি তাইৰ শুভ্ৰ পবিত্ৰ মুখখনলৈ এবাৰ চালে। তাইৰ কলা
চেলাউৰি, পছমৰ পাহি যেন ওঠ ছুখনে অজয়ক অশান্ত কৰি তুলিলে।
সি তাইৰ কাষ চাপি লাহে লাহে মাতিলে, ‘উষা, উষা—।’

‘কোন ? মাষ্টৰদা ? আপুনি ?’—উষা চকু দুটা মোহাৰি বিছনাতে
বহি পৰিল। ‘আপুনি এতিয়াও শোৱা নাই ?’

‘মই ? নাই, মই শুব পৰা নাই, উষা। এইবাৰ যদি মই শোওঁ,
তেজ্ঞে আক কোনোদিন হয়তো সেই টোপনিৰ পৰা সাৰ নাপাম।’

উষাই অজয়ৰ কথাষাৰ বুজি নাপালে। তাই অজয়ৰ মুখখন চাই
ভয়ত কঁপি উঠিল। মৰা মানুহৰ মুখৰদৰে ৰূপ লৈছে অজয়ৰ মুখখনে ;
নিশ্চেষ্ট হৈ পৰিছে। চকু দুটা তেজ্ঞৰ দৰে বঙা হৈ পৰিছে। মানুহটো
একেবাৰে অস্থিৰ হৈ পৰিছে।

‘আপুনি ইমান অস্থিৰ হৈ পৰিছে কিয় মাষ্টৰদা ? কি হৈছে,
আপোনাৰ ? গা বেয়া লাগিছেনেকি ?’

‘নাই মোৰ একো হোৱা নাই।’

‘নাই হোৱা যদি আপুনি অস্বাভাৱিক ধৰণে আছে কিয় ? এই
মাজৰাতি মোৰ ওচৰলৈ কিয় আহিল ?’

‘তোমাৰ স’তে কিছু কথা আছিল।’

‘কি কথা, মাষ্টৰদা ? মোৰ আগত কথা ক’বলৈ আপুনি কিয়
সংকোচ কৰিছে ? কওঁক, কৈ পেলাওক কি কথা আছে।’

‘মই তোমাক ভালপাওঁ ; উষা, মই তোমাক গভীৰভাৱে ভাল পাওঁ
উষা, মই . . .’ অজয়ে কৈ পেলালে।

এক গভীৰ নীৰৱতা নামি আহিল। উষাই তলমূৰ কৰি কিবা এটা

ক'বলৈ চোঁটা কবিলে, কিন্তু নোৱাৰিলে। কিছু সময়ৰ পিছত তাই লাহেকৈ ক'লে 'কিন্তু মইয়ে এতিয়া বিবাহিতা।' 'মই জানো উষা'— অজয়ে ক'লে, 'মই তোমাক পুণ্যৰ পথৰ পৰা লৈ যাব নোৱাৰোঁ। বৰ মই ভগৱানৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা কৰিছো যাতে তুমি সুখী হোৱা। কিন্তু তোমাৰ অবিহনে মোৰ জীৱনটো একেবাৰে অৰ্থহীন হৈ যাব উষা, আৰু সেয়ে মই এই দুখকষ্ট আৰু চিন্তাৰ পৰা মুক্ত হ'ব বিচাৰিছোঁ।'

অজয়ৰ মুখলৈ চাই উষা আকৌ ভয়ত বিতৰ্কিত হৈ পৰিল। বিবৰ্ণ মুখখনত কিবা এক নিশ্চিত সংকল্পৰ ছাঁ দেখিবলৈ পালে। তাই একো ক'বলৈ সাহ নকৰিল, কেৱল ভবিৰ পৰা মূৰলৈকে অজয়ক নিৰীক্ষণ কৰিলে। অজয় এখোজ আগবাঢ়ি আহি ক'লে, 'বিদায় উষা। যদি পাৰা, মোক মনত পেলাবা।' সি হঠাৎ ঘূৰি ছুৱাৰ ফালে খোজ ল'লে। উষা বহাৰ পৰা উঠি দৌৰিগৈ অজয়ৰ হাত এখন ঝামোচ মাৰি ধৰি সুধিলে, 'আপুনি ক'লৈ যাবলৈ ওলাইছে ?

'তুমি জানিব বিচাৰানেকি ? যদি সঁচাকৈয়ে জানিব বিচাৰা। তেন্তে সেই খিৰিকিখনৰ কাষত থিয় দি থাকা।'—খিৰিকি এখনৰ ফালে দেখুৱাই অজয়ে ক'লে।

উষা খিৰিকিৰ কাষলৈগৈ বাহিৰলৈ চালে। তাই দেখিলে, তাইৰ বন্ধু, গানৰ মাষ্টাৰ, তাইৰ প্ৰেমিক অজয়ে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বিশাল বুকুত জাপ মাৰি দিলে। এটা, বিকট আৰ্তনাদ কৰি তাই মুছকছ গ'ল। একেটা কেবিনতে শুই থকা উষাৰ লাচনি পাচনি কৰা মানুহজনী সাৰ পাই উঠি উষাক ভেনে অৱস্থাত দেখি চিঞৰ বাখৰ লগাই দিলে। খুবাককে ধৰি অগ্ৰাণু আত্মীয় সকল বিছনাৰ পৰা উঠি আহি উষাৰ শুশ্ৰূষাত লাগিল।

পিছদিনা দুপৰীয়াহে উষাই সম্বিত ঘূৰাই পালে। অজয়ৰনো কি হ'ল ইমান সময়ে কোনেও একো জনা নাছিল। কান্দি কান্দি উষাই যোৱাৰাতিৰ ঘটনাটো বৰ্ণনা কৰিলে। অজয়ৰ মৃত্যুৰ কথা শুনি আটায়ে শেষত জিয়মান হৈ পৰিল।

অৱশেষত উষাইহঁত ধুবুৰী পালেগৈ। অজয়ৰ মৃত্যুৰ দৃশ্যটো তাইৰ

মনত পৰি থাকিল। কেৱল গিৰিয়েকৰ মিঠা মিঠা কথাইহে তাইৰ মনক কিছু শান্ত কৰি ৰাখিলে। ধুবুৰী পোৱাৰ পিছদিনা সন্ধ্যা উষাই এখন চিঠি পালে। চিঠিখন খুলি দেখিলে যে সেয়া অজয়ৰ হাতৰ আখৰ তাই উশাহ নসলোৱাকৈয়ে চিঠিখন পঢ়ি পেলালে—চকুপানীৰে তাইৰ গাল দুখন তিতি গ'ল। জীৱনটো উষাৰ বাবে অসহনীয় হৈ উঠিল। অকলশৰীয়া মুহূৰ্তত যেতিয়া তাই অজয়ৰ কথা ভাবে, তেতিয়া তাই অজয়ৰ চিঠিখন উলিয়াই লয়। চকুপানীৰে তাইৰ হৃদয় সেমেকি উঠে। তাইৰ গিৰিয়েকে উষাৰ আচাৰ-আচৰণত লাহে লাহে অতীষ্ঠ হৈ পৰিবলৈ ধৰিলে।

এদিনৰ পিছত উষা মাকৰ ঘৰলৈ যাব। গিৰিয়েকেই তেজপুৰত থৈ আহিবলগৈ। উষাই তাইৰ মাক-দেউতাকৰ কথা, তাই বোলটা বছৰ কটাই অহা ঘৰখনৰ কথা ভাবি আনন্দিত হ'ল। কিন্তু একে সময়তে এক অগ্ৰকাশিত শোকে তাইৰ বুকুখন্দা মাৰি ধৰিলে—কাৰণ অজয়ক তাই কোনোদিনে দেখা নাপায়। তাই অজয়ৰ চিঠিখন উলিয়াই ল'লে আৰু পঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। ইঠাৎ গিৰিয়েক ক'ববাৰ পৰা আহি কোঠাত সোমালহি। উষাই চিঠিখন লুকুৱাবলৈ যত্ন কৰিলে। গিৰিয়েকে কঠিন মাতেৰে প্ৰশ্ন কৰিলে :

‘কি সেইখন ?’

‘নাই একো নহয়—’

গিৰিয়েকে উষাৰ কথাত পতিয়ন নগৈ কাষচাপি আহি চিঠিখন দেখা পালে। তাই বাধা দিবলৈ নৌপাওঁতেই গিৰিয়েকে কাঢ়ি লৈ চিঠিখন পঢ়িবলৈ ধৰিলে।

‘উষা, প্ৰিয়তমা মোৰ,

সেই দিনবোৰৰ কথা মনত পেলোৱা যি দিনবোৰত আমি দুয়ো ইটো সিটো কথাপাতি সন্ধাবোৰ কটাইছিলো—গান গাইছিলো। তুমি নিশ্চয় জানা মই তোমাক কিমান ভাল পাওঁ—ময়ো জানো যে তুমিও মোক ভাল পোৱা—কিন্তু বিধাতা আমাৰ মিলনৰ বিৰুদ্ধে।

তোমাৰ অবিহনে মোৰ জীৱনটো অৰ্থহীন হৈ পৰিব আৰু সেইবাবে
মই এই জীৱন ইয়াতে শেষ কৰিব খোজো। এই জীৱনত মই
তোমাৰ আৰু কোনোদিনে দেখা নাপাওঁ আৰু তুমিও মোক এই পৃথিৱীত
বিচাৰি নাপাবা। কিন্তু ভগৱানে যদি কামনা কৰে, তেন্তে পৰজনমত
আমাৰ নিশ্চয় দেখা হ'ব। তুমি মৃত্যুপথবাত্ৰী মানুহ এজনৰ কথা
বাখিবানে? অজয়, তোমাৰ গানৰ শিক্ষক আৰু তোমাৰ প্ৰেমিক অজয়ক
মাজে মাজে মনত পেলাবা—মাজে মাজে তেওঁৰ স্মৃতিত তুমি এটোপাল
চকুপানী পেলাবা—তোমাৰেই, “অজয়।”

চিঠিখন পঢ়ি উষাৰ গিৰিয়েক খঙত জ্বলিপকি উঠিল। উষাৰ গালৈ
চিঠিখন দলিয়াই দি তেওঁ কোঠাৰ পৰা ওলাই গ'ল।

পিছদিনা উষা তেজপুৰলৈ আহিল হয়, পিছে কিবা এটা অজুহাতত
তাইৰ গিৰিয়েক তাইৰ স'তে নাহিল। ঘৰত মাকৰ চেনেহৰ পৰশত
উষা লাহে লাহে স্বাভাৱিক হৈ আহিল।

কিছুদিনৰ পিছত উষাৰ দেউতাকে এখন চিঠি পালে। চিঠিখন
পঢ়ি তেওঁ কিছুসময় অলৰ অচৰ হৈ বহি থাকিল। এসময়ত তেওঁ চিঠিখন
তেওঁৰ সন্মুখৰ টেবুলখনত থ'লে। এনেতে উষাৰ মাক সেই ঠাইলৈ আহি
গিৰিয়েকক তেনে এটা অৱস্থাত দেখি স্মিলিলে—

‘সেইখন কি?’

‘এখন চিঠি।’

‘কাৰ? জোঁৱাইব যেন লাগিছে দেখোন।’

‘ওঁ’।

‘কি লিখিছে? কিবা বেয়া খবৰ আছেনেকি?’

‘তোমাৰ জোঁৱায়ে তোমাৰ জীৱনক ত্যাগ কৰিছে।’

‘কি?’ বুলি কৈ উষাৰ-মাকে আৰু এটাও কথা ক'ব নোৱাৰিলে।
তেওঁৰ ছচকুৰ পৰা সবসৰকৈ চকুপানী বৈ আহিল। দুয়ো কিছু সময়
নীৰৱে বহি থাকিল।

উষাই কথাটো স্বাভাৱিক ধৰণে লৈ ক্ৰন্দনৰতা মাকক ক'লে যে

বিধাতাৰ লিখন খণ্ডাব নোৱাৰি, যি হ'ব লগা আছিল সি হ'ল। উষাই
 অজয়ৰ কোঠাৰ পৰা তাৰ ফটো এখন আনি তাইৰ মেজত স্থাপন
 কৰিলে। আৰু তাৰ চৌদিশে ফুল সিঁচি দিলে। সদায় পুৱা নতুন
 ফুল আনি ফটোখনৰ কাষত তাই থয়। উষাৰ বাবে, এই মুহূৰ্ত্তত এইটোৱে
 একমাত্র সাস্থনা। উষাৰ বাবে সেয়া তাইৰ প্ৰেমৰ, পূজা। ফটোখন
 উষাৰ বাবে একে সময়তে তাইৰ অজয়, তাইৰ গানৰ শিক্ষক, তাইৰ
 প্ৰেমিক, তাইৰ ভগৱান।*

* ইংৰাজীত লিখা এই গল্পটোৰ (মূল) নাম “THE ASHES OF LOVE”
 অনুবাদ কৰিছে—বিপুলজ্যোতি শইকীয়াই।

আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ দ্বিতীয় গুৰুত্বপূৰ্ণ যুগ তথা 'বামধেম্বু যুগৰ' প্ৰধান নায়ক আছিল বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচাৰ্য। বাইকৈ ঔপন্যাসিক আৰু সমাজ-তাত্ত্বিক হিচাপে বেছি বিখ্যাত হলেও তেওঁৰ চুটি গল্পও আপোন বৈশিষ্ট্যৰে সমৃদ্ধ। আজীৱন সমাজবাদী ৰাজনীতিৰ লগত যুক্ত বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচাৰ্য সামাজিক বাস্তববাদী ধাৰাৰ অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ লেখক। অসমীয়া সাহিত্যত Literature of Commitment তথা দায়বদ্ধ সাহিত্য সৃষ্টি কৰাৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰিছে। সমসাময়িক কালৰ নানাবিধ জটিল সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক সমস্যা তেওঁৰ গল্পত যিমান গুৰুত্ব সহকাৰে উপস্থাপিত হৈছে, আন কোনো অসমীয়া লেখকৰ বচনাত ঠিক তেনেদৰে হোৱা বুলি ক'ব নোৱাৰি।

বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচাৰ্যই এতিয়ালৈকে 'ভাৰতীয় জ্ঞানপীঠ' বঁটা লাভ কৰা একমাত্ৰ অসমীয়া লেখক।

বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য

মৰহি পৰা জীৱন

হাস্পাতালৰ কম্পাউণ্ডটোৰ এমূৰে থকা অকলশৰীয়া সেই মলিন
ওৱাৰ্ডটো। এটা ডাঙৰ দীঘল কোঠাৰ চাৰিওফালে চাৰিখন
খাটিয়া—।

এখন খাটিয়াৰ ওপৰত সি বহি গাৰ কঙ্কলখন লৈ কাষৰ বহল
খিড়িকিখনেদি মাৰ যোৱা বেলিটিৰ শেষ বহণ খিনি চাইছে। ঘৰটোৰ
সিফালে কিছুমান লাহি দীঘল গছ—পুহমাহৰ জাবৰ কঠুৱা পক্ষত তাৰ
খীপাই যোৱা শক্তিশীন শৰীৰটোৰ দৰেই সিহঁতৰ পাতবোৰ সৰি জ্বাজীৰ্ণ
বৃদ্ধৰ দৰে হৈ পৰিছে। পশ্চিমৰ জ্বিলিঙনিৰে মাত্ৰ তেতিয়া তাৰ
বাৰ্ধক্যৰ মাজত এটা উজ্জলতা ফুটাই তুলিছিল।

সি তেতিয়া এটা নিশকতীয়া হাঁহি মাৰিছিল। দূৰৰ ডাঙৰবোৰ
আন্ধাৰৰ বুকুত লুকাই নপৰালৈকে সি সেই হাঁহিটোতে মগ্ন আছিল।

ঘন আন্ধাৰত বাহিৰৰ প্ৰকৃতিৰ মাজত হোৱা ক্ৰিয়াই তাৰ অন্তৰত
এটা প্ৰতিক্ৰিয়া গঢ়ি তুলিলে। আন্ধাৰৰ মাজতো সি সন্ধিয়াৰ চৈঁচা
বতাহজাকি কঁপাই তাৰ কঁপা মাতটোৰে মাতিলে, “এই ধনীৰাম লেপ্পাটো
জ্বলাই দিচোন।”

অন্ধকাৰৰ মাজতো আক পাঁচোটা মিনিট নিশকে কটাই দি হঠাতে
সি এবাৰ অতীৰ্ণ হৈ চিঞৰি উঠিল। ধনীৰামে বাধ্য হৈ তাৰ কাষত

এটা লেম্প জ্বলাই থৈ গ'ল। তাৰ গ্লানিপূৰ্ণ জীৱনটো অগৌৰৱময় কালবোৰত অৱশিষ্ট অৱসৰৰ মাজত এটা শীণ গৌৰৱৰ জয়ে দেখা দিলে।

হঠাতে তাৰ মনত পৰিল তাৰ অতীতৰ জীৱনৰ দিনবোৰৰ কথা। তাৰ মাকৰ কথা, অকণাৰ কথা আৰু পোনাৰ কথা। কিমান মৰমত উঠি, কিমান মৰমৰ খেলা খেলি শেষত সি জীৱনটো এটা মৰমহীন, নিষ্ঠুৰ পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ মাজত কটাব লগা হ'ল, তাৰ বাবে দোষী কোন? সি...? অকণা? অদৃষ্ট? সি, অকণা আৰু অদৃষ্টই একেলগে লগ খাই এটি সন্মিলিত মূৰ্তিৰে তাৰ জীৱনটো ধ্বংসৰ পথত আগবঢ়াই আনিলে। সি ভুলিবৰ চেষ্টা কৰে। তাৰ দোষ;—সি অত্যাচাৰী; অকণাৰ দোষ;—অকণাই তাৰ বুকুৰ মৰমখিনি চিনি নেপালে। আৰু অদৃষ্ট;—অদৃষ্টই তাৰ জীৱনটোত এটা বিপত্নী গতি দিলে। সি ভাবে, তাৰ মাকৰ সেই মনোমোহা গম্ভীৰ আদৰ্শ মাতৃ মূৰ্তিটি। সৰুৰে পৰা তাক বুকুৰ মাজত সুমাই সুমাই তাক জীৱনৰ পথত অকলশৰে খোজকাঢ়ি যাব পৰা কৰিলে, তাৰ বুকুৰ মাজত কোমল ভাৱবোৰ দান কৰিলে আৰু কান্দিবলৈ শিকালে। সেই মাকজনী। মাকৰ বুকুৰ মৰমৰ উষ্মতাৰ পৰা সি আজি বহুত দূৰত—সি আজি নিৰ্মম বোগৰ চোঁচা পক্ষত দিনে দিনে জড়, অচৈতন্য হ'বৰ বাবে অপেক্ষা কৰিছে।

কতদিন এনে পুহমহীয়া জাৰ বুকুত লৈয়ে কাষত সি অকণাক লৈ কৈছে, “এই বাহিৰৰ জাৰটো একো নহয়, অকণা বুকুৰ মাজত যিটো নেদেখা জাৰ আছে তাক তুমি জানো জানা?” কিন্তু অকণাই কি উত্তৰ দিছে—“যক যক, আপুনি কিখন যে বলকে, মোৰ আৰু কাম নাই, তাকে শুনি থাকিব লাগে।” বেদনাত তাৰ হিয়াখন ভাগি-চিগি যাবৰ উপক্ৰম কৰে। তাৰ চিনি নোপোৱা বুকুৰ আপোন সপোনবোৰক ৰূপ দিবৰ ব্যৰ্থ প্ৰয়াস কৰি সি ভাগৰি পৰে। অকণাই তাৰ বুকুৰ কাষৰ পৰা আঁতৰি গৈ তাৰ বুকুখনত বেদনাৰ এটা বোল মানি দিলে, তাৰ বুকুখন এটা নিদাক্ষ আতঙ্কত ৰূপি উঠে। কাষৰ খিড়িকিখনেদি

অহা চোঁচা বতাহ ছাটি বন্ধ কবিবৰ বাবে খিড়িকিখন মাৰি দিয়ে। তাৰ পিছত তাৰ বুকুৰ কন্দলখন বলেৰে হেঁচি ধৰে।...

তাৰ মনত পৰে। তাৰ জীৱনৰ এটা ভয়াবহ নিশাৰ সেই মূৰ্তিমান অভিজ্ঞতাৰ কথা।...

নিশাৰ নীৰৱতা ভেদ কৰি, সেই বেঞ্জালয়ৰ গান-বাজনাৰ শব্দবোৰ যেন তাৰ কাণত বাজেহি। সি সেই গান-বাজনাৰ তালত উঠি গৈ পাহৰি পেলায়, তাৰ সংসাৰক, তাৰ অভিজ্ঞতাক, তাৰ মাকক,...সকলো বিলাকৰ পৰা ফালৰি কাটি আহি সি আজি জীৱনৰ সাধনা কৰিছে কু-জীৱন যাপনৰ অসফলতাত। সি আজি চিনি পায়, তাৰ জীৱনৰ বাৰ্থতাৰ প্ৰতীক স্বৰূপ সেই বঙা ফটিকাৰ বটলটি, সকলোৰে লগত হিয়াৰ মিছা সলনাসলনি কৰা বেঞ্জা জনী, আৰু সেই ঘৰৰ পৰা পলাই অহা জাব-জহৰ গহীন, গভীৰ নিশাবোৰ।...

সেই কৰুণ স্মৃতিবোৰৰ মাজত লুকাই থকা বাৰ্থতাৰ স্মৰণটোৱে যেন তাক আকৌ উপদ্ৰৱ কৰেহি। সেই নিষ্ঠুৰা অকণাৰ কঠোৰ মূৰ্তিয়ে তাৰ কোমল হৃদয়ৰ জীৱনটো লৈ শেষ নোহোৱা খেলাত নমা সি দেখা পায়।

পোনাক লৈ সি মাজতে ব্যস্ত হৈ যায়। পোনাক লৈ থকা দৰিদ্ৰা অকণাজনীলৈকো তাৰ সাধাৰণ অথচ অবুজ সহানুভূতি ওপজে। পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ বিৰাট বাধা উপেক্ষা কৰি তাৰ মনটো উৰি যায়—পৰ্বত, পাহাৰ, নৈ, বননি অতিক্ৰম কৰি সুদূৰ ডিব্ৰুগৈ, ডিব্ৰুগৈ মাজত থকা তাৰ ঘৰটিলৈ।...

এনে সন্ধিয়া সি তাৰ ছমহীয়া পোনাটক লৈ কতবাব চুমা খাইছে, কতবাব তাৰ হাঁহিৰে নিজৰ অন্তৰ বোলাই বাখিছে...তাৰ মুখখনিৰে তাক ব্যতিব্যস্ত কৰি তোলে। তাক চাবলৈ সি অধীৰ হৈ উঠে। তাৰ জীৱন বাৰ্থ কৰাৰ বাবে দায়ী অকণাকো, পোনাটিৰ জন্মদায়িনী বুলি দ্বন্দ্ব কবিবৰ চেষ্টা কৰে। আকৌ এবাৰ পোনাটক তাৰ বুকুত সূমাই লবৰ মন যায়। পিতৃৰ স্নেহ, গৌৰৱ, সকলোবোৰ তাৰ কল্প শৰীৰটোত বীণ হ'লেও কিঞ্চিৎ উজ্জল হৈয়ে প্ৰকাশ হৈ উঠে। কিন্তু ব্যৱধান ? ভৱপৰি অকণা—।

নিষ্ঠুৰা অৰুণা—? তাইৰ ভুলতেই যে তাৰ জীৱন নষ্ট হ’ল। তাৰ ভালপোৱাৰ প্ৰতিদান তাক দিব নোৱাৰিলে,—তাই। নিৰ্বিকাৰভাৱে তাই দেহৰ সস্বকটোৰে সিহঁতৰ সস্বকটো গাঢ় কৰিবলৈ আগবাঢ়িছিল, অন্তৰৰ নিবিড় বান্ধোনটো আৰু নিবিড় কৰিবৰ বাবে তাইৰ ইচ্ছা তাইৰ কাৰ্যত ফুটি ফুঠিছিল। ছনোকো ছয়ো বুজিবৰ বাবে, অন্তৰৰ অমুভূতিৰ তীব্ৰতাৰে অতি কাষ চাপিবৰ বাবে সি কৰা আপ্ৰাণ চেষ্টাত তাই সহায়তা কৰিছিল খুব কম। কৰ্মনিপুণা অৰুণাই বোধহয় তাইৰ শিক্ষাৰ দোষতেই জীৱনৰ সেই ডাঙৰ ফালটো অমুভৱ নকৰাকৈয়ে বাদ দি গ’ল, তাৰ মাজত সেই বেদনাৰ অগ্নিশিখা জুমাৰলৈ তাই আৱশ্যকতা অমুভৱ কৰিলে খুব কম।...

সি তাৰ জীৱনটো ব্যৰ্থতাত উটুৱাই দিলে। বেদনাত তাৰ হিয়া ভাগি গ’ল, তথাপি অৰুণাই তাক বুজিবৰ চেষ্টা নকৰিলে। অৰুণাই ভাবিলে জীৱন চৰিত্ৰলষ্ট হ’ল। বলিয়া হ’ল আৰু লগতে আমাৰো বধৰ ভাগী হ’ল...।

অৰুণাই কোৱা, “হয়নে হেৰি আপুনি যে এনেকুৱা হৈছে, এই পোনাটিৰ অৱস্থা কি হ’ব।” সি তাৰ অন্তৰৰ ভাষা ফুটাই ক’ব নোৱাৰি কৈছিল, “অৰুণা, বহুত আগতে ভুল হৈ গ’ল। মোৰ অন্তৰত ভুলে শিৰা পুতিলে।” মাতালৰ দৰে সি এটা বিকোভৰ বেদনাৰ তীব্ৰ হাঁহি মাৰি অৰুণাক নজনা কথা জনাই দিলে।

কিন্তু তাৰ পাছতেইতো তাৰ এই নিষ্ঠুৰ নিৰ্গমন। ছবাবোগত আক্ৰান্ত হৈ সি ক’তো স্থান বিচাৰি নেপায় তেতিয়াই এই গুৱাহাটীৰ হাস্পতালটিত সোমাই পৰিছিল তাৰ চাকৰি জীৱনৰ স্নযোগ লৈ। তাৰ মনত পৰে সেই মদ খোৱাৰ বিকট দৃশ্যবোৰ, শৰীৰৰ ওপৰত কৰা বিবিধ নিৰ্মম অত্যাচাৰৰ কাহিনীবোৰ...তাৰ পাছতো কি মানুহৰ শৰীৰ ভালে থাকিব পাৰে? বুকুৰ মাজৰ বেদনাৰ বঙা বক্তবোৰ যেন তাৰ বেদনা পাতলাবলৈ বাহিৰ ওলাই আহিছে। তাৰ মাজৰ পোহৰৰ ফালটো চিৰদিনৰ বাবে অন্ধক্ৰমে, ক্ৰমে জুমাৰি যাব ধৰিলে, বান্ধনী মজ্জাই তাক ভীষণভাৱে আক্ৰমণ কৰিলে।

বিবেক, সভ্য, সৌন্দৰ্য সকলো ধ্বংস কৰি দিলে অকণাই—এজনী
অসহধৰ্মিণী পত্নীয়ে ।...

তাৰ ধীণ গাটো লেমটোৰ পোহৰত এবাৰ সি চাই লয় । মনত পৰে
তাৰ অতীতৰ জীৱনৰ সোণোৱালী সপোনবোৰ—তাৰ জীৱনৰ লগত
নিবিড়ভাৱে সংশ্লিষ্ট গৌৰৱ ভূমাই যোৱা কাহিনীবোৰ ।

সিয়ে এদিন বিশ্ববিদ্যালয়ৰ উজ্জ্বল গ্ৰেজুৱেট, সাহিত্য কবিতাবে পাঠকৰ
মাজত খ্যাতি অৰ্জন কৰিছিল । সকলোবোৰ যেন মনত নপৰা কোনোবা
যুগৰ অচিন কাহিনী ।...ক'ত তাৰ সেই খ্যাতি, সেই সীমাবদ্ধ গৌৰৱ ।
বেমাৰৰ বিৰাট ভয়াবহ বান্ধুসকলৰ আগত সি আজি কেৱল তাৰ
শাৰীৰিক অস্তিত্বই হেৰুওৱা নাই, তাৰ মানসিক অস্তিত্বটোও শেষ হৈ
যাবৰ উপক্ৰম কৰিছে । বেদনাত, অজুতাপত তাৰ হিয়াখন ভাগি যায় ।

ওচৰৰ খাটিয়াকেইখনৰ পৰা বেদনাৰ কাতৰ ধ্বনিবোৰ আহি তাৰ
কাণত পৰে । এটুপি পানীৰ বাবে কোনোবা ব্যস্ত হৈ উঠে । কোনোৱে
দৰবৰ তিতা সোৱাদটো পাই চিঞৰি উঠে ।...

সি ভাবে সিহঁতৰ নিবিড় যজ্ঞশালীবোৰৰ মূল উৎসৰ কথা । সিহঁতৰেই
অত্যাচাৰ নে লোকৰ উৎপীড়নত এই শোচনীয় অধঃপতনৰ অৱতাৰণা ।
তাৰ দৰেই কিজানি হুবুজা ছুখত সিহঁতৰ অভিশাপ নিজে মাতি
আনিলে । তাৰ মনটোৱে কল্পনা কৰি কৰি অৱসাদগ্ৰস্ত হৈ ভাগৰি
পৰে । শেষত সি আক ভাবিব নোৱাৰা হয় ।

তাৰ চকুৰ আগত মাথোন জিলিকি থাকে মাতৃ-মূৰ্তিটো ।

কি অসহ্য দুখৰ মাজতেই আলোখ্যত বহি তেওঁ তাৰ ধ্বংসৰ বাটত
আগবাঢ়ি যোৱা জীৱনটো লক্ষ্য কৰি আছিল, আৰু কিমান গুপ্ত
বেদনা অন্তৰত লৈ তাক জীৱনৰ সহজ পথলৈ ঘূৰাই আনিবৰ আশ্ৰয়
চেষ্টা কৰিছিল—কিন্তু সি ?

—তাৰতো একো পৰিৱৰ্তন নহ'ল...বাধা, উপদেশ একো নেমাৰি
সি তাৰ নতুন অৱনতিৰ পথটো সাৱটি ধৰিলে । সেইদিনাৰ পৰা সি
অকণাক বুজাবৰ চেষ্টা কৰা নাই, মাকৰ বেদনা হৃদয়ঙ্গম কৰা নাই,

পোনাটিৰ অৰুজ কণ্ঠস্থবটিৰ ভৱিষ্যত ভবা নাই। সি তেতিয়া মহাসমুদ্ৰৰ অতল জলত ভগা টুলুঙা নাও এখনি লৈ আগ বাঢ়িছিল।

...সি অশেষ বাধা দিও তাৰ ওলাই অহা চকুলো দুধাৰি বাধা দি বাধিৰ নোৱাৰিলে। অন্তৰৰ বেদনাবোৰ যেন পনীয়া হৈ চকুৰ মাজেদি বাগৰি আহিল।

মাকৰ মৃত্যু-দৃশ্যটো তাৰ মনত পৰে। মনত পৰে, মাকৰ শেষ বাণীষাৰ, “জীৱন, তই জীৱনটো একেবাৰে মাটি কৰি পেলালি!” বেদনাৰ সেই তীব্ৰতা বাশি আৰু নিৰাশাৰ নিৰানন্দবোৰ। - উস্, সি কিয় সেই সময়ত সেইবোৰ ভাবিবৰ অৱসৰ নেপাইছিল। মাকক বুজিবৰ, আগৰ সংসাৰখন বুজিবৰ, যেন ক্ষমতা সি হেৰুৱাই পেলাইছিল—। - উস্, মাকৰ প্ৰতি কিয়ে মৰমৰ প্ৰতিদানেই নদৰ্শালে সি।

ওলাই অহা চকুলোবোৰত লেমৰ পোহৰখিনি প্ৰতিবিম্বিত হৈ উঠে। তাৰ চকুলো বোৰতে এখন ৰূপৰ ৰাজ্যৰ সৃষ্টি হয়। কিন্তু তাৰ তেতিয়া সেইবোৰ ভাবিবৰ অবসৰ নাছিল।

হঠাতে সি এবাৰ বাস্তৱলৈ ঘূৰি আহে। ইমান অতীতৰ ৰক্তনাবোৰ পিছুৱাই থৈ আহি, বৰ্তমানৰ লগত এটি সংস্পৰ্শত সি হঠাতে তাৰ নিজৰ বিষয়ে সচেতন হয়; তাৰ চকুৰ আগত ভৱিষ্যতৰ অন্ধকাৰখিনি আৰু গাঢ় হৈ দেখা দিয়ে। অন্তৰতে সি শাস্তি বিচাৰি ফুৰে, কিন্তু শাস্তিয়ে ধৰা নিদিয়ে!

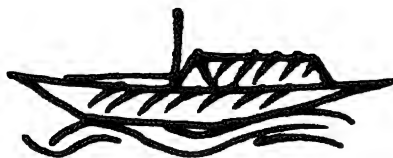
অৰুণাৰ কথাও সি ভাবে। তাই চাগৈ এতিয়া কি কৰিছে?— হয়তো তাৰ বুকুৰ সন্তানটি লৈ তাই এই পুহমহীয়া জাৰত ৰূপি ৰূপি বুকুৰ উমেৰে পোনাটিক উম দি কোনোবা নগৰৰ বাটেদি আগ বাঢ়িছে। কোনোবা পথিকে হয়তো তাইক বিক্ৰপ কৰিছে, শিলগুটি দলিয়াইছে, অথবা ঠাট্টাৰ সুৰেৰে কৈছে, “এই গুচ. যা, যা, গিৰিয়েৰে মদ খাই মৰিবলৈ ওলাইছে, আৰু বাটে পথে থাকি তই আমাকো মাৰিবি।” কোনোবা জীৱনৰ চিনাকি একোজনে হয়তো কৈছে, “ইস্ জীৱনৰ ভুলতেই তাইৰ এনেকুৱা হ’ল।”

সহানুভূতি, বিদ্ৰূপ আৰু যন্ত্ৰণাৰ মাজতে তাই এটা জীৱন যাপন কৰিছে।...অৰুণা—তাইৰ ভুলতেই জানো এই সকলোবিলাক অঘটন ঘটিছে? জীৱন, সি জানো নিৰ্দোষী, সি জানো অৰুণাৰ স্বামীৰূপ ভাৱ গ্ৰহণ কৰি তাইক এইদৰে যন্ত্ৰণাৰ মাজত মেলি দিয়া তাৰ উচিত হৈছে? হয়তো অৰুণাৰ ভালপোৱাটোক সি বাহ্যিকতাৰ আৰু এটা বাহ্যিক আন্তৰিকতাহীনতাৰে জুখি মহা ভুলেই কৰি পেলালে। অসম্ভবো অসম্ভৱত কিজানি অৰুণায়ো হয়তো তাৰ বাবে তাইৰ ধৰণে ভালপোৱাৰ অনুভূতি অপ্রকাশিত ভাৱে লুকাই ৰাখিছিল। হয়তো তাইৰ প্ৰকাশৰ ভুলতেই। তেন্তে তাইৰ প্ৰতি অবিচাৰ কৰি পেলোৱা হ'ল নে কি—সি ভাবে। কিবা এটা আতঙ্কত তাৰ বুকুখন এবাৰ কঁপি উঠে। বুকুত কম্বলখন আৰু জোৰে সি টানি লয়।

সি ভাবে অকল অৰুণাৰে দোষ নহয়, দোষ তাৰো।—লগতে অদৃষ্টৰ বিৰাট পৰিহাস! নহ'লে তাৰ জীৱনটো এনেভাৱে শেষ হৈ নগ'লহেঁতেন।...

নিচেই কাষৰ খাটিয়াখনৰ ওচৰতে এটা পৰিচিত শব্দ শুনি তাৰ ভাত খোৱাৰ কথা মনত পৰি যায়।...হঠাতে তাৰ মনত পৰে মাকৰ কাষত বহি ভাত খোৱা, ভাত খোৱাৰ সময়ত মাকক অনাহকতে আমনি কৰা কথাবোৰ।...তাৰ অসম্ভৱত এটা শোক উঠলি উঠে—অৱস্থাৰ বৈষম্যৰ কথা ভাবি।

বেদনাৰো তাৰ গভীৰ হৈ উঠে। কিবা এটা বিভ্ৰমৰ ভাবেৰে সি এবাৰ কাষৰ কাঁহীখনলৈ চাই, লেমটো লুহুৰুৱাকৈয়ে ঘূৰাই শুই পৰে। লাহেকৈ মূৰটোৰ ওপৰলৈকে কম্বলখন টানি লয়।

‘বামধেম্ম যুগৰ’ পাঁচজন শ্ৰেষ্ঠ গল্প-লেখকৰ ভিতৰত অন্যতম যোগেশ দাস মানৱ-জীৱনৰ এজন সুন্দৰ পৰ্যবেক্ষক আৰু ভাৱকাৰ। সাধাৰণ মানুহৰ জীৱনৰ ভয়ঙ্কৰ সাধাৰণত্ব—অৰ্থাৎ তেনে মানুহৰ নিস্তব্ধ বৈচিত্ৰ্যহীন জীৱন আৰু ক্লাস্তিকৰ গতানুগতিকতা—আধুনিক সাহিত্যৰ এটা প্ৰধান ধ্যেয় বিষয়। যোগেশ দাসে ঘাইকৈ এনেবোৰ মানুহৰ জীৱনৰ ওপৰত আলোকপাত কৰিছে। তেওঁৰ শ্ৰেষ্ঠ গল্পসমূহৰ আন এটা উপজীব্য হ’ল আধুনিক যৌন বিপ্লৱে তিৰোতাৰ জীৱন আৰু দৃষ্টি-ভঙ্গীলৈ অনা পৰিৱৰ্তন। এই ক্ষেত্ৰত তেওঁ ‘আবাহন যুগৰ’ লক্ষ্মীধৰ শৰ্মা, বমা দাস আৰু হৰিবাম ডেকা আদি লেখকসকলৰ শ্ৰেষ্ঠ উত্তৰ-সাধক।

ধুমুহা আৰু তাৰ পিচত

ছুইকালে জাৰ্মান লভাবোৰ, তাৰ মাজেদি বহুল বাটটো—সুৰি নলমান আঁতৰত এজোপা ঔটেঙা গছৰ ওচৰেদি সুৰি সিকালৰ হাবিত নেদেখা হৈছে। মোৰ ওচৰতে থাকি খোজকাঢ়িছে মামণি। আগে আগে কেতিয়াবা লৰ দি, কেতিয়াবা খোজ দি চিঞৰ-বাখৰ কৰি মামণিৰ ভায়েক-ভনীয়েকহঁত—টুহু, ধুহু, কুহু আৰু বাগী আৰু তাহাঁতৰ ঘৰৰ ওচৰৰ মিনি।

বেলিটো ঠিক কপালৰ বাওঁফালে পৰিছেহি, মামণি ঘামি পৰিছে, কপাল আৰু নাকৰ তলৰ ঘামবোৰ তাই ধপধপীয়া নিকা থান কাপোৰৰ আঁচলেৰে মাজে মাজে মচিছে, কেতিয়াও চাগে বেছিকৈ খোজ কাঢ়ি পোৱা নাই, মোৰ পুতৌ ওপজে। “কাঁহি ককাই এইখিতে গাখীৰে-চাখীৰে লুটি খাই পৰিছিল।” মনোমতী কথাছবিৰ দৃশ্য এটালৈ মনত পেলায় টুহুৱে কয়। “হয় হয়, এইখিতে।” বাকীবোৰে হয় দি কিৰিলি পাৰি উঠে।

আমি আগবাঢ়োঁ। মণিয়ে মোৰ ফালে চাই হাঁহে। “ভূপেনদা, গাড়ীখন যদি যায়গৈ।”

বাটটো বৰ বোকা বাবে আমাৰ ঘোঁৰা-গাড়ীখন আধাবাটতে এবি থৈ আহিছিলোঁ, অৱশ্যে বৈ থাকিবলৈ কোৱা হৈছিল গাড়োৱানক। কলো, “নাই নেযায়।”

“গলে কিন্তু এই ব’দত হুমাইল খোজকাটি মৰিব লাগিব।” কৈ
মণিয়ে ব’দালিব ফালে এবাৰ চাই নাকটো কোঁচাই পেলালে।

মই আকাশৰ পিনে চাই কওঁ, “মোৰ বোধেৰে হ’লে আজি বৰষুণহে
আহিব, মণি চোৱাঁচোন বাতিৰ ডাৱৰবোৰ এতিয়াও আঁতৰা নাই।”
পশ্চিমফালে আকাশখন এতিয়াও ক’লা। মামণিয়ে ক’লে, “আকাশৰ
পৰা ডাৱৰনো কেতিয়া আঁতৰে।”

মই তাইৰ চকুলৈ চাওঁ, তাই মোৰ চকুলৈ চায়। তাই চকু ঘূৰাই
লয়। আমি আগবাঢ়োঁ।

আমি আই থান পাওঁগৈ। যক, তেওঁ পালোহি, সকলোৰে মনত
আনন্দ, সকলোৱে কপালৰ ঘাম মচিলো। টুন্সু, থুন্সু, ফুন্সু লৰ খবিলে
বগৰীবাৰীলৈ, বাণী আৰু মিনিয়েও সিহঁতক অনুসৰণ কৰিলে। বোধ-
হয় সিহঁতৰ উদ্দেশ্য ক’লী আইৰ থানত ভক্তিয়ে সেৱা নহয়, হেঁপাহৰ
বগৰীবাৰীহে হাঁহি উঠিল।

মামণিয়ে চিঞৰিলে, “টুন্সু, অ’ বাণী, তহঁতে এতিয়া বগৰি নেখাবি
দেই—নেপায়। ফুন্সু-মনি গুচি আহ। হাত-ভৰি ধুইলহি। থানত সেৱা
কৰিহে মুখত কিবা দিব পাৰিবি।”

সিহঁতে সেপ ধুকি উলটি আহিল। এৰা, থানত সেৱা নকৰাকৈ
খোৱা-বোৱা কৰিলে আই থানলৈ অহাবতো একো মানেই নেথাকে।

মামণিৰ নিৰ্দেশমতে আমি সকলোৱে হাত-ভৰি ধুলাম। তাই
মাহ-চাউল সোপা ধুবলৈ ধৰিলে। মই কুমলীয়া চাই কলপাত এখন
কাটি আনি দিলোহি তাই ৰি’উ চাকিটোও সজাই ল’লে। মই
একেথেৰে চাবলৈ ধৰিলো, তাই নিপুণ হাতেৰে এই সকলোবোৰ যোগাৰ-
যতন অতি সহজেই কৰি নিবলৈ ধৰিলে। আচৰিত হ’বৰ একো নাই,
তাইক ঘৰত কামকৰা মই ইয়াৰ আগেয়েও বহুবাৰ দেখিছোঁ। আজি
ছুবছৰ আগতে, মামণিশিহঁতৰ ঘৰত থাকি স্কুলৰ মাষ্টৰি কৰোঁতেতো সদায়েই
দেখিছিলো, তাই কি সুন্দৰ ভাবেই ঘৰৰ কামবোৰ কৰি গৈছিল, মোৰ
আজপৈচান ধৰিছিল। মাকৰ সৈতে লগলাগি দেউতাকৰ দৰ-সন্সাৰ

খনৰ প্ৰায়বোৰ কামকে তাই কৰিছিল, তত্পৰি নিজে স্কুলৰ পৰা আহি,
মোৰ বাবে চাহ-জলপান .....যাহ, কি বোৰ ভাবিছো !

টুকুৱে সকলোকে সাম্ৰধান কৰি দিলে, “ধানৰ সীমাৰ ভিতৰত
কোনো বেয়া কথা নকৰিওঁক, নেভাবিবিও... . ।”

“কিয়, কিবা হয় নেকি ?” মিনিৱে শুধিলে, তাই আচৰিত ।.

“মৰিবি, মূৰত ঠেটেঙা সৰি পৰিব ।।”

আমি ধানৰ ঘৰৰ ফালে আগবাঢ়ি গ’লো ।

অকণমান এটা টিনৰ ঘৰ, ধান, ইটাৰ বেৰ । বেৰ আৰু চুৱাৰত
অসংখ্য ৰূপৰ ফুল ওলোমাই থোৱা আছে । সেইবোৰ অসংখ্য মানুহৰ
ধান ভক্তিৰ চিন । বহুত বছৰ ধৰি আছে । ধানঘৰৰ বাহিৰেও ওচৰত
এখন টিনৰ চালি, সম্ভৱ বাতীৰ বাবে ঠাইটুকুৰা । চাৰিওফালে ডাঠ
হাবি, ওখ ওখ গছ । নিজজাল, চৰাই-চিৰিকতিৰ মাতো কম
শুনা যায় ।

ক’লী আইৰ ধান, ডিব্ৰুগড়ীয়া ৰাইজৰ ওপৰত এই আইৰ খুব
প্ৰভাৱ । বহুতেই আহি নিজৰ সিদ্ধিৰ বাবে ইয়াত ফুল আৰু ঘিঁউ
চাকি দিয়েহি ; ডেকা-গাভৰুৱে বিয়াবাক কৰাই হৰ-গোঁৰী বসতি কামনা
কৰি, মাক-বাপেকে কগীয়া সন্তানৰ আৰোগ্য কামনা কৰি, স্কুলৰ ছাত্ৰই
গোটেইটো বছৰ নপঢ়ি বহুৰেকীয়া পৰীক্ষাৰ দুদিনমান আগতে পাছ
কৰাৰ কামনা কৰি ধানত ফুল বা ঘিঁউ চাকি দিয়ে । ধান-ৰখীয়াই
আইৰ আশীৰ্বাদ বা বৰ নিজ মুখেৰে প্ৰকাশ কৰে । তাতেই ভক্তিমান-
ভক্তিমতীসকল সন্তুষ্ট হৈ উলটি আহে । আন ঘৰটো এন্ধাৰ, ধাপনাত
এটা চাকি জ্বলি আছে, সেইটো হেনো কেতিয়াও নুহুন্মায় । ধান ধাপত
হোৱাবে পৰা জ্বলিয়ে আছে । ওচৰত পাৰি থোৱা আছে সেন্দূৰ সনা
এডাল ত্ৰিশূল, খেৰবোৰত—অসংখ্য ৰূপৰ সৰু-ডাঙৰ ফুল । আমি
সেৱা কৰিলো । যাব যাব যি কামনা, মনৰ ভিতৰতে কৰা হ’ল ।
বিধৱা মামণিয়ে বোধ হয় তাইৰ এন্ধাৰ জীৱনত অকমান পোহৰৰ
কামনা কৰিছিল ; টুকু, থুন্ধু, ফুন্ধুৱে বোধহয় পৰীক্ষা পাছৰ কামনা

কৰিছিল। বাণী আৰু মিনিয়ে বোধহয় কামনা কৰিছিল তাহাঁতৰ দ্বৰত যাতে ঠেঙা নপৰে, কাৰণ তাহাঁতে বেয়া কথা ভবা নাই। মই কামনা কৰিলো যাতে মামণিৰ কামনা সিদ্ধি হয়। লগতে ক'লী আইক প্ৰাৰ্থনা জনালো যাতে মই আবন্ত কৰা গাঁও সংগঠনৰ কামবোৰ সফল হয়। খান-ৰখীয়াই আমাৰ কামনাবোৰ আইৰ আগত ক'লে আৰু আলীবাদ দিলে ; “আইজনী, বোপাইটোৰ আৰু ল'ৰা-ছোৱালীকিটাই আপোনাৰ চৰণে ধৰি শৰণে পৰিছে, সকলোৰে কামনা সিদ্ধি হওক।” ইত্যাদি।

আইলৈ আগবঢ়োৱা মাহ-চাউলখিনি প্ৰসাদৰূপে আমি ওভোতাই পালো, সকলোৱে আনন্দ মনেৰে ওলাই আহিলো, দেখিলো মুখেৰে হাঁহিছে যদিও মামণিয়ে এবাৰ চকুতটো আঁচলেৰে লুকাই মচিলে।

“ক'লী আই কোন ?” বাণীয়ে সুধিলে।

“ক'লী আই এজনী মানুহেই আছিল।” ক'লী আইৰ কিম্বদন্তীটো টুন্ধুৱেই কৈ গ'ল। “ক'লী আইক এঘৰত মাক-বাপেকে বিয়া দিছিল। পিচে তাইৰ মুঠেই ইচ্ছা নাছিল সেইখন বিয়াত। দৰাই এই বাটে দিয়েই তাইক নিছিল। পিচে হঠাতে ইয়াত ক'লী আই নাইকিয়া হ'ল। কোনেও বিচাৰি নেপালে। তেতিয়াৰে পৰা ইয়াত খান হ'ল।”

“হয় জানো ভূপেনদা ?” বাণীয়ে বিশ্বাস নকৰি মোলৈ চালে।

কলো, “ওঁ। আমিও সেই বুলিয়েই শুনিছো।” প্ৰসাদ চোবোৱাৰ পিছত চাহ-জলপানৰ ব্যৱস্থা কৰা হ'ল। টুন্ধু-কুন্ধু গ'ল বগৰি বিচাৰি। পৰি থকা দুছটা ইটা আৰু কেই-ডালমান খৰি মই মামণিক বিচাৰি দিলো। তাই কামত লাগি গ'ল। বাণী আৰু মিনিয়ে তাইক সহায় কৰিলে।

“মণি, তোমালোকে অকলে পাৰিবানে মই সহায় কৰিম ?”

তাই জুই ফুঁৱাব ধৰিছিল, বঙা মুখ খনেৰে থুকা-থুকিকৈ ক'লে, “কোলাগে ভূপেনদা, আপুনি ধুন্ধুহঁতক বিচাৰি যাওক। পগলাকেটা কেনিবা গ'লগৈ।”

তাৰ পৰা আঁতৰি গৈ দেখিলো দ্বৰত হাবিৰ দাঁতিত টুন্ধুহঁতে দলিয়াই

স্বপ্নৰি পাবিছে। গতিকে সিহঁতক একো নকৈ লাহে লাহে খোজকাঢ়ি
 বালি গৰা এটাত থিয় দিলোঁগৈ। লুইতৰ পাৰ নেদেখা বালি, মাজে
 মাজে অ'ত ত'ত একোটা চাপৰি, কোনোটো সৰু, কোনোটো ডাঙৰ,
 ঘন ঝাও বন। একা-বোঁকা লুইতৰ নীলা বাৰিষাৰ এই সেউজ সৌন্দৰ্য
 চাবলৈ ভালেই লাগিছিল। দুদিন মানৰ পিছত সকলোবোৰকে ঢলে
 তল নিয়াব। এটা জুমুনিয়া ওলাল।

মামণি মোৰ বৰ মৰমৰ 'মণি'।

*

*

*

এদিন অজ্ঞাতেই তাইক ভাল পাইছিলো, সেই ভালপোৱাও
 অজ্ঞাতে থাকি গ'ল। সেইয়া সেই বাবেহে তাৰ বেদনা বেদনা হৈয়ে
 থাকিল, মধুৰ হৈ আৰু জুঠিল। কলেজ হোষ্টেলৰ কল্পনা প্ৰৱণ প্ৰিয়, লগ
 সময়ীয়াৰ মাজত খ্যাতিমন্ত ভাল কথা-সাহিত্যিক মই আজি মোৰ
 গাঁওখনৰ এজন কঠোৰ আদৰ্শবাদী, গাঁওসংগঠক, গাঁৱৰ মাইনৰ-মূলৰ
 প্ৰতিষ্ঠাতা আৰু তাৰে প্ৰথম হেডমাষ্টাৰ। মা-দেউতাৰ ইচ্ছা স্বৰখন
 পাতি লওঁ। ইঠাতে কোঁচ খাই বাওঁ ; সবল—ভূপেনৰ অন্তৰলৈ আহে
 দুৰ্বলতা। এৰি অহা অতীতত যেন এনে এটা বস্তু এৰি থৈ আহিছোঁ,
 যাৰ স্মৃতিয়ে আজি মোক দুৰ্বল কৰি পেলাইছে। অথচ মই বিয়া
 কৰাবই লাগিব, ঘৰ সংসাৰী হ'বই লাগিব : নহ'লে মুকলিমুৰীয়া ডেকাহৈ
 গাঁও সংগঠন কৰা অভাৱনীয় কথা। বি.এ. পাছ কৰাৰ পিছত জৰ্জ মূলত
 মাষ্টাৰি ল'লো, সেয়ে হ'ল মোৰ সোণোৱালী ভৱিষ্যত, মা-দেউতাৰ
 আকাংক্ষানুসৰ। মণি পঢ়িছিল তেতিয়া ৭ম মানত। মই তাহাঁতৰ
 ঘৰতে থাকি কাম কৰিছিলো ; কিয় ক'ব নোৱাৰো, স্বৰখনৰ সকলোৰে
 মই বৰ মৰমৰ হৈ পৰিছিলো, সি মোৰ সৌভাগ্য। ল'ৰা-ছোৱালীকেইটাক
 মই প্ৰায়ে পঢ়াওঁ। মণি ওপৰ শ্ৰেণীৰ, তাইক পঢ়াৰ নালাগে ; পিচে
 মাজে সময়ে তাই ইটো সিটো সুধি-পুছি লৈছিল। স্বৰখন বেয়া লগা
 নাছিল যদিও কলেজীয়া কৃতিৰ পিছৰ ফলাফলটো হাইস্কুলৰ মাষ্টাৰীত

পৰিশত হোৱা দেখি জীৱনটো মাটি হোৱা বুলি বহুত সময়ত মনলৈ এটা
স্বপ্ন আহিছিল।

মণিয়ে সোধে—“আপুনি অইন চাকৰি নল’লে কিয়?”

“অইন চাকৰি?”

“অইন মানে স্কুলৰ বাহিৰে—?”

“এই দগধা ধুতি পাছাবাৰোৰ চাই কোনোবাই মোক চাকৰি দিব
বুলি ভাবানে মণি? তত্পৰি লোকৰ বৰ কথাও মই শুনিব নোৱাৰো।
আক স্কুলৰ মাষ্টাৰীনো কি বেয়া?”

“ওঁহ বৰ ভাল।”

“কি বেয়ানো?”

“স্কুলৰ মাষ্টৰ—যাৰ ভবিষ্যৎ বুলিবলৈ একোৱেই নাই।”

“কোনে ক’লে তোমাক আমাৰ ভবিষ্যৎ একো নাই বুলি?”

“কিটো আছে? কণ্ডকচোন।”

“এন্ধাৰ।”

“এন্ধাৰ হ’বলা বৰ ভাল?”

“এন্ধাৰ বেয়া নিশ্চয়। তাতে পোহৰ দিব পাৰিলে সি জানো
বেয়া হৈ থাকিব মণি?”

আমি পঢ়াই-শুনাই এনে কিছুমান ছাত্ৰ গঢ়ি তুলিম যি এদিন
দেশৰ শাসনভাৰ লৈ এন্ধাৰত পৰি থকা এই অভিশপ্ত সমাজৰ উদ্ধাৰ
কৰিব। শিক্ষকতাৰ নিচিনা পবিত্ৰ-বস্তু এটাৰ দৰ উচিতমতে দিব
জনা নাই কাৰণেই আজি আমাৰ এনে অৱস্থা।” তাই মাতে, মানে
মুখেৰে একো নেঘাতে। হয়তো তৰ্ক কৰিব পাৰিলেহেঁতেন কিন্তু
তাই মোৰ মতামতক বৰ ভক্তি কৰিছিল। দিন-ৰাতি সমানে কিতাপ
পঢ়ি থকা দেখি তাই মোৰ স্বাস্থ্যহানিৰ ভয় দেখুৱাই প্ৰায়েই ধমক
দিছিল, মৰমৰ ধমক। ছপৰ নিশালৈকে এদিন কিতাপ পঢ়িছিলো,
হঠাৎ ভেজা দি খোৱা চুৱাৰ মেলি মণি আহি সোমলছি। চকুখাই
উঠি কলো,

“মণি তুমি ?”

“বাতি কিমান হ’ল ক’ব পাৰে ?”

টেবুলৰ ঘড়ীটোলৈ চাওঁ ডেৰ বাজিছে। তাইৰ ফালে চাই দেখো তাই একেধৰে মোলৈ চাই আছে। আজিও মনত পৰে, মোৰ চকুত সেইদিনা বিজুলী খেলিছিল, মোৰ অনভিজ্ঞ হিয়াই সেইদিনা পঢ়িব পাৰিছিল মণিৰ তুচ্ছৰ খবৰ লগা চাৰনিত কুটি উঠা এটি অবুজ ভাষা। ক্ষম্ভকৰ বাবে মই সংসাৰ খনকে পাহৰি গৈছিলো, বোধহয় নিজৰ অস্তিত্বটোও পাহৰি গৈছিলো।

“আপুনি শুই থাকক।”

তাই ওলাই যায়। মই শুই পৰো।

ডেৰ বছৰ মাঠৰী কৰাব পিছত গাঁও সংগঠন কৰিম বুলি চাকৰি ইস্তাফা দিলো। আহিবৰ দিনা সকলোৱে বেজাৰ কবিলে।

“আপুনি যায়গৈ ভূপেন দা ?” অকমাণি বাগীয়ে ক’লে। চকুপানী ওলাই আহিছিল, জোৰেৰে হাঁহি এটা মাৰিবলৈ চেষ্টা কৰি তাইক চুমা এটা খাই কলো, “এবা বাগী, যাওঁৱেই। মাজে মাজে আহিম।”

টুম্ব, থুম্ব, ফুম্বৰে মুখেৰে একো মাতিব পৰা নাছিল যদিও সিহঁতৰ মুখ কেইখনেই ক’ব পাৰিছিল, সিহঁতে বেজাৰ পাইছে।

“মাহীদেউ, যাওঁ আক।”

মণিৰ মাকে ক’লে, “যোৱা বোপাই। আহি থাকিবা, মোৰ বৰ বেয়া লাগিছে।”

মহাদেৱে ক’লে, “ভূপেন, ঘৰখন আজি বৰ চৌচা হ’ব অ’।”

কলো, “এবা কি কৰিব নো? দুদিনমানৰ পিছত আপুনি সহ্য হৈ যাব।”

“যাওঁ দেই মণি।”

তাই যেন কান্দিছে পেলাব, মুখৰ অৱস্থা এনে হ’ল। কোনোমতে ক’লে, “যক, খালি নেপাহৰিব।”

তাইৰ কথাৰ শ্ৰবত চক খাই উঠিছিলো, কি কৰিম মই এতিয়া ?

পাছত দেখা যাব। ক'লো, “তোমালোকক পাহৰি অমানুহৰ কাম কৰিব নোৱাৰো, মণি। মাহীদেউ, মহাদেউ, টুন্সু, ফুন্সু-থুন্সু আৰু ৰাণী আৰু তুমি ইমানবোৰৰ মৰম একেলগে কেতিয়াও পোৱা নাছিলো। তাক পাহৰা সহজ নহ'ব, সম্ভৱ পাহৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলেও নোৱাৰিম। যাওঁ।”

*

*

*

—“ভূপেনদা!” দূৰত কাৰোবাৰ মাত শুনি ঘূৰি চাওঁ—ৰাণী মোৰ ফাললৈকে লৰ দি আহিছে। চেতনা আহিল। ছিঃ! কি বোৰ যে ভাবিছে।

“কি ৰাণী?”

“চৰ্ছি হ'ল নহয়! বলক বাইদেৱে মাতিছে।”

“বলা।”

চাহ-জলপান কৰি মণি বৈ আছিল। মিনিৰ সৈতে তাই দলিয়াই ফমুটিয়াই বগৰি পাৰি আছিল।

“ক'তনো আছিলগৈ ইমান পৰে? মেঘলৈ চাওকচোন।” ওপৰৰ ফালে চাই দেখো গোটেইখন ক'লা ডাৱৰে ছাটি পেলাইছে। অলপতে যে বৰষুণ দিব সন্দেহ নাই। এৰা, ভালেটিহে অলপ অলপ জ্বাব লাগিছে। “বৰষুণ দিব মণি। খব-খেদা কৰা যাওক। টুন্সুহঁত ক'ত?” এনেতে টুন্সুহঁত আছি পালেহি।

বায়েকে ক'লে—“গৰুকাটাৰ খবৰেই নাই। নে খবকৈ খাই ল। বৰষুণ পৰিলে তিতি যাব লাগিব।”

টুন্সুৱে ক'লে—“আমি মটৰত যাম। তোমালোকে ঘোঁৰা গাড়ীতে যাবাগৈ।”

“ক'ব মটৰ অ'?”

“উকিলৰ ঘৰৰ—ধীৰেণ আৰু মাক আহিছে।” তিওৱা চিৰা আৰু গৰম গাখীৰৰ জলপান দি তাই ক'লে, “ই: নেলাগে লোকক দিগদাৰী দিব।” “ওঁহ নেলাগে ধীৰেণৰ মাকে কৈছে আৰু নেলাগে।” মই

ক'লো—“দিয়া মণি। এইডোখৰ খোজকাটি বোৱাও কম নহয়।”

তাই ক'লে—“ভেস্তুে বাপী আক মিনিকো লৈ যাবি।” আমি জলপান খাবলৈ ধৰিলো।

টুহুহঁত মটৰত গ'লগৈ, টোপোলা কেটাও সিহঁতেই লৈ গ'ল। কিন্তু মই আক মণি যাব নোৱাৰিলো। থান বখীয়াই ক'লে, “বোপাইঁত জানো যাব পাৰিবা? ডাৱৰে দেখোন ওলোলাই আনিছে।”

কলো—“এবা বব মন্ধিলেই হ'ল দেখিছো।”

মণিয়ে মোৰ মুখৰ ফালে চাই নিঃসহায় ভাৱে ক'লে।

“কি হ'ব ভূপেন দা?”

“ভয় নাই মণি—বৰষুণ এবালৈকে ইয়াতে থাকি যাওঁ।” মই থান বখীয়াৰ ফালে চাই ক'লো। তেখেতে তেখেতৰ পজাৰ ওচৰত থকা চালি খনলৈ আঙুলিয়াই ক'লে, “তাতে বহি থাকা আইটি। বৰষুণ নেৰে মানে কলোনো যাবা আক। লাগে যদি মই জুই চাই দিম।”

বৰষুণৰ টোপালবোৰ পৰিবলৈ ধৰিলে, আক উপায় নাই।

“হয়, অপেক্ষা কৰিব লাগিল আক। জুই লাগিলে আপোনাক খুজিম বাক। জহৰ দিন, বৰ জাব লগা নাই। আহা মণি।”

ছয়ো চালিখনৰ ভিতৰলৈ সোমাই গ'লো। এদাতিয়ে পৰি আছিল এখন সক বেঞ্চ। সম্ভৱ স্থান স্থাপন হোৱাৰ দিনৰে। মজিয়াখন অপবিস্কাৰ নহয় সাৰি ধোৱা, বেৰ এখনো নাই। থান বখীয়াৰ পঁজাটোৰ এখন বেৰকে ইয়াৰ এখন ঘেন দেখি। চালিখন যে পুণ্যকামী ষাট্ৰীসকলৰ বাবে, সন্দেহ নাই।

চোঁচা বতাহ এজাক বৰলৈ ধৰিলে, গছ-গছনিবোৰো ক্ৰমে হালি জালি নাচিবলৈ ধৰিলে। লুইতৰ বলুকাৰ পৰা ধূলিবোৰ উৰি আহি গোটেই খন ধূলি-কুঁৱলি কৰি পেলালে। দিন ছলৰতে ঘেন মজিয়াৰ আঁজাৰ নামি আছিল। মণিয়ে ক'লে, “ডাঙৰ ধুহুহা হ'ব, ভূপেনদা।”

“অনুমানতো হয়।” কলো।

বেকখন দাঙি আনি মাজৰ খুটাটোত আউজাই দিলো। “বহা
যাওক, মণি আহাঁ।” বহিলো, তাই আহি মোৰ ওচৰত বহিলহি।

এইদৰে মোৰ বাওঁফালে, গাৰ নিচেই কাষতে পাবলৈ আজি
কিছুদিন আগতে কল্পনা কৰিছিলো। কিন্তু আজি? আজি যেন
এইদৰে তাইৰ ওচৰত বহিবৰ মোৰ কোনো অধিকাৰেই নাই।

হুয়ো নীৰৱ, বিভোৰ।

মণিৰ বিয়া মোৰ বাবে আছিল এটা দৃশ্যপৰ ফলাফল।
তাঁহাতৰ ঘৰ এৰা দিন ধৰি মই মণিৰ পৰা বহুত চিঠি পাইছিলো। তাই
প্ৰায়ে মোক মাতি পঠাইছিল। .....“ভূপেনদা, আপুনি এবাৰ আহি
যাব নু। আপুনি যোৱাৰ পৰা মোৰ ইমান যে অকল অকল লাগিছে।
মোৰ ইমান বেয়া লাগে .. কিন্তু মোৰ যাবৰ কোনো উপায় নাছিল।
মই আদৰ্শবাদী, গাঁও-সংগঠক, পেটৰ ভাত মুঠিৰ বাহিৰে আনৰ বিষয়ে
ভাবিব নোৱাৰা, বাস্তৱবাদী। তথাপি ভুৱা দিনো কিমান দিন আত্ম-
গোপন কৰিব পাৰি? বোম্বাৰ্শ্বৰ যুগ গ’ল বুলি কোৱা হ’লেও, প্ৰগতি-
বাদী কবিয়ে অকল কিশাণ-মজুৰকে কবিতাৰ বিষয়বস্তু কৰি ললেও,
“হাতুৰিৰ কোবে কোবে, নাঙলৰ খোচে খোচে, তুমি মোৰ জাগিছে
প্ৰাণও” বুলি আজি কবিতাই গালেও, মানুহৰ অস্তৰৰ পৰা সেই আদি
বসন্তক বোম্বাৰ্শ্বফেৰি কাহানিবা শুকাই যাব জানো? এযুৰি ধুনীয়া
চকুক “সাগৰৰ এচামুচ নীলা” বুলি নভাবাকৈ থাকিব পাবে জানো?

তথাপি মই যাব নোৱাৰো, মণিৰ আহ্বানক ভুৱা দি হ’লেও
নেওচিবলৈ বাধ্য হৈছিলো। দুখ জনাই উত্তৰ দিছিলো, “তোমালোকৰ
ওচৰলৈ যাবলৈ মোৰ খুবেই ইচ্ছা মণি, কিন্তু কামৰ হেঁচাত যাব
নোৱাৰো। চেষ্টা কৰিছোঁ, কাহানিবা যাম নিশ্চয়।”

এদিন দুখন চিঠি পালো। এখন মণিৰ বিয়াৰ নিমন্ত্ৰণী পত্ৰ
মহাদেৱে দিছে আৰু আনখন মণিয়ে দিছে; তাই মহোকুৰিৰ লিখিছে,
তাইৰ বিয়া পাতিছে, তাইৰ অমত, তাইক বন্ধা কৰিব লাগে। চিঠিৰ
তাৰিখ চাওঁ, সি বহুত পলম হৈ আহিছে। ইতিমধ্যে তাইৰ বিয়াও হৈ

গৈছে। তাইক বন্ধা কৰাটো দূৰৰে কথা। ইচ্ছা হৈছিল যেন গাঁৱৰ ডাক অনা ডাক ঘৰটোকে যেন পুৰি পেলায়—তখন চিঠিও যদি সময়মতে দিবহি পাৰে। যক, যি হ'ব হ'ল, সংঘত হ'বলৈ চেষ্টা কৰিলো। মণিক পাহৰি যাবলৈ চেষ্টা কৰিলো। মনটো সাজু কৰি তুলিবলৈ চেষ্টা কৰিলো যাতে কাৰোবাক বিয়া কৰাই গাঁও সংগঠনৰ আদৰ্শপথটো স্মৃগম কৰি তুলিব পাৰো।

“ভূপেনদা ?”

“হুঁ, কি মণি ?”

“মোৰ চিঠিখন আপুনি পাইছিল ?”

“কোনখন মণি ?”

“আগৰখন।”

“আগৰখন ?” কি যে উত্তৰ দিম ভাবিকে নাপালো।

ইতিমধ্যে ধুমুহা আৰু বৰষুণ ভীষণভাৱে আৰম্ভ হৈছে। বনৰীয়া কলগছৰ পাতবোৰ ভাগিবলৈ ধৰিলে। গছবোৰ একেবাৰে মাটিত দৌ খাই পৰিবলৈ ধৰিলে। আৰু বৰষুণ, যেন কোনোবাই ওপৰৰ পৰা পানীহে বাকি দিছে। দেখিলে অনুমান হয় যেন, এই ধুমুহা-বৰষুণ আৰু কেতিয়াও নেবিব।

মণি এবাৰ জিকাৰ খাই উঠিল, বৰ চোঁচা বতাহ মাৰিছিল। অনুমান হৈছিল যেন মঙহৰ ভিতৰত শিৰলৈকে জ্বাৰ সোমাই গৈছে। ডিঙিত মেৰাই লোৱা এড়ি চেলেখন খুলি তাইৰ কোলাত পেলাই দি কলো, “এইখন গাত লোৱা মণি, তোমাৰ জ্বাৰ লাগিছে।”

“আপোনাবো নিশ্চয় গৰম লগা নাই।”

“মই পাৰিম দিয়াচোন—মতা মাদুহ।”

“মই মাইকী মাদুহ।”

অলপ পৰ মনে মনে থাকি কলো, “বাক হাৰ মানিলো। এতিয়া কবা কি, কাপোৰখন এনেয়ে থাকিবনে ?”

এটা আঁচল নিজে লৈ তাই আনটো মোৰ ফালে আগবঢ়াই দিলে। একো নকৈ টান মাৰি ললো।

কিছুসময় ছয়ো নিমাত । মণিয়ে ক'লে,

“ক'তা, চিঠিৰ কথা একো নক'লে যে ?”

“তোমাৰ চিঠিখন পাইছিলো মণি, কিন্তু বহুত দিন পলমে ।
একেলগে বিয়াৰ নিমন্ত্ৰণীও পাইছিলো । ইতিমধ্যে তোমাৰ—”

তাই নীৰৱ । অপৰাধীৰ দৰে কলো, “মোৰ কোনো উপায় নাছিল,
মণি ।”

বহুপৰৰ মূৰত তাই ক'লে, “আক পিছৰখন ?”

“সেইখনৰ বাবে মই একেবাবে সাজু নাছিলো । তোমাৰ তেনে
দুৰ্ভাগ্য হ'ব বুলি মই কল্পনা কৰিব পৰা নাছিলো । তোমাৰ জীৱন সুখৰ
হওক বুলি মই ঈশ্বৰৰ ওচৰত নিতৌ প্ৰাৰ্থনা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিলো,
কিমানদূৰ সফল হৈছিলো ক'ব নোৱাৰো । মোৰ নামত কলম ধৰিবা
বুলি মই কেতিয়াও আশা কৰা নাছিলো, অন্ততঃ থান কাপোৰ পিন্ধি ।”

তাইৰ মুখখন ককণ হৈ উঠিল ।

ভয়ঙ্কৰভাৱে মেঘে এটা গাজনি মাৰিলে । মণিয়ে চক খাই “আই ওঁ”
বুলি মোক সাৱটি ধৰিলে ।

“ভয় নাই মণি, মই ওচৰতে আছোঁ ।” তাইৰ গাত ধৰি অভয়
দিলো ।

“আপুনিভো ওচৰতে আছে ভূপেনদা ।”

মোৰ মনত ভয় লাগে ।

ধুমুহা আৰু বৰষুণ যেন আৰু কোনো কালেই নেৰিবহে ।

তাই মোৰ গাতে গা লগাই বহিল । চেলেং খনৰ আগটো আনি
মই ধৰি থকা আগটোৰে জপতিয়াই তাই নিজৰ ফাললৈ টানি ললে ।
মেঘে আকৌ গাজনি মাৰিলে, মণিয়ে এইবাৰ চক নেখালে । কিয় মই
ওচৰতে আছোঁ বুলি নেকি ? ঈশ্বৰ, মোক বন্ধা কৰা ।

“তিনিছোঁ আপুনি হেনো বিয়া পাতিছে ?”

বুজা টান নহয়, তাই এনেয়ে কৈছে । কলো,

“কোনে ক'লে তোমাক ?”

“শুনিলো। মিছা জানো?”

ভাবি চিন্তি কলো, “তুমি শুনা নাই এইটো ঠিক। কিন্তু কথাটো খুব মিছা নহয়। বিয়াৰ বাবে মোৰ কোনো সপোন নাই। গাঁৱলীয়া মাক-বাপেকৰ এটা হেঁপাহ, গাঁৱলীয়া সমাজত কাম কৰিবলৈ হ’লে অবিবাহিত হৈ থাকিব নোৱাৰি, থকা নচলে, সেয়ে কাৰণ।”

“বিয়াৰ সপোন নেদেখিব পাৰে, কিন্তু বিয়া নকৰোৱাৰ আপোনাৰ কোনো কাৰণ থাকিব নোৱাৰে।”

“কাৰণ থাকে।” অতৰ্কিতে মুখৰ পৰা ওলাই গ’ল। অনুমান কৰিলো তাই মোলৈ চালে, মই আন ফালে চাই থাকিলো।

পাতল হৈ আহিব ধৰা বৰষুণ জাক আকৌ ধাৰাসাবে পৰিবলৈ ধৰিলে, ডাঙৰ ডাঙৰ টোপালবোৰ চকুৰে দেখা যায়। স্থিৰ হ’ব ধৰা কলপাতবোৰ আৰু পোন হ’ব ধৰা বগৰি ঠালবোৰৰ আকৌ তৰণি নাইকিয়া হ’ল।

ধুমুহা আৰু বৰষুণ যেন আৰু কোনো কালেই নেবিবহে।

“মোৰ কি হ’ব ভূপেনদা?”

“কিয় মনি?”

“এইদৰেই গোটেইটো জীৱন কটাব লাগিব?” কোনে দিব পাৰে এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ? কলো, “নেলাগে বুলি ক’ব পৰা হ’লে বৰ ভাল পালোহেঁতেন মনি। কিন্তু কিয় জানো ক’ব নোৱাৰো মোৰ মাজলৈ এটা দুৰ্বলতা আহি পৰিছে। হয়তো মই বৰ অপদাৰ্থ।”

“কিন্তু মই যে আৰু নোৱাৰো, ভূপেনদা।”

“কি মনি?”

“এইদৰে থাকিব।”

“কি দৰে?”

“এইদৰে। কোনোবাই পাৰে জানো?”

“বুজিলো।” কিন্তু ছুবুজিলো। একো উত্তৰ দিব নোৱাৰিলো।

“ভূপেনদা, মই কাহানিবা—। মই পাগলী হৈ যাম।”

মোৰ কান্ধত ধৰি তাই কান্দি পেলালে। কি যে বুজনি দিয়, কথা ক'বৰ শক্তি যেন হেৰুৱাই পেলালোঁ। তাইৰ নিচিনা অৱস্থাত বুজনি দিয়া, উপায় দিয়া কথা মোক কোনেও কাহানিও কৈ দিয়া নাই, কতো পঢ়ি পোৱাও নাই।

তাইৰ মূৰত হাত ফুৰাই মৰমেৰে কলো, “ছিঃ নেকান্দিবা, মণি। নেপায়। শাস্ত হোৱা। তোমাক মই বুজিছো। মোক অলপ ভাবিবলৈ দিয়াচোন। ৰ'বা নেকান্দিবা।”

মোৰ কান্ধৰ পৰা হাত একৱাই তাই শাস্ত হ'বলৈ চেষ্টা কৰিলে।

মই ক'লো,—“আমাৰ মানুহবোৰ বৰ বেয়া মণি, বৰ বেয়া, অতিপাত বেয়া। ছৰ্দা-আইনলৈ মানুহৰ কাণসাৰ নাই। সমাজ সেৱকবোৰৰ সেইফাললৈ কোনো ক্ৰক্ষেপেই নাই। সেইবোৰৰ মাজত ময়ো এটা পাতকী। তোমাৰ উপায় কৰা মোৰে কৰ্তব্য, মোৰ অন্তৰত তাৰ বাবে বলো যথেষ্ট আছে। দেশখনত তোমাৰ দৰে আৰু বহুত আছে ভনীটি। তাঁহাতক বন্ধা কৰিবলৈ—” ইঠাৎ তাই আউজি থকা খুটাটোত ধৰি “উস” বুলি ছকছকাই কান্দি পেলালে। কি হ'ল? মই ঘপহ কৰে ধিয় দিলো। ব্যৰ্গভাৱে সুধিলো,—“মণি, মণি, কি হ'ল তোমাৰ?” মূৰ নোতোলাকৈয়ে তাই ক'লে,—“আপুনি এডোখৰ শিল। যদি আগধৰিয়েই ভনী বুলি”—তাই আৰু ক'ব নোৱাৰিলে, কান্দি পেলালে।

“মোৰ ভুল হৈছিল মণি, মাফ কৰা।”

বহি তাইক বুকুৰ মাজলৈ টানি ললে। তাই গোটেই ভৰটো মোৰ বুকুত পেলাই দিলে আৰু কেৱল কান্দিবলৈ ধৰিলে। “হয়তো মই এডোখৰ শিলেই মণি। কিন্তু তুমি ভুল নুবুজিবা! শুনা। তোমাক মই ভাল পাইছিলো, হয়তো নিজেই সেইকথা জানিব পৰা নাছিল। আজিও ভাল পাওঁ, হয়তো বুজি নেপাওঁ কি অধিকাৰ আছে আজিও তোমাক ভাল পোৱাত। কিন্তু অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰো, তোমাক ভাল নেপাওঁ বুলি।”

মেখে আকৌ এটা গাজনি মাৰিলে। ক'ব নোৱাৰিলো, মণিয়ে চক খাই উঠিছিল নে নাই। তাই ভেতিয়াও কান্দিয়ে আছিল।

“মই আৰু নোৱাৰো। মই আৰু নিজক চম্ভালি থাকিব নোৱাৰো। মোক আপুনি লৈ যাওক। নহ’লে মই পাগলী হৈ যাম। এই ফুলক্ষীয়া শৰীৰটোক বশ কৰিব নোৱাৰি হে মই বিধৱা হৈয়ো আপোনালৈ দহোকুৰিকৈ চিঠিখন—”

উচলি পৰা যোৱনৰ, তাম বৰগীয়া গাৰ ভেজাল মঙহ ফালি ওলাই আহিব খোজা সৌন্দৰ্যৰ, সৃষ্টিৰ বাবে সৃষ্টিকৰ্তাই বিধান দিয়া আদিবসান্ধক পশুবৃত্তিটোক অস্বাভাৱিকতাৰ একো অভিনয় নকৰিব বৰ সবল ভাবেই প্ৰকাশ কৰা এজনী গাভৰুৱে যেন মোৰ মুখৰ পৰা বাগ্মীতাৰ সকলো সমল, সকলো যুক্তিকে কাঢ়ি নিলে। মণিক মই কি উত্তৰ দিম? কি আছে মোৰ ক’ব পৰা? কি আছে?

একো নাই, এৰা একো নাই।

মণিৰ আচৰণত বাধা দিবলগীয়া একো নাই। কিন্তু……

“মণি মই অমানুহ নহওঁ। মই মানুহৰ সুখ-দুখ, হাঁহি-কান্দোন, কামনা-বাসনা সকলো বুজি পাওঁ। তোমাক মই বুজি পাইছো। তোমাক মই ভুল বুজা নাই।”

তেতিয়া ধুমুহা আৰু বৰষুণ লাহে লাহে কমি আহিব ধৰিছিল। কলপাতবোৰ অলপ লাহে লাহে লবিবলৈ ধৰিছিল, বগৰি পাতবোৰে শ্বিৰ হ’বলৈ চেষ্টা কৰিছিল, বৰষুণৰ টোপালবোৰ ক্ৰমে সৰু হৈ আহিব ধৰিছিল। মেঘেও গাভিৰলৈ এৰিছিল। ক’বলৈ ধৰিলো।

“মণি, তোমাক মোৰ বাওঁহাতে লোৱাটোৱেই মোৰ উচিত কৰ্তব্য। কিন্তু তুমি জানা, মই এটা এনে কঠোৰ আদৰ্শ আগত লৈ আজি গাঁৱৰ শ শ হোজা মানুহক পোহৰলৈ নিবলৈ চেষ্টা কৰিছো। সিহঁতক এদিন বুজাই উঠিবই লাগিব যে, তোমাৰ নিচিনা ছোৱালীবোৰক সিহঁতে মানুহৰ চকুৰে চাব লাগিব। কিন্তু এই কেঁচুৱা অৱস্থাতে যদি মই তেনে এটা আদৰ্শ নিজে দেখুৱাবলৈ যাওঁ তেন্তে সিহঁত বিস্ময় হ’ব। যুগ যুগ ধৰি মানুহৰ শিৰা-উপশিৰাত বহি মোৱা এটা সংস্কাৰক হঠাতে শুচাই পেলাবলৈ গ’লে কৃতকাৰ্য হোৱা নেযায়, বৰ তাত মানুহৰ অপকাৰহে

বেছি হয়। তাৰ বাবে লাগে এই মানুহবোৰৰ মাজত ভাল শিক্ষা, মানৱ জীৱনৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা আৰু তোমালোক নাবী বিলাকৰ মাজত খুব বেছি পৰিমাণে আত্মচেতনা, জাগৰণ।

তাই বহুত সময় নিশ্চলভাৱে মোৰ গাতে পৰি থাকিল।

এবাৰ হঠাৎ উঠি, চকু দুটা মোহাৰি মূৰত ওৰণিখন অলপ টানি দি ক'লে, “বলক, ঘৰলৈ যাওঁ।”

তাই খোজ দিলে। মই কলো,

“কিন্তু বৰষুণ যে এতিয়াও সম্পূৰ্ণ এৰাই নাই মণি।”

ইয়াত দিনটো বহি থাকিলেওতো কাম নিদিয়ৈ।

চেলিংখন ডিঙিত মেৰাই ওলাই পৰিলো, বৰষুণ তেতিয়া পাতল, চিপচিপীয়া, বতাহ একেবাৰে নাই। প্ৰকৃতি গহীন হোৱাৰ চেষ্টাত।

মণিয়ে জোৰেৰে খোজ দিবলৈ ধৰিলে, অনুমান হ'ল তাই যেন মোতকৈ আগবাঢ়ি যাবলৈ চেষ্টা কৰিছে আৰু মুখখন লুকাবলৈ চেষ্টা কৰিছে।

“লাহে লাহে যোৱা মণি, পিচলি পৰিবা।”

“আৰু নিপিচলো, ভূপেনদা।”

নিমতে খোজ কাঢ়িবলৈ ধৰিলো। ঘোঁৰা-গাড়ীত উঠি তাই যি বাহিৰলৈ চালে ননমালৈকে আৰু মোৰ ফালে নাচালে। মই এবাৰ কলো, “তুমি মোক দুৰ্বল বুলি নেভাবিবা মণি।”

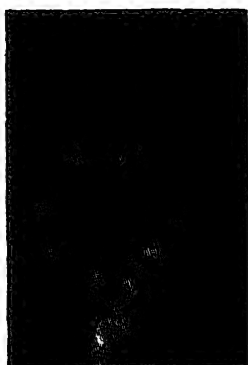
“আপোনাক দুৰ্বল বুলি ভবা মানে যে নিজৰে দুৰ্বলতাটো প্ৰকাশ কৰা হ'ব, সেইটো মোৰ আৰু বুজিবলৈ বাকী নাই, ভূপেনদা।”

পিছদিনা ৰাতিপুৱা যেতিয়া মই ঘৰলৈ বুলি বিদায় ললো, তেতিয়া মণিৰ শাস্ত-শিষ্ট গহীন মূৰ্তিটো দেখি মনটো বহুত পাতলিল।

“যাওক ভূপেনদা, কিবা পৰামৰ্শ খুজি পঠালে যেন নিলিখাকৈ নেম্মকে।”

“নিশ্চয়, বাক আহোঁ দেই।”

তেতিয়া আৰু ধুমুহা নাছিল, প্ৰকৃতি শাস্ত।

ড° মহেন্দ্ৰ বৰাই অসম সাহিত্য সভাৰ পাঠশালা অধিবেশনত দিয়া সভাপতিৰ ভাষণৰ এঠাইত প্ৰসংগক্ৰমে লিখিছে : 'যোৱা ৪০ বছৰৰ ভিতৰতে যে অসমীয়া উপন্যাসৰ এই বিপুল বিস্তাৰ ঘটিছে তাৰ অন্তৰালত আছে দুজন ঔপন্যাসিকৰ অনলস প্ৰচেষ্টা। বিপুল জনপ্ৰিয়তাৰ অবিহনে উপন্যাস সাহিত্যৰ এই বিপুল বিস্তাৰণ সম্ভৱ নহলহেঁতেন। মহম্মদ পিয়াৰে এমুঠি সহজবোধ্য উপন্যাস ৰচনা কৰি এইবিধ বিশিষ্ট সাহিত্যৰূপক সাধাৰণ মানুহৰ দ্বাৰা দলিত প্ৰতিষ্ঠা কৰিলেহি। টেক্সি ড্ৰাইভাৰ, পিয়ন-চকীদাৰ আৰু বাছ কণ্ডাক্টৰো উপন্যাসৰ পাঠক হৈ পৰিল।'

মহম্মদ পিয়াৰৰ বিষয়ে ক'বলগীয়া প্ৰায় আটাইখিনি কথা ড° মহেন্দ্ৰ বৰাই এই এটি মাত্ৰ পেৰাগ্ৰাফতে কৈ গৈছে। উল্লেখ কৰা দৰকাৰ যে বিশিষ্ট সাহিত্য-সমালোচক ড° প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীয়েও স্থানান্তৰত মহম্মদ পিয়াৰৰ বিষয়ে অনুকূপ মন্তব্য কৰি গৈছে। পিছলৈ পিয়াৰে গল্প-উপন্যাস লিখিবলৈ একেবাৰে এৰি দিলেও চল্লিশৰ দশকৰ শেষৰ ফালে আৰু পঞ্চাশ দশকৰ আগভাগত পিয়াৰ আছিল অসমৰ আটাইতকৈ জনপ্ৰিয় লেখকসকলৰ ভিতৰত এজন।

মহম্মদ পিয়াৰ

বলিদান

পাঁচটা বজা ঘণ্টাৰ শব্দ কেইটা কাণত পৰাৰ লগে লগে ছপা-
খানাটোৰ পৰা মানুহবোৰ ওলাই আহে। লগতে মতিন আৰু মাধৱো।
দুয়ো একে লগে ছপাখানাতে কাম কৰে। তাহানি স্কুলীয়া জীৱনৰ
পৰাই দুয়োৰো বন্ধুত্ব। দুয়ো দুয়োকো চুটী অভিন্ন মানুহ বুলিয়েই
ভাবে। ডেওলোক দুয়ো লাহে লাহে দীঘলীয়া বাটটোৰ মাজেদি আহি
থাকে। মতিনে চুবতটো জ্বলাই ক'লে, “তই হ'বলা নাথায়!”—
“নাথায় আৰু।”

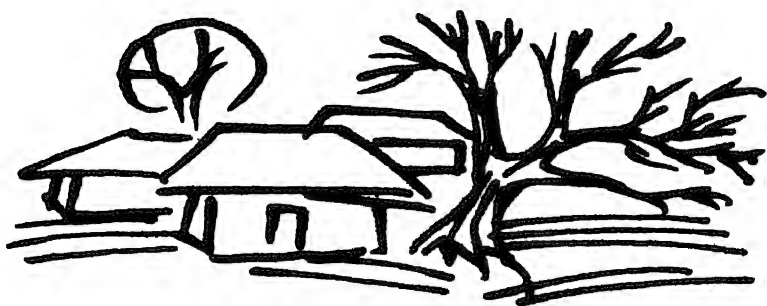
“তোৰ মনটো ইমান মৰা কিয় মাধৱ? তই আজিকালি কি
বিলাক ভাবি থাক? ঘৰত—কাৰোবাৰ অনুখ নেকি?”

“অনুখ নহয় অ' মতিন। ই যে তাতোকৈ ডাঙৰ, ইয়াৰ যে ঘৰ
নাই।”

“কি বোৰ যে বকিছ। তইহে জান। ভালকৈ বুজায়ে, কচোন।”

“আজি কলিকতাৰ খবৰটো কাগজত পঢ়িলি?”

“অ' তোৰ কথাটো এতিয়াহে বুজিছোঁ। কথা ডাঙৰেই। তই
ভয় কৰিছ আমাৰ ইয়াত বায়টিং হ'ব বুলি। হ'লে হ'ব। তাত
ভাবিবৰ কি আছে? এদিন জন্ম, এদিন মৃত্যু।”

“তোৰ আৰু কথা বিলাক। তই সদায়ে এইদৰে কৰ। এবাৰ ভাব চোন আমাৰ ইয়াত বায়টিং হ’লে অৱস্থাটো কি হ’ব ?”

“অ’ তোৰ কথা মোৰ কথা বেলেগ। তই বিয়া কৰোৱা মানুহ। তোৰ চিন্তা হোৱাটো স্বাভাৱিক !”

“বিয়া কৰোৱা বুলি জানো—” কিবা কথা ক’ব খোজোতে পাছ ফালৰ পৰা কোনোবাই মাত দিলে, “অ’ জীৱন, কলৈ গৈছিলি ?”

“বজাৰলৈ গৈছিলো মাধৱদা।” তিনিও গৈ আছে কথা বতৰাৰ মাজত।

“অ’ মতিন তোক কথা এটা ক’বলৈ পাহৰিছিলো। তোক অনিমাটো মাতিছে। তই ভালৈ দিন আমাৰ ভালৈ যোৱা নাই।”

“অ’ নব্বোৱে বোধকৰো গান শুনিবৰ বুদ্ধি উলিয়াইছে।”

“বাক তই যাবি চোন। তোৰ নব্বোৱেবেহে জানে। মই জানো সবৰজান।” ঠাঁহিমাৰি মাধৱে ক’লে। “বাক” বুলি মতিনে ঘৰলৈ খোজ ললে।

তেওঁ ঘৰ সোমোৱেই মাত দিলে—“বৌচন, অ’ বৌচন, ক’লৈ গলি ? সোনকালে চাহৰ যোগাৰ কৰ।” তেওঁ হাত-মুখ ধুই চাহ খাবৰ বাবে বহিল।

“আজি ক’বটালৈ যাব নেকি ? দেখোন বৰ লৰালৰি কৰিছে !” বৌচনে চাহ-জলপান মতিনৰ সম্মুখত থৈ ক’লে। “আজি একালে যাব লগা আছে। দেৰি হ’লে তই ভাত খাবি। মোৰ বাবে মেজত ভাত থৈ দিবি।” মতিনে চাহৰ কাপটো হাতত তুলি ক’লে।

“বাক !” বৌচনে তামোল আনিবলৈ গ’ল। তামোল এখন মুখত ভৰাই কাপোৰ যোৰ সলাই মতিনে মাধৱৰ ঘৰলৈ খোজ ললে।

তেতিয়া মাধৱে বুলুক লৈ বাহিৰতে বহি আছিল। দূৰতে মতিনক ঠাঁহি এটা মাৰি মাধৱে ক’লে, “এই আহিলি। মই নাই বুলিছে ভাবিছিলো।”

মতিনে একো নক’লে। বুলুক কোলাতলৈ চুমা এটা খোৱাৰ লগে

লগে ঊভৰ দিলে। “ভয় তোৰহে। ঘোৰতো ভয় লগা নাই।”

“এবা।” অনিমাই হাঁহি মাতি পৰ্দা খনৰ ওচৰৰ পৰাই সমৰ্থন কৰিলে।

“অ’ নবো ?” মতিনে হাঁহে।

“আপোনালোকৰ হ’বলা বৰ ভয় লাগিছে ৰায়টিং হোৱাৰ বাবে ?
বুলুক দিয়ক। ক’ৰবাত মূতি দিব।” অনিমাই বুলুক লয়। “নহয়
নবো আপুনি” কিবা এটা মতিনে ক’ব খোজোতে মাধৱে মাত লগালে,
“তোমালোকৰ কথা ধক। আগেয়ে চাহৰ বন্দবস্ত কৰা।”

“সেই তাৰ মোৰ ওপৰত। আপুনি ভাবিব নালাগে। আক
তেখেতেতো খাই আছে। আজি জানিবা নাথালে; তাৰ বাবেতো
তেখেতে বেয়া নাপায়।”

“হয় নবো। আপুনি আজি চাহ-তাহৰ দিহা নকৰিব।” “আপুনি
হব পায় এইবাৰ আমাৰ বাহীকৰাত লাগিছে ! বুলুক ধৰক। মই
চাহ আনোঁগৈ।” এই বুলি মাধৱক দিলে।

“নবো মই চাহ—” মতিনৰ কোনো কথাকে নুশুনি অনিমাই ক’লে
—“বাক চাহ খাই লওক। তাৰ পাছতো আপোনাৰ চাহ উলিয়াব।”
অনিমাই চাহ আনিবলৈ গ’ল।

তিনিও একেলগে মেজাত চাহ খাবলৈ বহিল। মতিনে বিস্কুট
এখন বুলুৰ হাতত দি কোলাত লব খোজোতে অনিমাই ক’লে, “নালাগে
লব, ক’ৰবাত মূতি দিলে অসুবিধা হ’ব ?” “একো নহয়। দিয়ক নবো।”
এই বুলি তেওঁ বুলুক কোলাত তুলি ললে। চাহ খোৱা হ’লত
অনিমাই মাত লগালে, “আপুনি আজি ইয়াতে ভাত পানী খাইহে
ঘৰলৈ যাব পাৰিব। মই কোনো আপত্তি নুশুনো। তাতে আজি
কেইবা দিনো আপুনি ইয়ালৈ অহা নাই। আমি কিবা দোষ কৰিব
পাৰো। সেই বুলি বুলুৱোতো একো কৰা নাই ?”—“কিয় যোৱা
দেওবাৰে জানো আহি যোৱা নাই।” অনিমাৰ কথাত ৰাধা
দি মতিনে ক’লে। অনিমাই বাকচটোৰ ওপৰৰ পৰা হাবমনিয়মটো

আনি মতিনৰ সন্মুখত থলেহি। লগে লগে ক'লে—“বুলুক দিয়ক।”

“আপুনি দেখিছো নবো মোক সুখেৰে নেৰে। আজি আক গান নাগালে নহয় জানো?” মতিনে আপত্তি জনাই ক'লে।

“এইবাৰ নবোৱেবাই আদেশ কৰিছে। এটা গান গাওঁক।” লগে লগে মাধৱে মাত লগালে, “কি তোক ময়ো খোছামদি কৰিব লাগে হ'বলা?” অনিমা আক মাধৱ দুয়ো হাঁহে। মতিনে হাৰমনিয়মটো হাতত লৈ ক'লে, “কি গান গায় নবো?”—“অ' এতিয়া নজনাই হ'ল হ'বলা। মতিনে গালে—হিন্দু-মুছলমান, হিন্দু-মুছলমান, বৈ যায় সো বিজয় বথ।” লগে লগে অনিমাৰ মনত পৰিল সৰুতে গোৱা ডক্তৰ ইকুবাৰৰ ‘হিন্দুস্থান হামাবা’ গানৰ—‘মজ্জহব নহী শিখায়া আপচমে গে’ইৰ ৰাখনা। আক কলিকতাত মৰা মানুহবিলাকৰ ছবি খন মনৰ মাজত ভাঁহি উঠিল। অনিমাৰ অজ্ঞাতসাৰেই দুটোপা চকুলো ৰাগৰি আহে। মতিনে গান বন্ধ কৰি মাত লগালে, “নবো আপুনি—”

‘নহয়’—খবৰৰকৈ অনিমাই চকুলো দুখাৰি মছে। মতিনৰ মুখত এটা বিষাদৰ বেখাই আগুৰি ধৰিলে। তেওঁ ক'লে—“বাক নবো, ৰায়টিং হ'লে আপোনালোকে মোক পাহৰিব নেকি?”

“কিয় তেনে কথা কয়? মানুহে জানো মানুহক পাহাৰব পাৰে?” অনিমাই মাধৱৰ কোলাৰ পৰা বুলুক লয়। মাধৱে ক'লে—“বুজিছ মতিন, অনিমা আক মই জীৱনত পাহৰিব নোৱাৰো তোক।” মাধৱে লগে লগে মতিনৰ পিঠিত মৰমৰে চপৰিয়ায়। সেই দিনা ভাত-পানী খাই মতিন এবাৰমান বজাত ঘৰলৈ উভতিল। সেই দীঘলীয়া বাটটোৱে দি আহোতে তেওঁৰ অনিমাৰ কথা, মাধৱৰ কথা আক বুলুৰ সেই হাঁহি ভৰা মুখখনলৈ বাৰে বাৰে মনত পৰে।

কেইদিনমানৰ পাছত মাধৱৰ টাইফইড্। অনিমা আক মতিনে প্ৰাণ দি শুশ্ৰূষা কৰিবলৈ ধৰিলে। মাধৱৰ বেমাৰৰ কাৰণে অকলশৰীয়া অনিমাই কষ্ট আক অনুবিধা অনুভৱ কৰে বুলি মতিনে প্ৰেছৰ পৰা আঁতৰি থাকিয়েই বন্ধুৰ শুশ্ৰূষাত লাগিল। প্ৰায় দহ বাৰ দিনৰ পাছত

মাধৱৰ জ্বৰ এৰিলে। অনিমাৰ সৰল ভাল পোৱা আৰু মতিনৰ অকপট যত্নৰ কাৰণে তেওঁলোক দুয়োৰে মৰমৰ মাজত জীয়াই থাকিল মাধৱ।

সেইদিনা পুৱা—সোমবাৰ। মতিন পুৱাতেই মাধৱৰ ওচৰলৈ গ'ল। কলিকতাৰ ঘটনা বিলাক মানুহে বৰকৈ আলোচনা কৰিবলৈ ধৰিছিল। হিন্দু-মুছলমান দুয়ো দলেই পেটে পেটে এটা প্ৰতিশোধৰ ভাৱ পুহিছিল, আৰু তাৰে প্ৰতিক্ৰিয়া ৰূপে সেই ঠাইবোৰ ঠায়ে ঠায়ে সৰু-সুৰাকৈ ৰায়াটিং আৰম্ভ হৈছে। মতিনে দুৱাৰখন খুলি লাহে লাহে ভিতৰলৈ সোমাই যায়। মতিন সোমোৱাৰ লগে লগে অনিমাই ক'লে—“এতিয়া আমাৰ কি হ'ব? অনিমাৰ মুখৰ পৰা এটা তপত জ্বুনিয়া ওলাই আহে। মতিন গৈ মাধৱৰ বিছনাখনৰ ওচৰতে বহে। মতিন ওচৰত বহি পৰাৰ লগে লগে মাধৱৰ চকুৰ পৰা দুখাৰি তপত লো বাগৰি পৰে। মতিনবো চকুৰ কোণত লুকাই থকা চকুলো দুখাৰি বাগৰি আহে। সি অনিমাৰ মুখলৈ চাই কয়, “নবো খোদায়ে কৰিলে আপোনাৰ একো অনিষ্ট নহয়। আপোনালোকৰ বাবে লাগিলে মোৰ এই প্ৰাণ উছৰ্গা কৰিম।” মতিনৰ চকুৰ পৰা দুখাৰি চকুলো বাগৰি আহে।

“পিছে এই ঠাইত হিন্দু মানুহৰ ঘৰ নাই। কেৱল আমাৰ ঘৰটোহে কিজানি। কোনোবাই আমাক—”

“আপুনি একো চিন্তা নকৰিব নবো, এই ঠাইত থাকিলে আপোনা-লোকৰ একো অপকাৰ নহয়। মই কুতূবৰ বাপেক-মাকক কৈ থৈছোঁ। আৱশ্যক হ'লে তেওঁলোকেও আপোনালোকক সহায় কৰিব। মানুহ পশুৰ জ্ঞেয়লৈ নামি আহিব পাৰে। সেই বুলি সকলোৱে পশু হোৱা নাই।”

“আপোনাৰ ব্যৱহাৰৰ পৰা এনেহে লাগে যেন আমি দুয়ো কোনো জন্মত ককাই-ভনী আছিলো।”

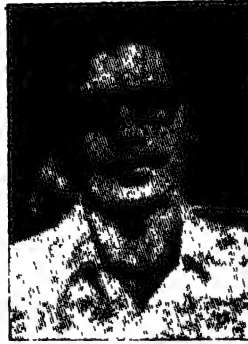
“এই জন্মতো নবো।” মতিনে সংক্ষেপে উত্তৰ দিলে। অনিমাৰ

চকুৰ পৰা তুখাৰি চকুলো বাগৰি পৰে। মতিনে বুলুক চুমা এটা খাই
অনিমাৰ হাতত দি গুচি আহে।

পাছ দিনা। তেতিয়া মতিন ছাপাখানাত আছিল, হঠাৎ তেওঁৰ
ঘৰৰ ফালে এটা গুণ্ডা দলে বায়টিং আৰম্ভ কৰিলে। তেওঁৰ মূৰ ঘূৰাই
গ'ল কথাটো শুনি। ছাপাখানাৰ পৰা লৰ মাৰি ওলাই যাব খোজোতে
এজন আগচি ধৰি ক'লে, “আপুনি ক'ত মৰিবলৈ যাব খুজিছে ?
বায়টিংতো আপোনাৰ ঘৰৰ কালৈহে লাগিছে। নাযাব।”

“নহয় মই যাবই লাগিব। মই যামেই। নবোঁহঁতক বন্ধা কৰিব
লাগিব।” এই বুলি জোৰ কৰি বলিয়াৰ দৰে অনিমাৰ ওচৰলৈ লৰ
দিলে। অনিমাক কুতুবৰ বাপেকে নিজৰ ঘৰলৈ নি লুকুৱাই ৰাখিলে।
কুতুবহঁতৰ ঘৰ সোমাব খোজোতে কোনোবাই পাছ ফালৰ পৰা মাধৱৰ
মূৰত মাৰ এটা মাৰি দিলে। “উস্।” বুলি মাধৱ মাটিত পৰি গ'ল।
লগে লগে ক'লে—“মতিন, মই অনিমাক বন্ধা কৰিব নোৱাৰিলো।
তুমি কৰিবা।” তেতিয়া মতিনো আহি সেইখিনি পাইছে এনেতে
এটা গুণ্ডাৰ দলে তেওঁক আশুৰি ধৰিলেহি। তাৰে এটাই মতিনৰ
বুকুত ছুৰি এখন বহুৱাই দিলে। সিহঁতে কিৰিলি পাৰি নাচি উঠিল।
মতিনৰ প্ৰাণহীন দেহাটোৰ বুকুৰ পৰা তেজ ওলাই আহি আলিবাটটো
বঙা কৰি তুলিলে। বাটটোত মাধৱ আৰু মতিনৰ বুকুৰ মিলিত তেজৰ
দাগ এটা বৈ গ'ল।

দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ বণ-মঞ্চ ডিব্ৰুগড়লৈকে সম্প্ৰসাৰিত হোৱাৰ সময়ত ডিব্ৰুগড় মহকুমাৰ এখন ভিতৰুৱা গাঁৱত জন্ম গ্ৰহণ কৰা দেবেশ্বৰনাথ সোনোৱাল আছিল পঢ়াশালিৰ তলখাপৰ ছাত্ৰ। সেই সময়ত তেওঁ চকুৰে দেখা আৰু কাণেৰে শুনা বহুতো ঘটনাই তেওঁৰ কুমলীয়া মনটোক নিশ্চয় খুব ডাঙৰ জোকাৰণি দিছিল; ডেকা হৈ কটন কলেজত পঢ়িবলৈ আহি সেই সঞ্চিত স্মৃতিকে সম্বল কৰি তেওঁ এটা গল্প লিখিলে। দৃঢ় শৈল্পিক সংগঠনৰ অভাৱত গল্পটো বসোসীৰ্ণ হোৱা নাই যদিও লেখকৰ বাস্তৱ অভিজ্ঞতাৰ ভিত্তিত অংকিত গল্পৰ মূল চৰিত্ৰ দুটাৰ জীৱনৰ অন্তহীন যন্ত্ৰণা আৰু কৰুণ পৰিণতিয়ে আমাৰ হৃদয় স্পৰ্শ নকৰাকৈ নাথাকে।

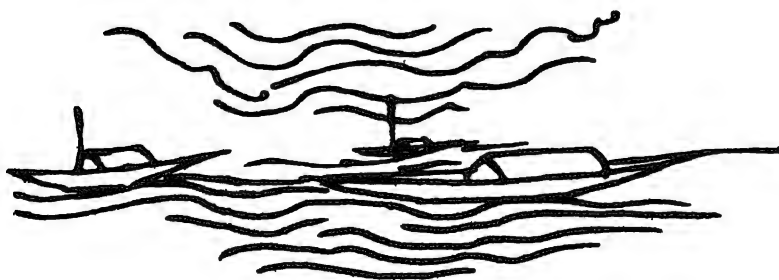
পৰিৱৰ্তন

ভীষণ ব'দ। কেতিয়াবাই মৰি লাগি থকা গছৰ পাতবোৰ মাত্ৰ এখিলা দুখিলাকৈ সৰি পৰিছে। তথাপি সি হাতত কোৰখন লৈ ওলাই যায়। কাম যে কৰিবই লাগিব সেই বুলি নহয়, কাম কৰাটো এটা অভ্যাস হৈ পৰিছে।

সেই ওখ পাহাৰটোৰ নামনিত তাৰ পথাৰখন। সি একেৰাৰে অভ্যস্ত হৈ পৰিছে। ঠেক বাটটো, দুয়োফালে কিবাকিবিৰোৰ। কাম কৰিবলৈ সি একো বেয়া নাপায়। বহুতদিনৰ কথা,—সি ভেতিয়া সক, তথাপি তাৰ মনত আছে সিহঁতৰ ভ'ৰাল তিনিটা আছিল, তথাপিও পিতাকহঁতে কাম নকৰাকৈ থকা নাছিল। আদিমতাৰ শিক্ষা জীৱন নহ'লেও ব্যস্ততা।

ভেতিয়া বেছি পৰে যেতিয়া বঙা বগলীবোৰ সেই পাহাৰটোৰ কাষেদি উৰা মাৰি যায়। তাৰ ভাগৰ লাগে, ঘাম ওলায়। নাড়ীৰ তপত শিৰবোৰৰ, ভেজবোৰৰ গতি খৰ হৈ পৰে। শৰীৰলৈ ভেতিয়াই ক্লান্তি আছে, অৱসাদ আঁতৰি যায়। তথাপিও কিবা এটা নিজ'নতাৰ ভাব আহি তাক আশুৰি ধৰে। ওচৰৰ জুৰিটোত সি বহে, তাৰ বৰ ভাল লাগে।

ইজাকৰ পাছত সিজাককৈ বগলীবোৰ ধোঁৱা বৰগীয়া হৈ পৰে।

জুৰিটিৰ ওপৰৰ বহল ঠাইডোখৰত বৰ সৰু সৰু হৈ উঠে। তাৰ ভেটিয়া মনত পৰে মাণিকীৰ কথা। তাই হৈছে এজনী ছোৱালী— ছোৱালীৰ বানপানী হওঁতে সি তাইক দেখিছিল ভৰাগাঁৱত। সি গৈছিল সহায় কৰিবলৈ, নাও এখনত বস্তু এসোপা বোজাই কৰি। ভেটিয়া সি তাইক দেখিছিল। পানীৰ মাজত কৰ্মব্যস্ততাৰ সময়খিনিত মাত্ৰ অলপ সময়ৰ বাবে দেখিছিল। ছয়োৰো চকুতুৰিৰ মাজৰ বেখাডালৰ মাজেদি বৈছিল,—জীৱনৰ পৰমাণুবোৰৰ প্ৰবাহ। সি সেই মুহূৰ্তত দেখা পাইছিল নতুন এখন পৃথিৱী কিন্তু মনিব নোৱাৰিলে।

আন্ধাৰে পোহৰৰ স্মৃতি লোপ কৰি পেলাব খোজে, তদ্ৰাময় অন্ধহাই বাস্তৱক উপেক্ষা কৰে। সি সঁহাৰি পায়। কৰ্মময় জীৱনটোৰ মজিৰতাখিনি সি জিৰণিৰ সময় ডোখৰত ভালদৰেই উপলব্ধি কৰে।

ঘৰলৈ বুলি সি খোজ লয়। এন্ধাৰৰ ক'লা বেখাবোৰ বৰ ঘন হৈ পৰে। সি যন্ত্ৰচালিতৰ দৰেই আগবাঢ়ি যায়। ঘনে ঘনে মনত পৰে তাৰ অভাৱৰ কথাখিনি। বাতিপুৱাৰ সাজটো কোনোমতে পাৰ হৈ গৈছে। ভেটিয়াৰ সাজত চাউল নাই। “বঙিলীয়েই বা কি কৰিব!” বঙিলী তাৰ ভনীয়েক, সৰু ছোৱালীজনী—দহ-বাৰ বছৰীয়া। তাই ভাত ৰান্ধে।

সি ঘৰ পায়গৈ। ঘৰ মানে তাৰ সেই পজাটো,—তথাপি ঘৰ। তাৰ শাৰীৰিক জিৰণিৰ ঘৰ। ক্লান্ত দেহাটোৱে তাৰ তৰণী পায় যেতিয়া বঙিলীয়ে চাউল বিচাৰি আনি ৰান্ধি থোৱা ভাত খিনি খাই টোপনি যায়।

বেচ ভালদৰেই সি টোপনি যায়। অভাৱৰ কথা আৰু তাৰ মনত নপৰে—সি একেবাৰে নেভাবে—তাৰ জীৱনটো তেনেকৈয়ে পাৰ হৈ গৈছে। তথাপি সি মাজনিশা সাৰ পায়,—পিৰালিৰ পোকবোৰৰ চিঁ-চিঞনি তাৰ কাণত পৰে। মনত পৰে মাণিকীৰ কথা। ইমান খুনীয়া ..। বৰ চেষ্টা কৰিও সি টোপনি যাব নোৱাৰে। অস্তৱৰ

খেলিমেলি ভাবধাৰাই বাস্তৱ হাত সাধিব নোৱাৰে। সি বিচাৰে
মাণিকীক—আন নহ'লেও এবাৰ চাবলৈ।

বৰ ককণ সুৰ এটা দূৰৈত মিলি যায়—বাঁহীৰ সুৰ; সি বজায়।
মাজনিশা সাৰ পাই সি বাঁহীত ফু দিয়ে। তাতেই সি শান্তি পায়।
সুৰৰ ঢৌবোৰে তাৰ অন্তৰৰ একাৰবোৰ পাতল কৰি দিয়ে—তাৰ
তাতেই শান্তি।

...তথাপি সি উপায় নাপাই নগৰলৈ আহে—কাম বিচাৰি। দুদিন
একো নোখোৱাকৈয়ে সি য'তে ত'তে পৰি থাকে। অৱশেষত সি কাম
এটা পায়—এটা যন্ত্ৰগৃহত। ৰাতিপুৱাৰ পৰা গধূলিলৈকে সি কাম
কৰে, তাৰ বহুত কাম। কিমান যে বোজা কঢ়িয়াব লাগে।

গধূলি সময়ত সি ফুৰিবলৈ ওলাই যায়। দেখে—ৰঙা, নীলা,
বিজুলী চাকিবোৰ, তাৰ বৰ ভাল লাগে। সি তাৰ লগৰীয়াবোৰে
বৰ খেমালি কৰে। সবহ কথা ক'ব জনা হৈ পৰিছে। লগৰীয়াবোৰে
তাক সোধে গাঁৱৰ কথা, সি তেতিয়া অকণো খোকোজা নলগাকৈ কৈ
যায়—যেনেকৈ নিৰ্বাচনৰ সময়ত নেতাবিলাকে নিজৰ দলৰ পক্ষে
প্ৰচাৰ কৰে তাৰ সেয়ে এটা আনন্দ...। কেইবামাহো তাৰ ভেনেকৈয়ে
পাৰ হৈ যায়। সি কথাছবি চাবলৈ ভাল পোৱা হৈ পৰিছে।

...তাৰ অকলশৰীয়া জীৱনটো যেন ভেনেকৈয়ে পাৰ হৈ যাব
তাৰ ইচ্ছা। কথাছবিবোৰত জমিদাৰ, পুলিচ চাহাব, সকলোবোৰৰ
মুখৰ 'আধাৰ'বোৰ পৰিচিত হৈ পৰিছে। আনকি বিড়িটো হোপোতে
'প্ৰেমসৌধ' বোলা ছবিখনৰ জমিদাৰৰ পুতেকৰ নিচিনাকৈয়ে মুখত
ৰেকাকৈ দি খোৱাবোৰ একাৰৰীয়া কৰি পঠিয়ায়।

সোণালী সপোনৰ ৰঙা-বগা ৰেখাবোৰৰ জিলিঙনি তাৰ চকুত
পৰে। ...কল্পনাৰ ছবিবোৰত তাৰ জীৱনৰ অৱাস্তৱ বোৰ মূৰ্ত্তি-
মন্ত হৈ উঠে।

তাৰ স্বৰলৈ সি একেবাৰে পাহৰি পেলাইছে আনকি দদায়েকৰ
ঘৰত থৈ অহা ভনীয়েকলৈও একেবাৰে পাহৰি গৈছে। ৰাতিপুৱাৰ

পৰা গথুজিলৈকে এই পোহৰৰ সময়খিনি সি অলপো উপভোগ কৰিবলৈ নাপায়। উপেক্ষিত বহুৱা জীৱনত 'অবিচাৰ' আটাইতকৈ সাধাৰণ ঘটনা, ফুলা আৰু মৰহী যোৱা প্ৰকৃতিৰ আহে আহে সোমাই থকা সম্ভাৱ ঘটনা। তাৰো তেনেকৈয়ে পাৰ হৈ যাব খোজা জীৱনত তাৰ বৰ অনিচ্ছা স্বত্বেও আহি পৰে সমাধান কৰিব নোৱাৰা 'অভাৱৰ ভীষণ সমস্যাটো'... আন্ধাৰত সি চিনাকি বাটবোৰতো পিছল খাই পৰে। কোনে সহায় কৰিব? তাৰ নিচিনাইতো সকলো। সিহঁতৰ বন্ধ-গৃহত বহুৱাবোৰৰ বাহিৰেতো আন কোনো আত্মীয় নাই। উপায়-হীনভাৱে তাৰ ধৈৰ্য একেবাৰে শেষ হৈ যায়।

ভাবে—চুৰ কৰিব।

ঠিক.....।

তেতিয়া সকলো চুৰমাৰ হৈ যায়, সোণালী সপোন। ৰঙীন... কল্পনা। বাস্তৱে তেতিয়া তাক কল্পনাৰ মাজৰ পৰা আজুৰি আনে যেতিয়া 'অবিচাৰ'ৰ গৰাহত পৰে সি তাকেই ঠিক কৰে। হাতৰ শিকলিডাল চাই চাই সি সেই মানুহকিটাৰ পাছে পাছে যাব ধৰে। বাটৰ মানুহবোৰে তাক ঘূৰি চায়, তাৰ ইমান যে বেয়া লাগে। ই এটা অস্বাভাৱিক অৱস্থা। সি যদি চুৰ নকৰিলেহেঁতেন! কামই ভালেই হওক বা বেয়াই হওক—সি নিবিচাৰে যে কামৰ ফলখিনিও বেয়া হওক।

কোনেও নিবিচাৰিলেও পৰিৱৰ্তন হোৱাটো স্বাভাৱিক। বসন্ত আহে—শৰৎ যায়, ফাগুন আহে—বহাগ যায়। চাৰিওফালে ওখ দেৱালোৰে ঘেৰা ঘৰটোৰ পৰা ওলায় আহে। তাৰ ইমান বেয়া লাগে! মুখত হাত দি চায় ডাঢ়িবোৰ বৰ দীঘল হৈছে। ভালেই হৈছে—সি ভাবে।

'ক'লৈ যাওঁ', 'আগৰ কামটোবা পাওঁ নে নেপাওঁ', 'মই এটা ছোৰ', 'কিনো হ'ব? নাই কাৰণেহে চুৰ কৰিলো'—শত ভাৱৰ হেল্পোলনীয়ে তাক বিমোৰত পেলাই থৈ যায়।

সি আগৰ যন্ত্ৰগৃহ পায়গৈ। দেখে তাত একো নাই সকলোবোৰ পৰিৱৰ্তন হ'বলৈ ধৰিছে। 'ভেষ্মে মানুহবোৰ নো ক'লৈ গ'ল সি ভাৱনাৰ পাৰ নাপায়।... 'ভোক ৰে লাগিছে কি ঋতু?' ভোকত তত নাপাই সি বাটৰ কাষত বহি পৰে হাত দুখন মেলি। ভিখাৰীৰ সংখ্যা সেই-দৰেই বাঢ়ে।

পেটভৰি সি খাবলৈ পায়। বিস্কুত, কেক, ইস্ খাবই নোৱাৰি। দহ চকীয়া প্ৰকাণ্ড লৰীখনৰ ওপৰত সি বহি যায় সৈন্তবোৰৰ লগত। সিহঁতে কিৰিলি পাৰে লগতে সিও।

'কি হ'ল অ'... ? এটা চকুমুদি সি হাঁহে। এজনী ছোৱালী বুকুত এটা কেঁচুৱা। 'এই জনী ক'ৰ—?' নিজকে সি সুধি পেলায়।

দুৰন্ত কামনাৰ তৃপ্তিৰ কাৰণে সেই ছোৱালীজনীক খুব সহজে সাৱটি ধৰি লৰীখনত উঠোৱাই লয়—বিদেশী সৈন্তবোৰে। তাইৰ চিঞৰবোৰ আছিল লুইতৰ মাজত পৰি কক্বকোৱা মানুহৰ দৰে। সৈন্তবোৰে হাঁহিছিল লগতে সিও।

বহুত দিনৰ তাৰো সেই কামনাৰ হেঁপাহ খিনি জঘন্ম হৈ উঠে—বৰ দুৰন্ত। সি ব'ব পৰা নাছিল,—সি ছোৱালীজনীক সাৱটি বৰ ডাঙৰ চেপা এটা দিছিল। জীৱনত সি প্ৰথমবাৰৰ নিমিত্তে নাৰীৰ কমনীয়তাৰ স্পৰ্শ অনুভৱ কৰিছে। সি আছিল এটা দম্ভ্য। মানুহজনীৰ পৰশ সি পালে, কিন্তু যদি মাইকীমানুহজনী এটা কাঠৰ পুতলা হ'লহেঁতেন সি একে পৰশকেই পালেহেঁতেন। পশুবৃত্তিত কোমলতাৰ ঠাই নাই।

সিহঁত ভাগৰি পৰে—কিন্তু তাৰ আগেয়েই মানুহজনীৰ চেতনা লোপ হৈ গৈছে। নৈ এখনৰ কাষত তাইক সিহঁতে নমাই থৈ যায়। কেঁচুৱাটোৱে কান্দিবলৈ এৰি লাল কাল দিছে।

আক সিহঁত.....

সিহঁতৰ 'কেম্প' পায়গৈ। সৈন্তবোৰৰ জোতা-মোজা চফাকৰা কামবোৰ সি পায়।

বেচ, স্বচ্ছল, আড়ম্বৰপূৰ্ণ ভাবেই তাৰ দিন কেইটামান পাৰ হৈ যায়।

সেই বিদেশী সৈন্যবোৰক সি হাঁহি পইচা খোজে । প্ৰায়েই পায়...।
 জিন্কা কৰাটো তাৰ এবাৰ নোৱাৰা অভ্যাস হৈ পৰিছে । গধূলি হ'লেই
 সি লৰীত উঠি হাবিতলীয়া গাঁও বোৰলৈ সোমাই যায় । ৰাতি
 গাঁওবোৰত সিহঁত সোমায়গৈ । খলা-বমা হাবি-বাটবোৰত লৰীবোৰ
 জোকাৰ খাই ভীষণ শব্দ কৰি উঠে । সিহঁতে আনন্দ পায়...বন্দুকলৈ
 যেতিয়া-হুৱাৰ ভাঙি মানুহৰ ঘৰত সোমাই । সিহঁত মত্ত হৈ পৰে,—
 অলপো শব্দ নকৰাকৈ সিহঁতে ছোৱালীবোৰক বলেৰে সাৱটি বাহিৰলৈ
 উলিয়াই লৈ আনে ।

সৈন্যবোৰৰ কামাতুৰ চিঞৰ আৰু ছোৱালীবোৰৰ মৃত্যুকামী
 যাতনাৰ সুৰবোৰ তাৰ পৰিচিত হৈ পৰিছে । তাৰ তেনেকৈয়ে দিন
 যায় বিন্দু চৰ্তত পোৱা সহায়বোৰৰ মাজত সি জীয়াই থাকি বৰবৰ হৈ
 পৰিছে ।

আৰু এদিন...সিহঁত ক'ব নোৱাৰাকৈয়ে ওলাইগৈ গাঁও এখনত ।
 তেতিয়া ৰাতি...সোঁমাজ । উজ্জল পোহৰ দিয়া বিজুলী চাকিবোৰ
 লৈ সিহঁত ঘূৰি ফুৰে...অলপো শব্দ নাই—ঠিক বলিয়া কুকুৰ ঘূৰাদি,
 —‘শব্দকোন’ বাচ-বিচাৰ নোহোৱাৰ দৰে ।

তাই চিঞৰে, সিহঁতে কিৰিলি পাৰে । বৰবৰতাৰ শেষ পৰিণামৰ
 সকলোখিনি সিহঁতে ঢালি দিয়ে তাইৰ গাত । তাইৰ দেহা অৱশ হৈ
 পৰে । সিও আহে পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ সকলোখিনি গুণ থুপ খুৱাই
 কিৰিলি পাৰি তাইৰ ওপৰত জপিয়াই পৰি সি দিয়ে হৰন্ত কামনাৰ
 এটা প্ৰচণ্ড চেপা, শেষবাৰৰ কাৰণে তাই চিঞৰি উঠে । অভাৱ আৰু
 আৰামৰ জীৱন-পথত জীৱনটোৱে পায় ঘিণ লগা স্বভাৱৰ পৰশ ।

তাৰ চকু চাঁটমাৰি ধৰে যেতিয়া সিহঁতৰ এটাই তালৈ পোহৰ
 দিয়ে । এটাৰূপৰ বাবে সি বৈ যায়—মানসিক অল্পভূতিত শৰীৰৰ
 অল্পভূতি অলস হৈ পৰে । তেজৰ বোল আৰু বিকট মুখখন, ভাৱ
 চকুত পৰে সেইজনী মানিকী—সি চিনি পায় । কিন্তু তেতিয়া সময় নাই,

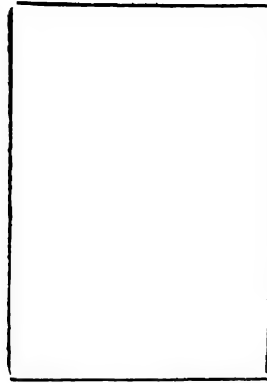
অলক্ষিতে এটাই তাক ঠেলি তাইৰ প্ৰাণহীন দেহাটোত জপিয়াই পৰে
...যেন পৃথিৱীৰ কামনাখিনি সিয়েই শেষ কৰি পেলাব।

অলপো নোবোৱাকৈ সি ঘোঁৰা টিপি দিয়ে, জুই ওলায় নলীয়েদি ;
—সৈন্তটো বাগৰি পৰে, লগতে আৰু কেইটামান। তাৰ পৰিৱৰ্ত্তন
হৈছিল একেবাবে, বিপৰীতমুখী অন্তৰৰ পৰিৱৰ্ত্তনে বিভীষিকাময়
ভৱিষ্যত্কে উপেক্ষা কৰে।

সিও পৰি যায়,...সিও বাগৰি পৰে আত্মাৰ বাতিৰ ডাঠ মনিৰ
নোৱাৰা ক'লাৰেখাবোৰৰ মাজে মাজে দূৰত ঘূৰি ফুৰে—গুৰু
গুৰু...

কুলনাথ গগৈয়ে কটন কলেজৰ শুকুমাৰ কলা প্ৰতিযোগিতাত কোনোবা এবাৰ গল্পত প্ৰথম পুৰস্কাৰ পাইছিল। পৰীক্ষক ড° প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামীদেৱে গল্পলেখক হিচাপে কুলনাথ গগৈৰ ভবিষ্যত উজ্জল বুলি বিশ্বাস কৰিছিল। কিন্তু কুলনাথ গগৈয়ে ড° গোস্বামীৰ আশা পূৰণ কৰিব নোৱাৰিলে। কাৰণ তেওঁ কলেজ এবাৰ পিছতেই গল্প লিখিবলৈকো এৰি দিলে। কিন্তু কুলনাথ গগৈৰ সপক্ষে এটা কথা কোৱাটো বোধহয় উচিত হ'ব যে কলেজৰ ছাত্ৰ হৈ থকা অৱস্থাত বহুতো প্ৰতিভাহীন ডেকা-গাভৰুৱেও যেনেকৈ দুই-এটা গল্প লেখাৰ কছৰৎ কৰে, কুলনাথ গগৈ তেনেকুৱা গল্প লেখক নাছিল। তেওঁৰ ভাষাৰ ওপৰত দখল আছিল; অনুভূতিৰ তীক্ষ্ণতা আছিল; গল্প ক'বৰ জোখাৰে কিছু অভিজ্ঞতাও আছিল। নাছিল কেৱল দুটি গল্পৰ নিচিনা এটা কঠিন কলা-ৰূপ আয়ত্ত কৰাৰ জোখাৰে শ্ৰম-সহিষ্ণুতা। সেই কাৰণেই বোধ হয় তেওঁ গল্প লিখিবলৈ এৰি দিলে। 'প্ৰেম আৰু পৃথিৱী' নামৰ গল্পটোত পঞ্চাশৰ দশকৰ আবহাৱৰ সময়ৰ কটনিয়ান সকলৰ অন্তৰ্জীৱনৰ এখন ছবি সৃষ্টি উঠিছে।

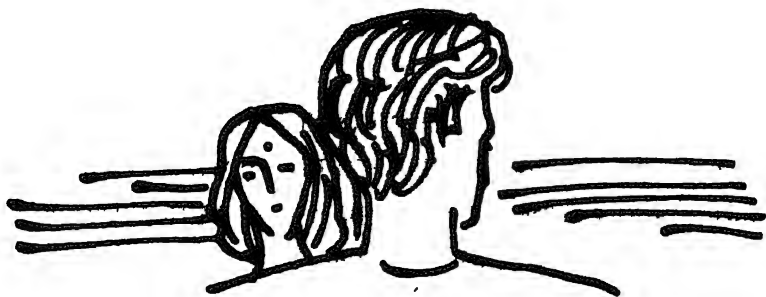
কুলনাথ গগৈ

প্ৰেম আৰু পৃথিৱী

...বহুত কথা ভাবিছিলো। ...পুৰণি অতীতৰ কথা।

অতীতৰ কথা, পুৰণি কথাবোৰকে নেভাবিনো ভাবিম কি ?
স্থিতিশীল বৰ্তমানৰ গতিটো যন্ত্ৰৰ দৰে নিষ্পৃহ ব্যস্ততাৰ মাজেদি চলি
আছে। ...ভবিষ্যত !

ভবিষ্যতৰ কথা তাহানিখনৰ পৰাই বহুদিন ভাবি আহিছে। বহুত
দিন ভবিষ্যতৰ বঙীন কল্পনাৰ আৱেশত স্নমধুৰ আৰু সবস হৈ উঠিছিল।
অসাধাৰণ আৰু বিখ্যাত হোৱাৰ কল্পনা, ডাঙৰ হোৱাৰ আকাংক্ষাই
জীৱনৰ এছোৱা কাল আৱৰি ৰাখিছিল। আগছোৱা কালৰ জীৱনৰ
বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত বিকাশ পোৱা তাৰেই আগলি বাতৰিয়ে নিজক পাহৰাই
থৈছিল। ...বহুত দিন...। মোৰ আচল অৱস্থাৰ কথা মই হয়তো
তেতিয়া একেবাৰে পাহৰি গৈছিলো। সেই সময়ৰ মই অৰ্জা সন্মান,
গৌৰৱত, লগতে ভবিষ্যতৰ নিতট নতুন আঁচনি কল্পনা কৰি আনন্দত
আত্মহাৰা হৈ পৰিছিলো। ...ক'বই নোৱাৰিলো, সেইবোৰ দিন কেনেকৈ
পাৰহৈ গ'ল। বহুদিন ভবিষ্যতৰ কথা ভাবি ভাবি আমনি লাগি
গৈছিল হ'ব পায়। এতিয়া আৰু ভবিষ্যতৰ বঙীন স্নমধুৰ কল্পনাই মন
খটকি-বাখট কৰি নোতোলে হয়তো মোৰ ভবিষ্যতটো কোনোবা
কাহানিয়ে হেৰাই গৈছিল ! মিছায়ে তাক ইমান দিন বিচাৰি ফুৰি-

ছিলো ।...হাড়ত বন গজিল । কি আৰু প্ৰাণ পাব !

আশা নাই । নিৰাশাও নাই । সেই বাবেই আনন্দও নাই.
দুখে নাই । শূন্য হিয়াৰে হতাশাৰ এসোপা বোজা মনটোত জ্বাঙ্গি লৈ
বেজাৰো নকৰো ।...

আগৰ দোষ-গুণবোৰৰ ভিতৰত মোৰ এটা হ'লে পুৰা মাত্ৰাই
আছে । যাৰে তাৰে লগত মিলি ভাল বেয়া কথা পাতি, হাঁহি-
খিকিন্দালি কৰি সময় কটোৱা । এতিয়াও সেই তাকে কৰে^১ । সময়
কটাও । ভাল বেয়া কথা পাতে । হাঁহো । আনন্দত নহয় । বেজাৰত
নহয় । মাথোন সময় কটাবলৈ ।

শূন্য-ভবিষ্যত, স্থিৰতাহীন বৰ্তমান পাৰ হৈ যোৱা অতীত ; ভাবিলে
কেতিয়াবা বেয়া লাগে । দুখ নকৰো ।

হিয়াও কিবা শিল হৈ গ'ল যেন পাওঁ ।

বৰ্তমানৰ নিষ্ঠৰ বাস্তৱৰ অলপ চিন্তাৰ, অৰ্থ চিন্তাৰ মাজত পৰি
ককুবকাৰ লাগিছো, কল্পনা আৰু সজীৱ হৈ নুঠে ।

এসময়ত ভাবিছিলো, ডাঙৰ হ'ম. অসাধাৰণ হ'ম. বিখ্যাত হ'ম ।
নহ'লে জীয়াই থাকি লাভ কি. বহুত মানুহ জীয়াই আছে পৃথিবীত ।
জন্ম লৈছে, মৰিছে ; কোনে কাৰ ভূ-লৈছে । সেই বিলাকতকৈও বহুত
ওপৰত বহুত ডাঙৰ হোৱাৰ কথা ভাবিছিলো^১ । অখ্যাত সাধাৰণৰ
দৰে মৰি যোৱাৰ কথা ভাবিলে বেজাৰ লাগিছিল । ডাঙৰ মানুহ
হ'বলৈ লক্ষ্য কৰি সাধাৰণ বাস্তৱ জগতখনৰ পৰা আঁতৰি গৈছিলো
বুলি ক'ব পাৰি । সেই সকলোবোৰ মনৰপৰা মোচ খাই গ'ল । সময়ে
আঁচল পাতি সেইবোৰ ঢাকি ধৰিলে । এতিয়া আৰু সেইবোৰ
নেভাৰোঁ ।

এৰা. সেই অনা ডেলে ;—ভাবিলেনো কি হ'ব ।...পৃথিবীৰ পৰা
আঁতৰি যোৱাৰ কথা হ'লে এতিয়াও ভবা নাই । পৃথিবীখন মোৰ কাৰণে
নিঃস্ব হ'লেও বিশ্বৰ পৰা আঁতৰি যোৱাৰ কথা ভাবিবলৈ এতিয়াও টান
পাওঁ । ধুনীয়া পৃথিবীখন এতিয়াও ধুনীয়া হৈয়ে আছে । ...ফিলছাফৰ

অনাৰ্চ আছিল। পেট্টিকৰ খিওৰি অব্ বিউটিত পঢ়িছিলে।। কান্ট নে কোনে কৈছিল জানো, পাহৰি গ'লো। বিউটি ইজ এ কোৱালিটি অব্ অব্জেক্ট্‌স্ নট নিয়ৰলি এ চাব্জেক্‌টিভ্ টেষ্ট।' পৃথিবীখন সেয়েহে হ'ব পায় আমাৰ চকুত ধুনীয়া নহ'লেও ধুনীয়া বস্তু ধুনীয়া হৈয়ে থাকিব। ..পৃথিবীৰ ভিতৰতে থাকিও বাহিৰৰ এজন হৈ সুন্দৰ পৃথিনী-খনলৈ চকুফুৰাই সেই কাৰণেই ভাল লাগে। জীয়াই থাকিবৰ মন যায়। নিজৰ সুখ-দুখ আশা-আকাংক্ষা ডাঙৰ আৰু অসাধাৰণ, বিখ্যাত হোৱাৰ কল্পনা তাতোকৈও ভাল লাগে পৃথিবীখনৰ এজন নীৰৱ দৰ্শক হৈ থাকিবলৈ। প্ৰকৃতি আৰু মানুহ, প্ৰেম আৰু পৃথিৱী, মৰম-চেনেহ, ভাল-বেয়া, ঘাত-প্ৰতিঘাত—সেই কাৰণেই হ'ব পায় পৃথিবীখনত জীয়াই থকাটোও আমাৰ আন এটা লক্ষ্য সম্ভৱ—সেইটোহে আচল।

এৰা, মৰা-জীয়াৰ কথা ভাবিলে বহুতো ভাবিব লাগে। বহুস্তবাদ, আল্টিমেট্, ৰিয়েলটী, আইডিয়া অব্ গড্ দৰ্শন, পৰলোকতত্ত্ব—বৰ টান কথা সেইবোৰ, মানে অনাবশ্যক। নীৰৱ এজন দৰ্শক হৈ যিমান দিন পাৰে পৃথিবীত জীয়াই থাকিম, জীয়াই আছে। এয়ে বহুত। কি দৰকাৰ—এসোপা অনাৱশ্যক কথা ভাবি মনটোক গধুৰ কৰি তোলা। . মৰা-জীয়াৰ কথা ভাবিবলৈ সময়ে বা ক'ত। খোৱা-পিন্ধাৰ কথা ভাবোতেই দেহলৈ টান পৰে। ..জীয়াই থাকিব লাগে; জীয়াই থাকিবলৈ হ'লে খোৱা-পিন্ধাৰ যোগাৰ কৰিব লাগে। অসাধাৰণ মানুহ হোৱাৰ কথা ভাবিলেও দেৱতা নহওঁ। অশৰীৰিও নহয়। তেজ-মত্তহৰ শৰীৰ। অসাধাৰণ আৰু বিখ্যাত হ'বলৈ ভাবিছিলো, চেষ্টা কৰিছিলো—সাধাৰণ মানুহৰ লগত সিহঁতৰে এজন হৈ জীয়াই আছে। —মৰম চেনেহ আছে, প্ৰেম আছে, পৃথিৱী আছে—ঘাত-প্ৰতিঘাত আছে—মোৰ পৃথিবীৰ ভবিষ্যত নিঃস্ব হৈ গ'লেও মোক মৰম কৰোতা আছে। ভালপোৱা মানুহ আছে। সিহঁতে মোক ভাল পায়। মৰম কৰে। পুতৌ কৰে। ...দেউতা আছে, আই আছে, বাই আছে, ভনী আছে, ভাই আছে, দাদাই আছে, খুড়ী আছে, আৰু বহুত আছে, গাঁৱৰ মানুহ

আছে, আত্মীয় কুটুম আৰু কিমান আছে। সিহঁতেও মোক ভাল পায়। মৰম কৰে, গালিও পাৰে। বন্ধু-বান্ধৱ আছে; ক'ৰবাত কাচিও কেতিয়াবা দুই এখন চিঠি-পত্ৰও দিয়ে। সিহঁতেও বোধ কৰো মোক পাহৰি যোৱা নাই। এতিয়াও বোধকৰো আগৰ দৰেই ভাল পায়, দেখিলেই হাঁহি-ধেমালি কৰি আগৰ দৰেই কথা পাতিব।...

সপ্তাহত এবাৰ ঘৰলৈ যাওঁ। ঘৰ বেছি দূৰৈত নহয়। মাত্ৰ আঠ মাইল। আগতে চাইকেল কৰি ঘৰৰ পৰাই অহা-যোৱা কৰিছিলো। দেউতাই বহুত দিনৰ আগতে কিনা পুৰণা চাইকেল। কিমান দিন টানিব। চাইকেলখন ভাগিবৰ পৰাহে ইয়াত স্কুল কমিটিয়ে সজাই দিয়া সৰু ঘৰটোত থাকিবলৈ লৈছে। এৰা, মই আজি আঠ বছৰে স্কুল মাষ্টৰ ৭ চাৰি বছৰ ঘৰৰ পৰা অহা-যোৱা কৰি আৰু চাৰি বছৰ ইয়াত, স্কুলৰ ওচৰৰ এই সৰু ঘৰটোত থাকি স্কুল মাষ্টৰী কৰিছো। ছকোঠীয়া চাপৰ, খেৰ আৰু টকৌ পাত্ৰেৰে চোৱা অকণমান ঘৰটোত থাকি বেচ ভালৈ লগে। 'ষ্টেণ্ডাৰ্ড অব লিভিং'ৰ কথা এসময়ত খুব কৈছিলো। কিন্তু এতিয়া আৰু সেইবোৰ একো নেভাবো। এখন চালপীৰাত স্কুলীয়া কালৰে মোৰ সতৰক্ষিখনৰ ওপৰত কোনো মতে ঢাকিব পৰা মাৰ্কিনৰ বিছনা চাদৰখন। গাতলোৱা কম্বলখন আৰু এখন এড়ী কাপোৰ। ঘৰৰ পৰা পুৰণি টেবুল এখন আনি লৈছো। মাষ্টৰ মানুহ হৈ টেবুল এখনো নেথাকিলে বেয়া দেখি। অৱশেষত মোৰ তাত বিশেষ একো কাম কৰা নহয়। লিখা-পঢ়া কিবা কাম, পেপাৰ চোৱা, প্ৰশ্নকটা আদি বিছনাত বহিয়েই কৰো। তাত বজতেই আজিকালি পঢ়ে। কটং টং কৰে টান কাঠৰ বিছনাখনত শুলেও মোৰ গা নিবিষায়। অভ্যাস হৈ গৈছে। শুই ভাল লাগে। আৰাম লাগে। তাতে শুই চিত হৈ মাৰলী লেখে। টেবুলখনৰ লগতে এখন আৰামী চকী আৰু ঘৰৰ হাত এৰাই যোৱা কাঠৰ চকীখনো আনি থৈছো। কেনভাচৰ ভেল চিকতী লগা আৰামী চকীখনত বহি ভাল লাগে, আগকালে উলিয়াই লৈ তাতে বাহিৰৰ জগতখন।

ছকোঠীয়া সৰু ঘৰটোত এইখিনি বস্তুৱেই বহুত ঠাই লৈছে। সম্পত্তিৰ ভিতৰত আৰু আছে এটা টিনৰ ভগা চুটকেচ। বেৰত এডাল বচী আঁৰি লৈছে। তাতে কাপোৰ-কানি কেইটা, মানে দুখন নে তিনিখন চুৰিয়া, দুটা কামিজ, এটা পাঞ্জাবী, এখন গামোচা এই বিলাক ওলমাই থওঁ। বাকচটোত তেনে বস্তু বিশেষ একো নাই। টকা খোৱাৰ প্ৰয়োজনেই নাই। দৰমহা যি কেইটা পাওঁ দিওঁতে থওঁতেই শেষ হৈ যায়। ঘৰত দিওঁ। ভাইটোলৈ পঠিয়াওঁ। টকা সচাৰ কথা নেভাবোঁ। পিন্ধা-উৰাৰ কথাও বিশেষ নেভাবোঁ। আজি কিছুদিনৰ পৰা সিটো কোঠাত বজত বোলা চিন্ধৰ ল'ৰাটি থাকিবলৈ লৈছে। বাঁহৰ চাং এখন সাজি লৈছে। পঢ়া-শুনা, খোৱা-মেলা তাতেই তাৰ হৈ যায়।

“ছিম্পল্ লিভি এণ্ড হাই থিংকিং।” হাই থিংকিং আৰু আজিকালি নকৰে। আগতে কৰিছিলে। লিভিংটোকে আজিকালি একেবাৰে ছিম্পল্ কৰি পেলালো—লগৰ মাষ্টৰ আৰু ল'ৰাবোৰে কেতিয়াবা কোৱাকুই কৰে।

দত্ত মাষ্টৰে কয়—গঠৈ, আপুনি ইমান বিলাসী মানুহজন কেনেকৈ ‘ছিম্পল্’ হ’লহে। নতুনকৈ অহা শৰ্মাই ডেকা দত্তক কয়—মানুহজন বৰ ছিম্পল্, দাৰ্শনিক ভাবাপন্ন। দত্তই চিনাকি কৰি দিয়ে—গঠৈ ফিলছফিৰ ফাৰ্ষ্ট ক্লাচ অনাৰ্চ।

মানুহৰ মতামত, সদনাম, বদনাম, প্ৰশংসা আৰু বিদ্ৰূপ আদিলৈ আজিকালি কাণ নিদিওঁ। আগতে নিজৰ প্ৰশংসা শুনি বৰ ভাল লাগিছিল, বদনাম বিদ্ৰূপত মন মৰি গৈছিল।

প্ৰশংসাই মানুহক ডাঙৰ নকৰে। বদনামেও বেয়া নকৰে। ল'ৰাবোৰেও কোৱাকুই কৰে, ভয় কৰে, ভাল পায়, হাঁহে।

পৃথিৱীৰ কথা, বাহিৰৰ জগতখনৰ কথা, মানুহবোৰৰ কথা ভাবোঁ। এনেদৰে। আগবেলাৰ টিউচনৰ দিনটোৰ এটা পিৰিয়ডো ‘লেজাৰ’ নথকা গাঁওলীয়া মঞ্চচল ঠাইৰ এইডেড হাইস্কুলৰ মাষ্টৰী আৰু গধূলিৰ

বিছনাত চিত্ত হৈ মাৰলী লেখা নানা বকম চিন্তা-দুপইচা পোৱাৰ চিন্তা, ঘৰৰ খেতি-বাতিৰ চিন্তা, সাংসাৰিক চিন্তা। ইয়াৰ মাজতে কেতিয়াবা সময় পালে নিৰিবিলি অলপ ভাবো। আজি আঠ বছৰে নিজৰ বিষয়ে একেবাৰে ভবাই নাই বুলিব পাৰি। ঘৰখনক পোহ-পাল দিয়াত সহায় কৰিছোঁ। ল'ৰা পঢ়াইছো, ভাইটোক কলেজত পঢ়াইছো। নিজৰ কথা ভাবিবলৈকে সময় নাই মনো নেযায়। তেওঁ কেতিয়াবা মানুহ-বোৰৰ কথা, পৃথিবীখনৰ, বাহিৰৰ জগতখনৰ কথা ভাবোতে নিজৰ কথাও আহি পৰে—নিজৰ কথাও ভাবো—কেতিয়াবা কাচি।

আজি শনিবাৰ। ঘৰলৈ যোৱাৰ কথা আছিল। মাতিছিল। আঠমাইল বাট খোজকাটি যাবলৈ টান পালো। এলাহ লাগিল। নগ'লো। এৰা আগবেলা টিউচন কৰি আকৌ চাৰিটা পিৰিয়ড ক্লাচ কৰোতেই ভাগৰ লাগি যায়। আন বাৰেতো সাতটা ক্লাচ কৰিব লাগে। তাৰ উপৰিও ড্ৰিল, আউট ডোৰ ওৱৰ্ক। তাহানি কলেজত থাকোতে ছুটা পিৰিয়ড একেৰাহে লেকচাৰ শুনিবলৈকে টান লাগিছিল। অনাৰ্চ আৰু পাচ ক্লাচটো মাথোন সদায় কৰিছিলো। বাকীবোৰ—ইংৰাজী, অসমীয়া, ইকনমিক্স সবহ ভাগ দিন প্ৰাক্সিকে দিয়ালো। প্ৰাক্সি দিয়াত কিন্তু গোঁহাই ঠিক আছিল।

আনফালে সদায় শনিবাৰে ঘৰলৈ যাওঁ। যাব লাগে। গৈ ভালো লাগে। আজি আৰু নগ'লো। এলাহ লাগিল—বাহিৰত মোৰ মৰমৰ আৰামী চকীখনত বহি ভাবিছোঁ।...কৰিবলৈ এতিয়া একো কামেই নাই। বজতে চাহটোপা কৰি দি গ'ল। খাই ভাবিছোঁ। অলপ দোকানকিখনতে আঙা-মাৰি আহোঁনেকি।...বুঢ়া মাধ কানীয়াটো ধকা হ'লে তাৰ লগতে অলপ ক্ষুৰ্তি কৰিব পৰা গ'লহেঁতেন। বেচেৰা বুঢ়া মাধ কানীয়াটো। তালৈ মনত পৰিলে বেয়া লাগে। বৰ থেমেলীয়া আছিল মানুহটো। ল'ৰা-ছোৱালী কোনো নাছিল। বোলে বিয়াকে কৰা নাছিল। এদিন সুধিছিলো,—ককাই, বিয়াবাক নকৰালি কেলেই। —মুখত তামোলৰ ছোবাখিনি লৈ কুঁজা কঁকালটো পোনাবৰ চেপ্টা কৰি

হে হে কৈ হাঁহি কৈছিল। “এবা, মাষ্টবাবু, ডেকাদিনত কানিখাই থাকোতে সেইবোৰলৈ মনত নপৰিলে।” কোনো নাছিল বেচেৰা বুঢ়াটোৰ। এদিন খুৱাওঁতা নাই, খাবলৈ নাই বুলি দুখ কৰিছিল; চাউল খুজিছিল। বোলে ভতিজাক এটা আছে। মদ কানি খাই সাং কৰিলে। তেনেই ভিকছ। তাকে খুজিমাগি নি খুৱাব লাগেহে। তাৰ পাছত মোৰ তাতে আছিল ভালেমান দিন। মোৰ লগতে বজত থকা কোঠাটোতে আছিল—বুঢ়া মানুহ, জাবত লবলৈ কাপোৰ এখন আৰু মোৰ পুৰণি কামিজ এটা দিছিলো। দুই চাৰিছটা খৰি আনে, ইখন সিখন যি পাৰে কৰে। এবছৰ মানেই থাকিল হ’ব পায়। এদিন মৰি থাকিল। ওপৰ শ্ৰেণীৰ স্কুলীয়া ল’ৰা কেইটিমান লৈ খৰি দি থৈ আহিলো। বেয়া লাগে বেচেৰা বুঢ়াটোলৈ মনত পৰিলে। পৃথিবীত তাৰ চিন—ল’ৰা-ছোৱালী বা আন কিবা একোৱে থাকি নগ’ল। বুঢ়া মানুহ!—মৰম কৰোতাও চাৰ্গৈ কোনোৱে নাছিল। মৰিল, ভালেই হ’ল। দুখ কৰিনো কি হ’ব, মৰা মানুহ মৰিবই। মৰম কৰোতা থাকিলেই বা। মানুহৰ প্ৰেম, মৰম ভালপোৱাইতো আৰু মৰি যোৱা মানুহক ধৰি পৃথিবীত জীয়াই ৰাখিব নোৱাৰে। জীয়া মানুহেই কেতিয়াবা প্ৰেম ভালপোৱা মৰম ভৰিৰে ঠেলি দূৰলৈ আঁতৰি যায়। তোমাৰ আমাৰ প্ৰেম আৰু পৃথিবীখনতকৈ বহুল পৃথিবী আছে। পোহৰৰ জগত, বাহিৰৰ জগত, আমাৰ এই অকণমান আৰু ঠেক সংসাৰখনতকৈ বহুত বহুল-ডাঙৰ।...এসময়ত ময়েইতো এইবোৰ কথা ভাবিছিলো।...বাহিৰৰ বহুল জগতখনত নিজকে প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ কথা, অসাধাৰণ হোৱাৰ কথা, বিখ্যাত হোৱাৰ কথা।

প্ৰেম আৰু ভালপোৱা, অন্তৰ আৰু পৃথিৱী, তাৰ বাহিৰেও আৰু বহুত বস্তু জগতত আছে। সেইবিলাক লৈও মানুহ জীয়াই থাকিব পাৰে।

ধন-দৌলত, ঐশ্বৰ্য-বিভূতি, সন্মতা, নাম, সন্ধ্যাতি আৰু কিমান কি! ময়েভো এসময়ত নাম আৰু সন্ধ্যাতিৰ গৌৰৱত নিজকে পাহৰি

গৈছিলোঁ। ভবিষ্যতে ডাঙৰ হোৱাৰ, বিখ্যাত হোৱাৰ কল্পনা কৰিছিলো, কলেজীয়া জীৱনৰ চাৰি বছৰৰ দিনবোৰৰ কথা কিন্তু এতিয়াও. পাহৰা নাই—কিমান ডাঙৰ হোৱাৰ, প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰাৰ কল্পনা কৰিছিলোঁ! তেতিয়া।

—ছয়ফুট দীঘল, সুন্দৰ, সবল সুঠাম এথেলেটৰ চেহেৰা লৈ যিদিনা কলেজৰ ফাৰ্ষ্ট ইয়েৰত নাম লগালো সেই দিনাই বহুতৰে দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিব পাৰিছিলো। তাৰ পিছত ফুটবল ফিল্ডত চেটাৰ হাফত সুন্দৰ ডিফেন্স খেলি আকৌ বহুতৰে দৃষ্টি আৰু প্ৰশংসা লাভ কৰিলো—গোটেই কলেজীয়া জীৱনটোতে কিমান প্ৰশংসা গোঁৱৰ আৰ্জন কৰিলো। কিমান পুৰস্কাৰ পালো। নিজৰ কল্পনাৰ ডাঙৰ হ'ব খোজা ভবিষ্যতটোৰ বিষয়েও আস্থা ৰাখিব আৰু আশা কৰিব পাৰিছিলো—ভাল ফুটবল প্লেয়াৰ, স্পৰ্টচমেন, সাহিত্যিক, চোকা-ল'ৰা। শিল্পী সকলোখিনি গুণেই আছিল—লগৰ ল'ৰাবিলাকে কোৱাকুই কৰিছিল—প্ৰতিভা আছে সময়ত নাম কৰিব পাৰিব। গ্ৰাফেচৰ সকলৰ ভিতৰতো মোৰ কথা ওলাইছিল, কোৱাকুই কৰিছিল—হি ইজ এ গ্ৰেট জেনিয়াচ, হি উইল চাইন্—কলেজীয়া জীৱনটো বেচ আনন্দত কটাইছিলো। দুটা কথাত মাথোন দুখ কৰিছিলোঁ। মিউজিক আৰু ডিবেটিং, কলেজৰ ছ'চিয়েল বিলাকত বক্তৃতা দিব নেজানো। নোৱাৰো।—কিন্তু হাত চাপৰি আৰু বাহ বা ধ্বনিৰ মাজেদি যেতিয়া ফাইন আৰ্টস কম্পিটিচনৰ সবহ ভাগ ফাৰ্ষ্ট প্ৰাইজ কেইটা লৈ আহো, সেইবোৰ দুখ তল পৰি যায়। এলুৱেল জেনেবেল্ স্পৰ্টচৰ দিনা গধূলি টেবুল কাপোৰ ওপচাই দিওঁ—সেইবোৰ লৈ ফটো তোলো। গোঁৱৰত বুকু ওকলি উঠে। 'ফ্ৰেণ্ডচ চাৰ্কোলত' তাকে লৈ বাহাহুৰি কৰো; হাঁহো, নাচো স্মৃতি কৰো, চিনেমা চাওঁ। চিনেমাৰ পৰ্দাৰ ছবিৰ সুখ-দুখ, অভিনেতা-অভিনেত্ৰীৰ কলা-কৌশল, চিত্ৰতাৰকাৰ নাম-বশৰ মাজত নিজকে বিলাই দিওঁ। পাহৰি ৰাওঁ। চিনেমাৰ নায়কৰ মাজেদি নিজকে এবাৰ বিচাৰি চাওঁ। চিত্ৰতাৰকাৰ অভিনয় নৈপুণ্য,

কলা-কৌশল, নাম-যশ দেখি সিহঁতৰ প্ৰতিভাৰ ওপৰত আস্থা ৰাখি
 নিজেকে কেতিয়াবা চিনেমাৰ এণ্টৰ হ'বৰ মন ৰায়।—কল্পনা কৰোঁ।
 ক্ৰিকেট খেলা, ফুটবল খেলা চাওঁ, ৰাডৰি পঢ়োঁ।—বিখ্যাত খেলুৱৈ
 সকলৰ নাম যশৰ মাজেদি নিজকে বিচাৰি চাওঁ। পৃথিৱীৰ খেলা
 জগতত নিজৰ নাম বিয়পি যোৱাৰ কল্পনা কৰোঁ। পাৰ্ল'বাৰ্ক, চিনস্কোৱাৰ,
 ডষ্টয়েভস্কি, মূলক্বাজ, কিষণচন্দৰ, টলষ্টয়, গেলচওৱাৰ্থি, ইবচেন—
 কিতাপৰ মাজত নিজকে বুৱাই দিওঁ। কি যে দিন নাছিল সেইবোৰ।

এলিয়ট, হুইটমেন, ইয়েটস, ৰবীন্দ্ৰনাথ !

এৰা, বহুতদিন সেইবোৰ পঢ়াই নাই। পঢ়িবৰ মনো নেযায়।
 সেইবোৰ পঢ়িনো কি লাভ হয় ভাবি নেপাওঁ। সাময়িক উত্তেজনা ও
 'মিয়েৰ চেণ্টিমেন্ট' ভাবপ্ৰৱনতা !

কলেজীয়া দিনবোৰৰ কথা আৰু আজিকালি মনত নপৰে।
 কেতিয়াবা মনত পৰিলেও বিশেষ বেয়া নেলাগে।—ভাবিছো—সেই
 দিনবোৰৰ কথাকে। এনেয়ে।

ৰোমান্টিক, ইণ্টেলেক্চুৱেল, প্ৰোলিটাৰিয়েত লিটাৰেচাৰ লৈ
 কলেজীয়া দিনত খুব ছলছুল কৰিছিলো। এতিয়া আৰু সেইবোৰ
 নেভাবোঁ। প্ৰায় পাহৰিয়ে পেলাইছো। কালচাৰো নাই। চচাইটিও
 নাই। সময়ো নাই।

এৰা, সময় নাই। কালচাৰ নাই, চচাইটি নাই। সেইবোৰ কথা
 ভাবিলেও আৰু আজিকালি বেয়া নেলাগে। বেজাৰ নকৰোঁ। মাথোন
 এনেয়ে ভাবোঁ। আজি সাত আঠবছৰৰ আগৰ পুৰণি কথা।
 ডেকাদিনৰ কথা। এই আঠবছৰতে মই বহুত বুঢ়া হৈ গৈছো। ল'ৰা
 পঢ়াই ডেকা মন বুঢ়া কৰিলো। অৰ্থচিন্তা, অন্নচিন্তা, অভাৱ-অনাটনত
 পৰি দেহ চেৰেলা হ'ল। মুখ শুকাই কেইবাজন বটা যেন হ'ল।
 নিপোটল পুৰঠ গাল মৰছি কাং ওলাল। চুলিও দুই এডাল পকিছে।
 এই ছবছৰৰ ভিতৰতে মই বহুত বুঢ়া হৈ গ'লো। উৰ্দ্ধলি যোৱা চুলি,
 চেৰেলা দেহ আৰু শুকান মুখ !

তথাপিও ছুখ নাই। বেজাৰ নাই...ডেকা দিনৰ কথা; আজি আঠ বছৰৰ আগৰ কলেজীয়া ডেকা দিনবোৰৰ কথা মনত পৰে।

...কলেজীয়া ডেকা তেজৰ বান। ৰূপহীৰ ৰূপৰ জোৱাৰত উটি নগৈ নেথাকে। কলেজীয়া ডেকাৰ গাত বৈ পৰা যৌৱন জী। মুখত বাৰ তেৰ বছৰৰ শিক্ষাৰ মাজেদি গঢ়ি উঠা মাজিত কচিৰ চাপ। অভিজাতৰ অভিমান, ভেম আৰু কলেজীয়া অহঙ্কাৰ, মইমতালি। কলেজীয়া গাভৰুৰ যৌৱনমূলত কমনীয়াতা। ৰূপ নেথাকিলেও ৰূপৰ অহঙ্কাৰ, পোছাক, পৰিচ্ছদ, স্ন' পাউডাৰ আৰু গতি-ভঙ্গীৰে নিজৰ যৌৱন আৰু ৰূপটোক প্ৰকট কৰি তোলাৰ প্ৰচেষ্টা, চকুত লগা কৰি তুলিবৰ যত্ন আৰু হেঁপাহ।.....বহুত কথা মনত পৰিছে।

মামৰে সামৰি লোৱা পুৰণি কথা।

...প্ৰতিভাক ভাল পাইছিলো।—

এৰা, এইয়া বহুত দিনৰ পুৰণি কথা। যেন কোনোবা কালতে ছেৰাই পোৱা কোনোবা নজন৷ যাছৰ দেশৰ ৰূপকুঁৱৰীৰ সাধুকথা। তথাপিও পাহৰি যোৱা নাই। সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ সাধুকথা মনত থকাৰ দৰেই মনত আছে।—কোনোবা কাহানিৰে কথা —!

—লুইতৰ ৰূপালী পানী, চিকমিকাই থকা বালি, আৰু সেউজীয়া পাহাৰবোৰ; বাঙনি বেলিৰ বাঙলী ব'দটোত আউজি দিগন্তৰ ধূসৰ নেদেখা দূৰণিলৈ চাই প্ৰতিভাই মোক কৈছিল—মই তোমাক ভাল পাওঁ। সন্ধিয়াৰ আকাশৰ অকলশৰীয়া সন্ধ্যাতৰাটোৰ দৰেই সুন্দৰ আৰু কোমল প্ৰথম যৌৱনৰ নিৰ্মল প্ৰেম, মই নাম দিছিলো সন্ধ্যাতৰা, তৰু, প্ৰতিভা—মইও তোমাক ভাল পাওঁ, কিমান, কেনেকৈ, তাক প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰো। প্ৰতিভাশালী শিল্পী, সাহিত্যিকেও তাক ভাষাৰে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰে, তুলিকাৰে জীয়াই তুলিব নোৱাৰে। ভূমিও নোৱাৰা, মইও নোৱাৰো। ভাষা ছেৰাই যায়, তুলিকা নীৰৱ হয়, বং নিশ্চল হৈ পৰে।—ভাল পোৱাক ভাষাৰে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰি।—

প্ৰেম আৰু পৃথিৱী। আদিম, পুৰণি, আও পুৰণি। সত্য মানুহ
আমি, তাক অন্তৰেৰে উপলব্ধি কৰোঁ। সিহঁতৰ নিবিড় সম্বন্ধ আৰু
আবেগ। প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰোঁ। প্ৰেম আৰু পৃথিৱীৰ আগত
এইখিনিতেই আমি—আদিম মানুহৰ দৰেই অসহায়, নিৰ্বাক—।

প্ৰতিভাক মই ভাল পাইছিলো। প্ৰতিভাই মোক ভাল পাইছিল।
মোক প্ৰতিভাই আদৰ কৰিছিল। শ্ৰদ্ধা কৰিছিল। মোৰ সুন্দৰ
দীৰ্ঘ দেহৰ কমণীয়তালৈ অপলক নয়নে চাই চাই মুগ্ধ হৈ গৈছিল।
প্ৰতিভাই অকল মোকেই ভাল পোৱা নাছিল। ৰূপৰ পূজাৰী, শিল্পী
প্ৰতিভা, বিশ্বপ্ৰেমিক প্ৰতিভা। প্ৰতিভাই ভাল পাইছিল, মানুহৰ
প্ৰতিভাক, সুন্দৰক। প্ৰতিভাই মানুহক, মোক মোৰ উকা অন্তৰখন-
কেতো ভাল পোৱা নাছিল। আধুনিক জগতৰ অসামান্য সুন্দৰী
প্ৰতিভা! চকুত সৌন্দৰ্যৰ অসীম তৃষ্ণা, বুকুত বিশ্বপ্ৰেমৰ অনন্ত ক্লথা,
দেহত যৌৱনৰ প্ৰেম আৰু অফুৰন্ত কামনা, হিয়াত অতৃপ্ত হেপাহ।
—প্ৰতিভাই অকল মোকেই ভাল পাই থাকিব কিয়।

প্ৰতিভাই ভাল পাইছিল বৰুৱাক। ডেকা বৰুৱাৰ কণ্ঠস্বৰদী গানৰ
ছন্দে ছন্দে দীপ্ত হৈ উঠা শিল্পীসুলভ চকুৰ জেউতিয়ে তেওঁক মোহিত
কৰিছিল, হাজৰিকাৰ আঁঠেফুটা ইংৰাজী বক্তৃতা শুনি শুনি প্ৰতিভা
মুগ্ধ হৈ গৈছিল। ভাল পাইছিল হাজৰিকাৰ বক্তৃতাক। তাৰ লহৰ
আৰু ধ্বনিৰ মাজেদি ফুটি উঠা হাজৰিকাৰ পৌৰুষ আৰু যৌৱনক।
প্ৰতিভাই ভাল পাইছিল, ধুনীয়া পোছাক, পৰিচ্ছদ, সাজ-সজ্জাৰ
মাজেদি আৰু ধুনীয়া হৈ উঠা ধুনীয়া ডেকা প্ৰভুলক, তাৰ মটৰ গাড়ীক,
তাৰ টকা, পইচা, ধন-দৌলতক। বিলাই দিছিল নিজক ক্ষন্তেকৰ
কাৰণে তাৰেই মাজত। বিশ্বপ্ৰেমী প্ৰতিভা—

প্ৰতিভাই সকলোকে ভাল পাইছিল। সুন্দৰৰ পূজাৰী, সুন্দৰী
প্ৰতিভাই সুন্দৰ পৃথিৱীৰ বুকুত আনন্দৰ সঁফুৰা মেজি দিছিল। চিনেমা
জগতৰ মাজেদি নিজৰ ৰূপ, যৌৱন, প্ৰতিভা, কলা-কৌশল বিকাশ
কৰি চিনেমা প্ৰিয় স্মৃতিত জগতখনক আনন্দ দিছিল, আকৰ্ষণ কৰিছিল।

চিনেমা জগতৰ নায়িকা, চিনেমা এক্ট্ৰেস্ প্ৰতিভাৰ চিনেমা এক্টৰ,
নায়ক-চৌকতৰ লগত বিয়া হৈছিল।

তাৰ পিছত। তাৰ পিছত হয়তো আৰু কোনোবা নতুন এক্টৰ,
নায়কৰ লগত অভিনয় জগতৰ মাজেদি প্ৰেমৰ অভিনয়, জীৱনৰ
অভিনয় কৰি “থৈয়ামৰ পৃথিৱীত” আনন্দৰ উৎস বিচাৰি লৈছিল।
নেজানো। বিশ্বপ্ৰেমী প্ৰতিভাক ভাল লাগে। ভাল পাওঁ। সন্ধ্যা-
তৰাই এতিয়াও নিতউ দেখা দিয়ে। অকলশৰীয়াকৈয়ে মহাশূন্যৰ দূৰ
নীলিমাত শুৱনী হৈ উঠা সন্ধ্যাতৰাক মই এতিয়াও ভাল পাওঁ।
সেউজীয়া পৃথিৱীখনত মোৰ প্ৰথম যৌৱনৰ পবিত্ৰ আৰু নিৰ্মল প্ৰেম।
দিগন্তৰ ধূসৰ-দূৰণিত মোৰ মনপখী উৰি যায়। মহাশূন্যৰ দূৰ নীলিমৰ
ক’ৰবাত মিহলি হয়।

মই আছো, পৃথিৱী আছে, প্ৰেম আছে, মৰম আছে। একোৱেই
পৃথিৱীৰ পৰা হেৰাই যোৱা নাই। সকলো আছে। তথাপি যেন
পৃথিৱীখন মোৰ কাষে একেবাৰে নিঃশ্ব হৈ গ’ল। তথাপিও...

...পাছ কৰি ঘৰ পালোহি। আয়ে ক’লে, ভাল ছোৱালী এজনী
চাই বিয়া পাত। আইয়ে ভাবে, ডাঙৰ ল’ৰা, ঘৰ-সংসাৰ পাতক,
বোৱাৰী বনকবা খাওঁ, সিহঁতৰ ন-সংসাৰখন চাই চাই চকু জুৰাওঁ।
সৃষ্টিৰ বিকাশ হওঁক। সৃষ্টিয়ে ৰূপ ল’ক। মোৰ দুচকুত কিন্তু তেতিয়া
সৃষ্টিৰ সপোন জাগি উঠিছে। আদিম সৃষ্টিৰ সংসাৰ বৃদ্ধিৰ প্ৰচেষ্টা
নহয়। উচ্চ স্তৰৰ সৃষ্টিৰ, উচ্চ মহান কিবা এটা কৰি, কিবা এটা সৃষ্টি
কৰি বিখ্যাত হোৱাৰ, অমৰ হোৱাৰ বাসনা।—

কোনো কালে জ্ঞান-বিত্তা শিকিবৰ সুযোগ নোপোৱা বাগিছাৰ
মহৰীগিৰি কৰা দেউতাই ভাৱে মোৰ ল’ৰাটোৱে যিমান পাৰে পঢ়ক।
পঢ়ি-শুনি ডাঙৰ মানুহ হ’ক। দেউতাই ক’লে—এম. এ. পঢ়গৈ যা।—

দেউতাই বুঢ়া হৈছে। কিমান কৰিব। ৫০ টকা দৰমহা পোৱা
বাগিছাৰ মহৰী। পুতেকক কলেজত পঢ়াওঁতে দিব লাগে এশ টকা।
ঘৰ চলাব লাগে, মাটি-বাৰী, সঁচতীয়া টকা মোক পঢ়াওঁতেই ভাল উদ

হৈছিল। আকৌ মই পঢ়িবলৈ গ'লে কি অৱস্থা হ'ব। ক'ব পৰা টকা পাব, ঘৰে বন্ধা হৈছে কি খাব। কেনেকৈ চলিব। এই বয়সত পুৱাৰ পৰা গধূলিলৈকে বাগিছাত খটাটোও জানো কম কথা।—তথাপি মোক পঢ়িবলৈ কৈছে।—বাপেকীৰ মৰম। কি স্বার্থ আছে ইয়াত, ভাবি নেপাওঁ। ইমান দিন মোক পঢ়ালে-শুনালে ডাঙৰ কৰিলে, আজি মই ডাঙৰ হোৱাৰ আশাত বিখ্যাত হোৱাৰ আকাংক্ষাত বহুল পৃথিবী খনলৈ উৰা মাৰিব খুজিছো।—আতুৰ হোৱা বৃঢ় দেউতা আৰু ঘৰখনক এৰি থৈ।—সিহঁতৰ মৰম পাহৰি। পঢ়ি থকা ভাইটো সিও হয়তো পঢ়িব নোৱাৰিব।—বৰ বেয়া লাগিল। বৃঢ় বয়সত দেউতাইনো বাগিছাত কি মহৰীগিৰি কৰিব। গোটেই জীৱনটোৱে কাম কৰিলে। জিৰণিতো লাগে।—

সেইদিনা এইবোৰ ভাব নেভাবি ক'বলৈ গুচি যোৱা হ'লে আজি হয়তো মোক নিজকে প্ৰকাশ কৰিব পাৰিলোহেঁতেন। নাম কৰিব পাৰিলোহেঁতেন, বিখ্যাত হ'লোহেঁতেন।—

কেনেকৈ সেইদিনা নিজৰ কৰ্তব্য স্থিৰ কৰিলো ক'ব নোৱাৰো। আজিও কেতিয়াবা তাকে ভাবো মনৰ ইমান দিনৰ আশা-আকাংক্ষা সেইদিনা একেবাৰে দলিয়াই দিছিলো।—

নিজৰ ওপৰতে সেইদিনা ধিকাৰ জন্মিছিল। মইও আকৌ মানুহ। ডাঙৰ হোৱাৰ আকাংক্ষাত পঢ়াই-শুনাই ডাঙৰ-দীঘল কৰি তোলা দেউতা আইহঁতক নিষ্ঠুৰ বাস্তৱৰ অভাৱ-অনাটনৰ, আকাল অৰ্থচিন্তা অন্নচিন্তাৰ মাজত এৰি থৈ যাব খোজে। বিখ্যাত হ'বলৈ বিচাৰো। নিজে জ্ঞানৰ পোহৰ বিচাৰি মোৰ ভাইটোক ভনীজনীক এই কুমলীয়া বয়সতে অৰ্থ আৰু অন্নচিন্তা, খোৱা-পিন্ধাৰ বাবে কৰা কঠোৰ জীৱনৰ লগত সাঙুৰি দিব খোজে। সিহঁতৰ শিক্ষাই হয়তো নহ'লহেঁতেন।—

—দেউতা আৰু এতিয়া পুৱাতে উঠি বাগিছালৈ যাব নেলাগে। মাটি কিপুৰাৰে কেতিয়াবা খাবলৈ জোৰে কেতিয়াবা নাটে। তাকে চাই বহি খেতি কৰিবলৈ মানুহ লগোৱাৰ পইচাকেইটা দিও। ভাইটোক

কলেজত পঢ়াৰ খৰচ দিওঁ। ঘৰ চলাওঁ। ভনী জনীকো পঢ়াইছো। আইক সন্তোষ দিব পৰা নাই। ঘৰলৈ গ'লেই কয়—“বিয়াখন নেপাতনে” বোপাই।—এবা বিয়াখনো পাতিব লাগিব। সি পঢ়ি-স্তনি ওলাই আহিলেই হয়।

—হয়তো মই ভুলেই কৰিলো। মোৰ প্ৰতিভাই হয়তো দেশৰ মুখ উজ্জ্বল কৰিব পাৰিলেহেঁতেন। মোৰ সৃষ্টিয়ে জগতক আনন্দ দিলেহেঁতেন। প্ৰতিভাৰ দৰেই ময়ো হয়তো পৃথিবীৰ বুকুত আনন্দৰ নিজৰা বোৱাই দিব পাৰিলোহেঁতেন।—দেশমাতৃকাৰ মুখত হাঁহি বিৰিঙাৰ পাৰিলোহেঁতেন।—বন্ধু-বান্ধৱ, আই-দেউতা সকলোৰে স্ন-পুত্ৰ, স্ন-স্বৰ্গৰ গৌৰৱত বুকু উঠিলি উঠিলেহেঁতেন।—

তাহানি কলেজত থাকোতে মোৰ ওচৰৰ কৰ্মৰ ডিবেটৰ বন্ধু এজনে আমাৰ আগতে পাছ কৰি যোৱা এজন ল'ৰাৰ বিষয়ে মন্তব্য কৰিছিল। ল'ৰাজন কলেজত এসময়ৰ বেচ নাম কৰা ছাত্ৰ। প্ৰতিভাশীল ডেকা আছিল। বন্ধুজনে কৈছিল—হি ইজ্ প্ৰভিং হিজ্ ওৱৰ্থলেচনেচ নাও। ইউজলেচ এণ্ড ওৱৰ্থলেচ! অহ! পিটি। হয়তো ল'ৰাটোৱে কোনোবা অখ্যাত ঠাইত নীৰৱ হৈ বহি গৈছিল। ল'ৰাজন এসময়ত কলেজৰ ইউনিয়ন চেফ্ৰেটাৰী আছিল। মোৰ বিষয়েও হয়তো আজি কলেজৰ ছাত্ৰসকলৰ মাজত কথোপকথন চলে। সিহঁতৰ ৰঙীন দিনবোৰৰ বিভিন্ন সোঁতৰ কথা-বতৰা মাজেদি হয়তো কাবোৰাৰ মৰিযোৱা পুৰনি প্ৰতিভাৰ কথা ওলাই। হয়তো গালি পাবে। মোৰ ডিবেটৰ বন্ধুজনৰ দৰেই ওৱৰ্থলেচ বুলি। কোনোবাই হয়তো সহানুভূতি প্ৰকাশ কৰে। মোৰ ভাইটোও সিহঁতৰ মাজত আছেগৈ। ভাল লাগে। সিও তেও যোৱনৰ ৰঙীন দিনবোৰক অলপ দিনৰ কাৰণে হ'লেও মৰম কৰি লবলৈ পালে।

ইয়াঁত আছে, বেচ আছে। ভালেই লাগিছে। মোৰ দৰেই ভুল কৰা নাই। দেশৰ মানুহে হা ভাত হা কাপোৰ কৰি মৰিব লাগিছে। মোৰ দৰেই কিমান মানুহে পেটৰ চিন্তাৰ বাবে মথিব

লাগিছে। ধোৱাৰ নাটনি, পিছাৰ নাটনি, অভাৱে মানুহক জুৰুলা কৰিছে।

অভাৱ-অনাটনিৰ মাজত জুৰুলা হোৱা সেই মানুহবোৰৰ মাজৰে ময়োচোন এজন হওঁ। ডাঙৰ হ'লেনো কি হ'ব। মোৰ ভাইটোৱে ভনীজনীয়ে নপঢ়া-মুগুনা অশিক্ষিত-অজ্ঞান হৈ থাকিব। মইনো পঢ়ি-শুনি ডাঙৰ মানুহ হৈ কি কৰিম।

আজি আৰু প্ৰোলিটাৰিয়েট লিটাৰেচাৰ, প্ৰোলিটাৰিয়েট কালচাৰৰ কথা নকওঁ। সেইবোৰ নেভাবো, নিজেই প্ৰোলিটাৰিয়েট হৈ গ'লো। ইণ্টেলেক্চুৱেল ডেভেলপ্‌মেণ্টটোকো পিছ পেলাই থলো। নানাৰকম যুক্তিতে নিজকে প্ৰতিষ্ঠা কৰো। ব্ৰজনি দিওঁ।—সেই সৰু সৰু মফঃস্বলৰ চহৰৰ ক্ষুদ্ৰ সংস্কৰণ গাঁৱলীয়া হাইস্কুলটো, তাৰ পাৰি-পাৰ্শ্বিক জগতখন, তাতেই আছোঁ। তাকে ভাল পাবলৈ শিকিছো। ভাল পাওঁ। মানুহবোৰ ভাল লাগে।

বুঢ়া আফাজ দৰ্জি, তাৰ ঘৈণীয়েক—সিহঁতক ভাল লাগে। বেচেৰা বুঢ়া দৰ্জিটো—আমি তাহানি খনতে এম. ই. স্কুলত পঢ়ি থকা দিনৰ পৰা আছে। তাৰ ঘৰৰ বাজিবগৰীজোপা খাই তেতিয়া খুব ভাল লাগিছিল। বুঢ়া বয়স—চকুৰে নেদেখে। উপাৰ্জনৰ বাট নাই। জীয়েক জনীকো টকা-পইচাৰ অভাৱত দিব নোৱাৰিলে। বাপেকৰ লগতে আছে। হয়তো কোনেও নিনিবও। বাপেক-মাকক তায়ে খুৱাইছে। কপহী নহয়। যোৱনৰ জাগি উঠা উঠন দেহ, নাৰীৰ কমনীয়তা। আকৰ্ষণ কৰিবলৈ শিখাক একো নেলাগে—মাথোন জলি উঠিলেই হয়—পতঙ্গ আপুনি জাপ দি পৰে। ওচৰৰ ডাকবঙলাত থাকি যোৱা নগৰৰ পৰা অহা বাবু অফিচাৰবোৰৰ পৰা বেচ দুপইচা পায়। এই জকাইচুকীয়া নিজান গাঁৱত সিহঁতৰ কাৰণে সেয়ে ভগৱানৰ কৰুণা।

এৰা; ভগৱানৰ কৰুণা।

বাপেক নিকপায়। দেখিও নিমাত। জানিও নজনা, বুঢ়া দৰ্জিৰ উপাৰ্জনৰ উপায় নাই; নেখাই মৰিব। মুকলি পাপৰ পথৰ আৰ্জন।

নেখাই মৰিব নোৱাৰি ! জীয়াই থাকিব লাগিব । পাপ পুণ্য খোন্দাৰ
মৰ্জি ।—অভাৱ, অনাটন, ক্ষুধাই মানুহৰ ধৰ্মকো হত্যা কৰিলে ।

ধৰ্ম, নীতি, ভগৱান !—

সিহঁতক মই বেয়া নেপাওঁ । মোৰ চাৰিওফালৰ সমাজখনৰ মাজত
বাহিৰৰ বা ভিতৰৰ হৈ সিহঁতো জীয়াই আছে—ভাল লাগে সিহঁতক ।
ধুনীয়া পৃথিৱীখনত জীয়াই থাকিবলৈ সিহঁতৰ হেপাহ ।

ইমান ধুনীয়া পৃথিৱীখন—মইওতো বেয়া নেপাওঁ । মোৰ এই
চাৰিওফালৰ ঠেক ক্ষুদ্ৰ জগতখন—সংসাৰখন মই—কিমান ভাল পাওঁ !

আহাৰ মাহৰ চিপচিপীয়া বৰষুণ, ভৰবাৰিষা ভৰ শাওণৰ মানুহৰ
ব্যস্ততা, প্ৰকৃতিৰ পৰিৱৰ্তনশীল ধুনীয়া ৰূপটো—নামি অহা সন্ধিয়াৰ
এন্ধাৰ—খুব ভাল লাগে ।—কঁকাল পৰা বুঢ়া মাধ কানীয়াৰ কঁকালটো
পোনাবলৈ চেষ্টা কৰি হোলা মুখৰে হে হে কৈ ইহঁা ৰূপটো—ওচৰৰ
দোকান পোহাৰবোৰ—সক সক দুচলীয়া চালিবোৰ আৰু টিনপাতৰ
ডাঙৰ ঘৰ দুটাৰে সৈতে দেওবৰীয়া হাটখোলাখন—অদূৰৰ এফাল
টিনৰ এফাল খেৰৰ দীঘলীয়া হাইস্কুলটো আৰু বাগিচাৰ কুলী লাইনৰ
দৰে হাইস্কুলৰ ল'ৰাই খেৰ টকোপাত বাঁহেৰে নিজে সাজি লোৱা ব'ডিং
ঘৰবোৰ । অলপ দূৰৰ ফৰেষ্ট অফিচ—টোকা ছাইৰ সোণাৰী দোকানত
কুলী গাভৰুৰ ভূষণ বেলুয়াৰী চুড়িৰ বনবননি, বেপাৰত লাভ কৰিব
নোৱাৰা হাঁই বুঢ়াৰ গেলামালৰ টোকোনা দোকান—সৰ্বাতেলীৰ কাঁহৰ
সাজ-বাচনৰ দোকান—পোৱালীৰ চাহৰ দোকান—দেচুৱালী বেপাৰী
মিচিৰিজী । আগতে ফলমূলৰ দোকান দিছিল । আমি সৰুতে তাৰ
দোকানত আঙুৰ, বাদাম, আপেল, নান্দপতি আদি খুব খাইছিলো ।
গমৰ লাঙ্গুটো খাই বেছি ভাল লাগিছিল । সিও আছে । এতিয়াও
দেখিলে লগ পালে সোধে—'কুলো বাবু কব বৰা হাকিম বনেগা ।'
আজিকদিন তাৰ ফলমূলৰ দোকান নাই । ফলমূল খাই ভাইটেজিটি
গোটাবলৈ মানুহৰ পইচা নাই । মোৰো নাই । ভাতগাল মোকো-
লাৰলৈকে টান । ফলমূল খাবলৈ ক'ব পইচা ওলাব । সি আজিকালি

কানিৰ বেপাৰ কৰে। কানীয়াবোৰে জানে, ওচৰচুবুৰীয়া
 মানুহবোৰে জানে, প্ৰহিৰিচন অফিচাৰে জানে, এন্লাইজ পিয়ন,
 জামাদাৰ, চৱ ইন্সপেক্টৰ আটায়ে জানে। তাৰ বেপাৰো চলি আছে।
 সিও আছে আমাৰ মাজতে। দেখিলে মাতে, অৱশ্যে আজিকালি
 মাষ্টৰবাবু বুলি। হাকিম হোৱাৰ কথাও সোধে, মইও মাতে,—
 মাতিবলৈ বেয়া নেপাওঁ!—ঠাকুৰবাবী, ডাক বঙলা, তাৰ পুৰণি মৰা
 চকীদাৰটোৰ ঘৰটোৰ অৱশেষ পুৰণি এম. ই. স্কুলৰ ভেটি—সকলো
 আছে—এইবোৰ মোৰ আজিৰ চিনাকি নহয়। বহুদিনৰ পুৰণি—ভাল
 লাগে—সেইবিলাককে চাই ভাল লাগে। চিনেমা নাই, চহৰ নাই,
 কলেজীয়া জীৱন নাই, প্ৰতিভা নাই, কলেজীয়া ৰূপহী গাভৰু সকল
 নাই। কল্পনা নাই। ভবিষ্যত নাই।

অভাৱ আছে, অনাটন আছে, কাম আৰু ব্যস্ততা আছে।

তাৰ মাজেদিয়ে চকুফুৰাই চাওঁ—পৃথিবীখন।

মোৰ ঘৰৰ সম্মুখৰ সূৰ্য গোহাঁইৰ দোকানৰ বাৰান্দাৰ খুটাটোত
 আউজি বৈ থকা ডাইভৰগীজনীৰ সৰু জীয়েকজনী—কোমল বয়সীয়া
 পাৰ্টগাভৰু ছোৱালী—অসমীয়া গাভৰুজনীৰ দৰেই কলডিলীয়া
 খোপাটো—লীন মুখখন—মাৰ্কিনৰ মেখেলা আৰু ৰূপাহী বিহাখনৰ
 মাজেদি ফুটি উঠিব খোজা নৱযৌৱনৰ নিপোটল দেহাৰ অবয়বটো।
 ধুনীয়া মৰম সনা চকু হালেৰে চাই আছে মাষ্টৰবাবুলৈ। পৃথিবীৰ
 গোটেই মৰমখিনি যেন কাঢ়ি আনিব চকুৰ চাৱনীয়ে। ...ইহঁতৰ মাজতো
 ইমান ধুনীয়া ছোৱালী জন্মে। অভাৱ, অনাটন, দুৰ্ভিক্ষ তাৰ মাজেদিয়ে
 ইহঁত ডাঙৰ হৈছে। অভাৱৰ তাড়নাত বা অৰ্থৰ লোভত পৰি মাকে
 হয়তো নি দিবগৈ—ঠিক তাইৰ বায়েকহঁতক দিয়াৰ দৰেই ওচৰৰ
 বাগিছাৰ চাহাবৰ ভোগ-লালসাৰ অতৃপ্ত কামনা চৰিতাৰ্থ কৰাৰ সামগ্ৰী
 হ'বলৈ। দুৰ্বল কানীয়া ককায়েকে হয়তো নীৰৱে অনুমতি দিব।
 নিদি উপায় নাই। পৃথিবীৰ মৰম কাঢ়ি আনিব পৰা চকুজুৰিৰ জেউতি,

ভাৰ সৌন্দৰ্য হয়তো কামনাৰ বহিৰত জ'য় পৰি যাব। এৰা, অভাৱ, অনাটন, ভোকে মানুহৰ সৌন্দৰ্যকো ধ্বংস কৰিছে। হত্যা কৰিছে।—

প্ৰতিভা নাই। ইহঁত আছে—প্ৰতিভাই আনন্দ দিছিল। পৃথিৱীৰ বুকুত আনন্দৰ সঁফুৰা মেলি বিলাই দিছিল। নিতউ নতুন আনন্দৰ উৎস বিচাৰি নিজকে উটাই দিছিল—আনন্দৰ সাগৰত। প্ৰতিভাই আনন্দ দিছিল, দুখো দিছিল। প্ৰতিভাৰ বেজাৰত বন্ধুৰাৰ সুৰৰ মূৰ্চনাত ধ্বনিত হ'ল ট্ৰেজেডিৰ সুৰা—বন্ধুৰা নীৰৱ হৈ গ'ল। হাজৰিকাই আঁঠে ফুটা ইংৰাজী বক্তৃতা—পলিটিক্স ধৰি স্থলভূত “লণ্ডাৰ ডিভিজন এচিষ্টেণ্ট” সোমাল—প্ৰতুলে মদ খাই ব্যতিচাৰী কৰি টকা-পইচা সকলো উৰাই দেৱলীয়া হ'ল—চিনেমা এক্টেৰ্ছ প্ৰতিভাৰ বাবে শ শ—চিনেমা প্ৰেমিক তৰুণ বাউল হ'ল। এৰা, প্ৰতিভাই বহুতক দুখো দিলে। মোৰ বিষয়েও বহুতে কয়—ময়ো বোলে প্ৰতিভাক নেপাইহে এনেকুৱা হলো।—হ'ব পাৰে—ক'ব নোৱাৰো।—ইহঁতে হ'লে দুখ নিদিয়ে।—

সংসাৰৰ দুখ-বেজাৰ-কদৰ্যতা, গ্লানি, ব্যৰ্থতা পাপ-পঙ্কিলতা সকলো নিজে চপাই লয়। আনক কামনাৰ ইন্ধন যোগাই বিলাই দিয়ে আনন্দ—সন্তুষ্টি—বহুত কথা ভাবিছোঁ। বহুত কথা মনলৈ আহিছে। ন-পুৰণি জীৱনৰ কথাবোৰে মোৰ মনটো আজি বেবেৰিবাং কৰি থৈ গ'ল। এক্কাৰ নামি আহিছে। মোৰ চকুৰ আগৰ পৃথিৱীখন—ভাৰি উঠা দৃশ্যপটবোৰ লাহে লাহে অস্পষ্ট হৈ আহিছে।

দূৰৰ মদৰ মহলটোত বাবু-কুলি-মহৰী-গাঁৱলীয়া মানুহে মদ খাই কৰা গোলমালবোৰো লাহে লাহে নীৰৱ হৈ আহিছে।

এৰা, এক্কাৰেই হ'ল।

ৰজতটোৱেও চাকি জ্বলোৱা নাই।—ৰজত। সি থকাৰ পৰা মোৰ বহুত সুবিধা হৈছে। বেচেৰা ল'ৰাটো মই নথকা হ'লে যে তাৰ পঢ়াই নহ'লহেঁতেন। চোকা ল'ৰা, ঘৰত খাবলৈ নাই। স্কুল এৰি যাবলৈ জ্বলাইছিল। ময়ে ক'লো থাক, পঢ়। মৰম লাগে, সক সক উঠি আহ

ধুনীয়া একোটিহঁত ল'ৰা এনেয়ে নিভ্ৰানত মৰহি গ'লহেঁতেন । ইহঁতেই দেশৰ ভবিষ্যত । অভাৱ, অনাটন, দৰিদ্ৰতাৰ মাজত ডাঙৰ-দীঘল হৈ ইহঁতেই হয়তো দেশৰ গুৰি ধৰিব লাগিব । ইহঁতকে আমি পঢ়াই মানুহ কৰিছো—মানুহ কৰিব লাগিব—গঢ়ি তুলিব লাগিব । অকালতে হয়তো এনেকৈয়ে কিমান ল'ৰা নষ্ট হৈছে । মৰহি গৈছে । দেশক ভাল পাওঁ । মানুহক ভাল পাওঁ । ভাল পাবলৈ শিকিছো । এই বোৰকে এতিয়া ভাবো ।

সৃষ্টিৰ সপোন আৰু নেদেখো । মানুহক ভাল পাবলৈ শিকিছো । সেয়ে বহুত । বাগিছাৰ কুলি বোৰে দেখিলে মাষ্টৰ বাবু বুলি চালাম দিয়ে, মইও চালাম দিওঁ । গাঁৱলীয়া মানুহে মোৰ ওচৰত বুদ্ধি-ভষা বিচাৰে । দেখিলেই নমস্কাৰ দিয়ে । মইও নমস্কাৰ দিওঁ । এইবোৰকে লৈয়ে আছো ।

এৰা, সৃষ্টিৰ সপোন আৰু নাই । প্ৰেম আৰু পৃথিৱী । প্ৰেম আছে ; পৃথিৱী আছে । মইও আছো । সৃষ্টি-কৰ্তাৰ বিশাল বিশ্বৰ মাজতো মইও হয়তো এক ক্ষুদ্ৰ সৃষ্টি । মইয়ে এক সৃষ্টি । মইয়ে সৃষ্টি । সৃষ্টি আৰু কি কৰিম । বাবেকিকৰা কথা মনলৈ আহে ।

অকণমান নিৰলে, নীৰৱে বহিলেই বহুতো বাজে কথা, বাবেকি-কৰা মামৰে ধৰা কথা ভাবোঁ । কি যে চিন্তাবোৰ মনলৈ আহে । বজ্জতটো হয়তো এতিয়াও অহাই নাই । ..

“চাৰ, বাহিৰত বহি কি কৰিছে । এন্ধাৰ হ'ল ।” বজ্জতেই হ'ব পায় ।

“এৰা, এন্ধাৰেই হ'ল অ' ।”

“চাকি জ্বালো ভিতৰলৈ আহক চাৰ ।”

“গৈছো—তই এই চকীখন লৈ ভিতৰত গৈ পঢ়গৈ । পৰীক্ষালৈ মুঠেই এমাহ আছে । ভাত ময়ে ৰান্ধিম ।”

পঞ্চাশৰ দশকৰ আগভাগত 'কটনিয়ানভ' প্ৰকাশ হোৱা গল্প বোৰৰ ভিতৰত মহম্মদ তাহেৰৰ গল্পটোৰ বৈশিষ্ট্য হ'ল এয়েই যে এই গল্পটোত সেই সময়ছোৱাৰ এটা বিশেষ 'মূড' ফুটি উঠিছে— যিটো আন কোনো গল্পতে পাবলৈ নাই। সেই সময়ত কটন কলেজত পঢ়িবলৈ অহা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ মনত এফালে যেনেকৈ স্বাধীনতা-আন্দোলনৰ উন্মাদনাময় স্মৃতি সজীৱ হৈ আছে, আনফালে তেনেকৈ স্বাধীনতা-লাভৰ মাত্ৰ চাৰি-পাঁচ বছৰৰ ভিতৰতে মোহভঙ্গৰ বেদনায়ে বহুতকৈ গ্ৰাস কৰিছে। মহম্মদ তাহেৰে তেওঁৰ গল্পটোত সেই সময়ছোৱাৰ এই বিশেষ 'মূড'টো ধৰি ৰাখিছে। সাহিত্য-চৰ্চাৰে জীৱন আৰম্ভ কৰা মহম্মদ তাহেৰে পিছলৈ জ্ঞান-চৰ্চাৰ মাজত জীৱনৰ সাৰ্থকতা বিচাৰি পালে। তেওঁ সম্প্ৰতি গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ভূগোল বিভাগৰ প্ৰধান অধ্যাপক।

মহম্মদ ভাহেব

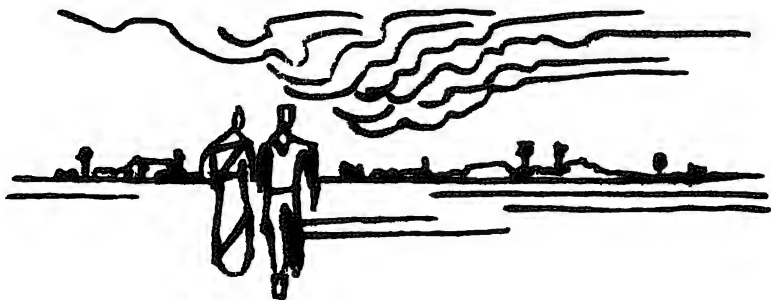
পুৰণি পৃথিৱী আৰু নতুন মানুহ

ভেঙলোক এতিয়া দৃষ্জন ।.....

আগতে সাতজন আছিল । নতুনকৈ সোৱাইছেহি এলবাৰ্ট, চকিকা
আৰু শান্তি ।

*** কোঠাটো সৰু । মাজতে এখন বুকুৱীয়া মেজ । তাৰ
চাৰিওফালে কেইজনমান টিনৰ চকী । তাতে ভেঙলোক বহে । পোছৰ
নোহোৱা, সৰু টেবুল লেমটো মেজখনতে অঙ্গি থাকে । ভেঙলোকে
গভীৰ আলোচনাত মনোবোগ দিয়ে ।—কাৰো মুখত হাঁহি নাই ।
আটাইবোৰ চকুত, মুখত গাভীৰ্ষ । সকলোৱে একান্ত মনে অবিনাশৰ
কথাবোৰ শুনি যায় । মাজে মাজে হেমিদে ছৰাৰ এৰাৰ মাতে ।

“দিশিংমুখৰ চাপৰি এটাত সেইকালৰ বহুতো মানুহ গোট
খাইছেহি,”—আলোচনা শেষ হ’বৰ সময়ত অবিনাশে নতুন সুবস্ত
আৰম্ভ কৰিলে ; “মই কাইলৈ বাতিপুৱাই প্ৰশান্তবে সৈতে ‘চাৰ্ভে’
কৰিবৰ কাৰণে আৰু চাউলখিনি দিবৰ কাৰণে তালৈকে যাম । ষাটত
চাউলখিনি আজিয়েই থৈ আহিছো । হেমিদে আমাৰ গোহাৰি-কাগজ
খিনি আনি গোটেইখনতে বিলাই দিব ।...আৰু আপোনালোকে
চাউলপাত বিচাৰি কেইজনমান টাউনত থাকিব, আৰু কেইজনমান
পাঁহুটলৈ যাব ।”—অবিনাশে ব্ৰজেন আৰু এলবাৰ্টলৈ চালে ।.....“বেগম

আৰু বৰুৱা, তোমালোকে ইয়াতে যি পাৰা কাইলৈৰ ভিতৰতে অলপতে পইচা তুলিবা।”—তেওঁ এইবাৰ চফিকা আৰু শাস্তিৰ ফালে চালে।—
এওঁলোক কলেজৰ ছাত্ৰী।

“ভাল চাব”,—তেওঁলোকে সন্মতি জনালে।

...ৰাতি বহুত হৈছিল। তেওঁলোক উঠিল।

...আলি বাটটো প্ৰায় নিজান। ছয়োকাষৰ মানুহবোৰ শুইছে।
অবিনাশ, হেমিদ, চফিকা আৰু শাস্তি লাহে লাহে গৈ আছে।—
তেওঁলোক চাবিজন অকলে। বাকী কেইজন আন আন বাটেদি গ’ল।

“তোমালোক আমাৰ সংঘত সোমাইছা যেতিয়া সহজতে নিৰাশ হৈ
যোৱা বিধৰ হ’লে নচলিব। আমি ওলাইছোঁ মানৱক নতুনধৰ সন্ধান
দিবৰ কাৰণে,—মানুহৰ মধ্যযুগীয় মনোৱত্তি নিঃশেষ কৰি, যুগৰ লগত
খোজ মিলাই মানৱতা প্ৰতিষ্ঠা কৰিবৰ কাৰণে। হয়তো বিদ্ৰোহ
বিপ্লৱো আমি কৰিব লাগিব। সহজতে কোনো কামতে কৃতকাৰ্য
হ’ব নোৱাৰি।”—অবিনাশে চফিকা আৰু শাস্তিক ক’লে।

তেওঁলোক দৃঢ়-প্ৰতিজ্ঞা হৈছে হেনো—।—অবিনাশ শুনি
সুখী হ’ল।

অলপদূৰ গৈ অবিনাশ আৰু শাস্তিৰ পৰা বিদায় লৈ চফিকা আৰু
হেমিদ সৰু ঘৰ এটাত সোমাই পৰিল। চফিকা হেমিদৰ ভনীয়েক।
অবিনাশৰ ছাত্ৰী।

...শাস্তি আৰু অবিনাশ তেতিয়াও গৈ আছে। কাৰো মুখত মাত্ত
নাই। সফালৰ পৰা “ফাষ্ট-ক্লাচ” এখন আছে—সিহঁত দুয়োৰে
গাত পোহৰ পেলাই পাৰ হৈ যায়।

“ডি. এচ. পি. অজিত দত্ত,”—শাস্তিয়ে ক’লে।

“ওঁ—,”—অবিনাশে আৰু একো নক’লে।

“ইমান ৰাতি যে ইহঁত ক’ত ঘূৰি ফুৰে—!”—শাস্তিয়ে ক’লে।

“তুমিও জানো ইমান ৰাতি, এইয়া ঘূৰি ফুৰা নাই?” অবিনাশে
ইহঁতৰ নিচিনাকৈ ক’লে।

—হুয়ো মনে মনে থাকিল।

...তাৰ পাছত শাস্তি নিজৰ ঘৰত সোমাল।

অবিনাশ আগবাঢ়িল—অকলে। তেওঁৰ চাৰিওফালে গভীৰ নিৰ্জনতা। মাজে মাজে ‘ষ্ট্ৰীট-লাইট’বোৰৰ পোহৰ।—আকাশ পৰিষ্কাৰ। তৰাবোৰ বেচ জ্বলিকি আছে। পাছদিনা বৰষুণ দিয়াৰ সম্ভাৱনা নাই।—অকলশৰীয়া হৈ তেওঁৰ ভাল লাগিছিল। বহুত কথা ভাবিবলৈ অৱসৰ পালে।... . মানুহবোৰৰ কথা তেওঁ ভাবিলে—সেই ভূইকঁপতবিধ্বস্ত হোৱা আৰু তাৰ পাছত গছৰ আগমান পানীৰ সোঁতত উঠি যোৱা গাঁওবোৰৰ আৰু তাৰ মানুহবোৰৰ কথা।—সহায়,—সহায়ৰ কথা তেওঁ ভাবে। কিন্তু ছমোন, চাৰিমোন চাউল দি কিমান সহায় কৰিব পাৰিব—সেই মানুহবোৰক,—যাৰ সৰ্বস্ব উঠি গৈছে।—যি মাকৰ কেঁচুৱা উঠি গৈছে যি বাপেকৰ কাণসমনীয়া পুতেক উঠি গৈছে, যি তিবোতাৰ স্বামী উঠি গৈছে, যি স্বামীৰ তিবোতা উঠি গৈছে,—সেই মানুহবোৰক তেওঁ সহানুভূতি জনাব কেনেকৈ। কিহেৰে !! তেওঁ ভাবে।.....

.... ভাবি ভাবি তেওঁ ভাবিব নোৱাৰা হয়।

তেওঁৰ অজানিতেই তেওঁ গৈ তেওঁৰ সৰু ঘৰটোৰ বাৰাণ্ডাত উঠেগৈ।—ভিতৰত লেমটো জ্বলি আছে।—‘মায়া তেনে শোৱা নাই’।—তেওঁ মনতে ভাবিলে।

“মায়া, অ’ মায়া,”—তেওঁ ঘৈণীয়েকক মাতিলে,—“মায়া, ছুৱাৰখন খুলি দিয়াচোন।—”

অলপ পৰৰ পাছত মায়াই সশব্দে ছুৱাৰখন খুলি দিয়ে আৰু খোলাৰ লগে লগেই বকিবলৈ আৰম্ভ কৰে,—“ইমান ৰাতিক’তবা ঘূৰি ফুৰেগৈ, ঘৰত যেনিবা কামেই নাই। খালি মেল মাৰি ফুৰিব, মিটিং পাতি ফুৰিব, সংঘ পাতি ফুৰিব ; ইফালে ঘৰখন কেনেকৈ চলিব তাৰ খবৰেই নাই। পইচাৰ ইমান দুখ ! পইচা এটা ঘটিবলৈ মন নাই। এই বাহিৰা কামত ঘূৰি ফুৰা সময়খিনিও হুটা ‘টিউচন’ কৰিলেও দেখোন

দুখৰি কপ ওলায়। প্ৰাইভেট কলেজটোত পোৱা কপ খৰ ওপৰতে ইমানদৰে নিৰ্ভৰ কৰি বহি থাকিলেনো কেনেকৈ হ'ব ?.....ভগৱানে মোক মাৰিও নিবিলে—। ইমান দুখ ?”.....

“নহয় মায়ী”—কথা বাঢ়ি যোৱা দেখি তেওঁ কিবা এটা ক'ব খুজিছিল।

“কি নহয়, নহয় কি—?” —খঙত মায়ীয়ে জোৰেৰে চিঞৰি উঠিল; মাতটোত কন্দোন মিহলি।

“খং নকৰিবাতোন, অলপ শান্ত হোৱা。”—তেওঁ ক'লে। মায়ী মনে মনে থাকিল।

“মায়ী যোৱা তুইকঁপত আক বানত—সেই দিহিংমুখৰ মানুহবোৰৰ অৱস্থা কি হৈছে জানো শুনা নাই? মানুহবোৰৰ যে কি দুখকষ্ট হৈছে!—শুনিলে চকুৰ পানী ওলায়! কিমান যে মানুহ উটি গ'ল! যিবোৰ বাকী থাকিল—খোৱা বস্ত্ৰৰ অভাৱত আৰু বেয়া পানী খোৱাৰ কাৰণে হাইজাত সেইবোৰ ধুমধাম মৰিবলৈ ধৰিছে।—তাকে আমি চেষ্টা কৰিছো,—আমাৰ সংঘৰ পৰা কিবা সহায় কৰিব পৰা যায়নেকি—চাওঁ।—এনেয়ে দুখীয়া কৃষক—তাতে আকৌ তুইকঁপ, বানপানী, হাইজা—।” মায়ীয়ে সেই অপমৃত্যুৰ কৰালগ্ৰাসত সোমাই পৰা দুখীয়া কৃষকবোৰৰ জীৱন্ত অৱস্থাটো উপলব্ধি কৰাৰ কাৰণে তেওঁ চেষ্টা কৰে।

ক্ৰমেক দুয়ো নীবন্ত।

“ক'তা মায়ী, আমাৰতো, একো দুখ হোৱা নাই,” তেওঁ আকৌ আশ্বস্ত কৰিলে, “এখ টকাৰে আমাক যেনো ভালকৈ ঝাটিছে। ইয়াতকৈ সবহ কৈলৈ লাগিছে? বেছি বেছি টকা হ'লে মনবোৰ বেয়া হয়।..... এতিয়া আমি কাৰো পৰা ধৰ লোৱা নাই। কাকো দিয়াও নাই।” আনিছো—খাইছো—কাৰো উপকাৰ কৰিব নোৱাৰিলেও কাৰো অপকাৰ কৰা নাই।—ভালেই আছে।.....আকৰো আমাক কেঁচৈ ?.....খাবলৈয়ো খেঁচোন আৰু কেঁচো নাই—”

অলপ অপ্ৰস্তুত হৈ মায়া শোৱনি কোঠালৈ সোমাই যায়। বহুত পৰ অবিনাশ তাতে বহি থাকে অকলে। তেওঁ মায়াৰ কথা ভাবে।... 'মায়া' কি মানুহজনী পালে তেওঁ! পইচা,—বিলাস,—আবাস— এইবোৰৰ বাহিৰে জানো মায়াই একো বুদ্ধি নেপায়?—মায়াৰ অন্তৰত কি মায়া একেবাৰে নাই?—জগতত ইমানবোৰ মানুহ আছে,—মায়াই কি কাৰোৰে কথা নেভাবে?—বজাৰৰ পৰা বস্ত্ৰ কিনি আনিব,—খাব, দোকানৰ পৰা কাপোৰ কিনি আনিব,—গিছিব,—নিজক সজাব, বিলাসিতা কৰিব—বচ। এয়েইনেকি মায়াৰ জীৱন।—আক একো নাই—ভাবিবলৈ কি আক একো নাই?.....জগতত জীয়াই থকাটো জানো ইমান বেপেকুৱা কথা?—মানুহৰ জীৱনবোৰ জানো ইমান সহজ?—মায়াৰ হিয়া জানো পাথৰৰ,—দয়া নাই, মমতা নাই,—প্ৰাণ নাই, অমৃতভূতি নাই,—ছিঃ—, তেওঁ আক নোৱাৰে।.....

মায়াক নমতাকৈয়ে তেওঁ উঠি গৈ টেবুলৰ ওপৰত—কেতিয়াবাই সজাই থোৱা চৈচা ভাত খিনিৰ ছুটামান খাই—সুবলৈ গ'ল। মায়া বেৰৰ ফালে মুখ কৰি শুই আছে। কাপোৰ-কানি সলাই লেমটোৰ ফিতাডাল কমাই দি অবিনাশ বিছনাত পৰিল।

.. কোঠাটো গহীন আক নীৰৱ হৈ পৰিল। হঠাতে তেওঁ গম পালে মায়াই যেন উচুপিছে।

“মায়া, অ' মায়া,”—তেওঁ মৰমেৰে মাতিলে।

“ওঁ”,

“তোমাৰ টোপনি অহা নাই।”

“ওহোঁ—,”

মায়াই আকো এবাৰ উচুপা যেন গম পালে। “মায়া তুমি কান্দিছা?” তেওঁ হাতেৰে মায়াক নিজৰ ওচৰলৈ চপায় আনিলে। —“নেকান্দিবোচোন,—” তেওঁ মায়াৰ মূৰত হাত বোলালে,—“কোৱা-চোন মায়া, কিয় কান্দিছা—?”—

...অবিনাশ বুকৰ ওচৰ চপাৰ লগে লগে মায়াই তেওঁ মনৰো বহুত ওচৰ চপা যেন অনুভৱ কৰিলে ।

“মোক ক্ষমা কৰিব”,—কান্দোনৰ সুৰতেই কৈ কৈ মায়াই তেওঁৰ হাতখন নিজৰ বুকুৰ মাজলৈ চপাই আনিলে ।

“মোৰ লগত তুমি বহুত দুখ পাইছা, নহয়নে মায়া ? মায়াই তেওঁৰ হাতখন নিজৰ বুকুৰ মাজলৈ চপাই আনিলে ।

“মোৰ লগত তুমি বহুত দুখ পাইছা, নহয়নে মায়া ? তত্পৰি আজি চাৰি বছৰেও...” কিবা এটা ক’বলৈ ধৰি তেওঁ বৈ গ’ল ।

“ছিঃ, সেইবোৰ বাদ দিয়ক ।”—মায়াই কলে ।

...তেওঁলোক দুয়োৱেই ভাবে—আজি চাৰি বছৰে তেওঁলোকৰ জীৱনৰ মাজ-মজিয়াত কোনেও ভৰি দিয়া নাই ।—সন্তান—এটি সন্তানৰ অভাৱ দুয়ো অনুভৱ কৰিছিল । অৱশ্যে সঁচা কথা ক’বলৈ গলে অবিনাশক—নিজক এটি সন্তান দৰকাৰ হয়নে নহয় তেওঁ নেজানে ;—কিন্তু এই মায়াজনীৰ কাৰণেই অন্ততঃ, তেওঁ অনুভৱ কৰে—এই অভাৱটো । ...“মায়া, তুমি মোৰ ওচৰত ইমান দুখ পাইছা, দেউতাৰাৰ দৰলৈ গুছি নোযোৱা কিয় ?”—কোঠাটোৰ ভাব-ভৰা মৌনতাখিনি কঁপাই দি তেওঁ কৈ উঠে ।—“তুমি যোৱাগৈ, মই অকলে থাকিব পাৰিম । তোমালৈ মাহে বাঠি টকা পঠাই থাকিম । বাকী চলিশ টকাৰে মোক আঁটিব ;—তুমি যোৱাগৈ ।”—সহজ সবল ভাৱেই তেওঁ কথাখিনি ক’লে ।

“ছিঃ, আপুনি সৰু ল’ৰাৰ দৰে কিবোৰ যে কৈছে ?”—মায়াই অশ্রুস্তুত হোৱাৰ দৰে কৈ উঠিল ।

—অবিনাশেও অলপ লাজ পালে ।

—দুয়ো মনে মনে থাকিল ।

“মায়া, মোক খুব সোনকালে জগাই দিবা দেই, মই কাইলৈ দিহিং-মুখলৈ যাব লাগে ।”—অলপ পৰৰ পাছত তেওঁ ক’লে । “দিহিংমুখলৈ—?—কেলৈ ?” “চাৰ্ভে কৰিবলৈ,—চাউল বিলাবলৈ ।”

...ৰাতিপুৱা অবিনাশৰ লগত দিহিংমুখলৈ মায়াও যাবলৈ ওলাল। অবিনাশে ইমান হাক দিলে ভয় খুৱালে, “দূৰ বাট, তিনি মাইল বোকা-পানী গচকি খোজকাঢ়ি আৰু দহ মাইল নাৱেৰে যাব লাগিব।”

মায়াই কিন্তু মুগুনিলে।

পাছদিনা ৰাতিপুৱা। বোকা-পানীৰে ভৰা তিনি মাইল দীঘল বাটটো পাৰ হৈ ঘাট পাওঁতে তেওঁলোকৰ এঘণ্টামান লাগিছিল। — প্ৰশান্তক ঘাটতে তেওঁলোকে লগ পালে। চাউলখিনি নাৱত বোকাই দি প্ৰশান্ত সাজু হৈ আছিল।

নাও এৰি দিলে। অবিনাশ, মায়া আৰু প্ৰশান্ত। নাওখনত আৰু কোনো নাছিল। নৈখনত আছিল—পুৰণি বালি ঢাকি বৈ যোৱা, নতুন সোঁতটো। —আৰু একো নাই।

প্ৰশান্তই নাও বাইছিল। অবিনাশে গুৰি ধৰিছিল।

‘দিহিঙৰ ভটিয়নী সোঁতত নাওখন বেগাই গৈছিল। বঠাৰ চাবৰ বাহিৰে বহুতপৰ আন একোৰে শব্দ নাছিল। “মায়া” নীৰৱতা ভঙ্গ কৰি অবিনাশে মাত লগালে। “কি কয়?”

“আজি আঠ বছৰৰ আগৰ এটা কথা মনত পৰিছে।”

“আঠ বছৰৰ আগৰ,—মানে ৪২ চনৰ। কওঁকচোন কি কথা?”
—মায়া কথাটো শুনিবৰ কাৰণে যেন বৰ উৎসুক হৈ উঠিল।

“আমি তেতিয়া ‘খাড ইয়েৰ’ত—তেওঁ আবন্ত কৰিলে, “কলেজ বৰ্জন কৰি কিছুদিনৰ কাৰণে আমি সংগঠনত লাগিছিলো। মানুহ-বোৰক স্বাৰলম্বী হ’বলৈ—বক্তৃতা দি ফুৰিছিলো; সূতা কাটিবলৈ শিকাইছিলো আৰু ‘কেম্প’ পাতি পাতি সত্যাগ্ৰহ, শোভাযাত্ৰা ইত্যাদিৰ ‘প্ৰগ্ৰেম’ তৈয়াৰ কৰিছিলো। উঃ, কি যে তেতিয়া উৎসাহ নাছিল।—আমাক মানুহবোৰে বৰ ভাল পাইছিল। স্বৰাজৰ কথা শুনি সিহঁত বৰ আনন্দিত হৈছিল। ‘স্বৰাজ হ’লে আমি আৰু খাজানা দিব নেলাগে নহয়নে বাক?’—সিহঁতে তেতিয়া আমাক সুধিছিল। ... এই দিহিংমুখৰ চাপৰি এটাতে—য’ত আজি ঘৰ দুৱাৰ, সা-সম্পত্তি,

আত্মীয়-কুটুম্ব হেঁকুৱাই মানুহবোৰ গোট খাইছেহি, তাতে আমাৰ এটা গুপ্ত কেম্প আছিল। ঠিক এনেকুৱা আগষ্ট মাহৰে এদিন মাজনিশা মই দুজন বন্ধুৰে সৈতে, সেই আমি উঠা বাটটোতে নান্দত উঠি কেম্পটলৈ বুলি নাও এৰি দিছিলো। নৈ খনৰ সোঁতটো ঠিক আজিৰ দৰেই আছিল ধীৰ, গহীন।—সেইদিনা,—ঠিক মোৰ মনত পৰিছে, কৃষ্ণপঙ্কব অষ্টমী আছিল।—আমি নাও এৰাৰ অলপ পাছতে গুব আকাশত জোনফালি উঠিছিল। বিটমিটীয়া আন্ধাৰ আৰু তেতিয়া নাছিল।... আমি গৈ পাওঁ যে আমাৰ কেম্পত ভোজৰ দিহা হৈছে।—ঠিক বাতি দুইমান বজাত আমি খাবলৈ বহিছোঁ। সকলোৰে মনত আনন্দ, হাঁহি, খুচী। এনেতে এদল সহস্ৰ পুলিচে আমাক ঘেৰাও কৰে। আৰু পাতৰ ভাৰ্ত থান বানকৈ পেলাই দি আমাক এৰেষ্ট কৰি লৈ আহে।” —অবিনাশ ইয়াতে অলপ বয় আৰু নাটকীয় সুৰত পুনৰ আৰম্ভ কৰে, —“সেই বাতিটোৰ কথা, উঃ, ভাবিলে হৰ্ষ-বিষাদত আজিও মোৰ মনটো ধোঁকি বাধো লাগে। আমি দেশক স্বাধীন কৰিবলৈ বিপ্লৱৰ গুপ্তত কেম্পটলৈ গৈছো মাজনিশা—নাও বাই আৰু সেই একেটা বাটেৰে আমাক বন্দী কৰি লৈ আহিছে। কিমান যে দুখ আমাৰ পিঠিয়েদি বাগৰি গ’ল—কিন্তু,...” কিবা এটা ক’বলৈ ধৰি তেওঁ যেন বৈ গ’ল।

“কিন্তু কি, কওক—” প্ৰশান্তই এইবাৰ মাত লগালে।

“কিন্তু ইমানৰ পাছতো যেন... ” অবিনাশ আকৌ বৈ গ’ল।

“ইমানৰ পাছতো যেন দেশ স্বাধীন হ’লেও, দেশবাসী স্বাধীন হ’ব নোৱাৰিলে—,” টপবাই মায়াই মাত লগালে।

* * * শেষত তেওঁলোক চাপৰিটো পালেগৈ। দেখি আচৰিত হ’ল, উলুৱনি আৰু বিবিঙানিৰ ওপৰতে খালি গাৰে কিছুমান মানুহ শুই আছে, কিছুমান বহি আছে। তেওঁলোকক বোৱা দেখি চাকিওফালৰ পৰা মানুহবোৰ তেওঁলোকৰ ওচৰলৈ চাপ খাই আহিল।

“আমাক খাবলৈ দিয়া, আমাক খাবলৈ দিয়া,” সিহঁতে চিঞৰিলে।

মাতবোৰ ক্ষীণ কিন্তু মৰ্মস্পৰ্শী। চাৰিশ মান মানুহ তেওঁলোকক বেৰি
ঠিয় হ'ল।

“আমাক খাবলৈ দিয়া”—সিহঁতে আকৌ চিঞৰিলে।... অৰিনাশ,
মায়ী আৰু প্ৰশান্ত তিনিও আচৰিত।—লগত অনা চাউলখিনিয়ে
কিজানি ইমানবোৰ মানুহৰ মাজত মুঠেই এপোৱা মানকৈহে পৰিব—।”

“বাইজ, বহক বহক” অৰিনাশে হাত দুখন জোকাৰি বহিবলৈ
ক'লে।

“আমাক খাবলৈ দিয়া—।” সিহঁতৰ তুটা এটাৰ বাহিৰে সকলো
বহিল।

মানুহ বোৰলৈ মায়ী চালে। ক্ষুধাত মানুহবোৰ একপ্ৰকাৰ
জ্ঞান-হীন হৈ পৰিছে।—পিছা কাপোৰ-কানি একেবাৰে অসংযত।
আটাইবোৰ ক্ষীণাই কিবা হৈ পৰিছে,—যেন মানুহেই নহয়। ডেকা-
গাভৰু, বুঢ়া-বুঢ়ী, পুৰুষ-তিৰোতা কাৰো একো পাৰ্থক্য নোহোৱা হৈ
গৈছে!—উহ্।

“প্ৰশান্ত, আমি চাউলখিনিকে ভগাই দিওঁ আহ।”

“বাইজ,” মানুহবোৰৰ ফালে চাই অৰিনাশে কৈ গ'ল, “আমি
লগত অনা চাউল কেইমোনকে এমুঠি, আধামুঠি যি পাৰো আপোনা-
লোকক দিম। আপোনালোকৰ এজনে যেন দুবাৰ নলয়”—

“আমি তেনেকুৱা নহয় অ' ককাই। আমি মিৰি মানুহ। তহঁতৰ
মানুহৰ নিচিনা বেয়া নহয়।” মানুহবোৰৰ তুটা এটাই ক'লে।

“প্ৰশান্ত মানুহবোৰক এটা এটাকৈ আহিবলৈ কোৱা, আৰু মায়ী
তুমিও বহি থাকিব নেলাগে; তুমি মোৰ সেই 'চাৰ্ডে'ৰ বহীখন লৈ
লিখি যোৱা—মানুহবোৰৰ নাম, পিতাকহঁতৰ নাম উট যোৱা মানুহ
আৰু সম্পত্তিৰ বিৱৰণ।”

অৰিনাশে গাইপতি এপোৱাকৈ চাউল দি গ'ল। কিন্তু তেওঁলোকে
দেখি আচৰিত হ'ল—মানুহবোৰে দেখোন চাউল পোৱা মাত্ৰে
গলিয়াবলৈ ধৰিছে।

“বাঙ্কি খোৱাগৈ, বাঙ্কি খোৱাগৈ”—অবিনাশে চিঞৰিলে।

“এইকিটা চাউল কিনো বাঙ্কি খাবি ককাই, বৰ ভোক লাগিছে”—
সিহঁতে গলিয়াই থাকিল।

অবিনাশ মনে মনে থাকিল আৰু যিমানবোৰ মানুহ আছিল
সকলোকে সেই এপোৱা ধৰা টিনটোৰে এটিন এটিন চাউল দি গ’ল।

—চাউল গলিয়াই গলিয়াই মানুহবোৰ অ’ত ত’ত বহি পৰিছে।
চাউল লোৱা মানুহৰ ভিৰ অলপ কমিছে।—এটা বঢ়া আহিল।
চুলিবোৰ তেনেই পকা। অলপ কুঁজা। গুখ খনত কিন্তু জেউতি
আছে।—

“তহঁতি চৰকাৰী মানুহ নেকি অ’ ককাই?”—বঢ়াটোৱে সুধিলে
“ওঁহো নহয়, আমি বাইজৰ মানুহহে।” অবিনাশে হাঁহি ক’লে
“কেলে চৰকাৰে আমি উটি যোৱা ক’ব নোৱাৰেনেকি?”
“পাৰে।”

“তেনেহ’লে চৰকাৰী মানুহ নাহে কলে, আমাক চাবলৈ,—
আমাক সহায় কৰিবলৈ?” বঢ়াটোৱে কথা পতা দেখি, বহুত মানুহ
চাপ খাই আহিল।

“চৰকাৰী মানুহ পালে আমি কাটিম,—গান্ধীৰজাই আমাক
ঠগিলে,”—বহুত মানুহে একেলগে চিঞৰি উঠিল।

“তেনেকৈ ক’ব নেপায় নহয়,”—অবিনাশে কোমলাই কৈ গ’ল,—
“গান্ধীৰজাই একো কৰা নাই। তেওঁ মহাত্মা, তেওঁ দেৱতা। তেওঁৰ
মতে চৰকাৰ চলাহেঁতেন বাইজৰ মুঠেই দুখ নহ’লহেঁতেন। কিন্তু আমাৰ
আমোলাবোৰ বেয়া, গান্ধীৰজাৰ মতে নচলে।”—

“বাক বাক আমোলা বোৰ বেয়া দোকিম বহ। ‘ইচৰা’ই জীয়াই
বাখিলে দোকিম। তয়ো দেকিবি।” বঢ়াই কৈ গ’ল,—“মোৰ দুটা
ল’ৰা, তিনিটা নাতি উটি গ’ল। ভ’ৰালটো ভাগিগ’ল, ঘৰবোৰ, গৰুবোৰ
উটি—গ’ল। আজি সপ্তাহ দিন হ’ল। চৰকাৰে খবৰ নকৰিলে,—

বাক বহ ! মই গৱৰ 'গাংবুৰা' আছিলো,—বুজিলি ককাই ।” বুঢ়াৰ চকুত পানী । কথবোৰ খোকা-থকি ।

মায়ায়ো মনে মনে চকুৰ কোণ ছুটা আঙুলি এটাৰে হেপিয়াই চালে, তিতা যেন লাগিল ।

—আকৌ পাছদিনা আহিম বুলি কৈ তেওঁলোক নাৱত উঠিল । মানুহবোৰেৰে নৈৰ পাৰটো ভৰি পৰিল । —ছজনী তিবোতাই বুকুত ছুটা কেঁচুৱা লৈ নাৱৰ ওচৰলৈ আহি কান্দি কান্দি ক’লে,—“আমি চাউল নেপালো ।”

“চাউল নেপালো ?—চাউল যে আমাৰ হাততো এটাও নাই ।”—অবিনাশ অলপ অশ্রুস্ত হ’ল । তেওঁলোক তিনিওজনে ইজনে সিজনৰ মূখলৈ চোৱা-চুই কবিলে ।

“মই কেইখন মান লুচি আনিছিলো তাৰে দুখন মান ৰাখি দুখন মান দিওঁনে ?” মায়াই অবিনাশৰ কালে চালে ।

“ওহে ৰাখিব নেলাগে । দুয়োজনীকে কেওখন ভগাই দিয়া,” —অবিনাশে উত্তৰ দিলে । মায়াই সিহঁত দুয়োজনীকে লুচি আৰু ভাজিখিনি দুভাগ কৰি দি দিলে ।

পাৰৰ মানুহবোৰে চিঞৰি উঠিল,—“আমাকো দিয়া, আমাকো দিয়া ।” মায়াই হাত দুখনেৰে দেখুৱালে,—আৰু নাই—এখনো নাই ।—

—তেওঁলোক গলগৈ । পাৰৰ মানুহবোৰে তেওঁলোক যোৱাৰ ফালে চাই থাকিল—নিৰ্বাক—নিষ্পন্দ হৈ । নৈৰ অকোঁৱা-পকোঁৱা গতিটোত তেওঁলোক নোহোৱা হৈ পৰিল ।—

—বেলি পৰিবলৈ আৰু বেছি সময় নাই ।—

“প্ৰশান্ত” অবিনাশে মাতিলে ।

“কি কয় ?”

“ভোক লগা নাই জানো ?”

“লাগিছে, কিন্তু সেই মানুহবোৰতকৈ বহুত কম ।”—প্ৰশান্তই ক’লে ।—

তাৰ পাছত বহুত সময়, কেণ্ডজন নীৰৱ। - তেওঁলোকৰ ভাগৰ লাগিছিল ; তাতে নাও বাইছে উজ্জান মুখে। তোকো লাগিছিল অবিনাশৰ বৰ বেছি। তেওঁৰ বঠাপাত হাতৰ পৰা সৰি পৰো যেন হৈছিল, কিন্তু মনত তৃপ্তি আৰু বল আছিল।—

তেওঁলোক যেতিয়া ঘৰ পাইগৈ, বাতি আঠ বাজিছে।—নগৰৰ বিজুলি বাতিবোৰ ঠিক আগৰদৰেই অলি আছে।—মানুহবোৰে আগৰ দৰেই অহা-যোৱা কৰিছে। ‘চিনেমা হল’ত আগৰ দৰেই চিনেমা চলি আছে—কিন্তু অবিনাশৰ মনত লাগিল—তেওঁ যেন আন এখন পৃথিৱীৰ পৰা ইয়ালৈ অহিছে।—এইখন যেন বেলেগ পৃথিৱীৰ বেলেগ নগৰ। - ভূমিকম্পত ভগা ঘৰবোৰ ধনৰ বলত আকৌ আগৰ দৰেই ঠিয় হৈ উঠিল—ইমান কম সময়তে।

চাহটোপা লৰালৰিকৈ খাই তেওঁ সংঘৰ অফিচলৈ গ’ল—

“আমি মুঠেই তেসত্তৰ টকা তিনি অনাহে উঠাব পাৰিলো চাৰ”— অফিচত হিচাপ খোজোতে চফিকা আৰু শান্তিয়ে ক’লে। “মানুহবোৰে পইচা দিবলৈকে মন নকৰে। চৰকাৰী অফিচৰ সকলো কয় বোলে, তেওঁলোকে গৱৰ্ণ-মেণ্ট অফিচাৰ’ সমূহৰ এটা ‘বিলিফ-ফাণ্ড’ খুলিছে— ভাতহে যি দিব লাগে দিছে বা দিব ; -গতিকে আমাক দিব নোৱাৰে।” —চফিকাই ক’লে।

সকলো হিচাপ-পত্ৰ শেষ হোৱাৰ পাছত, পাছদিনা তেওঁলোকৰ সংঘৰ কেণ্ডজন দিহিংমুখলৈ যাবলৈ ঠিক কৰি সকলো উঠিল।

- বাটটো নিজান। সংঘৰ অফিচৰ পৰা বাহিৰ ওলাই তেওঁ বাটটোত উঠি পৰিল। অফিচতে তেওঁ পাহ পৰিল—আৰু কোনো নাই। দুয়ো ফালে ওখ ওখ পকী দালানবোৰ। বাটটোৰ একো চমক। ‘ষ্ট্ৰীট’ লাইটে পোহৰ কৰিছে। অবিনাশ লাহে লাহে আগ-বাঢ়িল। দুয়ো কাষৰ মানুহবোৰ শুইছে। তেওঁ ঘৰৰ কথা ভাবিলে। আগনিশা বাতি বেছি হোৱাৰ কাৰণে মায়াই তেওঁক যেনে ব্যৱহাৰ কৰিছিল,—আজি হয়তো তাৰ ঠিক বিপৰীত ব্যৱহাৰ কৰিব। —মাল্ল

এৰা, মায়াজ্ঞানীৰ কথা তেওঁ ভাবে। ভাবিবলৈ বাধ্য হয় ! মায়াজ্ঞানী যে আচৰিত ৰকমে পৰিৱৰ্তন হৈ গ’ল। মানুহৰ মন যে ইমান সোনকালে পৰিৱৰ্তন হৈ যাব পাৰে, তেওঁ ভাবিবই পৰা নাছিল। —আজি চাৰি বছৰ হ’ল তেওঁ মায়াক বিয়া কৰাইছে। ইমান দিনে তেওঁলোকৰ এটিও সন্তান হোৱা নাই ! সন্তান নোহোৱাৰ কাৰণে তেওঁৰ মনত বিশেষ বেজাৰ নাই। কিন্তু মায়াৰ মনতহে অশান্তি। মায়াই তেওঁক সন্দেহ কৰে, কি জানি মাতৃ হ’ব নোৱাৰাৰ কাৰণে অবিনাশে মায়াক বেয়া পাইছে। সচাঁ কথা ক’বলৈ গ’লে, অবিনাশে কিন্তু মায়াক একো বেয়া পোৱা নাই। ‘সন্তান এটা নহ’ল, নাই ; ঈশ্বৰে নিদিয়ে, সৃষ্টিয়ে ৰূপ লবলৈ নিবিচাৰে। মায়াইনো কি কৰিব ? মই মায়াক বেয়া পালেনো কি হ’ব ?’

এহ, কি কথাবোৰ যে ভাবিছো ! অ, কি ভাবিছিলো ! মায়াৰ পৰিৱৰ্তন। এৰা, এৰাতিৰ ভিতৰতে, নহয়—ক্ষণেকৰ ভিতৰতে মায়াৰ পৰিৱৰ্তন হৈ গ’ল। —তাইব অন্তৰৰ মানুহজ্ঞানী জাগি উঠি মহা মানৱতাক সাৱটি ধৰিবৰ কাৰণে তুমি বাহু মেলি মোৰ লগত আগবাঢ়ি যাবলৈ সাজু হ’ল।” বহুত কথা তেওঁ ভাবিলে।

গৈ গৈ তেওঁ হেমিদহঁত পহুলিযুগত দেখে—হেমিদ, চফিক ! আৰু শান্তিয়ে কথা পাতি আছে।

“মই আপোনাৰ কাৰণে বৈ আছো, চাব : যাবলৈ কোনো লগ নাই।”—শান্তিয়ে ক’লে।

“অ, বলা,”—অবিনাশে ক’লে।

“হেমিদ, কাইলৈ সোনকালে ওলাবা দেই।” অবিনাশ নব’ল,
—গৈ থাকিল।

ঠিক আগবাতি লগ পোৱা ঠাইতে অবিনাশ আৰু শান্তিয়ে ডি. এচ. পি. অজিত দত্তক লগ পালে। সেইদিনা অৱশ্যে শান্তিয়ে একো মন্তব্য প্ৰকাশ নকৰিলে। কৰিবলৈয়ে হয়তো একো নাছিল। —শান্তি স্বৰত সোমাল। অবিনাশ গৈ থাকিল নীৰয়ে, নিৰলে। মায়াৰ

কথাই, মায়াৰ ভাবে তেওঁক আকৌ জুৰুৰি দি ধৰিলে !—মায়াৰ মনটো
 যে ইমান সহজে পৰিৱৰ্তন হৈ যাব, তাক তেওঁ সপোনতো ভাবিব পৰা
 নাছিল।... আজি চাৰি বছৰত তেওঁ তেনে মায়াক বৃদ্ধি উঠা নাই।—
 এৰা মাছুহ বুজা বৰ টানা মায়া—গোটেই মাছুহজনী তেওঁৰ আগত
 মূৰ্ত্তমান হৈ উঠে।—তেওঁ বিজ্ঞায়—চাৰি বছৰৰ আগৰ মায়া,—আক
 আজিৰ মায়া। তেওঁৰ হাতত দেখোন মায়া খীণাই-শুকাই কিবা জনী
 হৈ পৰিল। আগৰ মায়া যেন আক নাই !—আগৰ মায়াৰ কথা মনত
 পৰোতে তেওঁৰ নিজৰ জীৱনৰো আগৰ কথা মনত পৰিল।—কলেজীয়া
 কালৰ কথা। তেওঁ কিমান ভাল ছাত্ৰ আছিল ! ‘ফিলচফী’ অনাৰ্চত
 ফাৰ্ষ্ট ক্লাছ পাই তেওঁ যেতিয়া বি. এ. পাছ কৰে,—তেওঁলোকৰ
 অধ্যাপক জ্ঞান বৰুৱাই জীয়েক মায়াক তেওঁলৈ বিয়া দিবলৈ প্ৰস্তাৱ
 কৰে।—তাৰ পাছত তেওঁ এম. এ. পাছ কৰিলে। বিয়া কৰিলে।—
 আজি চাৰিটা বছৰ বাগৰি গ’ল।—মায়াৰো চাৰিটা বছৰতে ৰূপ
 যৌৱন এক প্ৰকাৰ নাইকিয়া হ’ল। কিয়—, কিয় এনেকুৱা হ’ল বাক ?
 —তেওঁ ভাবে।—‘মায়া অভাৱত পৰিছে।—মায়া অকল টকা-পইচাৰ
 অভাৱতেই পৰা নাই,—মৰম-চেনেহৰো অভাৱত পৰিছে। এৰা, মায়া
 মায়াৰ অভাৱত পৰিছে !—আজি, চাৰি বছৰে তেওঁ মায়াক কিমান মৰম
 দেখুৱাইছে ? ক’তা তেওঁৰ দেখোন মায়াক, নিজৰ বুলি উপলব্ধি কৰিবৰ
 চেষ্টা আজি চাৰি বছৰে এদিনো কৰা মনত নপৰে।—আনহাতে
 বাহিৰৰ জগতখনত—হিউমেনিটি, হিউমেনিটি,—মানৱতা, মানৱতা কৰি
 মানৱতাৰ দাবী প্ৰতিস্থা কৰিবলৈ অহোপুৰুষাৰ্থ কৰি ফুৰিছে।—মায়াৰ
 অন্তৰতো জ্ঞানো সেই একে মানৱতাই নাই ?—এৰা মায়াকো মই মৰম
 কৰিব লাগিব,—অকল পত্নী বুলিয়েই নহয়,—মাছুহ বুলিও।—

তেওঁ যেতিয়া ঘৰ পায়গৈ মায়া ভাত খাবৰ কাৰণে তেওঁলৈ বৈ
 আছিল।—

ভাত খাই দুয়ো শুবলৈ গ’ল।—

“মায়া, চাতেৰ বহীখন আনাচোন, কি লিখিলা চাওঁ”—বিছনাখনতে

বহি অবিনাশে ক'লে । মায়াই বহীখন আনিলে । তেওঁ মায়াৰে পঢ়ি
স্বাৰলৈ ক'লে —।

মায়াই পঢ়ি গ'ল,—“১নং—

(ক) নাম—শ্ৰীতুলাই দলে, বয়স প্রায় ৩৭ বছৰ ।

(খ) পিতা—মৃত হৰি ।

(গ) নিবাস—মেদক গাঁও ।

(ঘ) পানীত উটি গৈছে—বৈশীয়েক গজী, দুটা পুতেক ।

(ঙ) সম্পত্তি গৈছে—সকলো । অনুমানিক, ১৮০০ টকাৰ

(গৰু, ম'হ আৰু গুটি ধান ধৰি)

[কোনো সহায় পোৱা নাই ।]

২নং—(ক) নাম—শ্ৰীকেৰু মিৰিয়নী, বয়স প্রায় ২৫ বছৰ ।

(খ) স্বামী—বগীয়া মিৰি ।

(গ) নিবাস—দিহিং-চাপৰি ।

(ঘ) পানীত উটি গৈছে—সকলো ।

প্রায় ১১০০ মান টকাৰ আৰু এটা হাতী

[সহায় পোৱা নাই ।]

৩নং—(ক) নাম—শ্ৰীমনিৰাম দলে,

বয়স—৭০ বছৰ পকাঢ়ীয়া বুঢ়া—”

“বাক হৈছে হৈছে”,—বাধা দি অবিনাশে কৈ উঠিল । বাঃ, তুমিভো
বঢ়িয়া পিয়ল কৰিলা ।”—তেওঁ হাঁহিলে ।

“মই আৰু এনেয়ে আই. এ. পাছ কৰিলোনে?” মায়াই হাঁহি
ক'লে ।

“বাক বহীখন মোক দিয়াচোন,” তেওঁ বহীখন লৈ পাতবোৰ ছুখিলা
এখিলাকৈ লুটিয়াই গ'ল । মাজে মাজে ছখন এখন পড়িলে । বহীখন
শেষকৰি হাততে লৈ তেওঁ বহুত পৰ কিবা এটা ভাবিলে—বেচ গন্তীৰ
হৈ ।—তাৰ পাছত বিছনাত দীঘল দি পৰিল ।—

“মায়া লেমটো একেবাৰে মুমোৱাই দিয়া,—পোহৰ মোৰ মুঠেই ভাল লগা নাই।” গম্ভীৰ স্মৰতেই তেওঁ ক’লে।

—লেমটো মুমোৱাই মায়া তেওঁৰ নিচেই কাষতে শুই থাকিল।

...বহুত পৰলৈকে অবিনাশৰ টোপনি নাছিল। তেওঁলোকক দেখি মানুহবোৰে চিঞৰা সেই দিনৰ কথাবোৰ মনত পৰিল।... “আমাক খাবলৈ দিয়া ...।” —তেওঁৰ কাণত সেই একেটা কথাই ধ্বনিত-প্ৰতিধ্বনিত হ’বলৈ ধৰিলে।... “আমাক খাবলৈ দিয়া...।” —তেওঁৰ চকুৰ আগত সেই বুভুক্ষিত মানুহবোৰ ভাহি উঠিল। খাবলৈ নাপাই দুৰ্বল হোৱা, সবল মিৰি মানুহবোৰ।—তেওঁৰ চাৰিওফালে যেন, আন্ধাৰতে সিহঁত ঠিয় হৈ—সেই একেটা দাবীকেই কৰিছে। দাবী,—সঁচাকৈয়ে সেইটো সিহঁতৰ দাবী।...সিহঁতে খাবলৈ পোৱা নাই,—আমি খাবলৈ দিব লাগে; পিন্ধিবলৈ পোৱা নাই,—পিন্ধিবলৈ দিব লাগে; সিহঁত বেমাৰত ভুগিছে,—আমি দৰৱ দিব লাগে; সৰ্বস্ব হেৰুৱাই সিহঁতে কান্দিছে,—আমি মৰম কৰিব লাগে,—সহানুভূতি জনাব লাগে।...সিহঁত মৰিবলৈ ওলাইছে, আমি জীয়াই ৰাখিব লাগে। জীয়াই থকাৰ আৱশ্যকতাটো সিহঁতক শিকোৱা নিতান্ত দৰকাৰ। —পৃথিৱীৰ সেউজীয়া মোহটো সিহঁতে এৰিব কিয়? ..কোনো কাৰণ নাই। আত্মীয়বোৰ উট গ’ল বুলি, সা-সম্পত্তিবোৰ উট গ’ল বুলি,—সিহঁতো মৰি যোৱাৰ বা সিহঁতকো মৰিবলৈ এৰি দিয়াৰ কি যুক্তি আছে?—কোনো কাৰো কাৰণে মৰিবৰ স্বত্ব নাই। আত্মীয়বোৰ উট গ’ল,—যাওক। সম্পত্তি?—সি এটা সাধাৰণ বস্তু—‘হাতৰ মলি’। সকলো যোৱাৰ পাছত যিবোৰ বৈ গ’ল,—সিহঁতক ৰাখিব লাগে। —বহল পৃথিৱীখনত ইমানবোৰ মানুহ থকা স্বত্বেও, মানুহবোৰ ইমান সভ্য, ইমান “কালচাৰদ্” হোৱাৰ পাছতো ইহঁতক এনেকৈ অভাৱ-অন্ধটনত, হাইজা-মহামাৰীত গৰু-পশুৰ দৰে মৰিবলৈ এৰি দিব নোৱাৰি।...সিহঁতক এমুঠি ভাত, এষাৰি মাত আৰু এডুখৰি কাপোৰ—ইমানখিনি,—জীয়াই থাকিবলৈ ইমানখিনি সম্বলতো আমি যোগাব

কৰি দিব পাৰে”। —আমাৰ পৰা সিমানখিনি পোৱাটো সিহঁতৰ দাবী।...

বহুত বাতি হ’ল।—তেওঁ স্তবৰ চেপ্টা কৰে।—‘মায়া জনীৰ কেতিয়া-বাই টোপনি আহিল কিজানি।’...

...পাছদিনা বাতিপুৱা—অবিনাশ সংঘৰ আন আন সত্য সকলৰে সৈতে দিহিংমুখলৈ গ’ল। দুই-তিনি দিনৰ পাছতে কলেজ খুলিব।—কাম অলপ—বেগাই কৰিব লাগে।—মায়া সেইদিনা নগ’ল। অকলে ঘৰতে থাকিল।—

...দুপৰীয়া ‘ফাষ্টক্লাচ’ন লৈ ডি. এচ. পি. অজিত দত্ত আহিল। অবিনাশহঁতৰ পদূলিতে গাড়ীখন বন্ধাই তেওঁ নামি আহিল।

“অবিনাশ,”—দত্তই বাহিৰৰ পৰা মাতিলে।

“নাই,”—মায়াই ভিতৰৰ পৰা ক’লে।

“এহ, তেওঁৰ লগত কথা এটা আছিল।”—গুছি নগৈ দত্ত ভিতৰলৈ সোমাই আহি চকী এখনত বহিল। বাধ্য হৈ, মায়া সিটো কোঠাৰ পৰা ওলাই আহিল।

দত্ত, অবিনাশৰ কলেজীয়া কালৰ বন্ধু। আজি তিনিমাহ মান হ’ল, তেওঁলোকৰ নগৰলৈ ডি. এচ. পি. হৈ ক’ৰবাৰ পৰা বদলি হৈ আহিছে। প্ৰথমতে অবিনাশৰ লগত তেওঁলোকৰ ঘৰলৈ আহিছিল। অবিনাশে মায়াক কৈছিল,—“কলেজত পঢ়োতে, হ’ষ্টেলত এওঁ মোৰ কমমেট আছিল। এওঁৰ আগত একো লাজ নকৰিবা।”

...দত্তই মায়াৰ লগত বহুত কথা পাতিলে। মায়াই অলপ আশ্বনি পাইছিল। প্ৰায়ে অবিনাশৰ অনুপস্থিতিত দত্তটো আহে আৰু বহুত বাহিৰা কথা উলিয়ায়।—কেতিয়াবা কয়,—“অবিনাশে সংঘ-জ্ঞান পাতি বৰ ভাল কৰা নাই। গৱৰ্ণমেণ্টৰ তেওঁৰ ওপৰত চকু পৰিছে।”—মায়াৰ মুঠেই ভাল নেলাগে।—দত্তটোৱে তেওঁলৈ কেনেকৈ চায়।—কিমে মানুহবোৰ।...

“মায়া,”—বহুত বাহিৰা কথা পতাৰ পাছত দস্তই এবাৰ মাত লগালে।

“কি কয় ?”

“অবিনাশে আজিকালি বাতি বাতি সেই শান্তি নামৰ কলেজৰ ছোৱালীজনী লৈ ক’ত ঘূৰে ?”—চকুৰ কোণত চুপ্তামিৰ হাঁহি লুকুৱাই, দস্তই উত্তৰৰ আশাৰে মায়ালৈ চালে।

“জানো, মই কেনেকৈ কম ?”—কৃত্ৰিম খঙ দেখুৱাই মায়াই উত্তৰ দিলে।

“এবা, নিজকে আজিকালি বিশ্বাস কৰা টান হৈ পৰিছে।”—দস্তই মন্তব্য প্ৰকাশ কৰিলে।

“বাক, অবিনাশে পোৱা এশ টকাৰে তোমালোক কেনেকৈ চলা মায়া ?”—সুব বদলাই দস্তই আৰম্ভ কৰিলে। “—মই দেখোন “বেচ্চেলৰ” হৈয়ো ৩০০ চলিব নোৱাৰোঁ !”...

“কিয় ?—এশ টকাৰেই দেখোন আমাৰ চেৰ হয়।”—মায়াই ক’লে।

...বহুত পৰাৰ পাছত দস্ত উঠি গ’ল। মায়াই স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলালে।

...বাতি আঠমান বজাত অবিনাশ আহিল। চাহটোপা খাই আকৌ সংঘৰ অফিচলৈ গ’ল।—

।—বৰ ভাগৰ লগাৰ কাৰণে তেওঁ সোনকালে অফিচৰ পৰা গুছি আহিল।—

বতৰটো গোমা। আকাশখন ডাৱৰে ভৰা। অবিনাশে ঘৰৰ ফালে বেগাই ধোজ দিলে।—“আজি কিজানি সোনকালে ঘূৰা দেখি, মায়া আচৰিত হ’ব।”—তেওঁ মনতে ভাবিলে...আকৌ মায়াৰ কথা মনত পৰিল।—এবা, এই কেইদিন তেওঁ মায়াৰ কথা ভাবিছে।—আজি চাৰি বছৰে যেন, তেওঁ মায়াৰ কথা নাস্তাবি, মায়াক মৰম নকৰি পাপেই কৰিছে।—আজি তিনি দিন,—যুঠেই তিনি দিন—তেওঁ মায়াৰ কথা ভাবিছে।—চাৰি বছৰত—তিনি দিন।—তেওঁৰ নিজেৰেই বেয়া লাগিল।

—মায়াক কেন্দ্র কৰি—ভেওঁ আৰু বহুত কথা ভাবি গ'ল। মায়াক এনেয়ে
ভেওঁৰ খুব ভাল লাগি উঠিল।

...বাবাণ্ডাত উঠি অবিনাশে দেখে, দুৱাৰখন আধা মেজখাই আছে
আৰু ভিতৰত মায়াই দুৱাৰ খনৰ ফালে পিঠি দি একান্তমনে, কিবা এটা
লিখি আছে। এনেয়ে তেওঁৰ মায়াক লগত ধেমালি কৰিবৰ মন গ'ল।
...হাতত সাৰে ভৰিত সাৰে, ভেওঁ ভিতৰ সোমাই মায়াক পাছফালে
ঠিয় হৈ, তেওঁৰ সোঁহাতৰ আঙুলি কেইটা, মায়াক হেঙুলটো ধৰি থকা
আঙুলি কেইটাৰ ওপৰত দিয়াৰ লগে লগেই কৈ উঠিল,—“মই তোমাক
সহায় কৰোঁ দেই—” তাৰ পাছত তেওঁ খিলখিলকৈ হাঁহি দিলে।

ময়া উচাপ খাই উঠিল। মুখৰ বৰণ কিজানি নিশ্চয় সলিন হৈছিল।
লেমটোৰ খীণ পোহৰত অৱশ্যে সেইবোৰ নেদেখি।—

“কি লিখিছা—ময়া ?” —তেওঁ হাঁহি হাঁহি কাগজ খন তুলি
ললে।

—ময়া নিৰ্বাক, নিশ্পন্দ হৈ গ'ল।

অবিনাশে কাগজখন পঢ়িলে,—

“অন্ধৈয় দত্ত,

মোৰ স্বামীৰ অনুপস্থিতিত আপুনি আহি মোৰ লগত এনে ধৰণেৰে
বাহিৰা কথাৰ মেল মাৰিবলৈ চেষ্টা কৰাটো, মই মুঠেই ভাল নাপাওঁ।
ময়েই কয়—জগতৰ কোনেও ভাল নাপাব।—আপুনি কৈছে,—মোৰ
স্বামীয়ে শান্তিৰ লগত বাতি কৰ'বাত ঘূৰে। কিন্তু আপুনি জানো মোৰ
স্বামীক মোতকৈ বেছি জানে ? অনুৰোধ কৰিছোঁ ভবিষ্যতে যেন আপুনি
স্বামীৰ অনুপস্থিতিত নাহে। নতুবা মই স্বামীৰ...

“ময়া,—এইখন কালৈ লিখিছা, অজিতলৈ।” তেওঁ মায়াক ফালে
চালে।...

ময়া নিৰ্বাক, নিশ্পন্দ।

অবিনাশ ওচৰৰ চকীখনত বহি পৰিল। ময়া বান্ধনি ঘৰলৈ
উঠি গ'ল।

সাধাৰণ চিঠিখনেই কিয় জানো, অবিনাশৰ চকুৰ আগলৈ গোটেই

অজীভটো লৈ আছিল। তেওঁৰ তাহানিৰ কম-মেট অজিত দত্ত,—সেই
 লম্পত অজিতটো আজিও পৰিৱৰ্তন হোৱা নাই। অজিত আৰু অৰিনাশ,
 দুয়ো কলেজত একেলগে পঢ়িছিল দুবছৰ। তাৰ পাছত অৰিনাশে
 যেতিয়া ফাৰ্ষ্ট ক্লাচলৈ এম. এ. পাছ কৰে, তাৰ এবছৰৰ পাছতহে অজিতে
 বি.এ. পাছ কৰিছিল। চৰকাৰে যাচি দিয়া কেবাটাও চাকৰি অৰিনাশে
 প্ৰত্যাখ্যান কৰি বাচি ললে প্ৰাইভেট কলেজৰ অধ্যাপনা—এশ টকা
 দৰমহা। আৰু অজিত? ডি এচ পি : বহুত দৰমহা পায়। এবা
 জগতত, বহুত মানুহ আছে,—বেলেগ মনৰ,—বেলেগ ভাৱৰ।—বহুত
 কিবা কিবি ভাব তেওঁৰ মনলৈ আহিল। আজিৰ দিনব দিহিংখৰ
 মানুহবোৰৰ কথা,...লম্পত অজিত দত্তৰ কথা—আৰু সিহঁতৰ বাঢ়ি
 অহা সংঘটোৰ কথা ভাবিবোৰ খেলিমেলি হৈ পৰিল।...এবাৰ ভাবিলে
 ‘মানুহবোৰ মৰি শেষ হোৱাই ভাল।’—কিন্তু আকৌ ভাবিলে, “এটা
 অজিত বেয়া হ’ল বুলিয়েই,—গোটেই জগতখন জানো বেয়া?...ছিঃ,
 কি কথা বোৰ যে ভাবিছোঁ,—জগতখন ইমান ভাল!—মই আছোঁ,
 —মায়া আছে—; আমাৰ সংঘটো আছে। এবা, মোৰ কাৰণে
 জগতখন ভালেই।...পূৰ্ণি পৃথিৱী সদায় ভাল।—সেউজীয়া ধৰণী
 সদায় শুৱনি।—আমি নতুন মানুহ। যুগৰ গৰ্ভত নতুনৰ অঙ্কৰ। পৃথিৱী
 খনক, জীৱনটোক তেওঁৰ বব ভাল লাগিল। ভবিষ্যতৰ সেউজীয়া
 ধৰণীখনলৈ তেওঁৰ মোহটো বাঢ়ি গ’ল।

‘আজি কেইদিন মান মই বব ‘চেটিমেণ্টেল’ হৈ পৰিছোঁ’—নিজে
 নিজকে কৈ তেওঁ ঠিয় হ’য়।—

“মৰিতে চাহিনা আমি সুন্দৰ ভুবনে

মানবেৰ মাজে আমি বাচিবাবে চায়”—

তেওঁ গুণ গুণালে—এনেয়ে।

“ভাত খাওকহি আহক”—মায়াই ভিতৰত পৰা মাত লগালে।—

“মায়া, তোমাক আমাৰ সংঘত ভৰ্তি কৰি লম দেই,”—তেওঁ ৰান্ধনি
 দৰলৈ সোমাই গ’ল।—

...তাৰ পাছৰ পৰা তেওঁলোক এঘাৰজন!.....

হোমেন বৰগোহাঞিয়ে নিজে নিজৰ গল্পৰ বিষয়ে লিখিছে : ‘হোমেন বৰগোহাঞিৰ পঞ্চাশৰ দশকত ৰচিত গল্পবোৰৰ বেছিভাগ চৰিত্ৰই হ’ল ছাত্ৰে’ কথিত men of bad faith । তেওঁৰ গল্পত অস্তিত্ববাদৰ শিক্ষা বিকৃত ৰূপত প্ৰকাশ পাইছে । শৈল্পিক দৃঢ় সংগঠনৰ অভাৱত গল্পবোৰো ৰসোত্তীৰ্ণ হোৱা নাই । তথাপি পঞ্চাশৰ দশকত অসমীয়া কাহিনী-সাহিত্যত প্ৰথমবাৰৰ কাৰণে মানুহৰ মনোজগতলৈ যি অন্তৰ্দৃষ্টি যাত্ৰা আৰম্ভ হৈছিল, হোমেন বৰগোহাঞি আছিল তাৰ অন্যতম পথিকৃৎ ।’

হোমেন বৰগোহাঞি

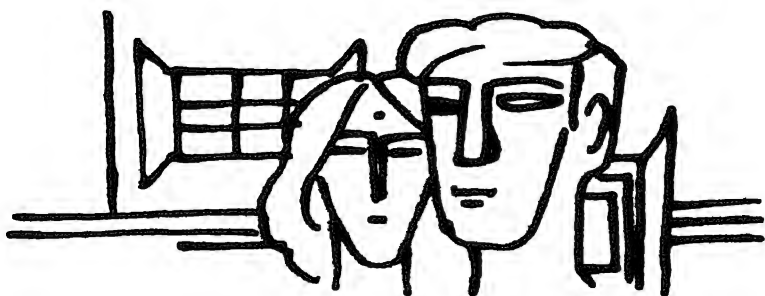
‘আবেলিৰ আলিবাটৰ’ গল্প

মানুহবোৰে হয়তো ভাবে, দুৰ্গাৰ দোকানত সদায় খাবলৈ চাহ খাবলৈ পাওঁ বুলিয়েই, গোটেই আবেলিটো মই ইয়াত বহি বহি আদা মাৰোহি। কিন্তু আচল কথা সেইটো নহয়। তাৰ হোটেলখনলৈ মোৰ অস্বাভাবিক আকৰ্ষণৰ ঘাইকৈ দুটা কাৰণ আছিল। প্ৰথম আৰু সাধাৰণ কাৰণতো হ’ল—হোটেলখনৰ নাম ‘কাফে ইণ্টাৰনেশ্যনাল’—যি নামটোৱে মোৰ মনত, বেমাৰ্কৰ ‘খী কমবেডচ্’ উপন্যাস খনৰ বহুশতাব্দী পটভূমিটোৰ কথা জগাই তোলে। দ্বিতীয় বা ঘাই কাৰণটোৰ কথা ভালকৈ বুজাই ক’বলৈ মই অক্ষম। তথাপিও, ধোৰতে ক’বলৈ গ’লে, যি উদ্দেশ্য লৈ আপোনাসকলে চিনেমা চাবলৈ যায়, সেই একে উদ্দেশ্যকে লৈ মই ঘণ্টাৰ পাছত ঘণ্টা বহি থাকোঁ, ‘কাফে ইণ্টাৰনেশ্যনাল’ৰ মুকলি বাৰাণ্ডাটোত।

মোৰ দৃষ্টিৰ লক্ষ্য হ’ল, আবেলিৰ জনময় আলিবাটটো।

ছকাপ চাহ—আৰু দুটা কচুৰি। .....

কচুৰিৰ লুণীয়া সোৱাদটো প্ৰভাতৰ বোলে বৰ ভাল লাগে। মই কিন্তু ভাল পাওঁ বুনিয়া আৰু জেলেপিহে। আমি জীৱনত পাবখোজা সোৱাদবোৰো, ইমানেই সাধাৰণ আৰু সস্তা। কিন্তু তাকে জানো

পাওঁ ? প্ৰভাতে এইবোৰ কথা নেভাবে। হয়তো লুপ্তজৈও। মই
জাবোঁ।

আলিবাটত মানুহ লাহে লাহে বেছি হৈ আহিছে। আবেলি সদায়
এনেকুৱা হয়। তাতে, বাস্তাটোৰ সেই অংশত, ব্যস্ততাৰ মাত্ৰা আন
ঠাইতকৈ বেছি। ‘কাৰ্কে ইণ্টাৰনেশ্যনাল’ৰ মুখামুখিকৈ দুটা চিনেমা
‘হল’। ‘ড্ৰিমলেণ্ড’ আৰু ‘উৰ্বশী’। তাৰ কাষতে চহৰৰ আটাইতকৈ
ডাঙৰ হোটেলখন। ব্ৰড্‌ওয়ে। চাৰিআলিটোৰ মূৰতে বাছষ্টেণ্ড।
তাৰ আশেপাশে বিজ্ঞা, ঘোঁৰাগাড়ী আৰু মুটিয়াৰ ভীৰ। হেঁচা-ঠেলা—
চিঞৰ-বাখৰ—এক্সিডেণ্ট।

আৰু এঘণ্টামান পাছতে বেলি মাৰ যাব। বিজুলী বাতিৰ মলিন
হালধীয়া পোহৰত, গধূলিৰ ধূসৰ এক্সাৰখিনি হয়তো কৰুণ আৰু বেদনাময়
ধেন দেখাব। আৰু সোঁ মানুহবোৰ—যাক আমি আদৰ কৰি মাতো
Men in the street—সিহঁতৰ গভীৰ নিশ্বাসে বাতিৰ বতাহখিনি
সেমেকাই তুলিব।

বহি আছিলোঁ কিবা কিবি বোৰ ভাবি ভাবি। মোৰ কেওকাষ
ঘেৰি, এখন শব্দ-সমুদ্ৰ। ঘৰ-ঘৰণি শব্দ তুলি, লৰী-মটৰ বোৰ আহে
আৰু যায়। চিনেমা হলৰ ‘বুকিং উইণ্ড’ত, টিকেট কৰিব নোৱাৰা
মানুহবোৰে বিকট চিঞৰমাৰি উঠে। বাস্তাত ফেৰীৱালাবোৰে স্তব
লগাই লগাই গাই যায়—‘চীনাবাদাম—চীনাবাদাম ভজা’।.... ওচৰৰে
পানৱালাটোৰ দোকানৰ ‘ফিলিপচ্’ ৰেডিঅ’টোত ঘৰ-ঘৰাই বাজি থাকে,
এটা বীভৎস হিন্দী কোৰাছ।

ইমান কোলাহলৰ মাজতো, মই বহি থাকোঁ। তন্ময় হৈ।

হঠাতে প্ৰভাতটোৱে বলিৱাৰ দৰে চিঞৰি উঠিল—“ঐ, চাচোন, চা
—সৌখন—”

সি আঙুলিয়াই দিলে চিনেমাৰ প’ষ্টাৰ এখনলৈ। All this and
Heaven too। বেটি ডেভিছৰ শাস্ত কৰুণ মুখখন দেখি, তাৰ মনত
কি ভাব হৈছিল, ক’ব নোৱাৰোঁ, মই নিজে কিন্তু ক্ষন্তেকৰ কাৰণে

অভিভূত হৈ পৰিলে। গম্বলিৰ খুসৰ পটভূমিত শিল্পী মুখ এখনৰ বেদনাৰ অভিব্যক্তি—মোক উন্নয়ন কৰি তুলিবলৈ যথেষ্ট। ইয়াৰ পাছত, বাস্তৱৰ প্ৰত্যেকটো দৃশ্যই মোৰ মনত গভীৰ বেথাপাত কৰিব—সেই কথা মই জানো।—“এই, পইছা আছে?”

—“পইছা কোঁল? ছিগাৰেট খাব?”

—“ধেং। তই মোক ছিগাৰেট খোৱা কেতিয়া দেখিছিলি? চিনেমা চাওঁ।”

জেপত হাত দি চালে, পইছা মুঠেই ছটা আছে। বেচেৰা হতাশ হ’ল। সি চিনেমা চায়, ধুনীয়া ছোৱালীৰ দেহৰ লাস্য, চকুৰ কামাৰ্ত আত্মন আৰু মুখৰ মিচিকিয়া হাঁহি চাবলৈ। মহানগৰীৰ জনময় ৰাজপথৰ এই অসীম বৈচিত্ৰ্য—তাৰ কাৰণে তেনেই নিৰ্বৰ্ণক।

বেটি ডেভিছৰ প্ৰকাণ্ড ছবিখনলৈ চাই চাই, সি বেজাৰ মনেৰে বহি ব’ল।

ধুনীয়া ‘প্লাইমাউথ’ গাড়ী এখন বিশ্বাসবদে ধপলিয়াই আহি, সশব্দে আমাৰ আগতে ‘খাবা’ হ’লহি। ৰাজখোৱাৰ ঘৰৰ গোটেই কথা আহিছে ‘All this and Heaven too’ চাবলৈ। গাড়ীৰ পৰা নামিয়েই, আমাৰ আগত চেও ধৰি থিয় হ’ল এগৰাকী আধুনিক গান্ধী ; তেওঁৰ গভীৰ ক’লা চকুহালৰ একোণত, আমাৰ প্ৰতি অসীম অৱজ্ঞা আৰু অনুকম্পা।

মেম্বলী ৰাজখোৱা। কলেজৰ মিউজিক চেফ্ৰেটাৰী।

মেম্বলীক দেখিয়ে, প্ৰভাতৰ চেতনা বিলুপ্ত প্ৰায়। ছোৱালীৰ প্ৰতি তাৰ অস্বাভাৱিক অনুৰাগৰ কথা মই জানো। বাটত ধুনীয়া ছোৱালী এজনী দেখিলেই সি মোক কয়—“এই, চাই থাকিব, মই যদি প্ৰভাত হওঁ, তেন্তে এইক বিয়া কৰিহে এৰিম।” মই কিন্তু ভাবিছিলোঁ। মেম্বলীৰ মাকৰ কথাহে। ৰাজখোৱাৰ মৃত্যু হোৱা আজি এবছৰো পাৰ হোৱা নাই। ছমোনীয়া গাটো জোকাৰি জোকাৰি মুখত তামোলৰ সেলেঙী লগাই, তেওঁ আহিছে চিনেমা চাবলৈ। তেওঁ জানো পঢ়িব

পাৰিচ চাৰ্জচ্, বদ্যাবৰ সেই ভদ্যাবহ ৰুপে হাঁহিটো—য'ত ফুটি উঠিছে
জীৱন আৰু জগতৰ প্ৰতি নিৰ্মম অক্লুপ্ৰা ?

পাহৰি গৈছিলোঁ। পাহৰি গৈছিলোঁ যে ৰাজখোৱানী চ'চাইটি
লেডী !

প্ৰভাতে নেজানে, জীৱনৰ প্ৰকৃত ৰূপটো কি। আমি কলেজত পঢ়ি
থকা দিনৰে কথা। মেঘালীৰ বায়েক দীপালীও আছিল কলেজৰ
মিউজিক চেফ্ৰেটাৰী। তাইৰ কথা ভাবিলেই, মোৰ মনত পৰে মূলক্বাজ
আনন্দৰ 'কুঙ্গী' উপন্যাসৰ মিচেছ মেনিঙৰ কথা। আধুনিক ভ্ৰম্যমাজত
এই মিচেছ মেনিঙৰ সংখ্যা বৰ কম নহয় ; বৰং দিনে দিনে বাঢ়িছে
আহিছে। ইন্টেলেকচুৱাল বুলি খ্যাতি থকা যি কোনো মানুহেই—
জেহ'ল লাগে সেই ইন্টেলেকট যিমনেই ভেঁজাল বা কৃত্ৰিম নহওক—
সিহঁতক সাক্ষ্য-ভ্ৰমণ বা নৈশ-বিহাৰৰ সংগিনী হিচাপে পাব পাৰে।
দীপালীৰ লগত মোৰ পৰিচয়, তেনে এটা চেলু লৈয়ে। কলেজৰ সঙ্গীত
সন্মিলনত, মোৰ মুখত 'চীজাৰ এণ্ড ক্লিঅ'পেট্ৰা'ৰ চীজাৰৰ আবৃত্তি আৰু
'হেমন্ত মুখাৰ্জী মাৰ্কা' আধুনিক গান শুনি বেচেৰী মোৰ কাৰণে তেনেই
পাগলী হ'ল। ঘৰলৈ গৈয়ে চাকৰটোৰ হাতত পঠাই দিলে সন্তীয়া
এখন প্ৰেম-পত্ৰ। ময়ো বিশেষ নভবাকৈয়ে উত্তৰ দি দিলোঁ—

মৰমৰ দীপালী ৰাজখোৱা,

প্ৰেম কি বস্তু, মই ভালকৈ চিনি নেপাওঁ। ছোৱালী বিয়া কৰিম
বুলি প্ৰতিশ্ৰুতি দি লোকৰ টকাৰে কলেজ খেলাইছোঁহি। প্ৰেম,
উচ্চাকাংক্ষা, কোমলতা—হৃদয়ৰ সকলো সম্পদ—কেইটামান টকাৰ
বিনিময়ত লোকৰ ওচৰত বন্ধক দি থৈছোঁ। মোৰ ইন্টেলেকটৰ নামত,
আপোনাৰ কুমাৰী অন্তৰৰ যি মোহ আৰু কামনা আজি উজ্জ্বল হৈ
উঠিছে—তাৰ বাবে ধন্যবাদ। এটা প্ৰশ্ন কৰোঁ—উত্তৰ দিবৰ সং সাহস
আপোনাৰ হ'বনে ? যদি ক'ওঁ, মই sexually impotent—তেতিয়াও
মোৰ প্ৰতি আপোনাৰ প্ৰেম অক্লুপ্ৰ থাকিবনে ? যদি থাকে জনাব।
আপোনাৰ আবেদন বিবেচনা কৰি চাম। ইতি—

মোৰ উত্তৰ পাই দীপালী ৰাজখোৱা মুহুৰ্ গৈছিলনে নাই ক'ব নোৱাৰে। কিন্তু এটা কথা ভাবি মোৰ গৰ্হ হয় যে—প্ৰেমৰ চিঠিৰ এনেকুৱা উত্তৰ মোৰ বাহিৰে আৰু কোনেও দিয়া নাই। জীৱনৰ নগ্ন ৰাস্তৰ বোৰক অশ্বীকাৰ কৰি লাভ নাই,—সিহঁতৰ মুখামুখি হ'বৰ দিন আহিছে—এয়ে মোৰ বিশ্বাস ॥

প্ৰভাতে হয়তো মনে মনে আঘাত পালে। সৰুৰে পৰাই সি শুনি আহিছে—‘সদায় সঁচা কথা ক’বা’, ‘ছখীয়াৰ পুতৌ কৰিবা’, ‘প্ৰেম স্বৰ্গীয় বস্তু’—আৰু ক’ত কি। জীৱনৰ নিৰাভৰণ ৰাস্তৰ ৰূপটো এতিয়াও তাৰ চকুত পৰা নাই। মোৰ কথাবোৰ শুনি শুনি, তাৰ মুখত চিন্তাৰ চাপ ফুটি উঠিল। সেই সন্মোগতে, মই তাৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিলে। আবেগৰ আলিবাটটোলে—ঘ’ৰ প্ৰতিটুকুৰা শিলৰ বুকুত লুকাই আছে হেজাৰ দিনৰ হেজাৰ মানুহৰ অকথিত গল্প।.....

সেই বুঢ়া চীনাটোক মই চিনি পাওঁ বহুত দিনৰ পৰাই। বজাৰ কৰি সি ঘৰলৈ ঘূৰি আহিছিল ॥ এহাতে এটা চীনাহাঁহ—আনহাতে এটা প্ৰকাণ্ড বন্ধা কৰি। কণ কণ চকুহালত জীৱনটো বুজি নোপোৱাৰ অৰ্থহীন কৰণ হাঁহি। মোক দেখিয়েই সি দূৰতে ধেক্‌ধেকাই হাঁহিবলৈ ধৰিলে।

“গুড্‌ ইভ্‌নিং !”

এই আৰম্ভ হ’ল প্ৰভাতৰ প্ৰশ্ন। একো কথাৰেই সি সুধিবলৈ বাকী নেৰাখে। “তই তাক চিনি পালি কেনেকৈ ?”

তাৰ সোধাৰ ধৰণ দেখিয়েই বুজিলো বহুত কথাই আজি ক’ব লাগিব তাক। যি বোৰ স্মৃতি আছিল মোৰ জীৱনৰ বেদনাময় সঞ্চয়—অবাঞ্ছনীয় অভিজ্ঞতা—সেইবোৰো অনেক প্ৰকাশ কৰিব লাগিব তাৰ আগত।

ডাঙৰ নগৰত ভাৰা ঘৰ বিচাৰি পোৱা কিমান টান, সেই কথা একমাত্ৰ ভুক্তভোগীয়েহে বুজে। তেনে এটা অৱস্থাত পৰিয়ে, এবাৰ মই থাকিবলৈ বাধ্য হৈছিলোঁ। এনে এখনা ঠাইত, ঘ’লৈ দিনৰ পোহৰত যাবলৈ মানুহে

সংকোচ কৰে। এটা দীক্ষণীয়া ঘৰ। বাৰটা কম। আটাইবোৰ ভাৰালৈ দিয়া হয়। মই থাকিবলৈ লৈছিলোঁ। একেবাৰে মূৰৰ কমটোতে।

সেই বুঢ়া চীনাটো আছিল মোৰ ওচৰৰ কমটোতে। লগত তাৰ বৈপীয়েক আৰু বাৰ ভৈৰ বছৰীয়া ল'ৰা এটা। সি নিজে কাৰখানাত মিস্ত্ৰী কাম কৰে। বেচেৰা বৰ ভাল মানুহ। তাৰ মন ভালৈ থাকিলে—টকা-পইছাৰ চিন্তাই মূৰ গৰম কৰি নাৰাখিলে—সি মাজে-মাজে মোৰ ওচৰলৈ আহে। কথাবাতা পাতে নানা ধৰণৰ। সি যেতিয়া চকু কেইটা মুদি মুদি, মুখখনত এটা কৰুণ হাঁহি ফুটাই, শূইনাল চাই চাই, জীৱন সম্বন্ধে তাৰ ধাৰণা, তাৰ ফিলচফি ক'বলৈ আৰম্ভ কৰে, মই তাক ভুল কৰি পলাওঁ। ভাবোঁ, ই নিশ্চয় 'কনফিউছিয়াচ' বা 'লাউ-ছেৰ' দ্বিতীয় অৱতাৰ।

জীৱনক জানিবৰ এটা ব্যাঘ্ৰ প্ৰেৰণাই, লাহে-লাহে মোক তাৰ ঘনিষ্ঠ সংস্পৰ্শলৈ আনি দিছিল। নানা বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতাবে ভৰা তাৰ জীৱনটো। তাৰ ভিতৰত তিৰোতা সম্বন্ধে অভিজ্ঞতাই যেন আটাইতকৈ বেছি। জীৱনৰ কোনো অৱস্থাতেই সি সুখী হোৱা নাই, সন্তুষ্ট হোৱা নাই। তাৰ জীৱনটো যেন এটা আকাশমুখী প্ৰশ্ন। —এটা বোকা অভিযোগ। তিৰোতাক লৈয়ে সি জীৱনৰ বেছি ভাগ খেলা খেলিলে; কিন্তু কোনো তিৰোতাই তাক তৃপ্তি দিব নোৱাৰিলে। তাৰ মতে 'তিৰোতাৰ পদ্বীপ'ৰ কোনো অৰ্থ ই নাই।

শিল্পী গঁগাৰ দৰেই সিও বিশ্বাস কৰে, “কেই অনা মান পইছা দিলেই তিৰোতাৰ কোমল মাংস পোৱা যায়, কিন্তু আত্মাৰ শাস্তি অক্ষুণ্ণ থাকে।”

তাৰ এই মাৰাত্মক ফিলচফি শুনি মই ভয়ত শিহৰি উঠিলোঁ। এই হেন দাৰ্শনিকৰো এটি সহজ বদনাম আছিল এই যে, সি মদ খায়। আৰু ধাৰ্ম্ম অলপ বেছিকৈয়ে। যিদিনা মাত্ৰা বেছি হয় সেইদিনা বৈপীয়েক আৰু পুতেকক আধামৰা নকৰালৈকে তাৰ শাস্তি নেথাকে। মানুহটোৰ ইমানবোৰ ভয়াবহতা স্বৰ্গেও মই তাক ভাল পাইছিলোঁ। কাৰণ—

তাৰ এই 'চিনিচিজিম'ৰ গুৰি ক'ত মই জনো। মই জনো সি কিয়
তাৰ নিজৰ মাইকীক, নিজৰ পুতেকক অত্যাচাৰ কৰে অমানুষিকভাৱে।
তাৰ কাৰণ বিচাৰিলে হয়তো পোৱা যাব, এটা পছিল সমাজ ব্যৱস্থাত
গঢ় লৈ উঠা তাৰ মানসিক বিবৰ্তনত। নীতিশাস্ত্ৰৰ দোহাই দি তাক
ঘিণ কৰা মানে, নিজকে কাঁকি দিয়া। .....

এদিন হঠাতে আৱিষ্কাৰ কৰিলোঁ তাৰ বৈশীয়েক চীনা নহয়। তাই
অসমীয়া। যুদ্ধৰ দিনত মিলিটাৰী চিপাহীৰ দাবা ধৰিভা হৈ, তাই
সমাজৰ পেলনি যোৱা আৱৰ্জনাৰ পৰিণত হৈছিল। বুঢ়া চীনাটোৱে
পুৰ্তো কৰি বুটলি আনি, তাইক তাৰ সহধৰ্মিণীৰ আসনত বহুৱালেহি।
ভাবিলোঁ ভালেই হ'ল তাইৰ পক্ষে। কিন্তু নহয়। তাতোকৈ বিনয়কৰ
সংবাদ অপেক্ষা কৰি আছিল মোৰ কাৰণে। গম পালোঁ, কেইদিনমানৰ
পাছত।

বুঢ়ৰ চাকৰিৰ টকাৰে মদ আৰু অন্ন-সংস্থান দুয়োটা জোৰা নমৰা
হৈ আছিল। তাতোকৈ ডাঙৰ কথা সি দিনে দিনে বুঢ়া (!) হৈ
আছিল। বাস্তৱ দৃষ্টিভংগীৰ পৰা, জীৱ সত্যীক্ষৰ মূল্য তাৰ ওচৰত
স্বাভাৱিকতে কমি আছিল। অৱশেষত, এবটল মদ আৰু আধাসেৰ
চাউলৰ কাৰণে সি বৈশীয়েকক বাধ্য কৰিলে ৰাজপথত বাতিৰ এন্ধাৰত
থিয় হৈ থাকিবলৈ।

ৰাজপথত নেনামিলেও চলে। কিন্তু ঘৰত পুতেকটো আছে। সি
বৰ দুৰ্দাস্ত।

বহুত দিনৰ আগেয়ে বিশ্বাস কৰিছিলোঁ—জীৱন বাৰ্ণাৰ্ডৰ বক্তৃতা
নহয়, বাষ্ট্ৰ'ল্ড ৰাছেলৰ দৰ্শন নহয়, জীৱন হ'ল গ'কীৰ গল্প। কিন্তু এই
ম'ল্লুজনীৰ নিচিনা চৰিত্ৰ মই গ'কীৰ গল্পতো পোৱা নাই। তাই অকল
মোৰেই আৱিষ্কাৰ। মোৰেই স্কলভ পৰিচয়। তাই একেধাৰে মাড়,
বৈশী আৰু বেণ্ডা।

গধূলি হৈ আহিল।

বাস্তাটো লাহে লাহে নিজান হৈ আহিছে। চিটিবাহু খনৰ কণ্ঠকটোৱে চিঞৰ লগাইছে—“নালীয়াপুল—জানোৱালা।” বাহু-
ষ্টেণ্ডটোৰ মূৰলৈ মাটিতে লেপেটা কাড়ি বহি বিস্মাৱালা কেইটামান
জুৱাখেলত মগ্ন। চাৰি আলিটোৰ চুকত ডাষ্টবিনটোৰ কাষতে অকলশৰে
ধিয় হৈ আছে এজনী বুঢ়ী ভিক্ষাবিণী। ঘৰলৈ ঘূৰি যোৱাৰ আগ
মুহূৰ্ত্তত ভাগৰত হয়তো অকণমান জিৰাইছে। তাইৰ মূৰৰ ওপৰত
চিনেমাৰ সেই প'ষ্টাৰখন। বেটি ডেভিছ।

All this and Heaven too !

বাস্তাৰ অ'ত ত'ত খণ্ড, বিক্ষিপ্ত টুকুৰাটুকুৰ জীৱন।

আমাৰ ঘৰৰ ওচৰৰে বুঢ়া কেৰাণীজন ঘূৰি আহিছে এতিয়াহে।
শুকান, অস্থিচৰ্মসাৰ দেহা। অফিচ যদিও তিনি বজাতে ছুটী হয়, তেওঁ
ঘূৰি আহিব পাৰে পাঁচটাতহে। আহোঁতে একেবাৰে বজাৰ কৰি আছে।
কুহুৰ, কুহুৰাক কাঁহি, চকু মুদি মুদি খোজকাঢ়ে বেচেৰাই।

প্ৰতি দিন অফিচলৈ যোৱা আৰু ঘৰলৈ ঘূৰি অহা, বজাৰ কৰা আৰু
ভাত খোৱা, খোৱা আৰু সন্ধান জনম দিয়া ; বছৰৰ পাছত বছৰ পুৰুষৰ
পাছত পুৰুষ, এইবোৰ মানুহৰ জীৱন চলি যায় এইদৰেই। নিতান্ত
গতানুগতিক ভাৱে। সিহঁতৰ জীৱনত কোনো গল্প নাই, বৈচিত্ৰ নাই।
Birth Copulation and Death : Thats all, thats all, thats all !

ৰাতি যথেষ্ট হ'ল। এখোজ জুখোজকৈ ঘৰলৈ আগবঢ়িলে।
লাইটপ'ষ্ট এটাতে আউজি ধিয় হৈ আছিল এজনী পাগলী ভিক্ষাবিণী।
আমাক দেখিয়েই উচ্ছসিত হাঁহিৰ ধলকনি এটা জুলি তাই আমাৰ
ওচৰলৈ আগবাঢ়ি আহিল।

—“বাবু, তিনিদিন চাহ খোৱা নাই—বাবু। ভাত খুব খাইছোঁ ;
কিন্তু চাহ...হি: হি: হি:।”

তাইৰ চেহেৰা আৰু পোছাক-পৰিচ্ছদ দেখি, অকল ষণ লাগে বুলি ক'লে ভুল কৰা হ'ব। বন্ধান্ততা দেখুৱাবৰ জোখাৰে আমাৰ জেপ গধুৰ নাছিল। কোনোমতে নাকত সোপা দি আঁতৰি আহিলোঁ। যথেষ্ট দূৰ অহাৰ পাছত প্ৰভাতে মাত লগালে—

—“আচ্ছা, তাইতো ভাত খুব খাইছে, কিন্তু চাহ খাবলৈ নেপায় কিয় ?”

পথৰ এই সৰ্বহাৰা ভিখাৰীবোৰে কুকুৰ-মেকুৰীৰ দৰে কেনোঁক ভাত সংগ্ৰহ কৰে, সেই কথা প্ৰভাতে হয়তো নেজানে। মই তাৰ প্ৰশ্নৰ কোনো উত্তৰ নিদি মনে মনে থাকিলোঁ।

ফৰাচী-বিশ্বৰ যুগৰ কথা। ফ্ৰান্সৰ ৰাণী আছিল আৰিয়েটা। এদিন ফুৰিবলৈ গৈ তেওঁ দেখিলে, মহানগৰীৰ বাটে-পথে কংকালসাৰ ভিখাৰীৰ মিছিল। সিহঁতৰ সকলোৰে মুখত এটা মাত্ৰ প্ৰাৰ্থনা, ‘কটি লাগে।’ কাণ্ড দেখি ৰাণীৰ আৰু বিশ্বয়ৰ পকিসীয়া নাই। আচ্ছা, সিহঁতে যদি কটি খাবলৈ নেপায়, তেন্তে কেঁক নেখায় কিয় ?

ঘৰলৈ গৈয়ো সুখ নাই। সত্ততে মোক আহ্বান কৰে আবেলিৰ আলিবাটটোৱে। তাৰ সকলো বৈচিত্ৰ্য আৰু ম্লানতাৰে।

ভাবিবৰ চেষ্টা কৰোঁ সিহঁতৰ কথা। ৰাস্তাৰ সেই মানুহবোৰৰ কথা। সিহঁতৰ জীৱনত কোনো গল্প নাই। আছে যদিও সি সেই সাধুকথাৰ গল্পৰ দৰেহে ; এজন মানুহৰ এটা ধানৰ ভঁৰাল আছিল। ভঁৰালৰ বেৰত এটা মাত্ৰ বিজ্জা আছিল। সেই বিজ্জাইদি এটা ঘনচিৰিকা সোমাল আৰু, ধান এটা লৈ উৰি গুছি গ'ল। তাৰ পাছত আৰু এটা ঘনচিৰিকা সোমাল, সিও ধান এটা লৈ উৰি গুছি গ'ল। তাৰ পাছত ? আৰু এটা ঘনচিৰিকা আছিল ... ইত্যাদি।

প্ৰভাতটো শুই পৰিছে। ৰাতি কিজানি বহুত হ'ল। ওচৰ বকুৱাইঁতৰ ঘৰৰ পৰা কেঁচুৱা ল'ৰাৰ নেৰা-নেপেৰা কান্দোনৰ শব্দ—বুড়াহুত উটি আহিছে। এই নিস্তব্ধ গহীন ৰাতি—অকলশৰে বহি বহি কি

কথা ভাবিবৰ মন যায় বাক ? খিৰিকি খনেদি দেখি থাকোঁ—কান্দি থকা কেঁচুৱাটোক নিচুকাবলৈ বন্ধানীৰ আশ্ৰয় চেষ্টা। অলপ দূৰত্বে, বন্ধাই নিশ্চিন্ত মনে বিছনাত শুই থাকে। মাজে মাজে গৰ্জি উঠে ঘৈণীয়েকৰ ওপৰত। যেন কেঁচুৱাটিৰ সকলো দায়িত্ব অকল ঘৈণীয়েকৰেই। তেওঁৰ তাত একো নাই !

ভাবিবৰ মন যায় এটা কথা। এই ঘৰত এজনী মাইকী মাতৃহ থকা হ'লে কেনে হ'লহেঁতেন। মোৰ মাইকী ! আঠাইছ পাৰ হৈ, মোৰ বয়স এইবাৰ ঊনত্রিশত সোমাল। বিয়া কৰিবৰ বয়স দেখোন কাহানিবা হৈ গ'ল। এজনী মাইকী থকা হ'লে ! অজুভাৰ কৰিবলৈ পোৱা হ'লে, দুখন শুভ্ৰবৰত চেনেহী হাতৰ কৰণ কোমল স্পৰ্শ ! এই সৰু ঘৰখন তাই সজাই ৰাখিলেহেঁতেন আটোমটোকাৰিক। মোৰ কেওবায় ঘেৰি সৃষ্টি কৰিলেহেঁতেন মোহ আৰু মৰমৰ এটি আৱেষ্টনী। মোৰ নিঃসঙ্গ ৰাতিবোৰ মধুৰ কৰি তুলিলেহেঁতেন তাইৰ কোমল সাহচৰ্যৰে।

কিন্তু তাইবোতো এদিন সম্ভান হ'ব ?

অৰ্ধভুক্ত অৰ্ধনগ্ন হৈ সিহঁত ডাঙৰ হ'ব, সিহঁতে মাত্ৰ, বৃদ্ধি কৰিব আলিবাটৰ 'জানোৱাৰ'ৰ সংখ্যা। মোৰ চকুৰ আগতে ভাঁহি উঠে হেজাৰ চিনাকি-অচিনাকি মুখ। সেই কংকালসাৰ বুঢ়া কেৰাণীটো, জীৱন বিদ্বেষী চীনা মিল্লীটো, সেই পাৰ্গলী ভিক্ষাবিলীজনী। নাই, নাই মই সেইটো কেতিয়াও হ'বলৈ নিদিও। মোৰ সৰ্বাঙ্গ ৰূপি উঠিল সেই কুংসিং সম্ভাৱনাত।

কালিাল দেওবাৰ। দেৱিকৈ শুই উঠিলেও চলিব। পঢ়িম বুলি উলিয়াই লগো ইলিয়টৰ কাব্য-গ্ৰন্থ এখন। Birth, Ccpulation and Death, Thats all, thats all, thats all.

.....ভেতিয়াও শেষ হোৱা নাই বন্ধানীৰ কেঁচুৱা ল'ৰাটোৰ বিৰক্তিকৰ কান্দোন।

ৰঙা মেঘৰ এচপৰা ! একো অসাধাৰণ গল্প নহয়। শব্দতৰ প্ৰথম কুঁৱলীখিনি যিমান সাধাৰণ, বাতি তামোল গছৰ পাতৰ পৰা টপৰ টপৰ শব্দ কৰি নিয়ৰ পৰা যিমান সাধাৰণ, ফেচু চবায়ৈ পথাৰৰ মাজেৰে বুঢ়া এজাৰ গছৰ পৰা বতাহে উৰাই অনা ছাইবোৰ খপিয়াই খোৱা যিমান সাধাৰণ—ঠিক সিমানেই সাধাৰণ দ্বিজেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ গল্প ‘ৰঙা মেঘৰ এচপৰা’। কিন্তু লেখকৰ স্নিগ্ধ ভাষা, সুস্বাদু পৰ্যবেক্ষণ আৰু গল্পৰ পটভূমি আৰু চৰিত্ৰৰ লগত একাত্মতাই এনে এটা পৰিবেশ সৃষ্টি কৰিছে যে গল্পটো পঢ়ি শেষ কৰাৰ পিছত আমি এটা কবিতা পঢ়াৰ নিচিনা বেদনা অনুভৱ কৰোঁ।

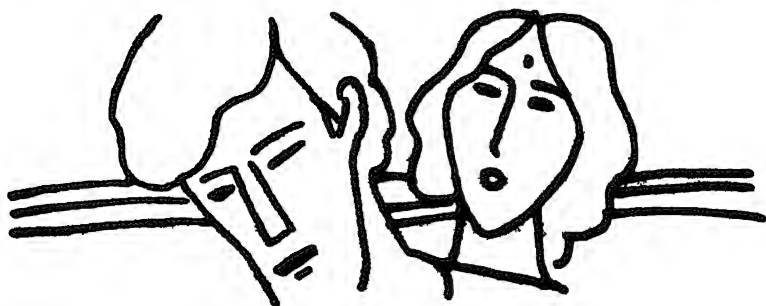
বঙা মেঘৰ এচপৰা

আবেলি তিনি বজাত গুৱাহাটীৰ পৰা আহি যোৰহাট নগৰ পালোহি। ওৰে বাটত মানুহৰ ঠেলাহেঁচা আৰু নিশা উজাগৰে কটাই মনত বৰ বিৰক্তি লাগিছিল। নগৰৰ পৰা তিনি মাইল দূৰৰ বালি গাঁৱতে মোমাইদেউহঁতৰ ঘৰ। আলিবাটেৰে গ'লে তিনি মাইল হয়, পোনাই গ'লে মুঠেই দুই মাইলমান হ'ব। বাটতে দিচৈ খন পাৰ হৈ যাব লাগে। বাঁহৰ দলং দিয়া থাকে।

যোৰহাট নগৰত আপোন মানুহ মোৰ ভালেখিনি আছে। তথাপি মই মোমাইদেউহঁতৰ ঘৰত থাকিহে ভাল পাওঁ। আইতা আৰু মামীহঁতৰ পৰা বেছি মৰম চেনেহ পাওঁ গুণেই হ'বলা। মোমাইদেউহঁতে আকৌ পোনে পোনে তেওঁলোকৰ ঘৰলৈ নগ'লে বেয়া পায়। সেই কাৰণে মই মৰিয়নীৰ বাচৰ পৰা নামিয়েই মোমাইদেউহঁতৰ ঘৰলৈ পথকৰা বাটেদি খোজ ললোঁ।

বাটতে মালো পথাৰ।

মাঘমহীয়া আবেলিৰ বঙা বেলিটো বহল পথাৰ খনৰ সিমূৰেদি ডুব গৈছে। পথাৰৰ শুকান নৰাবোৰ সোণ-হালধীয়া বৰণেৰে তিব্বিৰাই উঠিছে। দূৰৈত কোনোবা ল'ৰাই নৰাণিত জুই লগাই দিছে। ধোঁৱাবোৰ আবেলিৰ সেমেকা বতাহৰ মাজেদি পাক ঘূৰি খাই খাই

ওপৰলৈ উঠি গৈছে। দুটি এটি ফেচু চৰায়ে পথাৰৰ মাজেৰে বুঢ়া এজাৰ
জোপাৰ পৰা বতাহে অনা ছাইবোৰ খপিয়াই ধৰিছেহি।

লাহে লাহে শিৰ্শিবকৈ জাৰ লাগিবলৈ ধৰিলে। বেলিটোৰ খীণ
উমকণে খুব কম পৰিমাণেহে জাৰ কৰাব পাৰিছিল। দূৰ্গত গাঁৱৰ
কাষৰ পথাৰৰ ওপৰত ধোঁৱাবোৰ সেৱা পাতি ওপঙি ফুৰিছে। তাহানিখন
এই ধোঁৱাবেই আমাক সন্ধিয়াৰ আগজাননী দিয়ে। পথাৰৰ নৰা পুৰি
টকলা কৰি, তাত টেঙা খেলিবলৈ তেতিয়া এৰি নাইবা হাঁতোৰা লৈ
পথাৰত চোঁচোৰ খানিবলৈ তেতিয়া এৰি ঘৰযুৱা হৈছিলো। কিয়নো
ঘৰত সন্ধিয়া লগাৰ আগতে খিড়িকিবোৰ জপাব লাগে আৰু গোসাঁই
ঘৰত চাকি দিওঁতে ডবা শঙ্খ বজাব লাগে। মোমাইদেউহঁতে মৰম কৰে
যদিও সময়ত এই দুটা কাম নকৰিলে খং কৰিছিল।

কয়লাৰ ধোঁৱাবে ক'লীয়া হোৱা এড়ি কাপোৰখন গাত মেৰাই লৈ
খোজ দিলো। গৰখীয়া দ'লৰ বাঁহনিৰ তলে তলে বালিবাটটো। কিমান
বাৰ সৰুতে নগৰৰ স্কুলত পঢ়োঁতে এই বাটেদি অহা-যোৱা কৰিছোঁ, কিন্তু
আজিও সেই সকলোবোৰ পুৰণি কথা মোৰ স্পষ্টকৈ নতুনকৈ মনত পৰে।
এই গৰখীয়া দ'ল — আজিও ইয়াত গৰখীয়া ল'ৰা আছে। এতিয়াও
ইয়াৰ চেমনীয়া ল'ৰাই আঁঠুমুৰীয়া কানি এডোখৰ পিন্ধি হাতত এডাল
এচাৰি লৈ পথাৰত গৰু চৰায়। আজিও ইয়াৰ গৰখীয়া ল'ৰাই হাতত
ককায়েক বা বাপেকহঁতৰ ম'হৰ শিঙৰ পেঁপা লৈ নতুবা কুমলীয়া নৰাৰ
পেঁপা বজাই গৰু চৰায়। এবাবাৰীৰ পকা কোটকোৰা টেঙা গছত খুচি
শুকাই খায়।

এনেকুৱা গৰখীয়া-ল'ৰাই হেনো এসময়ত ফৰিং বলি দি পূজা
কৰিছিল। পিচে এদিন এটা গৰখীয়াই তাৰ পালত ফৰিং বিচাৰি
আনিব নোৱাৰাৰ বাবে আনবোৰে তাকে বিৰিণা পাতেৰে বলি দিলে।
তেতিয়াৰ পৰাই এই ঠাইছোৱাৰ নাম গৰখীয়া দ'ল।

মনত সৰু কালৰ বহুতো ঘটনাই লাহে লাহে ভূমুকি মাৰিবলৈ
ধৰিলে। আগবাঢ়োঁ মানে আগৈয়ে চিনি পোৱা বস্তুবোৰ আধা-ম'চ

ধোৱা ছবিৰ নিচিনাকৈ দেখা দিবলৈ ধৰিলে। মকাল বাঁহ জোপাৰ তলৰ শিয়ালৰ গাঁত ছটা এতিয়াও আছে আৰু কোনো গৰখীয়াই মৰা নাই যদি শিয়াল-শিয়ালী হালো হয়তো তাত আছে।

বালি বাটটো উত্তৰাজ্ঞানৰ কাষেদি গৈছে। উত্তৰাজ্ঞানখন এখন শ্মশান। সেই বুঢ়া মদাৰ জোপাৰ ছটা এটা বঙা ফুল ফুলিছে। তাৰ তলতে মোৰ চেনেহৰ ককাদেউতাক এদিন খৰি দিছিলোঁ। মদাৰ জোপাৰ ফুলবোৰ যেন তাত খৰি দিয়া মানুহবোৰৰ তেজৰে বঙা হৈ উঠিছে। সেই বুঢ়া মদাৰৰ তলতে আজিও পুৱা চাগৈ আৰু কোনোবা এজনক খেলিহি। ভেটিটোৰ পৰা এতিয়াও ধোৱা বালি আছে। মাটিৰ কলহটো ইতিমধ্যে কোনোবাই দলিয়াই ভাঙি থৈ গৈছে। তাৰ সমাধিৰ পাৰ্থিৱ শেষ সম্বল মাটিৰ ঘৰটো কোনোবাই ভাঙি থৈ যায়। কাউৰী-জনীয়েনো সেইখিনি ক'ব বিচাৰিছে বাক? অলপ ভয় লাগিছে। মোৰতো ভালেখিনি আপোন মানুহেই ইয়াতে উপনিবেশ পাতিছে।

পশ্চিমৰ দিগন্তত তেতিয়া হেঙুলীয়া আভা এটাৰ বাহিৰে আন একো নাছিল। আৰু তাৰেই খীণ পোহৰত মই মোমাইদেউহঁতৰ গাঁৱৰ আলিয়েদি আগবাঢ়িলো।

গোপীৰাম কাইৰ ঘৰৰ আগৰ মাটিমিঠা আম জোপা মৰিল। শুকান আম জোপা গীৰ্জাৰ আগৰ বীশুখীষ্টৰ মূৰ্তিৰ নিচিনাকৈ পদূলিৰ মূৰত ঠিয় হৈ আছে। তাহানিখন সৰুতে আমি দিনৰ দিনটো এই আম জোপাৰ তলতে থাকোঁ। আম খাওঁ আৰু আলিবাটৰ ওপৰতে টাং-গুটি খেলো। আমি খেলা ঠাই ডোখৰতে টাং-গুটিৰ গাঁত সোৱা আছে। এতিয়াও ইয়াৰ ল'ৰাই চাগৈ টাং-গুটি খেলে। কিন্তু আমজোপা মৰিছে।

চোতালত এমূৰে সোঁটো গোপীৰাম কাই। মূৰৰ ধোৱা বৰগীয়া চুলিবোৰ সৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে। ধানখেৰৰ জুইৰে উৰাণৰ ওপৰৰ জকাত হয়তো সেৱা কোমল ধান সিজাইছে। ধানখেৰৰ জুইৰ পোহৰত তেওঁৰ সোতোৰা মূখৰ আঁচকিডাল চকুৰ কোণৰ পানীকিটোপাৰে জিলিকি উঠে। এই গোপীৰাম কায়েই আগেয়ে যি একোটাৰে শৰণ

খেবৰ মুঠা কান্ধেৰে চাপৰিব পৰা ভাৰ বৈ আনে ! গোণাম'হটোৱে ঘূৰাব
পৰা কুঁহিয়াৰ শালখন অকলেই ঘূৰাব পাৰে। এতিয়া সোটে ধান
খেবৰ জুই বঢ়াই কাঁহি কাঁহি বহি আছে। মাজে মাজে কফবোৰ জুইব
ছাইতে পুভিছে।

বাটৰ কাষৰে নামঘৰটোত ডবা-শব্দ বাজি উঠে। বহুত দিনৰ
মূৰত নিজৰ অজ্ঞাতসাৰেই হাত দুখন কপাললৈ উঠে। সৰুতে
আয়ে সন্ধিয়া ডবা বজালে আৰু ন-জোন ওলালে সেৱা কৰিবলৈ
শিকোৱা কথা মনত পৰে। পশ্চিমৰ আকাশত দ্বিতীয়াৰ জোনটো দেখা
পাওঁ। ন-জোন দেখিলে গোৱা মন্ত্ৰটো মনে মনে আওৰাওঁ।
নামঘৰটোৰ ক্ৰাশ পাওঁহি। মনিকুটোৰ পৰা চাকিৰ পোহৰ আহি
জয় বিজয়ৰ মূৰ্তি কেইটাৰ ওপৰত পৰিছেহি। নামঘৰটো এতিয়াও
একেদৰে আছে। চালত টিংপাত দুখনমান লগাবলৈ বহুত দিনৰ আগতে
পাঁচা তোলাৰ কথা জানো। কিন্তু আজিও চালখন বগা কৰিব
নোৱাৰিলে। অৱশ্যে নিচেই সাধাৰণ ঘটনা।

পিকো কাইইতৰ ঘৰৰ পদূলি মূৰত ছেৱা গছৰ টুকুৰা কেইটামান
মাটিত আধা পোত খাই আছে। বাৰিষা এই ডোখৰত বৰ বোকা
হয় শুণে ইয়াত ছেৱা গছৰ টুকুৰা পেলাই দিয়ে—মানুহ অহা-যোৱা
কৰিবলৈ। এইটো আগেয়েও কৰে। এইবাবে কৰিছিল। মাজতে
গাঁৱৰ ডেকামখাই গোট খাই নিজেই ভালকৈ বাট পদূলি বাজিবলৈ
লৈছিল। পিছে সদায় গৰু-ম'হৰ খচকনি পৰা আৰু গৰু গাড়ীৰ
চকাই ধনা আলি কেনেকৈনো ভাল হ'ব ?

ডিম্বৰ দোকান পাওঁহি। নিচেই সৰুৰে পৰা ডিম্ব দোকানীক চিনি
পাওঁ। ডিম্ব কাইদেউ বুলি মাঠো। গেলামালৰ দোকান এখন।
সৰুতে খুব বাদাম আৰু নেমু মিঠাই খাওঁ। তেতিয়া লজেল বুলিলে আকৌ
চিনি বাপোঁ। মানুহৰ আগত ডিম্বৰ দোকান বুলি নকৈ ডিম্ব কোম্পানী
বুলি কওঁ। গাঁৱৰ লুখায়া মানুহবোৰক ঠগি সি দোকান চলায়। যদি
নখৰত কোনো বস্তুৰ দাম কম, তেন্তে আগেয়ে বেছি দামত কিনা বস্তু,

সি নগৰৰ কম দামত দিব নোৱাৰে। আকৌ নগৰত বস্ত্ৰৰ দাম বহি
উঠে তেন্তে তাৰ আগতে কম দামত কিনা বস্ত্ৰৰো দাম উঠে। তাৰ এই
ঠগবাজীত কোনেও বাধা নিদিয়ৈ কিয়নো মানুহে মিঠা তেল পাঁচ ভোলা,
গুৰ আধাপোৱাৰ নিচিনা বস্ত্ৰহে তাৰ দোকানৰ পৰা কিনে। তাকে
কেতিয়াবা কালিয়নে পায়—তাৰ লগত ভালে থাকিলে। আৰু জাব-
কালি গধূলি তাৰ দোকানত তাতত বহি কাড়া মলাথপাত ছুটিলিমমানো
ছিপ্তিৰ পাৰে।

মোমাইদেউহঁতৰ পদূলি মূৰত বুঢ়া আমলখী আৰু বকুলজোপা
এতিয়াও আছে। ককাদেউতাহে বোৱা। কেঁচা আমলখীত লোণ
সানি খায় আৰু বকুলৰ মালা গঁথা নিচেই সৰু কালৰ ছবি এখন চকুৰ
আগত ভাঁহি উঠে। আইতাই কয় বকুল ফুলৰ গোন্ধ পালে চেলা নাহে।
বিহুনাৰ আঁঠুৰা অঁবা খুটিত বকুলৰ মালা আঁবি ধওঁ। আৰু শ্ৰীকৃষ্ণৰ
ছবিকিখনতো পিন্ধাওঁ। এতিয়াও মোৰ সৰু ভাই কিটাই মালা গোঁথে।
সিহঁতে কিন্তু গান্ধীজীৰ আৰু জৱাহৰলালৰ ফটোতহে মালা আঁবে।

তেতিয়া সন্ধিয়া লাগি ভাগিছে। দ্বিতীয়াৰ ন-জোনটো ডুবিছে।

মোমাইদেউহঁতৰ চ'ৰা ঘৰটোৰ কাষতে ন-ধানৰ ডাঙৰীবোৰ চালি
এখনৰ তলত থৈছে। ভিতৰ ফালৰ চোতালত মৰণা ফুৰোৱা গম পাওঁ।
মই গৈ পালত মোমাইদেউহঁত বৰ ব্যস্ত হৈ উঠে। তেওঁলোকৰ
ব্যস্ততাত আচৰিত হোৱা নাছিলো—তেওঁলোকৰ মৰমৰ কথা মই জানো।
মাজু মামাই মুখেৰে খং কৰি কয়, “তোৰ কাণ চিঙিম ব।” “বাহিৰ
ওলালেই চিঠি-পত্ৰ দিবলৈ পাহৰি যাব।” এইবোৰ ডাবি ধমকিৰ উদ্ভব
হাঁহি এটাৰ বাহিৰে দিবলৈ নাই। দোষৰ পৰা হাত এৰাবৰ উপায় নাই,
গালি অপনিৰ পৰা সাৰিবৰ উপায়ো নাই।

মামীহঁত বৰ ব্যস্ত হৈ পৰে। সৰুৰে পৰা পোৱা ডাঙৰ মামী
হুজুৰীয়ে নিজৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ নিচিনাকৈ, সৰু ল'ৰাৰ নিচিনাকৈ মৰম
কৰে। বিহু পাৰ হৈ যোৱা দিন চেবেক হ'লেও মামীহঁতৰ আখলত
পিঠাপনা আছিল। আইদেউতাই ক'বাবৰ পৰা পিঠা শুড়িৰ ঘট এটাখ

সাঁজৰ পৰা পকা মিঠে কেইটামান আনি দি কয়, “তই আছিব বুলিয়েই এই কেইটা আঁতৰাই থৈছিলো।”

বিহুৱে পূজাই মই মোমাইদেউহঁতৰ ঘৰলৈ প্ৰায়েই আহোঁ। মোমাইদেউ মৰণা ফুৰোৱাৰ ওচৰত আছিল। কণ ককায়ে ওখোন দিছিল। মোমাইদেৱে ধান সৰিলেনে নাই চাইছিল।

এইখন চোতালতে তাহানিখন মই সৰুতে, মৰণা মাৰো। মৰণা ফুৰোৱাটো মোৰ কাৰণে এটা চখৰ কাম আছিল। অলপ স্নযোগ পালেই ময়ো এচাৰিডাল লৈ গক খেদাবলৈ লাগি যাওঁ। মৰণাৰ কাষতে ধপাত খাই বহি থকা ককাদেউতাই বাধা দিয়ে, ক’ৰবাত গকুৱে লাথি মাৰে বুলি বা মূৰ ঘূৰাই বুলি। আইতাই দেখিলে চেক্‌চেকাই উঠে—ক’ৰবাত খেৰে ভৰি কাটি ঘা লগাই বুলি। মোমাইদেউহঁতে পিচে হাক নিদিয়ে—কয় ল’ৰাই সকলো কামকে কৰিবলৈ শিকিব লাগে।

মনটো কিবা ভাল নালাগে। অকণমান ওলাই যাওঁ বুলি অখিলহঁতৰ ঘৰলৈ ওলাই গ’লো। অখিল মোৰ পঢ়াশলীয়া জীৱনৰ বন্ধুৱেই অকল নহয়—পাঠশালা স্কুলত পঢ়াৰ পৰা কলেজলৈকে একেলগে পঢ়াৰ পাছত বৰ্তমান কৰ্তব্যৰ দায়ত লগ এৰাএৰি হ’লেও মৰমৰ এঠা এৰোৱা নাই। সেই কাৰণে আহি পায়ৈই তাৰ ওচৰলৈকে ওলালোঁ। ডিম্বৰ দোকানত তেতিয়া তাচৰ আড্ডা বহিছিল।

মোৰ আগে আগে কোনোবা এটাই বিড়ি এটা ছপি ছপি গৈ আছে। ফালৰি কাটি আগবাঢ়ি যাওঁতেই মাত লগালে, “কোন সেয়া আলোক মইনা নে কি? কেতিয়া আহিলা? কেনিনো ওলালা এতিয়া?” চিনি পালো, খেতেক ককাইদেউ। কলোঁ, “আজিয়েই আহিলো, এই অখিলৰ ওচৰৰ পৰা আহোঁগৈ।” তাৰ পাছত দুআৰাৰ জাল বেয়া কথা।

অখিলে তাৰ কোঠাত ভতিজাকক নেওতা পঢ়ুৱাই আছিল। মোক দেখি সি অলপ আচৰিত হোৱা যেনেই লাগিল। শালমইনাৰ দাপেৰে ভবা তাৰ মুখখন বহুত খীণালে—হুহু ওলাই পৰিছে। প্ৰাণহীন হাঁহি

এটোবে সি মোক বহিবলৈ ক'লে—ওচৰে টিনৰ চকীখনত। ৰব টেচা লাগিছিল। ভক্তিলাক নিখিলে মাক আৰু বুঢ়ীমাকৰ আগত মোক কথা ক'বলৈ উঠি গ'ল। তাৰ কথা শুনিবলৈ মোৰ সাহ নহ'ল। মোৰ খবৰ-বাতৰি সোধাৰ পাছত সি নিজে আবন্ত কৰিলে তাৰ দিনবোৰৰ কথা। মাজে মাজে তাৰ সেই বেদনাকাতৰ হাঁহিখিটো।

কলেজৰ পৰা আহি বেকাৰ হৈ বহি থকা কথা জানোৱেই। পিছলৈ ওচৰে মাইনৰ ফুলখনত মাটীৰী ক'বিলৈ ল'লে—পঞ্চাশ টকা দৰমহাত। নগৰৰ মানুহ হ'লে একোৱেই নহয়, পঞ্চাশ টকাৰে। গাঁৱত সিহঁতৰ খেতি-বাতি আছিল কাৰণে আৰু ককায়েকে জাহাজবাটত কেবাগীৰ কাম কৰে বুলিয়েই মূৰৰ বিষটো নোহোৱাকৈ খাই থাকিব পাৰিছিল। ককায়েকে পিছে তাক পঢ়ুৱাওঁতে কৰা ধাৰখিনি মাৰিবকে নোৱাৰা হ'ল। বেচেৰা ককায়েকটোৱে ভাবিছিল ভায়েকে কলেজীয়া পঢ়া শেষ কৰি আহি কাম বন কৰি ধাৰ কেই শ মাৰিব। পিছত যেতিয়া ভায়েকৰ বিদ্যা বুদ্ধিৰে নিজৰ ভাত মুঠিকে মোকোলাব নোৱাৰা দেখিলে তেতিয়া অৱশ্যে তেওঁ হতাশ হৈছিল। তাৰ পিছত যেতিয়া একে মাহৰ ভিতৰতে মাক-বাপেক দুয়ো অগাপিচাকৈ ঢুকাল, তেওঁলোকৰ মুখৰ ছাই গুচাওঁতে হোৱা ধাৰে সিহঁতক বিপদৰ আঁঠাই সাগৰত পেলালে।

নিৰাপায় হৈ অখিলে সিহঁতৰ গাঁৱৰে ক'অপাৰেটিভ ষ্টোৰ মেনেজাৰৰ কামত সোমাল। কেইটকামান ৰূপ অন্ততঃ সবহকৈ পোৱাৰ আশাত। দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে এদিন বাতি চোৰ সোমাই বস্ত্ৰ-বেহানিয়ে-টকাই-সিকাই সোপাকে নিলে। দোষ পৰিলেগৈ অখিলৰ ওপৰত। মোকদ্দমাত হোৱা খৰচে জুকলা ঘৰখনৰ অৱস্থা আৰু শোচনীয় কৰি তুলিলে। সি মোলৈ এইবোৰ কথা লিখা নাছিল।

*

*

*

“আত্মহত্যা ক'ব পৰা নাই যদিও আধা পগলাই হৈছে।” সেই হাঁহিটোৰে সি ক'লে। তাৰ চকুৰ কোণ কেইটা লেমৰ অঙ্গাষ্ট পোছবতো

সেৱেকি উঠা দেখিছিলো। বুকুখন বৰ গধুৰ যেন লাগিছিল। ওলাই আহিব খোজা হুয়ুনিয়াটোক বাধা দিব নোৱাৰিলো।

অখিলৰ মাক আৰু নৰোৱেকক মাত লগাবলৈ বান্ধনি ঘৰলৈ সোমাই যাওঁ। নিখিলে তেতিয়া জুহালৰ কাষত পীৰা এখন পাৰি শুই পৰিছে।

বাহিৰলৈ ওলাওঁতে নিশা ভালেখিনি হৈছিল।

ভাত খাই উঠি জুহালৰ ওচৰত মোমাইদেউহঁতৰ লগত অলপ কথা পাতি ভাগৰ লাগিছে বুলি শুবলৈ গ'লো। ভাগৰ খুব লাগিছিল সঁচা। পিচে পাটীত পৰিলতে ল'ৰালি কালৰ পৰা আদি কৰি লেখেৰি নিছিগা ভাববোৰে জুমুৰি দি ধৰিলে। টোপনি কেনিৰা গ'ল।

আইনাৰ খিড়িকি খনেদি তামোল গছৰ কাকে কাকে দূৰৈৰ আকাশ খন তবাবোৰেৰে সৈতে দেখে। ওচৰতে চালিখনৰ তলত ন-ধানৰ ডাঙৰীবোৰ। আধা কেঁচা মুঠিবোৰৰ পৰা কিবা এটা পুৰণি চিনাকি গোন্ধে মনটো মোৰ উন্মনা কৰি তোলে। এই কোঠাটোতে মই আগেয়ে থাকো। প্ৰতিটো মাৰলি, খুঁটা আৰু খুঁটাত থকা গজাল মোৰ চিনাকি। সেই ধানৰ গোন্ধটোও মোৰ চিনাকি। আগেয়ে কেতিয়াবা মোমাইদেউহঁত ঘৰত নাথাকিলে ময়ে পথাৰত ডাঙৰী লবলৈ যাওঁ। লগতে অখিলক লৈ যাওঁ—সদায়েই। পথাৰৰ কাষৰে কঠিয়াতলীত বোৱা মাটিমাহ একোটা তুলি লৈ কেঁচা মাহৰ চিৰা চোবাই চোবাই দুপৰীয়া ব'দত বহি থাকো—হুয়োটাই কিবাকিবি লাগবান্ধ নোহোৱা কথা কিছুমান পাতি। কাষতে দাৱনী কিজনীয়ে ব'দত বঙা পৰি কুজা হৈ ধান দাই থাকে। গাভৰু দাৱনী থাকিলে আমাৰ পিনে কেৰেছা-কেৰেহিকে চায়। মনটো ভাল লাগে—সিহঁতৰ বঙা মুখকিখন আৰু বেকা চাৱনিকিটা মোহনীয়া। সিহঁতে চাগৈ আমাকে বহুত জনা শুনা মানুহ বুলি ভাবে নহয়।

অখিলটোৰ কথা মনত পৰে। ইমান বছৰ একেলগে থাকিলো তথাপি তাৰ ধাতু মই বুজিব নোৱাৰিলো। স্কুলত পঢ়াৰে পৰা সি কিবা এক ধৰণৰ—ভীষণ বান্ধৱবাদী। কিন্তু আদৰ্শবাদীও। আদৰ্শৰ সপোন সি নেদেখে। বান্ধৱৰ ভেটিত তাৰ আদৰ্শ প্ৰতিষ্ঠিত কৰিব খোজে সি।

আনকি পল্ল উপভাসতো অস্বাভাৱিক কিবা ঘটনা পালে ভাল লাগে ন। কোনোবাই বৰ বৰ আদৰ্শমূলক, উপদেশমূলক বক্তৃতা জাৰিলে সি প্ৰতিবাদেই কৰে। মেধাৱী ছাত্ৰই সি আছিল। কলেজত পঢ়িবলৈ বুলি গুৱাহাটীলৈ গৈ সি তাৰ প্ৰতিভা বিকাশৰ বাবে এখন উপযোগী সমাজ পাইছিল। সকলো পৰা কষ্টত উঠা ল'ৰা সি। মানুহৰ জীৱনৰ সূঁতি বদলাব পৰা প্ৰায় সকলোবোৰ ঘটনাৰ বিষয়ে সি সজাগ আছিল। তাৰ 'কমৰ্ট' হৈ মই তাৰ কিছুমান স্বভাৱৰ বিষয়ে জানিবলৈ সুবিধা পাইছিলোঁ। তথাপি মই যেন আজিও তাক চিনিব নোৱাৰিলো।

কলেজৰ সকলোবোৰ অনুষ্ঠানতে সি আগভাগ লয়। পৰীক্ষাত একবকম ভালৈ কৰে। সি কম পৰীক্ষাত পাছ কৰাৰ বাহিৰেও তাৰ কবিতালগীয়া কাম আৰু আছে। কিছুমানে আকৌ তাৰ সেই কথাবোৰ শুনিলে কিচিঙা কিচিঙা কৰে। সিহঁতে ভাবে অখিলে বাম পঢ়ন দিলেও একো কবিতা নোৱাৰে। আমাৰ কেইটাৰ বিশ্বাস আছিল সি অলপ পঢ়িলেই ভাল কবিতা পাৰিব। পিচে সি নপঢ়ে। সি অলপ বেছিকৈ ভাৱ-প্ৰৱণ আছিল।

সি বিজ্ঞানৰ ছাত্ৰ আছিল। তাৰ লগত ফুৰিলে আন কথাৰ মাজতে সি চকুৰ আগত দেখা সাধাৰণ ঘটনাবোৰো বৈজ্ঞানিক যুক্তিৰে বুজায়। ভাল লাগে—আমনিও লাগে কেতিয়াবা তাৰ সেই কথাবোৰ শুনি। বাটাৰ ৱাৰ্কসৰ পৰা কোনোবা সন্ধিয়া পাণ্ডুৰ ফ্লেটত চিমিক চামাককৈ জ্বলা লাইটবোৰ দেখি সি পোহৰৰ প্ৰতিসৰণৰ বিষয়ে ক'বলৈ লাগি যাব—কেনেকৈ সূৰ্য্যৰ ঘনত্ব বায়ুতৰ মাধ্যমেদি অহা কাৰণে পোহৰটো এৰাঁ বেকা হৈ আমাৰ চকুত পৰি চিমিক্ চামাক্ কৰি থকা যেন লাগে। আকৌ হয়তো কোনোবাদিনা বাতিপুৱা ফুৰিবলৈ যাওঁতে নৱগ্ৰহৰ পাহাৰটোৰ সিমূৰে আকাশখন বঙা হৈ উঠা দেখিলে সি শ্বাৰিৰ—“বাক ক' চোন পোহৰতো বঙা নহয়, আকাশখন বঙা হৈছে কিয়?” খং উঠি যায়। কৰ্ত্ত, “এই ধুনীয়া পুৱাটোৰ আকাশখনত বঙা মেঘৰ চপৰাবোৰৰ লৰা-ধপৰাবোৰ মই কেঁচুৱা ল'ৰাই বঙাফুল চোৱাদিয়ে চাব খোজো। তই

তাৰ সৌন্দৰ্যখিনি নষ্ট কৰিব নালাগে।” সি তেতিয়া মোৰ কথালৈ কাণ নকৰিয়েই কৈ যায়—ৰাতিপুৱাৰ বেলিটোৰ পোহৰখিনি কেনেকৈ বায়ুস্তবৰ মাজেদি হেলনীয়াকৈ আহোঁতে তাত থকা, পোহৰৰ সক ডাঙৰ চোবোৰৰ বাবে বঙা হৈ উঠে, ইত্যাদি। সকলোবোৰ বুজি নাপাওঁ কিন্তু খলাগ লৈ যাওঁ। কিবা এটা বুজি নোপোৱা যেন পালেই সি উৎসাহেৰে বুজাবলৈ লাগি যায়। সেই কাৰণে মই সকলোবোৰেই বুজোঁ। সি বুজাই থাকোঁতেই ৰঙামেঘখিনি কেনিবা লুকায়।

তাৰ পাছত জীৱনৰ সেই ঘটনাটো। মই অৱশ্যে সেইটো এটা সাধাৰণ ঘটনা বুলিয়েই বুজাব খুজিছিলো। সি ভুবুজিলে। তাৰ জীৱনৰ প্ৰকট ব্যৰ্থতা বুলিয়েই সেই ঘটনাটোক অভিহিত কৰিছিল সি। বেয়াও লাগে তাৰ কথাবাত্তাবোৰ দেখি।

আমি সেই সময়ত মানে সি আৰু মই, তৃতীয় বাৰ্ষিক শ্ৰেণীত পঢ়োঁতে। তেতিয়াই সেই ঘটনাটো ঘটিছিল। সি মোক এদিন সন্ধিয়া ঘাটাৰ ষ্টাৰ্কসৰ তলৰ শিলত বহি ঘটনাটো কৈছিল। আজিও মনত পৰে সেই কথাখিনি—অখিলৰ কথা মনলৈ আহিলে। সমুখত ব্ৰহ্মপুত্ৰ। তাৰ সিপাৰে পাহাৰকেইটা, সন্ধিয়াৰ পাতল কুঁৱলী আৰু গ্লান পোহৰত ধূসৰ দেখা গৈছিল। আৰু তাৰেই কাষত সেইখন শৰাইঘাট। বহুত নজনা বীৰৰ হাড় তাৰ মাটিত লীন হৈ আছে—অখিলৰ বুকত গুমৰি থকা অপ্ৰকাশিত বেদনাখিনিৰ দৰেই। মাজে মাজে একোটা ছমুনিয়া এৰি সি কৈছিল। ডিচেম্বৰৰ কোনোবা এটা তাৰিখে—তাৰিখটো তাৰ মনত আছে। বে'ল পৰাৰ পিছত প্ৰিন্সিপেলৰ কৰ্মৰ কাষত বৰ ঠেলা হেঁচা হৈছিল। সি একাষৰীয়া হৈ প্ৰথম বাৰ্ষিকৰ ল'ৰাবোৰৰ ঠেলা-হেঁচা খিনি চাই আছিল। হঠাতে চকু ঘূৰাই সি দেখিলে সেই ছোৱালীজনী—নীল্লা ব্ৰাউজটোৰে। তাৰ পিনেই চাই আছিল। তৎক্ষণাৎ সি চকু ঘূৰাই ল'লে। সেই ছোৱালীজনীৰ চান্দনিটো তাৰ খুব ভাল লাগিছিল। তাইক দেখিলে তাৰ ভাল লাগিছিল। তায়ো ছেনো তাৰ পিনে চায়,

চুবকৈ। আক.তৎকপাত চকু আভবাই নিয়ে। ছোৱালীজনীৰ নাম
শিখা কাকতি, প্ৰথম বাৰ্ষিকৰ ছাত্ৰী।

তাৰ অন্তৰত বা-মাৰলী উঠিল। সি প্ৰথম দৰ্শনত প্ৰণয়, ভাল-
পোৱাৰ বাবেই ভালপোৱা ইত্যাদি কথাবোৰত বিশ্বাস কৰিছিল।
সেইদিনা বুজিলো সি সঁচাকৈয়ে ভাৱ প্ৰৱণ।

তাৰ পাছত সি আক এখোজ আগবাঢ়িল। সি এখন চিঠি দিলে
নাম নিদিয়াকৈ। সি বিশেষ একো কথা হেনো লিখা নাছিল।
মাথোন সি লিখিছিল যদি মানুহৰ ভালপোৱা বিফলে নাধায় বোলা
কথাৰ সত্য, তেন্তে তাৰ ভালপোৱাৰো নিশ্চয় মূল্য আছে। আক
যদি জগতত পৰাণে পৰাণৰ মোল বৃজে তেন্তে তেওঁৰো প্ৰাণে তাৰ প্ৰাণৰ
কাৰণে আকুলি বিকুলি কান্দিব। সি হেনো আক লিখিছিল যে জীৱনত
মানুহে ভুলৰ পিৰামিডকেই সাজে। সি তাৰ অন্তৰৰ কথাখিনি প্ৰকাশ
নকৰিলে ভুল হ'ব বুলি ভাবিয়েই চিঠিখন লিখিলে। কিন্তু সি হেনো
নিজেই নাজানে যদি সি সেই ভুল শুধৰাবলৈ বুলি চিঠিখন লিখি এটা
আক ডাঙৰ ভুল কামেই কৰিছিল। সি সেই নীলা ব্ৰাউজটোৰে তাইক
খুনীয়া দেখাৰ কথাও লিখিলে।

তাৰ পাছত একো নাই। পিচে তাৰ সেই নীৰৱ ভালপোৱাৰ কথা
লগৰ ছোৱালীবোৰে কেনেকৈ জানিলে। মই অনুমান কৰিছিলো যে
তাৰ সেই চাৱনিবোৰৰ পৰাই সিহঁতে কথাটো ধৰিব পাৰিছিল।

এদিন আবেলি ফুৰোঁতে দীঘলীপুখুৰীৰ পাৰতে শিখাই তাক লগ
পাই চিঠিখনৰ কথা সুধিলে। সি স্বীকাৰ কৰিলে—দিয়া বুলি।
প্ৰথমতে সি ভাবিছিল যে তাৰ আন্তৰিক ভালপোৱাৰ পৰিণাম স্বৰূপেই
হয়তো শিখাৰ অন্তৰতো আলোড়নৰ সৃষ্টি হৈছিল। আক সেই কাৰণেই
শিখাই আগবাঢ়ি তাৰ লগত চিনাকি হৈছে বুলি সি ধৰিছিল। পিছত
যেতিয়া শিখাই তাক ভুল বুজি কটু কথা শুনাৰলৈ লাগিল তেতিয়া তাৰ
ভবিৰ ভলৰ পৰা পৃথিৱীখন বহুত দূৰলৈ আতৰি যোৱা যেন লাগিল।
তাৰ মনৰ কথাবোৰো ফুটাই বুজাই ক'ব নোৱাৰিলে।

ডাক লাগুনা দিবলৈ মোৰ ভাষা নাছিল। হুমুনিয়া এটা এৰি দি সি কয়,—“বুজিছ আলোক, মোৰ জীৱনৰ বসন্ত কালত কোনোবা এটা মনোবশ পুৱাত ধুনীয়া পখিলা এজনী মোৰ কাষে কাষে উৰিছিল। খুব ভাল লাগিছিল অলপ পৰ সকলোৰ দৰে পাছে পাছে লৰিছিলো। পিছে সেই মৰমৰ পখিলা জনী মোৰ কাষৰ পৰা কেনিবা আঁতৰি উৰি গুচি গ’ল। আজিও মনত পৰে। পখিলাজনী মোৰ কাষলৈ আক উৰি নাচি নাচি নাছিল।”

মই বুজিছিলোঁ তাৰ ভালপোৱা কিমান গভীৰ আছিল। তেতিয়া আন্ধাৰ হৈছিল। নৈৰ পানীখিনিৰ কলীয়া সোঁতটোত আকাশী তৰাৰ জিলিমিলনি উঠিছিল।

ভাৰ পিছত পৰীক্ষা দি ঘৰলৈ উভটিলোঁ। সি নাম কৰিয়েই বি. এচ. চি. পাছ কৰিলে। তাৰ সেই কৃতকাৰ্যতা আৰু জ্ঞানৰ মূল্য নিকাশিত হ’ল—ক’অপাৰেটিভ ষ্টোৰ্চ মেনেজাৰৰ সম্ভব টকা ৰূপে।

ভাৰ পিছতো কেইবা বছৰ বাগৰি গৈছে। মোৰ ভাইটোৱে অনা ‘কটনিয়ান’ খনড এদিন দেখিলো—শিখা কাকতিৰ এটা গল্প। স্কুমাৰ কলা প্ৰতিযোগিতাত প্ৰথম পুৰস্কাৰ পাইছে। গল্পটো অখিল আৰু ভাইক নিজকে লৈ লিখিছে। অখিলক ছুআহাৰ সুনোৱাৰ কথা লিখি পৌৰৱো কৰিছে। ৱা উঠিছিলনে ভাইলৈ পুতৌ লাগিছিল ঠিক অনুমান কৰিব নোৱাৰিলোঁ। কিন্তু অখিলটোলৈ মনত পৰি বেজাৰ লাগিছিল। শিখাজনীৰ কথা অখিলে আজিও ভাবে। আৰু শিখাই অখিলৰ ব্যৰ্থতাৰ কাহিনী লিখি প্ৰতিযোগিতাত প্ৰথম পুৰস্কাৰ পায়। শিখাই নিজৰ কথাৰেই কিয় গল্পটো লিখিলে বুজি নাপালোঁ। কোনোবা এজনে লিখিছিল বোলে নিজৰ কথাবোৰ আনৰ বুলি আৰু নিজৰ ঘটনাবোৰকে আনৰ জীৱনত ঘটাবুলি লিখি দিলেই গল্প হয়। শিখাই বোধহয় ডাকৈই কৰিলে। অখিলে শিখাক এতিয়াও ভাল পায়।

*

*

*

সি মোলৈ লিখিছিল :

“দৰ্শনৰ আলোক,

কহুত দিমৰ মূৰত চিঠিখন পাই চানৈ মৰা নাই বুলি জানিছ। পুৰুষা
কথাবোৰ ভাবিবলৈ বৰ কষ্ট সময়হে পাওঁ আজিকালি। পুৰুষা কহিবোৰ
কথা ভাহানিখন কেমিষ্ট্ৰিৰ কথামূলাবোৰ পাহৰাৱিৱেই পাহৰি গৈছো।
কিন্তু তোৰ কথাটো চানৈকিউবিক এচিডৰ কথামূলাটোৰ দৰেই মনত
থাকে আৰু থাকিব। কাৰণ কেমিষ্ট্ৰিৰ চানৈকিউবিক এচিডৰ দৰেই
তই মোৰ জীৱনৰ এটা অপৰিহাৰ্য অংশ। মোৰ কহুত কথাইতো
তই জান।

নবোৱে বিয়া কৰাবলৈ ধৰিছে। অকলেই থাকি আৰু কাম কৰি
হেনো বৰ টান পাইছে। তইতো জানই এটা পেটৰ কথা ভাবোঁতেই
তপা হৈছো আৰু দুটা পেটৰ কথা। মাইকী মানুহবোৰে বৰ ওপৰে
ওপৰে চায়।

তলে তলে হেনো নবোৱে ছোৱালীও চাই থৈছে। মোক কৈছিল।
ছোৱালীজনী মই অৱশ্যে আগতে দেখিছিলো। দেখাই শুনাই ভাল,
বোৱাকটাতো আছে। বিয়া কৰোৱা হয়তো মানুহৰ প্ৰয়োজনীয়। পিছে
প্ৰয়োজনৰ খাতিৰত মোৰ স্মৃতিৰ টেঙাৰ ‘চি ভিটামিন টেবলেট’
খোৱাটো স্বভাৱ বিকল্প। আৰু সেই কাৰণেই স্পষ্টকৈ কৈ দিছো—বিয়া
নকৰাওঁ বুলি।

ককাইদেউৰ কথা নাজানো—নবোজনীয়ে কিন্তু ভবা নাছিল মই
তেওঁৰ ইমান অবাধ্য হ’ম বুলি। মোক বৰ বেয়া পাইছে। ময়ো বেজাৰ
পাইছোঁ। কিনো কৰিম বাক। মৰম লবি। ভালেই আহ নিশ্চয়।
উত্তৰ দিবি। তোৰ পৰামৰ্শও লাগে।”

তোৰ—

অখিল

দিচৈৰ কাৰ

১৭।৫।৪৪

ভাৰ পিছত আজিলৈকে সি বিয়া কৰোৱা নাই। নকৰাৰ বোধহয়।
 টোপনি আৰু নহা হ'ল। কোনোবা এটাই বহুত পৰা আগতে ম'হৰ
 শিঙৰ পেঁপা এটা বজাইছিল। এতিয়া মানে চাগৈ শুই নিঃপালি দিছে।
 মাথোন মই মোৰ ভাববোৰ, আৰু খিড়িকিৰ আইনাইদি দেখা সেই ভাৱ
 কেইটি টিমিক-ঢামাককৈ জিলিকি আছে। পোহৰৰ প্ৰতিসৰণ?

গুচৰ ঠেবেজু জোপাৰ পৰা নিয়'বৰ টোপালবোৰ টপ-টপকৈ মাটিত
 সৰি পৰে। চোতালৰ মূৰৰ পাৰৰ বাহকেইটাত পাৰই কণ দিয়ে। ধানৰ
 ডাঙৰীৰ কেঁচা মুঠিবোৰৰ পৰা তেতিয়াও গোন্ধটো আহি আছিল।

অসমৰ বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা যিবোৰ ল'ৰা-ছোৱালী কটন কলেজত পঢ়িবলৈ আহে তেওঁলোকে বিচিত্ৰ স্থানীয় অভিজ্ঞতাৰ স্মৃতি বহন কৰি আনে। চাহৰ দেশ অসমত আটাইতকৈ বেছি চাহ-বাগিছা আছে ডিব্ৰুগড় জিলাত। গতিকে এই কথা একো আচৰিত নহয় যে ডিব্ৰুগড়ৰ ল'ৰা হৰেণ বাজকোঁৱৰে চাহ-বাগিছাৰ পটভূমিত গল্প লিখিব। কিন্তু তেওঁ কেৱল দুৰৰ পৰা বা ওপৰে ওপৰে চাই চাহ-বাগিছাৰ বহুদূৰৰ জীৱনৰ বিষয়ে গল্প লেখা নাই। চাহ-বাগিছাৰ মানুহ, প্ৰকৃতি আৰু জীৱন-ধাৰাৰ লগত যে তেওঁৰ নিবিড় পৰিচয় আছে, গল্পটোৰ খুঁটিনাটি বৰ্ণনা আৰু চৰিত্ৰ-চিত্ৰনেই সেই কথা প্ৰমাণ কৰে।

হৰেণ ৰাজকোঁৱৰ

চাহনিৰ স্মৃতি

.....কলঘৰত সাতবজাৰ উকি পৰে। একমুহূৰ্ত্তও পলম নকৰি বেলোৰাম চকীদাৰে পাতঘৰটোৰ ওপৰ তলালৈ গৈ তাৰ সেই চিৰ পৰিচিত কাঁহখনত কোব দিয়ে। মূৰত পাগুৰি মাৰি হাতত বেতডাল লৈ জুপুৰিটোৰ পৰা বুঢ়া চৰ্দাবটো ওলাই আহে। বস্ত্ৰিৰ ফালে মুখখন কৰি ডাঙৰকৈ চিঞৰ এটা মাৰি পঠিয়ায়। কাষৰ বাঁহনিখনত ঠেকা খাই মাতটো উলটি আহে। গাঁওখন বজনজনাই যায়।

মুহূৰ্ত্তৰ ভিতৰতে বাগানত ব্যস্ততা আহি পৰে। শুকান পৃথিৱীত খস্কেকৰ বাবে হ'লেও শাস্তিৰ পৰশ পোৱা মানুহবোৰৰ উম ভাগে। কাঁহৰ শব্দই, চৰ্দাৰ চিঞৰে সিহঁতৰ বস্ত্ৰিটোৰ কথা সোঁৱৰাই দিয়ে। প্ৰত্যেকেই নিজৰ সঁজুলি লৈ ওলাই আহে—দিনটোৰ হাড়ভগা খাটনিৰ বাবে।

সূৰ্যৰ কোমল আভাত পূব আকাশখন ধুনীয়া হৈ উঠে। “এবা, আজি পাত তোলাবেই বতৰ।” সিহঁতৰ মাজত কোনোবাই কোৱামেলা কৰে। শাবীপাতি বস্ত্ৰিৰ পৰা মানুহবোৰ ওলাই আহে—ল'ৰা, বুঢ়া, ডেকা, জীয়েকী সকলোবোৰ। ভয়কাফুলীয়া দীঘল পতাৰ শাবী পিন্ধি গা-নচুৱাই অহা জীয়েকীবোৰ—উল্লাদ বাসনা সিহঁতৰ অন্তৰত। ভাল

চোলা পিন্ধি মূৰত গামোচা মাৰি, ধুনীয়াকৈ সেউতা ফালি, কিৰিলি পাৰি
 অহা ডেকাবোৰ। ভৰিত পিতলৰ গধুৰ অলঙ্কাৰ, ককালত ক'লা
 মাৰ্কিনৰ মেখেলা, গাত সস্তীয়া চোলা পিন্ধি গাল-মুখ সোমোৱা শুকান
 দেহাৰে ষাঠ নাবাঠকৈ অহা বুঢ়ীবোৰ...যৌৱনে গচকি যোৱা সিহঁতৰ
 দেহা। মূৰত পাণ্ডুৰি মাৰি, গাত নিলামী কোট পিন্ধি, মুখত তামোল
 এমোকোৰা চোবাই অহা আদহীয়া আৰু বুঢ়ীবোৰ...। জীৱনৰ লগত
 যুঁজ কৰি অহা মানুহ সিহঁত। শাৰী-পাতি ধুনীয়া চাহনিখনৰ মাজলৈ
 গৈ থাকে। ...ল'ৰা, বুঢ়া, ডেকা, জীয়ৰী, সকলোবোৰ। কৰ্তব্যৰ
 আস্থান। মূৰত টুকুৰি, হাতত কোৰ কটাৰী সিহঁতৰ জীৱনৰ
 সঁজুলিবোৰ। সিহঁত গৈ থাকে।

লাইনৰ কাষতে মেনেজাৰৰ ওখ ধুনীয়া বঙলাটো। কাৰোদি চাহনিৰ
 মাজেদি যোৱা ঠেক আলিটো ষ্টেচনটোৰ ওচৰত শেষ হৈছেগৈ। বৰ
 বেছি দীঘল নহয়; বঙলাৰ পৰা আলিটোৰ শেষ সীমালৈকে মনিব
 পাৰি। ইজি চেয়াৰখনত বহি মেনেজাৰে বহুৱাৰ শাৰীটোলৈ চাই
 পঠিয়ায়। ...ধুনীয়া বাগিছাখন আৰু এই মানুহবোৰ; তাৰেই তেওঁ
 মেনেজাৰ। চিগাৰেটৰ ধোঁৱাখিনি এৰি দি মেনেজাৰে হয়তো ভাবে।
 মেনেজাৰৰ গৰ্ব হয়। ধুনীয়া চাহনিৰ মাজলৈ সিহঁত গৈ থাকে। ....

বস্তিৰ ২০ নম্বৰৰ ঘৰটোৰপৰা যমুনা আৰু কান্দু ওলাই আহে।
 সন্মুখত মুকলি আকাশখন।

বহুতো কথাই কান্দুৰ মনলৈ আহে। যমুনাক এবাৰ সি ভালদৰে
 চাই লয়। এইজনীয়েই তাৰ তিৰোতা। মূৰত টুকুৰি লৈ গহীন গম্ভীৰ
 হৈ গৈ আছে। শাস্ত-মূৰ্তিৰ মানুহজনী। কোমল চুলিটাৰি, মৰমলগা
 মুখখন, নিপোটল হাতভৰিবোৰ। তাইৰ সেই উঠঙ্গা বুকুখন ঢাকি বখা
 চোলাটোৱে যেন তাইৰ দেহৰ সৌন্দৰ্য আৰু বঢ়াইছে। সঁচাকৈয়ে তাৰ
 মানুহজনী ধুনীয়া। সি তাৰ বস্তিত এইবাৰ বিয়া কৰি অনা বহুতো
 তিৰোতা দেখিছে। কিন্তু কোনোজনীয়েইতো যমুনাৰ সমান ধুনীয়া
 নহয়? তাৰোপৰি যমুনাই সকলো কামকে জানে। তাই বোৱা তোলা

কবিৰ পাৰে, ধান কাটিব পাৰে আৰু লাওপানী কবিবও জানে। এদিন
আকৌ ভাই, কান্দুক কৈছিল ভাই হেনো বুম্বুৰ নাচো দিব পাৰে।
সঁচাকৈয়ে যমুনা কামিলা জিবোতা। ভেনেহ'লে সি এজনী ধুনীয়া
জিবোতাৰ গিৰিয়েক—ভাবি ভাবি তাৰ ভাল লাগে। ধুনীয়া চাহনিখনৰ
মাজলৈ সিহঁত গৈ থাকে।

গৈ গৈ সি অফিচৰ সন্মুখ পায়গৈ। বাগানৰ ব্যস্ততা আহি পৰে।
কলঘৰত ঘৰং ঘৰং শব্দ হয়। অফিচৰ মহৰি কেৰেণীৰ কলম চলে।
পাতঘৰত শুকান পাতৰ শব্দ উঠে।—কামজাৰি বাবুটো সিহঁতৰ
আগেদিয়েই পাৰ হৈ যায়। কামজাৰি বাবুক সি ভালদৰে চিনি পায়।
ডেকা মানুহ—চাৰি পাঁচ বছৰ হৈছে কাম কৰা। আগতে সি বাগানৰে
জুলখনৰ মাষ্টৰ আছিল। এতিয়া কামজাৰিৰ বাবু হৈছে। বাগানৰ
বাবু কেইটাৰ ভিতৰত সিয়েই আটাইতকৈ ভাল বাবু। তাহাঁতৰ লগত
কেতিয়াবা ধেমালি কৰে। বৰবাবু সিটো বৰ কাঢ়া। অলপ কথা
পাতিলেই বৰ বাগ কৰে। সৰু সৰু 'চোকোৰা'-বোৰক কেতিয়াবা
টিক্‌টিকি দিয়ে। মাইকী বাবুটোৱো ঠিক নহয়—'তলপ'ৰ দিনা
দিগ্‌দাৰি কৰে। ডাক্তৰ বাবুতো একেবাবেই খাবাপ। বেমাৰ বুলিলে
খুব গালি পাৰে। বেমাৰীবোৰো ভালদৰে নাচায়, খুব পইচা খায়।
কলিং বাবুৱে আকৌ গাভৰু ছোৱালীবোৰৰ লগত চুপতি মাৰে।
কামজাৰি বাবুটোৱেই আটাইতকৈ ভাল, দিগ্‌দাৰি নকৰে। ...জীৱনৰ
লগত পৰিচয় থকা বাগানৰ বাবু কেইটাৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ খণ্ডেকৰ বাবে
হ'লেও তাৰ চকুৰ আগত ভাঁহি উঠে। সিহঁতে আঠ নম্বৰ লাইন পায়হি।
...তাতে মানুহবোৰ দুভাগ হৈ গৈছে। মাইকীবোৰ আঠ নম্বৰলৈ,
মতাবোৰ বাৰ নম্বৰলৈ।

ধুনীয়া চাহনিৰ মাজত সিহঁত সোমাই পৰে। চাহগছৰ গুৰি
চিকুশাই চিকুশাই কান্দুৱে যমুনাজনীৰ কথাকে ভাবে। তাৰ মানুহজনী
সঁচাকৈয়ে ধুনীয়া। ভাই আকৌ বুম্বুৰ নাচো দিব পাৰে। এইবাৰ
পৰবত ভাল হ'ব। ভাই ভালদৰে নাছিলে মানুহবোৰে তাক ভাল

পাৰ, যমুনাকো প্ৰাংশা কৰিব। এৰা, এইবাব পৰবৰ আগতে ডাৰ
 খৰটোও ভাল কৰিব লাগিব। অলপতে তাৰ শহৰ-শাহুও আহিব।
 ‘শালা’ কেইটোও আহিব নহয়? কেইকলহমান লাঙপানী থব লাগিব।
 নতুন মিভিবৰ কথা। ছুই এটা অইন মানুহো আহিব পাৰে,—“চল
 তোৰ নতুন জামাইব ঘৰে”,—চৰ্দাৰ মানুহৰ কথা, অইন মানুহো আহিব
 পাৰে।

“এই কান্দু, তোৰ মাইকীটা কি বকম পাইছ?” ওচৰতে কাম কৰি
 থকা বাদলে সোধে। বাদল তাৰ লগৰীয়া; এতিয়াও বিয়া কৰোৱা
 নাই। “ওৱাৰটা ঠিকেই আছে। মাইকীটাকে পাই আমাৰ সঙ্গে
 নাহেই।” কান্দুৱে বাদলৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়াৰ আগতেই সিহঁতৰ
 কোনোবা এটাই উত্তৰ দিয়ে। কান্দুৱে হাঁহি থাকে—সি একো নকয়।
 “বাদল! কাম নাই কৰি থুব কথা পাতিছ নাই?” হঠাতে বতাহৰ
 দৰে ক’বাব পৰা কামজাৰি-বাবুটো আহি সিহঁতৰ কথা-বতৰা শুনি
 সোধে। “নাই বাবু! অই কান্দুৰ মাইকীটাৰ কথা বলিচু। ভাল
 মাইকী আছে।” মিচিকিয়া হাঁহি মাৰি কামজাৰি বাবু যায়গৈ।
 জোৱান মানুহ—প্ৰেম আছে তেওঁৰ অন্তৰতো……। সিহঁত আকৌ
 কামত লাগে।

*

*

*

কান্দুৱে হাকল বাগিছাত কাম কৰে। সেইখন বাগানতে সি
 উপজিছে, ডাঙৰ-দীঘল হৈছে, কাম কৰিব পৰা দিনৰে পৰা সি সেইখন
 বাগানতে কাম কৰি আহিছে। তাৰ জীৱনটো যেন সেই বাগিছাখনৰ
 লগত বান্ধ খাই আছে। ধুনীয়া বাগিছাখন।……সকতে সি ইয়াতে
 চাহাবৰ গৰ বাগিছিল, তাৰ পাছত সি হাবি কাটিছিল। তেতিয়া সি
 কেইদিনমান ভুললৈকো গৈছিল, কিন্তু মাটৰ বাবু টিকটিকি পাই সি ভুল
 এৰিছিল—লগৰ বাদল, বিজয়, বহুইভেঙে। তাৰ পাছত সি বাগানৰ
 অইন কাম কৰে। চাহাবৰ গৰি টিকশুৱা, পাতি তোলা, কলম দিয়া
 ইত্যাদি। তাৰ পাছত ভেকা হ’ল। বিয়া কৰালে।

তাৰ স্বাক-বাপেক সৰুতে মৰিল। বাপেক হেনো চৰ্ভাব আছিল। “বৰ ভাল আছিল মানুহটো”,—মানুহবোৰৰ মুখত তাৰ বাপেকৰ প্ৰশংসা সি এতিয়াও শুনে। চাহাবেও হেনো বৰ ভাল পাইছিল। পিছে বৰ লাওপানী খাইছিল আৰু তাকে খাই কাজিয়া কৰিয়েই হেনো মৰিল। এৰা, সিহঁতৰ জাতটোৱেই হেনো এনেকুৱা। তাৰ ককায়েকটোৱেও জানো কম মদ খায়? ‘বাপ চাই যেটো’। তাৰ কেইকছমানৰ পাছতে তাৰ মাকজনীও মৰিল। বুঢ়ী মানুহ বাগানৰ খাটনিৰ কিমান দিন টকিব? তেতিয়া সি ককায়েকৰ লগত থাকিবলৈ ল’লে। কিন্তু বেছি দিন থাকিব নোৱাৰিলে। অতিপাত লাওপানী খাই ককায়েকে মাইকীজনীৰ লগত কাজিয়া কৰে। মেজাজ ঠিক নাই। এদিন কিবা কথা এটাত কাজিয়া লাগি ককায়েকৰ ঘৰৰপৰা সি ওলাই আহিল আৰু নিজেই বস্তিতে ঘৰ সাজি অকলে অকলে থাকিবলৈ ল’লে। সেইদিনাৰপৰা সি অকলশৰীয়া। কেতিয়াবা কেতিয়াবা বস্তিৰ ডেকাবোৰ তাৰ ঘৰলৈ আহে; বাদল, মল্ল, ছলু আদি বহুতো। তাৰ ঘৰত সিহঁতে তাচ খেলে, বিড়ি খায় আৰু কেতিয়াবা ‘জোৱান চুকুৰী’বোৰৰ কথা পাতে। বস্তিৰ গাওঁবুঢ়াটোৱে তাৰ দুখ দেখি এদিন ঘৰতে আহি ক’লেহি, “এই কান্দু। তই এই বকম কিমান দিন থাকিবি? মই তোৰ এটা ভাল মাইকী যোগাব কৰি দিম; তই চাদি কৰিবি?” কান্দুৱে সেই সময়ত উস্তৰ দিব নোৱাৰিছিল। কি কয় কি নকয় তাৰি নোপোৱা অৱস্থাত সি পৰিছিল। কৃতজ্ঞতাও সি স্বাভাৱিক হুঁপিয়াইছিল। কিমান ভাল আছিল সেই গাওঁবুঢ়াটো। সেইদিনা গাওঁবুঢ়ালৈ তাৰ ভক্তি উপজিছিল আৰু কৃতজ্ঞতাত সি গাওঁবুঢ়াৰ ভক্তি পৰি কৈছিল, “তুমি মোৰ বাপ।”

তাৰ পাছত গাওঁবুঢ়াই তাক এদিন বিছৰৰ বাপানলৈ লৈ গৈছিল—
হকুম চৰ্ভাবৰ ঘৰলৈ।

সেইদিনা সি প্ৰথমে চৰ্ভাবৰ জীয়েক যমুনাক দেখিছিল। এইজনী হেৰালীৰ কথাই গাওঁবুঢ়াই তাক কৈছিল। অৱেদিত মুকত হুঁকুৰি লৈ তই পোনে পোমেই অৱলৈ আহিছিল। অৱেদিতৰ কথা পোহৰত তাইক

পাল লুখন বঙা হৈ উঠিছিল। গহীন খোজ, ধুনীয়া মুখখন, কোমল হাতভৰিবোৰ দেখি সেইদিনাই তাৰ মনটো যমুনাৰ কাষে বজিয়া হৈ উঠিছিল। ‘এইজনীয়েই তাৰ মাইকী হ’ব’, এই ভাবটোৱে তাক আমনি দিছিলহি। আগচোতালত আলহী বহি থকা দেখি যমুনাই পিছফালেদি ঘৰ সোমাইছিল। কান্দুক দেখি তাই হয়তো ভাবিছিল, ‘এই অচিনাকি মানুহ এটাৰ লগতে তাইৰ ‘চাদি’ হ’ব কিজানি।’

চৰ্দাৰে গাওঁবুঢ়াক কান্দুৰ বিষয়ে বহুতো কথাই সুধিছিল আৰু মাক-বাপেক নোহোৱাত ছোৱালী দিবলৈ আপত্তিও কৰিছিল। কিন্তু গাওঁবুঢ়াৰ চোকা মুখৰ আগত সকলো কথা তল পৰিল। কান্দুৰ বিষয়ে গাওঁবুঢ়াই বহুতো কথাই ক’লে—তাৰ স্বভাৱ-চৰিত্ৰ, কাম-কাজ আদি সকলো বিষয়েৰে। “মাই-বাপ নাই হ’লে কি হ’ব; সিওটো একটা জোৱান চোকোৰা। নিজে কামাই কৰিব পাৰে। তোমাৰ ভাল জামাই হব। বেটিটাৰ লগত বেচ মিলিব।” গাওঁবুঢ়াৰ কথাত চৰ্দাৰ সন্মত হ’ল। “জোৱান চুকুৰী এটা বেছি দিন ঘৰত ৰাখি কি লাভ? চাদিতো দিবই লাগিব। মানুহটো ভাল হ’লেই হয়”—চৰ্দাৰে কৈছিল। সিহঁতৰ বিয়াৰ দিন ঠিক হ’ল—বহাগৰ ২২ তাৰিখে...। এইবোৰ সকলো ঠিকঠাক হৈ যোৱাৰ পাছত আহিবৰ সময়ত গাওঁবুঢ়াই কৈছিল—“শহুৰটাকে একবাৰ সেৱা কৰ। সি তেতিয়া চৰ্দাৰৰ ভৰিত পৰি সেৱা জনালে। চৰ্দাৰেও মুখেৰে গুণগুণাই তাক আলীৰ্বাদ কৰিলে।

তাৰপৰা আহি সি গাওঁবুঢ়াৰ কথামতে কেইকলহ মান লাওপানী, গাখীৰ, আৰু অলপ কোমল-চাউলৰ যোগাৰ কৰিছিল। বিয়াৰ দিনা সি হালধীয়া কাপোৰ পিন্ধি বভাৰ তলত বহিছিল, গাঁৱৰ ছোৱালীবোৰে উকলি দিছিল। পিছদিনা ছোৱালী আনিবলৈ বুলি গাড়ীত হুকুম চৰ্দাৰৰ ঘৰলৈ গৈছিল। লগত তাৰ সমনীয়াবোৰ আৰু গাওঁবুঢ়াও গৈছিল। সেই দিনাই সি যমুনাক তাৰ তিৰোতা কৰি লৈ আনিছিল। সেইদিনাৰ পৰা সি অকলশৰীয়া নহয়। যমুনাক সি লগৰী পালে। সেইদিনাৰ পৰা সি আৰু যমুনা একেলগেই আছে; একেলগেই থাকিছে,

কাম কৰিছে ; জীৱনৰ সকলো সুখ, আশা আনন্দ তাইৰ গাতে ঢালি দিছে। সেইদিনাৰ পৰা যমুনা আৰু তাৰ প্ৰাণ একেটাই। যমুনা আৰু সি—পৃথিৱীৰ দুটি শাস্ত্ৰ প্ৰাণী। স্বামী আৰু স্ত্ৰী।.....

“এই কান্দু, তোৰ মাইকীটাকে এইবাৰ পৰবত নচাবি ; কি বকম আমি দেখিম”—ঝুমুৰ নাচৰ আখৰা কৰি থাকোঁতে লগৰ ডেকা কেইটাই তাক কয়। কান্দুৱে একো নকয় সি মাছুলী বজায়েই থাকে। কথাৰাৰ শুনি তাৰ ভাল লাগে। অহা পৰবত সি মাছুলী বজাব—যমুনাই নাচিব। মতা-মাইকী দুয়োটাই ঝুমুৰ দিব। আহিন মাহৰ বাতি। .. মাছুলী আৰু বাঁহীৰ শব্দত বস্তিৰ আটাইৰে মনপ্ৰাণ নাচি উঠে। সিহঁতৰ পৰৰ আহিছে আহিনৰ ২০ তাৰিখে। মনবোৰ ভাল লাগে, পৰব সিহঁতৰ...।

আহিনৰ ২০ তাৰিখ আহি পৰে। বাগানৰ মানুহ বোৰৰ গালৈ আনন্দৰ ঢল আহে। নতুন কাপোৰ-কানি পিন্ধি সিহঁতে ইঘৰ সিঘৰ ফুৰে, লাওপানী খায়, স্তুতি কৰে। মুৰত গামোচা মাৰি মতাবোৰে মাছুলী বজায়, বাঁহী বজায়। মাছুলী আৰু বাঁহীৰ ছেৱে ছেৱে তিৰোতাবোৰে নাচ দিয়ে। দীঘল নিশাটোত সিহঁতৰ টোপনি নাই, ভাগৰ নাই—সিহঁতৰ পৰব। কান্দু আৰু যমুনাৰ গাতো পৰব লাগে। সিহঁতেও যায় ঝুমুৰ দিবলৈ। কান্দুৱে মাছুলী বজালে, নন্দই বাঁহী বজালে—পছমী আৰু যমুনাই হাতত ধৰাধৰি কৰি ঝুমুৰ নাচ দিলে। মানুহবোৰে ভাল পালে। “কান্দুৰ মাইকীটাই ভাল নাচিব পাৰে”—সিহঁতৰ মাজত কোনোবাই কোৱামেলা কৰিলে। পৰব গ’ল ;—ধুমুহাৰ দৰে আহি ধুমুহাৰ দৰে গ’লগৈ।.....

কাৰো দিন সদায় সমানে নেযায়।

... কান্দুহঁতৰ দুখৰ দিনবোৰ আগবাঢ়ি আহে। .....লাহে-লাহে সিহঁতৰ বাগানৰ অৱস্থা বেয়া হৈ আহে। বছৰে বছৰে হেনো কোম্পানীৰ লোকচান হ’বলৈ ধৰে। সেইকাৰণে বাগানখন বিক্ৰী কৰি দিয়ে মাৰোৱাৰী কোম্পানী এটাৰ হাতত। এতিয়া আৰু সিহঁতৰ আগৰ বাগান নাই, আগৰ মেনেকাৰো নাই, আগৰ বাবু নাই। গোটেই

বাগানখনডেই কিবা এটা পৰিৱৰ্তন আহি পৰিল। এতিয়া আক
বাগানৰ কাণ্ড-কাৰখানা সম্পূৰ্ণ হৈ বেলেগ। নতুন মেনেজাৰ, নতুন
আইন। আজিকালি সিহঁতে খুব পুৱাতেই বাৰ লাগে বাগানলৈ,
দিনভৰ খাটিব লাগে। হাজিৰাও বেছি নহয়। আগতে সিহঁতে সস্তা
দামত ৰেষ্টাৰান পাইছিল—চাউল, দাইল, আটা আদিখোৱাৰ সামগ্ৰীবোৰ।
কিন্তু নতুন মেনেজাৰে সকলো বন্ধ কৰি দিছে—কোম্পানীৰ হেনো বহুত
লোকচান হয়। তাৰোপৰি আগতে সিহঁতে সপ্তাহত এবাৰ বায়োস্কোপ
চাবলৈ পায়; বলখেলা চাবলৈ পায়; নিজেও খেলিবলৈ পায়; কিন্তু
এতিয়া সকলো বন্ধ।

“ওৱাৰ বাগানে আক কি কাম কৰিব। আগৰ চাহাবটাই ভাল
আছিল। “এইটা বৰ ধাৰাপ। তলৰ কাম, কামো এতনা বেছি, ৰেষ্টাৰান
ভি নাই”—বেজুৱে কান্দুৰ আগত কয়। বেজু কান্দুৰ লগবীয়া। বস্তিৰ
মানুহবোৰৰ ভিতৰত সকলো কামতেই সিয়েই আগৰণুৱা। পঢ়াশুনা
অলপ জানে—ইংৰাজী স্কুলতো পঢ়িছিল। পিছে বাপেকে স্কুল একমাই
দিলে। “কুলী মানুহৰ ল’ৰা কেতনা পঢ়িব লাগিছে?” তেতিয়াৰ
পৰা সি বাগানতে কাম কৰে কলঘৰত। “নাই আমি ট্ৰাইক্ কৰিবা।”
বেজুৰ মনটো বিজ্ঞোহী হৈ উঠে। সেইদিনাই সি বস্তিৰ প্ৰত্যেক মানুহৰ
ঘৰলৈকে গৈ সকলো কথা বুজাই-বুজাই কয়। ল’ৰা, বুঢ়া, ডেকা,
জীয়ৰী সকলোকে মাতি সি এখন মিটিং পাতে। তাতে সি মেনেজাৰে
কেনেকৈ সিহঁতৰ ওপৰত অগ্ৰায় অত্যাচাৰ কৰিছে তাৰ কথা ভালদৰে
বুজাই দিয়ে। কান্দু তাৰ লগবীয়া হয়। বহুতো ডেকা আৰু আন্ধাৰীয়া
লোকে তাৰ কথাত হয়-ভৰ দিয়ে। কিন্তু কেইটামান বুঢ়াই তাৰ কথাত
আপত্তি কৰে। “এইচব কৰিলে আমাৰ কি হবেক। কাম নাই কৰিলে
তলপ নাই পাবেক”—সিহঁতৰ কোনোবাই কোৱা মেলা কৰে। কিন্তু
বেজুৱে সিহঁতক ভালদৰে বুজায় ক’লত সিহঁতে মূৰ ছুপিয়ালে; একো
উত্তৰ নিদিলে।

সেইদিনাই সিহঁতে ঠিক কৰিলে যে প্ৰথমে সিহঁতৰ এটা দল গৈ

মেনেজাবক এই কথা ক'ব। যদি মেনেজাব মান্তি নহয় সিহঁতে ট্ৰাইক কৰিব। পিছদিনা বেণু, কান্দু, হৰি আদি বহুতো মানুহ মেনেজাবৰ ঘৰলৈ গৈ সিহঁতৰ চুখৰ কথা ক'লে আৰু সিহঁতক আগবদৰেই কামৰ সময় কৰাবলৈ আৰু বেণুৰ দিবলৈ খাটিলে। কিন্তু মেনেজাবে সিহঁতৰ কথা শুনি ঠাত নিকটালে; সিহঁতক ধমকি দিলে আৰু বাগানত গোলমাল কৰিলে পুলিচ আনিব বুলি ভয় দেখুৱালে।

পিছদিনা সিহঁতে ট্ৰাইক কৰিলে। এদিন নহয়, দুদিন নহয়, তিনিদিন সিহঁতে কামলৈ নোযোৱাকৈ থাকিল। বাগানৰ কাম বন্ধ হ'ল। কলমৰবৰ শৰ্ম নাইকিয়া হ'ল। পোটেই বাগানৰ কাঁহে পৰি মিন গ'ল। চতুৰ্থ দিনা হঠাতে বাগানলৈ পুলিচ অহিল। সিহঁতৰ হাতত বন্ধুক আৰু সলীন। ... পুলিচে বেণু, কান্দু আৰু কেইবাটাও মানুহক ধৰি-বন্ধি লৈ গ'ল—অইন মানুহবোৰকো খুৱ মাৰ-পিট কৰিলে।

বহুত মানুহে আজিৰপৰা ট্ৰাইক নকৰে। বুলি পুলিচৰ আগত কথা দিলে। কেইদিনমানৰ পাছত কান্দুহঁতক এৰি দিলে। কিন্তু ঘৰ পায়েই সিহঁতে শুনিলে যে সিহঁতক কামৰ পৰা খেদি দিছে। অকল সিহঁতকেই নহয়; প্ৰায় ডেবশ মান মানুহক। কোনোবা বাবু কেইটা-মানকো খেদিলে, সিহঁতৰ লগত যোগ থকা বুলি। সেইদিনাৰ পৰা সিহঁতে বাগানত কাম কৰিবলৈ এৰি দিলে।

আজিকালি কান্দুৱে বন্ধিৰে কাৰোবাৰ ঘৰত খেতি কৰি দিয়ে, ধান কাটে, বজাবত খৰি বেচে। এতিয়া তাৰ আগৰ তামাচা নাই। আগৰ বাগানো নাই। এতিয়া মাথোন কাম, খালি কাম।

বিপদ অকলৈ নাহে—

আজি কেইদিনমানৰ পৰা যমুনাৰ ভীষণ জ্বৰ। সি এদিন ডাক্তৰৰ ওচৰলৈ গৈ ভৰিয়ে হাতে ধৰি কৈছিল তাৰ মানুহজনীক এবাৰ চাই আহিবলৈ। কিন্তু ডাক্তৰ-মান্তি নহ'ল। কামৰ পৰা খেদা খোৱা মানুহ কোম্পানীৰ গুৰুত চিকিৎসা কেনেকৈ হ'ব? ডাক্তৰৰ এনে নিলাকণ কথা শুনি সি-দুখ পালে। কিন্তু তাৰ উপায় একো নাই। গৰীব মানুহ

সিহঁত। শোকত মৰ্মাহত হৈ সি সেইদিনা উলটি আহিল। ভগৱানৰ ওপৰত বিশ্বাস ৰাখি নিজেই পাৰ্শ্বমানে শুজাৰা কৰিবলৈ ললে। সি সদায় ভগৱানক খাটে, “হে ভগৱান! তুমি মোক সৰুৰে পৰা বহুত দুখ দিছা; মোৰ সকলো কাটি নিছা। কিন্তু মোৰ একমাত্ৰ যমুনাক মোৰ বুকুৰ মাজৰ পৰা কাটি নিনিবা।” ভগৱানৰ ওচৰত কান্দুৰ কাতৰ আহ্বান।

মাজনিশা কান্দুৱে যমুনাক বিচি বিচি ৰহি থাকে। কাষতে চাকিটো ধিমিক্ ধামাকৈ জ্বলি থাকে। গহীন নিশা। ক’তো মাতবোল নাই। গোটেই পৃথিৱী নিজান; ভাগৰত যেন শুই পৰিছে, জাগি আছে মাত্ৰ সি আৰু যমুনা—। পৃথিৱীৰ ছটি নিঠকুৱা প্ৰাণী। কান্দুৱে যমুনাৰ আউলি-বাউলি হৈ একা চুলিকেইডাল ঠিক কৰি দিয়ে। চাকিটোৰ পোহৰত তাইৰ শেঁতা মুখখন জ্বিলিকি উঠে। কিমান ধুনীয়া আছিল তাৰ মাহুহজনী; কিন্তু এতিয়া কেনেকুৱা হ’ল। তেজে ফুটো ফুটো কৰা গাল দুখনি শেঁতা পৰি গ’ল; চকু দুটাও গাঁতত সোমাল। বিষাদৰ চিন। তাৰ বুকুখন হঠাতে কঁপি উঠে। তাৰ ভয় লাগে, কিজানি যমুনাই তাক এৰি যায়গৈ। যমুনাই এৰি গ’লে যে তাৰ কি অৱস্থা হ’ব? কাৰ মুখ চাই সি এই সংসাৰত জীয়াই থাকিব? সংসাৰত যমুনাৰ বাহিৰে যে তাৰ আপোন বুলিবলৈ কোনো নাই। মাক-বাপেক সকলোৱেই তাক এৰি গৈছে। গম নোপোৱাকৈ ছচকুৱেদি তাৰ দুখাৰি চকুলো বৈ আছে।

পুৱতি নিশা হঠাৎ যমুনাৰ বেমাৰ টান হয়। তাইৰ উশাহ ঘন হয়। কান্দুৰ বুকুখন কঁপি উঠে, তাৰ উপায় নাইকিয়া হয়। যমুনাক সি বিচি দিয়ে, মুখত পানী দিয়ে। কিন্তু তাৰ সকলো চেষ্টা বিফল হ’ল, যমুনাৰ অৱস্থা ভালৰ ফালে নাছিল। শেষবাৰৰ কাৰণে এবাৰ তাৰ চকুলৈ কৰুণভাৱে চাই তাই চিৰকালৰ কাৰণে চকু মুদিলে।...কান্দুৱে যমুনাক সাৱটি হীনাই বিনাই কান্দিিলে। তাৰ আঞ্জি সকলো শেষ; সি কান্দিবই জাগিব। ভগৱানৰ ওচৰত তাৰ বিশ্বাস হেৰাই যায়। সংসাৰখন তাৰ

কিবা কিবা লাগে। ঈশাকৈয়ে ছুখীয়াৰ কাৰণে ভগৱান নাই; তাৰ কাৰণে ভগৱান নাই। তাৰ কোনো নাই। সি আজি নিঃসংগ।

কবৰ দি মানুহবোৰ গুচি আহে। কান্দুও পগলাব দৰে ঢল-পলকৈ সিহঁতৰ লগতে আহে। পৃথিৱীৰ প্ৰতি মোহ আজি তাৰ নাই, মকতুম্বি এখন—শাস্তি নাই। তাৰ সংসাৰখন আজি হেৰাই গৈছে—সি শূন্যত ওপঙি আছে। আজি সি অকলশৰীয়া। সি তাৰ পৰিচিত চাহনিডবালৈ চাই পঠিয়ায়। সন্ধিয়াৰ মাৰ যাব খোজা বেলিৰ বহুপত চাহ-গছৰ কুঁহিপাতবোৰ জিলিকি উঠিছে। চাহনিখন আগৰ দৰেই জিলিকি আছে। নিশ্ৰুত হৈ গৈছে—কেৱল তাৰ ঘৰটো আৰু দেহটো। তাৰ ঘৰৰ লখিমী হেৰাই গৈছে—মাত্ৰ শূন্য ঘৰখন পৰি আছে।

.....নিশা তাৰ টোপনি নাহে। লখিমী নাইকিয়া ঘৰটোত পৰি সি ভাবিয়েই থাকে। আহিন মাহৰ পৰবৰ বাবে আখৰা কৰা মাছলী আৰু বাঁহীৰ মাত, আন্ধাৰ ভেদ কৰি আহি তাৰ কাণত পৰেহি। সেইবোৰে তাক অতীতৰ কথা সোঁৱৰাই দিয়ে। যোৱা বছৰ সিও আনন্দত মতলীয়া হৈ মাছলী বজাইছিল, যমুনাৰ লগত যুঁজু দিছিল। কিন্তু আজি যমুনা নাই; মনৰ স্থিৰতাও নাই। সকলো হেৰাই গৈছে। তাৰ সেই মাছলীটো চাংখনতে পৰি আছে। তাৰ চাংখন আজি তেনেই খালি। এই গহীন নিশা ভয়ত সেই হোলাটোৰ কাষৰ হাবিখনত তাই হয়তো চিঞৰি উঠিছে, “কান্দু তই মোক এৰি গলি। তোক মই কিমান ভাল পাইছিলো।” হঠাতে সি চিঞৰি উঠে, “যমুনা, যমুনা।” ছুগালেদি ছুধাবি চকুলো বৈ আহে। পুৰণি স্মৃতিবোৰে তাক হেঁচা মাৰি ধৰে। চাকিটো ছুমাই কাপোৰখন কাশেযুৰে চাকি লগ্না।.....

এসময়ৰ কটন কলেজৰ কৃতী ছাত্ৰী ভুবনেশ্বৰী মজুমদাৰ এতিয়া কটন কলেজৰ কৃতী অধ্যাপিকা। কলেজৰ ছাত্ৰী হৈ থাকোতে তেওঁ কেনে সুন্দৰ প্ৰাণম্পৰ্শী গল্প লিখিছিল ! ‘হেবোৱা দিগন্ত’ৰ কাহিনীটো হয়তো একো অসাধাৰণ নহয়। কিন্তু আমি জানো সকলো সময়তে কেৱল অসাধাৰণ গল্প শুনিবলৈ বিচাৰো ? যি মানুহে নিজৰ জীৱনৰ নানা সৰু-সুৰা অভিজ্ঞতাৰ কাহিনীকো বস লগাই ক’ব জানে, তেৱেই সাধাৰণতে আডতাৰ মধ্যমণি হৈ পৰে। ‘হেবোৱা দিগন্ত’ নামৰ গল্পটোত ভুবনেশ্বৰী মজুমদাৰে তেনে এটা সাধাৰণ অভিজ্ঞতাৰ কাহিনী নাটকীয় কোতুহল বন্ধা কৰি বৰ বস লগাকৈ কৈছে। গল্পটো পঢ়ি আক্ৰোশ হয়—তেওঁ বাক গল্প লিখিবলৈ এৰি দিলে কিয় !

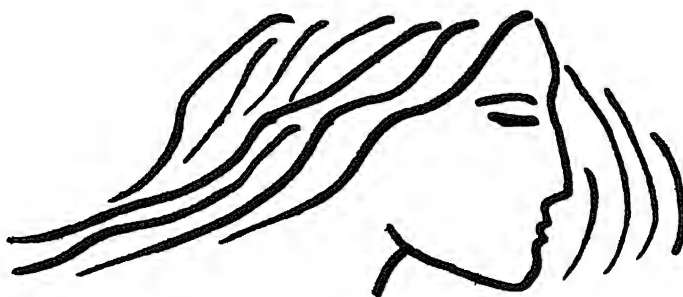
পুৰণি ‘কটনিয়ানৰ’ পাত লুটিয়াই চালে বহুবাৰ এনেভাৱে আক্ৰোশ কৰিব লগা হয়।

হেৰোৱা দিগন্ত

গল্পটো পঢ়ি শেষ কৰে মানে চকুপানীৰে কমাৰ ছয়ো গাল উপচি পৰিল। ‘ৰোমিও-জুলিয়েট’ৰ কাহিনীটোৰ দৰেই এটি কাহিনী—অতি মনোৰম তাৰ আৰম্ভণি আৰু অতি কৰুণ তাৰ পৰিসমাপ্তিটো। ইমান ধুনীয়া গল্পও মানুহে লিখিব পাৰে! প্ৰেমৰ কাহিনী কমাই বহুতো পঢ়িছে; কিন্তু এই কাহিনীটো যেন সেইবোৰতকৈ বহুত বেলেগ। ইমান কৰুণ, ইমান হৃদয়গ্ৰাসী কাহিনী তাই আগেয়ে কেতিয়াও পঢ়া নাই। তাইক একেবাৰে অভিভূত কৰি পেলালে। মেজখনৰ কাষতে তাই কিছুপৰ বহি থাকিল। ৰাতি এঘাৰ বাজি গৈছে, ছোট্টেলৰ প্ৰায় আটাইবোৰ ছোৱালীয়েই তেতিয়া বিছনাত।

মেজৰ কাষৰপৰা উঠি কমা খিড়িকিখনৰ কাষলৈ গ’ল। খোলা খিড়িকিৰ পৰ্দাৰ ফাঁকেৰে হাচনাহানাৰ মধুৰ গোলক এটি আহি গোটেই কোঠাটো স্তবাসিত কৰি তুলিছে। পৰ্দাখন অলপ আঁতৰাই তাই বাহিৰলৈ চাই পঠিয়ালে, বৰ এক্সাৰ; দূৰৈত ‘ষ্ট্ৰিট-লাইট’ বোৰে তলৰ অকণমান ঠাই পোহৰ কৰাৰ বাহিৰে গোটেইখন এক্সাৰ। অ’ত ত’ত উৰি ফুৰা জোনাকী পকুৱাবোৰে সেই এক্সাৰক যেন আৰু গাঢ় হৈ কৰি তুলিছে। নিৰ্বাক নিশাৰ এই ভাব-গধুৰ আবেষ্টনীটোৱে তাইৰ মনটো

আক সেমেকাই পেলালে। 'কমাই আঁচলেবে চকু-পানী ছধাব মচি ললে। এনেতে তাইব মনত পবিল—অ' গল্পটো কোনে লিখিছে তাকেই দেখোন তাই চোৱা নাই। মেজৰ কাষলৈ চাপি আহি 'উদয়াচল' খনৰ পাতবোৰ লুটিয়াই তাই 'স্মৃতি পত্ৰ'টো উলিয়ালে। ওপৰৰ পৰা খবকৈ আঙুলি বুলাই নি শেষত 'পৰিণতি',—লিখক, প্ৰণৱকুমাৰ বৰুৱা'ত ব'ল। নামটোলৈকে তাই বহুপৰ চাই থাকিল,—আগেয়ে শুনা তাইৰ মনত নপৰে। নতুন লিখক হয়তো—কিমান ভাৱ-প্ৰৱণ মানুহ জন! কি মনোৰম কল্পনা আৰু কি মনোৰম প্ৰকাশভঙ্গী! মেজখনৰ কাষৰপৰা যাবলৈ তাই যেন একেবাৰে পাহৰিয়েই গ'ল। বহুপৰ নীৰৱে ঠিয় হৈ থাকিল।

হঠাত যেন তাইৰ মনত পবিল—ৰাতি ভালেখিনি হ'ল, শোৱাই ভাল। লাহে লাহে গৈ তাই বিছনাত শুই পবিল, টোপনি কিন্তু নাছিল। শুই শুই তাই ভাবিবলৈ ধৰিলে—লিখকজনৰে কথা। যিমনেই তাই তেওঁৰ কথা ভাবিলে, সিমনেই প্ৰণৱকুমাৰ বৰুৱা মানুহজনৰ প্ৰতি তাইৰ ধাৰণাটো সম্পূৰ্ণ হৈ উঠিবলৈ ধৰিলে। ওখ ডাঙৰ, সুগঢ়িত, ধুনীয়া ডেকা এজন। চকুত এটি শাস্ত মধুৰ চাৱনি। নিশ্চয় হোটেলত থাকি পঢ়া কলেজৰ ল'ৰা হ'ব; নহ'লে নো গল্পটোত হোটেল আৰু কলেজৰ কথা লিখিব কিয়?.....

ভাবি থাকোতেই তাইৰ কেঁতিয়াবা টোপনি আহিল। ৰাতিপুৱা সাত বজালৈকে মুঠা দেখি 'কমমেট' শ্ৰামাই তাইক জগাই দিলে, "কমা, আজি উঠিবৰ মতলব নাই নেকি? চাহতো হেৰুৱালাই, এতিয়া ভাতো হেৰুৱাবা যেন পাইছোঁ।" শ্ৰামা পাঞ্জাবী ছোৱালী যদিও বেচ অসমীয়া ক'বলৈ শিকিছে।

শ্ৰামাৰ মাতত সাৰ পাই কমাই লৰালৰিকৈ বিছনা এৰি উঠি আহিল। শ্ৰামাই ক'লে,—“পৰীক্ষা দি উঠিয়েই আকোঁ পঢ়া-শুনাত লাগি গ'লা, নহয়?” কমাই কিন্তু তাইৰ এইকণ ভুলো সছ কৰিব নোৱাৰিলে। টপৰাই তাই কৈ উঠিল,—“নহয়, নহয় শ্ৰামা

মই 'টেবুই-বুক' পঢ়া নাছিলো নহয়, আলোচনীহে পঢ়িছিলো। বঢ়িয়া গল্প এটা, ইমান ভাল লাগিছিল যে আধা পঢ়াকৈ এবিৰৰ সত নগ'ল।.....

আগ বাতিৰ আৱেশ তাইৰ তেতিয়াও কাটি যোৱা নাই। উচ্ছ্বাসিত ভাৱে তাই গল্পটোৰ প্ৰশংসাত লাগি গ'ল। কিন্তু তাইৰ মনৰ সেই সময়ৰ অৱস্থাৰ লগত নিজকে খাপ খুৱাই লব নোৱাৰি শ্যামাই বাধা দি কৈ উঠিল—“বাক, বঢ়িয়া গল্প যদি তুমি মোক পিছত ক'ব লাগিব, এতিয়া যোৱা মুখ হাত ধুই আহাগে।” কমাই ক'লে,—“তোমাকতো ক'মেই, পিছে ইমান ধুনীয়াকৈতো মই ক'ব নোৱাৰিম, তুমি নিজে পঢ়াহেঁতেন হে আচল সোৱাদটো পামাহেঁতেন। ইমান সুন্দৰ এক্সপ্ৰেছন।”—কৈ কৈ তাই মুখ-হাত ধুবলৈ ওলাই গ'ল।

—গল্পটো কমাই শ্যামাক শুনাগৈ, লগতে লিখক জনবো ভূবি-ভূবি প্ৰশংসা কৰিলে। নিজৰ অজ্ঞাতসাৰেই এই অচিন লিখকজনৰ লিখনিয়ে তাইক আকৃষ্ট কৰি পেলাইছে। এই অচিন লিখকজনৰ কল্পনাৰ প্ৰাচুৰ্য আৰু প্ৰকাশ ভঙ্গীৰ অভিনৱতাই তাইক মুগ্ধ কৰি পেলাইছে। প্ৰণৱ কুমাৰ বৰুৱাৰ গল্প তাই অতি আগ্ৰহেৰে পঢ়ে,—যিমানেই পঢ়ে সিমানেই তাইৰ ভাল লাগি যায়। এই নতুন লিখকজনৰ গল্পবোৰ আন লিখকৰ গল্পৰ দৰে নহয়। গতানুগতিকতাৰ ছাপ তাত অকণো নাই,—প্ৰত্যেকটোৱেই নতুন ধৰণৰ।

সেইদিনা অমুহূত ঘৰলৈ যাওঁতে এখন আলোচনীত বৰুৱাৰ গল্প এটা দেখি, আলোচনীখন কমাই খুজি আনিলে। আবেলি চাহখোৱাৰ পিছত আনদিনাৰ দৰে খেলিবলৈ ওলাই নগৈ তাই আলোচনীখন লৈ বহিল। অকণাহঁতে ইমানকৈ মাতিলে, তথাপি তাই উঠি নগ'ল।

গল্পটো পঢ়ি শেষ কৰাৰ আগতহে সন্ধিয়া লাগি গৈছে। আলোচনীখন কোচত লৈ, কিছুপৰ কিবা ভাবি তাই বহি ব'ল। তাৰ পিছত লাহে লাহে গৈ তাইৰ কমৰ 'চেলফ'ত আলোচনীখন থলে। ক'ব নোৱাৰাকৈয়ে তাইৰ মুখৰপৰা গীত একাকি ওলাই আহিল—

“তুমি কোন সবগৰ যথু পৰিমল

পলাশ বকুল কাৰ কাননৰ . . .”

কাষৰ কমটোৰ পৰা অকণাই চিঞৰি উঠিল—

“কালৈনো ইমান দৰদ অ’ কমা ?”

“কালৈনো হ’ব আৰু, তোলৈকে ।”

“এৰাতোন, মোৰ নাম প্ৰণৱ বৰুৱা নহয় ।”

“খবৰদাৰ, সাৱধানে কথা ক’ব,”—বেয়া পোৱা যেন দেখুৱালে যদিও মুখৰ ধুনীয়া হাঁহিটোৱে চকুজুৰি উজ্জল কৰি তুলিলে কমাৰ । আচলতে অকণাৰ কথাখিনিয়ে তাইক আনন্দই দিছিল । সঁচাকৈয়ে এই অচিন লিখক জনৰ প্ৰতি তাইৰ কিবা এটা মোহ জাগি উঠিছে । নিজৰ অজ্ঞাতসাৰেই লিখক জনক তাই কেতিয়াবাই ভাল পাই পেলাইছে ।

প্ৰণৱ কুমাৰ বৰুৱাক লৈ কমাই বহু কথাই কল্পনা কৰে—। এদিন নহয় এদিন নিশ্চয় তেওঁৰ লগত চিনাকি হ’বই লাগিব। ভাল গল্প লিখিকা বুলি কমাবোতো সন্মান নোহোৱা নহয় । আন নহ’লেও অন্ততঃ সেই কাৰণেই তেওঁ তাইৰ লগত পৰিচয় হোৱাৰ সুযোগ গ্ৰহণ কৰিব । তাই কল্পনা কৰে,—কোনো এক কৃষ্টি সভাৰ অধিবেশনত প্ৰশংসামুখৰ সমজুৱাৰ আগত তাই গল্প পাঠ কৰিছে, আৰু তেওঁ শ্ৰোতাৰ এজন হৈ শুনি আছে । সভাৰ শেষত নিজে উপাধি আহি তেওঁ হয়তো সুধিছে,—
“আপুনিৱেই তেনেহ’লে কণিমা বৰবৰা, নহয়নে ? আপোনাৰ গল্প মই কেবা ঠাইতো পঢ়িছোঁ, পিছে আপোনাৰ লগত পৰিচয় হোৱাৰহে সুযোগ পোৱা নাছিলো । আজি চিনাকি হ’বলৈ পাই সঁচাকৈয়ে বৰ ভাল লাগিল, নমস্কাৰ ।” তেওঁ যেতিয়া তাইৰ লগত পৰিচিত হৈ যাব, কেনে লাগিব বাক তাইৰ । ভাবিয়েই তাই গোটেই শৰীৰত কিবা এটাৰ শিহৰণ অনুভৱ কৰে । . . . . . কেতিয়াবা হয়তো তাই ভাবে—তাই হয়তো বাটত কেতিয়াবা তেওঁক দেখিছেই, কিন্তু চিনি পোৱা নাই । যিজনৰ কথা তাই ইমানকৈ ভাবে সেইজনকে হয়তো তাই বাটত দেখিও চিনি পোৱা নাই । নাই তেনে হ’বই নোৱাৰে—বাটত দেখা হৈতেন তাই নিশ্চয় চিনি

পালেহেঁতেন। বাব কথা ভাই ইমানকৈ ভাবে সেইজনক চিনাকি কৰি দিবলৈ তৃতীয় এজনৰ আৱশ্যক নাই। ..... কেতিয়াবা হয়তো ভাই আকৌ ভাবে, এনেকৈ ভবা জনো উচিত হৈছে তাইৰ? তেওঁৰ বিষয়ে ভাবিবলৈ তাইবতো কোনো অধিকাৰ নাই। কিন্তু ভেনে ভাব আহিলেই তাইৰ অন্তৰৰ কোনোবাখিনি যেন ব্যক্তি হৈ উঠে। তেনেকৈ তাই সবহ পৰ ভাবিব নোৱাৰে। মধুৰ কল্পনাৰে তাই ভেনে ভাবক সদায় আঁতৰাই ৰাখে।

কমাই যি কল্পনা কৰে, যি ভাবে, সকলোবোৰ শ্ৰামাৰ আগত উজ্জ্বলি দিয়ে। মাত্ৰ শ্ৰামাৰ আগত। তেতিয়া তাই অলপ সকাহ পোৱা যেন অনুভৱ কৰে। তাতেই তাইৰ আনন্দ, তাতেই তাইৰ তৃপ্তি।

.....বাঙালী-বিহ সংখ্যা ‘উদয়াচলৰ’ চুটি-গল্প প্ৰতিযোগিতাত কমাই গল্পত প্ৰথম পুৰস্কাৰ পালে। আলোচনী খনেৰে সৈতে অকণা কমাইঁতৰ কমলৈ লবি আহিল,—“কমা, এয়া চা তোৰ গল্পটোৱে প্ৰতিযোগিতাত প্ৰথম পুৰস্কাৰ পাইছে।”

“ক’তা, চাওঁ চাওঁ—দ্বিতীয় হ’ল কোন?” এইবুলি কমাই টান মাৰি আলোচনীখন অকণাৰ হাতৰপৰা আনি চাবলৈ ধৰিলে। প্ৰথম হোৱা তাইৰ গল্পটোলৈ নেচাই তাই দ্বিতীয় হোৱা গল্পটোহে আগেয়ে বিচাৰিবলৈ ধৰিলে। অৱশেষত পাত লুটিয়াই পালেগৈ,—প্ৰথম কুমাৰ বৰুৱাৰ গল্প—“আহাৰৰ বাঙালী মেঘ এচপৰা”ই দ্বিতীয় পুৰস্কাৰ পাইছে। কমাৰ গল্পই প্ৰথম পুৰস্কাৰ পালে—কমাৰ ভাল লাগিল। কিন্তু, তথাপি ক’ববাত যেন অলপ অসন্তোষ বৈ গ’ল। প্ৰথম হোৱাতকৈ দ্বিতীয় হোৱা হ’লেই যেন তাই বেছি শুখী হ’লহেঁতেন। প্ৰথম কুমাৰ বৰুৱায়েই প্ৰথম পুৰস্কাৰ পোৱা হ’লে যেন তাই বেছি ভাল পালেহেঁতেন।

—সম্পাদকৰ টোকাৰ পৰা পোৱা বৰুৱাৰ ঠিকনাত, কণাৰ ফুটিব দৰে এখনি অভিনন্দন পত্ৰ দিয়াৰ কথা তাই ভাবিলে। আকৌ ভাবিলে—ঠাট্টা কৰা বুলি ভাবে যদি—? তাতকৈ ছোটলৈকে মাতি পঠোৱা যাওক ;—তেতিয়া হ’লে অভিনন্দন জনাবও পাৰিব আৰু পৰিচয়

হোৱাৰো সুযোগ ঘটিব। তাই বৰুৱালৈ বুলি ধুনীয়া চিঠি এখনি লিখি পেলালে। তাৰ পিছত নীলা খাম এটাত ভৰাই ওপকত ধুনীয়াকৈ নাম ঠিকনা লিখিলে। চিঠিখনত ‘চেন্ট’ অৰুণমান ছটিয়াই দিবৰ মন গৈছিল, পিছে কিবা এটা লাজে আহি আৱৰি ধৰিলে। এনেয়েই খামটো বন্ধ কৰি দি তেতিয়াই সেইখন প’ষ্ট কৰাই দিয়ািলে। কিন্তু চিঠিখন প’ষ্ট কৰি উঠিয়েই তাইৰ চিন্তা হ’বলৈ ধৰিলে—তেওঁ বা চিঠি পায় কি ভাবে। হোষ্টেললৈতো মাতিলে পিছে আহে বা নাহে। আহিলে বাক পোনতে তাই কেনেকৈ কথা আৰম্ভ কৰিব? লাজ তাই কেতিয়াও আহিবলৈ নিদিয়ে। এৰা, লাজটোৱেই তাইৰ যত মানে অনৰ্বৰ মূল। লাজ লাগিলে তাই সকলো কথা পাহৰি যায়,—ক’ম বুলি ভবা কথাখাৰো ক’ববাত লুকাইগৈ।

আশা নিৰাশাৰ দোমোজাত, মানসিক অন্তৰ্দৰ্শৰ মাজেৰে বৰুৱাৰ আগমন প্ৰতীক্ষা কৰি তাই সময় কটালে। কোনদিনা আহিব লাগিব সেইটো তাই চিঠিত উল্লেখ কৰা নাই। মাথোঁ লিখিছে,—“আপোনাৰ যেতিয়াই সুবিধা হয়।” তথাপি তাই আশা কৰিছিল। চিঠি পোৱাৰ দিনাই আবেলি অৰ্থাৎ চিঠি দিয়াৰ পিছদিনা আবেলি তেওঁ আহিব। কিন্তু তাই ভবা সময়ত তেওঁ নাছিল। দুঃশ্চিন্তাই কমাৰ মন উগুল-ধুগুল লগাই দিলে। আবেলি পিয়নটোৱে দি যোৱা চিঠি জাপৰ মাজত জাইৰ কিবা চিঠি আছে নেকি ভয়ে ভয়ে বিচাৰিলে। কোনোবা অচিনাকি হাতৰ চিঠি এখন তাইৰ নামত আহিছে—নিশ্চয় বৰুৱাৰ চিঠি। তাইৰ ভয় লাগিল—চিঠিৰ ভিতৰত বা কি লিখিছে—কঁপা হাতেৰে খামটো ফালি তাই চিঠিখন মেলি ল’লে। স্নেহপিণ্ডৰ গতি খবতৰ হ’বলৈ ধৰিলে। চিঠিৰ আখৰবোৰৰ ওপৰেৰে খবকৈ তাইৰ চকুজুৰি ফুৰাই নিলে,—

“স্বৰ্গৰ বৰবৰা,

আপোনাৰ চিঠিৰ বাবে অশেষ ধন্যবাদ। আপোনাৰ লগত পৰিচয় হোৱাৰ সুযোগ পাই নথৈ ক পালোঁ। আপোনাৰ কথা মতে কাইলৈ

আবেলি মই আপোনালোকৰ হোষ্টললৈ যায়। লগ পাম বুলিয়েই আশা কৰিলো। স্নেহ গ্ৰহণ কৰিব।
ইতি—

স্নেহেৰে—

শ্ৰীপ্ৰণৱ বৰুৱা।”

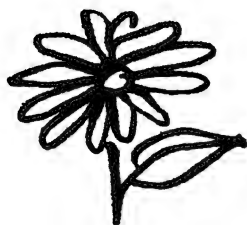
চিঠি পঢ়ি পুলকত তাইৰ গোটেই শৰীৰ শিয়ঁৰি উঠিল। চুটি যদিও চিঠিখন পঢ়ি তাইৰ খুব ভাল লাগিল। আকৌ এবাৰ পঢ়ি মনৰ আনন্দতে শ্ৰামাহঁতক খবৰটো দিবলৈ তাই লবি গ’ল। শ্ৰামা আৰু অৰুণাই পোনতে খবৰটো পাই আচৰিত হৈ গ’ল। উৎসুক ভাৱে দুয়ো চিঠিখন পঢ়িলে। ইমান আশ্চৰ্য্যভাৱ চিঠিখনত, যেন বহু দিনৰ চিনাকি। “ঠাট্টা কৰা নাইতো?” অলপ সন্দেহৰ মূৰত অৰুণাই কয়। কিন্তু কমা আৰু শ্ৰামাৰ মনত কোনো সন্দেহেই হোৱা নাছিল।

উৎকৰ্ষাৰ মাজেদি পিছৰ দিনটো পাৰহৈ আবেলি হ’ল। আবেলিও পাৰ হ’ল। সন্ধিয়া আহিল; কিন্তু কমাক লগ পাবলৈ কোনো নাছিল। ঠাট্টাই কৰিলে তেনেহ’লে! কমাৰ মনটো নিৰাশাৰে ভৰি পৰিল। আকৌ ভাবিলে,—নহয়, হয়তো কিবা বিশেষ কাৰণত আহিব নোৱাৰিলে। গধুৰ হিয়া এখন লৈ তাই গুচি গ’ল নিজৰ কক্ষলৈ। এনেতে দীপালিয়ে কৈ গ’ল, “কমা বাইদেউ, আপোনাক লগ পাবলৈ কোনোবা আহিছে, ‘ভিজিটৰ্চ কক্ষ’তে বহিছেহি।” কমাই বুজিলে, প্ৰণৱ বৰুৱাই হয়তো আহিছে। বুকুখনে তাইৰ টপ্‌টপাবলৈ ধৰিলে। নিজকে যৎপৰোনাস্তি প্ৰকৃতিস্থ কৰি আগবাঢ়ি গ’ল—‘ভিজিটৰ্চ কক্ষ’লৈ। দুৱাৰ মুখতে দেখিলে এটি সৰু ল’ৰা—মুখৰ গঢ়টো বৰ মৰম লগা। বৰুৱাৰ ভায়েক নিশ্চয়। ল’ৰাটোক মৰম কৰি, হাতত ধৰি তাই কক্ষৰ ভিতৰলৈ সোমাই গ’ল। কিন্তু ভিতৰত যি দেখিলে তাত তাইৰ চকু খিৰ হৈ গ’ল। তাই ভবা মানুহজনতো এইজন নহয়। গুথ-ভাঙৰ, ধুনীয়া ডেকা এজনৰ

ঠাইত বহি আছে এজন আদহীয়া ভ্ৰমলোক ; অতি কীৰ্ণ, গাৰ
 বৰণ বগা নহয় ; মুখৰ ছবিটো অতি স্নান ;—এয়াতো কমাৰ
 প্ৰশ্নৰ বক্ৰা নহয় ! কোন তেনেহ'লে ? ক্ষেত্ৰকলৈ তাইৰ হিয়াত
 আশাৰ বিজুলি খেলি যায়—হয়তো আন কাবোৰক লগ পাবলৈ
 আহিছে । কিন্তু পিছ মুহূৰ্ততে তাইৰ সেইকণ আশাকো চুবমাৰ কবি
 মানুহ জনে অলপ হাঁহি কৈ উঠিল, “আপুনিয়েই কণিমা বৰবৰা নহয়
 জানো ?” উত্তৰ দিয়াৰ কথা কণিমাৰ মনতেই নপৰিল । মানুহজনে
 নিজেই কৈ যাবলৈ ধৰিলে—“আপোনাৰ লগত চিনাকি হ'বলৈ পাই মই
 বৰ আনন্দ পালো । ‘উদয়াচল’ৰ গল্প প্ৰতিযোগিতাত প্ৰথম হোৱা
 আপোনাৰ গল্পটো পঢ়িলো । বঢ়িয়া গল্প লিখিছে । আপোনালোকৰ
 দৰে উঠি অহা ডেকা-গাভৰু সকলে যে সাহিত্য-চৰ্চাত হাত দিছে সি
 ম'চাকৈয়ে বৰ সুখৰ কথা ।……” মানুহজনে কিবাকিবি বহুত ক'লে,
 কিন্তু কোনো কথাই কমাৰ কাণত নোসোমাল । স্বৰগ-পৰা মানুহৰ দৰে
 তাই থিয় হৈ থাকিল চকি এখনত ভৰ দি । কমাৰ ফালৰ পৰা কোনো
 কথা মুণ্ডনি মানুহজনে প্ৰশ্ন কৰিলে,—আপোনাৰ গল্পটোৰ নামটো কি
 আছিল জানো ? প্ৰথমবাৰ প্ৰশ্নটো কমাৰ কাণতেই নোসোমাল, আকৌ
 এবাৰ সোধাত চকমক খাই সাৰ পোৱাৰ দৰে তাই ক'লে, “প্ৰথম দৰ্শনৰ
 পূৰ্বে ।”

“অ', হয়, হয়, মোৰ এতিয়াহে মনত পৰিছে । নামটোও বেচ
 appropriate হৈছে, নামটো সাধাৰণ যদিও তাৰ মাজত ভালেখিনি
 কথা লুকাই আছে ।” মানুহজনৰ প্ৰশংসাবোৰ কমাৰ অকণো ভাল
 নেলাগিল । তেওঁৰ মুখখনত সোপা দি ধৰিবলৈ তাইৰ এটা উদ্ভ্ৰান্ত
 ইচ্ছা জাগিল । অতি কষ্টে নিজক প্ৰকৃতিস্থ কৰি ৰাখি তাই ঠিয় হৈ
 থাকিল । সৰু ল'ৰাটোৱে এবাৰ মাত দি উঠিল—“দেউতা, ব'ল দৰলৈ
 যাওঁ ।” তেতিয়াহে যেন মানুহজনৰো দৰলৈ বোৱাৰ কথা মনত পৰিল ;
 উঠি ক'লে—“বহুত পৰ বহিলো উঠোঁহে এতিয়া,—নমস্কাৰ ।” কমাইও
 যেন যন্ত্ৰ চালিতৰ দৰেই হাত দুখন লগ লগাই ক'লে—“নমস্কাৰ” । সৰু

ল'ৰাটোৱেও ক'লে,—“নমস্কাৰ,”—কিন্তু নিয়ান খিনি শুনি থাকিবলৈ
 তাইৰ ধৈৰ্য নহ'ল। ঢলং-পলং কৈ আহি তাই বিছনাত পৰিল। ইমান
 পৰে অৱকল হৈ থকা চকু পানীবোৰ জ্বগল উপচি ববলৈ ধৰিলে।
 চিঞৰি চিঞৰি, হিয়া-মূৰ ডুকুৱাই কান্দিবৰ ইচ্ছা হ'ল তাইৰ। গাকটো
 খামোচ মাৰি ধৰি তাই উচুপিবলৈ ধৰিলে আৰু অজুভৱ কৰিলে যেন
 তাইৰ ভৰিৰ তলৰপৰা পৃথিৱীখন আঁতৰি গৈছে ; তাই যেন নিঃসঙ্গ হৈ
 আলাসতে বৈ আছে। . . . . .

কন্দৰ্প কুমাৰ কাকতীৰ ক'বলগীয়া গল্প এটা হয়তো আছিল ; কিন্তু গল্পটো বসালকৈ বা পৰিপাটিকৈ ক'বৰ জোখাবে ভাষাৰ সাধনা কৰিবলৈ তেওঁৰ সময় নাছিল। তেওঁৰ জীৱনৰ লক্ষ্য বা গন্তব্য-স্থল আছিল সম্পূৰ্ণ সুকীয়া। নিজৰ নিৰ্বাচিত ক্ষেত্ৰত তেওঁ বিশেষ প্ৰতিভা আৰু কৃতিত্বৰ পৰিচয় দিছিল। কটনিয়ানত প্ৰকাশিত তেওঁৰ এই গল্পটোত এজন বুদ্ধিমান যুৱকৰ সপ্ৰতিভা ব্যক্তিত্ব ফুটি উঠিছে ; কিন্তু এজন জাত-লেখকৰ প্ৰতিভা ফুটি উঠা নাই।

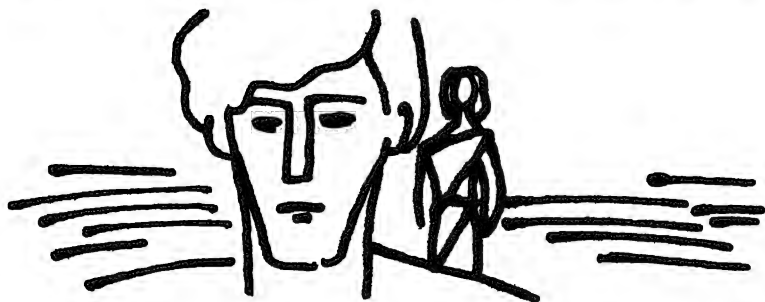

মহাযাত্ৰা

দূৰৈৰ য়াংলি পাহাৰখনৰ টিংকেইটাৰ ওপৰেদি সেমেকা সন্ধিয়াটোৰ ব'দখিনি তেতিয়া বাগৰি পৰিছিল। সেমেকা কাকতিমহীয়া সুবাসনা চোঁচা বতাহ ছাটিয়ে উপত্যকাখনৰ মুকলি ধাননিডাৰ ওপৰেদি বাগৰি কেম্পটোৰ টম্বুবোৰ কঁপাই তুলিছিল। অলপ আগতে টম্বুবোৰ আবতৰীয়া বৰষুণজাকৰ চিন স্বৰূপ বগা ডাৱৰৰ চপবাবোৰ লাহে-লাহে আঁতৰি গৈ আকাশখন প্ৰায় ফৰকাল কৰি পেলাইছিল.....।

পৰন হিল্লোলিত সেউজীয়া বিস্তীৰ্ণ বিশাল ধাননিৰ নিৰাবৰণ সৌন্দৰ্য বৰষুণজাকৰ পিছৰ চোঁচা সন্ধিয়াটোৰ ততোধিক শীতল নীৰৱতা, আৰু তাতকৈয়ো মিলিটেৰী কন্ডলখনৰ তল্লালস উমটো মাণিকে এবাৰ আকৌ অনুভৱ কৰি ললে, তাৰপিছত গাকৰ তলৰ পৰা ক'লা ডায়েৰী এখন উলিয়াই পঢ়িবলৈ এৰা পাত এটাৰ পৰা আকৌ পঢ়ি গ'ল.....।

এৰি অহা দিনবোৰৰ অভিনয়বোৰৰ অভিজ্ঞতা আৰু স্মৃতিবোৰ মোৰ চাৰিওপিনে পিয়াপি দি ফুৰিছে। কিন্তু আৰু নাই। মোৰ ব্যক্তিৰ প্ৰকাশৰ সাক্ষী এই মৰি যাব খোজা আধামৰা আধা জীয়া স্মৃতিবোৰক মই আৰু বেছি সময় মোৰ সৈতে বন্দী কৰি নাৰাখোঁ। সিহঁতৰ মুক্তিৰ সময় ওচৰ চাপি আহিছে। সেয়েহে মৰহা অতীতৰ ঘাত-প্ৰতিঘাতৰ কাহিনী, জীয়া বাস্তৱৰ চিৰকলীয়া বাস্তৱ আৰু মোৰ অসীম ভাবনাৰ

দুজ্জৈয় ভবিষ্যতৰ আটাইবোৰকে নিজহাতে স্বীকৃতি দি মোৰ ডায়েৰীত
ভৰাই থৈ গলো... . ।

লাভ-লোকচান, সম্পদ-বিপদ বহুবোৰৰ মাজেদি বহু পথ এৰি থৈ
আগবাঢ়িছোঁ, হেৰা-পোৱাৰ বাটটো পাহৰিব নোৱাৰো—দীৰ্ঘদিনীয়া ।
পয়ত্ৰিশ বছৰ পিছ পেলাই অহা জীৱনটোৰ কিমান দৰকাৰী কথা
ভাবিলো বা কৰিলো নাজানোঁ ।

আজি সেইবিলাকলৈ মনত পেলাইছোঁ । সেইবিলাকে অৱশ্যে
বেজাৰহে দিয়ে, তথাপি ভাবি ভাল পাওঁ, ভাল লাগে । মোৰো এটা
ভাবিবলগীয়া অতীত আছিল ইয়াকে ভাবি মোৰ বেদনাক্লিষ্ট হৃদয়ো
আনন্দত যেন উদাস্ত সমুদ্ৰগৰ্জনৰ দৰে হৈ যাব খোজে..... ।

ভবিষ্যতৰ বুকুত মূৰ বাখি নিজকে প্ৰকাশ কৰাৰ সপোন, প্ৰথাত,
ধনী মানী কৰাৰ সপোন অস্থিৰ বৰ্তমানৰ বাহিৰতনো কোনে নেদেখে ?
অনাগত দিনৰ কথা ভাবি ভাবি তাহানি মোৰ কল্পনা-প্ৰলুব্ধ মনটোও
এদিন বহুদূৰ আগবাঢ়ি গৈছিল—মোৰ বাস্তৱ সত্ত্বাটোত সকলোখিনি
মিছা যেন দেখিছিলোঁ । অজ্ঞাত ভবিষ্যতটোহে যেন মোৰ প্ৰতি অতিপাত
প্ৰাণৱন্ত, ওচৰ আত্মীয়ৰ দৰে হৈ পৰিছিল । বাস্তৱৰ কৰ্মপন্থাৰ যোগেদি
দূৰ ভবিষ্যতত সৃষ্টিৰ এখন পৰিপূৰ্ণতাৰ আকাশী-চান্দ সাজিছিলোঁ ; আশাৰ
পাথেয় সাচিছিলোঁ—। যুগ লাগিল । নেভাগি নোৱাৰিলে । সপোন
আৰু সজীৱ বাস্তৱলৈ নাহে । এবা, ইয়েই সাক্ষ্যনা । তথাপি তাহানিৰ
সহজ মনৰ সহজ হিচাপে ভবা কথাবিলাকলৈ মনত পৰিলে মনটো
অৱসাদত সোমকি উঠে । মই উশ্বনা হৈ যাওঁ । কিন্তু তেনে ভাব
ক্ষণেকীয়া । মোৰ ভয় হয় জানোচা পুৰণিদিনৰ হেৰাই যাব খোজা
মোৰ মনটোৱে পুনৰ বাটৰ ভূ-পাই বাস্তৱৰ চকৰিত আঘাত কৰে । পিচে
তাকৰীয়া সময়ে মোৰ ঠেকহীন শব্দাটো বহুদূৰ দমাই বাখি আহিছে ।
তথাপি—তথাপি এনেকুৱা তন্ত্ৰালস নিশাবোৰৰ সূচীভেদ্য অন্ধকাৰ
মাজে মাজে সিহঁতৰ সঁপিল গতি মোৰ চাৰিওপিনে অল্পভৱ কৰোঁ ।
সিহঁতক মই অস্বীকাৰ কৰিম কেনেকৈ ? এজাৰে পোহৰে লুকাই থকা,

শৈশৱৰ, ল'ৰালিৰ, ডেকা কলেজীয়া জীৱনৰ জপা পুৰণি মোৰ জীৱনৰ মাথুৰিবোৰ —। ডেকা বয়সৰ দিন। লাহে ধীৰে বাগৰি বাগৰি বছৰৰ পিছত বছৰ আঁকলুৱা সময়টোৰ পেটত লুকাই পৰিল। ক'বই নোৱাৰিলোঁ। এৰা, ক'ব পৰা নোৱাৰাৰ মাজেদিয়েই কিমান ঘটনা হৈ যায়। বিপুল নিবিড়তাৰ মাজত আজি বছৰ্তো বাহিৰা কথাকেই ভাবি পেলাইছে। নহ'লে, চেপ্, বাইফল্, টেক্স, বেয়নেট—ইবিলাকৰ মাজত বেলেগ কথা ভবাৰ প্ৰশ্নই মুঠে। দহজনক বেয়নেটেৰে খুচি শেষ কৰিও নিজ প্ৰাণ বচোৱা, পদে পদে শত্ৰু-সৈন্যৰ চকুত ধূলি দি আগবাঢ়ি যোৱা, বিউগিলৰ উদ্ভেজনাপূৰ্ণ শব্দটোৰ তালে তালে—শকত লোৰ নাল লগোৱা বুট ছপাত পেলাই পেলাই মাৰ্চ কৰা...। ইবিলাকৰ বাহিৰে অইন কিবালৈ মন দিয়াতো আমাৰ দুৰ্বলতাৰ বাহিৰে অইন একো নহয়। কিন্তু ...।

কিন্তু-এইবিলাকক এদিন অতিপাত ঘিণ কৰিছিলোঁ। অৱশ্যে ই হয়তো কোনোবা যুগৰে কথা। যুদ্ধ, কটা-মৰাৰ নামত নাক সিকটাই দিছিলোঁ। সুৰহীন জীৱন এটা মই নিশ্চয় কল্পনাকেই কৰিব পৰা নাছিলোঁ। মোৰ কল্পনাৰ ভবিষ্যতটোত তেতিয়া, শুব, শিল্প, প্ৰেম আৰু সৃষ্টিৰ বাহিৰে অইন একোকে স্থান দিয়া নাছিলোঁ। কিন্তু মোৰ ভাবনাক নেওচি বেটেল গ্ৰাউণ্ডৰ পোৰা মাটিৰ গোন্ধেই আজি আন সকলো মোলান পেলাই দিলে। বিলৰ পছম মৰি গ'ল; পীতনিহে ব'ল গৈ.....।

আহত বন্দী হ'লও মই সৈনিক। আই. এন. এ'ৰ এজন মিলিটেৰীৰ সন্মান মোৰ সন্মত। এৰা, আজি চাৰি বছৰে মই দেশসেৱী সৈনিক। শত্ৰুসৈন্যৰ বুকুৰ তেজৰে বেয়নেট বাঙলী কৰি, সিহঁতৰ বুকুৰ ওপৰেদি আগবাঢ়ি যোৱাটোৱেই এতিয়াও মোৰ প্ৰথম কৰ্তব্য—। তাৰ পিছৰখিনি ভাবিবলৈ বেলেগ আছে। অন্তত: আমাৰ পোনপটীয়া দৰকাৰ নাই। “ডে আৰ্, নন্ টু আচ্, হোৱাই.. ডে আৰ্, অ'নলী টু ডু এণ্ড ডাই . . .।”

নিপজ্ঞন ঢুকালেই। তিনিটো বুলেট বুকুত বান্ধি সি আজি ইমান দিনে জীয়াই থকাটোহে মোৰ কাৰণে আচৰিত লাগে। মৰম আকলুয়া জীৱনত খৰা বাটেদি বাটবুলা এই নিপজ্ঞন। আমি অসমীয়া কেইজনৰ ভিতৰত সিয়েই আছিল—কম বয়সীয়া। ডেকা, বলিয়া মন; বিদ্ৰোহৰ নৈত নিতিতি নাথাকে। যোৱা মাহৰ এদিন গৰিলা যুদ্ধত আমি হঠাতে বৃটিছ সৈন্যৰ হাতত ধৰা পৰি গ'লো। নিপৰ খুন হ'ল। আটাইতকৈ বেছি ক'বলৈ গ'লে মোৰ একো নহ'ল বুলিবই পাৰি। তেতিয়া আমি ইয়াৰ পৰা শ-মাইল মান দূৰৈৰ চিয়ায়ু নামৰ গাঁওখনৰ ওচৰত বণ কৰিছিলোঁ।

বেয়নেটেৰে খন্দা ছফুটিয়া ওখোৰা-মোখোৰা কেঁচা গাঁতটিয়ে অৱশ্যেই নিপৰ আত্মাটোক কেতিয়াও পোত খুৱাই ৰাখিব পৰা নাই। তাৰ বিদ্ৰোহী আত্মা চিৰবিপ্লৱী—। এনেদৰে অজ্ঞাত ঠাইত কুকুৰৰ দৰে মৰিবলৈ হয়তো তাৰ ইচ্ছা নাছিল, হ'লেও মানুহৰ মন, মিলিটেৰী হ'লেও সিহঁতো মানুহ; তেজ মঙহৰ মানুহ। সিহঁতৰো অন্তৰ আছে, তাত অভাৱ-অভিযোগৰ অকুতি আছে। হঠাতেই সিহঁতৰ প্ৰতি মোৰ মনটো যেন কোমল অনুভৱ কৰিলোঁ। সিহঁতৰ প্ৰতি, ককণা আৰু অনুভূতি মিশ্ৰিত অসীম মমতাত মোৰ মন আজি সুদীৰ্ঘ চাৰি বছৰৰ মূৰত বৰ দুৰ্বল অনুভৱ কৰিলোঁ। যুদ্ধৰ, বিভীষিকাৰ জটিলতা সন্মুখত লৈ, এই-বিলাকৰ সৈতে যিমানেই পাৰি নিঃসংলগ্নী হোৱাই ভাল। নহ'লে এৰি অহাবোৰৰ স্মৃতিয়ে পিছলৈ টানিব। সেয়েহে ভাবিছোঁ নিপৰ মৃত্যুক নিতান্তই আওমৰণৰ বাহিৰে অইন বুলি ভাবিব নোৱাৰা তেনে কোনো আত্মীয়জন চকুপানী পেলাবলৈ নাই, কেও নাই। আমাৰতো চকুৰ পানী কাহানিয়েই শুকাই নোহোৱা হৈ গ'ল—।

আৰু এজনলৈ মনত পৰিছে। বেচেৰা হাফিজজন। দুমাহ আগতে চুইচাইড কৰি মৰিল। তাহানি কলেজত থাকোতে এনক আৰ্ডেন নে ক'ত জানো পঢ়িছিলোঁ, এনকলৈ বছৰিন বৈ বৈ তেওঁৰ বিবাহিতা পত্নীয়েই এদিন বাল্যকালৰ ক্ষুদ্ৰ প্ৰেমিক ফিলিপক বিয়া কৰিছিল। হাফিজৰো

সেয়েই হ'ল। তাৰ ইমান মৰমৰ, ইমান প্ৰণয়ৰ মেবীজনী তাই তাক অপেক্ষা কৰিব নোৱাৰিলে। মৃত্যুমুখী এজনৰ প্ৰতীক্ষাই তাইক তিতিকৰ বাহিৰে অইন কি দিলেহেঁতেন সি সন্দেহৰ কথা। কিন্তু হাফিজ সহজে লব নোৱাৰিলে। তাৰ জীয়াই থকাৰ মোহ লেবেলি গ'ল। দেশৰ হ'কে যুঁজি, মাতৃভূমিক স্বাধীন কৰি তাৰ স্বাধীন নাগৰিক হোৱাৰ সপোন, উৎসাহ, ক্ষমতা সকলো সিদিনা হেৰুৱাই পেলালে। খুব ইচ্ছা গৈছে—ডায়েৰীখনত তাৰ কাৰণে এটি ভাল লাইন কোট কৰি থৈ যাওঁ নেকি, নাই একো মনত নপৰে। কিমান দিন চৰ্চা নাই সেইবোৰৰ—।

কিন্তু আত্মহত্যাৰ কথা ভবা নাই, মৰণৰ কথা ভাবিলে এতিয়াও মোৰ বেজাৰ লাগে, ভয় অৱশ্যে নকৰোঁ। হেজাৰ হওক মৃত্যু। চিৰকাললৈ অখ্যাত হৈ যাবলৈ এতিয়াও মোৰ ভাল নালাগে।—কিন্তু, কিন্তু মোৰ মৃত্যু নিচেই মূৰৰ শিতানতেই বৈ আছে। মই জানো অদেহী আত্মাৰ মোৰ মুক্তি ধ্বনিত মুখৰিত। তথাপিও সেউজীয়া পৃথিৱীৰ মৰম নেওচি চিৰকাললৈ নিঃশেষ হৈ যাবলৈ মোৰ ভাল নালাগে সেয়েহে কৰ্ট মাৰ্শ্বালৰ ভয়াবহতা মুদিত দৃশ্যই মোৰ মনৰ চৌদিশে ঘেৰটোপ দিয়া স্বৰ্গেও জীয়াই থকাৰ মোহটো নিয়মুখী নহ'ল! কৰ্ট মাৰ্শ্বালৰ অভিজ্ঞতা...। কাইলৈৰ ৰাতিপুৱাৰ সূৰ্য্যৰ প্ৰথম দৰ্শনৰ লগে লগে নামি আহিব মোৰ জীৱনৰ নিকন্তাপ নীৰৱতা। বন্দীশত্ৰুৰ কাৰণে ই ন-আদেশ নহয় কিন্তু থুপকাষ্টৰ সন্মুখত, মৃত্যুৰ তিলক পৰিধান কৰোৱা বলিৰ পঠাক ঘাঁহ পানী দি তাৰ নিচেই ওচৰতেই তীক্ষ্ণক, ছিন্ন মুণ্ডাকাংক্ষিত খড়াখনক তীক্ষ্ণতৰ কৰাৰ দৰেই মৃত্যুদণ্ডিত আমাক সামান্য গুলিৰ আঘাতৰ কাৰণে হিম্পিতেলৰ ক্ষুদ্ৰসংস্কৰণ এই জেইলৱাৰ্দৰ স্পেশ্যাল কেয়াৰ টেকাৰ কেবিনত থোৱাটোহে মোৰ মানত হিপক্ৰেশিৰ ন-আদৰ্শ বুলি বিশ্বাস্যৰহ অনুভৱৰ চোঁ উখলি উঠিছে। মোৰ মনটোৱে অথনিৰে পৰাই শেষ প্ৰাপ্য মৃত্যুৰ অভিজ্ঞতাকেই ভাবি ভাবি তেনেই উৰ্দ্ধলি পৰিছে। এৰা ন-অভিজ্ঞতা—কৰ্ট মাৰ্শ্বাল।.....নিশাৰ একাৰবোৰ লাহে লাহে দুবলৈ পলাই যাব...সূৰ্য্যৰ ৰাঙলী আভাত নিশাৰ-একাৰবোৰ নোহোৱা হৈ

যাব। নৈশ শাস্ত্ৰ গ্ৰাউণ্ডখনৰ জড়তাভঙ্গ হৈ পুনৰ নিজম হৈ যাব ..।
ছ-ফুটিয়া শকত কাঠ কেইটাত বন্ধা থাকিব দহোটাকৈ মৃত জড় মানুহ।
ক'লা কাপোৰেৰ আৰুত মূৰ কেইটাৰ সৈতে মানুহ কেইজনক একোটা
প্ৰেত মূৰ্তি যেন দেখাব, সিহঁতৰ মৃত্যু যেন আগতেই হৈ গ'ল।

.....মেজৰে ঘনাই বিষ্ট ওৱাচটোলৈ চাব; আৰু সিহঁতৰ সন্মুখত
কাচিজোনৰ দৰে এক অৰ্ধবৃত্তত বৃটিছ সৈন্য কিছুমানে ফুল লোডেদ
বাইফলবোৰ লৈ সিহঁতৰ পিনে টোৱাই থাকিব। হঠাতে মেজৰে চিঞৰি
উঠিব...টাইম...বেদি; ওৱান...টু...থি—। গোটেইখন পথাৰৰ
নীৰৱতাক থান্ বান্ কৰি সিহঁতৰ চোঁচ বন্দুকৰ নলীবোৰ গৰম হৈ উঠিব
আৰু থুপ্ৰাকাষ্টত বন্ধ মানুহ কেইজনৰ মূৰবোৰ নিতান্ত অলস ভাৱেই যেন
ওপৰি পৰিব .. তেজৰে গোটেইখন তেনেই বতীন হৈ যাব—। মোৰ
আত্মা, মোৰ প্ৰাণপত্নী উৰি যাব কোনোবা অচিন দেশৰ বহুশ্ৰময়
মহানগৰীলৈ—। সুৰ...শিল্প...জীৱন . জীয়াই থকাৰ মধুৰ ইতিহাস,
বচাব মধুৰ কল্পনা ..সকলো চুৰমাৰ হৈ যাব ক্ষন্তেক পিছতেই। মৃত্যুৰ
বিক্ৰমে এক্সপ্লোনেচন্ নাই। সন্ধিয়া ভাগি একাৰ বহুতো আগতেই
আছিল। নিশাৰ আৰু কেইঘণ্টামান হাতত আছে। নিঃসন্দেহে ইয়েই
এটাইতকৈ দীঘল সময়—জীৱনটোৰ এটাইখিনিকে উপভোগ কৰিবলৈ
পুৰণি বিলাকলৈ এবাৰ চকু দিবলৈ—। লিখিবলগীয়া বহুতো আছে।
শেষবাৰলৈ। কিন্তু মই সৰ্বাঙ্গিক ভাবেই অপ্ৰকৃতিস্থ হৈ পৰিছোঁ যেন
লাগিছে; বৰ ক্লান্ত নিঃসহায় যেন লাগিছে আজি, বহুদিনৰ যুৱত—এই
সুন্দৰ ব্ৰহ্মদেশৰ নিবিবিলি চুক এটাত। মোৰ চকুৰ আগত ক্ৰমাগত
বহুকেইখন পৰিচিত মুখৰ ছাঁ ভাহি উঠিছে—মোৰ চকুৰ আগত অসমৰ
এখন গাঁৱৰ এটি পৰিয়ালৰ চিত্ৰ খীণকৈ হ'লেও তুমুকি মাৰিছে।

বৈ পৰা বাঁহৰ জাৰণখনৰ সিপাৰে। ৰূপহী নৈৰ পাৰত থকা
নিজজলীয়া গাঁও এখন ভৰণ সপোনবুলীয়া, সেউজীয়া পথাৰখনৰ সৈতে
ৰূপহী গাঁওখন। তাৰ মাজতেই উঠি অহা এটা মধ্যবিত্ত মাড়হীন পৰিয়াল।
বাপেকজন আদহীয়া, ডাঙৰ পুতেকে ওচৰৰ চহৰত পঢ়ে। সকলো

বাপেকৰ খেতিৰ কামত সহায় কৰে ; গাঁৱতে পঢ়ে। ছয়োজন পুতেকে
পঢ়িবলৈ খৰচে নোজোৰে। বৰপুতেকে মেট্ৰিক পাছ কৰি চহৰতে
টিউচন কৰি হ'ষ্টেলত থাকি পঢ়ে।

দিনবোৰ বাগৰে। সিহঁতকো বগৰাই লৈ যায়। বৰপুতেকে বহুতো
কষ্ট কৰিও শেষলৈ নোৱাৰিলে। ছবছৰৰ মূৰত কলেজ এৰি দিবলগীয়াই
হ'লগৈ। কিন্তু অযাচিতভাৱে সহায় কৰিলে ৰূপহী গাঁৱৰ মৌজাদাৰ
চন্দ্ৰকান্ত চৌধুৰীয়ে। মৌজাদাৰৰ গাত পাতি সহায় কৰিব ওলোৱা কথাৰ
মোহত সিদিনা দেউতা ভোল নোযোৱা হ'লে.....। থাকক। হৈ
যোৱা ভাগ্যৰ ওপৰত আঁচোৰ মাৰিবৰ ইচ্ছা আক নাই।

নিশা আগবাঢ়িছে। বাহিৰত একাৰৰ তীব্ৰতাক জোনাকৰ পোহৰে
বহুখিনি মোলান পেলাই দিছে। গছপাতৰ জোপোহাবোৰ কুঁৱলিৰ
মাজত খুসৰ দেখাইছে। বতাহৰ মুছ কোবত পাতৰ আগলিৰ পৰা
নিয়ৰবোৰ সৰি পৰিছে। মমডালৰ বাঁহপতীয়া শিখাটো কঁপি উঠিছে—
লগে লগে কোঠাটোৰ ভিতৰৰ পোহৰ বিলাকো যেন দূৰৈৰ পৰ্বতবোৰৰ
সৈতে দৃষ্টিৰ দিগন্ত বহুত আগতেই হেৰাই গৈছে। টেবিলখনত দৰবৰ
বটলটো তেনেই পূৰ হৈ আছে। দৰবৰ বদনাম আনি মৃত্যু বৰণ কৰিবলৈ
ইচ্ছা নাই। থাকক। অইনৰ কামত কেতিয়াবা লাগিব। সিটো
ৱাৰ্ডৰ পৰা জাপানীজনৰ কেঁকনিটো বৰ প্ৰকট হৈ উঠিছে—নিশাৰ
গভীৰতা ভঙ্গ কৰি। নাহ' কেইজনীৰো টোপনি খৰিছে চাগৈ। এৰা,
নিজৰ সম্ভানৰ দৰে এই মৃত্যুমুখী প্ৰাণীকেইটাক সজ্ঞা কৰি কৰি সিহঁ-
তৰো ভাগৰ লাগিছে নিশ্চয়। মম ডালৰ ক্লান্তভাৱে বিচ্ছুৰিত বশিৰোৰে
কোঠালীটোৰ ভিতৰখনত যেন কোনো এক সপোনকুঁৱৰীৰ ৰাজ্যৰ
কুঁহেলিকাৰ সৃষ্টি কৰিছে। টিংচাৰ আৰু বেনজিনৰ গোলকটো নাকত
লাগিয়েই থাকিল। মোৰ কাষৰে বিছনাখনত অইন এজন জাপানী।
সিও টোপনি গৈছে—হয়তো সপোন দেখিছে, তাৰ দৰৰ সপোন, ল'ৰা-
তিবোতা, ভাই-ভনী, বন্ধু-বান্ধৱ কিমানৰ সপোন। কালিৰ ৰাতিপূৱাটোৰ
কথা হয়তো সি পাহৰি পেলাইছে একেবাৰেই। মোৰ খবীৰো খুব অৱশ

লাগিছে—চকু দুটা খুব কিবা কিবি লাগি গৈছে। হাত মেলি বটলটোৰ পৰা অকণমান মুখত বাকি দিলোঁ। আঃ ছোৱাৰ্ট্‌ চিয়াৰ্। ডবল পদাৰ্থ খিনি যিপিনেই গ'ল, মোৰ সেই সৰ্বাঙ্গ সকিয়াই দি গ'ল। শেষ ইচ্ছা জনাবলৈ অৰ্দাৰ আহিছিল। ইচ্ছাবোৰতো মৰহিয়েই গ'ল। তথাপি জনাইছিলোঁ। এবটল সাধাৰণ মদ আৰু এই ডায়েৰীখন লিখাৰ উপাদানবোৰ। দ্বিতীয়বিধ দিবলৈ কৰ্তৃপক্ষৰ আপত্তি নাছিল। কিন্তু আপত্তি আছিল প্ৰথমবিধ দিয়াতহে, যিহণ্ডক, দুয়োটা কেই পাইছোঁ যেতিয়া।

লিখাৰ ক্ষমতাটো পুনৰ হস্তগত কৰি থলো। ওঁ, হিচাপী মানুহ চন্দ্ৰকাস্ত। কিন্তু তেওঁৰো হিচাপত ভুল লগালো ময়েই। যিদিনাই মৌজাদাৰ পুত্ৰীৰ পাণি-গ্ৰহণৰ অসংযত দাবী মই প্ৰত্যাখ্যান কৰিবলগীয়াত পৰিলোঁ, সিদিনাই মোৰ আগত সকলোবোৰ পৰিস্কাৰ হৈ পৰিল। মৌজাদাৰৰ অযাচিত কৰুণাসাগৰত সিদিনা উপকূল পালোঁ।……বি. এচ. চি.ৰ ফাইনেল দিয়া শেষলৈ নহ'লগৈ। ঘৰ পালোঁহি। দেউতাই ক'লে, “ভাল কাম নকৰিলি প্ৰণো। বয়স তোৰ নোহোৱা নহয়। মৌজাদাৰৰ ছোৱালী, তোৰ কাৰণে অযোগ্য নহয়। ছবছৰ চন্দ্ৰৰ টকাৰে পঢ়ি আজি অকৃতজ্ঞ হৈ তেওঁৰ এটা অনুৰোধ বাখিব নোৱাৰাতো কিমান লাজৰ কথা ভাবি চাইছনে?…” ভবাৰ ক্ষমতা সেইদিনা হেৰুৱাই পেলাইছিলোঁ……মৌজাদাৰৰ জ্যেষ্ঠ মোৰ কাৰণে অযোগ্য নহয়।

“যি হ'ল, হ'ল আৰু, চুকে-কোণে থকাখিনিৰেই পৰীক্ষা তো দেগৈ”। —দেউতাই পিতৃৰ মৰমখিনি ঢালি দি ক'লে। কিন্তু মই নোৱাৰিলোঁ চাৰিওপিনে বিকট দৈন্তৰ কবলত দিগ্‌বিদিক নেদেখা বৃদ্ধ দেউতাক আৰু বেছি কষ্ট দিবলৈ মোৰ মাৰ্জিত মন সংকোচিত হ'ল।

তাৰপিছৰ পৰাই আবস্ত হ'ল মোৰ পপীয়াতৰা জীৱন, ডলাৰ বগৰীৰ দৰে বাগৰি ফুৰা মোৰ পাৰহৈ অহা দিনবোৰত ক'তো গুৰুত্ব নাই। তেনেই সাধাৰণ মানুহৰ দৰে সাধাৰণ জীৱন এটা—। ছবছৰ খেতিয়ক তিনি বছৰ শিক্ষক, তাৰ পিছত বেকাৰ আৰু সৰ্বশেষত সৈনিক—বিভিন্ন ঘাণ-প্ৰতিঘাণৰ মাজেদি আগবাঢ়ি অহা মোৰ জীৱনৰ কৰুণপথটো হেৰাই যাব,

যাক বিচাৰি উলিয়াবলৈ মোৰ পিছত কোনো নাই। তথাপি মোৰ মৃত্যুত কান্দিবলৈ ঢেৰ মানুহ আছে। সেয়েহে যিমানেই নাভাবোঁ কিয় মোৰ মৃত্যুত কান্দোতা কোনো নহওক বুলি, তথাপি স্বীকাৰ নকৰি নোৱাৰোঁ মোৰ কাৰণে কান্দোতা মানুহ যথেষ্ট আছে। এদিন অৱশ্যে ভাবিছিলো আত্মীয় পৰিজনক শোক সাগৰত পেলাই দৈ, শয়্যাগত হৈ মৃত্যুবৰণ কৰাটো তেনেই আনৰিকাইনিটিৰ কথা।

বহুত দিনৰ মূৰত মোৰ মৰণবাৰ্তা, জ্বকাইচুকত পৰি থকা পৰিজন সকলৰ কাণত পৰিব। বহুতে শোক কৰিব, চকুলো টুকিব। এই বিষয়ে সন্দেহ নাই। অন্ততঃ মোৰ প্ৰেতাশ্মা ছটোপাল শোকাবুল চকুলোৰ পৰা বঞ্চিত নহ'ব—এইভাৱত মোৰ মন সেই সকলৰ প্ৰতি অসীম কৃতজ্ঞতাত উপচি পৰিল।... ঘৰ আছে, গাঁও আছে, তাৰেই ভঙা পঁজা এটিত বৃদ্ধ পিতা আছে, ভাইটি আছে, অঙাই-বঙাই, মোমাই, খুৰা, পেহীদেউ, জেঠাইদেউ কিমান আছে। তেওঁলোকে অৱশ্যে মোক পাহৰি পেলোৱাটো সম্ভৱ। এৰা, আজি কিমান দিন গাঁৱলৈ মুখেই ক'ব নাই। তেওঁবিলাকৰ মানত মই মৰি ভূত হৈ নগ'লেও মোৰ কথা কাচিথৈ ওলায় হয়তো তেওঁলোকৰ মাজত।

স্নান কেম্পত থাকোতে দেউতাৰ শেষ চিঠিখন পাইছিলো। বহুত কথাৰ মূৰত দেউতাই লিখিছিল, “সেইবোৰ এৰি দি ঘৰলৈ গুছি আহ। মই আলবেই হ'লো, মাটিবাৰী খিনিকে চলাই মিলাই খাবিহিক, ফুহুৱেটো সময়েই নাপায়।” ফুহু মোৰ সৰু ভাইজন, তাক দেউতাই মানুহ কৰিব নোৱাৰিলে। কোনোমতে মেট্ৰিকলৈ পঢ়ালে। দিবনো ক'বপৰা? মোক দিওঁতে খওঁতেই লাম-লাকটু শেষ হ'ল। মাটি বন্ধকত গ'ল, উচ্চ শিক্ষালৈ খাউতিৰ অভাৱ তাৰো নাছিল, দেউতাৰো নাছিল, কিন্তু অভাৱ আছিল ধনৰ। কিমানবোৰ জীৱন সমলহীন হৈ এইদৰে অকালতে নষ্ট হৈ গৈছে সিহঁতৰ মাজৰেই এটি জীৱন তাৰো। মই দেখিও নেদেখিলোঁ। মোক ইমান কষ্টেৰে নপঢ়াই দেউতাই তাকেই পঢ়োৱা হেঁতেন, ফুহুৱে বহুত কৰিব পাৰিলেহেঁতেন, নিজকে প্ৰতিষ্ঠা কৰিব পাৰিলেহেঁতেন, জীয়াই

ধকাৰ সাক্ষী মোৰ আগলৈকো নাই পিছলৈকো নাই ; কিন্তু জীয়াই থকাৰ চেষ্টা, আশা, এইবোৰেই মোৰ নিচলা ভৱিষ্যতত মোৰ হৈ সাক্ষী দিব। সেয়েহে ক্ষন্তেক আগতে জীয়াই থাকিব খোজা হেঁপাহটো এতিয়া বহুখিনি চোঁচ হৈ পৰিল। .... আহক। শীতল, ক্লান্তিময় মৃত্যুৰ জঠৰতাই মোৰ সমগ্ৰ সত্তা লেহন কৰক—মোৰ চাৰিওপিনে সৃষ্টি হওক মৃত্যুানীল বিভীষিকা..। মৰণ যন্ত্ৰণাৰ অক্টোপাচৰ বাহুবন্ধনত আলিঙ্গন হওক মোৰ মাটিৰ পৃথিৱীৰ মটীয়া জঁকাটো। সিহঁতৰ গুলিৰ আঘাতত মোৰ শৰীৰৰ বস্ত্ৰে বস্ত্ৰে বৈ পৰক বক্তৃপুঞ্জৰ তপত ধাৰা—। দুখ মাত্ৰ এয়েই— অখ্যাত আত্মা মোৰ অখ্যাত ভাবেই মুক্তিৰ পথাৰত অচিন পথ ললে বা ল'বলগীয়াত পৰিল। দুখ কৰিনো কি কৰিম।

উছাহ উদ্ধীপনা আৰু আশাৰ আমেজ লৈ স্কুল এৰি যিদিনা কলেজ সোমালোঁ। সেইদিনা মোৰ বাস্তৱৰ জঁকাটো পাহৰিয়েই আছিলো। পুত্ৰবৎসল দেউতাই মোক একোকে ভাবিবলৈ দিয়া নাছিল। টিউচন কৰি পোৱা টকাৰ উপৰিও প্ৰথম ছবছৰলৈকেই দেউতাৰ পৰা টকা পাইছিলোঁ। “পঢ়ক বাচাই, পঢ়ি ডাঙৰ মানুহ হওক, মন্ত্ৰী হওক। তেতিয়া দিন আপুনি ঘূৰি আহিব ...” বৃদ্ধ দেউতাৰ সৰল অন্তঃকৰণখনলৈ মনত পৰিলে পুতৌ হয়। মোৰ চকুত তেতিয়া যৌৱনৰ আগলি বতাহে সৰিয়াই দি যোৱা তেল পিছল যৌৱনৰ আমেজ ; কিবা এক মহান সৃষ্টিৰ, স্বাধীনতাৰ সোৱাদ পাব খোজা অদম্য স্পৃহা ; বিজ্ঞোহী তেজৰে শিৰা-উপশিৰা বিষাক্ত।

... .. সুখ-দুখৰ দাহেচীয়া মন আকৌ সেউজীয়া হৈ যায়... .. অন্তৰৰ কোনোবা চুকেদি শ্ৰেণীৰ স্কাইলাৰ্কে ভুমুকি মাৰি উৰি যায় কোনোবা দিক্‌চোৰ ধূসৰ দিগন্তলৈ . . ॥ কিমান মাদকতা-লনা, ভূপ্তিময় আনন্দপূৰ্ণ দিনবোৰ তাহানিৰ—। খেল-ধেমালি, ট্ৰাইক, পিকনিক, গান-ৰাজনা, কিতাপ-পত্ৰৰ মাজত উটিবুৰি কোঁহকটা ভুলাব দৰে ডেকামন উৰি যায়। চুপাৰিটেণ্ডেণ্টৰ চকুত ধূলি দি নিশা চেকেণ্ডচোৰ ইংলিচ ফিল্ম চাই নিশা পাব কৰি দিয়া, ডাক

কোনোবা এলুম্ভিচৰ সৈতে ডবখীৰ প্ৰণয় চাতুৰীৰ বিষয়ে সমালোচনা কৰা, কোনজন ডেকাৰ কোনজননৌলৈ বিশেষ অলুবাগ, লগতে কোনোবা পূৰ্ণাভিষ্ট ব্যৰ্থ প্ৰেমিকৰ সতৰ্কবাণী—এইবোৰৰ মাজেদিয়েই জীৱন চকৰি ঘূৰি ঘূৰি কেঁনবা পায়গৈ । . . . . ডুমা, হেবাৰ্ট, হাৰ্টলে, ল'নী . . . কিমানৰ সৈতে সম্বন্ধবোৰ কটকটিয়াকৈ বান্ধি পেলাওঁ । থিৱবিৰ ওপৰি থিৱবি, চাইদ্ থিৱবি, হাইপোথেচিচ্—কিমান বিলাকৰ মাজত মন উঠি বুৰি থাকে । কি হ'ল সেইবোৰ পঢ়ি ? এতিয়া ভাবিলে বেয়া লাগে । . . . . তাহানি কলেজীয়াদিনৰ লগৰীয়াবোৰৰ সবহখিনিকেই পাহৰিলোঁ । মনত ৰাখিবলৈ চেষ্টাও অৱশ্যে কৰা নাই কোনোদিন ; দৰকাৰো নাই । নিজৰ বিষয়ে ভাবোঁতেই বিতৰ্ত হওঁ । তেতিয়াৰ দিনৰে সুখৰ দুখৰ লগৰী মানিক গোহাঁইজন, এতিয়াও, ধৰা নপৰালৈকে তেৱেঁই আছিল । সিদিনালৈকেই একেই কেম্পতে আছিলোঁ ।

আকাশ পাতাল বহুত ভাবিছোঁ । পোৰা মমডালৰ গোস্বটো বতাহে নাকত লগাই দিছেহি । . . জীয়াই থাকিবলৈ আৰু হেঁপাহ নাই । সংসাৰৰ ভোগ বহুত পালো ; মৰম-চেনেহ, ভালপোৱা, হিংসা-কপটতা, প্ৰত্যেকটোৰে সোৱাদ পালো । শেষ প্ৰাপ্য এতিয়াও বাকী । তাৰেই আশাত মোৰ মন-প্ৰাণ অধীৰ হৈ উঠিছে ; যাঁচু কেম্পত থাকোঁতে বুঢ়া জালিয়া চাপ্ৰাটীজনে কোৱা কথাএষাৰ মনত পৰিছে— জনম হেনো মৰিবলৈকেই । কপালৰ শিৰ কেইডাল গোট খুৱাই বহু অভিষ্ট ঘোলা চকুযুৰিৰ দৃষ্টিটো যথাসম্ভৱ দূৰৈত ৰাখি সি এদিন কৈছিল । বুঢ়া মন ডেকা কৰি সিও সুদূৰ উৰিযোৱা পৰা আমাৰ দলত ভৰ্তি হৈছিলহি । এদিন সুধিছিলোঁ । বৰ আচৰিতভাৱে বুঢ়া উৰিয়াজনে উত্তৰ দিছিল কলৰ ভূবৰ দৰে থকা কেইদিনহে ভাহিব হেনো । সোতোৰা পৰা গাল দুখনেদি বাগৰি পৰা ঘোলা চকুহুটাৰ পৰা ওলোৱা চকুলো দুটাপিৰে জালিৰামৰ হাঁহিটো বৰ কিবা লাগি গৈছিল সেইদিনা । তাত থকা কেইদিন জালিয়াৰ সৈতে বেচ মিতিৰালিখন হৈ গৈছিল । ঘৰ-পৰিয়ালৰ কথা সুধি সুধি একোদিন অতি আমনিও দিছিল মোক ।

বিয়াৰ কথাত সুস্থিছিল - বিয়া নকৰালি কৈলৈ ? বাপেৰৰ মমতাৰ সোধনো এইদৰে দিলিনে ? . . বিয়া । উত্তৰ দিব পৰাহেঁতেন ভালৈ আছিল । এৰা, বিয়া মই নকৰালোঁ । মিহু, মৌজাদাৰৰ জীয়েক ; ৰূপৱতী হিচাবিণী যদিও মোৰ কাৰণে অযোগ্য নহয় । . . মোৰ ডায়েৰীৰ এই শেষ নিশাৰ অভিযানত, আৰু এজনৰ স্থান অঙ্কন কৰিবৰ বাবে মোৰ মৃত্যুশুখী প্ৰাণ সজাগ হৈ উঠিছে ।

কুঁৱলি বাহিৰত বেছি হৈ পৰিল । লাহে লাহে নিশা আৰু আগবাঢ়ি, আৰু বেছিকৈ ঘড়ী কাটা ডায়েলৰ ওপৰেদি বাগৰি গৈছে । পাহাৰখনৰ নামনিয়েদি, বিলখনৰ মৰি যোৱা মেটেকাবোৰ জোনাক আৰু নিয়ৰৰ মাজত অপৰূপ দেখাইছে, নিঃপালি দিয়া হিম্পিতলখনৰ জীয়াই থকাৰ উমান নাইকীয়া হৈ গ'ল বহুত আগতেই । সেই জাপানীজনৰ কেঁকনিটোও একেবাৰেই নিস্তৰ হৈ গৈছে—কোনে জানে কিজানি চিৰদিনলৈকেই । কাষৰ গছ এজোপাৰ পৰা কেঁচা এটা কুকলিয়াই উৰি গ'ল ।

—বিয়া ; বিয়াৰ কথা এদিন ভাবিছিলো অৱশ্যে শাস্তুনীড় বন্ধাৰ সপোন, এখন সুখময় সংসাৰ সৃষ্টিৰ কাৰণে এদিন নভবাকৈ নাছিলোঁ । কিন্তু কল্পনাই মোৰ ভাবনাৰ সান্নিধ্য আৰু নাপালে । বিশাল ডাৱৰৰ মাজতেই সি লয় হৈ গ'ল । যোৱা কথা যাবলৈ দিয়াটোৱেই ভাল আছিল যেন পাওঁ । মোৰ জীৱনৰ শেষ সন্ধিয়াত তাক মনত পেলাই লাভ নাই বুলিয়েই জানো । তথাপি—

পবিত্ৰ কেঁচা পোহৰৰ দৰে আমাৰ বিমল ভালপোৱাৰ মাজত সাক্ষীৰ আৱশ্যক নাই, “প্ৰণবদা তোমাৰ সাক্ষী তোমাৰ আত্মা, মোৰ সত্তা . . . আমাৰ পবিত্ৰ মহাষাত্ৰাৰ পথত ইয়েই যথেষ্ট । . . ” নামি অহা সন্ধিয়াৰ বতৰা দি, লাহে লাহে দূৰ দিগন্তৰ পিনে উৰিযোৱা পানী হাঁহ জাকলৈ চাই, মোৰ কান্ধত অলসভাৱে ভেজা দি তেওঁ কৈ গৈছিল— ! বিশ্বাস হয়তো বহুতেই কৰিবলৈ টান পাব । আনকি মোৰ নিজৰেই আজি সন্দেহ হৈছে— ।

—কিন্তু অস্তব পৰাই স্মৃতিক ভাল পাইছিলো, পৃথিবীখন কঁপি উঠিল নেকি ? কম্পিতা ধৰণী নিকম্পা কেতিয়াও নহয় । গুজৰি গুমৰি তাৰ অস্তবৰ গাপলৈ থকা অসংখ্য কচিলে আজিও কান্দে । নিশাৰ সহাবিবিহীন মুহূৰ্ত্তবোৰ খাপে খাপে আগবাঢ়ে, গৈ থাকে । নিমাতী সুপ্তা পৃথিবীৰ উশাহ-নিশাহৰ আঁহে আঁহে স্তম্ভাপকৰ জোনৰ শেষ বশ্মিখিনি মেঘৰ মাজত লুকাই পৰিছে হয়তো । নীলা আকাশখনৰ কপটো ক'লা যেন দেখি ভিতৰৰ পৰা । সুপ্ত নগৰীৰ শাস্ত আবছাওৱা । মমডাল পুৰি শেষ হৈ গ'ল । নতুনকৈ এডাল জ্বলাই ললো । কাষৰ জাপানীজনে আঁহ ওঁহ কৰি উঠিল । মদৰ বটলটোৰ পৰা আঁক ছটোক মান ডিঙিটোত ঢালি দিলো । মদখোৱা অভ্যাস আগতে নাছিল । এতিয়া শিকিলো ।

জোনটো আকৌ ওলাই পৰিছে । পাহাৰখনৰ টিং কেইটা পুনৰ ধূসৰ হৈ দেখা দিলে । মৌন ইতিহাসৰ বুকুত মৌন হৈ যাব খোজা কথা কিছুমান সন্দেহ নাই । তথাপি মনত আছে । মন উদাস হৈ যায় ... ক্লান্ত শৰীৰত আকৌ শিহৰণ জাগে—সঁচাকৈয়ে স্মৃতিক ভাল পাইছিলো—ডেকা এজনে গাভৰু এজনীক যেনেকৈ ভাল পায় । কল্পনাৰ ভৱিষ্যতে বাস্তৱৰ ভবিষ্যতক দলিয়াই পেলাইছিল ।

মন সাগৰৰ চো বোৰ কঁপি কঁপি শেলুৱনিৰ মাজে মাজে বহু দূৰলৈ বাগৰি পৰে । জিৰণীয়া-মৌ উৰে । জোকালে কামুৰে । ভৰ যৌৱনৰ নীলিম আকাশত মোৰ স্মৃতিয়ে সৃষ্টিৰ প্ৰথম পোহৰ ঢালিছিল যৌৱনৰ পুৰতি নিশাৰ সপোনত তেওঁকেই সপোন কুঁৱৰী বুলি কপালত আঁৰি লৈছিলো । স্মৃতি ৰেখা, স্মৃতি, নিলীমা—তেওঁ, মোৰ চকুত স্বপ্নৰ ভাষা ঢালি দিছিল আদিম সৃষ্টিৰ সত্যলৈ বাট দেখুৱাই লৈ গৈছিল, মুক্ত কৰি মৰম কৰিছিল । নিজকে পাহৰি গৈছিলো, মোৰ ছখীয়া দেউতাৰ কথা, ছখীয়া ঘৰ এখনৰ কথা, মোৰ ওপৰত থকা গাঁও এখনৰ আশা-ভৱসাৰ কথা... ।

—স্তম্ভাপকৰ জোন ডুব গ'ল— ।

—কিন্তু থাকক মৌন ইতিহাস মৌন হৈয়েই বৈ থাকক, স্মৃতিৰেখাৰ

সৌন্দৰ্য্য স্বাভি হিচাপেই বৈ যাওক বিপুল সম্ভৱা মৌনতাৰ বুকুত ।
স্বাভিক ভাল পাইছিলো স্বাভিয়ে মোক আদৰ কৰিছিল, ইয়েই যথেষ্ট— ।

জোনাকি পকুৱাবোৰে মুঠিয়ে মুঠিয়ে উৰি ফুৰিছে । জীয়াই থাকিবলৈ
অকল খোৱা-লোৱাই ডাঙৰ উপাদান নহয় । জীয়াই থকাটোৱেই এটা
সাধৰ । ইয়াৰ কাৰণে আৰু বহুত কিবাকিবি লাগে । সহায় লাগে,
সহানুভূতি লাগে, মৰম-চেনেহ, প্ৰেম, প্ৰাণয় বহুত লাগে । মৰমৰ আকলুৱা
হৈ থাকিলে মানুহৰ বহুখিনি অৱনতি ঘটিব পাৰে । আনৰ সহানুভূতিত
মৰহা মন-প্ৰাণ জীপাল হয়, উৎসাহী হয়, মোৰ নিচিনা কক্ষচ্যুত
পপীয়াতৰাৰ দৰে বহুতো পপীয়াতৰা পুনৰ কক্ষাভিমুখী হ'ব পাৰে— ।

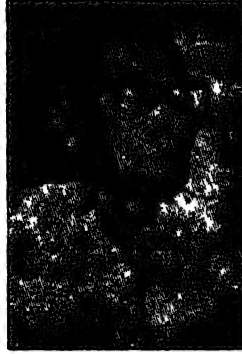
—দৰকাৰী অদৰকাৰী বহুতো কথাকেই লিখি পেলালো । অস্তিমৰ
সময়ত হেনো মানুহে স্বখন সম্পত্তিৰ লিখিত উইল পত্ৰাদি কৰি যায় ।
যদি সেয়ে হয়, তেন্তে ময়ো মোৰ এই ডায়েৰীখনৰ শেষৰ পাত কেইটা
য়াঁচু কেম্পত থকা মানিক গোহাঁইৰ নামত লিখি দি গ'লো— ।

নিশা ক্ৰমে আগবাঢ়ে । কোনোবা পিনৰ পৰা বৰ কাঁহত এক
বজাৰ কোবৰ ধ্বনিটো ভাহি আহি ক্ৰমে নোহোৱা হৈ গ'ল । বটলটোত
এতিয়াও আধাখিনি বাকী । খিলাটো খুলি গোটেইখিনি মুখত ঢালি
দিলো : তৃপ্তিৰ নিশ্বাস এটাৰে সৈতে মনে মনে গুণ্ গুণালো—“শূন্য
হ'লে সুৰাৰ পাত্ৰ সবাই ফিৰ্বে আপন ঘৰে……” বিশাল চিৰন্তন
মুক্তিৰ সম্ভাৱনাত প্ৰাণ মোৰ হৈ যাওক দিগঙ্গনা—পাতে পাতে বৈ
যাওক মোৰ পাৰ্থিব স্থিতিৰ আপেক্ষিক স্বাভি…… ।

গুদ্ নাইট ফৰ্ এভাৰ এণ্ড এ ডে…… ।

মমডাল লুমাৰলৈ হাতখন আগবঢ়াই দিলো……

মাণিকে ডায়েৰীখন জপাই চামৰাৰ চুটকেচ্টোৰ ভিতৰত লুপুৱাই
থৈ বাহিৰৰ পৰা তলাটো মাৰি ধলে । জীৱনত আৰু কেতিয়াও সেই
অভিশপ্ত ডায়েৰীখনৰ তেওঁৰ দৰকাৰ নাই—যদিও সি এজন মৃতকৰ
তেওঁৰ প্ৰতি কৰি যোৱা শেষ উইল্— ।

কনকসেন ডেকা সাম্প্ৰতিক কালৰ এজন বিশেষ প্ৰভাৱশালী সাংবাদিক। তেওঁৰ সাংবাদিকতাৰ ভাষাৰো নিজস্ব বৈশিষ্ট্য আছে। কিন্তু সাংবাদিক হিচাপে কনকসেন ডেকাই যি ক্ষুৰধাৰ বুদ্ধি আৰু ভাষাৰ ওপৰত দখলৰ পৰিচয় দিছে, তেওঁৰ প্ৰথম যৌৱনৰ সাহিত্য-সাধনাৰ নিদৰ্শন-স্বৰূপ এই গল্পটোত তাৰ কোনো পূৰ্বাভাস নাই। গল্পৰ পটভূমি আৰু বিষয়-বস্তুত তেওঁ কিছু নতুনত্ব আনিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল; কিন্তু অৰ্থহীন শব্দ-সমষ্টিৰ প্ৰতি থকা লেখকৰ দুৰ্বলতা আৰু ভাষাৰ পীড়া-দায়ক ভুল প্ৰয়োগে গল্পটোৰ সৌষ্ঠৱ ভালেখিনি নষ্ট কৰিছে। তথাপি এজন সফল সাংবাদিকৰ প্ৰথম যৌৱনৰ সাহিত্য-সাধনাৰ নিদৰ্শন হিচাপে গল্পটোৰ অলপ ঐতিহাসিক মূল্য নিশ্চয় আছে।

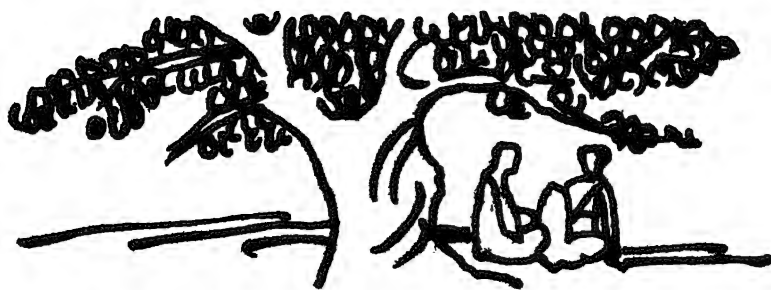

পট পৰিৱৰ্তন

প্ৰশান্তৰ ভবিষ্যৎৰ খোজবোৰ এটা এটাকৈ তন্তাব ফ্লোৰখনৰ ওপৰত পৰে। বাহিৰত নিঃশেষ হৈ যাব ধৰা শূকৰৰ শেষ পোহৰকণে উজ্জ্বল হব খেলি-মেলি লগাইছে। সকলো খিড়িকিয়েদি সোমোৱা ধীৰ পোহৰৰ বেধাই কোঠাটোৰ মলিন আৱেশ দূৰলৈ ঠেলি দিছে। সি জীয়াই থকা পৃথিবীখনৰ ছবিবোৰ তাৰ হৃদয়ত ভাঁহি উঠে। দুৰ্বল, পঙ্কিল আৰু ঘোপমৰা অন্ধকাৰ দৃশ্যবোৰ দলিয়াই প্ৰশান্তই বুথায় হাঁহিবলৈ চেষ্টা কৰে।

ওপৰত অসম্ভৱ আকাশখন আজিও আছে। অলপ পিছতে নতুন নতুন ভাববোৰ জিলিকি উঠিব, কঁৱলীয়ে তাক আৱৰি ধৰিব; কিন্তু তাৰ প্ৰাণৰ প্ৰেয়সীক এনে এটা মুহূৰ্তত সান্নিধ্যত নেপাব। বন্দী জীৱনৰ অম্লবস্ত্ৰ দিনবোৰৰ প্ৰত্যেকটো মুহূৰ্ততে মীনাকীৰ্ত্তি খেপিয়াই সি ব্যৰ্থ হৈ পৰিল। যুৱৰ শিতানত আঁৰি থোৱা কেলেণ্ডাৰখনৰ দিনবোৰ এটা এটাকৈ কাটি গৈ আছে। ছুটা বছৰ কাটি গৈছে। চাকা জেলত প্ৰশান্ত আৰু তিনি বছৰ থাকিব লাগিব। তিনিটা বছৰ!

কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা ডিগ্ৰী লৈ যোৱা প্ৰশান্তই চাকাক চৰকাৰী হাইস্কুলত শিক্ষকতা কৰিছিল। সি খুব কম দিনৰ ভিতৰতে ছাত্ৰ আৰু সমনীয়া, শিক্ষক সকলৰ অত্যন্ত প্ৰিয়পাত্ৰ হৈ উঠিছিল, কিন্তু

কেইবছৰমান কটোৱাব পিছতে সি চাকৰি এৰি দিব লগাত পৰিল। সামান্য চেলু লৈ পাকিস্থান চৰকাৰে তাক চাকৰিৰ পৰা বৰ্খাস্ত কৰিলে। প্ৰশান্তই হাঁহি হাঁহি স্কুলৰ পৰা চিৰকালৰ কাৰণে বিদায় লৈ ওচৰৰ গাঁও এখনত খেতি কৰাব বন্দৱস্ত কৰিলে। নতুন নতুন কাম হাতত ল'লে। পৃথিবীৰ চিৰ নতুন সূৰ্যদী গোন্ধটোত সি নিজকে ব্যস্ত ৰাখিবলৈ বিচাৰিছিল। ক্ষণিকৰ কাৰণে সি মাটি চহাবলৈ কোৰ খন হাতত লয়। মাটিৰ মৰমৰ বাহিৰে আন পৃথিবীৰ কথা সি পাহৰে। ঠিক ভেনে এটা মুহূৰ্ত্ত মীনাক্ষীৰ মাতটো তাৰ কাৰণে খুব আমোদজনক হৈ পৰে। তীব্ৰ ব'দৰ উত্তাপত আতিশয্য হৈ পৰা প্ৰশান্তৰ কাৰণে মীনাক্ষীৰ হাতৰ চাহটোপা এহেজাৰ চেপা আঙুৰৰ বসতকৈ বেছি সোৱাদ লগা হৈ উঠে। আঙুৰৰ বসত জীৱন নাই, মীনাক্ষীৰ চাহটোপাত জীৱন আছে—প্ৰাণৰ কণ কণ কণিকা আছে। তাৰ ভাগৰুৱা আত্মাক তৃপ্তিৰ অধীশ্বৰ কৰি তুলিবলৈ উপাদান আছে।

মীনাক্ষীৰ চকুযুৰিত সি পাইছিল এক অপৰূপ সৌন্দৰ্যৰ আকৰ— সহনশীল মুখখনিত পাইছিল এক স্তব্ধৰ স্নিগ্ধ জ্যোতি। তাতোকৈ তাইৰ আন্তৰিক সবল অমুভূতিৰ প্ৰাচুৰ্যতাত সি আশ্চৰ্য হৈ পৰিছিল। পথাৰত প্ৰশান্ত ব্যস্ত হৈ থকা সময়ত তাৰ ঘৈণীয়েক মীনাক্ষীৰ হাতৰ কেট-লিটো, আবেগময়ী চকুৰ চাৱনিটো আৰু এক অমুৰস্ত হাঁহিৰ বগ্গাই তাৰ দেহ মন জুৰ কৰি পেলাইছিল। মীনাক্ষীয়ে জীৱন বাটৰ সকলো অৱস্থাকে আপোন কৰি ল'ব পাৰিছিল। আজৰি সময়খিনিত তাই প্ৰশান্তৰ লগত পথাৰত ব্যস্ত থাকে। ব'দৰ উত্তাপ সহিব নোৱাৰিব বুলি কাম কৰিবলৈ বাধা দিয়া কথালৈ তাই জ্বৰ্জ্বৰ নকৰে। সেউজীয়া খানৰ পুলিবোৰ মীনাক্ষীয়ে নিবাই দিয়ে, শুকান মাটিবোৰত পানী দি জীৱন্ত কৰি তোলে। তাই ক্লান্ত হৈ পৰিলে কঁকাল পোন কৰি থিয় হয় আৰু অক্লান্তেই সেউজীয়া পাৰ্শ্ববৰ্ধনৰ ফালে চাই চাই প্ৰশান্তৰ পলিতকেশাৱত মূৰটোত সৰু সৰু আঙুলি কেইটা বুলাই দিয়ে। স্নেহ যুহু পৰণত মহীমসী নাৰী আত্মাৰ স্বৰূপ তাৰ কাৰণে মধুময় হৈ পৰে।

অত্যধিক চেষ্টাৰ ফলত কিছু দিনৰ ভিতৰতে মাটিৰ বুকুত থিয় হৈ থাকিবলৈ সামৰ্থ হ'ল। সিদিনাৰ সন্ধিয়াটোৱে অলপ সোনকালেই এন্ধাৰ টানি অনা যেন অনুমান হ'ল। মীনাক্ষীয়ে চোতালত বহি বঙা চুৱেটাৰ এটা গুঁঠি আছিল। প্ৰশান্তৰ আগৰ চুৱেটাৰটো ফাটি গৈছে, সেয়ে তাই লবালবি কবিবলগীয়া হৈছিল। পদূলি মুখৰ শ্বেৱালি জোপাই উদাস দৃষ্টিৰে প্ৰকৃতিস্থ হৈ আছিল। হাঁহি মুখৰা ফুলবোৰে গধূলিক অপেক্ষা কৰিছিল? সন্ধিয়াৰ শীতল পৰশ পালেই ফুলবোৰ তৰাৰ দৰে জ্বকমকাই উঠিব।

প্ৰশান্তই দিনটোৰ মহান কৰ্তব্য সমাপন কৰি ক্লান্তভাৱে ঘৰলৈ আগবাঢ়ে। ঘৰখনতনো মীনাক্ষীৰ বাহিৰে মৰমী বস্তু তাৰ কি আছে? কেতিয়াবা কেতিয়াবা মীনাক্ষীয়ে তাক আগবঢ়াই নিবলৈ আহে; কিন্তু আজি অহা নাই। প্ৰশান্তৰ কামত সহায় কৰোতা কোনো নহ'লেও সি মীনাক্ষীক পথাৰলৈ আহিব নিদিয়ে। অকলেই সি কামবোৰ কৰিব পাৰিব। পথাৰ, মীনাক্ষী আৰু তাৰ মৰমেৰে থুপ খাই অদূৰ ভবিষ্যতত লুকাই থকা দেৱ শিশুটিৰ কথা ভাবি ভাবি সি ডাৱৰৰ তলে তলে খোজকাঢ়ি আহি আছে। প্ৰশান্ত হঠাৎ বৈ গ'ল, বুকুখন তাৰ চিৰি কৈ উঠিল। তাৰ ঘৰৰ ফালে কোনোবা নাৰীৰ অসহায় আৰ্তনাদ শুনিব পাইছে। প্ৰশান্তৰ বুকুখন কঁপি উঠিল—সকলো চিন্তাৰ সোঁত দলিয়াই দি সি নিম্নমতে ঘৰ পোৱাৰ আশাত দৌবিলে।

কেইজনমান উদণ্ড গুণ্ডাই মীনাক্ষীৰ ওপৰত আক্ৰমণ চলাইছিল। তাইৰ ভৰ যোৱানে সিহঁতক পাগল কৰি তুলিছিল। মীনাক্ষীয়ে নিজকে বক্ষা কৰাৰ কাৰণে শৰীৰৰ সকলো শক্তি প্ৰয়োগ কৰি সিহঁতৰ বিৰুদ্ধে যুঁজি অৱশ হৈ পৰিল। আচম্বিতে তাই প্ৰশান্তৰ উপস্থিতি দেখি আশ্বস্ত হৈ মাটিত পৰি গ'ল। প্ৰশান্ত হতস্তৰ নহ'ল—সি খেৰত আৰি থোৱা দেগাৰ খন উলিয়াই আনি আগুৱাই অহাজনৰ বুকুত নিম্নমতে বহুৱাই দিলে। বহুতক দেগাৰ খন দ্বিতীয়জনৰ বুকুলৈ থিয় কৰোঁতেই কানোৱাৰ পিটলৰ গুলি এটা তাৰ বাহুত পৰিল।

প্ৰশান্তই উন্মুক্ত ব্যথাহীনভাৱে নবহত্যা কৰা বুলি স্বীকাৰ কৰি লৈছিল। মীনাক্ষীক বন্ধা কৰাৰ কাৰণে যদি ইয়াতকৈয়ো ডাঙৰ অপৰাধ কৰিব লাগে তেন্তে সি সহশ্রবাৰ কৰিবলৈও দ্বিধাবোধ নকৰে। জেইল হাস্পাতালত প্ৰশান্তৰ চিকিৎসা আৰম্ভ হ'ল। পাঁচ বছৰ সশ্রম কাৰাদণ্ডৰ ছকুমো পালে।

প্ৰশান্তৰ অনুপস্থিতিয়ে মীনাক্ষীৰ সংসাৰখনৰ সকলো দ্বাৰ কছ কৰি পেলালে। ভয়াবহ গাঁও খনত তাই অকলে জীয়াই থকাটো একেবাৰে অসম্ভৱ যেন লাগিল। বঙীৰ পৃথিবীখনৰ সংহতি হেৰুৱাই তাই অচল হৈ পৰিল। মীনাক্ষীৰ তন্দ্রালস চকুযুৰি সিদিনাৰ বাতিটোত ক্ষন্তেকৰ কাৰণেও জাপ নগ'ল। স্বামীৰ বিচ্ছেদত ধুমুহাৰ আচোৰ লগা তিবোভাজনীৰ বৰফহেন বগা গাল দুখনিত দুধাৰি চকুলো বহুত সময়ৰ কাৰণে অংকিত হৈ ব'ল। অপলক চকুযুৰি বুথায় মাথো বহু সময়লৈ এন্ধাৰত কিহবাৰ সঁহাৰি বিচাৰি খেপিয়াই থাকিল।

পিচদিনাৰ বাতিপুৱাটো মীনাক্ষীৰ কাৰণে অনাৱশ্যকীয় আছিল— আন আন দিনৰ পূৰ্বেকণৰ বেঙণিত পোৱা তৃপ্তিৰ গোল্ধ তাই অনুভৱ কৰা নাছিল। পোহৰৰ আকলুৱা মীনাক্ষীয়ে সূৰ্য্য উঠাৰ আগতেই সদায় চাহ তপত কৰে, গাখীৰ নহ'লে বঙা চাহ টোপাকেই তাই প্ৰশান্তৰ সমুখলৈ আগবঢ়াই দিয়ে। সি হেজাৰ তৃপ্তিৰে খোৱা চাহ টোপাৰ পিনে চাই চাই তাই আনন্দ অনুভৱ কৰে। তাৰ ফালে চাই মীনাক্ষীৰ আমনি নালাগে—এটা গভীৰ তৃপ্তিত মনটো ভৰি পৰে। প্ৰশান্তৰ অবিহনে আজি কেটলিৰ তললৈ জুই নগ'ল। অতীতৰ মোহসনা দিনবোৰ সূঁৱৰি তাই ক্লান্তি অনুভৱ কৰিলে। লাহে লাহে তাই বান্ধনী ঘৰটোত সোমাল। চাহৰ কেটলিটো মীনাক্ষীয়ে জোৰেৰে বাহিবলৈ দলিয়াই দিলে, কাপ-প্লেট আৰু আন আচৰাৰ কিছুমান ভাঙি-চিঙি ঘৰৰ পৰা বাহিব হ'ল। প্ৰশান্তৰ একমাত্ৰ বন্ধু প্ৰেমনাথৰ ওচৰত সহায় বিচাৰি। মীনাক্ষীৰ আশা ভঙ্গ হ'ল। গাঁওখনত আপোন বুলিবলৈ তাইৰ কোনো

নাছিল আৰু সেয়ে শেহত এক মলিনৰ বেষ্ট্ৰে তাই বাহিৰ হৈ গ'ল। চুলিবোৰে নৱতাৰ প্ৰতীক স্বৰূপে অসংঘত হৈ কেউকালে পৰি থাকিল। চকুলোৰ স্পষ্ট দাগ ছুটা তেতিয়াও তাইৰ মুখত অঙ্কিত হৈয়ে আছিল। গাঁওখন এৰি তাই হিলদল ভাঙি ক'বালৈ পলাই যাব বিচাৰিছে। অন্তৰালত লুকাই থকা দেৱ শিশুটিয়েও অসহায় অনুভৱ কৰিছে।

প্ৰশান্তই দাড়ি চুলিবোৰ কাটি পেলালে। জেইলৰ পোছাক এৰি তাৰ আগৰ বগা পাজ্জাবী চাৰ্টটো আৰু ধুতিখন পিন্ধিলে। পাঁচ বছৰ উকলি গ'লত তাৰ বন্দী মনটো আকৌ সাৰ পাই উঠিল। মুক্ত চৰাইৰ দৰে সি জেইলত প্ৰথম বাৰৰ কাৰণে সোমোৱা গেটটোৰে বাহিৰ ওলাই আহিল। এই সূৰ্যদী মুহূৰ্তটোত তাৰ প্ৰেয়সী ঢাকা জেলৰ পছলি মুখত বৈ থকা হ'লে সি হয়তো আনন্দৰে এটা ডাঙৰ চিঞৰ মাৰি দিলেহেঁতেন। চাৰ্টটোৰ জেপত হাত ভৰাই সি কমালখন উলিয়াই আনিলে; মীনাক্ষীয়ে ছবি আঁকি দিয়া মৰমী গোল্ফৰ কমালখনে এটা সজীৱ প্ৰাণৰ সঁহাৰি দিলে।

‘মীনাক্ষী সংসাৰত জীয়াই আছে। মুহূৰ্তৰ পিছত মুহূৰ্ত গণি পাঁচ বছৰৰ পিছত মই জেলৰ পৰা ওলাই অহাৰ দৰে মীনাক্ষীকো এদিন পৃথিবীৰ কোনোবা অজানিত জেলৰ পৰা উলিয়াই আনিম।’ ডাঙৰ ডাঙৰকৈ সি বাস্তৱত কৈ উঠিল। এই পাঁচ বছৰে মীনাক্ষীৰ সি কোনো স্বৰৰে পোৱা নাই। সি বছতবাৰ চিঠি দিছিল যদিও বড্ড ফিটাৰ মেৰপাকৰ কাৰণে এখনো জেইলৰ দেৱাল পাৰ হৈ যাব পৰা নাছিল। প্ৰশান্তই নিজৰ গাঁৱলৈ গৈ মীনাক্ষীক নাপাই একো আচৰিত নহ'ল। জ্ঞান-অজ্ঞান বিচাৰ নোহোৱা গাঁও এখনত এজনী ভিৰোভা অকলে থকা মুঠেই সম্ভৱ নহয়।

কলিকতা। ইয়াত তাৰ অনেক বন্ধু-বান্ধৱ আছে আৰু কিজানি কাৰোবাৰ পৰা কিবা সম্ভৱ পায়, এই আশা বুকুত লৈ সি মহানগৰীৰ বাজপথৰ ধাঁতিত খিৰ হ'লগৈ। ছেজাৰ ছেজাৰ নাৰীৰ মুখবোৰ তাৰ

চকুৰ আগত ; কিন্তু তাৰ বুকুভৰা বেদনাৰ উপশম কৰিব পৰা প্ৰাণটোৱে
 সাহাৰি নিদিলে। প্ৰশান্তই তথাপিও ধৈৰ্য হেৰুৱা নাই। সি দৃঢ় সংকল্প
 কৰি লৈছে যে আজীৱন তাইক বিচাৰি কটাৰ আৰু যি অৱস্থাতে তাই
 নাথাকক লগ পালে সি গ্ৰহণ কৰিবই। প্ৰশান্তই দেহৰ মমতা এৰি
 দিছে। জেলত থকাতকৈ এতিয়া সি বেছিকৈ খীণাইছে। গালৰ
 হাড়বোৰ জেজেঙীয়া হৈ ওলাই আহিব ধৰিছে। হংসবলাকাৰ গতিৰে
 ধাৱমান নৰ-নাৰীৰ মুখলৈ সি ব্যগ্ৰভাৱে চাই থাকে, জানোচা কেতিয়াবা
 তাৰ প্ৰাণে বিচৰা অন্তৰখন লগ পায়। কিছুদিন পিছত বন্ধু-বান্ধৱৰ
 অনুৰোধ এবাৰ নোৱাৰি সি কলিকতাৰ স্কুল এখনত শিক্ষকতা কৰিলে।
 ছাত্ৰবোৰৰ লগত মিলি-জুলি থকাৰ চেষ্টা কৰিলে যদিও মীনাক্ষীৰ ছবি
 তাৰ অন্তৰৰ পৰা মচা নগ'ল। অৱশেষত সি কলিকতাৰ কাগজত জাননী
 দিছে। ওপৰত মীনাক্ষীৰ ফটোৰ ব্লকটো আৰু লগতে পুৰস্কাৰো ঘোষণা
 কৰিলে।

পিছদিনাৰ ৰাতিপুৱাটো প্ৰশান্তই উৎকণ্ঠাবে কটালে ; কিন্তু কোনো
 কালৰ পৰাই কোনো খবৰ অহাৰ সম্ভাৱনা দেখা নগ'ল। স্কুললৈ গ'ল
 যদিও পঢ়ুৱাত মন বহা নাছিল, সোনকালেই ঘৰলৈ গুচি আহিল।
 ক্লান্তিৰে ভৰা আবেলিটো পাৰ হৈ যাবলৈ আৰু কিছু সময় বাকী আছে।
 ঘৰ সোমায় সি দেখিলে মেজৰ ওপৰত চিঠি এখন পৰি আছে—বোধহয়
 পিয়নটোৱে খিড়িকিৰে পেলাই থৈ গৈছে। হেজাৰ যুগৰ হতাশ্বাস সি
 আঁতৰি যোৱা যেন পালে। স্বপ্নকৈ খামটে খুলি সি অত্যন্ত ব্যস্ত
 ভাবে পঢ়িবলৈ লাগি গ'ল।

নিউ হোটেল

পুনৰ স্বামী বুলি সম্বোধন কৰিবলৈ ভয় লাগে। গাঁৱৰ ওচৰৰ সৰু
 নগৰ এখনত থকা সম্বন্ধীয় মোমাইৰ ঘৰত পাঁচ মাহৰ কাৰণে আশ্ৰয়
 লৈছিলো, তাৰ পিছত মামীদেৱে তাত থাকিব নিদিয়া হ'ল। চকুলো
 টুকি টুকি আশ্ৰয়স্থান হেৰুৱাই তাৰ পৰা গুচি আহিলোঁ। অকণমান
 ধুনীয়া শিশু এটি উপজিছিল ; কিন্তু এমাহ পিছতেই অনুখ হৈ সি

মবিল। গ্ৰে' ষ্ট্ৰীটৰ কাষৰ ওপৰত লিখা হোটেল খনতে মই এই কেইটা বছৰ কটালোঁ। আপুনি যে ইমান দিনে মোক পাহৰি যাব পৰা নাই তাৰ বাবে ধন্যবাদ। কিন্তু কি হ'ব, মই মোৰ দেহৰ পৰিত্ৰতা হেৰুৱালোঁ। মোক আপুনি চাবলৈ নাহিব, মোৰ দৰে বাৰাৰুনাৰ মুখ চোৱা পাণ।

ইতি—

—মীনাক্ষী।

চিঠিখন পাই মনটো আনন্দত তাৰ উৰ্দ্ধাউল হৈ উঠিল। খালি ভৰিৰে সি নিউ হোটেললৈ দৌৰিলে। বাস্তৱত কালৈকো চোৱা নাই। গাৰ সকলো শক্তি প্ৰয়োগ কৰি আগুৱাই যাবলৈ চেষ্টা কৰিলে।

আধা ঘণ্টাৰ ভিতৰতে সি নিউ হোটেল পালেগৈ। ভিতৰত প্ৰশান্তই মানুহৰ জুম এটা দেখিলে। ব্যাগ্ৰভাৱে সি ভিতৰ সোমাই গ'ল। মানুহৰ জুমটোৰ ওচৰলৈ গৈ সি দেখা পালে শটো, তাৰ প্ৰেমসী মীনাক্ষীৰ। এঘণ্টা আগতেই হেনো তাই বিহুখাই আত্মহত্যা কৰিছে। তাৰ ছচকুত ভাঁহি উঠা পোহৰবোৰ যেন একাৰত লুকাই গ'ল।

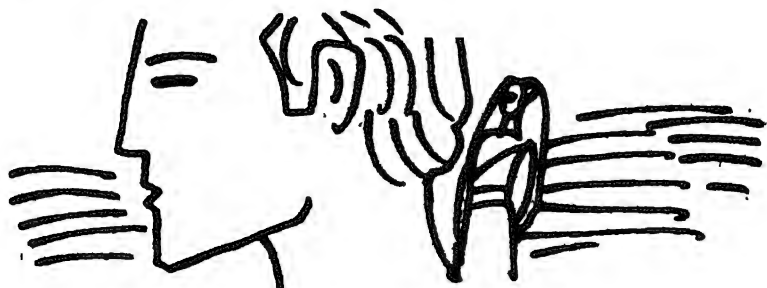

কি অনিবার্হ তাড়নাত মানুহে জীৱনৰ এটা বিশেষ সময়ত মাত্ৰ এটা
কি ছটা গল্প বা কবিতা লিখিবলৈ বহে সেই কথা কোনে জানে ?
শশীকান্ত গোস্বামীৰ আদৰ্শবাদিতা নিশ্চয় খুব প্ৰবল আছিল। সেই
কথা তেওঁৰ গল্পটো পঢ়িয়েই বুজিব পাৰি। কিন্তু তেওঁ কষ্ট-ক্লান্ত
'গল্পৰ গুটীটো'ৰ বিশেষ সদ্ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰিলে বোধহয়। অৱশ্যে
'কটনিয়ানৰ' গল্পবোৰৰ সাহিত্যিক মূল্যৰ বাহিৰেও ঐতিহাসিক বা
সামাজিক মূল্যও নিশ্চয় কিছু আছে। শশীকান্ত গোস্বামীৰ গল্পটোক
সেই দৃষ্টিকোণৰ পৰাই চাব লাগিব।

গল্পৰ প্লট

আড়ম্বৰহীন বৈচিত্ৰহীন মোৰ জীৱনটো। '৫৬ চনৰ মাৰ্চ মাহৰ কুৰি ডাৰ্জিঙটো বাদ দিলে আন কোনো বিশেষ ঘটনাৰ সমাৱেশ মোৰ জীৱনত নাই। বন্ধু মহলৰ ভিতৰতো মই বেছি জনাজাত নহয়। সকল পৰাই কাৰো লগতে মোৰ তেনে অতি ঘনিষ্ঠ বন্ধুত্বও নাছিল। হাই-কাজিয়া, অতি বেছি হাঁহি-ধেমালি আদিত মই মুঠেই ভাল নেপাইছিলো। স্কুল বা কলেজ ছুটীৰ পাছত বজাৰত আড্ডা দিয়া, বাষ্টাত তহল দিয়া নাইবা ছোৱালীৰ আগত পাইতাৰা দিয়া আদি কামো মোৰ নীতি বিৰুদ্ধ আছিল। স্কুলীয়া জীৱনত স্কুলত থকা সময়খিনিৰ বাহিৰে দিনটোৰ গোটেইখিনি সময়েই মই মোৰ কণকণ ভাইটি-ভটিহঁতৰ লগতেই আৱদ্ধ ৰাখিছিলো। কিয় ক'ব নোৱাৰো খেলা-ধুলাও মই বৰ ভাল নেপাওঁ, খেলিবও নেজানো। কলেজীয়া জীৱনটো পাই বছৰৰ নতুন আৱহাওৱাত আন আন ল'ৰাৰ দৰে মই একেবাৰে গা এৰি দিয়া নাই। অৱশ্যে হোটেলত চাহপানী খাই প্ৰায়েই ফুৰিবলৈ যাওঁ, কাৰণ একে লগে ছয়-সাত পিৰিয়দ ক্লাছ কৰি অহাবাৰে শৰীৰটো বৰ ক্লান্ত হৈ পৰে। বেছি ভাগ 'কমমেট' হিমেদাৰ লগতে ফুৰোঁ। হিমেদায়ে প্ৰায় মোৰ দৰেই কাৰো লগত বিশেষ কথা-বাৰ্তা নেপাতে—বেছি ঘনিষ্ঠতা নাৰাখে—। মোক কিন্তু হিমেদাই বৰ ভাল পায় আৰু মৰমো কৰে—। মোক প্ৰায় সকলো ভায়েকটোৰ দৰেই মৰম কৰে।

হিমেদা অৱশ্যে কবি মনৰ মানুহ। মই কিন্তু মুঠেই কবি নহয়।
 কবিতাৰ স্থান মোৰ অন্তৰত নাই। নিবস বাস্তৱ জগত মোৰ কৰ্মক্ষেত্ৰ।
 হিমেদাক হোষ্টেলৰ বেছি ভাগ ল'ৰাই কবি বুলি মাতে। হিমেদাই
 তেনেকৈ শ্ৰান্তিলৈ বিশেষ আগন্তি নকৰে যেন লাগে। সঁচাকৈ হিমেদাই
 কবিতা লিখে, মাজে মাজে গল্পও লিখে। কলেজৰ আলোচনীৰ
 গল্পবিলাক ময়েই তুলি দিও। কেতিয়াবা অৱশ্যে হিমেদাৰ লগত
 ভৰ্ক কবিতা লগা হয়। কাৰণ আত্ম বিজ্ঞাপনৰ প্ৰয়াস তেওঁৰ মুঠেই
 নাই। গল্প লিখো বুলি মই কেতিয়াবা তেওঁৰ ওচৰত গল্পৰ প্লট
 বিচাৰো। হিমেদাই মোক ইতিকিং কৰি উকুৱাই দিয়ে। কেতিয়াবা
 আকৌ সোধে, “কি গল্প লিখিব বাক—ডিচক্ৰিপটিভ, বোমাষ্টিক,
 কমেডি নে ট্ৰেজিডি?” গল্পৰ ইমানবোৰ প্লটৰ নাম শুনি মোৰ বৰ ভাল
 লাগে। একো নভবাকৈয়ে কৈ দিও “ট্ৰেজিডি হ'লেও হ'ব? কাৰণ
 মোৰ, জীৱনটোৱেই ট্ৰেজিডি।” মোৰ কথা শুনি হিমেদাই এটা
 পাতল হাঁহি মাৰে। এটি আনন্দহীন হাঁহি। হোষ্টেলৰ সকলোবোৰ
 ল'ৰাই হিমেদাৰ জীৱনটো সহজ সবল বুলি ধৰি লয়। মোৰ কাৰণে
 কিন্তু হিমেদা এটি জটিল মানুহ। কলেজীয়া জীৱনৰ এনেকুৱা দিন
 বোৰৰেই এদিনত সেই সময়ত মোৰ আই. এৰ ফাইনেল পৰীক্ষাৰ শেষ
 পৰীক্ষাৰ দিনৰ কথা। সেইদিনা ৰাতিপুৱা সময়ত এটা সপোন
 দেখিছো; বহুদিন আগৰে পৰাই ছাত্ৰীবাৰী হিম্পিডেলত পৰি থকা,
 মোৰ ভনীজনী মৰিছে। মই খুব কান্দিছো, লগে লগে ঘৰতো খবৰ
 দিছো—মোৰ যেন আক শেষ পৰীক্ষাটো দিয়া নহ'ল। ঠিক এনেতে
 হোষ্টেলৰ চাকৰ খান্নুৰামে ‘বাবু চাহ’ বুলি কাণৰ ওচৰত চিঞৰি দিলে—
 স্বক্ৰমকৈ সাৰ পাই দেখো যে গাকটো চকুলোৰে ভিত্তি আছে।
 শুই থকা অৱস্থাতে মই চাহকাপ খাই ললো। ভাবিলো ৯টা বজাৰ পৰা
 পৰীক্ষা আছে যেতিয়া অলপ পঢ়ো। ধূহ হাত খুই চিভিক্সখন উলিয়াই
 লৈ পঢ়িব আৰম্ভ কৰিছো মাথোন—এনেতে বাৰাণ্ডাত কোনোবা এজন
 ল'ৰাই কোৱা শুনিলো যে যোৱা ৰাতি ছাত্ৰীবাৰী হিম্পিডেলত কোনোবা
 এজন মানুহ মৰিল। কথাটো শুনি মোৰ বুকুখন চিকি কৰি উঠিল, পাটো

কঁপিব ধৰিলে। হাক্ চাটটো গাত লৈ কমৰ বাহিৰ হলো। মনত বৰ ভয় হ'ল—কাৰণ হিম্পিতেলত পৰি থকা মোৰ ভনীজনীৰ আগদিনা এটা চিৰিয়াছ অপাৰেছন হৈছিল। বাচিবৰ আশা নাছিল। “ক’ড বান্ধ কমমেট” হিমেদাই মাত দিলে। আহোঁগৈ বুলি কৈ কঁপা কঁপা মাতেৰে বেগাই খোজ ললো—ছাত্ৰীবাৰী হিম্পিতেললৈ যাওঁতে বাটত মোৰ মনলৈ নানা ধৰণৰ ভাববোৰ আহিব ধৰিলে—বেখালৈ বাৰে বাৰে মনত পৰিব ধৰিলে—তাইৰ অৱৰ্তমানত অকণ অকণ ল’ৰা-ছোৱালী হালৰ অৱস্থা কি হ’ব বাক? তাইৰ মৃত্যুৰ বাতৰিটোৱেই বা দিওঁ কৈনেকৈ?—ইত্যাদি নানা সীমাহীন প্ৰশ্ন, কোনোটোৰে সমাধান নহয়। সংসাৰৰ ষাট-প্ৰাতিষাটত ঠেকা খুণ্ডা নোখোৱা ভাৱপ্ৰৱণ মানুহক জাগতিক সৰু-ডাঙৰ সকলো ঘটনায় একেবাৰে বিচলিত কৰি তোলে।

হিম্পিতেলত গৈ দেখো যে বহু মানুহ অপেক্ষা কৰি বাহিৰত বৈ আছে—আঠোটা নবজাৰ কাৰণে তেওঁলোকক ভিতৰলৈ যাব দিয়া নাই। মানুহ বিলাকৰ কাৰো মুখত মাত-বোল নাই। মাথো ভিতৰৰ পৰা বেমাৰীৰ ছটা এটা কেকনি শুনা যায়। বতৰটো ডাৱৰীয়া। কিবা এটা ভাল নলগা নিৰৱতাই ঠাইখিনি প্ৰভাৱান্বিত কৰি তুলিছে। মানুহবোৰৰ ভিতৰত মোৰ এজনো চিনাকি মানুহ নাছিল। কাকো একো নোসোধাকৈয়েই ছৰাৰখন ঠেলি বোগীজনী থকা কোঠাটোলৈ গলো। গৈ দেখো যে বোগীজনী থকা বিছনাখন খালি। মোৰ মূৰটো ঘূৰি গ’ল। চাৰিওপিনে এন্ধাৰ দেখিবলৈ ধৰিলো। গুচবত থকা নাৰ্চজনীয়ে বোধহয় মোৰ মনৰ গতি লক্ষ্য কৰিছিল। “আপোনাক কি লাগে।” এটা সহানুভূতি সূচক হাঁহিৰে ইউৰোপীয় নাৰ্চজনীয়ে শুৱলা ইংৰাজীত মোক সোধিছিল।

“ইয়াত থকা বোগী জনী?”

“বাক মোৰ লগত আহক।” প্ৰাণত অলপ আশাৰ সকাৰ হ’ল। মনৰ মাজেৰে এটি অসুৰস্তু আনন্দৰ সোঁত বৈ গ’ল। এটা ভিতৰ-কোঠাত বোগীজনী ৰাখিছে। অৱস্থা অলপ ভালৰ ফালে অহা যেন

পালো। বোগীৰ টোপনী আহিছে। মাতি অনা নাৰ্চজনীয়ে চিন্তাৰ একো কাৰণ নাই বুলি ক'লত বৰ ভাল লাগিল। তাইক ধন্যবাদ দি গুচি আহিলোঁ। কেতিয়া কোন পিনেদি হোটেল পালো গমকে নেপালো। কমত আহি দেখো ১টা বাজি দহ মিনিট গৈছে। ল'ৰাবিলাক পৰীক্ষা দিবলৈ গৈছে—কাৰণ ৯টাৰ পৰা পৰীক্ষা। মোৰ বাবে ভাত সাজি থোৱাও নাই আৰু খাবোৰ সময় নাই। পানী এগিলাচ খায়ে পৰীক্ষা দিম বুলি ভাবিলো। কমত থকা মাটিৰ কলহটো উবুৰিয়াই দি দেখো যে কলহত পানী এটোপাও নাই। বিজাৰ্ড টেবুলত পানী নাই। পানী খোৱা নহ'ল। পোনেই পৰীক্ষা হললৈ গলো। সেইদিনাৰ পৰীক্ষা দিলো—কি শিখিলো নিজেই ক'ব নোৱাৰিলো। সি যি নহওক, পৰীক্ষা শেষ হোৱাৰ পিছত এটা স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলালো। যেন মূৰৰ পৰা এটা ডাঙৰ বোজা আঁতৰিল। হোটেলৰ কমলৈ আহি তাত চাহ খাই লালো। বৰ উৎসুকভাবে আহিছিলো। হিমেনদাক দিনটোৰ অভিজ্ঞতাৰ কথা কম বুলি ভাবিছিলো। হিমেনদা কিন্তু কমত নাই—ক'ত জানো গৈছে ক'বও নোৱাৰো তেওঁৰ ওপৰত খঙো উঠিল। হিমেনদা বাক কেনে মানুহ—মোৰ পৰীক্ষাৰ খবৰ লবলৈও অলপমান সময় নাইকিয়া হ'লনে? হিমেনদাৰ কথা ভাবি আৰু দিনটোৰ অভিজ্ঞতাবিলাকৰ কথা জাবি কিবা এটা বেয়া লাগি থকা যেন হৈছে। এনেতে চকুত পৰিল হিমেনদাৰ টেবুলৰ ওপৰত থকা কাগজৰ টুকুৰা এটালৈ। পঢ়িবৰ বাবে বৰ কৌতূহল জন্মিল। টুকুৰাটো আনি পঢ়ো যে হিমেনৰ চিঠি। তাত লিখা আছে—

তাই অকন,

মই আহিলো, মোক আৰু নেপাবি। মোৰ ঘৰত খবৰ দিবি।

ইতি—

হিমেনদা

চিঠিখন পঢ়ি হতভম্বৰ দৰে ১ মিনিট মান থিয় হৈ বলো। মনটো হঠাতেই একেৰাৰে অস্থিৰ হৈ পৰিল। এনেতে হোটেলৰ চাকৰ

ষাটুৰামক ওচৰেদি যোৱা দেখি সুস্থিলো, “কবি বাবু কেতিয়া কোনদিনে
 গ’ল অ’” এইমাত্ৰ থাৰ্ড আৰু ফোৰ্থ ব্লকৰ মাজেদি ওলাই গৈছে মই
 চাহ খাবলৈ কোৱাত—ষাটুৰামৰ কথা স্তনিবলৈ আৰু ধৈৰ্য নেখাকিল।
 পোনেই কলেজৰ পিনে দৌৰি গলো। কলেজৰ গেটৰ আগত অতুলক
 আৰু গোপালক দেখি, হিমেদক দেখিলে নে বুলি সুস্থিলো। সিহঁতে
 ক’লে যে এইমাত্ৰ কাছাৰী ঘাটৰ পিনে গৈছে আৰু কবিতা লিখিব যোৱা
 বুলি সোধাত সি “কবিতা নহয় গল্প” বুলি কৈ গ’ল। তেওঁলোকক
 আৰু বেছি প্ৰশ্ন কৰা নহ’ল। দৌৰি গৈ দেখো যে হিমেদাই পানীত
 জাপ দিবৰ উপক্ৰম কৰিছে। দূৰৰ পৰাই হিমেদা বুলি চিঞৰি দিলো।
 হিমেদা, কিন্তু নাথামিল। পানীত জাপ দিলে। ওচৰলৈ গৈ দেখো
 যে হিমেদা পানীত পৰা নাই—নামনিৰ শিল এচটাত পৰি তাত মূৰটো
 ফালি ধাৰাসাবে তেজ ওলাব ধৰিছে। মোৰ লগত একো নাছিল।
 একেবাবে নামনিলৈ গৈ গাত থকা কামিজটোকে খুলি তাৰ মূৰত বান্ধি
 দিলো। কিন্তু তেজ যোৱা বন্ধ কৰিব নোৱাৰিলো। ওচৰৰ ব্যায়ামাগাৰত
 থকা ল’ৰা কেইজনমানক মাতি আনি হিমেদক হস্তিভেদলৈ লৈ যোৱা
 হ’ল আৰু ডাক্তৰৰ হতুৱাই বেণ্ডেজ আদি কৰোৱা হ’ল। ডাক্তৰে মতামত
 দিলে যে বোগীৰ আশা নাই। পাবে যদি ঘৰত থকাৰ দিনক। হিমেদা
 তেতিয়া অজ্ঞান। মোৰ বৰ বেয়া লাগিল। কিমান মৰম কৰিছিল
 হিমেদাই মোক। হিমেদাৰ দৰদী প্ৰাণে মোৰ মুখ-মুখ, অভাৱ-
 অভিযোগৰ ভাগ কেনেকৈ নতৰিবে গ্ৰহণ কৰিছিল—কেনেকৈ খোৱা-
 লোৱা, ফুৰা-চকা আদি এজনৰ নহ’লে আনজনৰ নহৈছিল। হিমেদাৰ
 লগত স্মৃতি জৰিত সক-ডাঙৰ সকলো ঘটনা মোৰ চকুৰ আগত এটি
 এটিকৈ ভাঁহি উঠিল। হুচকুৰে হুটোপা চকুপানী বৈ গ’ল। মনৰ
 অজ্ঞাততে এটি হুমুনিয়াহ ওলাই আহিল। “অলপ স্মৃতিৰ বস খাবি
 হিমেদা।” হিমেদে চকু হুটাৰ লগতে মুখখনো অলপ মেলি দিলে।
 স্মৃতিৰ বস এচামুচ মই তাৰ মুখত ঢালি দিওঁ। সি খায়। চকু
 হুটা মেলি সি মোৰ পিনে একেধৰে চাই বয়। তাৰ চকু হুটা সিন্ত হৈ

উঠে। বছদিনৰ পৰা পুজিভূত হৈ থকা অস্তবৰ বেদনা বিলাক যেন তাল চকুৰে বাহিৰ হৈ যাব খোজে—কিন্তু নোৱাৰে। সি যেন বছদিনৰ পৰাই অস্তবৰ নিভৃততম কোণত লুকাই থোৱা বছ কথাই জগতক কৈ যাব খোজে—তাৰ মৃত্যুৰ এই পূৰ্বমুহূৰ্তত কিন্তু ক'ব নোৱাৰে। শৰীৰত থকা সকলোখিনি বল প্ৰয়োগ কৰিও সি যেন ব্যৰ্থ হয়।

“কিবা ক'ব খুজিছা হিমেদা।”

“আমিনা” অস্পষ্টভাৱে সি কয়—সি আক দ্বিতীয় কথা ক'ব নোৱাৰে। চকুহুটা ঘূৰাই সি এবাৰ ভালকৈ চায় লয়—শেষ বাবলৈ। তাৰ পিছত সি চকু মুদে—চিৰদিনৰ বাবে। দিনৰ পোহৰ নোপোৱাকৈ তাৰ অস্তবৰ ইতিহাস অপ্ৰকাশিত হৈয়েই বৈ যায়

ৰাতি হোষ্টেলৰ ল'ৰাবিলাকে আহি হিমেদাৰ দেহাটো ভৰলুমুখৰ জলন্ত অগ্নিত চিনচাব নোহোৱাকৈ পুৰি পেলালে। ৰাতিপুৱা তাল দ্বৰত খবৰ দিয়া হ'ল। ল'ৰাবিলাক আহি তাৰ চুটকেছটো খুলি চালে—আত্মহত্যাৰ উদ্ঘাটন কৰিব পাৰিম বুলি। তাত পালে তিনিখন চিঠি আৰু এখন টেলিগ্ৰাম। চিঠিখনত লিখা আছিল—

“চেনেহৰ হিমেদা।

ইয়াৰ আগতেও আপোনালৈ এখন চিঠি দিছিলো। কিন্তু ৰূপৰিতাপৰ কথা যে আজিলৈ তাৰ কোনো উত্তৰ নেপালো। অৱশ্যে আপোনাৰ বছদিনীয়া নিবৰতাৰ পৰা আপোনাৰ বিষয়ে বহুখিনি জানিব পাৰিছো। বুজিব পৰা নাছিলো যে আপোনাৰ দৰে মানুহ এজনে এনেকৈ আদৰ্শচ্যুত হৈ মোক গছত তুলি দি গুৰিত কুঠাৰ মাৰিব। আপুনিয়ই এদিন মোক কোৱা নাছিল নে—? ‘যে ধৰ্মমানে সৰ্বসাধাৰণে যি বুজে সেই অলপ বেলেগ কৈ বুজো। ধৰ্ম মোৰ মতে এক আৰু সি হৈছে মানৱ ধৰ্ম—অৰ্থাৎ আত্মসংযম আৰু পৰোপকাৰ। হিন্দুধৰ্ম মুছলমান ধৰ্ম এইবিলাক এক মূল ধৰ্মৰ শাখা—প্ৰত্যেকেই সেই পৰম পিতাক লাভ কৰা অথবা যোগাযোগ স্থাপন কৰাৰ একোটা বেলেগ বেলেগ পথ মাথোন। সাম্প্ৰদায়িকতা ধৰ্মৰ উদ্দেশ্য নহয়—ই ধৰ্মৰ বিকৃতি মাথোঁ।

যিদিনাই আপুনি মোক কৈছিল আপোনাৰ পৰিৱৰ্ত্তনত সহায় কৰিবলৈ
 —আপোনাৰ ভুট্ট আৰু পুট্ট কৰি তুলিবলৈ—সেই দিনাই আপোনাৰ
 বৰণ কৰিছিলো—পতি বুলি। সমাজক ভোজ খুৱাই আপুনি মোক বিয়া
 নকৰালেও আমাৰ অন্তৰৰ মিলন সেইদিনাই হৈছিল; আৰু আপুনিও
 কৈছিল, “অপেক্ষা কৰা আমিনা, সামাজিক নিয়মমতে আমাৰ
 দুয়োৰে বিয়া হ’ব লাগিলে সমাজখনকে কিছুকুৰ আগবঢ়াই আনিব
 লাগিব। সমাজক আমি বুজাই দিব লাগিব যে আমাৰ মিলন অকৈ
 নহয়, তোমাৰ অৱশ্যে ভয় কৰিবৰ একো নাই—আগবাঢ়ি আহিছা
 যেতিয়া তোমাৰ উদ্দেশ্য মই পূৰণ কৰিম। মুছলমান ধৰ্ম্ম হ’লেও মই
 তোমাক বিয়া কৰাম। সমাজৰ আজি যি বাধা—আই-পিতাৰ যি বাধা,
 সেই বাধা মই মানি চলিব নোৱাৰিম—কাৰণ সমাজখনক অথবা আই-
 পিতাকো এদিন আনি লব লাগিব আমাৰ পথত। তেওঁলোককো এক
 আদৰ্শৰে অনুপ্রাণিত কৰি তুলিব লাগিব। আজিৰ পৃথিবীৰ তথাকথিত
 ধৰ্ম্মবিলাকৰ মাজত এটা সময়ৰ আনি লবৰ দৰকাৰ হৈ পৰিছে। ধৰ্ম্মক
 আজি বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে চাব পৰা হৈছে। জীৱন বুজিব উদ্দেশ্যে
 কামনানোবাক্যে যেতিয়া আমি দুয়ো আগবাঢ়ি যাব পাৰিম—যেতিয়া
 সকলোখিনি জীৱনৰ মধু আহৰণ কৰি লব পাৰিম, সেই দিনাহে জগতে
 বুজিব যে তোমাৰ আৰু মোৰ বিবাহ এটি আদৰ্শ বিবাহ।” এতিয়া ক’ত
 গ’ল আপোনাৰ এই বিশ্বধৰ্ম্ম? ক’ত আপোনাৰ আদৰ্শপ্ৰৱণতা?
 —ক’ত আপোনাৰ মহানুভৱতা? আপোনাৰ এই দীৰ্ঘলীয়া বন্ধুত্বৰ
 সাৰ্থকতাই বা ক’ত?

শুনি নিশ্চয় সুখী হ’ব হিমেদা, যে মোৰ অৱস্থা দিনে দিনে বেয়া হৈ
 আহিছে; মাহীমাৰ কেটকেটনি, গালি-শপনি আৰু নিৰ্ভুৰ ব্যৱহাৰে
 মোৰ জীৱন অতিষ্ঠ কৰি তুলিছে। জীৱনৰ ভাব আৰু অসহ হৈ উঠিছে।
 কোন দিনা কি হয় একো ঠিক নাই—আদৰ্শৰ পৰা যেন বহুতখিনি
 চ্যুত হৈ পৰিছে। আৰু এটা কথা দেউতা আৰু মাহী মাই মোক এজন
 অশিক্ষিত, মাত্ৰল আৰু চৰিত্ৰহীন মুছলমানৰ লগত বিয়া দিবৰ বন্দবস্ত

কৰিছে। বিয়া বহাগৰ ২০ জ্যৈষ্ঠে। আন খবৰ নাই। মোৰ
বিশেষ একো কৰিবৰ প্ৰয়োজন নাই—নিজেই নিজৰ পথ ঠিক কৰিছো।

ইতি—

আপোনাৰ চিৰ চেনেহৰ
আমিনা”

আন এখন হিমেণৰ চিঠি, সি লিখিছে “মৰমৰ আমিনা, মই যাব
ধৰিছো। তুমি অৰ্ধৈৰ্য নহবা। মই সমাজ নেমানো, ধৰ্ম নেমানো। মই
তোমাক বিয়া কৰাম, পৰম পিতাই আমাক পথ দেখুৱাই নিব।

ইতি—

হিমেণ”

আমি এখন টেলিগ্ৰাম তাত লিখা আছে হিমেণ,

“যোৱাৰাতি আমিনাই আত্মহত্যা কৰিলে। পাৰা যদি এবাৰ আহি
যাবা।”

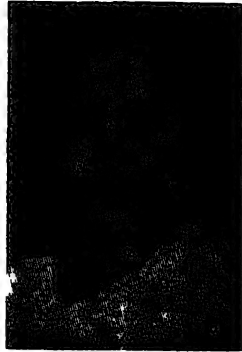
আমিনাৰ পিতা

হিমেণে বোধহয় তাৰ চিঠিখন পোষ্ট কৰাৰ আগতে
টেলিগ্ৰামখন পাই অৱশিষ্ট চিঠিখনত আত্মহত্যা কৰিব বোৱাৰ আগতে
মোটলৈ লিখি যায়, প্ৰিয় অকন,

তোমাৰ অনুবোধ মতে এটা গল্পৰ প্ৰট দিয়া হ’ল। অৱশ্যে গল্পৰ
কৃতকাৰ্যতা তোমাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব। বিশেষ নাই, মৰম লবা।
মই আহিলো।

ইতি—

তোমাৰ হিমে দাদা

‘কটনিয়ানব’ পাতত এবাৰ মাত্ৰ ভূমুকি মাৰিয়েই চিৰকাললৈ অদৃষ্ট
হৈ গ’ল কিয় লীলা বৰগোহাঁই ? অৱস্থাৰ তাড়নাত চিৰকাল আৰিয়ে
হৈ থাকিব লগা এজনী গাঁৱলীয়া ছোৱালীৰ মৰ্মবেদনা খুব কম কথাতে
এনে মৰ্মস্পৰ্শী ভাষাৰে লীলা বৰগোহাঁইয়ে ফুটাই তুলিছে যে তেওঁ গল্প
লিখিবলৈ কিয় এৰি দিলে ভাবি বহুত পাঠকে নিশ্চয় বেদনা অনুভৱ
কৰিব। কিয় এনে হয় ? কিয় কিছুমান মানুহে নিজৰ প্ৰতিভা নিজে
অৱহেলা কৰিব নোৱাৰে ?

সঙ্গী

জাবকালিৰ চুটি আবেলিটো শেষ হৈ আছে। অলপ অলপ জাঁখ লাগে বাসন্তীৰ। চাদৰ খনৰ আগটো টানি আনি গাটো ভালটকৈ ঢাকি লয় তাই। বাঁহগছবোৰৰ কাঁকেদি এচেৰেটা মিঠা ব'দ আহি তাইৰ তাঁতখনৰ ওপৰত পৰেহি। ফুলৰ কাঠিতো শেষ হ'বলৈ আঁক অলপ বাকী। আজিয়েই শেষ কৰি নথলে কালিলৈ আকৌ বাহিৰৰে মন নাযাব। তলমূৰকৈ কাণি বহুত লাগে বাসন্তী।

মিঠা ব'দ জাক লাহে লাহে নোহোৱা হৈ যায়। গধূলি হৈ আছে। শালিকা চবাইবোৰ কোঢ়াল কৰি বাঁহ গছবোৰত পৰেহি। মাজে মাজে ছুই এটা ব'গো। সিহঁতৰ চিঞৰ-বাখৰত বাসন্তীৰ কাণি বাছোতে ডুল লাগি যায়। ল'ৰালবিকৈ কাঠিতো শেষ কৰি তাঁতখন সাৱৰি তাই ভিতৰলৈ সোমাই যায়। সঁজু লগাৰ আগতে পানী ঢুকলহমান আনিবলৈ লাগিব।

ওচৰে কাঞ্চন পেহীৰ সৰু ছোৱালী চম্পাক মাটি তাই লগত লয়। মঁৱৰ মাজত থকা পকা নাদটোৰ পৰা পানী আনিবলৈ অকলে যাব নোৱাৰি আন্ধিকালি। কাষতে থকা সৰু দোকান খনত বিছে মাছুহৰ জুম! কেইবাদিনো তাইক উদ্দেশ্য কৰি কোৱা অল্লীল কথা কাণত পৰিছেহি বাসন্তীৰ। ঋণ আৰু লাজত তাইৰ কাণ-মূৰ গৰম হৈ পৰে। জখাপি

হুতনা ভাও ধৰি নীৰৱে পানী লৈ স্তুতি আছে তাই। মাকে তাইক কৈছে, “সেইবোৰ উত্তমুৱা ডেকা ল’ৰাৰ লগত কাজিয়া কৰিলেনো কি হ’ব। সিহঁতৰ কথা গাত সানি নলৈ আওকাণ কৰি যোৱা দেখিলেই দুদিন মানৰ পাছত নিজে নিজেই বন্ধ হৈ যাব সিহঁতৰ মুখ।” সেইবাবেই তাই নীৰৱে সিহঁতৰ কথাবোৰ সহ্য কৰি গৈছে।

বহুতো ছোৱালী জাক পাতি গলে অৱশ্যে একো ক’ব নোৱাৰে সিহঁতে। মাখোন শ্বেৰা লাগি কোনো কালে নেদেখা বস্ত্ৰৰ দৰে চাই বয় ছোৱালী জাকলৈ। হেমপ্ৰভা, বড়াইতৰ দলটোৱে পিছে গ্ৰাছাই নকৰে সিহঁতক। বাসন্তীৰ এটা ছমুনিয়াহ ওলাই আহে নিজৰে অজ্ঞাতসাৰে। এৰা, তাইৰ লগৰ ছোৱালী কোনোৱেই নাই এতিয়া গাঁওখনত। সকলোৰে বিয়া হৈ গৈছে। আগৰ জাক ছোৱালীৰ ভিতৰত মাত্ৰ তাইহে বাকী আছে। আজিকালি বিয়া সবাহলৈ যাবলৈও এৰি দিছে বাসন্তীয়ে লাজত। পানী নি সকলোৱে শেষ কৰিলে সন্ধ্যা সময়ত তাই চম্পাক লগত লৈ পানী আনিবলৈ যায়। এতিয়াৰ ছোৱালী গোটেই জাকেই গাঁৱত নতুনকৈ ছোৱা হাইস্কুলত পঢ়িছে। তাইৰ দিনত হাইস্কুল ছোৱা নাছিল। দুমাইল দূৰৈৰ এম. ভি. স্কুলখনতে ৬ষ্ঠ মানলৈকে পঢ়িছিল বাসন্তীয়ে। মাজ ভাগতে মাকে পঢ়া একৱাই দিলে। ক’লে, “ছোৱালী ডাঙৰ হৈছে, দুমাইল বাটকুৰি বাই পঢ়িবলৈ যাব নালাগে। ঘৰতে কাম-বন, তাঁত-সুত শিকক।” স্কুল এৰাৰ দিনা বাসন্তীৰ কি কান্দোন।

দেউতাকৰ মৃত্যুৰ পাছৰ বছৰ কেইটাৰ কথা ভাবিলে এতিয়াও গা জিকাৰ খাই উঠে বাসন্তীৰ। মাটি কেইপুৰামান সবহকৈ আছিল বুলিহে যি বন্ধা। পুৰণি লগুৱা ভদীয়াকায়ে সেই দুদিনত এৰি নগৈ মাটি কেইপুৰাৰ তথ্যৱধান ললে। বাসন্তীয়েও ভেতিয়াই গাঁৱৰ ছোৱালীৰ নিম্ন প্ৰাইমেৰী স্কুলৰ সহকাৰী শিক্ষয়িত্ৰীৰ চাকৰিটো ললে ‘মেনেজি কমিটি’ক খাটি-পুটি। সক ভায়েক ছটাক নাম লগাই দিলে স্কুলত। অজয় ভেতিয়া দহবছৰীয়া আৰু বিজয় ছবছৰীয়া সক ল’ৰা। ওঠৰ বছৰীয়া বাসন্তীয়ে হাতত তুলি ললে সংসাৰৰ ভাৰ। মাকে তাইৰ বিয়াৰ চেষ্টা

কবিছিল, বিয়াৰ সময়ছোৱা আছিল কেইবাকালবো পৰা। কিন্তু বাসন্তীৰ প্ৰথম আপত্তিৰ আগত সকলো উঠি গ'ল। বিধৱা মাকক সৰু ভায়েক ছুটাৰ লগত সেই অৱস্থাত এৰি কোনোমতেই মান্তি নহ'ল বাসন্তী বিয়াত বহিবলৈ। মাকে অনেক বুজাইও নোৱাৰি নিজেই চকুলো টুকি উঠি গ'ল অৱশেষত।

তাৰ পাছত এদিন দুদিনকৈ দিনবোৰ পাব হৈ যায় সিহঁতে ক'ব নোৱাৰাকৈয়ে। ঘৰখনৰ অৱস্থা কিছু টনকিৱাল হৈ আছে। বাসন্তীৰ কৰ্মভংগৰ তা দেখি শলাগে সকলোৱে। মাকক কয়—“তোমাৰ বাসন্তী ল'ৰাহে হ'ব লাগিছিল, কিবা ভুলতহে ঈশ্বৰে ছোৱালী কৰিলে।” মাকে বাসন্তীলৈ চাই ককণ হাঁহি এটা মাৰে। বাসন্তীয়ে সেই হাঁহিৰ অৰ্থ বহুত দিনৰ পাছতহে বুজিব পাৰিছে।

আজি সাত বছৰমানৰ আগতে তাইলৈ এখন চিঠি আছিল। চিঠি বোলাতকৈ প্ৰেমপত্ৰ বোলাই বেছি ভাল হ'ব। নতুনকৈ বিয়া কৰাই অনা ঘৈণীয়েকক সাপে খুটি মৰাৰ ছমাহৰ পাছতে ইলেক্সৰে তাইলৈ সেইখন চিঠি দিছিল সৰু ল'ৰা এটাৰ হাতত। চিঠিখন পাই খং, অপমান আৰু ঘৃণাত তাই জিকাৰ খাই উঠিছিল। কান্দি কান্দি মাকক দেখুৱাইছিলগৈ চিঠিখন। মাকে তেতিয়াও ককণ হাঁহি এটা মাৰি তাইৰ মুখলৈ চাইছিল।

তাৰ দুবছৰৰ পাছত গাঁৱত বসন্ত ওলাল। তায়ো পৰিল বেমাৰত। কিছুদিনৰ পাছত ভাল হ'ল, কিন্তু মুখত-বৈ গ'ল কেইবাটাও কুৎসিত দাগ। মাকে নীৰৱে চকুলো টুকিলে। তাই আয়নাৰ মুখখন চাই দাগবোৰৰ ওপৰত হাত বুলাই চালে, চকুপানীবোৰ নিজেই বৈ আহি দৃষ্টি শক্তিক কৰু কৰি দিলেহি।

দিনবোৰ গৈয়েই থাকিল। অজয় চতুৰ্থ বাৰিকলৈ উঠিল। নগৰৰ ছোৱেলত থাকি পঢ়িছে সি। বহুত খবৰলৈ আহোঁতে ঘৰখনৰ পৰিস্থিতি টোৱেই সলনি হৈ যায়। কলেজলৈ যোৱাৰ পাছত ইমান সলনি হৈ গ'ল সি। অকণমান অজয়টো তাইৰ চকুৰ আগতে ডাঙৰ হৈ যায়। বাসন্তীৰ

বিশ্বাস নহয় যে অজয় সঁচাইকৈয়ে ইমান ডাঙৰ হ'ল। আগৰ দৰেই তাই মৰম কৰে ভায়েকক। বিজয়ে হাইস্কুলত দৰ্শন মানত পঢ়ে। আগৰ দৰেই উৎপতীয়া মি। মি এন্নি নহ'লে দৰ্শন ঠাঙা হৈ যায়। বাসন্তীয়ে তাৰ দৌৰাশ্বাড ভৰি নাপায়। অজয়ে কিন্তু আজিকালি অভ্যাচার কৰিবলৈ লাজ কৰে।

মাকে আকৌ চেষ্টা কৰিলে বাসন্তীক বিয়া দিবলৈ। কিন্তু মানুহ-বোকেই অসম্মত হ'ল এই বাৰ, বাসন্তীয়ে আক আপত্তি কৰিবলগীয়া নহ'ল। দূৰৰ কোনোবা ঠাইৰ পৰা পাত্ৰৰ সন্ধান আহিলেও গাঁৱৰ শুভাকাঙ্খী কোনোবাই নিজে খৰচ কৰি হ'লেও গৈ সকলো খৰব জনাই মানুহখৰব উপকাৰ সাধন কৰি থৈ আহিছিলগৈ। দৰকাৰ হ'লে নতুন কথা সৃষ্টি কৰি ক'বলৈকো যে কুণ্ঠাবোধ নকৰিছিল তেওঁলোকে, তাক বাসন্তী আক মাক দুয়ো ভালদৰেই বুজিছিল। বিয়াৰ প্ৰত্যাখানৰ খবৰ আহিলে গভীৰ বাতি বাসন্তীৰ বিছনাৰ কাষলৈ গৈ মাকে উজাগৰে থকা জীয়েকৰ মূৰত হাত বুলাই দি উচুপি উচুপি কান্দিছিল। মাক-জীয়েকৰ উচুপনি শুনি শুনি গহীন বাতিবোৰ আক বেছি গহীন হৈ পৰিছিল।

কিছুদিনৰ পৰা বিয়াৰ চেষ্টা আক এৰিয়েই দিছে মাকে। বাসন্তীয়েই অনুৰোধ কৰিছে মাকক আক অপমান যুটলিবলৈ। প্ৰাণপণে তাই চেষ্টা কৰে সকলো সময়তে ব্যস্ত হৈ থাকিবলৈ। কিন্তু মনটোৱে যে কেতিয়াবা কিবা ভাবি হঠাৎ অন্তমনস্ক হৈ পৰে, ধৰিবই নোৱাৰে তাই। অজয়হঁতৰ আগত লাজ লাগি যায় তাইৰ তেনেকুৱা অৱস্থাত থকা পৰিলে।

নগাঁৱৰ পৰা বেণু আহিছে। ল'ৰালি কালৰ লগৰী বেণুৰ পাই বাসন্তীৰ মনটো ভাল লাগি যায়। বেণুৰ বিয়া হৈ যোৱা আজি আঠ বছৰেই হ'লহি। বছৰেকৰ খবৰ পৰা তাই মাকৰ ঘৰলৈ ব্ৰাহ্মে মাছে আহিলেও বাসন্তীহঁতৰ গাঁৱলৈ অহা নাছিল। ইয়াত মোমায়েকৰ দৰত থাকি সৰুতে তাই এম্. ষ্টি. স্কুলত পঢ়িছিল বাসন্তীৰ লগত। তেতিয়াৰ

পৰাই সিহঁত অভিন্নহৃদয়া সখী। দুল এবাৰ পাছভো বিয়াৰ আগলৈকে মোমায়েকৰ ঘৰলৈ মাজে মাজে আহিছিল বেণু। তাইৰ লগ পালে আৰু একো ভেলাগিছিল বাসন্তীক। সেই বেণুৰ লগত এতিয়া আঠ বছৰৰ মূৰত দেখা। তিনিটা ল'ৰা-ছোৱালীৰ মাক বৰ্তমান বেণু। আগন্তক বছৰে শকত হ'ল। দুয়ো সখীয়ে প্ৰথম দিনা দেখাদেখি হঠাতে আনন্দতে কান্দি পেলালে। বেণুৰ ল'ৰা-ছোৱালী কেইটা কোলাত লৈ চুমা খাই নচুৱাই মুচুৱাই বাসন্তীৰ হেপাঁহ নপলায়। সেইদিনা গোটেই আবেলিটো বেণুৰ লগতে কটাই পাছদিনা দুপৰীয়া সিহঁতক ভাত খাবলৈ মাতি আহিল বাসন্তীয়ে।

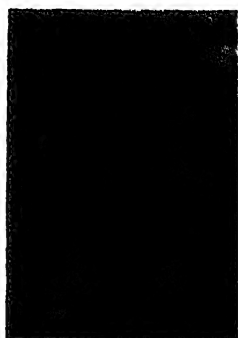
বাতিপুৱা শুই উঠিয়েই তাই কামত লাগি যায়। পাছদিনা দুপলৈ ঘোৱা বাদ দি ঘৰদুৱাৰ পৰিষ্কাৰ কৰি মাকক বন্ধা-বঢ়াত সহায় কৰি দিয়ে। অজয়ৰ কলেজ বন্ধ। সি তাৰ কোঠাতে সোমাই কিবা পঢ়ি আছে। তাক দোকানলৈ পঠাবলৈ বাসন্তীৰ বেয়া লাগে। দৰকাৰী বস্তু বোৰ বিজয়েই আনি দি য়াৰ দুপলৈ ঘোৱাৰ আগতে।

দুপৰীয়া বেণুহঁত আছে। ল'ৰা-ছোৱালী কেইটাই 'মাহী, মাহী,' বুলি তাইৰ ওচৰলৈ দৌৰি আহে। আথে-বেথে তাই সিহঁতক ভিতৰলৈ লৈ যায়। অজয়ো কোঠাৰ পৰা ওলাই আহে। তাক দেখি বেণু আচৰিত হৈ যায়। 'ইমান ডাঙৰ হৈ পৰিল এইটো এই কেইবছৰৰ ভিতৰতে।' মিচিকিয়াই হাঁহি অজয় তাৰ কোঠালৈ সোমাই য়াৰ আকৌ। লাজটো তাৰ বৰ বেছি।

খোৱা-বোৱাৰ পাছত তামোলৰ বট্টা লৈ দুয়ো সখীয়ে কথা পাতিবলৈ বহে ভিতৰৰ ফালে মুকলি চালিৰ তলত। আগফালে বেণুৰ ল'ৰা-ছোৱালী কেইটাই বাসন্তীৰ মাকক 'আইতা, আইতা' বুলি সাধু ক'বলৈ জোৰ কৰি বেৰি ধৰে। অজয়ো গৈ সিহঁতৰ লগ লাগি মাকৰ ছবৰস্থা দেখি হাঁহে।

বেণুয়ে অজয়ৰ কথাকেই বেছিকৈ সোধে। —“তাৰ বিয়াৰ বয়স হ'ল, বি. এ. টো দি উঠিলেই বিয়া পাতি দিবি বাসন্তী।” বেণুৱে কৈ

যায়। —“মোৰ সক ননহ্ অলকাক দেখিলেই তোৰ মৰম লাগিব। তাই
 এইবাৰ ক্লাচ টেন্ত পঢ়িছে। অজয়ৰ লগত এনে শুৱাব তাইক।” তাৰ
 পাছত জোব কবিয়েই তাই বাসন্তীক কয়—অলকাক অজয়লৈ গ্ৰহণ
 কৰিবলৈ। —“আয়েনো আৰু কি ক’ব। তয়েই যবখনৰ মুখিয়াল
 এতিয়া। তোৰ মততেই আয়েও মত দিব। অজয়েতো তোৰ কথা
 খুব শুনি চলে। সি জানো পেলাব পাৰিব তোৰ কথা?” বাসন্তীয়ে
 নীৰয়ে শুনি যায়। অজয়ৰ ভেস্কে বিয়াৰ বয়স হ’ল? হাফ পেণ্ট পিন্ধি
 দৌৰি ফুৰা অজয়ৰ ছবি তাইৰ চকুৰ আগত ভাহি উঠে। মূৰটো তাইৰ
 কিবাখন লাগে। তাইৰ—তাইৰ ভেস্কে বিয়াৰ বয়স আৰু নাই।
 কথাটোৱে বাসন্তীৰ মনত হাতুৰীৰ দৰে কোব মাৰি যায়। বহি থকা
 পাটীখনৰ ওপৰত ঢলি পৰে বাসন্তী। বেগুৱে লৰালৰিকৈ আহি ধৰেহি
 “হঠাৎ আকৌ কি হ’ল তোৰ?” ঘামি জুকলি-জুপুৰি হোৱা বাসন্তীৰ
 মূৰটো বিচি দি বেগুৱে সোধে। সেহাই সেহাই কোনোমতে উত্তৰ দিয়ে
 বাসন্তীয়ে—“একো নহয়, তামোলে মূৰত ধৰিছে।” কিছুপৰৰ মূৰত
 প্ৰকৃতিস্থ হৈ বেৰত আউজি বহে তাই। গধূলি হৈ অহাত বেণু যায়গৈ
 অকলশৰে বাসন্তী বহি থাকে পশ্চিম আকাশৰ পিনে চাই চাই। ৰঙা
 বেলিটো বাঁহগছবোৰৰ সিপাৰেদি লাহে লাহে তললৈ নামি যায়।
 আলিকা চবাইবোৰে কোঢ়াল কৰে। ‘ঘৰচিৰিকা ছুটাই কুটা ছুডাল লৈ
 বাহলৈ উৰি আহে। অলপ পৰৰ পাছতে বেলি মাৰ যায়। আন্ধাৰৰ
 পাতল আৱৰণ এখনে পৃথিৱীখন ঢাকি পেলায়। মাক গোঁসাঁই ঘৰত
 চাকি জ্বলাবলৈ সোমায়। বাসন্তী লাহে লাহে উঠি কলহটো লৈ পানী
 আনিবলৈ ওলাই যায়। চম্পাক আজি আৰু লগত নি নিয়ে তাই।
 তাইৰ যে বহুত বয়স হ’ল।

বামখেয় যুগৰ সামৰণিৰ কালে আশ্বপ্ৰকাশ কৰা শক্তিশালী
গল্পলেখক ছাইটুল ইছলাম তেওঁৰ প্ৰতিভাৰ অল্পপাতে খুব কম গল্প
লিখিছে। আজিকালিতো তেওঁৰ গল্প দেখিবলৈকে পোৱা নাযায়।
কিন্তু তেওঁ কেনেকুৱা স্বকীয় বৈশিষ্ট্যৰে সমুজ্জল শক্তিশালী গল্পলেখক
আছিল তাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায় কলেজীয়া ছাত্ৰ জীৱনত লেখা তেওঁৰ
প্ৰথম গল্পটোতে। গল্পটোৰ বিষয়-বস্তুত কোনো নতুনত্ব নাই। এজন
সুন্দৰ পুৰুষ অগ্নিদগ্ধ হৈ ভয়াবহভাৱে কুৎসিত হৈ পৰাৰ পিছত তেওঁৰ
মাৰী-সম্পৰ্কীয় অভিজ্ঞতালৈ কিবোৰ পৰিৱৰ্তন আহে তাকে আলম
হিচাপে লৈ বিভিন্ন ভাষাত বহুতো গল্প-উপন্যাস ৰচিত হৈছে। এনে
এটা বহু-ব্যৱহাৰ-জীৰ্ণ বিষয়-বস্তুও এটা নতুন সজীৱ অভিজ্ঞতা হিচাপে
অনুভূত হয় ছাইটুল ইছলামৰ লেখাৰ গুণত।

পুতলা নাচ

জয়ন্তই গাড়ীখনে ষ্টেচনলৈ আগবঢ়াই থবলৈ আহিব বিচাৰিছিল। মই নিদিলো। এনেকুৱা অৱস্থাত ৰূপাক অকলে ধৈ আহিবলৈ বাক মই কওঁ কেনেকৈ? তাতে ঘৰটোত আন ডাঙৰ মানুহ থাকিলে এটা কথা। তেনেকৈও নাই। ৰূপাৰ অকণমান ভায়েকটোৰ বাহিৰে দেখোন ঘৰখনত মতা মানুহ নায়েই। ড্ৰাইভাৰটো, চৰ্কাৰটো, বাবুচিটো— এইবোৰ অৱশ্যে আছে। তথাপিও এনেকুৱা সময়ত জয়ন্ত বহুত নথকাটো বেয়া কথা হ'ব। অৱশ্যে জয়ন্তৰ মাক আৰু শাহুৱেকে ডেওঁলোক থাকিলে কোনো ভয় নাই বুলিয়েই কৈছিল। সেই বুলি প্ৰথম সন্তান জন্ম হ'বৰ সময়ত পিতৃৰ উৎকণ্ঠাৰ কথা অভিজ্ঞতাৰ পৰা মই জানো। শুভ সংবাদটো লৈ ঘাবৰ ইচ্ছা মোৰো আছিল। পিছে কাইলৈ ঘৰত থাকি পৰহিছিনা মই কামত জইন কৰিবই লাগে। ছুটাৰ এক্সটেনশন সান্ত্বিনৰ আৰু মাত্ৰ এদিনহে আছে। সেইবাবে একপ্ৰকাৰ জয়ন্ত আৰু ৰূপাৰ অন্তৰত আশাত দিলেই মই আহিব লগা হ'ল। অকণমান মটুটোৰ গাভৰু ৰূপবিয়াই ৰূপাৰ বিছনাখনৰ কাষত বৈ মাত্ৰ হাঁহি 'বাওঁ বেই' বুলি কৈ গুচি আহিলো। মোক আগবঢ়াবলৈ আহি আহি জয়ন্ত বহুত দূৰ পাইছিলহি। তাক 'হ'ব আৰু তই বাগ'—বুলি কৈ মই বিদায় ললো। সি মাত্ৰ মোৰ ছয়োখন হাতত ৰখি সোকাথুকি মাথোৰে ক'লে—

‘দিলীপ, পাহৰি নাযাবি।’ এনেকুৱা অৱস্থাত উত্তৰ দিয়াৰ শক্তি ‘মোৰ কোনোদিনেই নাই।’ গুচি আহিলো।

পাহৰিম। তোক, জয়ন্ত শইকীয়াক পাহৰিম? পাগল হৈছ নেকি তই? কোন মুখ? ই তোৰ কথা—জয়ন্ত শইকীয়াৰ কথা পাহৰিব? যদি তোৰ কাহিনী মই পাহৰো তেন্তে তই মোক অভিশাপ দে ‘জয়ন্ত—আৰু ৰূপা’ ভূমিও দিয়া—যেন, ‘মোৰ স্মৃতিশক্তি’, চিৰকালৰ বাবে ‘লোপ’ পাই যায়। কেমিষ্টাৰ ইকুৱেশ্যন মুখস্থ ৰাখিব নোৱাৰাৰ বাবে জয়ন্তই ‘ভাবি লৈছে’ যে ‘মই-সকলো’ কথাই পাহৰি যাব। ‘একো কথাই’ মই ‘পাহৰা নাই’ বুইছ। মোৰ সকলো কথা মনত আছে। তোৰ কথা—কথা নহয় ইতিহাস—মোৰ চব মনত আছে। প্ৰমাণ লাগে? হে সন্ধিয়াৰ আকাশৰ তৰা, তোমালোকে শুনা মোৰ মুখৰ পৰা জয়ন্ত শইকীয়াৰ কাহিনী। সেই কাহিনী শুনি তোমালোকে জয়ন্তক কৈ দিয়া যে তাৰ কথা মই, দিলীপ চৌধুৰীয়ে পাহৰি যোৱা নাই। শুনা তোমালোকে।...

...বাৰাণ্ডাত ৰুকা বেতৰ চকীখনত বহি জয়ন্তই চিগাৰেটোটোড জোৰেৰে হোপা এটা মাৰি ধোৱাবোৰ জোৰেৰে এৰি দিলে। তেতিয়া নিশা বাৰ বাজি পাব হৈছে। কিয়াকিবি চৰাই আৰু পোক আৰু শিয়ালৰ কিছু ভয়লগা মাতৰ বাহিৰে জগতখনত তেতিয়া আৰু একো নাই। মাত্ৰ আন্ধাৰ আৰু আন্ধাৰ। যেন এই পৃথিৱীখনত কোনোদিনেই পোহৰ পৰা নাই এনে এটি অসহ্য অন্ধকাৰ প্ৰসুপ্তি। যেন এনেকুৱা সময়ত পৃথিৱীৰ সমস্ত বড়ী বন্ধ হৈ সময়বোৰ ৰুমকি বৈ গৈছে। জীৱনবোৰ যেন ক’ববালৈ পলাই গৈছে। জয়ন্ত শইকীয়াই সেই অন্ধকাৰ নিশা বাৰাণ্ডাৰ বেতৰ চকীত বহি চিগাৰেট হুপি আছে। আৰু সিটো কোঠাত ৰূপা, মানে জয়ন্তৰ ঘৈণীয়েক শুই আছে। যেন পৃথিৱীখনত একো এটা হোৱাই নাই। যেন জয়ন্তৰ বাৰাণ্ডাৰ বেতৰ চকীত এই ৰাতিখন বহি চিগাৰেট হুপি থকাৰ কোনো অৰ্থ ই নাই। ৰূপাই কি জয়ন্তৰ অন্তৰ সমুজ্জত উঠা উজ্জল

চৌৰ শল স্তনা নাই। জয়ন্ত শইকীয়াৰ সম্বাটোৱেই চিঞৰি চিঞৰি কান্দিছে স্তনা নাই নেকি ৰূপাই? নে স্তনিও স্তন্যনাৰ অভিনয় কৰিছে জয়ন্ত শইকীয়াই কাৰোবাৰ অদৃশ্য হাতৰ বহিৰ তালে তালে পুতলাৰ দৰে নাচিছে আৰু ৰূপাই পৰম তৃপ্তিৰ অভিনয় কৰি গৈছে। অসম্ভৱ। চিগাৰেটটো দলিয়াই দি জয়ন্ত বহাৰ পৰা উঠিল। তাৰ পিছতে তেওঁ বাৰাণ্ডাখনৰ এটা মূৰৰ পৰা আন এটা মূৰলৈ খোজ কাঢ়ি ফুৰিলে। এবাৰ তেওঁ চকীখনৰ ওচৰত ব'ল আৰু অলপ ভাবিলে—কিন্তু কিয়? কিয় সি পুতলাৰ দৰে নাচিব লাগে। কিয় তাৰ জীৱনলৈ স্পৰ্শ নাই? কি অপৰাধ সি কৰিছে? কি অপৰাধ? জয়ন্তৰ কষ্টৰোধ হৈ আহিল আৰু সি বেতৰ চকীখনতে বহি পৰিল। তাৰ পিছত সোঁহাতখনেৰে সি তাৰ পালখনত হাত ফুৰাই দিলে। হঠাতে সি শিয়ৰি উঠিল। ধকধককৈ ৰূপিবলৈ ধৰিলে জয়ন্ত শইকীয়া। যেন গোলকটোৰ দৰে পৃথিৱীখনক কোনোবা চুটী ল'ৰাই ধৰি খুব ঘূৰাব ধৰিছে। পৃথিৱীখন খুব ঘূৰিছে। খুব ঘূৰিছে।

যদি জয়ন্ত শইকীয়াই তাৰ জীৱনত কোনোবা নাৰীৰ প্ৰেমৰ প্ৰয়োজন অনুভৱ নকৰিলে তেন্তে সি কোনো অপৰাধ কৰা নাই নিশ্চয়। ধনী চাহ বাগিচাৰ মালিকৰ ল'ৰা সি। স্পাইন্ট চাইন্ড হ'বলৈ সুযোগ সি পাইছিল। সেই সুযোগ সি গ্ৰহণ নকৰি কি ভুল কৰিলে? খেলা-ধূলা, চিনেমা-পিকনিক আদিক জীৱনৰ কিছুমান অনাবশ্যক সামগ্ৰী বুলি ভবা জয়ন্ত শইকীয়া স্কুল-কলেজত আছিল এটা ভাল ল'ৰা। আৰু তাৰ দৰে আৱহাৱত ডাঙৰ হোৱা ল'ৰা এটা ভাল হোৱা এক ব্যক্তিক্ৰম। ইংৰাজী আৰু অঙ্কত বহুত নম্বৰ পাই ফাষ্ট ডিভিজনত মেট্ৰিক পাছ কৰি কলেজলৈ আহোঁতে পৰিয়ালৰ সকলোৱে ভাবিছিল এইবাৰ জয়ন্তটোৰ কিছু সলনি হ'ব। কিন্তু জয়ন্তই সকলোকে হতাশ কৰি একেদৰেই থাকিলে। পৰিৱৰ্তনৰ ভিতৰত হ'ল—বাৰ্ড ইয়েকৰ ইংৰাজীত অনাৰ্চ থকা কম-ফেৰ

কৃপান্ত বেআৰ্জী মাৰ্চে, জীৱনানন্দ, ডিভেলপ আদি কেইজনমান লেখকৰ
 লগত তাৰ চিনাকি হ'ল। ছোৱালীৰ প্ৰতি থকা তাৰ স্বাভাৱিক
 উদাসীনতা কিন্তু অকণো দুৰ্ভেদিল। বৰক সি বেছি লাজকুৰীয়া হৈ হ'ল।
 নিজে মতা দূৰৰ কথা জ্ঞাচৰ কোনোবা ছোৱালীয়ে যদি তাক সোধে,
 খইকীয়া, আপুনি কি চণ্ট পালে—তেন্তে হ'ল আৰু তাৰ। মুখৰ
 স্বাভাৱিক ৰঙ উভতি আহোঁত তাৰ বহুত সময় লাগি যায় ভেতিয়া।

ছুটা বছৰ বেচ ভালেবেই পাৰ হৈ গ'ল। অন্ধত আৰু কেমেট্ৰীত
 লেটাৰ লৈ জয়ন্তই আই.এছ.চি. কাণ্ট' ডিভিজনত পাছ কৰিলে।
 কেমেট্ৰীত অনাৰ্চ লৈ থাৰ্ড ইয়েৰত নাম লগোৱাৰ কেইমাহমানৰ পিছতে
 কাণ্টো হ'ল। ছোৱালীজনীৰ নাম দীপিকা বৰুৱা, খিলঙৰ পৰা আই.
 এছ.চি. পাছ কৰি আহিছে। মই জয়ন্তৰ বন্ধু। জয়ন্তই যদি কেতিয়াবা
 কাৰোবাক অন্তৰ উজাৰি তাৰ কথাবোৰ কয় তেন্তে সি প্ৰথমতে মোকৈ
 ক'ব। কিন্তু বিশ্বাস কৰক, মই একো গমেই নাপালো আৰু ইফালে
 পূজাৰ বন্ধৰ কেইদিনমানৰ পিছত মোৰ কমলে অতি সন্তৰ্পনে সোমাই আহি
 জয়ন্তই খুব লাহে লাহে ক'লে—“দিলীপ মই দীপিকাৰ প্ৰেমত পৰিছো।”
 জাপানৰ যুৱৰাজ অকিহিটাই এজনী সাধাৰণ ছোৱালী বিয়া কৰিব খোজাৰ
 বাতৰিটো পাই সম্ৰাট হিৰ'হিট যিমান আচৰিত হৈছিল তাতোকৈ বহুত
 বেছি আচৰিত হৈছিলো মই। তাতোকৈ যদি জয়ন্তই আহি মোক
 ক'লেহেঁতেন যে অহা কাইলৈ মই আত্মহত্যা কৰিম তেনেহ'লে কিজানি মই
 বহুত কম আচৰিত হুলোহেঁতেন। কিন্তু মোৰ কমমেটে মোৰ অৱস্থা
 দেখি লেপৰ তলৰ পৰাই মাত দিলে, কি হ'ল কমমেট, বৰ আচৰিত হৈছে
 বেকি ? বাট মিৰোজ্জু টু ছোপেন। আৰু এজন যুৱকে এগৰাকী
 যুৱতীক ভাল পোৱাত অস্বাভাৱিক কথা একো নাই।

আৰু মই সেইটোকে ভাবি নীৰৱ দৰ্শক হৈ বৈ গ'লো। বোধকৰো
 জয়ন্তৰ ভাগ্যৰ প্ৰতি মোৰ হিংসা হৈছিল। সি আঁতৰি থাকিব বিচাৰে
 আৰু ঘোৱনৰ পথিলাবোৰে জাকপাতি তাৰ পিছে গিছে উৰি যুবে।

আৰু মোৰ ? নাই, জয়ন্তৰ লগত মোৰ তুলনা হয় কেনেকৈ ? সি ধুনীয়া, সি চোকা, সি ধনী। আৰু মই ? মা-দেউতাই মোলৈ ছোৱালী এজনী বাচি মোৰ বিদ্বাখন পাতি দিব। অপৰিচিতা ছোৱালী এজনীয়ে মোৰ বুকুতে মুখ গুজি কান্দিব। হয়তো ছোৱালীজনীক মোৰ মুঠেই ভাল লাগিব। কিন্তু তথাপি প্ৰতি বছৰে কমপক্ষেও পঞ্চাশটা টকা মোৰ খৰচ হ'ব বাৰ্লি কিনোতে। —এই বৃত্ত দেখোন মোৰ ক্ষমতা চলি আহিছে বহুতদিন ধৰি। এই বৃত্ত ভাঙি দিয়াৰ সাহা থাকিলেও সামৰ্থ্য মোৰ ক'ত ? এই এটা নিৰ্দিষ্ট কক্ষত ঘূৰা আমাৰ জীৱনৰ গ্ৰহ সদায় চলি থাকিব। জয়ন্তহঁত বহুত ওপৰৰ মানুহ। মোৰ কল্পনায়ো ঢুকি নাপায় সিহঁতৰ জগতখন। জয়ন্তই আজি দীপিকা বকৰাক ভাল পাইছে ; বোধকৰো এই কাৰণেই ভাল পাইছে যে দীপিকা এজনী ধুনীয়া, শ্বাৰ্ট আৰু পঢ়া-শুনাত ভাল ছোৱালী। কিন্তু কালিলৈ যদি জয়ন্তই দীপিকাতকৈ আৰু ধুনীয়া, বেছি শ্বাৰ্ট, আৰু বেছি চোকা ছোৱালী এজনী লগ পাই যায় তেন্তে দীপিকা জয়ন্তৰ জীৱনৰ পৰা বৰ কৰুণভাৱে বাদ পৰি যাব। এয়া মোৰ কল্পনা নহয়—এয়া বাস্তৱৰ কথা।

সেয়েই হ'ল। কিন্তু মই কোৱাৰ দৰে নহয়, অলপ বেলেগ ধৰণে। কিন্তু—কিন্তু এনেকুৱা কিবা নোহোৱা হ'লেই মই ভাল পালোহেঁতেন। নাই-নাই এনেকুৱা এটা পৰিস্থিতিৰ বাবে মই একেবাৰেই সাজু নাছিলো। কিন্তু দুৰ্ঘটনাই জানো আগতীয়াকৈ বতৰা দি আহে ? কেমেট্টৰ অনাৰ্চ প্ৰেকটিকেল ক্লাচত জয়ন্তই প্ৰায় ডেৰ বছৰমানেক ক্লাচ কৰিলে। ক'ত ইমান দিনে দেখোন তাৰ কোনো দুৰ্ঘটনাই নহ'ল। বেচ চাক্-চিকুনাকৈ প্ৰেকটিকেল কৰে বুলি প্ৰফেছাৰ সকলৰ মাজত জয়ন্তৰ নাম আছে। কিন্তু গৈ থৈ দুৰ্ঘটনা হ'লগৈ তাৰহে।

মই ভেতিয়া কক্ষতে আছিলো। হিষ্টৰী ক্লাচটো নকৰো বুলিয়েই বিছনাতে বাগৰ দি নতুন ফিল্ম ফেক্সাৰখন চাই আছো। এনেতে আহি কোনোবা এটাই খবৰ দিলেহি জয়ন্তৰ প্ৰেকটিকেল ক্লাচত কিবা এম্ব্লিডেণ্ট

হ'ল। জিপিং ট্ৰাউজাৰ আৰু টায়াৰৰ চেঙেলজোৰেৰেই চিভিল হ'ম্পিটেলালৈ ল'ব মাৰিলো। গৈ যি দৃশ্য দেখিলো তেনে দৃশ্য যেন, হে ঈশ্বৰ, মোৰ জনমৰ শত্ৰুৱেও জীৱনত নেদেখে। জয়ন্তটো কিমান ধুনীয়া আছিল ক'লে এতিয়া আপুনি বিশ্বাস নকৰিব। কিন্তু মোৰ হাতত তাৰ ফটো বহুত আছে। আপুনি চাব খুজিলে মই মোৰ পুৰণি ট্ৰাউজটোৰ পৰা উলিয়াই দেখুৱাব পাৰো। দীপিকা বৰুৱা তাৰ প্ৰেমত পৰিছিল মানে বুজি লওক সি কিমান ধুনীয়া হ'ব পাৰে। অ' আপুনি কিজানি দীপিকা বৰুৱাকো দেখা নাই। আপোনালোকৰ খিলঙতে আছে এতিয়া তেওঁ। বাক মাওক সেইবোৰু কথা। চিভিল হ'ম্পিটেল পাই দেখিলো এখন বিছনাত-জয়ন্ত পৰি আছে গোটেই মুখ আৰু এখন হাত বেণ্ডেজ কৰা। অসহ্য যন্ত্ৰণাত জয়ন্তই বিছনাখনত ছাটিফুটি কৰি আছে। নাচ এজনীয়ে মৰিয়া ইনজেকশ্যন এটা দিয়াৰ পিছত সি অসহ্য হৈ পৰি থাকিল।

তাৰ পিছত হোষ্টেলৰ আন ল'ৰা—বিশেষকৈ ফৰ্থ ইয়েৰৰ ল'ৰাবোৰৰ স্তম্ভেচ্ছা আৰু স্তম্ভাঘাত প্ৰায় ডেৰ-মাহমানৰ মূৰত জয়ন্তই ভাল পালে। এদিন গধূলি তাৰ তাঁল ঘাওঁতে ডাক্তৰজনে ক'লে যে অহা কালিলৈ জয়ন্তৰ বেণ্ডেজ খোলা হ'ব। জয়ন্তই হাঁহিলে। ময়ো। পিছদিনাখন ন বজাত গ'লো। আঠ বজাতে বেণ্ডেজ খোলাৰ কথা আছিল। শুই উঠোতেই মোৰ আঠ বাজিল। বাৰাণ্ডাত উঠোতেই ডাক্তৰৰ লগত দেখা। মুখৰ চিগাৰেটটো পেলাই সুধিলো, কি খবৰ ডাক্তৰ-বাবু, বেণ্ডেজ খুলিলে নেকি? উত্তৰ দিওঁ নিদিওঁক তেখেতে কোনোমতে ক'লে, হয় তুমি যোৱা ভিতৰলৈ। মোৰ অলপ কাম আছে। কমটোলৈ সোমাই গৈ দেখিলো জয়ন্তই গাত কাপোৰ এখন লৈ বেৰৰ ফালে মুখ কৰি শুই আছে। তাক কোনো মাত নিদি চকীখন টানি তাৰ বিছনাৰ ওচৰত বহিলো। জয়ন্ত সাৰ, পাই আছিল, শব্দ শুনি সি ঘূৰি দিলে আৰু তাৰ পিছতে ভূমিকম্প হ'ল। পৃথিৱীখন ঘূৰিবলৈ ধৰিলে। খুব ঘূৰিছে।

সুৰি সুৰি মোৰ চকুৰ আগৰ পৰা যেন বহু দূৰলৈ আঁতৰি গৈছে
পৃথিৱীখন।

পোন্ধৰ দিনৰ পিছত জয়ন্ত ঘৰলৈ গ'লগৈ। মই গম পাইছিলো সি
যাব বুলি। ষ্টেচনলৈ নগ'লো মই। অকপইঁতক হেনো জয়ন্তই সুধিছিল
মোৰ কথা। জানুকবাৰীলৈ গ'লো বুলি ক'লে সিহঁতে। শুনি বোলে
জয়ন্তই হাঁহিলে। আজিকালি বাক হাঁহিলে জয়ন্তক আগবদৰে গ্ৰীক
দেৱতা এজনৰ নিচিনা দেখাব নে নেনেদায়? অকপইঁতক কুসুখিলো।
অকপইঁতক কুসুখিলো—দীপিকাই ষ্টেচনলৈ জয়ন্তক আগবঢ়াবলৈ গৈছিল
নে নাই। তাই নাই বোৱা। মোক দীপিকাই সদায় দেখিছে। আৰু
দীপিকাই ভালকৈ জানে মই জয়ন্তৰ লগত দীপিকাইঁতৰ হোষ্টেললৈ
কেবাদিনো গৈছো। ছাত্ৰীবাৰী হস্পিটেললৈ সোমোৱা গেটখনলৈ
আগবাঢ়ি গুচি আহোঁ আৰু সিহঁতে নাৰিকল গছকেইজোপাৰ ভঙ্গতে কথা
পাভে। মোৰ লগত দীপিকাই দুই চাৰিঘাৰ কথাও পাতিছে। কন্ঠিনেশ্বৰ
কি, হিষ্ট্ৰী এম. এ. পঢ়িম নে ইকনমিকছত পঢ়িম। জয়ন্তই আজিকালি
পঢ়া-শুনা বাদ দিছে নেকি আদি বহুতো দৰকাৰী আৰু অদৰকাৰী কথা
মই পাতিছো দীপিকাৰ লগত। গতিকে মোক এদিন বাটত মাতি
জয়ন্তৰ কথা সুধিলে বা জয়ন্তক চাবলৈ মোৰ লগত হস্পিটেললৈ যাবলৈ
খুজিলে লগৰ ছোৱালীয়ে ইজনীয়ে সিজনীক আঙুলিৰে খুঁচি হাঁহালৈ
ভয় কৰাৰ কথা নহয় দীপিকাৰ। সেয়া যেতিয়া 'নহ'ল তেনেহ'লে
দীপিকাই যে কলেজ এৰি ঘৰলৈ একেবাৰে যাবলৈ ওলোৱা জয়ন্তক
কান্দি কান্দি বিদায় দিবলৈ ষ্টেচনলৈ যাব সেইটো ভবা বলিয়ালি। যদি
আৰু ছমাহৰ পিছত জয়ন্তই সিহঁতৰ বাগানৰ চাংবঙাত এদিন দীপিকা
আৰু ডিগাঁওৰ কোনোবা ইণ্ডিয়ান এচিষ্টেণ্টৰ বিয়াৰ চিঠিখন পাই তেন্তে
মই অকণো আচৰিত নহ'ম। আই. এছ. চিত ফিজিক্সৰ অঙ্ক কৰিব
নোৱাৰিলেও এই সাধাৰণ থিয়ৰীটোৰ সত্যতা প্ৰমাণ কৰাৰ ক্ষম্তি মোৰ
আছে। দীপিকা বৰুৱাৰ জীৱনৰ ইতিহাসৰ পৰা জয়ন্ত খইকীয়া নামৰ

অধ্যায়টো শেষ হৈ গৈছে চিৰদিনৰ বাবে। আৰু কোনো কাহিনীৰ
নায়ক হ'ব নোৱাৰে জয়ন্ত শইকীয়া। সেই অধিকাৰ হেৰুৱাইছে।
কেতিয়াবা কোনোবা নাটকত যদি কিবা ভূমিকা জয়ন্ত শইকীয়াৰ থাকে
তেম্লে সেই ভূমিকা হ'ব কোনো অনবশ্যক পাৰ্শ্বচৰিত্ৰৰ—নায়কৰ অন্ততঃ
নহয়।

মোৰ থিয়ৰী ভুল হ'ল। জীৱনৰ বিষয়ে ফ'ৰকাষ্ট কৰাত যে সাংঘাতিক
বিপদ আছে সেই কথা মই বহু পলমকৈহে উপলব্ধি কৰিলো। জীৱন
জীৱনেই—চাইটিফিক এক্সপেৰিমেণ্ট নহয় যে এক্সপেৰিমেণ্টটোৰ অন্তত
কিছুমান সত্য আৱিষ্কৃত হ'ব যিবোৰ চিৰকালৰ বাবে সত্য হৈ থাকিব।
হোৱা হ'লে বাটে বাটে মাগি ফুৰা সৌ কণা মগনীয়াটোৰ দৰত আঠোটা
ল'ৰা-ছোৱালী নাথাকিলেইতেন।

বহুতদিন জয়ন্তৰ খবৰ পোৱা নাছিলো। বি. এ পাছ কৰি এক্সচাইজ
ইন্সপেক্টৰৰ কামটো পাঠ লটাৰীত টকা পোৱাৰ উৎফুল্লতাবে কামত জইন
কৰিলো আৰু কলেজৰ সকলো শ্বুতি মনৰ পৰা মচি দি জীয়াই থকাৰ
সমল বিচৰাত লাগি গ'লো। সঁচা কথা—মৰি যোৱা খুব সহজ, বাচি
থকাটো ভীষণ টান কাম। কলেজত ভাবিছিলো জগতখনেই এটি সুন্দৰ
কবিতা। আজি ছবছৰে 'ৰামধেনু'খনৰ পাত লুটিয়াবলৈ সময় পোৱা
নাই। সঁচাকৈয়ে জানো সময় পোৱা নাই? নে 'ৰামধেনু' পঢ়িবলৈ মোৰ
ভয় লাগে জানোচা পুৰণি মনবোৰে সাৰ পাই উঠে—সততা, মহামুভৱতা,
পৰোপকাৰীতা আদি ধুনীয়া নাম থকা গুণবোৰে আকৌ মূৰ তুলি
উঠে। মই মৰি গৈছো।

লুকুটোৰ গা ভাল নাই বুলি শুনি ঘৰলৈ আহিছিলো। অ'
আপোনাক কোৱাই নাই হ'বলা মই। হয়, মই বিয়া কৰিলো—আজি
ডেকাবছৰেই হ'ল। আপোনালোকক কাকো মাতিবলৈ নহ'ল। বুইছে
বৰ লৰালৰিক পাতিবলগীয়া হ'ল বিয়াখন। নতুন কামত সোমাইছো।

ছুটীও মাত্ৰ দহ দিনৰ। ভাকো বিনীতাৰ দেউতাক আমাৰ চুপাৰ্ভণ্ডেণ্টেট
 যুলিছে সেই কেইদিন পালো। বিনীতা লুকুৰ মাকৰ নাম। লুকু আমাৰ
 ল'ৰাটোৰ নাম। স্বপ্নাই ৰাখিছে নামটো। স্বপ্না বিনীতাৰ ভনীয়েকৰ
 নাম। অ' লুকুৰ গা ভাল নথকাৰ খবৰ পাই এটা শনিবাৰে স্বৰ্গলৈ
 আহিছিলো। দেওবাৰে গধূলি উভতি যাম। ঘৰ পাই দেখিলো বৰ ভয়
 কৰিবলগীয়া অসুখ নহয়। আইতাই ক'লে যে, এনেকুৱা বয়সত সক
 ল'ৰাৰ হয়ৈই ভয় কৰিবৰ কাৰণ নাই। তাতে ভাস্কৰৰেও চাইছে।
 নতুন মাক কাৰণেই বোধকৰো বিনীতাই ভয় কৰি মোক মাতি
 পঠিয়াইছে। আহি দেখিলো ভালেই হ'ল। জয়ন্তৰ, আমাৰ জয়ন্ত
 শইকীয়াৰ বিয়াৰ চিঠিখন আজি দহদিনমানৰ আগতে আহি পৰি আছে।
 বিনীতাই বৰ প্ৰয়োজনীয় চিঠি নহয় বুলি ভাবি মোক বিডাইবৈকি কৰি
 নপঠিয়ালে। বিনীতাৰ গাত দায় নাই। বিনীতাক নাম্মাগে কাকো
 মই জয়ন্তৰ কথা কোৱা নাই। আচলতে মই জয়ন্তৰ কথা একেবাৰে
 পাহৰি যাবলৈ যত্ন কৰিছিলো। কি লাভ পুৰণি ধ্বংসৱশেষ কিছুমানৰ
 কথা ভাবি দুখ কৰি থকাত ? পাহৰি যোৱাই ভাল।

কিন্তু জয়ন্তৰ বিয়াৰ চিঠিখন পাই মই ভাল পালো। জয়ন্তই যদি
 জীৱনত অকণমানো সুখ পায় তেন্তে মই দেৱতাৰ প্ৰাৰ্থনা কৰিম শতসুখে।
 পুৰো নহয় অৱশ্যে—দুখ লাগিছিল মোৰ জয়ন্তৰ জীৱনটোৰ কথা ভাবি।
 অসমাপ্ত হৈ বৰ প্ৰচুৰ সম্ভাৱনা থকা এখন জীৱন নাটকৰ—কেনেকুৱা কথা
 হ'ব বাক এইটো ? যিবোৰ কথা সুৰ হোৱাৰ পূৰ্বেই সম্ভাৱনা আছিল,
 সেইবোৰ কথা যদি জীৱনৰ চলাব পৰ্যন্ত হঠাতে হেৰাই যায় তেন্তে সেয়া
 নিশ্চয় দুখ লগা এটা ঘটনা হ'ব। যিখন ৰোমাণ্টিক উপভাস কে
 বট্টিয়া কমেডি হোৱাৰ সম্ভাৱনা আছিল, সেইখন উপভাস যদি পৃথিৱীৰ
 কৰণতম ট্ৰেজেনী হৈ যায় তেন্তে তেন্তে যদি মোৰ চকুত পলনী ওলায়
 আপুনি মোক চেষ্ঠিয়েটেল বুলি নকয় নিশ্চয়। জেন হোৱাৰ সকলো
 সম্ভাৱনা আছিল। কিন্তু আজি মোৰ হাতত এইখন জয়ন্ত শইকীয়াৰ

বিদ্যাব চিঠি। অৱশ্যে এতিয়া আৰু বিদ্যা ছোৱাৰ সময় নাই। ইতিমধ্যে বোধকৰো জয়ন্তৰ বিদ্যা কোনোবা ৰূপাৰ লগত হৈ গৈছে। বিনীতাই মোলৈ চিঠিখন পঠিয়াই দিয়া হ'লেও কিজানি বিদ্যা খাবলৈ মই যাব নোৱাৰিলোহেঁতেন। কিন্তু জয়ন্তৰ বিদ্যাৰ বাৰ্তাৰ পাই মই খুব ভাল পাইছিলো।

সেয়া আজি প্ৰায় দুবছৰৰ আগৰ কথা। আজি প্ৰায় পোন্ধৰদিন জয়ন্তৰ ঘৰত থাকি এয়া মই উভতিছোঁ। জয়ন্তই মটৰেৰে মোক ষ্টেচনত থৈ আহিবলৈ বিচাৰিছিল। মই তাক ৰূপাৰ কাষত থৈ আহিলোঁ। হয়তো আকু কেইটামান মুহূৰ্তৰ পিছতে জয়ন্তৰ জীৱনৰ পূৰ্ণতাই ৰূপ পাব এটি সম্ভাৱন মুখত।

জয়ন্তই তাৰ কথা কৈছিল মোক।

বিদ্যা কৰাৰ ইচ্ছা নাছিল মুঠেই জয়ন্তৰ। মাহুহৰ পৰা আঁতৰত থাকি থাকি বিশ্বাস হেৰুৱাই পেলাইছিল মাহুহৰ ওপৰত। কি লাভ মিছামিছাক এজনী ছোৱালীৰ জীৱনটো ল'ৰা-ধেমালি কৰাত? জয়ন্তই জানে কোনো ছোৱালীয়েই আকু তাক ভাল নাপায়। ভাল প'ব নোৱাৰে। তাৰ বাবে জয়ন্তৰ বেজাৰ নাই। কাৰো অকণো অল্পৰূপা নথকাটকৈ কেনেকৈ বাচি থাকিব পাৰি যিকি লৈছে জয়ন্তই। এতিয়া আকু কাৰো প্ৰতি কোনো ক্ষোভ নাই জয়ন্তৰ। কিন্তু তথাপিও তাৰ বিদ্যা হৈ গ'ল ৰূপাৰ লগত। জয়ন্তৰ আগতে কোনোবা এচ. ডি. চিৰ লগত বিদ্যাৰ কথা-বতৰা একেবাৰে ঠিক হৈ গৈছিল। কিন্তু শেহতীগ সেইখন বিদ্যা নহ'ল। কিন্তু নহ'ল সেই কথা এতিয়া ধাওক। জয়ন্তৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধেই তাৰ বিদ্যাৰ সকলো বন্দবস্ত হৈ গ'ল আৰু এদিন কোনোবা শুভ নে অশুভ লগত নাজানো—ৰূপাৰ লগত তাৰ বিদ্যা হৈ গ'ল। সি কিন্তু ঘৰৰ সকলোক কৈ দিছিল যে তাৰ বিদ্যেৰে সকলো কথা অসম্ভৱ ৰূপাক পৰিবাৰকৈ কৈ দিব লাগিব। তাৰ ককায়েকে প্ৰতিশ্ৰুতি

দিছিল কম বুলি। আৰু নীলিকাক কমা প্ৰাৰ্থনা কৰি জয়ন্তই মটৰত
উঠিছিলহি। বিয়া সিহঁতৰ হৈ গৈছিল।

বাসৰ গৃহত সোমাবলৈ কেবাবাৰো চেষ্টা কৰি পিছ হুঁহকি আহিছিল
জয়ন্ত। ৰূপাহঁতৰ ঘৰৰ মানুহবিলাকৰ অবাৰ দৃষ্টিৰ ভাষা বুজি পাইছিল
সি। কিবা এটা সাংঘাতিক ঘটনাৰ কথা কল্পনা কৰি জয়ন্তই বাৰে বাৰে
ৰূপা থকা কোঠাটোৰ দুৱাৰৰ পৰা উভতি আহিছিল। খুব ভয় লাগিছিল
তাৰ। কিজানি কিবা এটাই হৈ যাব বিটোৰ কথা সি ভয় কৰি আছে ?
কিন্তু, সিতো এইদৰে বাস্তৱৰ পৰা পলাই ফুৰিব নোৱাৰে। সুকলম
কোনে সোপা মাৰি থব পাৰে ? সঁচা কথাটো প্ৰকাশ পাবই এদিন।
তেতিয়া নিশ্চয় ৰূপাই তাক অভিশাপ দিব। আৰু তাৰ ককায়েকে
সকলো কথা ৰূপাক নিশ্চয় কৈছে। সকলো নিশাৰ প্ৰাৰ্থনাৰ ফলত পোৱা
আজিৰ এই নিশা। এই নিশা তাৰ বাবে ৰূপাৰ কিয় ব্যৰ্থ হৈ যাব ?
দুৱাৰখন লাহেক মেলি সোমাই গ'ল জয়ন্ত খইকীয়া।

ড্ৰেচিং টেবুলৰ ওচৰৰ চকীখনত বহি আছে ৰূপা। হাতত কলমজতে
থাকোভেই টাই মাৰি তোলা জয়ন্তৰ ফটোখনে হাঁহি আছে। জয়ন্তটো
হাঁহিলে। তাৰ পিছৰ পৰা জয়ন্তই টাই মৰা নাই। ফটো তোলা নাই।
আইনাৰ সন্মুখত থিয় হোৱা নাই। ৰূপাৰ একেবাৰে কাৰ্যলৈ গৈ জয়ন্তই
লাহেক মাতিলে—‘ৰূপা।’ মাতটো বোধকৰো মূগুনিলে ৰূপাই।
জয়ন্তই তাৰ হাতখন ৰূপাৰ কান্ধত লাহেক ধলে। চকু খাই উঠিল ৰূপা।
‘কোন ?’ বুলি সুৰি চাই জয়ন্তক দেখি ভূত দেখা মানুহৰ দৰে তাই
এটা বিকট চিঞৰ মাৰি দিলে। ৰূপাৰ হাতৰ ফটোখন মজিয়াত পৰি
থানবান হৈ গুড়ি হৈ গ'ল। জয়ন্তই কোঠোটাৰ পৰা লৰ মাৰি ওলাই
আছিল—যেন কোনোবাই তাক মাৰিবলৈ খেদি আহিছে।

তাৰ পিছৰ পৰা জয়ন্তই ৰূপাৰ কোঠালিত সোমোৱা নাই।

ৰূপা তাৰ কাষতে থাকিও জয়ন্তৰ জীৱনৰ পৰা বহুত দূৰলৈ আঁতৰি
গ'ল। জয়ন্ত খইকীয়াৰ বাবে ৰূপাই তাইৰ জীৱনটো ব্যৰ্থ হৈ যাবলৈ

এৰি দিব নোৱাৰিলে। বাগ্গিছাৰ মেনেজাৰ অনিল বৰঠাকুৰ আৰু ভেঙৰ বন্ধু আৰু বান্ধৱীসকলৰ লগত ৰূপাই জীৱনটো উপভোগ কৰিবলৈ ঠিক কৰি ললে। ৰূপাই খুৱা চেষ্টা কৰিলে জয়ন্তক পাহৰি যাবলৈ। অন্ততঃ জয়ন্তৰ সেই চেহেৰাটো পাহৰি যাবলৈ। নোৱাৰিলে তাই। আৰু সেইবাবে তাই লাহে লাহে জয়ন্তক ঘিণ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে—তাকো প্ৰকৃতভাৱে। জয়ন্ত পুনৰ মামুহৰ মাজৰ পৰা নিকল্লেখ হ'ল। কিন্তু তথাপিও সি শাস্তি নাপালে দেখোন। বাৰে বাৰে চেষ্টা কৰিও জয়ন্তই ৰূপাক পাহৰি যাব নোৱাৰিলে। আৰু সেই বাবে তাৰ অন্তৰখন খুলি খুলি ঝাৰুৱলৈ ধৰিলে বেজাৰে। এদিন জয়ন্ত শইকীয়াই তাৰ কৰ্তব্য স্থিৰ কৰি পেলালে।

পৃথিৱী সৰু দুটো ল'ৰা এটাই ঘূৰাই দিয়া গোলকটোৰ দৰে ঘূৰি ঘূৰি হঠাতে এবাৰ বৈ গ'ল। বাৰাণ্ডাৰ বেতৰ চকীখনত বহি থকা জয়ন্ত শইকীয়া লাহে লাহে বহাৰ পৰা উঠিল। চিগাৰেট এটা খাব খুজিও পেকেটটো ছেপৰ পৰা উলিয়াবলৈ তাৰ এলাহ লাগিল। ঘড়ীটোৱে চালে জয়ন্তই; দুই বাজি পোন্ধৰ মিনিট গৈছে। নাই, দোকমোকালি হ'বলৈ আৰু বেছি দেরী নাই। জয়ন্তৰ মাক উঠিবই অলপ পিছতে। পলম হৈ যাব তেতিয়া। টেবুলৰ পৰা কিবা এটা ভুলি সন্তৰ্পণে জয়ন্ত ৰূপা শুই থকা কোঠাটোৰ ফালে আগবাঢ়িল।

কোনো ৰকমৰ খল নকৰি জয়ন্তই লাহেকৈ ছোৱাখন খুলিলে আৰু পিছত লাহেকৈ ছোৱাখন বন্ধ কৰি দিলে। কেৰ্কেৰ্কে খল হ'ল। টোপনিতে ৰূপাই এবাৰ বাগৰ সলালে। ছোৱাখনৰ ওচৰতে কিছু সময় বৈ গ'ল জয়ন্ত। তাৰ পিছত লাহে লাহে ৰূপাৰ বিছনাখনৰ ফালে আগবাঢ়িল। আঁঠুখন লাঙি হাতত লৈ যোৱা চান্ধিউৰিক এচিডৰ ক'লা বটলটোৰ কাকটো খুলি ৰূপাৰ মুখখনত ঢালি দিব খুজি বৈ গ'ল জয়ন্ত শইকীয়া। অৱাক বিশ্বয়েৰে জয়ন্তই দেখিলে ৰূপাৰ দুয়ো গালেদি চকুলো বৈ গৈ পাকত পৰিছে। বটলটো বিছনাৰ ভললৈ লাহেকৈ দলি

মাৰি দি অধীৰ আশ্ৰয়েৰে কপাৰ মুখখনলৈ চাই চাই জয়ন্তই দেখিলে
কপাৰ মুখখন অতিপাত ধুনীয়া আৰ্চিল সলনি হৈ গ'ল। আৰু অতি
আচৰিত হৈ জয়ন্ত শইকীয়াই সেই আৰ্চিত দেখিলে বিকৃত ভয় লগা
মুখখনো আগৰ ফটোবোৰতকৈ বেছি ধুনীয়া হৈ গৈছে। হেৰাই যোৱা
মাণিক লুৰাই পোৱাৰ আনন্দেৰে জয়ন্তই কপাক সাৱটি ধৰিলে।

তাৰ পিছত পুতলা নাচ শেষ হৈছিল।

....এহ বহুত আগতেই আহি ষ্টেচন পালোহি ট্ৰেইন আহিবলৈ বহুত
দেৰী আছে। হেৰা উইলস এপেকট দিৱাচোন। নাই? কি দোকান
দিয়া তেনেহ'লে? দিয়া কেপস্টেনকে দিয়া এপেকট। আৰে সোটো
দেখোন জয়ন্তহঁতৰ ডাইভাৰটো? লগতে দেখোন ম'কুও। কি হ'ল ম'কু?
কি! তোমাৰ কপা বাইদেউৰ ল'ৰা এটা হৈছে? খুব ভাল হৈছে,
এতিয়া মোক তুমি মিঠাই খুৱাব লাগিব। কি, কোনে মাতিছে?
জয়ন্তই? যাম, নিশ্চয় যাম মই। হেৰা বামচিং মোৰ বেডিং তোলা
পাড়ীত। স্বৰ্গলৈ যোৱাৰ কাৰণে যদি মোৰ কাম যায় বাওক। আহা
ম'কু মোৰ ওচৰতে বহা। যবা দেউ, মই চুৱাবখন বন্ধ কৰি দিওঁ।

অসমীয়া মহিলা লেখিকা সকলৰ ভিতৰত মামণি গোস্বামীতো সৰ্বশ্ৰেষ্ঠা হুৱেই ; আনকি সামগ্ৰিক বিচাৰতো স্তেৰ্ণ অসমীয়া সাহিত্যৰ এগৰাকী অতি ভাৎপৰ্যপূৰ্ণ লেখিকা। জীৱনটোক পৰীক্ষা কৰি চাবলৈ যিসকলে কলম হাতত তুলি লয় সেই জাতৰ লেখিকা হ'ল মামণি গোস্বামী। তেওঁৰ বেছিভাগ গল্পকেই তেওঁৰ আত্মজীৱনীৰ টুকুৰা-টুকুৰ অংশ বুলি ক'ব পাৰি। এই গল্পবোৰ—আৰু লগতে তেওঁৰ উপজ্ঞাসবোৰৰ মাজেদিও—আধুনিক নারীমনৰ এখন কল্পময় মানচিত্ৰ ক্ৰমশঃ উন্মোচিত হ'ব ধৰিছে।

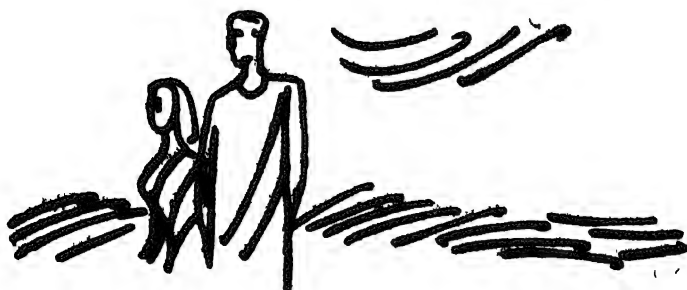

সন্ধি

বহুদিনৰ মূৰত আয়ে আঁকোঁ এবাৰ হাঁহিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। কিন্তু সেই হাঁহি অন্তৰৰ পৰা কোনোমতেই মুক্ত হৈ আহিব নোৱাৰিলে;— চেষ্টা কৰিও আয়ে মনটো পাতল কৰিব নোৱাৰিলে; ৰূপমতীৰ কাৰণে আইৰ বেয়া লাগিছিল হয়তো আয়ে ক'ব নোৱাৰাকৈয়ে অন্তৰৰ কোনোবা এটি কোণত তাইৰ কাৰণেও মৰম অঙ্কুৰিত হৈছিল—সেয়ে আয়ে চেষ্টা কৰিও হাঁহিব নোৱাৰিলে।....

কোঠাটোৰ অ'ত ত'ত পৰি থকা বিড়িৰ টুকুৰা, ফটা কাগজ, তামোলৰ বাকলি আৰু ৰূপমতীয়ে মূৰ আঁচুৰি চুকে-কোণে দমাই ধোৱা চুলিবোৰ, লেবেলি ধোৱা ফুলবোৰ আঁতৰাই গোটেই কোঠাটো পৰিষ্কাৰ কৰি আয়ে মাথো ভাবিছিল এটা কথা—কুমকুম যদি নাই? আনৰ কাৰণে নাছিলেও মোৰ কাৰণে—একমাত্ৰ মোৰ কাৰণে তাই আহিব—নিশ্চয় আহিব তাই। ....নীকৰে ভাবিলে আয়ে।

দুৰৈৰপৰা মোহনে আইলৈ অপলক দৃষ্টিৰে চাই আছিল। নিজৰ কাম আৰু ভাবত বিমূৰ্ত আয়ে কিন্তু মোহনৰ অস্তিত্বকে উপলব্ধি কৰিব পৰা নাছিল। কক্ক ৰূপালী চুলিৰ তলত এখন শুকান মুখ। বয়সৰ কঠোৰ পৰশে সকলো কোমলতা শুহি লৈ ধোৱা আইৰ এখন পাখুৰ শেঁতা মুখ। এটি অবুজ অস্ত্ৰ শিশুৰ দৰে আইক সাৰটি ধৰি মোহনৰ স্মৃতিৰ

মন নৈছিল—আয়ে ভেতিয়াই'লো তাক ক্ষমা কৰিছে ॥ নিশ্চয় কৰিছে ।
ক্ষমাবেই প্ৰতিমূৰ্তি এইগৰাকী মানুহে তাক ক্ষমা নকৰি কাক কৰিব ?

ৰূপমতীৰ কথা এবাৰ ভবাৰ লগে লগে মোহনৰ ৰূপালৰ গোটেইবোৰ
শিৰ আহি যেন এঠাইত গোট খালে ; ছিঃ ! তাৰ নিজৰ' বৰাতই
তাৰোপৰি সি জীয়াই থাকোতেই এনে ব্যভিচাৰ এনে বীভৎস কাণ্ড ॥

.....আইৰ প্ৰতিটো কথা মোহনে যত্ন চালিতৰ দৰে পালন কৰি
গ'ল । আন কি কুমকুমৰ কথা সোধাতো মৌন হৈ সি সন্মতিকৈই
জনালে ।

*

*

*

সাৰ পালে-ৰূপমতীয়ে । বন্ধ খিৰিকিখনৰ তলৰ ভাঙি যোৱা অংশৰে
এচেৰেঙা বাঙলী ব'লে আহি তাইৰ বুকু আৰু ৰূপাল চুমিছে ; একেচাবেই
উঠি বহিল ৰূপমতী । খিৰিকিখন খুলি দূৰলৈ তাই চাই পঠিয়ালে ।
তত্ৰাল্লাস্ত চকুযোৰ তাইৰ বাহিৰৰ ব'দৰ পোহৰে আকৌ এবাৰ মূল খুৱাই
দিলে ; চকুযোৰ মোহাৰি ৰূপমতীয়ে দ্বিতীয়বাৰ বাহিৰলৈ চাই
পঠিয়ালে । আইক দেখিলে তাই—বননিত শুকুৱাবলৈ দিয়া কাপোৰবোৰ
আয়ে এখনক এখনক চপাবলৈ আৰম্ভ কৰিছে । আনকি তাইৰ শাড়ীখনো
কোঁচাই নিজৰ কান্ধৰ ওপৰত জাপি থৈছে, মুক্ত হাত দুখনেৰে আনবোৰ
কাপোৰ কোঁচাই আয়ে যেন তাইৰ কোঠাটোৰ পিনেট উদ্দেশ্য কৰি
আহিছে । বিছনাৰ পৰা ৰূপমতী এইবাৰ উঠি থিয় হ'ল । অসংযত
হৈ পৰা কাপোৰবোৰ ৰূপমতীয়ে এইবাৰ সংযত কৰি ললে । শাড়ীৰ
কোঁচবোৰ খুলি পেটিকোটৰ বচিডাল তাই টানকৈ বান্ধি ললে । আয়ে
সোমাঙ নৈসোমাঙকৈ কোঠাটোৰ চুৱাৰ মুখত থিয় হৈ আছিল—
লৰালৰিকৈ ৰূপমতীয়ে আইৰ কান্ধৰ পৰা শাড়ীখন লৈ দ্বিতীয়বাৰ কোঠাৰ
ভিতৰ সোমাল । আয়ে কিবা এটা ক'ব খুজিছিল কিন্তু ক'বলৈ যেন
সময়ে নেপালে । ৰূপমতীয়ে আকৌ এবাৰ ভাবিলে এৰা মোহনে দোকান
সামগ্ৰি আহিবৰ সময় হৈছে—ইমান সময় এনেয়ে নকটাই তাই মুখটোকে
“কণিয়াব পাৰিলেহেঁতেন ; বেকৰ চুকত খুঁচি খোৱা আচাৰখন নমাই আনি

ৰূপমতীয়ে চুলিবোৰ আকৌ এবাৰ পৰীক্ষা কৰি চালে ; ফলিখন এনেদৰে এবাৰ তাই চুলিৰ ওপৰেৰে বুলাই নিলে ; বিছনাৰ একেবাৰে ভলিৰ পৰা কাগজেৰে মেৰুৱাই ধোৱা সৰু টোপোলাটো উলিয়াই আনিলে তাই। অজস্ৰ উজ্জল টিপৰ মাজৰ পৰা বঙা বৃত্তাকাৰ সৰু টিপ এটা বাহিৰ ললে তাই। দুয়ো ভ্ৰূৰ মাজত টিপটো মাৰি আকৌ এবাৰ তাই আঁচৰখন চালে। মিহি হাঁহি এটা আপোনাআপুনি ৰূপমতীৰ' ওঁঠত বিৰিঙি উঠিল। ঠিক এনেকৈ থাকিলে মোহনে তাইক, 'বেছি ভাল দেখে, চকুল চকুঘোৰ তাইৰ অকল কোঠাটো আৰু নিজৰ স্বকীয় শৰীৰৰ মাজত সীমাবদ্ধ নেথাকি খিৰিকিৰ বাহিৰ পালেগৈ ; বহু দূৰলৈ, চাই পঠিয়ালে ৰূপমতীয়ে ;—ৰামপতি ইতিমধ্যে উভতি আহিছে। খৰি ধোৱা চালিখনৰ এটা কাষত সি বিজ্ঞাখন সৰুদৈ থৈ দিছে। এইবাৰ সি গামোচা এখন লৈ ওচৰৰ ৰাজহুৱা কলটোৰ পিনে আগবাঢ়ি গৈছে ; এইখিনি সময়ত কলৰ পানত মানুহ সেৰেঙা, কিন্তু একোটা মুহূৰ্ত্তভৰিহোৱা দুলুচুল-খিনিৰ সৈতে ৰূপমতীয়ে কিন্তু বহুদিনৰ আগৰ চিনাকি'। —অলপ আঁতৰৰ সোঁ চকোৱাখন, কয়লাৰ লম, কেইটা বুধুৱা ধুবিৰ কাপোৰ ধোৱা অকমাণি পুখুৰীটো এই সকলোবোৰে তাইক 'মনত পেলাই দিয়ে পুৰণি মধুৰ কথা কিছুমান। নিজৰ সকলো আশা সকলো কল্পনাৰে সজা ঘৰবাৰী এৰি থৈ অহা ভগনীয়াৰ লমৰ মাজত সিহঁতো আছিল। ৰূপমতীৰ চকল মনে কিন্তু সেইবোৰ এৰি থৈ অহাৰ বেদনা কেতিয়াবাই পাহৰি গৈছিল। তাইৰ অকণি মগজুত নিজৰ দেশখনে এতিয়া হেলোলনি ছুতুলে।

ৰামপতিয়ে ইতিমধ্যে গা ধুই আহিল, খিৰিকিৰ কাষত বৈ থকা মুখখনক উদ্দেশ্য কৰি দূৰৈৰ পৰা সি চিঞৰিলে বৌ সোনকালে ভাত বাঢ়ি দিয়া। মতীৰ ভাৱত হঠাৎ যতি পৰিল। ৰামপতিৰ কথা কেইবাৰ স্তনিও তাই জ্বলনা ভাও ধৰিলে। ....তাই এইখন ঘৰলৈ অহাৰ প্ৰথম কেইদিন-মান এই মানুহটোৰ প্ৰতিও সমবেদনাত মন ভৰি উঠিছিল। দিনৰ দিনটো বিজ্ঞা চলাই সম্পূৰ্ণ ভাবাক্ৰান্ত হৈ পৰা ৰামপতিৰ শেঁতা মুখখনক তাইৰ

দুতো কবির মন গৈছিল। সেয়ে'প্ৰথমতে কেইদিনমান সি কপম পাখৰ
পৰা ওভতাৰ লগে লগে লৰালৰিকৈ কপমতীয়ে নিজেই ভাত বাঢ়ি
দিছিল। এতিয়া কিন্তু কপমতীৰ সেইখন মুখ অভ্যস্ত হৈ পৰিছে; তাইৰ
হিয়াৰ এখানিও চেনেহ সেইখন মুখে এতিয়া আঙুৰিৰ নোৰাৰে। সেয়ে
বামপতিয়ে আজিও ভাতৰ কথা সোধোতে কৈছিল তাই,—আই আছে
নহয় ভিতৰত !....

গধূলি মধু দৰ্জিৰ জীয়েক কুমকুম আহিছিল, আইৰ ওচৰলৈ। কপ-
মতীয়ে খিৰিকিৰে জুমি চাই দেখিছিল—বগা লাহি মামুহজনী।
কপমতীয়ে মোহনৰ মুখে শুনিছিল আইৰ খুব মৰমৰ ছোৱালী এইজনী।
যোৱাবেলি আইৰ অসুখৰ সময়ত গোটেই বাতি পৰ দি আইৰ ওচৰত
বহি আছিল। অচল হৈ থকা ঘৰখনৰ গোটেইবোৰ কাম তাই নিজেই
হাতত তুলি লৈছিল। তাই আঁতৰি যোৱাৰ অলপ পাছতেই কপমতীয়ে
আহি আৱিষ্কাৰ কৰিলে, অলপ আগতে আয়ে উচুপিছিল, চকুযোৰ আইৰ
ঔফুলৰ নিচিনা বঙা পৰি ওখহি আছে। ....মুহুৰ্ত্তৰ ভিতৰতে এটা ভাৱে
আহি কপমতীৰ মূৰ গৰম কৰি পেলালে। এটা অচিন খণ্ডে তাইৰ ওঁঠ
ছুটাই যেন কঁপোৱাই দিলে, মুখেৰে ওলাই আহিব খোজা অবাইচ
কথাবোৰ কণ্ঠেৰে তাই বন্ধ কৰি ৰাখিলে।

মোহনৰ আগত আয়ে প্ৰায়ে কৈছিল এইজনী ছোৱালীৰ কথা,
তাইক এইখন ঘৰৰ লখিমী কৰি অনাৰ প্ৰবল হেপাহখিনি আয়ে খোলা-
খুলি ভাৱেই মোহনৰ আগত প্ৰকাশ কৰিছিল, কপমতীয়েও খৰি লৈছিল
কুমকুমৰো নিশ্চয় ইচ্ছা আছিল, মূ'লে ইমান অহাবোৱা কৰাৰেই বা
উদ্দেশ্য কি? সেমেকি বোৱা মনটোৰে বাৰে বাৰে কপমতীক সোঁমৰাই
দিলে; এৰা তাইতো আইৰ মনৰ বোৱাবীজনী নহয়। আকৌ কোঠাৰ
ভিতৰলৈ সোমাই আহি বেতিয়া কপমতীয়ে শুই থকা মোহনৰ আগত
গোটেইখিনি কথা ক'লে, নীৰৱে শুনিলে মোহনে, মুখেৰে কিন্তু একো
শব্দকে সি উচ্চাৰণ নকৰিলে; প্ৰতিটো কথাই এটা এটাকৈ আহি তাৰ

স্বস্তি পঠিত বোলছবিৰ দৰে ভুলুকি মাৰি গ'ল। মাক পুত্ৰজনৰ মাজত সেইখন বিন্দুলৈ হোৱা ভৰ্কাভৰ্কাৰ শেষত খুব বেয়াকৈ সি আইক ৰূপে কিছুমান কৈ দিছিল, যিবোৰৰ প্ৰতিক্ৰিয়াই আইক সম্পূৰ্ণ বাস্তৱ ৰূপে তুলিছিল। মুক হৈ আই এখোজ ছোখোজকৈ তাৰ ওজনৰ পৰা আঁতৰি গৈছিল; আইৰ সেইখন ছবিয়ে দ্বিতীয়বাৰ জীৱন্ত হৈ মোহনৰ দৃষ্টিত ধৰা দিলে। তাৰ মনত আছে অস্তৱৰ কোনোবা এডাল তথ্যত তাৰ আঘাত লাগিছিল। কিন্তু ঘৰৰ বাহিৰ হৈ আলিত ভৰি দিহাৰ অগ্ৰে লগে আকৌ তাৰ মনটো ফৰকাল হৈ পৰিছিল। গ্ৰাহকৰ অসুখত বৈ বৈ ভাগৰি পৰি যেতিয়া সি আঁঠুত মূৰ গুজি টোপনিয়াবলৈ বস্তু কৰিছিল নাবীকৰ যিহি মাত এটাই ইটোং তাৰ চমক ভাঙি দিছিল। চকু দুটা মোহাবিয়ে সি দেখিলে তামোলৰ পিকে বজ্জিত কৰা ঠুঙা হাঁহিৰ স্পন্দন তুলি ৰূপমতী থিয় হৈ আছে তাৰ সন্মুখত। কাঁচৰ চুৰি কিছুমান বহুত সময় দাম দৰ কৰি অৱশেষত তাই আঁতৰি গৈছিল। 'ছঅন্ন পইচা সি ৰূপমতীৰ পৰা লাভো কৰিছিল—মনটো কিন্তু তাৰ ভাল নোলাগিল। তাই আঁতৰি যোৱাৰ লগে লগে মুহূৰ্ত্ত হোৱা সুন্দৰ মুখৰতা যিনিৰ কাৰণে হিয়াতো আক্ষেপ লাগিছিল।

এদিন ছদিনাকৈ ইয়াৰ পাছত ৰূপমতী আৰু কেইবানিনো আছিল মোহনৰ দোকানলৈ। চিনাকি হ'ল, কথাৰ বিনিময়ে ষ্টল। এপন ছপনাকৈ তাই ধাব কৰিও বস্তু নিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। বহুত কষ্টেৰে দিয়া সৰু দোকানখনৰ অধোগতি অৱশেষত আইৰ দৃষ্টিতো পৰিল। মোহনক যিদিনা আবে বুজাবলৈ চেষ্টা কৰিছিল, খহটো স্মৃতি সি ওলাই চিঞৰি কৈছিল—তাৰ মথেষ্ট বয়স হৈছে এতিয়া আৰু তাক কোনোও বুজাব নোলাগে। এটা চকু মুহূৰ্ত্ত যিদিনা সি ৰূপমতীৰ আসি অল সোৱেৰালেহি আবে একো নোমাতিয়ে, অৱশেষত সৰু ছুৰিটো মিষ্টকৰ এৰি দি ফেকা পকেটৰ পৰা এটা চুকলৈ নিলৈব যিহাৰ সৰু সৰু সৈ পৰা নোহোৱাকৈ অৱশেষত আইৰ পিছে পিছে থৈ আকৌ আসিব আইৰ উদ্দেশ্য।

আহিবলৈ অনুবোধ কৰিছিল। সেয়েনা-সেয়েনিকৈ সি আইক কৈছিল মোটেই ঘৰটো সি বিচৰা নাই। আয়েও শুনাকৈ কৈছিল পাকঘৰত থাকিলেও আইৰ একো অনুবিধা নহয়। চুকত গোটাই খোৱা চলিয়া ৰখিবোৰ এডাল এডালকৈ আয়ে আঁতৰাবলৈ চেষ্টা কৰিছিল।

ৰামপতিৰ প্ৰতিটো কথাও মোহনৰ মনত আছে। প্ৰথম কেইদিন ভাব মুখল ৰামপতিয়ে মূৰ তুলিয়ে চোৱা নাছিল। নতুন বোৱেকৰ লগত ভেটাভেটি হ'লে থতমত খাই সি বৈ গৈছিল; এদিন কিন্তু মোহনে জনিছিল আইৰ আগত ফুচুচাই ৰামপতিয়ে কৈছে ৰিকিউজী কম্পন ওচৰত সৰু সৰু জুপুৰি কিছুমান খুব সস্তাতে ভাড়া দিছে, ইচ্ছা কৰিলে আইক সি লৈ যাব পাৰে; ইয়াৰ উত্তৰ কিন্তু আয়ে যি কেইবাৰ কথাৰে দিলে চিৰদিনৰ কাৰণে এইবাৰ কথা কোৱাৰ মুখ ৰামপতিৰ বন্ধ হৈ প'ল।

আয়ে কিন্তু ভবা মতে একোৱেই নহ'ল। যিদিনা আয়ে নিজৰ একমাত্ৰ জীয়েকক বিধৱাৰ সাজত দেখিলে আয়ে সেইদিনা কান্দিবলৈকো পাহৰিলে, পাৰাণৰ দৰে আই মাথো জ্বৰিৰ হৈ ব'ল। বহুত আশা কৰি আয়ে সীতাক উলিয়াই দিছিল ইলেকট্ৰিক অফিছৰ মিত্ৰ লক্ষণলৈ। কিন্তু আইৰ কামনা আৰু সীতাৰ আশা সকলোকে ধূলিসাৎ কৰি লক্ষণ গুচি প'ল। আলিবাটৰ আন্ধাৰ দূৰ কৰিবলৈ জখলাৰে উঠি একেবাৰে ওপৰ পাৰ্শ্বভে তৰিৎ বেগেৰে তললৈ সৰি পৰিছিল। কেঁচা বয়সত শেষ হৈ ৰোৱা এইটো জীৱনৰ কাৰণে পাৰাৰ সকলোৱে আক্ষেপ কৰিছিল। চৰকাৰেও অৱশ্যে সীতাক সহায় কৰিছিল কিন্তু সেই সহায় লৈ তাই বাক কেইদিন জীয়াই থাকিব।

ৰামৰি ৰোৱা প্ৰতিটো দিনেই আইৰ দৃষ্টিলৈ আনিলে আকৌ পৰিভৰ্তন। মোহনৰ প্ৰথম সন্তানটি দেখি আয়ে কিন্তু পৃথিবীৰ বহুত কথাই পাহৰি প'ল। অকণমানি শিশুটিৰ অকুট কলৰে আইৰ মনত মোকৌহৰ দৰে লাগিল; ঘণ্টাৰ পাছত ঘণ্টা ৰূপমতীৰ সন্তানক বুকুৰ মাজত লৈ আয়ে পৃথিবীৰ বহুত কথাই পাহৰি প'ল; সেয়ে ৰূপমতীৰ এটা ছটাকৈ

ঘটিবলৈ আৰম্ভ কৰা পৰিৱৰ্তনবোৰ আইৰ দৃষ্টিত কিন্তু অন্ধ হৈয়ে থাকিল। এটা অস্বাভাৱিক পৰিৱৰ্তনৰ দোৱাৰে ৰূপমতীক বহু দূৰলৈ উঠুৱাই নিলে; আকৌ আগৰ যোড়শী চঞ্চলতাই ৰূপমতীক বিভোৰ কৰি ৰাখিলে। আয়ে কিন্তু ৰূপমতী সম্পূৰ্ণ ভাল হৈ যোৱা বুলিয়ে ধৰি লৈছিল যিহেতু মোহনৰ ওচৰলৈ অহাৰ পাছত তাইৰ বিষয়ে ওলোৱা বিভিন্ন গুজব কিছুমান নোহোৱা হৈ গৈছিল। কিন্তু আইৰ সেইবোৰ আছিল ভুল ধাৰণা; আপোন সন্তানটি আইৰ কোলাত তুলি দি মুক্ত বিহঙ্গমৰ দৰে ৰূপমতীয়ে আকৌ হৈষৰ সিংহৰক ফুৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

সীতা আহিল এদিন। ভৰতুপৰীয়া আয়ে তেতিয়া মজিয়াত কাপোৰ এখন পাৰি নিশ্চিন্ত মনে শুই আছিল। অলপ সময় ইকালে সিকালে চালে সীতাই, নিশ্চয় ঘৰখনৰ ক'তো একো শব্দই নাই। ছুৰাবলগিত বহি সীতাই আনটো কোঠালৈ ডিঙি মেলি চালে...ময়লা শাড়ী এখনৰ এটা অংশ বিছনাত পৰি আছে আনটো অংশ মাটিত সোতমোচ খাই পৰি আছে, লৰালৰিক ওলাই বাওঁতে ৰূপমতীয়ে হয়তো তেনেকৈয়ে পেলাই থৈ গ'ল। তলৰ ওঁঠটো দাঁতেৰে কামুৰি সীতাই যেন কিবা এটা ভাবিলে; তাৰ পাছত লাহে লাহে তাই মাকক গাতধৰি জোকাৰি দিলে, চকামকাইক আই উঠি বহিল। কাষত শুই থকা অকণি শিশুটোও এইবাৰ সাব পাই উঠিল; আয়ে তাক নিচুকাবলৈ বুখা চেষ্টা কৰিলে। সীতাই কেবাহিকে কান্দি থকা শিশুটিৰ পিনে চাই আকৌ আঁঠুত মূৰ গুজি অলপ সময় কিবা এটা যেন ভাবিলে।

আয়ে এইবাৰ সীতাৰ কথাবোৰ এটা এটাকৈ শুনি গ'ল। পিছৰ কথাখিনি শুনি আই যেন এইবাৰ আকাশৰ পৰা মাটিত খহি পকিল। কিন্তু হোৱাৰ নিচিনাকৈ আয়ে প্ৰাণ চিঞৰিয়ে ক'লে “মই, আপোনে হাক দিছিলো তাক, হুস্তনিলে নহয় সি ॥”

ইয়াৰ পাছত আৰম্ভ হোৱা ৰূপমতীৰ পৰিৱৰ্তনবোৰ আইৰ দৃষ্টিত কিন্তু স্পষ্ট হৈ পকিল; তাইৰ চলন-সুৰণ পিছন-উৰণ, সকলোকে আয়ে

দেখিলে নতুনৰ প্ৰলেশ । ইয়াৰ বাহিৰেও কপমতীৰ কথাৰ গতি সিদিনা
 সলনি হ'ল, আই সেইদিনা সম্পূৰ্ণ বাহ্যৰ হৈ প'ল । কপমতীয়ে আইৰ
 মুখৰ ওপৰত কথা কবলৈকো বাকী নেবিলে ; কপমতী মাৰিবলৈ উলিয়াই
 খোলা-টিপ কেইটা এদিন বিচাৰি নেশাই কপমতীয়ে আইক কথা শুনাগৈ,
 একা ভাই অলপ সময় ঘৰৰ বাহিৰ ওলাগৈ কুমকুমহঁতে আহি ইয়াত
 আড্ডা দিবহি ! গতিকে সিহঁতে নিনিলে এইবোৰ বস্তু আৰু কোনে নিব ।
 এটা সামান্য বস্তুৰ কাৰণে কুমকুমক ইমান তলালৈ নমোৱা কাৰণে আয়ে
 মনে মনে আক্ষেপ কৰিছিল, ঠাট্টা আইৰ শেঁতা হৈ গৈছিল, মুখেৰে
 কিন্তু কোনো কথাৰে আয়ে ক'ব পৰা নাছিল ।

এদিনৰ ঘটনাই আইৰ কিন্তু কলিজাৰ কোমল অংশত আহি বিদ্ধি-
 লেহি । ওচৰ চুবুৰীয়াৰ মুখে শুনা আমকি আপোন জীয়েক সীতাৰ
 মুখেৰে শুনা কথা আয়ে কেনেকৈ অবিশ্বাস কৰে ? সেয়ে মনত অশান্তি
 লগাই থকা ভাৱবোৰ দূৰলৈ ঠেলি পঠিয়াবৰ কাৰণে কপমতীক আয়ে
 খোলা-খুলি ভাৱেই কৈছিল কথাবোৰ । আইৰ কথা কিন্তু তাই শেষ
 হ'বলৈকে নিদিলে । ফ্ৰোণ্ডাৰ সৰীসৃপৰ দৰে উচাট মাৰি কপমতীয়ে
 আইৰ কোলাৰ পৰা কেঁচুৱাটি কাঢ়ি নিছিল । খহটা মুখেৰে তাই কৈ
 গৈছিল মইতো সৰু ছোৱালী নহয় । মামুহৰ কথা শুনিবলৈ মইতো ইচ্ছা
 কৰি ইয়াতলৈ অহা নাছিলো আপোনাৰ পুতেকেই আনিছিল মোৰ কৰি ॥

....দোকান সামৰি যেতিয়া মোহন ঘৰলৈ উভতি আহিল সি দেখিলে
 বিছনাত পৰি কপমতীয়ে উঠুপিছে । আনদিনা হাঁহিৰ হিঙ্গোল তুলি ভাৰ
 কাৰণে অপেক্ষাবতী হৈ থকা কপমতীক এই অসহ্যাত দেখি মোহন অবাক
 হ'ল । চুপলৈ জ্বাৰৰ গুৰিৰ পৰা আঁতৰি গৈ জ্বাৰলৈ বহি থকা আইৰ
 ওচৰ পৰাও পাক এটা মাৰি আহিলে, আইক কিন্তু মুখ ফুটাই সি
 একোকেই ক'ব নোৱাৰিলে ।

অলপ পাছতেই আই মজিয়ালৈ আহি আনটো কোঠাৰ কথাবতৰা
 যিহি "সৰ্ব্বোচ্চ কলিকটলৈ পালে" । তাকি জটিল আই, ইয়াৰ বহন "লগাই

ৰূপমতীয়ে কথা কবলৈ ক'ন্ত শিকিলে। হৈ বোৱা ঘটনাখিনিক ভিত্তকৈ তাল কৰি ৰূপমতীয়ে মোহনৰ আগত বৰ্ণাই গৈছে। ইচ্ছা গৈছিল আইৰ লৰি গৈ তাইৰ মুখখনত সোপা মাৰি ধৰিবলৈ—মোহনৰ নীৰৱ হৈ পৰা অৱস্থাখিনিও আইৰ কাৰণে অসহনীয় হৈ পৰিছিল।

এদিন নীৰৱ হৈ থকাৰ পাছত ৰূপমতীয়ে আকৌ আগৰ কামকে পুনৰাবৃত্তি কৰিলে; এই ঘটনাখিনি ঘটি বোৱাৰ তৃতীয় দিনটোৱে যে কাল সাপৰ ৰূপ ধৰি আইৰ তালুত খোট মাৰিবলৈ বৈ আছিল—আয়ে কোনো দিনে হয়তো কল্পনা কৰা নাছিল—নিজৰ সম্ভাৱনটিক আইৰ ওচৰত শুৱাই থৈ সেইদিনাও ৰূপমতী নিশ্চিন্ত হৈয়ে বাহিৰলৈ ওলাই গৈছিল; দিনটোৰ পৰিশ্ৰমৰ অৱসৰত আই টোপনি গৈছিল—বিন্দু ইয়াত এটা উৎকট চিঞৰত আই সাৰ পাই উঠিল। চকামকাকৈ উঠিয়ে আয়ে দেখিলে কামৰ শিশুটি বহুদূৰত ছিটিকি পৰিছিল, ওচৰত পৰি থকা খোলাকাঠিয়ে অকণি দেহটো ক্ষত কৰি পেলাইছিল—সেয়ে লগে লগে আয়েও চিঞৰি উঠিল।

যেতিয়া ৰূপমতী আহি আইৰ ওচৰত থিয় হৈছিল আইৰ গালৰ ওপৰেৰে তেতিয়াও ছসোতা লোভক বৈ আছিল। কোলাৰ শিশুটিক নিচুকাবলৈ বৃথা চেষ্টা কৰি আয়ে ত্ৰাসিত দৃষ্টিৰে ৰূপমতীৰ চকুলৈ চাইছিল।

বেবৰ আঁৰৰ পৰা সেইদিনাও আয়ে শুনিলে পাপ পাপ যেন লগা কথা কিছুমান ৰূপমতীয়ে মোহনৰ আগত কৈছে—এইখন স্বৰত থকাই তাইৰ কাৰণে ভয় লগা হৈ আহিছে; বেলেগে থকাৰ বন্দবস্ত নকৰিলে .....শেষৰ কথাখিনি শুনাৰ মনৰ অৱস্থা আইৰ নাছিল। নাকৰ কাষত ৰূপালৰ শুভিত তেতিয়াও আইৰ জিলিকিছিল কিন্তু বিন্দু বিন্দু হামৰ কণিকা। কামপতিয়ে জীতীয়াৰ আইক সোঁৱৰাই দিলে—এতিয়াও আয়ে ইচ্ছা কৰিলে সি সীতাৰ দৰে হৈ আহিব পাৰে। আয়ে অৱশ্যে জেতিয়া

নিজৰ স্বকীয় বিবেচনা শক্তি হেৰুৱাই পেলাইছিল সেয়ে ৰায়পতিৰ কথাত সন্মতি জনাই আয়ে এখোজ দুখোজকৈ আলিৰ বুকুত খোজ দিছিল।

পোটেই ঘৰটো এতিয়া সম্পূৰ্ণ নিজাকৈ পাই ৰূপমতীয়ে চুবুৰিত ফুৰিবলৈ বন্ধ কৰিলে ; তাৰ সলনি ঘৰতেই ৰূপমতীয়ে ৰূপসজ্জাৰে নিজকে উত্তলা কৰি অপেক্ষাবতাই হৈ থাকে ; ওচৰ-চুবুৰিয়াই শুনে ৰূপমতীৰ কথাৰ গুঞ্জন হাঁহিব হিলোলা ;—আয়ে কিন্তু বজাৰ কৰাৰ চেলুল সেইটো আলিৰে দিনটোত কেইবাবাৰো অহা-যোৱা কৰে, ইমানবোৰ মানুহৰ কলবৰৰ মাজত এটি এখানি শিশুৰ মিহি কঠম্বৰ শুনিবলৈ আইৰ মনটো ব্যাকুল হৈ উঠিছিল।

•

•

•

বীহিৰত ভেতিয়াও ঝিৰ ঝিৰকৈ বৰষুণ দি আছিল ; আইৰ কিন্তু ভেতিয়াও টোপনি অহা নাছিল ; ওপৰলৈ চাই আয়ে ভেতিয়াও কিবা এটা যেন ভাবিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল, হঠাৎ বাহিৰত কোনোবাই চিঞৰি, চিঞৰি যেন আইক মাতিলে তাৰ পাছত খুব জোৰে দুবাৰখন চকিয়াই একে-চাবেই উঠি আই খিয় হ'ল ; বেৰত কাণখন থৈ আকৌ এবাৰ আয়ে শুনিবলৈ চেষ্টা কৰিলে—হয় এটা চিনাকি মাতে আইক যেন আকৌ চিঞৰি মাতিছে, এইবাৰ আয়ে একেচাবেই উঠি গৈ বন্ধ দুবাৰখন খুলি দিলে। বিশ্বয়ত অভিভূত হৈ গ'ল আই। কোলাত কান্দি কান্দি ভাগৰি পৰা শিশু এটি লৈ আইৰ সন্মুখত খিয় হৈছে মোহন ; সন্মুখত ভয়ানক বস্তু এটি দেখা হ'লেও আই হয়তো সিমান আচৰিত নহ'লহেঁতেন, ঘৰলৈ অৱশেষত মোহন আৰু আই উভতি আহিল। সেইদিনাই মোহনে পাইছিল ৰূপমতীৰ প্ৰকৃত ৰূপৰ পৰিচয়। দোকান সামৰি এটা অনাজুত মুহূৰ্ত্ত মোহন উভতি আহিছিল। ৰূপমতীৰ শোৱনি কোঠাৰ দুবাৰখন ভেতিয়া বন্ধ আছিল আৰু হয়তো কোনোবা এটাই ৰূপমতীৰ দোকমল নাৰী দেহৰ স্থিতি উপভোগ কৰিছিল ; গাৰ সমস্ত জোৰেৰে বন্ধ দুবাৰখন খুলিহাইছিল মোহনে। কৰ্কশ শব্দ এটা কৰি পুৰণি দুবাৰখন

আপোনা আপুনি। মেল খাই গৈছিল; চকুত সকলোখিনি আবেগ—
সকলোখিনি ত্ৰাস সানি ৰূপমতীয়ে মোহনলৈ চাইছিল; মোহনে কিন্তু
ৰূপমতীলৈ নোচালে, মাটিত কাপোৰ এখন পাৰি শুৱাই ধোৱা সম্বন্ধটো
বুকুত সাৰটি লৈ সেই বিবাস্তৱ বায়ুমণ্ডলৰ পৰা মোহনে বাহিৰৰ পৃথিবীলৈ
এখোজ দুখোজকৈ ওলাই আহিছিল।

*

*

*

আয়ে কোঠাটোৰ বেৰবোৰৰ ক'লা এলাকুবোৰ বাঢ়নিৰে একত্ৰাবলৈ
চেঁটা কৰি হঠাৎ এবাৰ বৈ গ'ল; এখন ছবি, ধূলিৰে ধূসৰিত হৈ থকা
এখন ছবি—বিয়াৰ পাছত মোহন আৰু ৰূপমতীয়ে পৰম আশ্ৰয়েৰে
লোৱা আইৰ মনত অদ্ভুত স্নেহৰ ছবি; ওচৰৰ খাটখনত উঠি আলফুলকৈ
আয়ে ছবিখন পাৰি আনিলে। চাহৰৰ ঝাঁচলেৰে ছবিখন যিটো বহুত
সময় আয়ে ৰূপমতীৰ হাঁহি থকা মুখখনলৈ চাই ব'ল—ইমান স্নেহৰ;
মাহুহৰ সময়ত মনকে পজু কৰি দিব পৰা মাহুহজনীলৈ অজানিত ভাৱে
আইৰ মৰম লাগি গ'ল।

অলপ আগতে লোৱা সিদ্ধান্তটো আয়ে পিছমুহূৰ্ত্ততে সলনি কৰি
ললে।.....

আবেলি দোকান সামৰি আহি দেখিলে মোহনে—নতুন মাহুহ
এজনী। ওৰণিৰ তলৰ ঘূৰণীয়া মুখখন অস্পষ্ট দেখিলে মোহনে;—
ক'পি থকা হাতখনেৰে যেতিয়া মাহুহজনীয়ে চাহৰ গিলাচটো মোহনৰ
হাতত তুলি দিলে—বাক্য হৈ গ'ল মোহন; ক'তা এয়াতো কুমকুম
নহয়। এয়া যে ৰূপমতী; শেঁতা পৰা ঠুঠত এতিয়া বঙা ভায়োলন
পিকৰ আচোৰ নাই, চকুত কাজলৰ ডাঠ এলোপো নাই, চকল চকুৰ দৃষ্টি
এতিয়া সম্পূৰ্ণ শাস্ত; এজনী নতুন মাহুহ হৈ তাৰ আগত থিয় হৈছে
ৰূপমতী; ওচৰত থিয় হৈ থকা আয়ে মোহনৰ কক চুলিৰ মাজত থকা
হাতখন বুলাই আপোনাআপুনি ক'লে—ভই যদি তাইক কমা নকৰ, ভই

যদি ভাইক নেৰাখ, ভেতিয়া হ'লে মই ইয়াত থকাও তই আশা নকৰিব।
 ভাই নিজেই বেতিয়া তোৰ ওচৰত কমা বিচাৰি আহিছে তই বিস্ত
 মনেৰে ভাইক কেতিয়াও উভতাই পঠিয়াব নোহাব।

মোহনে মাথো মূৰ তুলি চালে—বৌৰনৰ দুৱাৰলগিত থিয় হৈ
 পৃথিৱীৰ সকলোতকৈ শ্ৰেষ্ঠ ভবা কমলতীৰ ভাৰতেন্দু মুখখন আৰু
 আইৰ শাস্ত সৌম্য কমাৰ প্ৰতিমূৰ্তি পবিত্ৰ প্ৰৌঢ় মুখখনলৈ।

ডেকা-ডেজৰ পিব্‌পিবণিত বহুতেই ছই-এটা গল্প-কবিতা লিখি
পিছলৈ লিখিবলৈ এবি পেলায়। তেনেকুৱা বহুতো লেখকৰ ক্ষেত্ৰতে
তেওঁলোকে নো কিয় লিখিবলৈ এবিলে বুলি কোনেও আক্ষেপ নকৰে।
ছই-এটা ব্যক্তিক্ৰম নিশ্চয় থাকে। তেনেকুৱা এটা উজ্জল ব্যক্তিক্ৰম
হ'ল হেমেন গগৈ। কলেজৰ ছাত্ৰ অৱস্থাতে 'কটনিয়ানত' লেখা
'স্বৰ্ণবান' নামৰ গল্পত তেওঁ যি উচ্চস্তৰৰ বৰ্ণনা-শক্তি আৰু
মনস্তাত্ত্বিক অন্তৰ্দৃষ্টিৰ পৰিচয় দিছিল, সিয়েই এজন শক্তিশালী গল্প-
লেখক হিচাপে তেওঁৰ বিপুল সম্ভাৱনাব ইংগিত দিছিল। কিন্তু তেওঁ
কলেজ এবাৰ লগে লগেই গল্প লিখিবলৈকো এবি দিলে। এটি প্ৰতিভা
কলিতে স্বৰ্ণ গ'ল।

হেমেন গগৈ

মৰনৈৰ বান

গুখ বাটটোৰ দুয়োকাষে প্ৰায় এমাইল জুৰি মাছুহবোৰে ঘৰ সাজিছে। ঘৰ মানে ঠিক ঘৰ বুলিব নোৱাৰি। চৰকাৰী বাটৰ ওপৰত ঘৰ সজা নাযায়। ভগা চাল-বেৰ আৰু টিনপাত আওজাই ঘৰ বুলি সজা একোখন চালি। প্ৰলয় আহিল সোনাকুছি গাঁৱলৈ। বহু বছৰৰ আগতেই বৰি যোৱা সোৱণশিৰিৰ সেই স্মৃতিটো জীৱন্ত হৈ পাবৰ সোনাকুছি গাঁওখন উটাই-বুৰাই পেলাব বুলি কোনেও ভৱা নাছিল। কিন্তু শেষত সেয়ে হ'ল। গৰু-হাগলী, হাঁহ-কুকুৰা, মাছুহ-চুহুহেৰে এমাইল জুৰি গুখ আলিটো ঠাহ খাই পৰিছিল। এতিয়া এই আলিৰ পৰা চালে সোনাকুছি গাঁও দেখা নেযায়। দেখা যায় সোৱণশিৰিয়ে সাৱটি লোৱা সুবিস্তৃত জলপৃষ্ঠ দিনে ৰাতিয়ে ধুঁৱলি-কুঁৱলি।

বাটৰ পৰা জলপ নিলগত সেইটো পি. ডব্লিউ. ডিৰ চাংবঙলা। মহৰী থাকিবৰ বাবে সজোৱা। কুৰিহাতমান দীঘল সাঁকে এডালমেৰে চাং ঘৰটোৰপৰা বাটলৈ ওলাব-সোমাব পাৰি। এতিয়া তাৰ তলত সোৱণশিৰিৰ বাঢ়নী পানীৰ সোঁতৰ হো-হোৱনি উঠিছে। সেই বঙলাৰ খিৰিকৰ চিকত খৰি ভুবন মাষ্টৰে উদাস উদাস চাবনিৰে

বিস্তৃতিৰ ফালে ব লাগি চাই ব'ল। দূৰৰ বিশিকি বিশিকি দেখা পোৱা সোণাকুছি গাঁৱৰ শাৰী শাৰী ওখ চাপৰ ডাঙোল গছবোৰে পানীৰ ওপৰত ওপঙি থকাৰ দৰে থকা শাৰী শাৰী ঘৰবোৰে গাঁৱৰ স্মৃতিকণ মাজ জীয়াই ৰাখিছে।

খন বিচাৰি সোণাকুছি গাঁৱলৈ আহিছিল ভুবন মাষ্টৰ। খন পালে আক পালে কিছুমান মৰম আকলুৱা মন। প্ৰাইমাবী স্কুলৰ মাষ্টৰী কৰাটো ভুবন মাষ্টৰৰ পেশাহে; নিচা আছিল মানুহবোৰৰ মৰম চেনেহত। সেয়েহে ঘৰ ছুৱাব লৈ সোণাকুছি গাঁৱতেই মাষ্টৰ বৈ থ'ল। বাঢ়নী পানীয়ে সোণাকুছি গাঁও বুৰাই পেলোৱাৰ পিছত মাষ্টৰক এই সক চাং ঘৰটোত সুমুৱাই থৈ মানুহবোৰে ৰাজ আলিত বাহৰ সাজিছিল। সোৱণশিৰিৰ পাবৰ ছুকুৰি বহুবীয়া অভিজ্ঞতাৰ পিছত মাষ্টৰে এই ঠাইখনৰ এই ৰূপ কল্পনা কৰা নাছিল। এতিয়া দেখা পালে, বিপদাপন্ন এই দিন কেইটাত বাবে বাবে মাষ্টৰৰ মনত পৰে একমাত্ৰ পুতেক চন্দ্ৰলৈ। কেতিয়াবা ভাবে মৰনৈৰ বলিয়া বানত এই বুঢ়া বাপেক উটি যোৱাহেঁতেনো চহৰত পঢ়িবলৈ যোৱা পুতেকে ক'বকে নোৱাৰিলেহেঁতেন। এতিয়াও এই ভব বাৰিষা জানো চন্দ্ৰই স্বাপেকক চাবলৈ আহিব পাৰিব? কথাবোৰ ভাবি থাকোতেই মাষ্টৰৰ গোলপীঠলৈ মনত পৰিল। হঠাতে মনত পৰিবৰ কাৰণ নাছিল। কিন্তু এতিয়া মাষ্টৰক খেলি-মেলি বহুত কথাই বিবুধিত পেলাইছে।

হাতত সক সক টোপোলা ছটামান লৈ সঁকো ডালেদি বঙলাৰ নেপালী চকিদাবটো সোমাই আহিল। ছুৱাৰ মুখতে বৈ বৰ হাউচত সি কৈ গ'ল বিলকৰ নাও আহি পালেহি। শেনচোৱা বিলৰ পাবতে নাও বান্ধিছে।

ইতিমধ্যে চকিদাবটোৱে বহু। বঢ়াত ব্যস্ত হৈ পৰিছিল। এইকেইদিন মাষ্টৰকো সিয়েই বান্ধি ৰাঢ়ি থুৱাইছে। ঘৰত কাম বন কৰা মিৰা ল'ৰা এটা আছিল বাৰিষাৰ আগেয়ে তাকো পঠাই দিলে মাষ্টৰে। এতিয়া ভুবন মাষ্টৰ একেবাবে অকলশৰীয়া হৈ পৰিল।

মানুহবোৰ বহা ঠাইৰ পৰা শেনচোৱা বিললৈ প্ৰায় আধা
মাইলৰ বাট।

সাঁকো ডালেদি খুপি খুপি গৈ মাঠৰ আলিত উঠিল। এমাইল
জোৰা পঁৱৰ মানুহবোৰৰ ছয়োকাষৰ বাহুবোৰৰ মাজেদি পাব হৈ
যাওঁতে মাঠৰে কাষলৈ চোৱা নাছিল। সমুখত যি দেখিছিল সেয়ে
যথেষ্ট। কেঁচুৱাৰ মুখত শুকান পিয়াহ গুজি দি সিহঁতক কন্দুৱাই
বোৱাবী কেইজনীয়ে মাত্ৰ শূন্য বাহুবোৰ বৰি আছিল। পঁৱৰ
প্ৰায়বোৰ মানুহেই বিলিফৰ বস্ত্ৰ লবৰ কাৰণে শেনচোৱা বিলৰ
পাৰলৈ গুচি গৈছিল।

ভূবন মাঠৰ শেনচোৱা বিলৰ ওচৰ চাপিলহি। বাটৰ পৰা বিলৰ
পাৰলৈ ওলাই থকা প্ৰায় এশ-গজ মান মুকলি ঠাই ডোখৰত মানুহ
ঠাই খাই পৰিছে। বিলৰ পাৰতে ছটা ভনু ভবা আছে। ছজনমান
লোকে মানুহবোৰক চিজিল লগাবলৈ খুব যত্ন কৰিছে। মাঠৰে
ঠাইতে ভৰক মাৰি বৈ কেউকালে চালে। ছোৱালী ছজনীৱানে অলপ
আঁতৰত ফুচু ফুচাই কিবা কোৱাকুই কৰিছিল আৰু মাজে মাজে খিল
খিলাই হাঁহিছিল। নাৱৰ টিঙত উঠি এজনে মানুহবিলাকক বেলেগ
বেলেগ শাবী পাতিবলৈ চিঞৰি চিঞৰি কৈছিল; অৱশ্যে আধা
ঘণ্টা মানৰ মূৰত মানুহবোৰ চিজিল লাগিল। বুঢ়া-বুঢ়ী, ল'ৰা-
ছোৱালী, জীয়েকী-বোৱাৰীৰ প্ৰায় পঁচটামান শাবী হ'ল। মাঠৰ নাও
কেইখনৰ ওচৰলৈ আহিল। নাৱত অহা মানুহ কেইজনৰ লগত ককা
বউবা হ'ল। কেন্দ্ৰত মাত্ৰ ছজনমান মানুহ বাখি বাকী বিলাক
আকৌ উত্ততি যাব বুলি এজনে ক'লে। চাৰি পঁচ দিনৰ পিছতে
আৰু মাল বস্ত্ৰ আনিব লগা হ'ব পাবে যদিহে ইতিমধ্যে পানী শুকাই
নেযায়।

কেইঘণ্টামানৰ মূৰত বস্ত্ৰ দি শেষ হ'ল। মানুহবোৰো উভটিল
ভূবন মাঠৰেও লাহে লাহে কৰিলে খোজ লহে। উত্ততি আহোঁতে
সেৱালীপীঠৰ খৰক লৈ যাব বুলি ভাবিছিল মাঠৰে। গতক জীয়েক ৯

গোলাপীৰে নৈতে বিনন্দা ভায়েকহঁতৰ লগতে আছিল। এতিয়াও থাকিব লগা হৈছে। মাষ্টৰে ইঘৰ সিঘৰকৈ মাজুহবোৰ মন কৰি আহিছিল ক'ববাত গোলাপী আৰু মাকক লগ পোৱাৰ আশাৰে। লগ নেপালে। বঙলালৈ আহি ভাত কেটা খাই মাষ্টৰে গোলাপীহঁতৰ কথাকে ভাবিছিল। শিবৰ সেন্দূৰ মটি বিনন্দাই চাৰি বছৰীয়া গোলাপীক লৈ সোনাকুছি গাঁৱৰ ভায়েকহঁতৰ লগলৈকে গুচি আহিছিল। সেই চাৰি বছৰীয়া অৱস্থাৰ পৰাই গোলাপীক দেখি আহিছে মাষ্টৰে। এবছৰ দুবছৰকৈ সেইজনী গোলাপীয়েই বৰ এজনী হ'ল। গাত কাপোৰ ললে। তথাপি মাষ্টৰৰ ঘৰলৈ তাইৰ আহ-যাহ আগৰ দৰে একেই থাকিল। মাষ্টৰনীয়েও মৰিবৰ সময়ত একমাত্ৰ পুতেক চন্দ্ৰৰ বিয়াখন গোলাপীৰ লগত হৈ যোৱা চাবলৈ নেপাই আক্ৰোশ কৰি গৈছে। সেয়াও মাত্ৰ তিনি বছৰৰ আগৰ কথা। গোলাপীৰ প্ৰতি চন্দ্ৰৰ টানটোৰ কথাও মাষ্টৰৰ অজানা নহয়। এই দুদিনৰ বেলা কোনেও কাবোৰে মুখলৈ নেচায়। এনে অৱস্থাত সিহঁতৰ বা-বাতৰি নললে, একমাত্ৰ পুতেকৰ প্ৰতিয়েই মাষ্টৰে অন্তায় কৰা হ'ব।

বান্ধনি বেলিৰ শেঁতা বঙে ভাগি অহা এই সোনাকুছি গাঁৱৰ বঙো শেঁতা কৰি তুলিলে। এমাইল জোৰা সেই বাট ডোখৰত কেৱল ল'ৰা-ছোৱালীৰ হাই উকমি, কেঁচুৱাৰ কান্দোন আৰু গৰু-গাইৰ ছেংগেলনিয়ে এক বিকৃত আৰাওৰ সৃষ্টি কৰিছিল। গাঁৱৰ ডেকাবোৰে সৰু সৰু নায়েবে ভাগি যোৱা সোনাকুছি গাঁৱৰ পৰা এৰি অহা লাম-লাকটিবোৰ কঢ়িওৱাতেই ব্যস্ত আছিল। ভূবন মাষ্টৰে দেখিলে সূৰ্য্যৰ শেঁতা বঙ আৰু শেঁতা হৈ ভগা গাঁৱৰ সূৰ্য্যৰোৰত বৈ গৈছে—সুগে লগে আন্ধাৰ নামি আহিছে সৰু বৰ গছবোৰৰ কাকৈদি।

চকিদাৰটোক ভাজকেটা বান্ধিবলৈ দি মাষ্টৰ সাকো বগাই আজিত উঠিল। বাইভাঙৰ মূৰ আঁকোৱা লাঠি ডালত ভৰ দি গাঁৱৰ

কালে খোজ লগে। উৎপতীয়া কুহুৰ মথাই চিঞৰি বাখৰি ফুলফুল
 লগাই আছিল। জুপুৰিবোৰৰ ভিতৰত জুই একুবা সারটি সারটি
 মাহুহবোৰ সোমাই পৰিছে। বাটৰ ওপৰত শুই থকা গৰুবোৰৰ পাত
 উজুটি নোখোৱাকৈ খুপি খুপি মাটৰ আগবাঢ়িল। গোলাপীহঁতৰ
 ঘৰত সোমাম বুলি ভাবিছিল কিন্তু আন্ধাৰত ঘৰবোৰৰ চিনেই হেবাই
 গ'ল। অগত্যা আৰু অলপ আগবাঢ়িল। আহি আহি এয়া দেখোন
 শেনচোৱা বিলবেই ওচৰ পালেহি। বিলৰ মাজত ভেট ফুলবোৰে
 ডবালি আকাশৰ ফালে চাই চাই হাঁহিছিল। বাঢ়নী পানীয়ে ঠেলি
 আনি মেটেকাৰ জোপাটো পাবত লগাই দিছিলহি। কটিকৰ ধাৰ
 যেন পানীৰে ভৰা শেনচোৱা বিললৈ সোৱণশিৰিৰ বানপানী
 সোমাল। পানী ঘোলা হৈ পৰিছে। পাবৰ ওলাই থকা ঠাই
 ভোখৰ বন-বননি মাহুহৰ ভৰিৰ গচকত বোকা হৈ গৈছে। জুবন
 মাটৰ আৰু আগবাঢ়ি গৈ পাবত বাছি খোৱা নাওখনৰ ওচৰ
 পালেগৈ। নাৱত কোনো নাছিল। ওচৰৰ তলুটোত কেইজনীমান
 ছোৱালীয়ে খিল খিলাই হাঁহিলে। জুবন মাটৰ কাণ ঠিয় হ'ল।
 তেন্তে চহৰৰ পৰা মাইকী মাহুহও আহিছিল নেকি? ক'তা দিনত
 দেখা মনত নপৰেচোন। তেন্তে? তলুৰ ভিতৰৰ কথাবোৰ খুৱ
 অলপটো হৈ ভাহি আছিল।

.....হি: হি: হি: নেযাওঁ।

.....কিয়? ভয় লাগিছে নহয়?

হি: হি: হি:

হি: হি: হি:

; অসমত আঁচল উবাই হুজনী ছোৱালী তলুৰ কাপোৰ ডাঙি দৌৰ
 দিলে। আন্ধাৰৰ দীঘল বাটটোত গাঁৱৰ ফালে দৌৰ দিয়া ছোৱালী
 হুজনী হেবাই গ'ল। সিহঁতৰ খিল খিলনিৰ খেৰ শব্দবোৰ জিলি
 কেহু-কুহুৰিৰ ঐক্যভাৱত মিলি জুবন মাটৰ কাণত খুৱ একটো হৈ
 পৰিল। হঠাতে মাটৰে চিঞৰি উঠিল "গোলাপী! গোলাপী!"

“কোৱা গোলাপীক বিচাৰিছে আশুনি ?” তুম্ব ভিত্তব পৰা এজন
এলাই আহিল।

“এই যে ছজনী ছোৱালী এইমাত্ৰ গুচি গ’ল।” তুম্ব মাষ্টৰৰ ভবি
হুটা কঁপিছিল। থতত।

“ছোৱালী? ক’ব নোৱাৰে।” বাহুহজন সোমাই গ’ল।
হুয়োটা তুম্ব ভিত্তব পৰা মূহ মূহ গুণ্ণৰ ডাহি আহিছিল। ওলবি
যোৱা চুৰিয়াৰ খোবটো কোঁচাই খবি তুম্ব মাষ্টৰে বেগাই খোজ ললে
ঘৰলৈ।

অত্যন্ত গম্ভীৰ হৈ পৰিল মাষ্টৰ। খাব-ব’বৰ মন নগ’ল।
সোনাৰুছি গাঁৱৰ সোণহীৰাবোৰ এইদৰেই কালে লৈ যাব বিচাৰিছে।
অৱস্থাই বাহুহক কি যে নকৰে। এই বাহুহবোৰ, এই ল’ৰা-
ছোৱালীবোৰ ইমান বেলেগ বেলেগ লাগিছে কিয় মাষ্টৰৰ। মাষ্টৰে
আঁঠু কুৰি বহুৰীয়া জীৱনত বহুতো দেখিলে বহুতো শুনিলে। তথাপি
সোনাৰুছি গাঁৱলৈ এনেকুৱা দুৰ্ঘোগৰ বান অহা মনত নপৰে। তুখন্তে
তুম্ব মাষ্টৰ ক্লান্ত হৈ পৰে। গোলাপী, সেয়া গোলাপী নহ’বও পাৰে।
হ’বওতো পাৰে। বহুত ভাবি মাষ্টৰে সিহঁত শাক-জীয়েক হালক
বঙলালৈকে লৈ অনাৰ ঠিক কৰিলে। সোনাৰুছি গাঁৱলৈ আকৌ
উভটি যোৱালৈকে কিছুদিন সিহঁত মাষ্টৰৰ নজৰত থাকক। যিহেতু
গোলাপীক লৈ মাষ্টৰে ভবিষ্যতৰ সপোন বঢ়িছে, যিহেতু বাহুহ হিচাপে
মাষ্টৰৰ এখন অস্তব আছে। গতিকে গোলাপীহঁতৰ কাৰণে মাষ্টৰৰ
বৰ্ত্তমানৰ কৰ্ত্তব্যও আছে। বঙলাৰ চকিদাবটোক মাতি আনি মাষ্টৰে
কথাটো কাণচোৱাই ধলে।

পানী অলপ শুকাইছিল। তথাপি গাঁৱলৈ ঘূৰি যাব পৰা অৱস্থা
ছোৱা নাই। পানীত ফল যোৱা উল্কাৰ খানদোক বাহুহে
নাৱৰে কঢ়িয়াই আনি ব’ন্দত শুকুৱাইছিলহি। কেবাদিনো পানীত
ডালত থকা কাৰণে খানদোক ডাকিলে। যেনে কেনা গোলাপীহঁত।
তথাপি কেবাই উপায় নাছিল।

সেই সন্ধিয়াৰ ঘটনাই ভুবন মাটিবৰ বহুত দিনৰ আশা আকাংক্ষা
হঠাতে বৰিশূব কৰি দিয়াৰ আশঙ্কাত মাটিবে চক খাই উঠে।
আকাশৰ দৰে বঙ সলাইছে মাটিবৰ সন্দেহী মনে। ছপবৰ ব'দজাক
মুৰত লৈ আকৌ ওলাল মাটিব শেনচোৱা বিলৰ পাবলৈ। তেওঁ
দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ হ'ল হয় তাৰ পৰা কেম্প তুলি নিবলৈ ক'ব, নহয় মাছুহৰ
দৰে থাকিবলৈ ক'ব। পেটৰ ভাত দি মুখৰ মাত কাটি নিয়াৰ অৰ্থ
নাই।

শেনচোৱা বিলৰ পাব পাই ভুবন মাটিবে যি ডোখৰ ঠাইত ব'লহি
তাৰ পৰা এখোজো আগবাঢ়িবৰ ইচ্ছা নগ'ল তেওঁৰ। এয়া দেখোন
গোলাপী।

“গোলাপী! এই ছপবীয়া তই ইয়াত?”

হঠাতে মাটিবৰ মাত শুনি গোলাপী চক খাই উঠিছিল। ব'দত
ওৰণি লৈ থকা চাদবখন মূৰৰ পৰা থহাই আনি বহাৰ পৰা তাই
উঠিল। মাটিবে তনুৰ ফালে চালে। মাছুহ থকাৰ উদ্দেশ্যেই নাই।
“হাঁহ কেইটাই; দান-চান খাই ঘৰত বৰ দান-দান কৰি থাকে
কাৰণে বিললৈকে লৈ আহিলে”।

আডবত হাঁহ কেইটামানে পানীত বুৰিয়াই বুৰিয়াই কিবা
কিচাৰিছিল। মেটেকাৰ জোপাবোৰৰ কাঁকে কাঁকে লুকা-ভাকু
খেলিছিল। তলমূৰ হৈ গোলাপী বৈ আছিল। বিব, বিব, বডাহত
তনুৰ ওলমি থকা বচা এডোখৰো কঁপা নাছিল। ঠাইডোখৰৰ অসহ
নীৰৱতাই মাটিবৰ সন্দেহীমন আক সন্দ্বিহান কৰি তুলিলে। তনুৰ
ভিতৰ সোমাই চাম বুলি ভাবিও মাটিব নোসোমাই ঘূৰি আহিল।

গোলাপীৰ মাক বিনন্দাক ভায়েকহঁতৰ দ্বৰতে লগ পালে
মাটিবে। সকলো কথা ভাঙি নক'লে মাজ ক'লে কিছুদিনৰ বাবে
সিহঁত মাক-জীয়েক হালেই মাটিবৰ লগত বঙলাতে থাকিব।
অশ্লথি নাপালে ব্যক্তিও থাকিব পাৰিব। খোৱা-বোৱাতো
কষ্ট নেথায়। মাটিবৰ দান অনাইছেই। সিহঁতেই ককিৰ মেজিব

ধাৰ। ভায়েক বোৱাবীয়েকইউৰ বঢ়া কৰনে বিনন্দ্যাক ভিত্তা-কেহা
 দিলেই আছে। মাক-জীয়েক হালে এইকেইদিনত অন্ততঃ দুয়ো
 সন্ধ্যাৰ বাবে সিহঁতক আশনি দিয়াৰ নলগাহ'লে দুয়োফুলৰে মজল
 হয়। অগত্যা হা-না নকৰি বিনন্দ্যাই মূৰ ছপিয়ালে। এয়াটো ভুবন
 মাষ্টৰৰ অল্পবোধ নহয়—আদেশ।

বঙলাৰ বাবান্দাৰ আবাৰী চকীখনত বহি উদাস চাৱনিৰে মাষ্টৰে
 বহল জলপৃষ্ঠৰ ফালে চাই আছিল। আক অলপ পিছতেই সেই
 জলপৃষ্ঠৰ তলত বেলিটো লুকাই পৰিব। এয়া দুৰ্যোগ আছিল
 সোনাকুছি গাঁৱলৈ, দুৰ্যোগ প্ৰাণৰ আক মনৰো। গোলাপীহঁতক
 মাতি আহি কেনে কৰিলে তাকে ভাবিছিল মাষ্টৰে। চম্ভৱ মাকৰ
 শেষ ইচ্ছা ইমানতে অমৃত পৰিবলৈ কেতিয়াও নিদিয়ে মাষ্টৰে।
 গোলাপীক এই দুৰ্যোগৰ পৰা বচাবই লাগিব।

পানীৰ সোঁতে কঁপাই থকা সাঁকোডাল বগাই আগত মাক আক
 পিছে পিছে গোলাপী বঙলালৈ আহিল। ভুবন মাষ্টৰে ঘোপা কৰি
 এবাৰ চালে। লাহে লাহে উঠি ছই হাতেৰে ছুৱাবখন ছকালকৈ
 মেলি নিজেও ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। গোলাপীয়ে বাবান্দাৰ
 বেলিঙত ধৰি সোৱণশিৰিক চাব ধৰিলে। মাক বিনন্দ্যাই ছুৱাব
 দলিঙে ভৰিটো ঘঁহাই চুচুক চামাককৈ ভিতৰলৈ গ'ল। আগকালৰ
 বাবান্দা আক পিছকালৰ বাবান্দাৰ সৈতে সহযোগ বখা মাজৰ খোলা
 কোঠাটোৰ বাহিৰেও ছকালে ছটা কোঠা। পিছকালে থকা
 পাকঘৰটি পানীত তলগৈ আছিল। কোঠা এটালৈ তুমুকিয়াই
 চালে বিনন্দ্যাই। এলাহু মকৰাৰ জালেৰে চুক কোণবোৰ ভৰা।
 লেডেৰা খাট এখনত এলাহুৱে খোৱা অঁঠুৱা এখন ওলমি আছিল।
 বোধহয় চকিলাবটোৰ বিহনা। এটা চকুত কাণতলা কেবাহি এখন
 ছাই, এতাবোৰে ভৰ্তি। ওপৰত নিমখ হালধিৰ টেমা, তেলৰ বটল
 আদি হিজিবিজি হৈ আছিল। বন্ধাবঢ়াও নিশ্চয় তাতেই হয়। ইটো
 কোঠালৈ তুমুকিয়াই চালে। মাষ্টৰে বিৰিকিখনৰ কাষত তলত হৈ

কিবা ভাৰি বাহিবলৈ চাই আছিল। বিনন্দাই নেহাতিজে। ডেঙে চৰকাৰী ঘৰত চকিদাৰৰ বাহিৰে চৰকাৰী বিষয়া নেথাকেই। আগকাললৈ আছিল বিনন্দা। গোলাপীয়ে বেগিঙত ভৰ দি আউজি আছিল।

“তইনো বাহিবত এই ঠাণ্ডাখনত কি কৰিছ। ভিতৰলৈকে বজ যাওঁ।” মাকৰ কথাৰ একো প্ৰত্যুত্তৰ নিদিলে গোলাপীয়ে।

“তহঁত মাক জীয়েৰ ভিতৰতেই বহচোন। চকিদাৰটো কেনিবা গৈছে আহিব এতিয়া।” ভিতৰৰ পৰা আহি মাষ্টৰ আকৌ আগ-কালৰ চকীখনত বহিলহি। বিনন্দা পিছকালৰ বাবান্দাত বহি পৰিল। গোলাপী সেইদৰেই বৈ আছিল।

সোৱণশিৰিৰ পাবৰ গধূলিৰ কিৰ্কিবিয়া বতাহজাক আকৌ আছিল। সক সক নাওবোৰত ধান ভৰাই ভগা সোনাকুছি গাঁৱৰ পৰা লখিমী কঢ়িয়াইছে গাঁৱৰ মাহুছে। দূৰৰ কুঁৱলিবোৰ ক্ৰমাত ডাঠ হৈ ওচৰ চাপি আহিছে। জুবন মাষ্টৰবো দৃষ্টিৰ বলয় কোঁচ খাই খাই আহি গোলাপীত ব’লহি। বৈ পৰা খোপাটোৰ ওপৰেদি কাণছখন ঢাকি ধৰাকৈ চান্দৰখন আনি বুকুৰে চেপামাৰি ধৰি বেগিঙত ভৰ দি তাই তলৰ বোৱতি পানীধাৰা চাই আছিল। সোঁতত ওপতি ফুৰা পকুৱাটো ক’বাবৰ পৰা মাহ এটা আহি উপকৈ খাই পেলালে। (আই এ দেহি) গোলাপী চকুখাই উঠিছিল। সোঁতত সাঁকোখন কঁপি আছিল। লাহে লাহে সন্ধ্যা নাৰি আছিল। সন্ধ্যা নাৰিল ভাগি অহা এই সোনাকুছি গাঁৱলৈ আক সন্ধ্যা নাৰিল শেনচোৱা বিলৰ পাৰলৈ। মাষ্টৰে চকুহুটা জোৰেৰে মুদি ধৰিলে—। খুব জোৰেৰে.....

‘কি নাম?

ই: নকও আমাৰ নাম।

নাম হুটা ক’লা?

মোৰ নাম গোলাপী। আক তাইৰ নাম।

ষেচ বড়িয়া লাম। চাওঁ ওচৰলৈ আহচোন ?

নাযাওঁ।

কিয় ?

ইমান ওচৰলৈ যাব নোৱাৰোঁ।

কোনো নাই নহয় ইয়াত ?

ভুবন মাষ্টৰৰ ভৰি ছটা কঁপিছে গাব নোমবোৰ জিকাৰ খাই
উঠিছে। গোটেই গাতে কিহবাৰ শিহবণ উঠিছে।

‘ইমান টানকৈ নধৰিবা ?

ধেং আকৰি ছোৱালী।

হিঃ হিঃ হিঃ, হিঃ হিঃ হিঃ...’

এমূৰে কাপোৰ ডাঙি ছুজনী ছোৱালী দৌৰ দিছে মাষ্টৰে
জোৰেৰে কাণতখন হেঁচি ধৰিলে।

...হিঃ হিঃ হিঃ, হিঃ হিঃ হিঃ...’

“গোলাপী !” চকীৰ পৰা উঠিল মাষ্টৰ।

“কি হ’ল ?” বেলিঙত আউজি থকা গোলাপী চক খাই
উঠিল।

“নাই একো হোৱা নাই। তই নহয়। আন কোনোবাহে।
নষ্ট হৈছে।”

“মই বুজা নাই একো।” গোলাপীয়ে ভয় খাইছিল।

“তোৰ কথাকে ভাবিছোঁ, গোলাপী।”

“মোৰ কথা ? কিয় ?” গোলাপীয়ে একে কোবেই পিছফালে
থকা মাকৰ ওচৰ পালেগৈ। বাবান্দাতে মাক বহিয়েই আছিল। তাই
ছৰাবখনতে আউজি ব’ল।

“আই যাওঁ বল, বাতিয়েই হ’ল দেখোন।”

“ব’চোন যাব নহয়।”

গোলাপীৰ ভয় লাগিছিল। কেউকালে পানী আৰু পানী।
পানীত উঠি বুৰি আহি সিহঁত মাক-জীয়েক হাল যেন এই ঘৰটোত

উঠিছে। পানী ঝাটি আছে। আক অলপ পিছতে এই ঘৰটোও
ডল যাব। আন্ধাৰো গাঢ় হৈ পৰিব। গোলাপীয়ে ছৱাৰখনত
জোৰে সৱটি ধৰিলে।

মাটবে চেলাউৰি ছটা কোঁচ খুৱাই কিবা ভাবিলে। সোৱণশিৰিৰ
পাৰ ডগাৰ শব্দ। গৰু-গাই-মাজুহ-ছুহুহৰ চিঞৰ-বাখৰ, সজিয়াৰ
কিৰ্‌ফিৰিয়া বতাহ এই সকলোবোৰ মিলি আকো এটা গধুৰ সজ্জা
গধুৰ হৈ পৰিল ভুবন মাটবৰ কাৰণে।

চুচুৰ চাহাকটৈ মাক-জীয়েক দুয়ো মাটবৰ ওচৰত ঠিয় হ'ল।

“আমি যাওঁহে বুলিছোঁ।” বিনন্দাই ক'লে।

“কিয় ?”

“এইজনীয়ে আকো ঘৰলৈ যাবলৈ পেনুপেনাই আছে। কথা
বতৰাও একো নহ'লেই। খোৱাও নহ'ল। নেপালী চকিদাৰটোও
ক'লৈ গ'ল জানো। নোলালেহি দেখোন।”

“কাইলৈ ভেনে সোনকালে আহিম।”

“আহিবা। গোলাপী, ভই দেখোন মনে মনেই থাকিলি ?”

“কি কথানো পাতিম। কথা নায়েই।”

কথা আছিল। কোৱাছে নহ'ল। মাটবেও নক'লে গোলাপীয়েও
নক'লে। তথাপি বহুত নোকোৱা কথাৰে ঘৰটো বাতায় হৈ আছিল।
মাক জীয়েক দুয়ো গ'লগৈ। গোলাপীয়ে সাঁকোডাল পাৰ হৈ এবাৰ
ভুৰি চাইছিল। চাদৰৰ আগেৰে মুখকাণ ঢাকি লৈ মাকৰ পিছে পিছে
ডাই গৈছিল। মাটবো ভিতৰলৈ আছিল। খোলা খিৰিকিৰে কুঁৱলিৰ
বাহিৰে আক একো দেখা নগ'ল। খিৰিকিখন বন্ধ কৰি দিলে মাটবে।
দৌৰ মাৰি সাঁকোডাল বগাই আহিয়েই লেমটো অলাই চকিদাৰটোৱে
মাটবৰ কোঠাৰ টেবুলত থৈ আছিল। আন্ধাৰে জুপুকা লাগি বহি
থকা মাটবক কিবাকিবি কথাবোৰ ক'বলৈ তাৰ সাহেই নহ'ল।

সিহঁত আছিল আক গ'ল। মুখ খুলি একো কথাকে নক'লে।
মাটব নিজেই খুব অপ্ৰস্তুত হৈ পৰিছিলনেকি ? আহিয়েই সিহঁতে

বাক্যলৈ উচপিচ লগোৱাব অৰ্থ কি ? অথবা মাঠবৰ কথা কাকোৰ
সিহঁতে বেলেগ ধৰণে লৈছেনেকি ? ছিঃ কি যে কথাবোৰ ভাবিছে
মাঠবে।

পিছদিনাৰাতিপুৱা বিছনাত পৰি পৰিমাঠবে পুতেক চন্দ্ৰৰ কথাকে
ভাবিছিল। কিযে সাংঘাতিক ল'ৰা। এই হেন বিপদত সিনো
এবাবো আহিব নেপায়নে ? অৱশ্যে সময়ো নেপাব পাৰে। সময়
পালেওতো আহোঁ বুলিয়েই এই কলীয়াপানীলৈ আহিব নোৱাৰে।
এবা, ল'ৰাকো ছবি নোৱাৰে। বিছনাৰ পৰা উঠি পূবফালৰ খিৰিকি-
খন মেলি দিলে। কুঁৱলিৰ বুকুফালি স্নুৰুৰ পোহৰ তেতিয়াও
পৰিষ্কাৰ হোৱা নাই। মুখ ধুই মাঠৰ আগফালৰ বাৰান্দাতে বহিছিল।
চকিদাবটোৱে ফিকা-চাহ এবাটি দি গ'লহি।

কুঁৱলিবোৰ লাহে লাহে আতৰি গৈছিল। বেলিটোও পৰিষ্কাৰ
হৈ পৰিল। ক্ৰমান্বয়ে ভুবন মাঠবৰ দৃষ্টিত কুঁৱলিয়ে ঢকা বিৰাট
জলপৃষ্ঠৰ ভালেখিনি পৰিষ্কাৰ হৈ পৰিছিল। দূৰৰ সোৱণশিৰিখন
আজি অলপ শান্ত যেন লগা হৈছে। চোৱে চোৱে ঠেকাখাই নদীৰ
বুকুভাঙি অহৰহ কলবৰময় সোৱণশিৰি আজি বহুত শান্ত। কিন্তু
মাঠবৰ মনত অশান্তিয়ে ঠাই লৈছে। কিয়, মাঠবে নিজেই ক'ব
নোৱাৰে। কেতিয়াবা মাঠবে ভাবে, সঁচায়, চব দেখোন ঠিকেই আছে।
তেন্তে মাঠবৰ এই ব্যস্ততাৰ অৰ্থ নাই নেকি ? চন্দ্ৰ, গোলাপী আৰু
বিনন্দা। চন্দ্ৰৰ লগত মাঠবৰ তেজ-মঙহৰ সম্বন্ধ আছে। কিন্তু এই
গোলাপী আৰু বিনন্দা, ইহঁতৰ লগত মাঠবৰ সম্বন্ধ কি। চন্দ্ৰই
গোলাপীক ভাল পায়। নিতান্ত সাধাৰণ কথা। গোলাপীৰ বাহিৰেও
আৰু বহুত ছোৱালী চন্দ্ৰই লগ পাব। চন্দ্ৰই গোলাপীক লৈ যিমান
চিন্তা কৰে—মাঠবে তাতোকৈ বেছি কৰিছে নেকি ? অৱশ্যে এইটো
ঠিক যে বহুদিন ধৰি মাঠবে নিবলাত বহি বহি গোলাপীজনীক
বোৱাবী কৰি সজাই চাইছে, ওপৰি লোৱাইছে নিজৰ অৰখনৰ
কোনোবা চুকত গোলাপীৰ মুখ টিপা হাঁহি শুনি নিজকে বৃত্ত

মানিছে—কোলাত কেঁচুৱা লৈ মাঠবৰ ওচৰত আঁঠু লবলৈ অহা
গোলাপীক অন্তৰ ভৰি আশীৰ্বাদ দিছে।

নেপালী চকিদাৰটোৱে ৰাতি বাঢ়ি থৈও ওলাই গ'ল। বেজিও
মূৰৰ ওপৰেই পালেহি। বাতিপুৱাই আহিব বোলা মাক-জীয়েক
দেখোন ইমান পৰে নাছিল। কিবা অনুৰিধা হৈছে নেকি। অথবা
সিহঁতে আন কিবা ধৰণে কথাবোৰ বিচাৰ কৰিছে নেকি? যাওক
সেইবোৰ কথা। কিয়ে কথাবোৰ ভাবিছে মাঠবে। অ' সেয়া বিনন্দা
আহিছে। কিন্তু গোলাপী? গোলাপী নাছিল দেখোন।

বিনন্দাই সাঁকোডাল বগাই আহি বঙলাৰ বাৰাণ্ডাত বৈ গ'ল।

“দেবি হ'ল দেখোন। পিচে গোলাপী নাছিল কিয়? ভুবন
মাঠবে কৈ কৈ চকীৰ পৰা উঠি ভিতৰলৈ যাব খুজিছিল। বিনন্দাই
কথাৰ সঁহাঁৰি নিদি চাংঘৰৰ তক্তাতে বহি ছক্ ছক্ কৈ কান্দি পেলালে।
মাঠব বৈ গ'ল।

“কান্দিছা কিয়?”

“কান্দি ওবে বাতিটো সিহঁতে কন্দুৱাইছে। আশি হেনো অধঃ-
পাতে গৈছে।” কথাষাৰ কৈ বিনন্দাই আকৌ কান্দি পেলালে।

তেনে মাঠবে ভবা কথাই সঁচা নেকি? তেনে শেনচোৱা
বিলাৰ পাৰৰ কেম্পটো এতিয়াও আছে। মাঠবৰ মন উৎকণ্ঠাবে ভৰি
পৰিল।

“সিহঁত ভাই-ককাইনহয় সাত-শতক। সিহঁতেষে আপোনাকো....”
বিনন্দাই আক ক'ব নোৱাৰিলে।

মাঠবৰ কপাল ধুপ খাই পৰিল। একে কোবেই ভিতৰ পালেগৈ।

খিৰিকিৰ চিকত ধৰি মাঠবে বাহিৰলৈ চালে। এয়া জুল কাৰ।
মাঠবৰ নে মানুহবোৰৰ। মানুহবোৰৰ জুল নহয়—মাঠবৰো নহয়।
এয়া মানুহৰ জুল। একেবোৰ মানুহেইতো এদিন মাঠবৰ ঘৰত
গোলাপীৰ অবাধ আহহাৰ সহজ ভাবেই লৈছিল। এদিন এই মাঠবে
নিজেওতো সিহঁতক ইমান সন্মেলৰ চকুৰে চাব লগা হোৱা নাছিল।

কিন্তু এই সকলোবোৰেই ওলট পালট হৈ গৈছে। এয়া মনৰ ছৰ্ষোগ।
তথাপি এই ছৰ্ষোগৰ পৰা গোলাপীক বচাবই লাগিব। নহ'লে
মাটবৰ অন্তৰত কিবা এটা অসম্পূৰ্ণ হৈ ৰব। কিন্তু এতিয়া উপায়?
মাটবক যে নিকপায়ত পেলাই দিলে।

কোঠাৰ ভিতৰতে অলপ সময় ইফাল সিফাল কৰি থাকি
মাটব ওলাই আহিল। তেতিয়াও বিনন্দা আগৰ ঠাইতেই বহি
আছিল।

চকিদাৰটোৱে কোঠাটোৰ পৰা তাৰ বিহনাখন তুলি আনি
মাজৰ মুকলি কোঠাত পাৰি ললেহি। কোঠাৰ চুক-কোণবোৰ
চাক্কা কৰি দিলে। কান্দি কান্দি মাহুহজনী সঁচাকৈয়ে ক্লান্ত হৈ
পৰিছিল।

কোনো ভূমিকাবৰ অৱতাবণা নকৰি মাটবে এটা আচৰিত প্ৰস্তাৱ
কৰি পেলালে।

“আচ্ছা, মই এটা কথা ভাবিছোঁ, ভোমালোক ছয়োকে যদি মোৰ
ইয়াত একেবাৰে থাকি যাবলৈ কওঁ, বেয়া পাবা নেকি।”

“কি কৈছে?” বিনন্দাই কিবা যেন শুনি উচপ খাই উঠিল।

“ধৰা ভোমালোকক যদি মোৰ কৰি লওঁ।”

“আমাক?”

“মানে ভোমাক।”

“কিন্তু ‘বাইদেৱে’ য’ত আছে ত’ৰ পৰাই এই পাৰ্শ্বানিক
খপিব।”

“নহয়, চম্ভৱমাকৰ শেষ কামনা পূৰণৰ বাবেইতো এনে কৰিছোঁ।”

“কিন্তু হঠাতে কিয় এইটো কৰিলে।”

“এনেয়ে। ধৰাচোন আমি গুচি যামেই। তাৰ পিছত এই
সংসাৰ এৰি যাম চম্ভৱ আৰু গোলাপীৰ কাৰণে।”

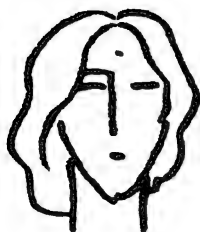
বিনন্দাই আঁচলৰ আগেৰে সেমেকি থকা চকু মুখ মুচি ওমৰিখন
লৈ জ্বৰন মাটবৰ ভৰিত আঁঠু ললে। মাটবে শিৰ চুই তুলি ধৰিলে।

চকিদাবটো ক'ববাৰ পৰা আহি কাণ্ডবোৰ দেখি অৰাক হৈ পৰিল।
 ডিউবলৈ সোমাই যাওঁতে সি কৈ গ'ল—“মবনৈৰ বান শুকাইছে।
 ছই এদিনতে বোলে মাহুহবোৰ সোনাকুছি গাঁৱলৈ যাব। শেনচোৱা
 বিলৰ পাবৰ কেম্পটো আজি বাতিপুৱা উঠাই লৈ গৈছে। বিলিক
 আক নিদিয়ে হেনো।”

মাষ্টৰে ভাবিলে অলপ আগতে খবৰটো পোৱা হ'লে।

বাবান্দাৰ বেলিঙত ধৰি সোৱণশিৰিৰ বিস্তৃতিৰ কালে চাই চাই
 গোলাপীয়ে ভাবিছিল—এতিয়া বাক এই মাষ্টৰ সখস্কত ডাইব কি
 হ'ব ?

বাঠিৰ দশকত আত্ম-প্ৰকাশ কৰা যিকেইজন মুষ্টিমেয় গল্প-লেখক বিশেষভাৱে চিহ্নিত হ'বৰ যোগ্য তেওঁলোকৰ ভিতৰত অপূৰ্ব শৰ্মাও এজন। কাহিনী বা চৰিত্ৰ-চিত্ৰণত তেওঁ বিশেষ দক্ষতা দেখুৱাব পৰা নাই; সেইটো তেওঁৰ অভিপ্ৰেতও নহয় যেন লাগে। তেওঁ বিচৰণ কৰিব খোজে সাধাৰণ আৰু পৰিচিত অভিজ্ঞতাৰ গম্ভীৰ বাহিৰত; তেওঁ জীৱনৰ বহস্যৰ ওপৰত আলোকপাত কৰিব খোজে সাধাৰণ মানুহৰ অনধিগম্য এক বিশেষ দৃষ্টিকোণৰ পৰা। কলেজীয়া ছাত্ৰাৱস্থাত লেখা আৰু 'কটনিয়ানড' প্ৰকাশিত তেওঁৰ 'সবাকুলৰ গোল্ফ' নামৰ গল্পটোত পিছৰ জীৱনত খ্যাতিমান হোৱা গল্পকাৰ অপূৰ্ব শৰ্মাৰ আটাইখিনি সম্ভাৱনা আৰু পূৰ্বাভাস নিহিত আছে। তেওঁৰ দুৰ্বলতা অলংকাৰ-পূৰ্ণ ভাষাৰ প্ৰতি; তেওঁৰ দুৰ্বলতা আউট-ছাইডাৰ (outsider) সকলৰ প্ৰতি; তেওঁৰ দুৰ্বলতা বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতাৰ স্বাক্ষৰ জীৱনৰ অৰ্থাত্মসন্ধানৰ প্ৰতি।

অপূৰ্ব শৰ্মা

সৰা ফুলৰ গোক

ছবছবৰ আগৰ লীডকালৰ এক আশ্চৰ্য কুঁহলী-ধূসৰ সন্ধ্যা আজিও
ষোৰ মনত পৰে। সেই সন্ধ্যাৰ স্মৃতিয়ে ষোৰ মনৰ গভীৰলৈকে এক
ভীতিময় বেদনাৰ অনুবৰণন ভোলে। ষোৰ ভাবাঘৰৰ বন্ধ কোঠাত
বহি আছিলো মই আৰু অকপদা। দিনৰ পোহৰ শেষ হৈ গ'ল।
গছৰ সেউজীয়া পাতবোৰ লাহে লাহে ক'লা হৈ পৰিল। পশ্চিম
আকাশত মুমূৰ্ ডলফিনৰ বঙৰ খেলা শেষ হ'ল। পূব আকাশৰ
খণ্ডিত বগা ডাৱৰবোৰ ক্ৰমে গোলাপী, বঙা আৰু হালধীয়া হৈ পুনৰ্ভাৱ
গোলাপী হৈ পৰিল। তাৰ পিছত শেঁতা হৈ ক্ৰমবৰ্ধিত অন্ধকাৰৰ
মাজত ক্ৰমশঃ বিলীন হৈ গ'ল। দলৰ পৰা বিচ্ছিন্ন দুটা কাউৰী বেগাই
অদৃশ্য হৈ গ'ল। সিহঁতৰ পাখীৰ দ্ৰুত সংঘৰ্ষৰ সামান্য প্ৰতিক্ৰিয়াও
বায়ুমণ্ডলত অনুভূত হ'ল। দীপৰ বিলৰ পৰা এজাক নীড়মুখী বনহাঁহ
তিৰ্থক গতিৰে লুইতৰ ওপৰেদি উৰি গ'ল। সিহঁতৰ কণ্ঠত হৃদয়ৰ
স্পন্দিত আবেগ। গতিত ভোগ আৰু তৃপ্তিৰ উল্লাস। দূৰত
লাইটবোৰ স্পষ্ট হৈ উঠিল। চাৰিওফালে চাৰ্চ লাইটৰ তীক্ষ্ণ পোহৰ
পেলাই ৱাটাৰ-পুলিচৰ মটৰ-সঞ্চালন কোবেৰে ভটিয়াই গ'ল। শেষ
ফেৰীখনৰ যন্ত্ৰণাকাতৰ গোটানি অস্পষ্ট হৈ পৰিল।

অকণ্ঠা সেইদিনাই শিৱসাগৰৰ পৰা আহি পাইছিলহি। বাহিৰত উৎকট শ্ৰুতৰ উৎপীড়ন। কোঠাৰ ভিতৰত বহি আমি কথা পাতিছিলো। লাহে লাহে কথা কষি আহিছিল। অকণ্ঠাৰ পৰা পইচা লৈ কাম কৰা ল'ৰাটো জিনেৰা চাবলৈ গ'ল। সিটো পাৰ্চত থকা গাৰ্গচ হাইস্কুলৰ ছেড্ৰিক্টেচ্ শ্ৰীযুতা চৌধুৰীয়ে সক ছোৱালীজনীৰ সৈতে কৰা কিবা আয়োজনৰ টুং টাং শব্দ ভাঁহি আহিছিল। বিক্ষিপ্ত কথাৰ টুকুৰাবোৰ কেখনৰ সিপাবেই কিছুমান অৰ্থহীন শব্দ মাত্ৰত পৰিণত হৈছিল। ভাঁহি আহিছিল ক্লীণ শিশুকণ্ঠৰ গীতৰ গুণ্ণব। বাহিৰত অদৃষ্টপূৰ্ব কুঁৱলি পৰিছিল। সূচীভেঙা কুঁৱলি। ঈষৎ নীলাভ কুঁৱলি। কুঁৱলি আৰু দ্বিতীয়াৰ জোনাকে এক মায়াশয় পৰিবেশৰ সৃষ্টি কৰিছিল। আমি নিঃশব্দে থিড়িকিৰে বাহিৰলৈ চাইছিলো। সিটো কোঠাৰ পৰা থিড়িকিৰে অহা পোহৰ আমাৰ পৰা আঁতৰেদি বেৰত পৰিছিল। বাতায়ত বক্ষিত ভঙা কাঁচৰ টুকুৰা এটা সেই পোহৰত চিক্ মিক্ কৰি উঠিছিল। আপোন ভাৱেৰে হৃদয় ভাবাকান্ত কৰি আমি জঠৰ হৈ বহি আহিলো। একোকে কবিবৰ মন নগৈছিল। একো চঞ্চলতা নোহোৱাকৈ নিৰ্বিকাবভাৱে মুহূৰ্তবোৰ পাৰ হৈ গৈছিল।

আমি চকু খাই যোৱাকৈ উকলিব ধৰি হ'ল। শ্ৰীযুতা চৌধুৰীৰ স্বৰ্গকালব্যাপী কৰা বিভিন্ন শব্দায়নৰ অৰ্থ স্পষ্ট হৈ পৰিল। গৌঁসাই শব্দত লক্ষ্মীদেৱীৰ আগত তেখেতে নৈবেদ্য পৰিবেশন কৰি উঠিল। কিন্তু, যিহেতু আমাৰ কোঠাৰ পোহৰ নিৰ্বাপিত, তাবোপৰি ছৱাৰ কৰ্ম এতেকে আমালৈ অচিৰে আহিব লগীয়া লক্ষ্মীদেৱীৰ উচ্ছিষ্ট আৰু একাপ চৈনিক পানীয় (আমাৰ মানসিক ও শাৰীৰিক জঠৰতাৰ পৰা সৃষ্টি লাভৰ বাবে যিটো অপৰিহাৰ্য আছিল), অহা কালি পুৱালৈকে স্থগিত থাকিল। ছৱাৰত টোকাৰ পৰিল। বহু কল্পনা কৰি লগো যে মাহীদেউৰ তাত থবৰ পাই বিকাশনা পোনে পোনেই অকণ্ঠাৰ ওচৰলৈ আহিছে। লগে লগে মাহীদেউৰ গালিৰ বিচিত্ৰ শব্দবোৰ আৰু নাসিকা সংকোচনৰ অদ্ভুত পদ্ধতিটো হোৱা মনত পৰি গ'ল।

দুৰাৰখন খোলাৰ লগে লগে এজাক সুশীতলবায়ুৰে বিকাশনা চিগাৰেট
জোকাৰি জোকাৰি লোৱাই আহিল। চিগাৰেটৰ জুইৰ স্মৃতি
কেইটাবান চেঁচা মজিয়াত বিক্ষিপ্ত হৈ পৰি জ্বৰাই গ'ল।

“এতিয়াহে পালো খবৰটো।” ঈষদোজ্জ্বল কোঠাটোত কেই
চেকেণ্ডমানৰ পিছত চকীখন বিচাৰি পাই অলপভাৱে বহি বিকাশদাই
ক'লে। অনিচ্ছাকৃত পলমৰ বাবে যেন অভ্যস্ত হুখিত।

“এবা, তোৰ ভালৈ যাব বুলি নতবাকৈ নাছিলো। বৰঃ
একাধিকবাৰ ভাবিছো। কি হ'ব? Volo, non Valeo—
Willing but unable. গতিকে যোৱা নহ'লগৈ। বৰ বেছি
ঠাণ্ডাৰ কাৰণে নে ভাগবৰ কাৰণে জানো।” উৎকলভাৱে অকপনাই
এটা চিগাৰেট জ্বলালে। এনে ধৰণে আৰি কথা আৰম্ভ কৰিলো যেন
আমাৰ এই সুদীৰ্ঘ অপেক্ষাৰ উপলক্ষ্য আছিল একমাত্র বিকাশনা।

সেইদিনা বহুত বাতিলৈকে আৰি কথা পাতিছিলো। বিভিন্ন
ধৰণৰ বিভিন্ন বিষয়ৰ কথা আলোচনা কৰিছিলো। আনকি,
সেইকেইদিনৰ অস্বাভাবিক শীতাত্মক্যৰ মূলতে সৌৰকলঙ্কৰ বৃদ্ধি নে
সূৰ্যৰ ক্ৰমবৰ্ধমান শীতলতা নে অষ্টগ্রহৰ আসন্ন মিলন—সেই বিষয়েও
কাল্পনিক যুক্তিৰ অৱতারণা কৰিছিলো। মাজতে আমাৰ আলোচনাই
গভীৰ ৰূপ লৈছিল। সাহিত্যত জীৱনী উপভাসৰ অত্যাৱৰণ কথা মই
উল্লেখ কৰিছিলো। বিকাশদাই শ্ৰেণী, গাঁগা, ভিন্চেণ্টে, লট্টেকইভৰ
জীৱন ৰূপায়িত কৰা সাৰ্থক উপভাসৰ কথা কৈ মোক সমৰ্থন
কৰিছিল। অকপনা এইবাৰ চকীত অলপ লবচৰ কৈ বহিল। মোৰ
মুখলৈ এবাৰ চাই বাহিৰলৈ চকু দিলে। মোৰ অস্থান হ'ল, সি
মোক কিবা এটা ক'ব খুজিছে। বিকাশনা নিৰ্বিকাব; তললৈ মূৰকৈ
চিগাৰেট জোকাৰিছে। সামান্য বিৰতিৰ পিছত অকপনাই লাহে
লাহে কৈ উঠিল, “সুগাংক বকৰাৰ জীৱন লৈ তই এখন উপভাস লিখ
উৎপল। লিখো বুলি ক'লে তোক সত্যায় সকলো বিষয়েতে সহায়
কৰাত মোৰ আপত্তি নুহ।”

মই বিন্মিড আৰু বিচলিত হৈ উঠিলোঁ। কোঠাৰ নিশ্চল বস্তাহঁ
হঠাতে উৰু হৈ উঠিল। অৰুপদালৈ চাবলৈ মুখ ঘূৰাওঁতেই বাতাসত
বক্ষিত চিক্ মিক্ কাঁচৰ টুকুৰাত চকু পৰিল। উৎকট শীততো মোৰ গা
গৰম লাগিল। অমুভৱ হ'ল বিকাশদাৰ ওঁঠতো এক বিচিত্ৰ হাঁহিয়ে
চিক্ মিক্ কৈ খেলি গ'ল। কিন্তু, অৰুপদাৰ মুখলৈ চালো, সি আপোন
ভাৱত ভগ্ন। যেন কিবা এক আবেগৰ মূহু স্পন্দন চেপা দি ৰাখিছে।
বিকাশদালৈ চালো, মোৰ উত্তৰৰ বাবে ঐবা উন্নত কৰি ৰহি আছে।
বৰ অস্বস্তিৰে মই কৈ পেলালোঁ, “সেইটো কেনেকৈ সম্ভৱ? সাধাৰণৰ
লগত সম্পৰ্ক ৰহিত, সাধাৰণৰ দুৰ্বোধ্য এই অসাধাৰণ স্নানোত্তৰৰ
এবং নবমেল চাইকলজী তাক কপ দিয়া মোৰ পক্ষে বাস্তৱত দুসাধ্য—
সপোনত কঁদাচিত্ত সম্ভৱ।”

অৰুপদাৰ আচৰণত উদ্ভেজনা স্পষ্টতৰ হৈ প্ৰকাশ পালে।
সজিয়াত জোতাঘোৰেৰে দুবাৰমান শব্দ কৰিলে। চকীখনতে গাটো
লবাই ৰহিল। জুইশলাবাঁহটো উলিয়াই খুলিলে, বন্ধ কৰিলে, আকৌ
খুলিলে। কাঠি এটা জ্বলাই লগে লগে ফু মাৰি জ্বলাই পেলালে।
অৱশেষত কোঠাৰ ভিতৰত অহা-যোৱা কৰিব ধৰিলে। মোৰ
নাড়ীস্পন্দনৰ বেগ দ্ৰুততৰ হৈ উঠিল। ভিতৰকোঠাৰ পৰা লঠনটো
আনিবলৈ যোৱাটো অপৰিহাৰ্য হৈ পৰিল। বিকাশদাও কিবা এটা
ক'বৰ বাবে ব্যস্ত হ'ল। কিন্তু আমাক একোকে কৰিবৰ সুযোগ নিদি
অৰুপদাৰ ইমান সময়ৰ কল্প উদ্ভেজনা এটা আবেগময় বক্তৃতাত ফাটি
পৰিল, “কিন্তু, উৎপল, যিজন স্নানোত্তৰক লৈ আমাৰ গোৱৰ্হৰ সীমা
নাই, যাৰ বাবে আমাৰ অস্তৰ অক্ষুণ্ণ ব্ৰহ্ম অবাৰিত, যাৰ কথা আমি
কথাই কথাই আনৰ আগত কওঁ আৰু ক'ব পাৰিলে ধন্ত বানো,
সেইজন মহীকহৰ জীৱনৰ কথা ইমান অজ্ঞত, ইমান অস্বকাৰী কৰি
বখাৰদেৰে কৃত্যতা কিবা আৰু হ'ব পাৰে বুলি মই নাভাবো। অন্ততঃ
ভেওঁৰ স্মৃতিৰেই আমি অল্পপ্ৰেৰিত হোৱা উচিত আছিল। অৱশ্যে,
তোৰ কথাও মিছা নহয়। চিৰজীৱন ভেওঁ আন কথাকে দিখিছে।

ভুলভো নিজৰ কথা ক'তো নিলিখিলে। হয়তো তেওঁৰ জীৱনলৈ
 আনে টনাটনি ক'ৰাতো তেওঁ পছন্দ নকৰিছিল। কিন্তু, তেওঁৰ জীৱনৰ
 চৰম ব্যৰ্থতাৰ বেদনাত মনৰ আবেগ ৰাখিব নোৱাৰি এৰি অহা
 কিছুমান টুকুৰাটুকুৰি কথা লিখি গৈছিল। অপৰাজিতৰ পৰা মই
 সেইবোৰ সংগ্ৰহ কৰিছো। কি লিখিছিল জান? সেই হতভগা, যাৰ
 মঙহে পিছকালে কোনো মঙহ এৰি যোৱা নাই, যাৰ মৃত্যু অনন্ত মৃত্যু
 স্তনিৰ্বি ভাৱ কৰণ কাহিনী? স্তন।" জেপৰপৰা সি খচ্‌চ্‌ শব্দৰে
 কিছুমান কাগজ উলিয়ালে। উদ্ভেজনাৰে কোৱা তাৰ কথাবোৰৰ
 নাটকীয়তা আমাৰ স্বাভাৱিক যেন লাগিল। বিকাশদা আৰু মই
 এবাৰ দৃষ্টি বিনিময় কৰিলো। কিন্তু, কোনোৱে কাৰো দৃষ্টিৰ ভাষা
 বুজিব নোৱাৰিলো। খিড়িকিৰে অহা পোহৰৰ কাষত সি ঠিয় হ'ল।
 আৰু তাৰ পিছত জীৱন্ত শুবৰে উদাত্ত কঠেৰে পঢ়ি গ'ল।

...

....

...

অন্ধকাৰ কোঠাটোৰ ভিতৰত নিকন্তাপ স্তব্ধ সময়খিনি মই সমগ্ৰ
 সত্তাৰে অনুভৱ কৰি ললোঁ। প্ৰশান্ত অন্ধকাৰ। বহুসাময় দানৱী
 বাতিৰ স্পৰ্শত পৃথিবী নিবিড় প্ৰসুপ্তিত মগ্ন হৈ পৰিছে। মোৰ
 চাৰিওফালে এই পৃথিবীত এক অবুজ শাশান নীৰৱতা। মৃত্যুৰ দৰে
 নিশ্চল স্থিতিৰ পৃথিবী। মোৰ অনুভৱ হৈছে এয়ে যেন শেষ। এয়ে
 যেন সেই অৱধাৰিত চৰম মুহূৰ্ত্ত য'ত শেষ হয় জীৱনৰ দ্ৰুত চঞ্চল
 স্পন্দন, স্তব্ধ হয় সষ্টম দিনৰ অৰ্থহীন ক্লাস্তিকৰ কলবৰ। এই মৃত্যুময়
 পৰিবেশ মোৰ বৰ ভাল লাগিল। অচেতন অস্তিত্বৰ প্ৰতি মানৱাত্মাৰ
 নিষ্ঠুত গোপন আকৃতিত যেন এনে পৰিবেশে মত্ততা জগায়। বোৰহয়
 মনৰ স্থিৰীকৃত সংকল্প কাৰ্যত পৰিণত কৰাৰ সময়ত মোৰ স্বীয়
 অনুভূতিসৃষ্ট এই পৰিবেশটো অতি অপৰিহাৰ্য হৈ পৰিছে। খিড়িকিখন
 খুলি দিলোঁ। আন্ধাৰৰ সমুদ্ৰত ক'লা মেঘৰ চৌবোৰ প্ৰবল বেগে
 বাগৰি গৈছে। বহুত দূৰত সাগৰ যাত্ৰী নাবিকৰ জাহাজৰ কীণ
 পোহৰৰ দৰে অলি থকা দুই এটা ডবা মেঘৰ চৌৰ ভলন্ত বিলুপ্ত হৈ

গৈছে। যুহু বতাহ কিছুমান মোৰ নাকে যুখে লাগিলহি। A kind wind blew on my flame of life to make it burn brighter”...

ক্লেম অব্ ৰাই লাইক্। হয়তো সেয়ে। দূৰব পাহাবৰ জুইব দৰে মোৰ জীৱনটো জ্বলি গ'ল। মাহুহে সেই দূৰব জুই সন্দৰ দেখিলে। সেই জুইব বক্তাভ আভাত পাহাবৰ সিপাৰে ওলমি থকা আকাশখনো বৰ্ণাঢ়া হৈ উঠিল। কিন্তু কোনে দেখা পালে সেই জুইব ক্ষয়ংকাৰী কণ? আচ্ছা, ধাওক। যুহুৰ বাবে মানসিক আৰু ব্যৱহাৰিক সকলো আৱশ্যকীয় প্ৰস্তুতি গোটাই মোৱাৰ পিছত জীৱনৰ পোৱা নোপোৱাৰ খতিয়ান হেলি পৃথিবীৰ ওচৰত প্ৰেমিকাৰ অভিমান কৰিছো? ওঁহো নাই কৰা। পৃথিবীৰ ওপৰত মোৰ একো ক্ষোভ নাই। জীৱনটো পোৱা দৰেই গ্ৰহণ কৰিছো। বিপ্লৱ কৰা নাই। হয়তো তাৰ বাবে দৰকাৰী ছঃসাহস মোৰ নাই। মোৰ বিপৰ্য্যস্ত জীৱনটো টুকুৰা টুকুৰি অনেক ছৰ্ঘটনাৰ সম্বন্ধৰ মাজ। কিন্তু, এই বিচ্ছিন্ন ছৰ্ঘটনাবোৰৰ মাজতো এক অদৃশ্য সংযোগমূক্ত বৰ্ত্তমান আৰু একমাত্র এই কাৰণেই মোৰ জীৱনটো এট নিয়মিত স্বয়ংসম্পূৰ্ণ জীৱন বুলি অনুভৱ কৰোঁ। আত্মহত্যাৰ বাবে সৰ্বভোপ্ৰকাৰে প্ৰস্তুত হৈ জীৱনতত্ত্ব আলোচনা কৰিবৰ ইচ্ছা বা আৱশ্যক কোনোটোৱেই মোৰ নাই। মাত্ৰ এই মুহূৰ্ত্তত অতীতৰ অজস্ৰ স্মৃতি মোৰ মনৰ পৰ্দাত টচ লাইটৰ অকস্মাৎ ফ্লেচৰ দৰে জ্বলিকি উঠি পাব হৈ গৈছে।

মোৰ দেউতা সকতেই ঢুকাইছিল। বা, মই আৰু মোৰ ভাই অজিত (এতিয়া অপবাজিত বকৱা বি. এ.) এই তিনিটাৰ সংসাৰখন দেউতাৰ সন্ধিত অৰ্থৰে চলি গৈছিল (ভগৱানক ধন্তবাদ যে দেউতাই সক্ষম কৰিছিল আৰু তেখেতৰ দীৰ্ঘদিন বোম্বাৰত ছুগি যুহু নহৈ আকস্মিক যুহু হৈছিল)। খেতি কৰিবলৈ দিয়া মাটিৰ পৰা আহাৰ বাবে যথেষ্ট ধান পাইছিলো। মাই আহাৰ অকণো কষ্ট পাবলৈ

নিদিছিল। মোৰ শৈশৱ আৰু কৈশোৰৰ দিনবোৰ গাঁৱতে পাব
 হৈছিল। এই সুগভীৰ বহুস্তময় দিনবোৰ মই প্ৰকৃতিৰ লগত
 কটাইছিলো। আকাশৰ দিগন্ত ব্যাপ্তি, পৃথিৱীৰ সেউজী বিস্তৃতি মই
 প্ৰাণভৰি উপলব্ধি কৰিছিলো। প্ৰকৃতিৰ যুক্ত সৌন্দৰ্যৰ বিশালতাই
 মোক নিৰ্জনতাপ্ৰিয় কৰি তুলিছিল। জীৱনৰ সুন্দৰতম প্ৰকাশ আৰু
 মৃত্যুৰ কদাকাৰ ৰূপ মই প্ৰকৃততে দেখা পাইছিলো। ফুলি উঠা স্নিগ্ধ
 ভূমিচম্পাত পাইছিলো জীৱনৰ সুৰভি, সাপৰ যুথৰ বেগৰ আৰ্তনাদত
 শুনিছিলো মৃত্যুৰ ভয়াবহ যন্ত্ৰণা। প্ৰকৃতিয়েই মোৰ বাবে জীৱনৰ
 গভীৰ চেতনাৰ দুৱাৰ খুলি দিছিল। আত্মকেন্দ্ৰিকতা বিহীন সবল
 শিশুৰ প্ৰাণ সকলোৰে বাবে একে সুৰতে ঝংকৃত হোৱাৰ মূলতে
 প্ৰকৃতিৰ পৰম শিক্ষা বুলিয়েই আজিও মোৰ মনত বন্ধমূল বিশ্বাস।
 মই আমাক বৰ মৰম কৰিছিল। মোৰ বিশ্ব বছৰ বয়সলৈকে মাতৃ
 জীয়াই আছিল। সেইবোৰ স্বপ্নময় দিন মাতৃৰ স্নেহৰে ডুব গৈ আছিল।
 সকলো সময়তে মাতৃৰ অসীম স্নেহে মোৰ সমস্ত দেহ মন আচ্ছন্ন কৰি
 ৰাখিছিল। মাতৃৰ মৃত্যুৰ সুদীৰ্ঘ ওঠৰ বছৰ পিছত আজিও মই অনুভৱ
 কৰোঁ সেই সন্তাহীন অদেহী প্ৰেমৰ দুৰ্বিসহ অৱস্থিতি। যথা সময়ত
 মই চহৰলৈ আহি উচ্চ শিক্ষা ললো, মানে বি.এ. পাছ কৰিলো।
 এনেতে নিষ্ঠুৰ ভাৱে মাতৃৰ সকলো ভৱিষ্যৎ সুখস্বপ্নৰ অৱসান ঘটিল।
 মাতৃৰ মৃত্যুৰ পিছতে অজিতক কলেজত পঢ়াবলৈকে চহৰলৈ লৈ
 আনিলো। গাঁওৰ মাটিবোৰ মোমাইদেউৰ উদ্ধাৱধানত ৰাখি নিশ্চিন্ত
 হ'লো। চহৰত পাঁচ মাহ চাকৰি বিচাৰি হাবাথুৰি খালো। সি এক
 কৰণ ইতিহাস। চাকৰি অনেকৰাৰ পাইছিলো; কিন্তু প্ৰতিবাবেই
 অন্ত্যায় অবিচাৰৰ প্ৰতিবাদ কৰিবলৈ গৈ, নিজকে সততাৰ, নৈতিকতাৰ
 প্ৰতিনিধি কৰিবলৈ গৈ ভাগ্যৰ হাতত নিদাক্ষণ ভাৱে মাতৃৰ খাইছিলো।
 সন্মুক্তত যিবোৰ কথা জীৱনৰ বহুস্তময় আদৰ্শ বুলি প্ৰতিস্থিত সেই-
 বোৰকে যথেষ্টভাৱে ভুল কৰি তাৰ ওপৰত ঐশ্বৰ্য আৰু ক্ষমতাৰ
 টীল মাতৃৰ গোপন কৰা দেখি বিস্মিত হৈছিলো। লাহে লাহে

পৃথিবী সম্পৰ্কে মোৰ ধাৰণা স্পষ্টতৰ হ'ল। সমাজৰ চিক্‌চিকিয়া পালিচৰ ভিতৰৰ অন্তায়, নীচতা আৰু কদৰ্হতাৰ বোকা খুকটি চালো। পৃথিবীৰ সকলো সম্পৰ্কে মোৰ সকলো ধাৰণা অভিজ্ঞতাৰ দৃঢ়-ভিত্তিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত কৰিলো।

অৱশেষত এটা বাতৰি প্ৰতিষ্ঠানত যোগ দিলো। মোৰ অভিজ্ঞতা সঞ্চয়ৰ পথ সূচল হ'ল। সেই অভিজ্ঞতাৰ মূলধনেৰে সাহিত্য-চৰ্চা আৰম্ভ কৰিলো। কিতাপ মই অজস্ৰ পঢ়িছিলো। মানৱাত্মাৰ কত বিবিধ কাকুতি শিল্পীৰ লিখনিত প্ৰকাশ পায়। কিতাপৰ অনেক চৰিত্ৰৰ লগত কল্পনাৰ চকুৰে নিজকে বিজাই চাইছো। অদ্ভুত তৃপ্তি লাভ কৰিছো। শিল্পী আৰু শিল্পীৰ সৃষ্টিৰ লগত দেহাতী আত্মীয়তা অনুভৱ কৰিছো। ই মোৰ চিন্তাক বিশাল কৰিছিল, পূৰ্ণতা দিছিল। মোৰ বুদ্ধি, চিন্তা, প্ৰতিভা আৰু অধ্যয়ন পুঁঠ পৰিগৰ্ভিত মনটোৰ বাবে দায়ী তেওঁলোকৰ অজানিত শ্ৰেষ্ঠ দান। মোৰ শানিত বুদ্ধি, সাহিত্যিক প্ৰতিভা আৰু স্বাস্থ্যাত্মী শত্ৰুৱেও স্বীকাৰ কৰিব। অনেক সময়ত এইবোৰে মোক বিপদত পেলাইছিল। মোৰ অনুমান যদি নিৰ্ভুল, তেন্তে এইবোৰতে যুদ্ধ হৈ একাধিক প্ৰজ্ঞাপতি মোৰ কাৰ চাপি আহিছিল। আৰু মোৰ সাৱধানী অভিনয়ৰ ওচৰত প্ৰত্যেকেই পৰাস্থ হৈছিল। এজনী ছোৱালীক মোৰ ভাল লাগিছিল। বয়স তেতিয়া মোৰ সোতৰ বছৰ; প্ৰথম বাৰ্ষিকৰ ছাত্ৰ। কথা-বতৰাৰ পৰা বুদ্ধিছিলো যে তায়ো বহু দূৰলৈকে আশা কৰিছিল। কিন্তু তাইৰ স্নেহস্বপ্ন মই নিজে ভাঙি দিলো। মাত্ৰ তেতিয়াও জীৱিত আছিল। মাই কিবা গম পালে স্বৰ্গ-পাব বুলি মোৰ ভয় লাগিছিল। এই কথাটোত আজিও মোৰ নিজৰে পূৰ্ণ বিশ্বাস নহ'ল। কাৰণ, ভয় লুপাটো অৰ্থহীন; মাই স্বৰ্গ-পাব বুলি ভবাবো কোনো যুক্তি নাই। হয়তো মোৰ অৱস্থিতিয়ে মোৰ মনৰ অৱচেতনাত এনে এক যাত্ৰা শক্তিৰ ক্ৰিয়া কৰিছিল যাৰ ফলত সেই জনী ছোৱালীক অন্তৰত ঠাই দিয়াৰ কোনো চিন্তাই মোৰ মনত স্থান পোৱা নাছিল। তাই এতিয়া উচ্চ

চৰকাৰী বিষয়াৰ পত্নী। বিহওক, মই এতিয়া অশুখী নহয়। লাহে লাহে মই নিজকে এই অশুখ-সংসৰ্গ ছুট পৰিবেশৰ পৰা বিচ্ছিন্ন কৰি আনিলো। নিৰ্জন, নিঃসংগ জীৱন এটাৰ প্ৰতি দুৰ্বাৰ বাসনা মোৰ জাগি উঠিল। হয়তো, পাৰিপাৰ্শ্বিকতা আৰু সমাজৰ ভাঙনাৰ ফলতে ই সম্ভৱ হ'ল। অথবা, মোৰ স্বপ্নভংগৰ অব্যাহিত পিছৰ আভাৱিক, সাময়িক হতাশা আৰু আলস্যৰ বাবেই এই নতুন জীৱনবোধে মোৰ মনত ভুমুকি মাৰিলে। সময়ক মোৰ নিজৰ বাবেই একান্ত বিলীন কৰি দি মই অধ্যয়ন আৰু সাহিত্যচৰ্চাত গভীৰ মনোনিবেশ কৰিলো। অৱশ্যে অজিতৰ প্ৰতি মোৰ দায়িত্ববোধৰ অভাৱ নাছিল। তাৰ পূৰ্ণ দায়িত্ব মই সুকলমে পালন কৰিছিলো।

দৰিদ্ৰ আৰু প্ৰতিকূল অৱস্থাৰ লগত যুঁজ কৰি থাকোঁতেই সময় অতিবাহিত হৈছিল যদিও দেহৰ অল্পদমিত যৌন-স্পৃহাই অৱসৰৰ সুযোগ লৈ মোৰ চেতনাত আঘাত কৰিছিল। অদম্য হৈ উঠা এই দৈহিক ক্ষুধাৰ অন্ধ ভাঙনাত জীৱনত প্ৰথমবাৰৰ বাবে গণিকাৰ ওচৰলৈকে দৌৰি গৈছিলো; আৰু গৈছিলো, মোৰ সৌভাগ্যৰ বাবেই, জিম্বাৰ ওচৰলৈ। আচৰিত হৈছিল তাই। ময়ো আচৰিত হৈছিলো, যেতিয়া মোক আমন্ত্ৰণ নকৰি তাই প্ৰত্যাহৰ্তনৰ পথ আঙুলি-নিৰ্দেশ কৰি দেখুৱালে। মোৰ বিন্মিত প্ৰশ্নৰ দৃষ্টিৰ উত্তৰ তাই লাহে লাহে দিছিল। অহা-যোৱাৰ পথত যিকোনো সময়তে তাই মোৰ অধ্যয়নৰ তপস্বী দেখা পাইছিল। তেতিয়াৰ পৰা তাই মোক প্ৰজ্ঞাকে কৰি আহিছে। বোধহয়, মোৰ কান্তি আৰু তপস্বীতাই তাইৰ হৃদয়ৰ মন্দিৰত এক মহত্তম আদৰ্শৰ ৰূপ সৃষ্টি কৰিছিল। তাইৰ মনত মই কিজানি এক গভীৰ বেদনাৰ সৌন্দৰ্যৰূপে ধৰা দিছিলোঁ। সেই সৌন্দৰ্যক পূজা কৰা যায়, অপবিত্ৰ কৰা নাযায়। তাই সুধিছিল, “কিতাপ পঢ়ি মাছুহ ভেনে জানী নহয় নেকি?” মই কৈছিলোঁ, “ঈশ্বৰৰ বেদনা সেইখিনিতে। কিতাপ পঢ়ি জানী হয়তো হয়, কিন্তু ঈশ্বৰ নহয়।” তাই কি বুজিছিল নুবুজিলো। তাইৰ কাহিনী শুনি

মোৰ ব্যথা হৈছিল। ভেইশ বছৰ বয়সলৈকে ফুৰাবীৰ বন্ধা কঁৰা সহজ কথা নহয়। কিন্তু প্ৰায় সকলো সম্পত্তি শেষ হোৱাৰ পিছত বিয়াল্লিশৰ বিপ্লৱতে পিঠিত ছুটাকৈ গুলি লৈ থকা ভয়দেহ বাপেক, ছুটা ভায়েক, বেমাৰী মাকক পোহপাল দিয়াৰ কোনো উপায়েই নাইকিয়া হ'ল। মৃত্যু বাপেক বহু বাতিলৈকে ঘৰলৈ নহা কবিলে। ভায়েক ছুটা বাপেকতকৈও দেবিকৈ পিছফালৰ ছুৰাবেদি ঘৰ সোমাবলৈ আৰম্ভ কবিলে। সকলোবোৰ তাই নীৰৱে চাই আছিল। কিন্তু বেছি দিন চাব লগা নহ'ল। তাই নিজেও সেই একেই আত্মক্ষয়ী সমুদয়ত যোগ দিলে। এদিন পৃথিবীত মধুৰ সন্ধ্যাৰ পয়োভক হৈছিল। আকাশত কপালী চন্দ্ৰ। চন্দ্ৰলোকৰ বৰষুণত তিতি, যুহু মন্থৰ দক্ষিণাৱৰিত হৃদয় উবাই দি কোনোবা জুৰিব পাবত কবি নিৰ্বাক হৈ গ'ল। প্ৰেমাস্পদৰ বুকুত মূৰ সূয়ুৱাই প্ৰেমিকাই অশ্রুট কঠেৰে গুণগুণাই উঠিল। বজ্জনীগন্ধাৰ উগ্ৰ সুৰভিয়ে টানি আনিলে একাধিক ভোম্বোৰাক। ঠিক সেই সময়তে সেই মধুৰ সন্ধ্যাতে, জিহুৰ যৌৱনৰ প্ৰথম গ্ৰাহকজনক অপমান কৰি বাহিৰ কৰি দিবৰ সময়ত তাই শুনিলে যে তাইৰ দেহৰ বাবে বাপেকে ত্ৰিশ টকা আগধন লৈছে আৰু তাই পিন্ধি থকা শাৰীখন সেই টকাৰেই কিনা হৈছে। এই নিৰ্মম শব্দবোৰৰ বজ্জাঘাতে তাইক নিজৰ কবি পেলালে। নিকপায় ভাৱে তাই আত্মসমৰ্পণ কবিলে। তাইৰ গাত যেন প্ৰাণ নাই, আছে দেহ, মাত্ৰ দেহ। চিন্তা কবিতৰ শক্তিও বোলে তাইৰ নোহোৱা হৈছিল। শেষ সম্পত্তিটো সেই দৰেই তাই বিক্ৰী কৰি দিলে। কৈ উঠি জিহুৱে হাঁহিছিল; সেই হাঁহিত যি চৰম স্থণ্য বেদনা বৃত্ত হৈ উঠিছিল, সি পৃথিবীৰ কোনো সাহিত্যিকৰ লিখনিত, কোনো শিল্পীৰ চিত্ৰত কাহানিও প্ৰকাশ পোৱা নাই। অধ্যয়নৰ দ্বাৰা মোৰ মনৰ মাজত মই যি এক পবন উৰ্দ্ধ্বিত অৱলম্বন লাভ কৰিছিলো তাৰ বলতে পৃথিবীৰ সমস্ত বিপৰীত অৱস্থাৰ গুৰুতো কাৰু হোৱা নাছিলো। কিন্তু, এইজনী ভাগ্য নিপীড়িতা ছোৱালীয়ে

কিহব গুণত এই অৱস্থাক মানি লৈছে? মই আৰু বেছি আচৰিত
 হৈছিলো। হয়তো তাৰ বাহিৰে আৰু গত্যন্তৰ নাছিল। কিন্তু
 জিহুব প্ৰতিবেশী বাধা, পদ্মা, নয়না? অজ্ঞ যি কাৰণেই নহওক,
 কিন্তু মাত্ৰ দেহৰ ক্ষুধা নিবৃত্তিৰ কাৰণেই সিহঁতৰ প্ৰত্যেকেই এই
 নিকটতম পথ লোৱা বুলি তুমি ক'ব নোৱাৰা। সিহঁত বাধা হৈছিল।
 একমাত্ৰ জীৱিকাৰ বাবেই, তোমাৰ সুন্দৰ জীৱনটোক জীয়াই
 বাখিবৰ বাবেই সিহঁতে এই অবাঞ্ছিত, বহুতৰ-বিবৰ্জিত স্থল-দেহ-
 সম্ভোগৰ বাট নিৰ্বাচন কৰিছিল। জিহুহঁতক মই ঘিণ নকৰো।
 কাৰণ, মই সুনিশ্চিতভাৱে জানো সিহঁত আমাৰেই অপক সন্ত্যতাৰ
 বিকৃত, বীভৎস প্ৰতিকৃতি। কিন্তু পুঠো হয় যে কোপোলা সন্ত্যতাৰ
 অপূৰ্ণতাৰ দাম দিব লগা হৈছে এই দুৰ্ভাগীয়াহঁতে, যি মধুৰতম,
 সুন্দৰতম হৃদয়ৰ সিহঁত অধিকাৰী সেই আপোন হৃদয়ৰ সৌন্দৰ্য ভুংকি
 মাৰি চোৱাৰ স্বাধিকাৰৰ পথ সিহঁতৰ বাবে বন্ধ কৰি দিলে সিহঁতৰে
 অৱদাতা ভাগ্যদেৱতাই। সেই দল সমাজৰ কৰ্ণধাৰ প্ৰভাৱকৰ কুট
 চক্ৰাক্তত পৰি জিহু, পদ্মাহঁতে আত্মাৰ, জীৱনৰ, যৌৱনৰ বহুগিত,
 বহুপাঠিত সৌন্দৰ্যৰ কথা অজুতৰ কৰিব নোৱাৰিলে। জিহুব তালৈ
 মই পিছতো গৈছো। তাইক মই ভাল পাইছিলো। তাই মোক তাইৰ
 সমগ্ৰ দেহ-মন সপি দিছিল। আমি কুলহাৰা, সগৌহাৰা অচিন
 পৰিকৈ যেন উভয়ৰ সান্নিধ্যত আশ্ৰয় পাইছিলো। দেহৰ ব্যৱসায়ত
 পোৱা টকা বাপেকহঁতলৈ পঠাই দাখিল সাৰিছিল আৰু মোৰ ওচৰত
 হৃদয় সপি দি নিৰ্ভয় হৈছিল। তাই নিশ্চিত হৈছিল। পদ্মা, বাধা,
 নয়না, লক্ষ্মী ইত্যাদি অনেকৰ লগত মোৰ চিনাকি হৈছিল। সিহঁতৰ
 সৈতে মই এক অভূতপূৰ্ব আত্মীয়তা অজুতৰ কৰিছিলো। সিহঁতৰ
 ককণ বহুতৰ বিচিত্ৰ জীৱন কাহিনী মোৰ একাধিক গ্ৰন্থত চিত্ৰিত
 কৰিলো। তাৰ বাহিৰে—সমাজক অস্ত-যুগী এক পতীৰ চেতনাৰে
 উৰু কৰাৰ চেষ্টা কৰাৰ বাহিৰে, মই আৰু কি কৰিব পাবো?
 ময়োতো সিহঁতৰে সত্যৰ। সিহঁতক স্থা কৰাৰ অধিকাৰ মোৰ

ক'ত ? বক সিহঁতক বই অভিনয়ন জনাইছো। সিহঁত জীৱাই আছে—জীৱন যুদ্ধত সিহঁত পৰাজিত হোৱা নাই, এয়ে সিহঁতৰ শ্ৰেষ্ঠ জিত।

ইয়াৰ পিছত তিনিটা পৰস্পৰ সম্পৰ্কবিহীন ঘটনাই মোৰ মনত গভীৰভাৱে আঘাত কৰিছিল। প্ৰথমটো অতি আকস্মিক হ'লেও পৰিকল্পিত। চহৰত এই অভিনয় অভিজ্ঞতাময় ছুঁসহ জীৱন যাপন কৰি থাকোতেই শুনিলো মোমাইদেউৰ তথ্যৱধানত থকা মাটিখিনি কেইবাবছৰৰো খাজনাৰ অনাদায়ত ক্ৰোকত গ'ল। অৱশ্যে পিছত এজন মাবোৱাবীয়ে মিল বহুৱাবৰ কাৰণে মাটিখিনি কিনি ললে। এক মুহূৰ্ততে এই পূৰ্বপৰিকল্পিত বড়মন্ত্ৰৰ বহুমন্ত্ৰ পৰ্দা মোৰ চকুৰ আগৰ পৰা খহি পৰিল। বিকৃত যুগৰ নেতা অৰ্থলিপ্সু জালিয়াত মোমাইদেউৰ মাবোৱাবীৰ হাতৰ পৰা প্ৰচুৰ অৰ্থ আদায়ৰ ইও যে এক নতুন কাৰচাঙি, বুজিবলৈ মোৰ বাকী নাথাকিল। অৰ্থোপাৰ্জনৰ সকলো পথ কিছুমানৰ বাবে ইমান সহজলভ্য হৈ পৰিছে যে সেইবোৰ মাজুহৰ বিবেক বুদ্ধিক ভাৰি নকৰি নোৱাৰি। দ্বিতীয় ঘটনাটো মোৰ প্ৰতিবেশী বামু বিজ্ঞানজাৰ। সি ছদিনীয়া লঘোনৰ পিছত বৈশীয়েক আক সৰু ল'ৰাটোক এৰি ক'বলৈ গুছি গৈছে। কাৰণ, কিবা এটা এক্সিডেণ্টৰ বাবে মহাজনে তাক বিজ্ঞা দিয়া সম্প্ৰতি বন্ধ কৰি দিছে। এতিয়া যিহেতু সি সিহঁতক খুৱাব নোৱাৰে, সিহঁতে যি ইচ্ছা তাকে কৰক। এই সাধাৰণ ঘটনাটোৱে মোৰ মনত অসাধাৰণ ভাবে ছুঁধ দিলে। পত্তি-পত্নীৰ সম্পৰ্কটো তেনেহ'লে এনে এটা অৱস্থা পাইছেহি য'ত মানৱীয় মূল্যবোধৰ স্বীকৃতি নাই। সেই পবিত্ৰ সম্পৰ্কও এটা মাজ দুপা পাশৱিক ষোথ জীৱনৰ অশ্ৰুতম ৰূপলৈ পৰ্য্যবসিত হৈ গৈছে। 'বই আঁৰ্জন কৰিম, তুমি মোৰ আঁৰ্জনৰে খাবা ; তাৰ দাম দিবা মোমাৰ মাংসৰ দেহটোৰে। তোমাৰ অস্তিত্বৰ স্বীকৃতি মাথো সেইখিনিতে। তাৰ বাহিৰে তোমাৰ এই মনুষ্যত্ব, তোমাৰ স্বকীয় সম্ভাৱ, তোমাৰ

জন্মৰ কোনো মূল্য মোৰ ওচৰত নাই। আৰু যিদিনাই মই খুৱাব নোৱাৰিম সিদিনাই নিজৰ বাটে বাট বুজিবা।’ হি হি, হি, শ্ৰেয়, মন্তব্য এইবোৰৰ ব্যৱহাৰিক মূল্য খুন্ত হৈ গ’ল নেকি? পৃথিৱীত কি সেইবোৰ শাস্তৰ সত্য গ্ৰন্থৰ মাজৰ, মধুৰ শব্দৰূপেই বৈ যাব?

চহৰৰ বুকুৰ পৰা এই নিৰ্জন ঠাইলৈ গুছি আহিলো। জীৱনৰ ভিত্তি অভিজ্ঞতাবোৰৰ পৰা অব্যাহতি গ্ৰহণ কৰিবলৈ প্ৰকৃতিৰ মাজত এই ছায়াছন্ন সেউজীয়া বনপ্ৰদেশত আশ্ৰয় ললোহি। ইয়াৰ পৰা আঁতৰত গাঁও আৰু বহুদূৰত চহৰ আছে। এই জনমানৱহীন দেশত মোৰ একমাত্ৰ সঙ্গী আছিল ডন—এটা পলৰীয়া কুকুৰ। ডন আছিল মোৰ স্বেচ্ছা-নিৰ্বাসিত জীৱনৰ পৰম বন্ধু। ইয়াত, কিছুদিন থকাৰ পিছত সি এদিন হঠাৎ আহি ওলাইছিলহি। এটা খাবলৈ নোপোৱা চেৰেলা কুকুৰ। কাণৰ কাষত ঘা আৰু খোঁৰা আগ ঠেং এখন লৈ সি মোলৈ দূৰৰ পৰা চাইছিল। দীৰ্ঘ ভ্ৰমণত তাৰ দেহ ধূলি-ধূসৰিত, ভাগবত সি জিভা উলিয়াই ফোঁপাইছিল। মই বুজিলো যে মোৰ দৰে ইও জীৱনত বিতুষ্ট। অনাদৰ আৰু হৰ্ষৱ্যহাবৰ দ্বাৰা বিতাড়িত হৈ সি এই একান্ত নিৰ্জন ঠাই পাইছেহি। তাৰ আৰু মোৰ মাজত মই একো পাৰ্থক্য অনুভৱ নকৰিলো। আমি দুয়ো ভাগ্যৰ হাতত একে ধৰণেই মাৰ খাইছো। সেই ভাগ্যৰ বিপক্ষে আমি সংগ্ৰাম কৰা নাই; বৰং পলাইছো। কাৰণ, সংগ্ৰাম কৰাৰ সাহ ধাকিলেও সামৰ্থ্য আমাৰ নাই। তাৰ ককণ ব্যথাখিনি মই উপলব্ধি কৰিলো। হঠাতে মই অনুভৱ কৰিলো আমি দুয়ো বন্ধু, আপোনৰো আপোন। যিখন পৃথিৱীৰ মই এটা ধূলিকণা, ডন তাৰে অন্য এটা। আমি দুয়ো একে utterly unimportant byproduct-অৰ একো একোটা molecule বা atom. “At first glance, at least, life seems to be an utterly unimportant byproduct; we living things are somehow off the main line.” এই সত্যোপলব্ধিৰ পাহত মই কাক খাবলৈ দিলো।

গুণাধা কবি বা আৰু ঠেঁ ডাল কবিলো আৰু যথা-সময়ত অৰ্ধাক্ষৰ কবি বন্ধুৰ আৰোপ কবিলো। তাৰ স্বাস্থ্যজীৱি শ্ৰুতি আছিল। সি মোৰ ঘৰৰ একমাত্ৰ উদ্বোধনায়ক হ'ল। কিন্তু, যোৱা পৰহিৰ পৰা ডন নিককেশ হৈছে। নিককেশ মানেই যে মৃত্যু এই নিদাক্ষৰ সত্যত মোৰ ভিলমানো সন্দেহ নাই। মোৰ দৃঢ় বিশ্বাস, সি ইতিমধ্যে হিংস্ৰ বস্ত্ৰ খাপদৰ আহাৰ হৈ গ'ল। কাৰণ, সি মোক এৰি চহৰলৈ গৈছে, এই অন্ধ-বিশ্বাস মোৰ নাই।

অজিতে বি. এ. পাছ কৰি চাকৰি কৰিছে। তাৰ বাবে মই এইখিনিকে কবিলো। নকৰা সকলোখিনিৰ বাবে সি মোক ক্ষমা কৰিব। অজিত ডাল ল'ৰা। সাহিত্য, বাজনীতি, শিল্প, বিজ্ঞান, খেল, চিনেমা সকলোৰে সুস্থ-দৃষ্টিভঙ্গীৰ সম্যক জ্ঞান তাৰ আছে। যেতিয়াই তাৰ লগত কথা পাতিছো, তেতিয়াই অল্পভৱ কৰিছো, সি যি কোনো মানুহৰে উপযুক্ত বন্ধু। অজিত প্ৰেমত পৰিছে বুলি মই শুনিব পাইছো। অল্পমান কৰিছো, তাৰ পক্ষে সেয়ে স্বাভাবিক। ছোৱালীজনীৰ নাম বন্ধিকা। মই দেখিছো, কথাও পাতিছো আগতে। সবল, কম কথা কোৱা, মৰম লগা ছোৱালীজনী। সিহঁতক মই হৃদয়ৰ সমগ্ৰ আন্তৰিকতাৰে, সমগ্ৰ ঐকান্তিকতাৰে আশীৰ্বাদ কৰিছোঃ সিহঁতৰ প্ৰেমে ৰূপ পাওক। পৃথিবীক ন-ৰূপ দিয়ক সিহঁতে আৰু সিহঁতৰ সন্তানে আৰু সিহঁতৰ দৰে অনেকে।

যাহ্ অনেক কিবা-কিবি ভাবি পেলাইছো। হঠাৎ মোৰ মনটো বৰ ভাৱপ্ৰবণ হৈ উঠিছে নেকি? মৃত্যুৰ অন্ধকাৰ গুহালৈ তুমিকিয়াই চাই বৌজকবোজল জীৱনৰ স্মৃতি বোম্বুছন কৰি লাভ কি? জীৱনৰ একো একোটা মুহূৰ্ত্ত তুমি একোটা মহৎ সত্য উপলব্ধি কৰিছিল। সেইবোৰ সত্যৰ লগত জীৱনৰ কৰুণতম ট্ৰেজেদিয়েই নিহিত আছে। কিন্তু সেইবোৰ উপলব্ধি সত্যৰ মূল্যায়ন এই সময়ত নহয়—অন্ততঃ এই সময়ত, যি সময়ত তুমি জীৱনৰ ছৱাবত তলাবন্ধ কৰিব খুজিছা। তাৰোপৰি, প্ৰয়োজন কি? অৰ্থহীনভাৱে মাৰ্ণে। অন্তৰখন আবেগ

গধুৰ কথা। জি যি কি মহৎক, এইবোৰ আৰু যাওক। হয়তো
 এইবোৰ মোৰ পাগলামি। বিদায়ৰ প্ৰাক্‌মুহূৰ্ত্তৰ হৃদয়ৰ আবেগ,
 উত্তেজনাৰ মনৰ ঘটিত ভিৰ কৰা স্মৃতিৰ টুকুৰা ছবিৰ ক্ষণিক জিলিকনি।
 আজিৰ বাতিটো অনেকৰ বাবে মোৰ মৃত্যুৰে শব্দীয় কবিতা ওলাইছে।
 অতি সাধাৰণভাৱেই মই এই পৃথিৱীৰ পৰা বিদায় লব খুজিছো। বিদৰ্বে
 পাইছিলো সেইদৰেই ইমান দিন জীৱনটো উপভোগ কৰাৰ পিছত আত্ম-
 হত্যা কৰাকে সিদ্ধান্ত কৰিলো। জীৱনৰ সকলো লেনদেন মই শেষ
 কৰি দিছো। ৩৯ বছৰ খৰি জীৱনৰ দাসত্ব কৰাৰ পিছত জীৱনৰ পৰা
 আজি মই মুক্তি লাভ কৰিম। মোৰ মৃত্যু-সংকল্পৰ কাৰণটো এতিয়াও
 বহুস্তৰত হৈয়ে আছে। আচৰিত! মোৰ সংকল্পৰ কোনো এটা স্পষ্ট-স্থূল
 যুক্তিসম্মত কাৰণ মই নিজেই বিচাৰি পোৱা নাই। কিন্তু প্ৰেৰণাহীন,
 আশ্ৰয়হীন জীৱনৰ যৌৱনৰ এই আশ্চৰ্য নৈঃসংগ্যৰ সময়খিনিৱেইতো
 মৃত্যুৰ বাবে পৰম সময়। কাইলৈ মোক লৈ বহুত আলোচনা সমালোচনা।
 হ'ব। মোৰ মৃত্যুৰ আত্মমানিক কাৰণ লৈ বহুতে ওজা-মন্তব্য কৰিব।
 মোৰ কীৰ্তি-প্ৰশস্তিমুখৰ লোক বিলাকেই হয়তো মোক ভীক পলায়ন-
 বাদী আখ্যা দিব। সত্য, মই এটা এচ্কেপিট্ স্বীকাৰ কৰাত
 মোৰ দ্বিধা নাই। কাৰণ, পৃথিৱীত এইদল লোকেই সংখ্যাগৰিষ্ঠ। পৃথিৱী
 সুন্দৰ নোহোৱালৈকে, জীৱন সুন্দৰ নোহোৱালৈকে মানুহ ভীতভ্ৰান্ত
 হৈ জীৱনৰ পৰা পলাবই। তাকে নকৰিলে কবিতা লাগিব সংগ্ৰাম।
 নই দুৰ্বল, সংগ্ৰাম কৰিব মই নোৱাৰিলো। কিন্তু অজিতহঁতে মোৰ
 দৰে অসহায় বোৰৰ হৈ সংগ্ৰাম কৰিব। সিহঁতৰ ওপৰত মোৰ
 বিশ্বাস প্ৰশাস্তৰ দৰে গভীৰ। পৃথিৱীক মোৰ আজি একো ক্ষোভ
 নাই। পৃথিৱীক মোৰ আজি এজনী অসহায় গণিকাৰ দৰে লাগিছে।
 ঐশ্বৰ্য আৰু ক্ষমতাৰ অল্প হাতত লৈ এদল বৰ্গৰে এইজনী গণিকাৰ
 পূৰ্ণ যৌৱনৰ সম্পদ যথেষ্টভাৱে সন্তোষ কৰিছে। যেনো যেন এৰাতিৰ
 বাবে এই গণিকালয়লৈ আহিছিলো; বাতিৰ বহুমুখৰ পৰ্দাৰ তলত চলা
 তাৰ সকলো ক্ৰিয়া কলাপ চাই আকৌ ঘূৰি যাবলৈ ওলাইছো নিজৰ

ঠাইলৈ—বুদ্ধিৰ উৎসাহিত, চেতনাৰ অশোচৰ আদিতম আৰ্ণ্যক অঙ্ককাবৰ
 দেশলৈ। পৃথিৱী, ভূত্বা, প্ৰপীড়িতা, বেষ্টা, তোমাক মই ভাল
 পাইছো। মোৰ প্ৰেম আৰু আকাংক্ষাই ন-ৰূপ লৈ তোমাৰ বুকুলৈ
 উভতি আহিব। লবেঞ্জোৰ দৰে ময়ো ক’ম—“I wanted to stretch
 out the long sweet arms of my art and embrace the
 whole world.” তোমালোকে মোক পাহৰি নাযাবা।

অনৰ্থক পলম কৰি আছে। অৱশ্যে বিদায় মই লবই লাগিব।
 একেবাৰে শেষ বিদায়। এইবাৰেই শেষ। এবটল Strychnine এই
 তাৰ বাবে যথেষ্ট। অনেক বাতি হ’ল। আকৌ এটা পুৱা দেখাৰ ইচ্ছা
 মোৰ নাই। বিদায় পৃথিৱী! গুড্ নাইট ফৰ্ এভাৰ্ এণ্ড্ এ ডে’।

ব্যৰ্থতাৰ বেদনাৰে কৰুণ, মৃত্যুৰ ভয়াবহতাৰে ভীতিময় এক
 আবেগোচ্ছাসৰ শীৰ্ষতবজ্জত অৰূপদা থমকি ব’ল। থমকি ব’ল আমাৰ
 হৃদয়। আমাৰ মস্তক অৱনত, চকু সিক্ত, অস্তবৰ পৰা দৈহিক অৱস্থিতিৰ
 উপলব্ধি লুপ্ত। ভিতৰত কিবা এটা পৰি ভঙাৰ শব্দ হ’ল। লগে লগে
 শ্ৰীমুতা চৌধুৰীৰ মুখৰ পৰা ওলোৱা সুহৃবিৰ দৰে তীক্ষ্ণ শব্দ এটাই আমাৰ
 হৃদয় বিদ্ধি পাৰ হৈ গ’ল।

*

*

*

দুবছৰৰ পিছত আজিও সেই আশ্চৰ্য সন্ধ্যাৰ স্মৃতিয়ে মোক কঁপাই
 যায়। সেই সন্ধ্যাৰ আলোচনা কি ধৰণে সমাপ্ত হৈছিল তাৰ বৰ্ণবহুল
 বৰ্ণনা নিম্প্রয়োজন। কিন্তু যুগাংক বৰুৱাৰ জীৱনকলৈ আজিলৈকে কোনো
 উপশ্ৰাস কোনো গল্প লিখা নহ’ল। যুগাংকৰ জীৱন-ইতিহাস জঘন্ঠ
 বাস্তৱবাদৰ নগ্ন ইতিহাস। তাক লৈ যদি কিবা লিখাও হয় তেন্তে সি
 হ’ব ইতিপূৰ্বে প্ৰকাশিত অনেক গল্প-উপশ্ৰাসৰ পুনৰাবৃত্তি। তাৰ
 জীৱনকলৈ লিখা উপশ্ৰাসৰ মূল উপকৰণ হ’ব লাগিব তাৰ মনস্তত্ত্ব। কিন্তু
 ইমান দুৰ্বোধ্য, ইমান খেলিমেলি, ইমান বহুস্তম্ভ এই অসাধাৰণ মন যে
 তাক বিশ্লেষণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰি অভুলনীয়া অসাকল্যক অজিতীয়
 উদাহৰণ হোৱাৰ ইচ্ছা নহ’ল। কাব্য, সীমিত অভিজ্ঞতা আৰু পৰিমিত

জানব অক্ষমতাৰ ওপৰত মোৰ বিশ্বাস দৃঢ়। মৃগাংকৰ দুৰ্বোধ্য মনেই মোৰ এক আৰু শেষ উদ্ভব নহয়। তাৰ জীৱনৰ আন বাস্তৱ ফালটোৰ কথাও মই বৰ্ণাব নোৱাৰো। অনধিক দুবাৰ মই চেষ্টা কৰিও অকৃতকাৰ্য হৈছোঁ। প্ৰত্যেক বাবেই লাখ লাখ মৃগাংকৰ প্ৰেতাত্মাৰ ককণ কোবাহে মোৰ মূৰ গৰম কৰি তুলিছে। মৃগাংক যে পৃথিবীৰ কোটি কোটি সৰ্বহাৰা, হতভগা; human deracine-ৰ এজন, Suffering humanity-ৰ প্ৰতীক !! মৃগাংকৰ জীৱনৰ কথা পৃথিবীক জনোৱাৰ কৰ্তব্য কি বিৰাট আছিল আৰু সেই কৰ্তব্য লজ্জনৰ বাবে কিমান বিৰাটতৰ মোৰ অপৰাধ। Proh Pudor ! Peccavi !

দুবছৰৰ আগৰ শীতকালৰ সেই আশ্চৰ্য কুঁৱলিধূসৰ সন্ধ্যাৰ স্মৃতিত আত্মধিকাৰ আৰু বিবেকদংশনৰ কৰ্মাঘাতত মোৰ মন ক্ষত বিক্ষত হৈ উঠে। তাৰ অসহনীয় জ্বালা মই শেষ বিচাৰৰ দিনলৈকে বহন কৰিম। অৰূপদা, বিকাশদাহঁতে মোক কি ভাবিছে ক'ব নোৱাৰো। ক'ব নোৱাৰো মৃগাংকৰ অশান্ত আত্মাই মোৰ অক্ষমতা আৰু কৃতস্নতাৰ বাবে ক্ষমাৰ দৰে ভীষণ শাস্তি বাচি থৈছেনে নাই। মাত্ৰ ক'ব পাৰো, অৰূপদা বিকাশদাহঁতৰ কথাবোৰ যিমানেই যুক্তিপূৰ্ণ, যিমানেই আবেগময় নহওক, মৃগাংকৰ আত্মাৰ অভিসম্পাত যিমানেই ভীষণ নহওক, কোনোদিন মই সেই হাহাকাৰী আত্মাৰ কথা লিখিব নোৱাৰিম। মোৰ কথাবোৰ হয়তো যুক্তি হিচাপে বিতৰ্ক মূলক। তৰ্কৰ অৱকাশ হয়তো খোলা ব'ল। কিন্তু তাৰ নিহিত অনুভূতিৰ সত্যতাখিনি অস্তুত: অৱহেলাৰ যোগ্য নহয়। মৃগাংকৰ প্ৰতি অপৰাধী আৰু কৃতজ্ঞ অন্তৰৰ অশেষ আঁকাৰে মাত্ৰ মোৰ অক্ষমতাৰ ক্ষমা বিচাৰিছোঁ।

কেতিয়াবা একোজন লেখকৰ একোটা গল্প পঢ়ি ভাব হয়—এওঁ গল্প লিখিবলৈ এবিঃদিলে কিয় ? বা, এওঁ আক বেছিকৈ গল্প নিলিখে কিয় ? বিনোদ শৰ্মাৰ ‘মৰম’ তেনে এটা গল্প । গাঁৱলীয়া চহা জীৱনৰ এখন নিখুট ছবি গল্পটোত জীৱন্ত হৈ উঠিছে । কিন্তু আচলতে যিটো বস্তুৱে গল্পটোক বৰণীয় আৰু শ্ৰবণীয় কৰি তুলিছে সেইটো হ’ল লেখকৰ গভীৰ মনস্তাত্ত্বিক অন্তৰ্দৃষ্টি । এফালে গোহালিত শুই শুই মৃত্যুৰ ক্ষণ গণা বুঢ়া গৰুটো, আনফালে বিছনাত শুই শুই মৃত্যুৰ ক্ষণ গণা বুঢ়া গিৰিয়েকটো—দুয়োৰে প্ৰতি সমান বেগেৰে ধাবিত হৈছে বুঢ়ী সোণপাহীৰ অক্লান্ত স্নেহধাৰা । এটা অসাধাৰণ ভাল গল্প ।

মৰম

জোনবাই এ বেজি এটা দিয়া—

এই বঙা, হ, হ, হ বঙা—

বাপুৰামে কুঁৱলিভৰা বাতিপুৱাতে নিয়ৰে তিওৱা মৰণাটো মাৰিবলৈ গক ছুহাল আনিলে। বঙা বাজন গকটোৱে মৰণাটোৰ ইমূৰৰ পৰা সিমূৰলৈ এটি বাঙী ধানৰ মুঠি মুখত লৈ দৌৰ মাৰিলে। ঘোৱা বাতিয়ে বাতি খোৱা পঘাডালেৰে বাকী তিনিটা গক জোৰালে। ধানৰ মুঠি খাই থকা বঙাক ধৰি আনিবলৈ হাতত এচাৰি ডাল লৈ বাপুৰামে বঙাৰ কাষ চাপিল। বঙাই বাপুৰামৰ হাতত এচাৰিডাল দেখি ভয়তে জাপ মাৰি দিলে। কিন্তু বাপুৰামে একেচাবে গৈ তাৰ নাকিত ধৰিলে—বঙাৰ মুখত তেতিয়াও ছটামান পকাধানৰ থোক। বঙাক আনি বাপুৰামে আঁতৰত জোৰালে। আঁতৰত খোৱা গকটো সাধাৰণতে খুব চোকা হ'ব লাগে, নহ'লে 'মেৰণিত' ঘোৱা বুঢ়াই খুব গুৰি খায়। বাপুৰামে বঙাৰ নেগুৰত ধৰি পিঠিত এটা কোব মাৰিলে। লগে লগে গক চাৰিটাই নিয়ৰে তিওৱা পকা ধানৰ ওপৰত খোজ কাঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰিলে।

বুঢ়া সোণপাহীয়ে নতুনকৈ জগোৱা গাইজনীৰ দমৰা পোৱালিতোক

মাকৰ গাখীৰ খাব দিলে। ওখ-পাখই ভালে খিনি হ'ব গাইজনী, সোণপাহীয়ে ভাবিলে। শুকুলা বৰণৰ মাকজনীক পোৱালীটোৰে সৈতে বৰ ধুনীয়া দেখি। বুঢ়ীয়ে গাইজনীৰ বাটত ধৰি দেখিলে যে বাহুত গাখীৰ নামিছে। পোৱালিটোক মাকৰ বাহৰ পৰা একৱাই আনি এটি বাহৰ খুটিত বান্ধিলে।

গাইজনী খীৰাই খীৰাই চোতালত মৰণা গচকি থকা মৰমৰ বঙাৰ পিনে এবাৰ চালে। বাপুৰামৰ এচাৰিৰ কোবত বঙাৰ দবৰা দবৰি দিয়া পিঠিখন দেখি সোণপাহীৰ মনটো কেনেবা কেনেবা কৰিলে।

যোৱাবাৰ বোৱণীৰ সময়ত বুঢ়া গৰুটোৱে একেবাৰে মৈ টানিব নোৱাৰা হ'ল। অ' বুঢ়া গৰুটোক বতন বুঢ়াই 'বগা' বুলি মাতিছিল। তাকে দেখি ঘৰখনৰ আটায়ে তাক 'বগা' বুলিছিল। যি বুঢ়াই ডেকা কালত গধূলি পথাৰৰ পৰা আহিয়েই সোণপাহীৰ হাতৰ পৰা লোণ এধানিমান নেখালে গোহালিত ছুটিছিল, আজি সেই বুঢ়াই লোণ নেখালেও হয়, পথাৰৰ পৰা আহিয়ে গোহালিত উঠে। এতিয়া তাৰ মনটো মৰা, দেহটোৰ লগে লগে তাৰ মনটোও বুঢ়া হ'ল।

পাহীয়ে এবাৰ চোতালত মৰণা গচকি থকা বুঢ়াৰ পিনে চালে। ছুডালমান খেৰ খাই আছে।

...তাকে দেখি বাপুৰামে গ'ল 'হুমনিৰ' হাটলৈ। হাটৰ পৰা নগদ ছয়কুৰি এটকা ৰূপ দি 'বডাক' কিনি আনিলে। বাপুৰামে হাটৰ পৰা আহি বঙাৰ হাত ভৰি ধুৱাই দিবলৈ ৰূপহীক মাতিছিল। কিন্তু ৰূপহীয়ে বাপুৰামৰ কথালৈ কাণসাৰ নিদি পুতেক চক্ৰক খুব গালি-গালাজ কৰিছিল। ৰূপহী কম একা-চেকা ভিবোতা নহয়। নতুনকৈ আদৰি অনা গৃহলক্ষ্মীক তাই আদৰি নললে। অৱশ্যে তাৰ এটি কাৰণো আছিল। দিনত বাপুৰামে হাটলৈ যোৱাৰ পিছত তাইৰ খাহয়েকৰ লগত এখন ডায়া-মুয়া বাকখুন্দ হৈ যায়। জুইশালৰ ওচৰৰ পৰা উঠি বুঢ়ীয়ে এটা 'চৰিয়াত' পানী আনি বঙাৰ ভৰি কেইখন পখালিলে—আক তাৰ পিছত মল-পানীৰে সৈতে অকণমান মজিয়াৰ মাটি বঙাৰ আগত

দিলে সিদ্দিয়াৰ পৰা বঙাই সিহঁতৰ দৰত আছে। যব এবি ক'লৈও পলাই যোৱা নাই।

তেতিয়া বুঢ়াৰ একো বেমাৰ আজ্ঞাৰ হোৱা নাছিল। চ'বাবৰ পৰা আহি বুঢ়াই নেণ্ডৰ ডালত ধৰিলে। বঙাই জাপ মাৰি দিলে। বুঢ়াই পিছ-ভৰিৰ গঠন আৰু কলিজাটো চালে।

—‘গৰুটো বাখিব পাৰিলে একঠা খুৱাব দে।’

সঁচায়, বঙাই সিহঁতক একঠা খুৱাব যদিহে ভালে কুশলে গোপালে বাখে। বাপুৰামটো বৰ নিৰ্ভয়। এনেকুৱা গৃহলক্ষ্মীক এনেকৈ কোৱাৰ লাগেনে ?

... এই বঙা, আহ্-আহ্... ..

আহ পখী আহ,

সাজি দিম সোণোৱালী বাহ।.....

সোণপাহীৰ গাইজনী খীৰোৱা প্ৰায় শেষ হৈছে। নতুনকৈ জগোৱা গাই, দামুৰীটো ভালকৈ পূৰ্ণ হোৱাই নাই। এতিয়াই বেছিকৈ গাখীৰ উলিয়াব নোৱাৰি। বেছিকৈ উলিয়ালে পোৱালিটো দুৰ্বল হ'ব।

বদন বোধহয় এতিয়াও শুই আছে। শুই উঠিয়েই পাহীক চাহ খুজিব। তাৰ পিছত কিতাপৰ কেইটামান লাইন চকু ফুৰাই ছুটামান গৰম ভাত খাই স্থানীয় কলেজ খনলৈ যাব। স্কুলত পঢ়োতে বিপদে-আপদে তেল নিমখেৰে কৰ্কৰা ভাত খাইও গৈছিল। কিন্তু এতিয়া নাম্বায়। এতিয়ালৈ সোণপাহীয়ে কাম কৰিব পৰা অৱস্থাতে আছে। লৰি চৰি ফুৰিব পৰালৈকে সাজি বাঢ়ি দিব। যেতিয়া বিছনাত পৰিব তেতিয়াৰ পৰা সকলোৰে যুদা মৰিব।

‘—মই মাকজনী থাকোতে ল'ৰাক কৰ্কৰা ভাত খুৱাই কলেজলৈ পঠাব পাবোনে ?’

তথাপি মানুহৰ বিপদ আপদ থাকে। বুঢ়াই তিনি মাহ ধৰি বিছনাত পৰি আছে। শুই শুই খায়, পাৰ্টোৰ একালৰ তত নাই। শৌচ-প্ৰসাৱ কৰিবৰ সম্ভৱত কোনোবাই ধৰি মাতিলৈ নক্ষাই আহিব লাগে।

মুখেৰে মাতিব নোৱাৰে বাবে কেতিয়াবা বিছনাতে শৌচ-প্ৰসাৱ কৰে ।
এনেকুৱা বিপদতো যদি বদনে সজ কৰি নচলে তেনেহ'লে আৰু কি উপায়
আছে ?

সোণপাহীয়ে গাই শীৰোৱা কাম শেষ কৰিলে । হাতত গাখীৰ
কৰিয়াটো ললে । পোৱালিটোক পঘাডালৰ পৰা মোকোলাই দিলে ।
পোৱালিটোৱে মাকৰ গাখীৰ খাবলৈ দৌৰি গ'ল ।

বাপুৰামৰ লৰা 'চক্ৰেই' তেতিয়া শূন্যলৈ চাই চাই পখীটোক আহবান
জনাইছে । সোণপাহীয়ে এবাৰ চক্ৰৰ মুখৰ পিনে চালে । তাৰ মুখত
ৰাতিৰ টোপনিৰ গভীৰ আমেজ আৰু চকুত ফেচ্‌কুৰি ।

‘—তই মুখ হাত নোধোৱাকৈ পঢ়িব লৈছ—’

সি আইতাকৰ মুখৰ পিনে এবাৰ চালে । তাৰ পিছত কিতাপখন
সামৰি নাদলৈ দৌৰি গ'ল ।

সোণপাহীয়ে কাপোৰ এখন আনি গাখীৰ খিনি চেকিলে । জুই-শালৰ
ওচৰত থকা মাটিৰ টেকেলিটোত গাখীৰ খিনি গৰম হ'বলৈ দিলে । খৰি
ছড়াল বুঢ়াই দি বুঢ়ীয়ে ভাবিলে—‘বুঢ়াটোক জানো ঈশ্বৰে এনেকৈ কষ্ট
দিব লাগেনে ? আজি তিনি মাহে কষ্ট ভুগিলে, তথাপি কণাবিধাতাই
মূৰ তুলি নেচালে ।’

বেমাৰটোও বৰ বেয়া, ‘একাজী’ । ডাক্তৰে প্ৰথমতে নেৰাচিব
বুলিয়েই কৈছিল, কিন্তু নদীৰ পাবৰ ওজা এটাই বেমাৰটো অলপ সকাহ
পেলালে । সেয়েহে বুঢ়াই এতিয়া জুই-এৰাৰ মাত উচ্ছাৰণ কৰিব পাৰে ।

আজি ইমান দিনে বুঢ়াৰ কাৰণে ৰাতি হ'লে টোপনি ক্ষতি আৰু
দিনত হ'লে ভাত ক্ষতি । দিনটো বুঢ়াৰ আল-পৈচান ধৰোতেই যায় ।
ঘৰৰ কাম-বন্দ এখনো কৰিব পৰা নাই । সেয়েহে বাপুৰামৰ দৈন্যীয়েকৰ
খুব বাগ । কথাই কথাই গেজেৰা-কেতেৰা আৰু সময়ে অসময়ে গালি-
ধপলি ।

ঋণহীয়ে সিদিনা চিঞৰি চিঞৰি ক'লে যে বুঢ়া-বুঢ়ীয়ে সিহঁতৰ ল'ৰা-
ছোৱাজীৰ মজল ক'বনা কথা গাই, অমজল চিন্তা কৰিছে । বেমাৰী বুঢ়াই

অন্তৰত এটি খিৰাট আঘাত পালে। অমুজ্জল ছচকুৰ পৰা ব্ৰটোপাল-
তপত চকুলো নিজৰি পৰিল। বুঢ়াই বদনক ইজিভেৰে ভঁৰাল ঘৰটোৰ
মূৰত এনেয়ে পৰি থকা কোঠাটো কাঁহীবনেৰে বেঢ়ি দিবলৈ ক'লে।
কাৰণ বৰ ঘৰটোত বুঢ়াই থাকিব নোৱাৰে, ভঁৰাল ঘৰৰ খোটালাীতে বুঢ়াই
ইহলীলা সমাপন কৰিব বিচাৰে। বদনে বেঢ়ি নিদিলে। খোটালাীটো
বেঢ়ি দিলে বাপুৰামে। বুঢ়াই বৰ ছখেৰে বৰ ঘৰটোৰ পৰা ওলাই যায়।
বুঢ়ীয়ে মাটিতে ছয়োৰে কাৰণে ছখন ছখন তক্তা দি চাং ছখন তৈয়াৰ
কৰে। তেতিয়াৰ পৰা বুঢ়া-বুঢ়ীয়ে সেই খোটালাীটোতে আছে।

ৰাতিপুৱাৰ ৰ'দ চেৰেঙা বুঢ়াৰ কাৰণে ভাল। সেয়েহে পাহীয়ে
কিতিয়াবা বুঢ়াক বাহিৰলৈ আনি ৰ'দত বহুৱাবলৈ বদনক পাচে। কিন্তু
তেতিয়া বদনৰ গা-ধুবৰ সময় হয়, ভাত খাবৰ সময় হয়, নাইবা কলেজলৈ
যাবৰ সময় হয়।

বদনে বুঢ়াৰ আলপৈচান ধৰা নাই; সোধ-পোচ কৰা নাই। তথাপি
বদন সিহঁতৰ অতি মৰমৰ। বদনে বুঢ়া-বুঢ়ীৰ নাম ৰাখিলে, বংশৰ নাম
উজ্জল কৰিলে। আজিলৈ সিহঁতৰ বংশত কোনোৱে মেট্ৰিক পাছ কৰা
নাই; কোনোৱে কলেজত পঢ়া নাই—।

‘—এই চক্ৰ, গক ছহাল ফুৰোৱাহি—’

গাখীৰ খিনি গৰম হ'ল। গাখীৰৰ ফেন উতলি আহি এতিয়া
কলহটোৰ মুখেৰে বাগৰি পৰিব। বুঢ়ীয়ে ঘটটোৰ পৰা অলপ পানী
ঢালি দিলে। গাখীৰ তললৈ বহি গ'ল। তাৰ পিছত কাপোৰ এখনেৰে
কলহটো ধৰি মাটিত নমাই থলে।

পিতলৰ গিলাচ এটাত গৰম গাখীৰ লৈ সোণপাহীয়ে বুঢ়াৰ ওচৰলৈ
গ'ল। কিন্তু বুঢ়া বিছনাত নাই, মাটিত পৰি আছে। বুঢ়ীয়ে চিঞৰি
দিলে। বাহিৰলৈ ওলাই আহি বাপুৰামলৈ চালে। বাপুৰাম নাই।
বোধহয় চালনি আনিবলৈ গাঁৱলৈ গৈছে।

কি হৈছে আইতা? তাৰ চকুত বিন্দুৱতা।

সোণপাহীয়ে বদনৰ কোঠালৈ সোমাই গ'ল। বদনক টোপনিৰ পৰা

সাব সোম্বাবলৈ চোটা কৰিলে। পুহমহীয়া সেমেকা বাতিপুৱা এটিৰ
দুখৰ চৌপনিব পৰা বদনে সাব নেপালে। বুঢ়ীয়ে বৃথা জন্ম বুজি
আকৌ বুঢ়াৰ ওচৰলৈ দৌৰি গ'ল।

‘—আইতা, তই ভবি দুখনত ধৰ, মই হাত দুখনত ধৰো।’

সোণপাহীয়ে বুঢ়াক এখন হাত গলত আৰু আন হাতেৰে ভৰিত ধৰি
চক্ৰেৰে সৈতে কোনোৰকমে বিছনাখনৰ ওপৰত শুৱাই থলে।

‘—এনেকুৱা পুত্ৰ জন্ম নিদিয়াই ভাল—’

বুঢ়াই হাতেৰে কপালখন দেখুৱালে। মুখেৰে কিবা ছয়াৰমান ক’লে।
বোধহয় নিজে নিজৰ ভাগ্যক ধিয়াইছে। দুধাৰি তপত চকুলো বুঢ়াৰ
ঘোলা পুৰি যোৱা চকুৰপৰা বৈ আহিছে। সোণপাহীয়ে বুঢ়াৰ মুখলৈ
চালে। তাৰ পিছত চামুচখনেৰে এচামুচ-দুচামুচকৈ বুঢ়াৰ মুখৰ
গাখীৰ ডাঙি ধৰিলে।

বাপুবামে গাঁৱৰ এঘৰৰ পৰা চালনি এখন আনিলে। চালনিখন
ধৈ বাপুবামে মৰণাটোৰ পৰা খেৰ কেইডাল উলিয়াবলৈ উখনটো হাতত
ল’লে।

‘—বাবা, ককাদেউতাই বিছনাৰ পৰা পৰিছিল।’

‘—হয় নেকি?’

বাপুবামে খেৰ কেইডাল উলিয়াব ধৰিলে। একোছা দুকোছাকৈ
প্ৰায়খিনি খেৰেই মৰণাটোৰ পৰা উলিয়ালে। একোছা খেৰেৰে গৰু
হুহালৰ গা পৰিষ্কাৰ কৰিলে। তাৰ পিছত পৰাৰ বান্ধ খুলি সিহঁতক
খাব দিলে। চক্ৰেই গৰু হুহাল গোহালিত বান্ধিলেগৈ। মৰণাটোৰ
অৱশিষ্ট খেৰ কেইডাল বাপুবামে উলিয়ালে।

‘—মৰণাটো সাৰিব লাগে আই।’

সোণপাহীয়ে বুঢ়াক গাখীৰ খুৱাই বাঢ়নীটাৰ হাতত লৈ ওলাই
আছিল। বাপুবামে এফালৰ পৰা সৰু সৰু খেৰবোৰ বাচিলে আৰু
সোণপাহীয়ে এফালৰ পৰা মৰণাটো সাৰিলে।

বাপুবামে বাঁহগছৰ কাঁকৰে ছিটিকি পৰা ব’মজাকলৈ চালে, দিনটো

সক। 'সোনকালে 'চকা' মাৰ যায়; বাতিপুৱাই ধান কাটি আয়
কৰিব নোৱাৰিলে আবেলি মুঠেই নোৱাৰি। 'চকা' মাৰ নেঘাওঁতে
পথাৰলৈ কুঁৱলি আৰু ঠাণ্ডা নামে। .....

... আজি দ-মাটিদৰাৰ ধানখিনি কাটি শেষ কৰিব। নহ'লে
এন্ধুৰে ডালত এটি খোকে নেৰিব। সিদিনা 'বনীয়া-বাৰিৰ' পৰা
আহোঁতে ধানখিনি চাই আহিছিল। দ-মাটিৰ ধান বতাহত সোনকালে
হালি পৰে। ধানখিনি মাটিৰে সৈতে লিপটি খাই পৰিছে। সেয়েহে
এন্ধুৰে ধানখিনি নিবলৈ সুবিধা পালে।

বাপুৰামৰ ঘৈণীয়েকে গিৰিয়েকৰ কাৰণে ছটা আলুগুটি দি ভাত
বান্ধিছিল। ভৰি-হাত ধুই বাপুৰামে ভাত খাবলৈ গ'ল। চক্ৰই গৰু
ছহাল বান্ধি আহি দেউতাকৰ ওচৰত ভাত খাবলৈ বহিল। বদনে
টোপনিৰ পৰা উঠি নাদলৈ মুখহাত ধুব গৈছে।

সোণপাহীয়ে মৰণাটো সাৰিলে। নিয়ৰে তিওৱা ধান কেইটা ভালকৈ
ব'দ লাগিবৰ বাবে ভৰি দুখনেৰে পাতলকৈ মেলি দিলে। তেতিয়া
সূৰুঘটো বাঁহৰ ওপৰ পাইছেহি। অলপ পিছতে চোতালখনত ভালকৈ
ব'দ পৰিব। এই বাঁহ কেইজোপাৰ কাৰণে চোতাল খনলৈ বাতিপুৱা ব'দ
পলমকৈ পৰে আৰু আবেলি সোনকালে এন্ধাৰ নামে।

বাপুৰামৰ ভাত খোৱা শেষ হ'ল। ফুলাম বটাটোৰ পৰা তামোল
এখন মুখত ভৰালে। ধপাতৰ চিলিমটো আৰু 'ভুটি'টো আনি গাড়ীখনৰ
ওপৰত থলে। কাঁচিখন বাৰাণ্ডাৰ ছালৰ পৰা উলিয়াই আনিলে আৰু
ধপাত নিয়া মোনা খনত ধপাত ল'লে। নদীৰ পানী পোৱা যায়।
তথাপি বাপুৰামে নাদৰ পানীহে পথাৰত খায়। কাৰণ নদীৰ পানী
শীতকালত খাবলৈ ভাল নালাগে।

'—আই, বগাই উঠিব নোৱাৰে।' গোহালিৰ পৰা বাপুৰামে মাকক
চিঞৰি ক'লে। সোণপাহীয়ে মূৰ তুলি গোহালীটোলৈ চালে। জেঙৰ
বেৰ খনৰ মাজেৰে দেখিলে বুঢ়া গৰুটো শুই আছে। সোণপাহীয়ে চাওঁ
গোহালিটোলৈ উঠি গ'ল। বুঢ়াৰ মূৰে গায়ে মৰমৰে হাত বুলালে।

বুঢ়াই মৰম পাই সোণপাহীৰ মুখলৈ চালে। তাৰ ছচকুৰ ক'লা নোমবোৰ চকুলোৰে ভিতি গৈছে।

বাপুৰামে দেউতাকৰ কাপোৰ-কানিবোৰ নদীত ধুবৰ বাবে গাড়ীত তুলি দিলে। বঙাৰ গলত এটি টিলিঙা আৰি দিলে। বাকী দুটা গৰু নি গাড়ীত জোৰালে। বাপুৰামে গাড়ী লৈ পথাৰলৈ গ'ল। টং-টং-টং বঙাই টিলিঙা কোবাই গাড়ীৰ আগে আগে গ'ল।

সোণপাহীয়ে বুঢ়াৰ আগত অলপ মল-পানী দিলে। খেৰঘৰটোৰ পৰা ছুডালমান খেৰ আনি আগত দিলে। কিন্তু বগাই সেইবোৰ অকণো নেখালে। মাত্ৰ সোণপাহীৰ মুখৰ পিনে অপলক দৃষ্টিৰে চাই আছে। পাহীয়ে বগাৰ পিঠিত মৰমৰ পৰশ দিলে।

নাদৰ পাৰত থিয় হৈ সোণপাহীয়ে ববাব টেঙাডালৰ পিনে এবাৰ চালে। ডালটোত কেবাটাও টেঙা পকি আছে। সোণপাহীয়ে তাৰে তিনিটা বাহ ধৰি পেলালে। তাৰে এটা বাপুৰামৰ কাৰণে পথাৰলৈ লৈ যাব। সিও দেউতাকৰ কাৰণে কম কষ্ট খাব লগা হোৱা নাই। বুঢ়াই শৌচ-প্ৰসন্ন কৰি নষ্ট কৰিব আৰু সি বাতিপুৱাই সেইবোৰ লৈ গৈ নদীত ধুই আনিব। বাপুৰামটোলৈ সোণপাহীৰ মৰম ওপজে। এতিয়ালৈ সি ৰূপহীৰ কথা শুনা নাই, মাকে-পিতাকৰ প্ৰতি তাৰ ভক্তি কম নাই। সোণপাহীয়ে গা-পা ধুই টেঙা তিনিটা আনি মজিয়াত ৰাখিলে।

ৰূপহীয়ে ছটামান খাই পথাৰলৈ ধান দাবলৈ ওলাল। নতুনকৈ জগোৱা গাই-জুনীক এডাল পঘাৰে বান্ধি পথাৰলৈ লৈ গ'ল। দমৰা পোৱালিটোৱে চেকুৰি চেকুৰি মাকৰ আগে আগে গ'ল। ৰূপহীয়ে পোৱালিটোলৈ চাই মিচিকি হাঁহি মাৰিলে। পোৱালিটো বৰ মৰম লগা হৈছে।

সোণপাহীয়ে ছটামান ভাত বহুৱাই দিলে। যোৱা কালি বাতিয়ে বৰ্দ্ধনে ছপৰীয়া বাৰটামান বজাতহে কলেজলৈ যাব বুলি কৈছিল। বোন্ধয় নবোয়েকে তাক চাহপানী দিছে। নহ'লে সোণপাহীকে চাহপানী খুজিলেহেঁতেন।

কপাহীয়ে ছুডালমান পাঙ্ক-শাক বাবৰ পৰা অৰ্জিহিছ।
সোণপাহীয়ে সেইবোৰ কাটিলে। জীয়াই খোৱা ছটিমান কাঠে মাছ আনি
মাৰিলে। কাঠে মাছৰ জ্বোল বনাব আৰু শাকখিনি ভাজিব।

বদনে নাদৰ পাৰত এটি-ছটি গানৰ কলি গাইছে। পাহীয়ে সেইবোৰ
মন দিও বুজিব নোৱাৰিলে। বদনে গা-ধুইছে বোধহয় কলেজলৈ যাবৰ
সময় হ'ল।

ভাত হ'ল। বদনৰ কাৰণে মজিয়াত সাজি থলে। এখন থালত
এমুঠি ভাত, এটি বাটিত কাঠে মাছৰ জ্বোল আৰু শাক ভজা অকণমানলৈ
বুঢ়াৰ ওচৰলৈ গ'ল। পাহীয়ে বুঢ়াক ভাত খুৱাই দিলে। বুঢ়াৰ মুখলৈ
চাই দেখিলে বেমাৰে বুঢ়াক অকালতে বৃদ্ধ কৰিলে। চুলি কেইডাল
মৰাপাটৰ দৰে হ'লগৈ, দাড়ি গোফবোৰ দীঘল হৈ বুঢ়াক ঋষি
সজাইছে।

পাহীয়ে ভাত-পানী খুৱাই উঠি মুখ-হাত মচি দিলে। খুন্দা তামোল
অকণমান বুঢ়াই হাত পাতি ললে। সোঁ হাত খন এতিয়াও বুঢ়াই অলপ
লবচৰ কৰিব পাৰে। কিন্তু বেছি উঠা-নমা কৰিলে হাতখন পঙ্গু হৈ
পাৰে। বহুত সময়ৰ মূৰতাহে আকৌ তেজ চলাচল কৰে। সেয়েহে বুঢ়াই
নিজ হাতেৰে ভাত-চাহ আদি খাব নোৱাৰে।

বুঢ়ীয়ে ছটিমান ভাত পেটত পেলাই পথাৰলৈ ওলাল। বদনে
কেতিয়াবাই গৈ কলেজ পালে। ববাব টেঙা এটা বাকলি গুচাই পথাৰলৈ
ললে। বগাই এডালো খেৰ খোৱা নাই। এতিয়াও সুদাপেটি হৈ আছে।
পাহীয়ে ছুডালমান কেঁচা ঘাঁহ আনিব বুলি মনতে ভাবিলে।

‘—চক্ৰ —’

‘— কি আইতা—?’ লগত কেইটামান তাৰ বল খেলা লগ।

‘—ককাদেউতাৰাৰ কাষত থাকিবি দেই। মই সোনকালে ছুডালমান
কেঁচা ঘাঁহ লৈ আহিম।’

গাঁৱৰ ৰাস্তৰে চাৰি ফালমান গ'লেই সোণালী পথাৰখন পোৱা যায়।
বুঢ়ীয়ে থানবোৰলৈ এবাৰ চালে। থাননি সোণালী হৈছে। পৃথিৱীৰ

বুকুত খসু গজিছে। মাথুহে সেইবোৰ কাটি আনিছে, প্ৰকৃতিৰ বুকু
উদং হৈ পৰিব। তথাপি প্ৰকৃতিয়ে বেয়া নেপায়। হাঁহে। সোৱা
শুকুলা বৰণৰ গাইজনীয়ে পোৱালীটোক গাখীৰ খুৱাইছে। তাত শুকুলাৰ
গৌৰৱ আছে। আনন্দ আছে।

দূৰৰ বননিভ কোনোবা বিছৰলিয়া ডেকাই পেঁপাটি বজালে।
প্ৰকৃতি গগণা বাজনা শুনি বাউলী হ'ল। তাইৰ চুলিটাৰি খোজৰ
ডালে ডালে, ছন্দে-ছন্দে নাচে। গাড়ীত উঠি অহা বুধনে গালে—

আক বেলি আত্মধান   পানীয়ে মাৰিলে
লগাবলৈ নেপালো কাঁচি।

পাই বেলি পথাৰত   ধানে হালে জালে
বতাহত উঠিছে নাছি।

গীত শুনি ধান দাই থকা ডালিমীয়ে বুধনৰ মুখলৈ চায়। বুধনে
ডালিমীৰ মুখলৈ চাই ভেঙুচালি কৰি দিলে। ডালিমীয়ে কঁকালৰ
গাঁঠনিৰ পৰা তামোল এখন আনি বুধনৰ আগত ডাঙি ধৰে। বুধনে
গৰুহাল বখোৱাই তমোলখন হাত পাতি ললে।

তাকে দেখি সোণপাহীৰ বুকুখন ছক ছক কঁপে। কোনোৱা ত্ৰিশ
বছৰ আগৰ সোণালী বসন্ত এটিৰ কথা মনত পৰে। মনটো পাতল
পাতল লাগে।

‘—টেঙা এটা আনিছোঁ। কেঁচা ঘাঁহ কেইডালমান নি বগাৰ আগত
দিব লাগে। বুঢ়াই অকলে ঘৰত আছে।’ কথাৰাৰ যে তাইকে উদ্দেশ্য
কৰি শাহুয়েকে কৈছে সেইটো ৰূপহীয়ে বঢ়িয়াকৈ বুজি পালে।

‘—এনেকৈ আক ধান দোৱা হয়নে?’ ৰূপহীয়ে উচাট মাৰি গৈ
কাঁচিখন মুঠি এটাত শুজি থলে। সোণপাহীয়ে কাঁচিখন লৈ ধান দাবলৈ
ধৰিলে।

ৰূপহীয়ে টেঙাটো একৱালে। বাপুৰামে মাককো টেঙা খাবলৈ
মাতিলে। কিন্তু সোণপাহীয়ে তাত খাই অহাৰ কাৰণে টেঙা নেখালে।

বাপুৰায়ে বগাব কাৰণে ঘাঁহ কাটি থৈছিল। ৰূপহীয়ে ঘাঁহবোৰ মূৰত লৈ ঘৰলৈ বাওনা হ'ল।

ৰূপহীয়ে ঘাঁহ কেইডাল আনি বগাব আগত দিলে। বগাই তেতিয়াও মূৰ পেলাই শুই আছে। ছচকুৰ পৰা নিগৰি পৰিছে দুধাৰি তপত চকুলো। ৰূপহীয়ে চক্ৰক মাজিলে। চক্ৰই ককাইদেউতাকৰ ওচৰৰ পৰা উঠি আহিল। সি ভাত খাইছে নে নাই মাৰ্কে শুধিলে। সি আইতাকৰ লগত ভাত খাইছে; এতিয়া আকৌ ভাত খাবলৈ তাৰ ইচ্ছা নগ'ল।

‘—বল খেলিব যাওঁ মা—’

‘—যা -’

চক্ৰই দৌৰি গ'ল। সিহঁতৰ পদূলি মুখত তেতিয়াও তাৰ সন্মীয়া-বিলাকে বল খেলি আছে। সিও গৈ সিহঁতৰ লগত যোগ দিলে।

ৰূপহীয়ে বাতিপুৱাই মৰুণা মাৰি খোৱা ধানকেইটা থুপ কৰিলে। ধানকেইটাৰ ওপৰত এখন চাৰি আৰি দিলে। তাৰ পিছত এফালৰ পৰা চোতালখন সাৰিলে।

বুঢ়াৰ আবেলি সময়ত খুব পিয়াহ লাগে। আনদিনাখন বুঢ়ীয়ে পানী আনি দিয়ে। আজি সোণপাহীয়ে পথাৰলৈ যোৱাৰ কাৰণে বুঢ়াৰ কাষত এঘটি পানী থৈ গৈছে। বুঢ়াই উঠি পানী খাবলৈ চেষ্টা কৰিলে। কিন্তু পানীৰ পাত্ৰটো ওপৰলৈ তুলিবলৈ শক্তি নহ'ল। বুঢ়াই ৰূপহীৰ নাম ধৰি ধৰি মাতিলে। কিন্তু মাতটো অম্পষ্ট। ৰূপহীয়ে কাণপাতি শুনিলে যে বুঢ়াই কাবোৰাক মাতিছে। কিন্তু এনেতে ভিতৰত মেকুবীটোৱে গাখীৰৰ পাত্ৰটোৰ ওপৰত থকা বাটিটো পেলাই দিলে। ৰূপহীয়ে ভিতৰলৈ দৌৰি গ'ল।

বুঢ়াৰ মাত ক্ৰমে ধীৰ হৈ আহিল। ইপিনে গলটো পানীৰ অভাৱত শুকাই গৈছে। চক্ৰই বুঢ়াৰ মাত শুনি দৌৰি আহিল।—‘ককাইদেউতা তোক কিবা লাগে?’ বুঢ়াই চক্ৰৰ পৰিত্ৰ মুখখনলৈ চাই আছে। ছচকুত বান্ধিৰাৰ ঢল নাখিছে।

‘—ভই কান্দিছ—?’

তথাপি বুঢ়াই উত্তৰ দিয়া নাই। বুঢ়াই উত্তৰ দিব নোৱাৰে।
মলটো শুকাই গৈছে।

‘—পানী খাবি?’

পানী খাব বুলি বুঢ়াই আকাৰে ইজিতেৰে বুজাই দিলে। চক্ৰই
মুখৰ আগত পানীৰ ঘটিটো ডাঙি ধৰিলে। পি শেষ কৰিলে।

বুঢ়াই যে আবেলি পানী বিচাৰিব এই কথাটো পাহীৰ মনত
খেলালে। বুঢ়াই পানী খাব পায়নে নেপায় পাহীৰ সন্দেহ হ’ল। যদি
বুঢ়াই পানী, পানী, বুলি চিঞৰি আছে—তেতিয়া কি হ’ব? সোণপাহীয়ে
ধান দাব নোৱাৰিলে। হাতত কাঁচিখন লৈ ঘৰলৈ বেগা-বেগীকৈ খোজ
ললে।

‘—পানী খাইছা?’

বুঢ়াই কপালখন দেখুৱালে। কিবা যে অঘটন ঘটিছে বুঢ়াৰ মুখখন
দেখিয়ে পাহীয়ে বুজি পাইছে। পানীৰ পাত্ৰটোলৈ চালে। পাত্ৰৰ তলত
অকণমান পানী পৰি আছে। বুঢ়াই যে পানী খাইছে পাহীয়ে জানিব
পাৰিলে।

সোণপাহীয়ে গোহালিটোলৈ উঠি গ’ল। বগাই তেতিয়া এডাল
ছুডাল কেঁচা ঘাঁহ খাইছে। . . . .

পৃথিবীৰ বঙ্গমঞ্চত পোহৰৰ শেষত একাৰেৰে যৱনিকা পৰে। বাঁহ
গছৰ তলত শিয়ালবিলাকে ছুৱা ছুৱা দিয়ে। বাপুৰামে পথাৰৰ পৰা গক
কেইটা আনি গোহালিত বান্ধে। গাড়ীখনৰ পৰা ধান কেইজাপ আনি
বাপুৰামে চোতালৰ এচুকত জাপি থয়।

সোণপাহীয়ে তুলসী গছজোপাৰ তলত চাকি এগছ জ্বলাই সেৱা
কৰিলে। চক্ৰই আঠুকাটি ঈশ্বৰলৈ স্তুতি পাঠ কৰিলে। তাৰ পিছত
বুঢ়ীয়ে গৈ বুঢ়াৰ কমটোত ধূনা জ্বলালে।

বুঢ়াৰ আঞ্জি মনটো বৰ বেয়া লাগিছে। পৃথিবীৰ সকলো বস্তু
অসাৰ অসাৰ যেন লাগিছে। পৃথিবীৰ পৰা দয়া-মৰজ, ধৰ্ম-কৰ্ম, সকলো-

বিলাক আঁতৰি গৈছে। সোণপাহীৰ কথা ভাবি বুঢ়াৰ মনটো সমবেদনাৰে ভৰি গ'ল।

এদিনাখন বাতি সোণপাহীয়ে মাক বাপেকক এৰি যেনেকৈ বতন (বুঢ়াৰ) ঘৰ সোমাল, তাৰ পিছত আক মাক-বাপেকৰ মুখ চাবল নগ'ল। সিদিনাই বতনক সোণপাহীয়ে হৃদয়হাৰ মেলি দিলে। বতনে অস্তব-গুহাৰ পৰা সকলোবোৰ মধু পান কৰিলে। — কিন্তু বতনৰ পৰা সোণপাহীয়ে পালে কি ?

এষাৰি মৰমৰ মাত।

সোণপাহীৰ কাৰণে সেইখিনিয়ে যথেষ্ট।

বুঢ়াকালত বতন বুঢ়াক সকলোৱে অৱজ্ঞা কৰিলে। কিন্তু এজনীয়ে নকৰিলে। সেইজনী হ'ল সোণপাহী।

‘—সোণপাহী তই অহল্যা—মই ইন্দ্ৰ। তই হাঁছি হাঁছি বাকি দিছ জীৱন মধু মোৰ মুখত।’

এজনী নাৰীক ইমান কষ্ট দিয়াৰ কাৰণে বুঢ়াৰ মনটো অপৰাধী-অপৰাধী যেন ভাব হ'ল। সোণপাহীৰ কষ্ট লাঘব কৰিবৰ কাৰণে কুঢ়া দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞ হ'ল।

ৰূপহীৰ আচৰণৰ প্ৰতি বুঢ়াৰ ঘৃণা উপজিল। ৰূপহীক ভাল বুলি ভাবিয়ে বহুতো গণকৰ হতুৱাই মজল আদি চোৱাই এই ঘৰলৈ আদৰি আনিছিল। আজি তাই ল'ৰাৰ মাক হৈছে—ভাল-বেয়া গুণবোৰে ভুমুকি মাৰিছে। তাই আজি বুঢ়াক অৱজ্ঞা কৰিব পৰা হৈছে।

আজিৰ ঘটনাটো বুঢ়াই সহজ ভাবে লব নোৱাৰিলে। ৰূপহীৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰে বুঢ়াৰ বুকত আঘাত হানিলে। দুখাৰি তপত চকুলো বতন বুঢ়াৰ হুচকুৰ পৰা নিগৰি পৰিছে। বুঢ়াই এই ঘৰখনত আৱৰ্জনা হৈ থাকিব নোৱাৰে। যি বতন বুঢ়াই কজিছাৰ কেঁচা তেজ পানী কৰি এখন ঘৰ সাজিলে, গৰু-ম'হ মাটি কৰি সোণ ৰূপ সকলো কৰিলে—সেই ঘৰৰ মাজুহে অৱজ্ঞা কৰাটো বুঢ়াই সহ্য কৰিব নোৱাৰে।

মজিঙা গছি ঝুপুৰিল।

বাহিৰত কুকুৰটোৱে ডুকিছিল।

পাহীয়ে ভাতৰ খালখন বুঢ়াৰ আগত দিলে। বুঢ়াই ভাত খাবলৈ অমান্তি হ'ল। সোণপাহীয়ে জোৰকৈ বুঢ়াক কেইগৰাহমান ভাত খুৱালে।

বাপুৰামক ভাত দিওঁতে পাহীয়ে ক'লে—‘বগাই ঘাঁহ খাইছে। জৌচ হোৱা নাই। তই পকা পাণ আৰু জিৰা অকণমান খুৱাবি। বুঢ়া গৰু, কান্ধেৰে পেলাব লাগে। নহ'লে মৰিবৰ সময়ত গৃহস্থক অভিষাণ দিয়ে।’

‘—ওঁ—’ কথাটো বাপুৰামে শলাগিলে।

বুঢ়াই পানী আদি খাবনে নাই সোণপাহীয়ে সুধিলে। বুঢ়াই একো নেখালে, পাহীয়ে কেঠাখন বুঢ়াৰ গাত জাপি দিলে। বাজলৈ ওলাই আহি বগালৈ এবাৰ চালে। বগাই তেতিয়া ঘাঁহ খাইছে।

সোণপাহীয়ে টোপনিৰ বুকুত আশ্ৰয় ললে। শলিতা গছি টিমিক্-চামাক্টকৈ জ্বলি আছে। আকাশত পঞ্চমীৰ জোনটো এচপৰা ক'লা ভাঠ মেখে আৱৰি ধৰিলে।

বাহিৰত চৈচা বতাহ বলিছে। ইকৰা খাগৰিৰ বেৰখনৰ মাজেৰে বতাহ এজাক ভিতৰলৈ সোমাই আহি বুঢ়াৰ শুভ্ৰ চুলি কেইডাল কঁপাই তুলিলে। শলিতা গছি কঁপিলে। গোহালিত দামুৰি পোৱালিটোৱে হেহেলিয়ালে।

বাহিৰত ভীষণ চৈচা। ঠাণ্ডাৰ প্ৰকোপত ব'ব নোৱাৰি। পৃথিৱীখন শুই পৰিছে। পৃথিৱীত সকলোবোৰে নিমাত নিভাল মাৰিছে। বাতিৰ গভীৰতা বাঢ়িছে। নিস্তৰ্দ্ধ ক'লা বাতিটোৱে এটি সৰ্বনশীয়া ৰূপ সাবটি লৈছে। বুঢ়াৰ ভয় লাগি গ'ল।

বেৰৰ ফাঁকেৰে আকৌ এবাৰ পঞ্চমীৰ জোনটোলৈ চাই পঠালে। ফুৰলিৰ ফাঁকে ফাঁকে জোনৰ নিদ্ৰান্ত বস্ত্ৰ চিটিকি পৰিছে। কোনো এক শীতৰ বাতি দুখন্দ্ৰ দেখি আতঙ্কত শিল্লিৰ উঠা মুখ মনেৰে নাদৰ পাৰত থিয়হৈ থকা ছোৱালজনী! ফুৰলিয়ে ভোম্বাক শেঁতা

শালত আলকুলকৈ চুমা আঁকে ; জোনবাই ডুমিয়ে জানো সেই ছোৱালীজনী ?

বুঢ়ালৈ চাই জোনবাইয়ে এটি স্নান হাঁহি মাৰিলে । বুঢ়াৰ মমটো বেয়া লাগি গ'ল । জোনবাইৰ কান্দিব খোজা মুখখন দেখি বুঢ়াৰ বুঢ়া অস্তবতো দুখৰ জোৱাৰ উঠিলে ।

বুঢ়াই শুব নোৱাৰিলে । পৃথিবীৰ সকলোৱে শুইছে—সোণপাহী, কপাহী, চক্ৰ, বাপুৰাম, বগা আৰু বড়াই শুইছে, মাত্ৰ শুব পৰা নাই বতন বুঢ়াই আৰু কোনে ! জোনবাইয়ে নেকি ?

হিম চোঁচা ৰাতিও বুঢ়াৰ গৰম লাগিল । গাৰ পৰা ঘামবোৰ জ্ব-জ্বকৈ সৰি পৰিছে । বুঢ়াই সোঁ-হাত খনেৰে কেঁঠাখন ঠেলি দিলে । আকাশলৈ এবাৰ চালে । জোনবাইয়ে কান্দিছে । চকুপানীবোৰে পৃথিবীৰ ধূলি-মাকতি ধুই নিকা কৰিছে, তপ্ তপ্ তপ্ চকুপানী সৰিছে ।

জোনবাইয়ে কান্দিছে ।

কাৰ দুখত ?

বুঢ়াৰ দুখত ?

মামুহৰ দুখত ?

পৃথিবীৰ দুখত ?

বাঁহ গছৰ তলত ফেউৰা এটাই চিঞৰিছে । নিয়তি চবাইজনীয়ে আমগছ জোপাত টোপনিয়াইছে ।

বুঢ়াই উঠিবলৈ চেষ্টা কৰিলে । কিন্তু নোৱাৰিলে । বিছনাৰ পৰা মাটিত পৰি গ'ল । মাটিৰ ওপৰে ওপৰে বগাই গৈ শলিতাগছৰ ওচৰ পালে ।

শলিতাগছি কঁপিছিল ।

কুকুৰটোৱে ভুকিছিল ।

বুঢ়াই চুঁচৰি চুঁচৰি গৈ সোণপাহীৰ বিছনাৰ ওচৰ পালে । চোঁচা মাটি খণ্ড লাগি লাগি বুঢ়াৰ সোঁ-হাত বিলাক চোঁচা হৈ পৰিছে । বুঢ়াই

আঁঠুখান দাঙিলে। সোণপাহীৰ কপালত বাতিপুৱাৰ সূৰ্যমুখোৰ দৰে
 আলি থকা সেন্দূৰৰ কোঁটটো দেখি বুঢ়াৰ মনটো কেনেবা কৰিলে।
 বুঢ়াই বাগৰি বাগৰি গৈ সোণপাহীৰ গাকৰ কাষ পালে। গাকৰ কাষত
 থকা চুৰিখনলৈ একেধৰে কিছু সময় চাই থাকিল। চাকিটো কঁপি কঁপি
 জুমাই গ'ল।

সোণপাহীয়ে সাৰ পালে। বিছনাখনৰ ওপৰত উঠি বহিল। বুঢ়াক
 ছয়োখন হাতেৰে বিছনাখনৰ ওপৰত বহুৱালে। সোণপাহীয়ে বুঢ়াৰ
 কাষতে বহিল। ছয়ো চকুৱে চকুৱে চাই তলমুৰ কৰিলে। সোণপাহীৰ
 ছটোপাল চকুলো বুঢ়াৰ ছভৰিত পৰিল। বুঢ়াই বব নোৱাৰিলে। বুঢ়াই
 আকুল ভাবে সোণপাহীক সেমেকা-হাতখনেৰে সাবাটি ধৰিলে—‘তই,
 তই মোৰ ওচৰৰ পৰা আঁতৰি নেযাবি।’

অবিৰাম আত্ম-পৰীক্ষাত বতৰ বিশিষ্ট আধুনিক কবি হৰেকৃষ্ণ ডেকাৰ গল্পতো তেওঁৰ জীৱন-জিজ্ঞাসাৰ ব্যাকুলতা ফুটি উঠা দেখা যায়। কবি আৰু সমালোচক ভবেন বৰুৱাই হৰেকৃষ্ণ ডেকাৰ গল্পৰ বিষয়ে লিখিছে : 'ডেকাৰ গল্পবোৰলৈ আহিলে আমি তেওঁৰ কবিতাবোৰত থকা ভাববোৰৰে খলকনি এটা যেন নতুন ৰূপত অনুভৱ কৰোঁ। ডেকাৰ কেবাটাও সাৰ্থক গল্পত অনুভৱ কৰিবলগীয়া আন এটা কথা হ'ল— আধুনিক যুগৰ জীৱনৰ চিত্ৰায়নত ভাৰতীয় পুৰাণৰ জগতখনৰ ব্যঞ্জনাবো এক অভিনৱ ব্যৱহাৰ ইবোৰত দেখা যায়।'

পঞ্চ

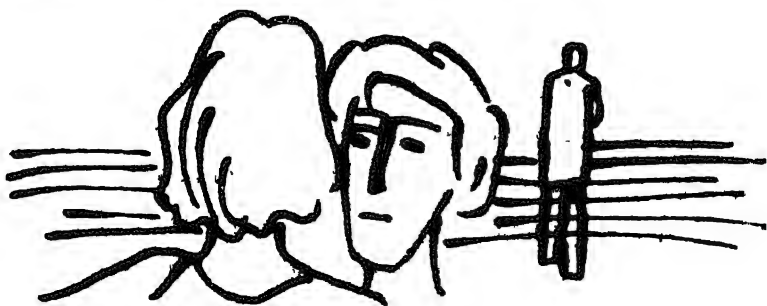
আক এতিয়া বাহিৰত বৰষুণ দিছে।

প্ৰথমতে কিন্‌কিন্‌কৈ, তাৰ পাছত টিনৰ ঘৰত শব্দ কৰি টপ্‌টপ্‌কৈ,
তাৰ পাছত ধাৰাসাৰে বৰষুণ দিবলৈ ধৰিলে।

খিৰিকিৰ মুখতে নাইবা দৰজাৰ কাষতে যিসকলে বহিছিল বৰষুণৰ
কণিকাবোৰ আহি মাজে মাজে সিহঁতৰ গালে-মুখেও লাগিছিল।

বাহিৰত বৰষুণৰ কোব খুব বেছি হৈছিল। কাঠিৰ কুকুৰ লৰিব
নোৱাৰা বৰষুণ। অলপ আগলৈকেও আলিবাটৰ টিম্‌টিমিয়া পোহৰত
ছুই এখন চাইকেল, বিজ্ঞাৰ টিলিংটালাং শব্দ শুনা গৈছিল। ওচৰৰ ছুই
এটা আড্ডাৰ পৰা অল্লীল গানৰ শব্দ ভাহি আহিছিল। এতিয়া চব
বন্ধ। অকস্মাৎ আহি পৰা মটৰৰ তীব্ৰ হেড্‌লাইটৰ পোহৰ আক তাৰ
চকাত লাগি চিৰিপ্‌ চিৰিপ্‌কৈ যোৱা বাটৰ ডোঙাবোৰৰ পানীৰ শব্দ
মাথোন শুনা গৈছিল। মটৰবোৰ পিছলি পিছলি পাব হৈ যোৱা যেন
লাগিছিল।

কাউণ্টাৰত মেনেজাৰৰ চহ্মাযোৰ ডাং খালে। সতৃষ্ণ নয়নে ঘূৰি
ফুৰা এটা চিকাৰ দৰে নাকটো উজ্জাই আহিল। সি খুব জোৰে চিঞৰি
ক'লে—“বিৰজু, দৰজা-জানালাবোৰ বন্ধ কৰি দে। দেখা নাই নেকি
বৰষুণে চব তিয়াই পেলালে। কি চাই আছ তহঁতে?”

—তাৰ মাতটোৱে বৰষুণৰ গভীৰ শব্দ কোনোমতেই ভেদ কৰিব পাৰিলে। দৰজা-জানালাবোৰ সশব্দে বন্ধ কৰি দিয়া হ’ল।

আৰু হৰিদয়াল তেতিয়াও একেবাৰে দক্ষিণ ফালৰ চুকটোত বহি মছগুল হৈ আছিল।

গিলাচটোৰ অৱশিষ্ট তৰল পদাৰ্থখিনি গলাধঃকৰণ কৰি বঙা চকু দুটা ডাঙি এবাৰ চাৰিওফালে সি চাই পঠিয়ালে।

দোকানখনত মানুহ খুব কম আছিল। গিলাচবোৰৰ ওপৰত মুখবোৰ বিড়োৰ হৈ আছিল। এই সকলোবোৰ মুখ বৰফৰ টুকুৰা কিছুমান যেন লাগিল তাৰ।

আকৌ এবাৰ নিজৰ মাজলৈ ঘূৰি আহিল সি।

আৰু বাহিৰত তেতিয়া তীব্ৰভাৱে বৰষুণ দিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে।

বটলৰ পৰা তৰল পানীয় কিছু গিলাচত সি ঢালি ললে। তাৰ বঙা চকু দুটা কোটৰৰ মাজত এনেকৈ পাক খাবলৈ ধৰিলে যে সি বাহিৰৰ একো নেদেখা হৈ পৰিল। সি অমুভৱ কৰিলে যেন এটা নিৰ্জন দ্বীপত সি অকলশৰীয়াকৈ বহি আছে। চৌপাশে কোনো নাই। আয়না লগোৱা খিৰিকিবোৰ, দৰজাখন আৰু বগা বেৰবোৰ বহুল হৈ হৈ এসময়ত এখন সমুদ্ৰ হৈ গ’ল। তাৰ খুব ভাল লাগি গ’ল। সি যে এই দ্বীপটোত অকলে আছে এই কথাৰ ভাবি সি খুব ক্ষুৰ্তি পাবলৈ ধৰিলে। এই সময়ত তাৰ কাৰো সঙ্গ কাম্য নহয়।

সি গিলাচটোলৈ চাই পঠিয়ালে।

তাৰ চকুত পৰিল গিলাচটোৰ ভিতৰত কিছুমান কীট কিল্‌বিলাই আছে। তাৰ গাটো জিকাৰ খাই উঠিল। গিলাচটো সি এবাৰ লবাই-চবাই দিলে। পানীয়খিনি লবি লবি আকৌ স্থিৰ হৈ গ’ল। এইবাৰ সেই কীটবোৰ ডাঙৰ হ’বলৈ ধৰিলে। এসময়ত সেইবোৰ ডাঙৰ হৈ হৈ মানুহৰ মূৰ একোটা হ’ল। তাৰ চকুত পৰিল কিছুমান নাৰী, পুৰুষে সকলো শালীনতা পাহৰি শুই, বহি, নাচি, হাঁহি, কান্দি ফুৰিছে। সিহঁতৰ মাজত কোনো বিভেদ নাইকিয়া হৈ গৈছিল। আৰু তাৰ চকুত

পবিল কিছুমান মতা-মাইকী ছনিয়াৰ চৰ পাহৰি বমণ বসত মস্ত। খুব বেয়া গোন্ধ এটা তাৰ নাকত লগা যেন পালে সি। আৰু সি হঠাতে অল্পভৱ কৰিলে বাতি খুব গভীৰ হ'ল। খুব অল্লীলভাৱে গভীৰ হ'ল। ভাল মানুহবোৰ এনেকুৱা সময়ত শুই পৰে। সি অল্পভৱ কৰিলে এই বাতিৰ ৰাজ্যখন এক আদিবসবিশিষ্ট প্ৰেতপুৰী।

আৰু বাহিৰত বৰষুণৰ প্ৰকোপ চৰিল। বৰষুণৰ ধাবাবোৰ প্ৰথমতে লাহে লাহে, তাৰ পাছত কিছু জোৰেৰে, তাৰ পাছত তীব্ৰভাৱে তাৰ মগজুত সোমাবলৈ ধৰিলে। বৰষুণৰ ধাবাবোৰে তাৰ মগজুটো ভিয়াই দিলে।

গিলাচটোৰ তৰল পানীয়খিনিলৈ চকু দিলে সি। সি দেখিলে সি এটা সৰু ভেকুলী হৈ গিলাচটোৰ ভিতৰত টোৰ্‌টোৰাবলৈ ধৰিছে। তাৰ পাছত কোনো এটা মুহূৰ্ত্তত সি ডাঙৰ হ'বলৈ ধৰিলে। সি লাহে লাহে এটা ডাঙৰ বামুণী ভেকোলা হ'ল। তাৰ মাতটো আগতকৈ অলপ ডাঙৰ হ'ল। আদি বসত মস্ত সেই মানুহবোৰে তালৈ ঘূৰি চাই হাঁহিবলৈ ধৰিলে। তাৰ চকু দুটা ডাঙৰ হৈ কুংসিতভাৱে বাহিৰত ওলাই আছে। সি চিঞৰি আছে, টোৰ্‌টোৰাই আছে। মানুহবোৰৰ চিঞৰ ক্ৰমান্বয়ে বাঢ়ি গৈছে। তাক বেঢ়ি লৈ মানুহবোৰে নাচিছে, হাঁহিছে, তাক খুচিছে। তাৰ খঙ উঠি গ'ল।

অকস্মাতে তাৰ চকুত পবিল সেই সকলোৰে মাজত নাকত নথ পিন্ধা, কুংসিত, শকত ভিৰোতা এজনী কঁকালত হাতদি তাৰ ফালে চাই হাঁহিছে আৰু বাৰে বাৰে তাইৰ নাকৰ নথটোলৈ আঙুলিয়াই দিছে। হাঁহোতে তাইক আৰু কুংসিত দেখাইছে। তাইৰ পোকে খোৱা দাঁতবোৰ আৰু কেটকুৰা চুলিবোৰ ঘূৰ্ণনীয়। এইবাৰ আৰু হবিদয়াল বব নোহাবিলে। গাৰ সমস্ত শক্তি প্ৰয়োগ কৰি গিলাচটো দলি মাৰি পঠিয়ালে। চুলিবোৰ তাৰ আউলি-বাউলি হৈ পবিল। গিলাচৰ ওপৰত বিভোৰ হৈ থকা মুখবোৰ চকু খাই উঠিল এবাৰ। তাৰ পাছত আকৌ এবাৰ গিলাচৰ ওপৰত বিভোৰ হৈ পবিল। কাউটাৰত

মেনেজাৰৰ চহ্মাযোৰ দাঙ খালে। এটা সন্দিগ্ধ চিকাৰ দৰে তাৰ নাকটো উজ্জাই আহিল। তাৰ পাছত আকৌ নাকটো নামি আহিল। মেনেজাৰ বিস্মিত নহ'ল। সি একো নক'লে। মেনেজাৰে জানে হৰিদয়ালে 'দামটো' দি দিব।

কেৰেচ্ কেৰেচ্টৈক বিকৃত শব্দ কৰি দোকানৰ দৰজাখন মেল খালে। ইমান বৰষুণতো কোনোবা খৰিদাৰ সোমাই আহিল। মেনেজাৰে কাউটাৰৰ পৰা শেনচকুৰে ধূৰ্তভাৱে চাই পঠিয়ালে। মানুহজন সোমাই আহিল। সমস্ত অবয়ব তাৰ বেইনকোটৰ তলত। মূৰত এটা টুপি। বৰষুণৰ পানীয়ে চহ্মাযোৰত কৃত্ৰিম পৰ্দাৰ সৃষ্টি কৰিছে। বেইনকোটৰ পৰা পানীবোৰ টপ্ টপ্ কৈ পৰি গোটেই কোঠাটো তিয়াই দিলে।

আক বাহিৰত তেতিয়া বৰষুণ দিছিল। যদিও আগৰ প্ৰকোপ আক নাই।

হৰিদয়ালে মানুহজনলৈ চালে। অকস্মাৎ তাৰ ভয় লাগি গ'ল। কোনোবা চৰকাৰী চোৰাংচোৱা নহয়তো? এটা ভয়ানক সম্ভাৱনাই তাৰ মনটোত হিমপ্ৰৱাহ নমাই দিলে। এই ভয়ানক সম্ভাৱনাটোৱে তাক নিয়ত খেদি লৈ ফুৰিছে, তাক পলুৱাই লৈ ফুৰিছে।

মানুহজনে বেইনকোটটো খুলি দৰজাৰ কাষত থলে। তাৰ পাছত তাৰ ওচৰলৈ আগুৱাই আহিল।

“আবে, হৰিদয়াল নহয়নে?”

—এইবাৰ আশ্বস্ত হ'ল সি। কিন্তু বিবক্তিত তাৰ গালখন কোঁচ খাই গ'ল।

“তুমি ইয়ালৈ কেনেকৈ আহিলা? তোমাকতো মই বৰ বঢ়িয়া জাগাত ৰাখি আহিছিলো দোস্তু।”

এইবাৰ হৰিদয়ালৰ খং উঠি গ'ল। এই মানুহটোৱে তাক জালাডন কৰিলে। এই মানুহটোৱে তাক আগতেও প্ৰৱৰ্ণনা কৰিছে। এতিয়াও সি ইয়ালৈ আহি লজিছে। এইবাৰ কিন্তু তাক ক্ষমা কৰা নহ'ব। “কুত্থাকে বাচ্ছা”—মনতে ভোব্‌ভোবালে হৰিদয়ালে।

গলিৰ পাছত গলি পাৰ হৈ আহি হৰিদয়ালে যেতিয়া দুপৰ ৰাতি দোকানখনৰ এই চুকটোত বহে তেতিয়া সি নিবিচাবে যে তাক আহি কোনোবাই বিৰক্ত কৰক। ইয়াত সি সদায় অকলে থাকিব বিচাবে। এই দোকানখনত থকা সময়খিনি তাৰ কাৰণে বৰ ৰমণীয়, বৰ মধুৰ। সেই ৰমণীয় মুহূৰ্তবোৰত আনেও আহি ভাগ ললে হৰিদয়াল বৰ বিৰক্ত হয়। মেনেজাৰে খৰিদাৰৰ মনোৰঞ্জনৰ কাৰণে যথেষ্ট ব্যৱস্থা কৰিছে। খৰিদাৰ অৱশ্যে খৰিদাবেই। কিন্তু হৰিদয়ালে সৰীয়াই থৈছে তাৰ টেবুলত যাতে আন কোনোৱেই আহি নবহে। তাতে আকৌ এই মানুহজন—যিজন মানুহক দেখিলেই বোচা মাৰি দাত কেইটা ভাঙি পেলাবলৈ মন যায়—তাক এনেকৈ বহিবলৈ দিয়াত হৰিদয়ালৰ মেজাজ গৰম হৈ গ'ল। সি দেখিলে যে যি আৰামদায়ক মুহূৰ্ত এটাৰ কাৰণে ইয়াত সি বৈ আছে এতিয়া সেই মুহূৰ্তটো একেবাৰে নষ্ট হৈ যাব।

সি হুকাৰ দিলে, “ভাগো য়হাঁসে।”

মানুহজনে খলখলকৈ হাঁহি উঠিল, “কিয় খং কৰিছা দোস্ত। তোমাকতো খুব বঢ়িয়া জিনিচৰ লগত মূল্যাকাং কৰাই দিছিলো। পছন্দ নহ'ল নেকি? দুশ টকা দিয়া—তাতকৈও ভাল জিনিচ দিম।”

মানুহজনে বকবকাই থাকিল। হৰিদয়ালে প্ৰমাদ গণিলে। সি দেখিলে এই মানুহজনে এতিয়া তাৰ চৰ্চা কথা গম পাব। গম পালেতো সি লম্বিবই। আক তেতিয়া.....

তাৰ ভয় লাগিল। জোৰকৈ সি চকু ছুটা মদৰ বটলৰ তৰল পানীয়খিনিলৈ লৈ গ'ল। ক্ৰমাৎ কোটৰৰ ভিতৰত তাৰ চকু ছুটা খুব খাবলৈ ধৰিলে। সি অনুমান কৰিলে তাৰ চোপাশে কোনো নাই।

আক ঠিক সেই মুহূৰ্তত কাণৰ কাষত সেই পিয়ানোৰ সুৰটো বাজি উঠিল। এটি চপল কণ্ঠ কুলু কুলু কৰি উঠিল। “আঃ”—এটা গভীৰ তৃপ্তি অনুভৱ কৰিলে সি।

“নীলপৰী, নীলপৰী, নীলপৰী” ...মনে মনে উচ্চাৰণ কৰিলে সি আক খুৰি চালে। তাই ঠিয় দি আছে। স্ব'পাৰ্শ নীলপৰী। ধূৰ্ত

মেনেজাৰৰ ব্যৱসায়ী বুদ্ধিৰ অন্ততম নমুনা। হৰিদয়ালৰ চকু ছুটা আকৌ
বটলটোৰ প্ৰতি ঘূৰি গ'ল।

“আপুকা গিল্লাচ”—মাতটো অকস্মাৎ ছুটা হৈ গ'ল। সি ঘূৰি
চালে। ওঁহো, নীলপৰী নহয়। তাই কোনোবা এটা মুহূৰ্ত্তত গুচি
গৈছে। বৰ ধূৰ্ত্ত তাই। খেলা খেলিব, অথচ ধৰা নিদিয়ৈ। মেনেজাৰে
বাক এইকণ সময়ৰ বাবে তাইক কিমান দিয়ে? নীলপৰী, তোৰ চৰণত
মই হাজাৰ হাজাৰ টকা ঢালি দিম। তোক পালে মই হৰিদয়ালে জান
দি দিব পাৰোঁ নীলপৰী।

তাই যেন বতাহত হে তাহি ফুৰিছে। এক মুহূৰ্ত্তলৈ ওচৰ চাপিয়েই
তাই গুচি গৈছে। ঠিয় দি আছে বগা, ঢল্‌ঢলীয়া মুখৰ দোকানৰ বয়
কাঞ্চ।

“আপুকা গিল্লাচ।”—কাঞ্চাই ক'লে।

“ঠিক হয়, ঔৰ এক বোটল।”

মামুহজনে ইমান সময় সমুখৰ চকীখনত মুখৰ আগত গিল্লাচ এটা লৈ
বিভোৰ হৈ আছিল। যেতিয়া সি দেখিলে যে হৰিদয়ালৰ কোটৰ
ভিতৰত পাক খোৱা চকু ছুটা আগৰ ঠাইলৈ ঘূৰি আহিছে, সি মূৰ ডাঙি
স্থিলে।

“দোস্ত বোটল থৈ দিয়া। জিনিচটো লাগে নেকি কোৱা। খুব
ভাল বস্তু।”

হৰিদয়ালে আক এইবাৰ বৰ নোৱাৰিলে। তাৰ আগদাত কেইটাই
তলৰ ওঁঠটো আপোনা আপুনি চেপি ধৰিলে। অৰ্থাৎ তাৰ-খ
উঠিল।

“কুবু, গুচি যা মোৰ ওচৰৰ পৰা। তোক এতিয়া আক মই পৰোৱাই
নকৰো। গলিনে”... ..

“মামুহজনে দেখিলে হৰিদয়াল আজি ‘দাকণ।’ সি ভালে ভালে
সেইখন টেবুলৰ পৰা পলায়ন কৰিলে।

আক বাহিৰত এতিয়া বৰমুণ দিয়ৈই আছে।

হবিদয়ালৰ মুখখন গিলাচৰ ওপৰত বিভোৰ হৈ পৰিল। তাৰ সকলো কথা হঠাতে মনত পৰি গ'ল। মনত পৰি গ'ল যে হবিদয়াল আগতে এনেকুৱা নাছিল। কিবা এক বিষম ভয়ত তাৰ আত্মাই লক্ষ্য লক্ষ্য যোজন পথ এনেকৈ লৰি ফুৰিব লগা হোৱা নাছিল।

সি দেখা পালে তাৰ চৌপাশে বহুত মানুহ—শতচ্ছিন্ন ফটা কাপোৰ পিন্ধা অথবা উচ্চ অভিলাষী ভক্তলোক এইবোৰৰ কোনোটোৰে শাৰীৰ ভিতৰত সি পৰা নাই। তাৰ ভয় লাগিল। সি অল্পভৱ কৰিলে এই মানুহবোৰৰ মাজত সি এক আচল্লৱা মানুহ—কাৰো বাবেই সি গ্ৰহণযোগ্য নহয়। সি দেখিলে তাৰ জেপত বহুত টকা—মুঠি মুঠি নোট। অথচ এই টকাবোৰৰ কোলিঙা নাই। এই টকাখিনিৰ মূল্যক মানুহে যেন স্বীকৃতি দিব খোজা নাই। মানুহে তাক ব্যক্ত কৰিছে। তাৰ পিতৃ পুৰুষৰ ওপৰত অকস্মাতে খং উঠি গ'ল। তাৰ নিজৰ চৈধ্য পুৰুষ উজাৰি সি গালি পাৰিবলৈ ধৰিলে। সি এক বিশেষ মৰ্যাদা সম্পন্ন গৃহস্থৰ দৰে বাস কৰিব বিচাৰে। কিন্তু সেইখিনি মৰ্যাদা তাক কোনেও দিব খোজা নাই। সেই সকলোবোৰৰ পৰা বঞ্চিত হৈ সি টকাখিনি আঁকোৱালি আছে। আক অকস্মাতে সি এক বিশেষ আত্মতৃপ্তি বোধ কৰিলে।

সি অল্পভৱ কৰিলে যে এই সময়ত তাৰ এক বিশেষ নাৰীৰ সঙ্গ আৰু মৰম কাম্য। টকা থকা সকলো মানুহেই সেইটো বিচাৰে। মানুহৰ মনত ঈৰ্ষা লাগি যোৱাকৈ এজনী ছোৱালী। তাৰ চকুত ভাহি উঠিল তৰী, কপহী এজনী ছোৱালীৰ মুখ। জেপৰ টকাখিনি চেপি ধৰি সি ঘৰলৈ লৰ ধৰিলে। সি তেতিয়া সপোন উতলা।

অকস্মাৎ তাৰ সপোন ভাঙি গ'ল। তাৰ মনত জাগি উঠা বোমাৰ স্তব্ধ হৈ গ'ল। সি দেখিলে তাৰ ঘৰত এজনী গাঠলু, শকত তিবোতা—যাৰ শৰীৰত মেদৰ বাদে একো নাই। এই তিবোতাজনক লৈ বাহিৰ ওলাবলৈকো লাজ লাগে। এই জনীতিবোতাৰ লগত প্ৰেমত পৰাৰ চিন্তা কৰা বাতুলতা মাত্ৰ। তাই যদি দেখিবলৈ ম'ৰা চৰাইৰ দৰে হ'লহেঁতেন ? কিন্তু তাইৰ মাতটোহে ম'ৰা চৰাইৰ দৰে তাইৰ মুখখন কুচ্চ। তাইৰ

চকু ছুটা কুংসিত। তাইৰ পেটটো গুলমি পৰা। বুকুখন তাইৰ মেদৰ ভৰত কম্পমান। অগ্ৰস্তু বিৰক্তিত হৰিদয়ালৰ মেজাজ খিঙ্‌খিঙিয়া হৈ উঠিল। আকৌ এবাৰ সি নিজৰ চৈধ্য পুৰুষ উজ্জাৰি গালি পাৰিলে।

তাৰতিবোতাজনীয়ে তাক দেখি এটা জড়িত, বিকৃত মাত্ৰেৰে অভ্যর্থনা কৰিলে। সি এটা অসহ্য খণ্ডত চটফটাবলৈ ধৰিলে। তাই ক'লে যে হৰিদয়ালৰ কাৰণেই তাই বৈ আছে। তাইৰ নাকৰ নথটো আক ভৰিৰ কপৰ খাক যোৰ ভাঙি গৈছে। সি এই মুহূৰ্ততে গৈ ভাল কৰাই আনিব লাগে। মিত্ৰীৰ ঘৈণীয়েকৰ নিচিনা ডিজাইন্‌ তাইক লাগিব। সি দেখিলে যে এই তিবোতাজনীকলৈ এটা 'ডিচেন্ট লাইফ্' কল্পনা কৰিব নোৱাৰি।

তাৰ পাছত সি অমুভৱ কৰিলে, তাৰ চাৰিওফালে অন্ধকাৰ। সি একো ক'ব নোৱাৰা হৈ গৈছে। সি দেখা পালে, তাৰ হাত দুখন কেঁকোৰাৰ ঠেং হৈ গ'ল। আক দেখিলে, তাৰ হাত দুখনে তিবোতাজনীৰ ডিঙিত চেপা মাৰি ধৰিছে। কিছুসময়ৰ পাছত সি দেখিলে তিবোতাজনী শুই আছে। সি পলাবলৈ ধৰিলে। সি অমুভৱ কৰিলে যে তাৰ পাছে পাছে বহুত মানুহ চিঞৰ-বাখৰ কৰি আহি আছে। গলিৰ পাছত গলি পাৰ হৈ, দালানৰ মাজেৰে, খেৰৰ পঁজাৰ মাজেৰে, কাৰবাৰ চোতাল গৰকি ভঙা ইটাৰ দমত খুন্দা খাই, শিলত ঠেকা খাই, কাঁইটৰ আঁচোৰ খাই, বোকা-পানী খচকি, নৰ্দমাত হামখুৰি খাই পৰি, আন্ধাৰ ঠাইৰ মাজে মাজে সি পলাইছে। পলাইছে আক পলাইছে। সি দেখিলে, সি অমুমান কৰিলে লক্ষ্য লক্ষ্য যোজন পথ সি পাৰ হৈ গ'ল।

সি নিজকে আন্ধাৰ গলি এটাৰ মাজত আবদ্ধ কৰিলে। গলিৰ মাজত টিম্‌টিমিয়া পোহৰ। পোহৰ আক অন্ধকাৰৰ নৈঃসৰ্গিক দৃশ্য। কিছুমান গুপ্তত, সূত্ৰাব্য, অস্ফুট অৰ্ধগুপ্ত, বিকৃত, অসূত্ৰাব্য—নানা ধৰণৰ শব্দ আক চিঞৰ-বাখৰ তাৰ কাণলৈ ভাহি আহিল। সি অমুমান কৰিলে যে সি হয় কোনোবা এখন নৰকত নতুবা কোনোবা এখন স্বৰ্গৰ দুহাৰদলিত। সেই প্ৰায় অন্ধকাৰ নাতিপ্ৰশস্ত গলিটোৰ পৰা দোকানত

এইমাত্ৰ বিবৰ্ত্ত কৰা মানুহজন ওলাই আহিল আৰু হৰিদয়ালক অন্ত্ৰাত, অদ্ভুত আৰু ক্লান্ত হৈ বহি থকা দেখা পাই তাৰ ওচৰ চাপিল। মানুহজনে তাক ক'লে যে যদি কিবা লাগে তেন্তে তাক সি কৰিব পাৰে। তাৰ দেহটোক আনন্দ দিব পৰা বস্তু সি যোগাব কৰি দিব পাৰে। এসময়ত হৰিদয়াল তাৰ বন্ধু হৈ পৰিল। সি দেখিলে এই মানুহজনৰ আগত সি তাৰ মনৰ সকলো কথা কৈ যাব ধৰিলে। আচৰিত কথা মানুহজন তাৰ কেইমুহূৰ্ত্তমানৰ চিনাকি। হৰিদয়ালে তাৰ জেপৰ টকাখিনি তাক দেখুৱালে। মানুহজন তৃপ্ত হ'ল মানুহজনে স্বীকাৰ কৰিলে যে এজনী ধুনীয়া বমণী তাৰ প্ৰাপ্য।

তাৰপাছত হৰিদয়াল মানুহজনৰ পাছে পাছে যাব ধৰিলে। আন্ধাৰ অপ্ৰশস্ত আৰু ভয়ঙ্কৰ গলি। চাপৰ চাপৰ কিছুমান ঘৰ। তাৰ মাজৰ পৰা হাঁহিৰ বোল, হট্টগোল আৰু অসীম তৃপ্তিত মৰা বিকৃত চিঞৰ হৰিদয়ালৰ কাণলৈ ভাহি আহিবলৈ ধৰিলে। তাৰ চকুলৈ আকৌ সপোনৰ আৱেশ এটি নামি আহিল। অৱশেষত এটা চাপৰ, সৰু কোঠাৰ আগত আহি দ্বয়ো ব'ল। মানুহজনে ক'লে, “এই কোঠাত মোৰ স্ত্ৰী থাকে। এটা বাতি তুমি ইয়াত থাকিব পাৰিবা। মই নিবিচাৰোঁ যে মোৰ স্ত্ৰীয়ে কেৱল মোকেই মনোৰঞ্জন দিয়ক। আকৌ লগ হ'ম দোস্ত।”—মানুহজন গ'লগৈ।

হৰিদয়াল ভিতৰ সোমাল। পালেঙখনত যিজনী ভিৰোতা আছিল তাইৰ প্ৰতি দৃষ্টি নিক্ষেপ কৰি হৰিদয়াল আচৰিত হ'ল। সি অমুত্তৰ কৰিলে যে ভিৰোতাজনীৰ সমগ্ৰ অবয়বত কিবা এটা বস্তু খাপ খোৱা নাই। সি এটা এটাকৈ যেতিয়া বিচাৰ কৰি চালে তেতিয়া দেখিলে যে ভিৰোতাজনীৰ নাক, চকু, মুখ ক'তো অকণো খুঁত নাই। অথচ তাইৰ আকৃতিত নাইবা প্ৰকৃতিত কিবা এক বিসঙ্গতিও আছে। সি অমুমান কৰিলে যে টকাৰ বিনিময়ত হয়তো এইজনী বমণীয়েই তাৰ প্ৰাপ্য।

তাৰ পাছত এসময়ত ভয়ঙ্কৰ এক আতঙ্কত সি পলাবলৈ ধৰিলে। তাৰ সপোন ফুৰ্মাৰ হ'ল। সি অমুত্তৰ কৰিলে সেই শিখণীটোৱে তাক

যেন এতিয়াও খেদি লৈ ফুৰিছে। কি কুৎসিত, কি বিকৃত। মানুহজনক পালে হৰিদয়ালে তাৰ ডিঙি মুচৰি ভাঙি পেলালোহেঁতেন। মানুহজনে প্ৰৱৰ্ণনা কৰি তাক সেই শিখণ্ডীটোৰ ওচৰ চপাব নালাগিছিল।

হৰিদয়ালে দৌৰিব ধৰিলে। তাৰ জেপত এতিয়াও অজস্ৰ টকা। এই টকাৰ বিনিময়ত এজনী বমণী তাৰ প্ৰাপ্য। অকস্মাৎ তাৰ পিয়াহ লাগিল। ইতিমধ্যে সেই গলিৰ পৰা বহু দূৰৈত আন এটা গলিত আহি সি উপস্থিত হৈছে। সি দেখিলে তাৰ চকুৰ আগত এখন বৈস্তোৰা। ঠিক বৈস্তোৰা বুলিব নোৱাৰি। এনেকুৱা ঠাই বিলাকত থকা এনে ধৰণৰ দোকান বিলাকত কি বস্তু বিক্ৰী হয় হৰিদয়ালৰ অভিজ্ঞ মনটোৱে ভংগনাৎ বুজি পালে। ইতিমধ্যে পিয়াহত তাৰ অৰ্ধ-কৰ্ণ শুকাই গৈছে। সি দোকানখনৰ ভিতৰত সোমাই পৰিল।

একেবাৰে দক্ষিণফালৰ চুকটোত গৈ হৰিদয়াল বহি পৰিল।

আক বাহিৰত বৰষুণ দিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল। দোকানত খৰিদাৰ খুব কম আছিল।

হৰিদয়ালে চকু দুটা মুদি কিছু সময় বহি ৰ'ল।

“বাবু।”

মাতটোত হৰিদয়ালৰ চকু দুটা মেল খাই গ'ল — উচ্চাৰণ কৰিলে, “হঁ।”

হৰিদয়ালে দেখিলে তাৰ সম্মুখত এটা নেপালী ল'ৰা। বগা, ঢল-ঢলীয়া মুখৰ ধুনীয়া নেপালী ল'ৰা। হৰিদয়ালে দেখি আচৰিত হ'ল যে ইমান ধুনীয়া ল'ৰা এটা এই দোকানখনত “বয়” হৈ আছে। ল'ৰাটোৰ প্ৰতি তাৰ মৰম উপজিল। ইমান সময় তাৰ মুখত যি কঠিন ভাৱ এটা আছিল সেই ভাৱটো মিলি গ'ল। সি সুস্থিলে, “তোৰ নাম কি অ’।”

“কমল।”

“বাঃ, বেচতো।”

“কিবা লাগিব বাবু?...‘জাল’? ‘জাল’ আনিম?” সাংকেতিক শব্দটো হৰিদয়ালে বুজি পালে। সি এইবিলাক বিষয়ত অভিজ্ঞ।

সি দেখিলে অলপ সময়ৰ পাছত গিলাচৰ তৰল পানীয়াখিনিৰ ওপৰত তাৰ মুখখন বিতৌৰ হৈ পৰিল। তাৰ জেপত বহুত টকা আছে। এই টকাৰ বিনিময়ত সি এজনী তিৰোতা বিচাৰে—তাৰ মনোমত্ত এজনী তিৰোতা। তাৰ দেহাৰ তৃষ্ণা, তাৰ মনৰ তৃষ্ণা দূৰ কৰিব পৰা এজনী তিৰোতা।

“বাবু।”

গিলাচৰ ওপৰত বিতৌৰ হৈ থকা তাৰ মুখখন দাঙ খালে। কোটৰৰ মাজত তাৰ চকু দুটা ইতিমধ্যে পাক খাই গৈছিল। সি দেখিলে, তাৰ সম্মুখত ঠিয় দি আছে এজনী তৰী, কপহী। সি অমুভৱ কৰিলে যে এই কপহীয়েই ইমান সময় তাৰ মগজুৰ ভিতৰত ঘূৰি ফুৰিছিল। সি বুজিব পাৰিলে, তাৰ টকাৰে পাব পৰা আটাইতকৈ মূল্যবান সামগ্ৰী এইয়াই। তাইৰ মুখৰ পৰা এটা মধুৰ হাঁহি ফিক্‌ফিককৈ তাৰ বটল আৰু গিলাচৰ ওপৰত নিজৰি পৰিল। তাইৰ মাতটো এটা পিয়ানোৰ সুৰ যেন লাগিল তাৰ। আৰু সি মনে মনে আত্মহাৰা হৈ পৰিল।

সি দেখিলে, এই অস্বাস্থ্যকৰ পৰিবেশত মুক্তকেশী পীনবন্ধা এই কপহীক দেখিও সি আচৰিত হোৱা নাই। সি জানে যে আইনক কাকি দিয়া ব্যৱসায়ীৰ এইটো এটা ব্যৱসায়ী ‘পলিচি’। আজিকালি ভিতৰুৱা বৈস্তোৰা বিলাকত এনেধৰণে কপহী ৰখাটো চম্ব হৈ পৰিছে—হৰিদয়ালে সেইকথা ভালকৈ জানে। গ্ৰাহকক আকৰ্ষণ কৰা এইডাল এডাল চুখক। হৰিদয়ালৰ এনে বোধ হ’ল যেন লক্ষ্য লক্ষ্য যোজন পথ পাব হৈ এই তৰুণীকে সি বিচাৰি ফুৰিছে।

হৰিদয়ালে নিজকে প্ৰশ্ন কৰিলে, তাইৰ নাম কি হ’ব পাৰে বাক ? তাৰ পাছত নিজকে নিজে সি উত্তৰ দিলে, তাইৰ নাম যিয়েই নহওক তুমি নিজে এটা নাম দি লোৱা।

তাইৰ নাম বিবিজান ? দিলজান ? ৰাণী ? ঔহো, এইচব একো নহয়। তাই মোক আচমানৰ নীলপৰী। তাই নীলপৰী। আঃ নীলপৰী !

আক সি মাতিলে 'নীলপৰী'। সি অনুমান কৰিলে তাৰ মাতটো তাৰ কণ্ঠ ভেদ কৰি প্ৰকাশ হ'ব পৰা নাই। ভিতৰত সোমাই থকা তবল পদাৰ্থখিনিয়ে তাৰ মাতটো ঠেলি নিছে। তাৰ চকু দুটা গিলাচটোলৈ ঘূৰি আহিল।

কিছু সময় তেনেকৈ থাকি আকো সি মূৰ দাঙি চালে। দেখিলে ইতিমধ্যে নীলপৰী গুচি গৈছে। তাৰ সম্মুখত নেপালী ল'ৰাটো ঠিয়দি আছে। কমল। এই ধুনীয়া ল'ৰাটো এই ডোখৰ বেয়া ঠাইত থাপ নাথায়। হৰিদয়ালৰ মন গ'ল তাৰ লগলৈ এই ল'ৰাটোক সি লৈ যায়

“বাবু, বিল।”

“হুঁ।”

নেপালী ল'ৰাটোৱে বিলখন আগুৱাই দিলে। আক সি গুচি গ'ল। তাৰ পাছত হৰিদয়ালো গুচি আহিল এসময়ত। ইতিমধ্যে তাৰ নীলপৰীৰ লগত বহুতবাৰ সাক্ষাৎ হ'ল।

হৰিদয়ালে দেখিলে, সি এই অস্বাস্থ্যকৰ দোকানখনলৈ নিয়মিত যাতায়াত আৰম্ভ কৰিছে। নীলপৰীৰ আকৰ্ষণে তাক নিয়মিত চুম্বকৰ দৰে টানি নিছে। তাই লয়লাস ভঙ্গীৰে গ্ৰাহকৰ কাষে কাষে ঘূৰে— তাৰ পাছত আঁঠুৰ যায়। বৰ চতুৰ তাই। দৃষ্টিৰে তাই হৰিদয়ালক হানি হানি থকা-সৰকা কৰিব অৰ্থচ ধৰা নিদিয়ৈ। শুচৰ চাপে আক যায়গৈ। কমল আছে। বটল আনে, বিল আনে।

হৰিদয়ালে দেখিলে সি একেবাৰে মজি গৈছে। তাৰ আত্মাত নিচা লাগিছে।

আক আজি বহুত পৰৰ পৰা বৰষুণ দি আছে। প্ৰথমতে কিন্-কিন্টকৈ, তাৰপাছত টিনৰ ঘৰত শব্দ কৰি টপ্‌টপ্‌কৈ, তাৰ পাছত ধাৰাসাবে বৰষুণ দিবলৈ ধৰিলে।

• হৰিদয়াল মছৃগুলা হৈ থাকিল।

ইতিমধ্যে সেই ঠগ মানুহজন তাৰ টেবুলৰ পৰা পলায়ন কৰিছে। কাৰণ সি বুজি পাইছে হৰিদয়াল আজি 'ছাকণ'। নীলপৰী এবাৰ আঁহি

জাঁতৰি গৈছে। হৰিদয়ালৰ আনন্দত আজি মানুহজনে হস্তক্ষেপ কৰিলে।

হৰিদয়ালৰ চকু ছুটা কোটৰৰ ভিতৰত পাক খাবলৈ ধৰিলে। সি চৌপাশৰ মানুহবোৰ নেদেখা হৈ আহিল। সি দেখিলে এখন নিৰ্জন সমুদ্ৰৰ মাজৰ এটা দ্বীপত সি অকলে আছে।

“বাবু”

সেই মধুৰ কণ্ঠ পিয়ানোৰ শব্দ হৈ হৰিদয়ালৰ কাণলৈ আকৌ ভাঙি আহিল। হৰিদয়ালে এইবাৰ তাৰ বিভোৰ মুখখন দাঙিলে। সি দেখিলে নীলপৰী আজি অপৰূপ হৈ আহিছে। নীলপৰীয়ে আজি তাৰ আচমান জ্বলাই দিছে। নীলপৰীৰ চৰণত সি হাজাৰ হাজাৰ টকা টাঙি দিব পাৰে। তাৰ খুব লোভ লাগিল, তাৰ খু-উ-ব লোভ লাগিল।

সি দেখিলে নীলপৰী এটা মুহূৰ্তৰ পাছত লীলাভঙ্গিমাৰে গুচি যাব। সি দেখিলে তাৰ জীৱনলৈ এনেকুৱা এটা মুহূৰ্ত নাহিবও পাৰে। গোটেই জীৱন জুৰি এনে এটা মুহূৰ্তকে সি বিচাৰি ফুৰিছে।

নীলপৰী তাৰ হ’ব লাগিব। নীলপৰী তাৰ। তাৰ জেপত অজস্র টকা। দৰকাৰ নাই সেইবোৰৰ। নীলপৰীয়ে তাৰ মনৰ অশ্লুখ গুচাব।

আক সি মাতিলে ‘নীলপৰী’।

সি অল্পভৱ কৰিলে তাৰ মাতটো জড়িত হৈ গৈছে, বিকৃত হৈ গৈছে, কোনেও বুজি পোৱা নাই। আকৌ সি মাতিলে “নীলপৰী।” তাৰ পাছত খাপ মাৰি তাইৰ হাতখনত ধৰিলে, “নীলপৰী, তই মোৰ—তই মোৰ—তই মোৰ। তই মোৰ লগত যাব লাগিব। তোক মই চব দি দিম। চব।”

নীলপৰীয়ে মূৰ দাঙি চাই বল। তাইৰ হৃচকুত বিষয়। হৰিদয়াল আশ্বহাৰা হৈ গৈছে। সি গোটেই হুন্দীয়া খন পাহৰি গৈছে। তাৰ চকু ছুটা কোটৰৰ ভিতৰত পাক খাই গৈছে।

হৰিদয়ালে নীলপৰীক কাউণ্টাৰৰ ওচৰলৈ টানি লৈ গ’ল।

“মেনেজাৰ, মেনেজাৰ বাবু।”

কাউণ্টাৰত মেনেজাৰৰ চহ্মাষোৰ দাং খালে। নাকটো তাৰ কোঁচ খাই গ’ল। আকৌ স্বাভাবিক অৱস্থা পালে। দামী খৰিদাৰ হৰিদয়াল।

“মেনেজাৰ। নীলপৰীক মই লৈ যাম। নীলপৰী মোৰ, মেনেজাৰ। এইবোৰ, এইবিলাক চব তোমাৰ।”—তাৰ জেপৰ পৰা মুঠি মুঠি নোটবোৰ উলিয়াই কাউণ্টাৰত সিঁচৰিত কৰি দিলে হৰিদয়ালে। মেনেজাৰে আচৰিত হৈ চাই ব’ল। চহ্মাষোৰ তাৰ দাং খাইয়েই থাকিল।

হৰিদয়ালৰ অনুমান হ’ল মেনেজাৰে তাৰ কথাত পতিয়ন যোৱা নাই। নীলপৰীৰ হাতখন এৰি দি সি মেনেজাৰৰ হাত দুখনত ধৰি জোকাৰি দিলে।

“মেনেজাৰ, মোৰ কথা শুনিছা। তোমাক আক দিম, আক টকা দিম। মোৰ বহুত টকা আছে। নীলপৰীক মোক দিয়া। মোক লাগে তাইক ? মেনেজাৰ শুনিছা”—

মেনেজাৰৰ চকু তেতিয়াও স্থিৰ। তাৰ পাছত কোনোমতে সেপ ঢকি মাতটো উলিয়াই ক’লে, “ক’ত, ক’ত নীলপৰী”—

হৰিদয়ালে তৎক্ষণাৎ ঘূৰি চালে। ক’ত, ক’ত নীলপৰী। নীলপৰী গুচি গৈছে। বৰ টেঙৰ তাই। থিয় দি আছে দোকানৰ বয় কাঞ্চা। কমল। সি মূৰ দাঙি চাই আছে। তাৰ হুচকুত বিন্ময়। তাৰ হাতখন খুব জোৰেৰে চেপি ধৰিছিল হৰিদয়ালে। এতিয়াও বিম্বাই আছে।

হৰিদয়ালে দেখিলে তাৰ জীৱনৰ চৰম প্ৰাপ্তিৰ মুহূৰ্ততো হেৰাই গ’ল। সি একেবাৰে হতাশ হৈ গ’ল। অস্থিৰ খোজেৰে সি দোকানৰ পৰা ওলাই আহিল। নোটবোৰ লাইটৰ পোহৰত জিলিকি ব’ল।

• কাউণ্টাৰৰ পৰা কাঞ্চাৰ মাতটো ভাহি আহিল, “পাগ’ল।”

আক বাহিৰত তেতিয়া বৰষুণ নাই। বৰষুণ—কেতিয়াবাই এৰিছে।

গোপালচন্দ্ৰ ডেকাৰ কাহিনীৰ বিষয়-বস্তু হ'ল এটা বিপ্লৱাৱলাৰ জীৱন । বহুতে কেৱল আবেগ কিংবা আদৰ্শবাদৰ বশৱৰ্তী হৈ এনে ধৰণৰ গল্প লিখে ; কিন্তু সমাজৰ অন্ধকাৰ পাতালত বাস কৰা এইবোৰ মানুহৰ জীৱনৰ লগত লেখকসকলৰ প্ৰত্যক্ষ পৰিচয় নথকাৰ কাৰণে এনেবোৰ গল্প প্ৰায়েই নিম্প্ৰাণ আৰু অবাস্তৱ হ'ব । গোপালচন্দ্ৰ ডেকাৰ বিৰুদ্ধে এই অভিযোগ কৰিব নোৱাৰি । বিপ্লৱাৱলাৰ জীৱনৰ সকলো খুটিনাটিৰ লগত তেওঁ ইমান ভালকৈ পৰিচিত যে তেওঁ তাৰ জীৱনটোক পাঠকৰ কাৰণে এটা জীৱন্ত অভিজ্ঞতাত পৰিণত কৰিব পাৰিছে ।

চাপ্ৰা বহুত দূৰ

আমবাৰীৰ মেৰামতি কৰা বাস্তাটোৰে তাৰ বিগ্ৰাখন জোকাৰণি খাই খাই আগবাঢ়িছিল। তাৰ যথেষ্ট কষ্ট হৈছিল। ওৰে দিনটো এনেদৰে সি বহুতকে বহুত আশাৰে কঢ়িয়াইছে। কোনোবাই হয়তো তাৰ প্ৰাপ্যখিনি নিদিয়াকৈ ছুটা ধমক দি আঁতৰি গৈছে। সিও বেছিকৈ ধৰি থকা নাই। বাবুলোক। তথাপি সি নিৰাশ হোৱা নাই। তাক টকা লাগে। তাৰ দেহৰ তেজ, বুকুৰ বল দি হ'লেও সি টকা ঘটিবই। অকল জানো জীয়াই থাকিবলৈয়েই টকা লাগে? তাৰ পাছৰ চিতটোত বহা যাত্ৰী দুগৰাকীৰ কথাত তাৰ কাণ দুখন বাৰে বাৰে পাহ ফালে গৈছিল।

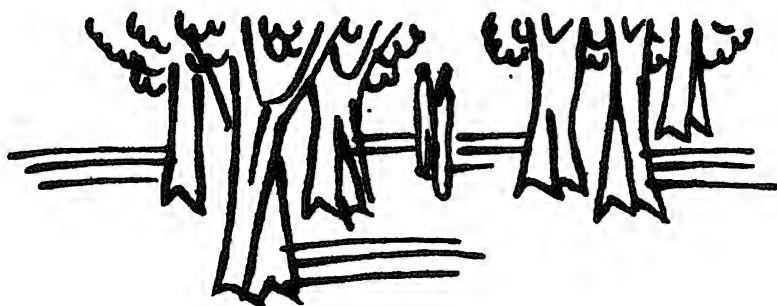
: নহয় মিহু, তুমি মোৰ সকলোতে আছা।

: সঁচা ?

সিহঁতৰ হাঁহিৰ ফাঁকে ফাঁকে শুনা কথাবোৰে সঁচাকৈয়ে সিহঁতৰ আটাইখিনি কথা শুনিবৰ কাৰণে তাক ব্যগ্ৰ কৰি তুলিছিল।

: অত্যন্ত নিগূঢ়ভাৱে তুমি মোৰ মনৰ মাজত সোমাই আছা। জানা মিহু। তোমাক ইয়াত এৰি থৈ বিলাতলৈ যাবলৈ মই সঁচাকৈয়ে টান পাইছোঁ; কিন্তু কি কৰিবা। কৰ্তব্যকতো আৰু অৱহেলা কৰিব নোৱাৰি।

: আপুনি যিমানেই আঁতৰত নাথাকক আপুনি সদায় মোৰ, একমাত্ৰ

মোৰেই আৰু মই, চিৰদিনেই আপোনাৰ সঙ্গীবদা, চিৰদিনেই আপোনাৰ..

বুকুৰ মাজত সোমাই গৈছিল নেকি ৰামবিলাসৰ তেতিয়া উভটি চাবৰ সুবিধা নাছিল। বিপৰীত ফালৰ পৰা এখন মটৰ অহা বাবে সি বিস্মাখন এফলীয়া কৰি বাটটো এৰি দি 'সন্দিকৈ ছোৱালী' কলেজৰ ফালে তাৰ বিস্মাখন ঘূৰাই দিছিল। এনেদৰে কোনো লক্ষ্য নোহোৱা বহুত ডেকা-গাভৰুকে বহুত ৰাতি সি এনেদৰে লৈ ফুৰিছে। সেই বিষয়ে তাৰ বেচ অভিজ্ঞতা হৈ গৈছে। সেইবাবে আৰোহী দুজনক একো নুশুধি তাৰ ইচ্ছামতেই বিস্মাখন লৈ গৈ আছিল।

: আকৌ কেতিয়ালৈ উভটি আহিব সঙ্গীবদা।

—আকৌ তাৰ কাণত পৰিছিল—।

: এবছৰ বা ন মাহৰ মূৰত। সপ্তাহত দুখনকৈ চিঠি দিবা দেই মিনু। তোমাৰ চিঠিৰ মাজতো তোমাক পাই মই তাত এই কেইদিন কটাই দিব পাৰিম।

সি আৰু একো শুনা নাছিল। তাৰ মন উৰিছিল বহুত দূৰলৈ চাপ্ৰাৰ ঘন বসতিৰ গাঁওবোৰৰ মাজলৈ। চাপ্ৰা বহুত দূৰ। .....বহুত শ মাইল কিজানি। কিমান মাইল দূৰ সি নেজানে; হিচাপ কৰাৰ জ্ঞান তাৰ নাই। সৰুতে তাক তাৰ মাইমাকে পঢ়াতকৈ বাহিৰা কাম কৰিবলৈ দিলে। সিও ভাল পালে ইমান দূৰ বাটকুৰি বাই গৈ স্কুলত শিক্ষকৰ কোষ খোৱাতো সঁচাকৈয়ে আমনি লগা কথা। সেই বাবে সিও বাহিৰা কামতে মনযোগ দিলে। মাটি কম। অইনৰ মাটিত খেতি কৰে। মাটিৰ গৰাকীক আধা দি আহিব লাগে। বাপেকেও খেতি কৰাৰ বল লাহে লাহে হেৰুৱাই আহিছে। সেই কাৰণে সি খেতি কৰিলে। হলেও "অলপ পঢ়ি অহা দৰকাৰ আছিল বুলি সি এতিয়াহে বুজিব পাৰিছে। সি অলপ পঢ়াতো দৰকাৰ আছিল। কিয়নো তাৰ মৰমৰ লক্ষী জনীলৈ সিও ইহঁতৰ দৰেই মনৰ কথা লেখিব পাৰিলেহেঁতেন। তাৰ মনটো বিভা বিভা লাগে। লক্ষীলৈ বাবে বাবে মনত পৰে।

পেটৰ দায়ত পৰি সি এদিন এই অসমলৈ গুচি আহিল। কেঁচা যৌৱনোদীপ্ত তাৰ মৰমৰ লক্ষীজনীক সি এদিন এৰি আহিব লগাত পৰিল। বহুতৰ মুখতে সি শুনিবলৈ পাইছিল অসমৰ কথা। অসমত কম জ্বৰতে বেছি উৎপাদন কৰিব পৰাৰ কথা। লগতে সি দেখিছিল সিহঁতৰ গাঁৱৰ বহুতেই অসমলৈ আহি আক উভটি যোৱা নাই। অসমৰ মাটিয়ে হেনো মিলিজুলি থাকিব দিয়ে। সি তেতিয়া ভাবিছিল অসমখন এনে দেশ য'ত টকা-পইচাই ঠাই ৰাই আছে আৰু হাত দিলেই সকলো পায়। কিন্তু ইয়ালৈ অহাৰ পাছত তাৰ মনত সেই ভাব আৰু নাছিল।

এদিন তাৰ লগৰে ভগুবীয়ে আহি তাক জনালে।

: বল, ৰামবিলাস অসমলৈ যাওঁ। তাত হেনো কেঞা বোৰে সুন্দৰ মাৰোৱাৰৰ পৰা হাতত এটা পিতলৰ ঘটি বাপতি সাহোন ছিচাপে লৈ গৈয়েই এতিয়া লাখ পতি হৈছেগৈ। আমাৰ জ্ঞানো বিহাৰী ভাই তাত কম আছে। অসমখন হেনো আমাৰ বিহাৰৰ এটা অংশ যেনহে পায়।

: কিন্তু ভাই .....তাৰ কথা শেষ হোৱা নাছিল। চকুহুটাবে চকুৰ নীৰবোৰ উপচি আহিছিল, 'মোৰ যে, চাদী।' কোনো মতে কথাখিনি ওলাইছিল।

: টকা আছে? আছে যদি সোনকালে পাত।

: টকা! সি যেন আকাশৰ পৰাহে পৰিল। সি একো নক'লে। সিহঁত যে আজি দুদিন লঘোনে আছে তাকো সি প্ৰকাশ নকৰিলে।

: বল না! তোৰ চাদীৰ বাবেই টকা আনিব পাৰিবি।

সি তেতিয়া বুজিব পাৰিলে তাৰ এটা সমস্যা সঁচাকৈয়ে সমাধান হৈ গ'ল। সঁচা কথা। অসমৰ পৰা টকা আনি সি চাদী কৰিব। তাৰ ওঁঠত হাঁহি বিৰিঙিল। কিন্তু লক্ষীৰ মুখ ৰখি, তাইৰ হৰিণী সদৃশ চকু সুবি আৰু তাইৰ ক্ষীত বুকুখন তাৰ চকুৰ আগত ভাঁহি উঠাৰ লগে লগে তাৰ অসমলৈ গৈ টকা ঘটাৰ কল্পনা বহুত দূৰলৈ আঁতৰি গ'ল। সঁচা কথা সি লক্ষীক এৰি কলৈকো যাব নোৱাৰে। তাৰ বুকুখন বিবাহ

উঠিল। যি জনীক সি দিনটোৰ ভিতৰত এবাৰ নেদেখিলে থাকিব নোৱাৰে, যি জনীক এবাৰ নেমাতিলে থাকিব নোৱাৰে, সেই জনীক এৰি সি কেনেকৈ ‘হাবি জজ্বলে ভৰা’ অসমলৈ যায়? এফালে টকা আন ফালে মৰমৰ টান—কোনটোক সি আগ কৰে?

ওচৰৰে চহৰ খনৰ গাতে লগা কাৰখানাটোত সি কাম কৰি সেই টকাৰে বিয়া কৰাব। পিছত লক্ষীক লগত লৈ অসমলৈ যাম বুলি কৈ সি ভগৱীক বিদায় দিলে। ভগৱী গুচি আহিল।

কিন্তু শেহত এদিন সি অসমলৈ আহিবলৈ বাধ্য হ’ল। ৰাতি পোহৰ পোহৰ হৈ অহাৰ আগে তাৰ মৰমৰ মাকৈ-ভৰা পথাৰখনৰ মাজত লক্ষীক চুমাই চুমাই দুগাল ওপচাই তাৰ গাঁৱৰ পৰা তিনি মাইল দূৰত থক। ঝাওঁৰা ষ্টেচনলৈ ৰাতিপুৱাৰ ট্ৰেনখন ধৰিবলৈ সি খোজ আগবঢ়াই দিলে।

: তই কেতিয়া আহিবি বিলাস?

সি উভটি চাবলৈ আকৌ বাধ্য হৈছিল। লক্ষী তাৰ পিছে পিছে নিয়ৰত তিতা শাৰীখন এছাতেৰে দাঙি তাৰ ওচৰলৈ দৌৰি আহি আছিল। ওচৰ পাওঁতেই সি তাইক সৱটি ধৰি কঁপা কঁপা মাতৰে কৈছিল।—

: খুব সোনকালে আহিম লক্ষী, খু-উ-ব সোনকালে। তই চিন্তা নকৰিবি।—সি আৰু একো ক’ব পৰা নাছিল। তাৰ ভাষাবোৰ হেৰাই গৈছিল। লক্ষীৰ চুলিৰ মাজত তাৰ মুখখন গুজি ধৰি তাৰ চকুপানী-খিনিক লক্ষীৰ চকুৰ অঁতৰ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল।

তাৰ বাহুৰ মাজত সোমাই থাকিয়ে তাই লেনিয়াই কৈ গৈছিল : মইও অসমলৈ যাওঁ বল না।—তাইৰ চকু যুৰি ঢুলঢুলীয়া হৈ গৈছিল নেকি, তেতিয়া তাৰ তাইৰ চকুলৈ চোৱাৰ সাহসকণ হেৰাই গৈছিল। “তোক এৰি যে মই এদিনো থাকিব নোৱাৰো বিলাস। তাই উচুপিয়েই উঠিছিল।”

: মোৰ লগত কেনেকৈ যাবি লক্ষী?

: কিয়?

: তোৰ যে মোৰ লগত চাদী হোৱা নাই।—তাৰ চকু পানীবোৰ
বাধাহীন ভাৱে সৰিছিল।

: জেনেহ'লে চাদী নকৰাৰ কিয় ?

: পইচা নাই লক্ষী। চাদীৰ বাবে পইচা ঘটিবৰ বাবেই আজি মই
অসমলৈ যাবলৈ ওলাইছোঁ।—শেষৰ কথাখিনি তাৰ ওঁঠেৰে কথমপিহে
বাগৰি আহিছিল।

ৰামবিলাসৰ বাহুৰ মাজত তাই জঠৰ হৈ গৈছিল। তাই কেৱল
অবুজ বোবা চাৱনিৰে তাৰ চকুলৈ চাই আছিল। ৰামবিলাসে তাইক
জোৰেৰে সাৱটি ধৰি বাস্তাৰ পৰা আঁতৰি গৈ মাকৈৰ মাজত ছয়ো অলপ
সময়ৰ বাবে হেৰাই গৈছিল।

চলন্ত গাড়ীৰ তৃতীয় শ্ৰেণীৰ কুঠৰীত বহি সি সকলোতে তাৰ মৰমৰ
লক্ষীক দেখিছিল। লক্ষীৰ গা-টো ইমান লাহি, ওঁঠ দুটা ইমান মিঠা,
তাইৰ বুকুখন ইমান কোমল। সি লক্ষীৰ বুকুত হাতখন দি উচপু খাই
উঠিছিল। এইখন যে লক্ষীৰ বুকু নহয় এইখন নিয়ন্ত তিতি থকা কঠিন
ধৰিকিহে। তাৰ মনটো কেনেবা লাগিছিল। বাহিবলৈ জুমি চাই সি
দেখিছিল জোনবাইটো এচপৰা গোমা মেঘৰ আঁৰ হৈ পৰিছে।

এদিন ৰাতিপুৱাৰ লগে লগে, অসমৰ বিখ্যাত তথা ব্যস্ততাৰ বহু-
আশাৰ গুৱাহাটী চহৰখন পাই আনন্দৰ লগে লগে বেজাৰে তাক আমনি
কৰিছিল। গাড়ীৰ পৰা নামিয়েই সি কেনি যাওঁ কি কৰো একো ভাবি
নেপায় টিকট লোৱা বাবুৰ হাতত টিকট দি প্লেটফৰ্মৰ বাহিবলৈ ওলাই
আহি অপ্ৰত্যাশিতভাৱে তাৰ এবছৰ আগতে অহা ভগুৰীক লগ পাই
আচৰিত হৈ পৈছিল। ভগুৰীৰ তেতিয়া আক আগৰ খীণোৱা চেহেৰা
নাছিল। মূৰৰ দাগটো নথকা হ'লে ৰামবিলাসে কিজানি তাক চিনিবই
নোৱাৰিলেহেঁতেন। ৰামবিলাস অবাৰ হৈ গৈছিল।

: আৰে ভাই বিলাস আহিলি ! ভগুৰী এক প্ৰকাৰ চিঞৰিয়ে তাৰ
বিল্লাখনৰ পৰা জাপ মাৰি নামি আহি তাক পৰা মাৰি ধৰিছিল—মই
জানিছিলোঁ বিলাস তই এদিন আহিবি, অকলে নহয়—লক্ষী ভিতৰতে বৈ

আছে নেকি বাম ? যা সোনকালে লৈ আহ। মই তইতক লৈ
যাওঁ।

বামবিলাসৰ হাঁহিবৰ চেষ্টা কৰা চকু যুৰিত বিবাদ নামি আহিছিল।

: কি লক্ষী অহা নাই বাম ?—বামবিলাসৰ মুখৰ বঙৰ পৰা লক্ষী যে
তাৰ লগত অহা নাই সেই কথা বুজিব পাৰি তাৰ খং চৰিল--‘কি বেইমান
এই মাইকী সব !’ তাৰ চকু দুটা বঙা হৈ পৰিছিল।

: কেনেকৈ আহিব ভাই। তাৰ পাহৰা লক্ষীজনী আকৌ তাৰ চকুৰ
আগত ভাঁহি উঠিছিল। অতি বেজাৰত তাৰ ভাষা তাৰ ওঁঠেৰে ওলাই
অহা নাছিল।

: কিয় আহিব নোৱাৰে ? তাৰ কথাত প্লেষৰ ভাব ফুটি উঠিছিল—
তই জানো চাদী কৰোৱা নাই ?

: নাই ভাই ! চাদী কৰোৱা নহ’ল।

: চাদী কৰোৱা নাই ?—ভগুৰী আচৰিত হৈ গৈছিল—‘কিয় চাদীৰ
টকাৰ কাৰণে জানো কাৰখানাত কাম কৰা নাছিলি ? টকাবোৰ তেনে
কি কৰিলি ?

: টকা। তাৰ মনটো কেনেবা লাগিছিল। এই টকাৰ বাবেই
আজি সি অলম পাইছেহি।

: নকৰ কিয় টকা তই কি কৰিছ ?

: কাৰখানাৰ মালিকে টকা অলপ দি কাম বেয়া হোৱা বুলি খেদি
দিলে। তাকে লৈয়েই কোনোমতে এইখিনি পালোহি। বামবিলাস
লগতে ভগুৰীয়েও নাকান্দিবলৈ চেষ্টা কৰি তাৰ বিজ্ঞানখনৰ কালে
আগবাঢ়ি গৈছিল।

ভগুৰীয়ে চলোৱা বিজ্ঞান মহাজ্ঞানজনৰ পৰা আৰু এখন বিজ্ঞা
তাৰাইল আনি নিউক্লিডত শিক্ষা কৰাৰ পিছত বামবিলাসো এজন সুদক্ষ
বিজ্ঞা চালক হৈ পৰিছিল। ছদ্দিন পিছত বামবিলাসেও মৌ, বাওঁ
চান্দমাৰী, বিহাবাৰী আনকি ছাত্ৰীবাৰীও চিনি পোৱা হৈ উঠিছিল।

কুকুৰমূতাৰ কাঠৰ কাৰখানা এটাৰ কাঠৰ ওপৰতে ছয়ো জাৰে-জাৰে
থাকিবলৈ লৈছিল।

ৰামবিলাসৰ আঞ্জি অসমলৈ আহিবৰ বহুত দিন হ'ল। এই বহুত
দিনৰ ভিতৰত তাৰ হাতলৈ বহুত টকা আহি বহুত টকা আকৌ জুৱা-
মদৰ যোগেৰে ওলাই গ'ল। এতিয়াও তাৰ হাতত তাৰ চান্দীৰ বাবে
টকা জমা নহ'ল। লক্ষী এতিয়াও জানো আগৰ মৰমী লক্ষী হৈয়েই
আছে? তাৰ মনত ছুচিস্তাই আগুৰি ধৰিলে—মনত বহুতো প্ৰশ্ন
জাগিল।

এইবাৰ শীতত জানো তাৰ লক্ষীৰ একো হোৱা নাই? যোৱা
মহাপ্ৰলয়ে জানো তাৰ মৰমৰ লক্ষীক ক্ষমা কৰিছে? তাৰ ভৰিৰ বল কমি
আহিছিল, বিস্মাখনৰ বেগ লাহে লাহে কমি শেষত বৈ গৈছিল।

: এই বিস্মাৱালা বৈ গলি কিয়? সি উচপ খাই উঠিছিল। তাৰ
সপোন-হেৰাই গৈছিল। কান্ধত থকা মুখমোচা খনেৰে চকু দুটা মোহাই
লৈ সি পেদেলত জোৰ দি সিহঁতলৈ উদ্ভতি চাই—লাইটৰ পোহৰত এটাৰ
কুকুৰমাজত এটা সোমাই থকা দেখি সি আকৌ এবাৰ উচপ খাই
উঠিছিল।

: কি চাইচ?

: কলৈ যাব বাবু? সি লৰালৰিকৈ দৃষ্টি ঘূৰাই আনি প্ৰশ্ন
কৰিছিল।

: ভৰলুমুখলৈ।

সি হেঙুলত জোৰেৰে ধৰি বিস্মাৰ বেগ বঢ়াই দিছিল।

বিশিষ্ট সাংবাদিক ক্লীবেল্ড চন্দ্র বায়ে লেখক জীৱনৰ পাতনি মেলিছিল গল্পকাৰ হিচাপে। আৰু কোৱা বাহুল্য মাথোন যে তেওঁৰ প্ৰথম গল্প প্ৰকাশ হৈছিল ‘কটনিয়ানৰ’ পাতত। কলেজীয়া ডেকা-গাভৰুৰ বিশেষত্ব-হীন প্ৰেমৰ উপাখ্যানটিৰ সামৰণিত অৱশ্যে এটি নাটকীয় চমক আছে। ক্লীবেল বায়ে এতিয়াও ছেগাচোৰোকাকৈ গল্প লিখে; কিন্তু সাংবাদিকতাই তেওঁৰ বেছিভাগ সময় লোৱাৰ কাৰণে গল্পৰ প্ৰতি তেওঁ বেছি মনোযোগ দিব নোৱাৰে।

ক্ষীৰেন্দ্ৰ চন্দ্ৰ ৰায়

মেঘ মেঘ লাগে

আগলি কল-পাতৰ দৰেই অস্থিৰ এটি মনৰ ছন্দে ছন্দে অকুজ উৎকণ্ঠাৰ বজ্জা নামিল। আধুনিক সাজ-সজ্জাবে সুসজ্জিত অকণমানি ধুনীয়া কোঠালি এটিৰ ভিতৰত কাৰোবাৰ আগমনীৰ অপেক্ষাত এটি দেহৰ বক্ৰে বক্ৰে আৱেগ আৰু দ্বিধাৰ ঢুক ঢুক কম্পন নামিল। আৰু বাক্ বঙীৰ চিত্ৰেৰে বিচিত্ৰ ৰূপ পোৱা জিল্মিল্ দামী পৰ্দাখন মন্থৰ গতিত বলি থকা বতাহজাকৰ পৰশ লাগি লাজ লাজকৈ শিহৰিত হ'ল। কমকৈ ভ'লিউম দি থোৱা ধুনীয়া ম'ডেলৰ বেডিঅ'টোৰ পৰা উটি অহা পশ্চিমীয়া যন্ত্ৰ-সংগীতৰ মৃদু-মধু ঝংকাৰেৰে সমস্ত কোঠালিটোৰ বতাহখিনি লাহি কাগজ এখিলাৰ দৰেই স্পন্দিত হ'ল।

ক্ৰমেক পিছতেই মেকুৰীৰ দেহৰ দৰে কিচকিচিয়া ক'লা জোতা পৰিধান কৰা নাইলনৰ ফুলাম মোজাৰে ছখন ভৰি অধিক গাঙীৰ্ঘতাৰে পৰ্দাখন ঠেলি কোঠালিৰ ভিতৰৰ ফুলাম কাৰ্পেটলৈ আগবাঢ়ি আহিল। নিমপাতৰ দৰেই বৈ পৰা এযুৰী নয়নত কিহবাৰ বিজুলী খেলি গ'ল। অধিক সচেতন ভাৱে ঠিয় হৈ অভ্যাগতৰ চকুলৈ চাই বিস্ময়াবিকৃত হৈ পৰিল সেই দৃষ্টি। প্ৰাণ-চঞ্চল উদ্ভাদনাৰে উচ্ছল হৈ নাচি নাচি বৈ অহা এটি নিজৰাৰ ঝিৰ-ঝিৰ গীতিধ্বনি আচম্বিতে যেন কলৰববিহীন হৈ পৰিল, স্ববিৰ হৈ গ'ল তাৰ স্বচ্ছ সলিল প্ৰবাহৰ নৃত্যৰ ছন্দময় লহমা।

কিবা এবাৰ ক'ব খুজিও ক'ব নোৱাৰিলে গীতিমাই। কিবা এবাৰ সুধিব খুজিও সুধিব নোৱাৰিলে প্ৰশান্তই।

এয়া যেন সম্পূৰ্ণ অনাহুত পৰিবেশ যাৰ কাৰণে অলপো প্ৰস্তুত নাছিল গীতিমা আৰু প্ৰস্তুত নাছিল প্ৰশান্ত। সেয়ে পাহৰি গ'ল গীতিমাই গৃহস্থৰ সন্মানৰ হকে প্ৰশান্তক বহাৰ কথা ক'বলৈ আৰু পাহৰিলে প্ৰশান্তই স্বকীয় সন্মান অক্ষুণ্ণ ৰাখি গতানুগতিক নিয়মেৰে ঘৰখনৰ মুখিয়াল মানুহজন থকা নথকাৰ কথা সুধিবলৈ।

অবাক ৰিস্ময়েৰে স্তব্ধ হৈ বৈ গ'ল ছুটি নয়নৰ চাৱনি অজ্ঞ ছুটিৰ ওপৰত।

ভিতৰে ভিতৰে খং উঠি গ'ল প্ৰশান্তৰ বন্ধু নিবোধৰ ওপৰত। কিয় সি তাক ইয়ালৈ মাতিছিল? বন্ধুত্ব আৰু ভদ্ৰতাৰ অবিহণা মানুহে কি এনেকৈয়ে দিব লাগে নেকি? মানুহ মাতেই আত্ম-সন্মানী হোৱাটো উচিত আৰু সম্পূৰ্ণ জ্ঞাতভাৱে এজনে আন এজনৰ আত্মসন্মানত এনেদৰে আঘাত দিয়াৰ কোনো যুক্তি নাই। এয়া যেন প্ৰশান্তৰ বাবে জীৱনৰ এটি চৰম মুহূৰ্ত্তৰ কু-ক্ষণ। এয়া যেন তাৰ বাবে এটি প্লানি, এটি আত্ম-লক্ষিমাৰ অনিৰুদ্ধিত অৱকাশ।

মৰ্মৰ মূৰ্তি এটিৰ দৰেই নিৰ্বাক, নিশ্চল হৈ চাই বোৱা গীতিমাজনীৰ এতিয়াহে মনলৈ আহিল প্ৰশান্তক বহিবলৈ কোৱাৰ কথাষাৰ। সন্দিক্ত-পূৰ্ণ ছুটি মিহি পাতল বঙীৰ ওঁঠত এটি খীণ কম্পন উঠিল:

‘আপুনি বহক প্ৰশান্তদা, মোমাইদেউ এতিয়াই আহি ওলাবহি।’

ভদ্ৰতাৰ খাতিৰত প্ৰশান্তই একো উত্তৰ নিদিয়াকৈয়ে ওচৰৰ চকি এখনত বহি পৰিল। সি নিজকেই অলপ সহজ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। এনেয়ে কোঠাটোৰ কেউপিনে এবাৰ চাই ল'লে। সমুখৰ সৰু আলমাৰিটোৰ ভিতৰত সজাই ধোৱা কিতাপবোৰৰ নামবোৰ এনেয়ে পঢ়ি গ'ল: কাম মাই বিলাভেদ, কান্দীৰ প্ৰিলেচ, প্ৰাইদ এণ্ড প্ৰেজুদাইচ, অল কুইট অন দি ওৱেষ্টাৰ্ণ ফ্ৰণ্ট, দি লংগেষ্ট দে', ইয়াকউজম ইত্যাদি।

ধুনীয়াৰৈ ফুল তুলি খবতে বনোৱা মূল্যব টেবিল ব্লথ খনিৰে ঢাকি
বধা সমুখৰ সৰু ঘৰীয়া মেজখনৰ পৰা এনেয়ে প্ৰশান্তই এখন পথেৰীয়া
ইংৰাজী কাকত হাতত তুলি লৈ পাত্ৰবোৰ অশ্রুমনস্কভাৱে লুটিয়াই যাব
ধৰিলে।

: ‘আপুনি বাক কেতিয়া যোবহাটলৈ আহিলে?’

গীতিমাৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিবলৈ নো পাওঁতেই পছলি মুখত বোৱা
ফিয়েট গাড়ীখনলৈ ছয়োৰে চকু গ’ল। তাৰ পৰা নামি আহিলে
আটেকুৰি বছৰৰো অধিক বয়সস্থ উকিল শ্ৰীপ্ৰমোদ চৌধুৰী, বন্ধু নিৰোদ,
উকিলনী, আৰু হাইস্কুলত পঢ়ি থকা উকিলৰ ছোৱালী হুজনী।

গীতিমাই খবধৰকৈ বাহিৰলৈ ওলাই আহি প্ৰশান্ত অহাৰ বাতৰিটো
মোমায়েকক জনালে। ভলভলীয়া চৌধুৰীয়ে একে চাবেই প্ৰশান্তৰ
কাষ পালেহি।

: ‘এয়া মই কৈছোৱেই নহয় যে এই বিলাক ডেকাল’বাই কেতিয়াও
কথা নেপেলায়। কিমান পলম হ’ল বাক? আমি অকণমান লেইট
কৰিলোঁনেকি?’

ঠিয় হৈ সন্মান জনাবলৈ ওলোৱা প্ৰশান্তক লক্ষ্য কৰি কথাকেইবাৰ
কৈ গ’ল চৌধুৰীয়ে।

আটাইকেইজন আকৌ ড্ৰয়িং কক্ষত বহি পৰিল হাঁহি আৰু কথাৰে।
প্ৰশান্তৰ নিচেই কাষতে তাৰ নতুনকৈ হোৱা বন্ধু নিৰোদ, তাৰ সমুখত
চৌধুৰী আৰু চৌধুৰাণী।

‘নতুনকৈ পিন্ধি লোৱা মেখেলা-চাদৰৰ খৰ-খৰ শব্দ তুলি বাবাণ্ডাৰে
ধীৰে ধীৰে পাৰ হৈ গ’ল চৌধুৰীৰ ছোৱালী হুজনী। ছয়ো ভুমুকি
মাৰি পৰ্দাৰ কাঁকেৰে চাই গ’ল প্ৰশান্তলৈ। গীতিমাও সোমাই গ’ল
ভিতৰলৈ সিহঁতৰ পিছে পিছে।

ভিতৰৰ পৰা দুই এটি চেপা হাঁহিৰ টুকুৰা ভাহি আহিল। বোধহয়
ছোৱালী হুজনীয়ে গীতিমাক লৈ চুপতি মাৰিছে।

তাৰ পিছত আৰম্ভ হ’ল লাগ-বাৰু নোহোৱা বহুত কথাৰ আলোচনা-

সমালোচনা। চৌধুৰীয়ে নিজৰ উকালতিৰ কামৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ছোৱালী ছজনী ক্ৰমে নাইন-টেনলৈ প্ৰমোচন পোৱাৰ খবৰেৰে, প্ৰশান্তই আই. এ. এচ. পৰীক্ষাত কিমান প'জিচন পালে, কি কি চাবজেক্ট লৈছিল, ইত্যাদি নানান কথাৰ অবতাৰণা কৰিলে। বৰ্তমান দেশৰ প্ৰধান সমস্যা খিনিকে লৈ আটাইৰে মাজত যেনিবা গুৰুতৰ আলোচনা হ'ল। শিল্প, কলা, সাহিত্যৰ প্ৰতিও চৌধুৰীৰ কম নিচা নহয়। অসমত কি কি কাৰণত ভাল লেখক ওলাব নোৱাৰে, কিয় অসমীয়া মৌলিক বিশ্বজনীন সাহিত্যৰ অভাৱ বাককৈয়ে পৰিলক্ষিত হয় ইত্যাদি নানান কথাৰ আলোচনা বিলোচনা চলিল। প্ৰশান্তই বেছি কথা নকয়, মাথোন দুটি-এটি কথাৰেই হয়ভৰ দিয়ে।

বয়স হ'লেও চেহেৰা-পাতিৰে গাভৰু যেন লগা ফেমিনা, ওমেন আদি কাকতৰ স্থায়ী গ্ৰাহিকা চৌধুৰীগীয়েও আহি আলোচনাত যোগদান কৰিলেহি। মহিলা সমিতিৰ যোগেদি অসমীয়া সমাজলৈ তেওঁৰ অৰিহণাও মুই কৰিব নোৱাৰি। কিন্তু মাকৰ তুলনাত ছোৱালী ছজনী বৰ লাজুকী হ'ল। মাকে মাতি আনি পৰিচয় কৰাই দিলে প্ৰশান্তৰ লগত : এজনী জ্যোতিমালা আৰু আনজনী অৰুণিমা। লাজ লাজকৈ দুয়ো নমস্কাৰ কৰিলে প্ৰশান্তক।

সকলো খোৱা লোৱাৰ যোগসৰ কৰিলে জ্যোতিমালা, অৰুণিমা আৰু গীতিমাই। অলপ পিছতে প্ৰশান্তৰ প্ৰতি নিমন্ত্ৰণ আহিল। খোৱাৰ নিমন্ত্ৰণ।

তাৰ পিছত প্ৰশান্ত গুটি আহিব খুজিলে, কিন্তু চৌধুৰী পৰিয়ালৰ আতিথ্যাধিনিক সি উলাই কৰিব নোৱাৰিলে। অত্যন্ত ভাল লাগি গ'ল তাৰ এইটো পৰিয়ালক। উকিলৰ ল'ৰা নাই। মাত্ৰ ছোৱালী ছজনীয়েই। তেওঁলোকে ল'ৰা মানুহ ঘৰলৈ গ'লে পৰি মৰম কৰে। সেয়ে প্ৰশান্ত মান্তি হ'ল, বাতিটো তাতে থাকি পিছদিনাই গুৱাহাটীলৈ গুটি আহিব।

এটি ধুনীয়া কোঠাত সুন্দৰকৈ বিছনা সজাই দিলে জ্যোতিমালা,

অকণিমা আৰু গীতিমাই। প্ৰায় চাৰে দহ মান বছৰলৈ চৌধুৰী আৰু নিৰ্বোধে কথা পাতিলে প্ৰশান্তৰ লগত। শেষলৈ অকণমান আমনিও অনুভৱ কৰিলে প্ৰশান্তই।

বিছনাখনত পৰি প্ৰশান্তই আকাশ-পাতাল ভাৰি যাব ধৰিলে। বহুত কথাই জ্ঞাউৰি পাতি তাৰ মনলৈ প্ৰৱেশ কৰিলে। চৌধুৰী পৰিয়ালৰ মৰমবোৰৰ কথা সি আকৌ এবাৰ সোঁৱৰি চালে। সি মন কৰিলে, যে গীতিমাও ইতিমধ্যে বহুখিনি পৰিৱৰ্তন হৈ গৈছে। তাইৰ আগৰ সেই কলেজীয়া দিনৰ বাঢ়ালী স্বভাৱটো এতিয়া আৰু কিঞ্চিতো নাই। যথেষ্ট গহীন হৈ পৰিছে এইজনী গীতিমা।

কিস্ত কিয় ?

হঠাৎ মনত পৰি গ'ল প্ৰশান্তৰ কলেজীয়া দিনৰ টুকুৰা-টুকুৰ স্মৃতি বোৰলৈ।

অৰ্থনীতিত অনাৰ্ছ লৈ কটন কলেজৰ পৰা বি. এ. পাছ কৰিছিল প্ৰশান্ত বৰুৱাই। সি তেতিয়া চতুৰ্থ বাৰ্ষিকৰ ছাত্ৰ আৰু গীতিমাজনীও সিহঁতৰ কলেজৰে অসমীয়াত অনাৰ্ছ থকা তৃতীয় বাৰ্ষিকৰ মৰম লগা ছোৱালী। হোষ্টেলত থাকি পঢ়ে। প্ৰশান্ত আগৰ পৰাই অলপ গম্ভীৰ। তাৰ ভুলনাত গীতিমাজনী অত্যধিক চকল ছোৱালী। বয়সৰ তাগিদাত বিছনাত পেট পেলাই বজাবৰ সস্তীয়া উপভাস পঢ়া বিষৰ ছোৱালী আছিল এইজনী গীতিমা। কলেজৰ ফাংচনবোৰত অংশগ্ৰহণ নকৰিলেও বাকীবোৰ ছোৱালীতকৈ তাই অলপ ফৰৱাৰ্ড হৈ বহিছিল, অবাধ গতিৰে ল'ৰাৰ লগত কথা পাতিছিল, হাঁহিছিল আৰু মাজে মাজে কোৰাচতো অংশ লৈছিল।

এইবোৰ কথাৰ কাৰণে গীতিমাৰ প্ৰতি প্ৰশান্তৰ অলপো বেয়া ইম্প্ৰেচন নাছিল আৰু আজিও নাই। কাৰণ, ল'ৰাৰ লগত কথা কোৱা, হাঁহা বা ফৰৱাৰ্ড হৈ খুৰি খুৰা ছোৱালী মায়েই 'লম্পত চাৰিত্ৰিক গুণসম্পন্ন ছোৱালী নহয়। দেখাত অভ্যন্তৰীণ শাস্তি কেনে লগা ছোৱালী কিছুমানো ভিতৰে ভিতৰে অসম্ভৱ ছুট।

কিন্তু এটা কথা প্রশান্তৰ সুন্দৰকৈ মনত আছে আজিও। জহকালিৰ মনোবশ আবেলি এটি। অকলশৰে প্রশান্তই লুইতৰ পাবত ফুৰি ফুৰি কাছাৰী ঘাটৰ এটি খটখটিত বহিছিল। ভেতিয়া বিয়লিৰ সূৰ্য্যকটো সোণতৰাৰ কপালৰ বঙাকৈ সেন্দূৰৰ কোঁটটি যেন হৈ পশ্চিম আকাশত জিলিকিছিল। কোনোবা শিল্পীৰ যাত্ৰুকৰী হাতৰ অদৃশ্য তুলিকাৰ বোল লাগি লুইতৰ পানীত বিধে বিধে বঙৰ সমাৱেশ হৈছিল। সোঁ মাজত গাভৰু চঞ্চলা উৰ্বশীয়ে লুইতৰ পানীত অঁচল তিয়াই অতীতৰ কাহিনীবোৰ যেন এটি এটিকৈ কাৰোবাক নিবলে স্তন্যবলৈ অধীৰ হৈ অপেক্ষা কৰিছিল। অদূৰত অশ্বক্লান্ত। পুৰণি আহোম বজা সকলৰ জুই সুৰীয়া কাহিনী যেন এইবোৰ পাহাৰৰ শিলে শিলে নিমাত হৈ শুই আছে। কোনোবা সুন্দৰৰ শিল্পীৰ সোণকাঠিৰ পৰশ পালেই যেন এইবোৰ মৃতপ্ৰায় কাহিনী আকৌ সাৰ পাই উঠি অসমীয়াৰ প্ৰাণত নকৈ শকতিৰ বান তুলিব। এদিন এই লুইতেৰে উজাই আহিছিল মোগলৰ দুৰ্জয় সেনানী। এদিন এই লুইতৰ স্বচ্ছ সলিল খাবা বীৰ লাচিতৰ হেন্দাঙৰ চুৰস্তু আঘাতত নিগৰিত হোৱা শত্ৰুসেনাৰ বক্ত বৰ্ণেৰে উদ্ভাসী উঠিছিল।

ইথাৎ প্রশান্তৰ চিন্তাৰ অঁত হেৰাই গ'ল। তলৰ শিল এচটাৰ পৰা উঠি অহা এটি মিহি হাঁহিৰ খলকনি শুনি। দৃষ্টি তাৰ নামি গ'ল তললৈ। দুটি জীৱন্ত মূৰ্তি অতি ওচৰা-ওচৰিকৈ বহি কিহবাৰ আলোচনাত ব্যস্ত হৈ পৰিছে। এজনী ছোৱালী আৰু আনজন ল'ৰা। একাৰৰ পাতল আভৰণ এখনেৰে বস্তুৰাই আলফুলে নিজৰ দেহক লুকোৱাবলৈ যো-জা কৰিছিল মাত্ৰ। তথাপি চিনি পালে প্রশান্তই। সেয়া গীতিমা আৰু জীৱন। তাৰ কলেজৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰী। গীতিমাৰ প্ৰায় গোটেইটো দেহ অতি অলসভাৱে জীৱনৰ বুকুৰ ওপৰত ঢলি পৰিছিল।

আচৰিত হ'বলগীয়া একো নাছিল প্রশান্তৰ। কাৰণ, সেয়া কোনো অন্বাভাৱিক নতুন ঘটনা নহয়। আৰু এইটো সামান্য দৃশ্যৰ কথা সি সম্পূৰ্ণৰূপে পাহৰিও যাব পাৰিলেহেঁতেন, কিন্তু নোৱাৰিলে মাত্ৰ এটা কাৰণত। সেয়া অপৰাজিততাৰ কাৰণে।

অপবাজিতা নামৰ ছোৱালীজনীৰ দেহৰ অঙ্গে অঙ্গে আছিল অপূৰ্ব মোহনীয় শোভা, মুখমণ্ডলত আছিল এক অসহ্য কমনীয়তা। সেয়ে প্ৰথম চিনাকিতেই অকাৰণে অত্যন্ত ভাল লাগি গৈছিল এইজনী ছোৱালীক। আৰু শেষত প্ৰশান্তই আৱিষ্কাৰ কৰিছিল গঁটাকৈ অপবাজিতাৰে তাক হেনো অত্যন্ত ভাল লাগে। ভাল লগাব এই অদৃশ্য তাঁৰৰ প্ৰধান সংযোগ কেন্দ্ৰ আছিল গীতিমাজনী। তাইৰ আশা-সুখীয়া প্ৰচেষ্টাতেই অপবাজিতা আৰু প্ৰশান্তৰ মাজৰ অকাৰণতে ভাল লগা যিনি কাৰণবশতঃ গভীৰ হৈ উঠিছিল।

এইখিনি সবলতাৰ কাৰণে প্ৰশান্ত চিৰদিন গীতিমাৰ ওচৰত কুতন্ত্ৰ।

বি. এ. পাছ কৰাৰ পিছত প্ৰশান্ত যাবলৈ ওলাইছিল দিল্লীলৈ। তাত থকা ‘স্কুল অব্ ইক’নোমিক্স’ত সি মাষ্টাৰ ডিগ্ৰী ল’ব। মোহাৰ এদিন আগতে ‘ডিলাইট’ৰ এটি সৰু কোঠাত দুখনি অসুখ মেলানিৰ অনন্ত কাকণাতাবে বধিৰ হৈ পৰিছিল। হেৰাই গৈছিল ওঁঠৰ ভাৰা ছয়োৰো। অপলক দৃষ্টিৰে চাই বৈছিল ছয়ো ছয়োটলৈ। কিবা এক দানবীয় কৰাঘাতত স্বৰিৰ হৈ পৰিছিল এই ক্ষণৰ অন্তিম লাস্তভৰজ। নিশ্চুপ হৈ উচুপি উঠিছিল কেউকাষৰ বতাহজাক। আলফুলকৈ প্ৰশান্তই অপবাজিতাৰ হাতখন ছুহাতেৰে লিৰিকি-বিদাৰি কথা দিছিল, এম. এ. পাছ কৰি সি আই. এ. এচ কম্পিট্-কৰিব আৰু পোষ্টিং হোৱাৰ পিছতেই সিহঁতৰ বিয়া হ’ব। মাত্ৰ তাই অপেক্ষা কৰিব লাগে। সৰু ছোৱালী এজনীৰ দৰেই ধৰ লাগি চাই বৈছিল অপবাজিতাই। তাইও কথা দিছিল : তাই তাৰ কাৰণে নিশ্চয় অপেক্ষা কৰিব।

কটন কলেজৰ সেউজীয়া বননিখিনিৰ আঁহে আঁহে কিছুমান অৰুজ উৎকৰ্ণ। মিহলি স্মৃতিৰ টুকুৰা সৰি সৰি পৰি বৈছিল। ইংলিচ ম’ডেলৰ ওখ-চাপৰ ঘৰ কেইটিৰ লগতেই নকৈ শুব দাঙি উঠা পকি বিল্ডিং ছটিৰ নিৰ্জীৱ বেববোৰৰ কোঁহে কোঁহে সোমাই বৈছিল কিছুমান মৰমসিক্ত নোকোৱা সাধুৰ চিন্ফনী।

বাতিপুৰা নটা বজাৰ লগে লগে হুখুৰামৰ হাত কঠুৱা হাড়বোটোৰ ওপৰা ওপৰিকৈ কৰা কেইটিমান নিষ্ঠুৰাঘাতত বাৰাণ্ডাৰ কাঁচী কাঠত ওলমি থকা পূৰ্ণিমাৰ জোনটো যেন পিতলৰ বেজাটোৰ বগ্ৰ বগ্ৰকৈ হোৱা কক্ৰ চিঞৰ কেইটিৰ অল্পধাৱনত আৰম্ভ হোৱা তিনিফুৰি বছৰ পাৰ হ'লেও গাভৰু প্ৰাণ-চঞ্চল উদ্‌যাদনাৰে উচ্ছল হৈ থকা এইখন সোণ চটিওৱা ঐতিহ্যৰে মহীয়ান কটন কলেজৰ উছৰ মুখৰ পৰিৱেশ এৰি এদিন প্ৰশান্ত গুচি গৈছিল স্নদূৰ দিল্লীলৈ।

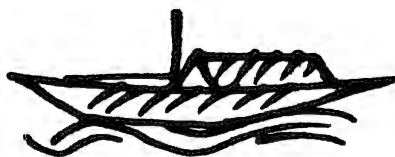
দিল্লীৰ পৰা প্ৰশান্তই প্ৰায়ে চিঠি লিখিছিল অপৰাজিতালৈ। প্ৰথম দিল্লীৰ অভিজ্ঞতাসহ কন্নট্ প্লেচৰ নৈশ সৌন্দৰ্য, লালকিল্লা, যম্ভুৰ-মম্ভুৰ, বিৰলা মন্দিৰ, কুটুব মিনাৰ আদিৰ ফটোৰে তাইলৈ দীঘলীয়াকৈ চিঠি লিখিছিল। উদ্ভবত অপৰাজিতাইও লিখিছিল তাইৰ আবেগ আৰু উৎকণ্ঠাৰ গধুৰ আৰু প্ৰশান্তৰ কাৰণে মধুৰ চিঠি। পঢ়ি পঢ়ি আপোন পাহৰা হৈছিল অপৰাজিতা। আমোদ পাইছিল প্ৰশান্তই।

তাৰ পিছত আৰু এটি দিন আহিছিল যিদিনা সকলো খিনি ওলট-পালট হৈ গৈছিল। মাত্ৰ এখন সৰু চিঠিৰ দৃশ্যবীৰ্য্যমান অতীৱ নীৰস কথাই বাককক্ৰ কৰি তুলিছিল প্ৰশান্তক। বিছনাত পৰি সি চিন্তা কৰিছিল বহুত কথা—যিবোৰ তাৰ কাৰণে হৈ পৰিছিল সম্পূৰ্ণ অৰ্থহীন। আকৌ এবাৰ সি ভাবি চাইছিল অপৰাজিতাৰ কথাবোৰ, তাইৰ প্ৰতি-ক্ৰটিবোৰ। কিন্তু শেষত তাই তাক কি দিলে? দেউতাকৰ অনুমতিত হেনো তাই বাধ্য হৈছে অনিচ্ছাস্বত্বেও এজন অধ্যাপকক বিয়া কৰাবলৈ। আৰু সেই কাৰণে সি যেন তাইক বেয়া নেপায়। কিন্তু বেয়া পাই জানো সি কিবা লাভবান হ'ব? আস্থা তাৰ হেৰাই গৈছিল অপৰাজিতাৰ লেহুকা মনোবলৰ ওপৰত। বিশ্বাস তাৰ হেৰাই গৈছিল ছোৱালী জাতিটোৰ স্বীকৃতিবোৰৰ ওপৰত।

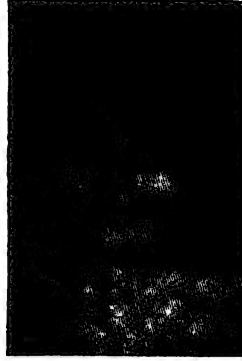
• আৰু এদিন সিও পুৰুষৰ দৰেই পাহৰি পেলাইছিল অপৰাজিতা নামৰ এজনী চঞ্চলা ছোৱালীৰ কথা। পাহৰি গৈছিল সি গীতিমা নামৰ অপৰাজিতাৰ এজনী যৌৱনোন্মত্ত বান্ধৱীৰ কথা।

কিন্তু আজিৰ ঘটনাটোৱে প্ৰশান্তক অভাৱনীয় ভাৱে বিভ্ৰত কৰি ফুজিলে। সি সপোনতো ভবা নাছিল কেতিয়াবা এনেকুৱা পৰিস্থিতি এটাৰ সন্মুখীন হ'ব বুলি। গীতিমাৰ নামটো আগতে জনোৱা হ'লে সি কেতিয়াও এইখন চোখুৱী পৰিয়াললৈ নাছিলহেঁতেন। বন্ধু নিৰোদে তাইৰ ঘৰত মতা নাম 'মামণি' বুলিহে তাক কৈছিল। মামণি নিৰোদৰ সৎস্কৰীয়া ভনীয়েক। ডিব্ৰুগড়ৰ পৰা আহি যোৰহাটৰ মোমায়েকৰ ঘৰতেই আছে। নিৰোদৰ অল্পবোধ ক্ৰমেই সি 'মামণি'ক চাবলৈ আহিছিল কিন্তু সি জনা নাছিল যে এইজনী মামণিয়েই সেইজনী গীতিমা।

প্ৰশান্তই জানে বন্ধু নিৰোদৰ কথা সি বাখিৰ নোৱাৰিব। সি জানে ইমান ভাল লগা খোলা মনৰ চোখুৱীৰ মনোবাঞ্ছাও সি পূৰণ কৰিব নোৱাৰিব। কাৰণ ইয়াৰ মাজত বহুত কথা আছে। সেইবোৰ কথা আনে নেজানিলেও জানে প্ৰশান্তই, জানে গীতিমাই।

অসমৰ আটাইবোৰ ঠাইৰ পৰা আটাইতকৈ প্ৰতিভাবান ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰ কটন কলেজত পঢ়িবলৈ আহে। তেনেকুৱা দুই-আঠে হাজাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজৰ পৰা যি দুই-এজনে বহুবেকীয়া গল্প প্ৰতিযোগিতাত পুৰস্কাৰ পায় বা ‘কটনিয়ানত’ গল্প লিখে, তেওঁলোকৰ পক্ষে একেবাৰে বাজে গল্প লেখা সম্ভৱ নহয়। আৰতি ভূঞাও নিশ্চয় সেই সকল প্ৰতিভাবান ডেকা-গাভৰুৰ ভিতৰে এজন—যি সকলে যৌৱনৰ উচ্ছাসত ‘কটনিয়ানত’ দুই-এটা গল্প লিখি পিছলৈ লিখিবলৈ এৰি দিলে। সাৱলীল ভাষাৰে লেখা তেওঁৰ ‘প্লাষ্টিকৰ ফুল’ গল্পটোত ভাল গল্পৰ একাধিক গুণ বিদ্যমান। শেষলৈকে নাটকীয় কোতূহল বন্ধা কবি লেখা গল্পটোৰ অন্তিম আকৰ্ষণ হ’ল নাৰীৰ দৃষ্টিৰে নাৰী-মনৰ বিশ্লেষণ।

প্ৰাণ্টিকৰ ফুল

পূব আকাশত সূৰ্যে কেতিয়াবাই এটি নতুন দিনৰ সূচনা কৰিলে।
এই চহৰখনতো এটি গতানুগতিক দিন। কিন্তু যোৱা বাতিৰ দেৱলাৰ
সেই চাঞ্চল্যকৰ ঘটনাই যেন গতানুগতিক দিনটোৰ প্ৰতিটো ক্ষণ চঞ্চল
কৰি তুলিছে আৰু চঞ্চল কৰিছে এই চহৰখনৰ মানুহবোৰৰ মন আৰু
যুক্তিবোৰ। সকলোৰে মুখে মুখে কেৱল সেই ঘটনা।

চহৰখনৰ আন মানুহবোৰৰ দৰে সুৰভিয়েও শুনিছে সেই ঘটনা আৰু
যি মুহূৰ্তত এই কথা শুনিছিল ঠিক সেই মুহূৰ্তৰ পৰা তাইৰ এনেকুৱা
লাগিছিল যেন তাই একো শুনা নাই, একো দেখা নাই, একো ভবা নাই,
তাই যেন নিজতে নিজে নাই। মাথোন তাইৰ মনত আছে এটা সময়ত
তাই নিজৰ কোঠাৰ দুৱাৰখন ভিতৰৰ পৰা সজোৰে বন্ধ কৰি বিছনাখনত
বাগৰি পৰি কৈছিল - “নহয়, নহয়,—ই সম্ভৱ নহয়। ই হ’ব নোৱাৰে।
দেৱলাই কেতিয়াও তেনেকুৱা কাম কৰিব নোৱাৰে।”.....

সুৰভিয়ে লাহে লাহে বুজি উঠিল, ই তাইৰ বাবে এটা নিষ্ঠুৰ সত্য।
তাইৰ কাণত বাজিছে বন্ধ দুৱাৰৰ সিকালে ধকা বাৰাণ্ডাত ঘৰখনৰ
মানুহবোৰৰ কথাবোৰ—‘দেৱলাই তেনেকুৱা নকৰিলে কোনে কৰিব ?
..... দেৱলাৰ নিচিনা ছোৱালীৰ পৰিণতি তেনেকুৱাই, সেইকাৰণেই মই
সুৰভিক বাবে বাবে সাৱধান কৰি দিছিলোঁ দেৱলাৰ লগত বন্ধু

নকৰিবলৈ ।.....তোমাৰ ছোৱালী জানো কম জেদী আৰু গৌৰৱ,
 আমি যিটো কৰিবলৈ মানা কৰিম, নিজৰ ইচ্ছা মতে কৰে, সকলোতে
 নিজৰ ইচ্ছা । আমি যেন তাইৰ একো নহওঁ, দেৱলাহে সকলো । এতিয়া
 পাইছে নহয় মজাপালি, এতিয়া তাই মুখ খুলি কণকচোন দেৱলা ভাল
 ছোৱালী বুলি । দেৱলাৰ বিষয়ে মাতেই মাতিব নোৱাৰি, এতিয়া ?
 এতিয়াতো গোটেই চহৰখনেই দেৱলাৰ কথা কৈছে । .. ” ঘৰখনৰ
 মানুহবোৰৰ বিভিন্ন যুক্তি আৰু মন্তব্যই সুৰভিৰ সহৰ সীমা কেতিয়াবাই
 অতিক্ৰম কৰিছিল । তথাপি আজি তাই নিকপায় । সকলো কথা
 নীৰৱে শুনিবলৈ তাই যেন আজি বাধ্য । কাৰণ প্ৰত্যেকটো যুক্তি আৰু
 মন্তব্য আজি অপ্ৰিয় সত্য হৈ পৰিছে । তাই কেনেকৈ প্ৰতিবাদ কৰিব ?
 অসহায়ভাৱে তাই বিছনাৰ গাৰুটোত মুখখন গুজি কাণ দুখন দুই হাতেৰে
 হেঁচি ধৰিলে । তথাপি সেই কথাবোৰে বিমুক্ত শব্দৰ দৰে তাইৰ কাণত
 অহৰহ বিদ্ধি তাইৰ শৰীৰ, মন সকলো বিমুক্ত কৰি তুলিলে । অধৈৰ্য
 হৈ পাগলীৰ দৰে তাই একেজাপে বিছনাৰপৰা উঠি দুৱাৰখন খুলি
 উদ্বেজিতভাৱে ক’বলৈ ধৰিলে—“মোক পাগল কৰিবা নেকি
 তোমালোকে ? আঁতৰি যোৱা ইয়াৰপৰা । নহ’লে—নহ’লে—”
 বাৰাণ্ডাত থিয় হৈ থকা প্ৰত্যেকজন মানুহে তাইৰ ফালে চালে আৰু
 হঠাতে তেওঁলোকৰ মুখবোৰ বন্ধ হৈ গ’ল । সুৰভিৰ কক্ষ চুলি, শুকান
 মুখ, অসংযত কাপোৰ, উদ্বেজিত আৰু অস্বাভাৱিক কণ্ঠস্বৰ শুনি
 তেওঁলোকে কিবা ক’ব খুজিও নকৈ নীৰৱ হৈ ব’ল । মাত্ৰ মাকে তাইৰ
 ওচৰলৈ আগবাঢ়ি আহি আকুলভাৱে সুধিলে—“কি হৈছে সু .. ?”
 তেওঁৰ অৰ্ধসমাপ্ত কথাৰ ওপৰতে সুৰভিয়ে দ্বিগুণ উদ্বেজনা মিশ্ৰিত
 কুস্পিত কণ্ঠস্বৰে ক’লে—“আঁতৰি যোৱা । মোক অলপ শাস্তিৰে
 শাস্তি কৰিলে দিয়া ।” লগে লগে দুৱাৰখন সুৰভিয়ে পুনৰ বন্ধ কৰি দিলে ।
 নীৰৱ হৈ বৈ থকা মানুহবোৰলৈ চাই সুৰভিৰ মাকে ক’লে—“তাইক এই
 সময়ত একো নোকোৱাই ভাল ।” প্ৰত্যেকেই সেই একেধাৰ কথাৰ
 উপলব্ধি কৰিছিল । সুৰভিক তেওঁলোকে জানে । তাই আন ছোৱালীৰ

দৰে নহয় আৰু সেয়ে তাই আনে কৰিব নোৱাৰা কিবাকিবি কৰিব পাৰে
আৰু কৰিছেও ।

বন্ধ চহৰাখনৰ ওচৰৰ পৰা আঁতৰি আহি লাহে লাহে সুৰভি নিজৰ
বিহুনাখনতে পুনৰ বহি পৰিল আৰু ক্ৰমান্বয়ে স্বাভাৱিক হৈ তাই
সকলোবোৰ কথা ভাবিবলৈ ধৰিলে । দেৱলাই কিয় তেনেকুৱা কৰিলে ?
কিয় ? কিয় দেৱলাই যোৱা ৰাতি ভেনেকুৱা এটা কাম কৰি গোটেই
চহৰখনৰ মানুহৰ মুখবোচক কাহিনীৰ সৃষ্টিৰ ইন্ধন যোগালে ? সুৰভিয়ে
ভাবিলে, আজি তাই ক্ষন্তেকৰ বাবে হ'লেও ঘৰৰ মানুহবোৰৰ মুখবোৰ
বন্ধ কৰিলে ; কিন্তু গোটেই চহৰখনৰ মানুহৰ মুখবোৰ জানো বন্ধ কৰিব
পাৰিব ? তাই জানে ঘৰখনৰ মানুহবোৰে তাইক খুব মৰম কৰে । কাৰণ
তিনিজন ভায়েক ককায়েকৰ একাশ্বৰতী পৰিয়ালত তায়ে একমাত্ৰ
ছোৱালী । তাইৰ প্ৰতি থকা মৰমৰ বাবেই তাইৰ ইচ্ছা-অনিচ্ছাৰ ওপৰত
আনে কথা নকৈছিল আৰু সেয়ে তাই হৈ পৰিছিল অলপ বেলেগ
ধৰণৰ । নিজে যিটো অন্তায় বুলি ভাবিছিল তাৰ প্ৰতিবাদ কৰিছিল ।
আৰু যিটো স্থায় সেইটো স্বইচ্ছাবে কৰি গৈছিল । সেই কাৰ্যৰ পৰা
তাইক বিৰত কৰিবলৈ ঘৰখনৰ কাৰো সাধ্য নাছিল ।

ঘৰখনৰ এই সাধ্য নাছিল বাবেই তাই দেৱলাৰ নিচিনা ছোৱালীৰ
লগত বন্ধুত্ব কৰিব পাৰিছিল । দেৱলাৰ লগত ঘনিষ্ঠতা হোৱা এই চমাহৰ
প্ৰতিটো ক্ষণ, প্ৰতিটো ঘটনাই সুৰভিৰ আজি স্পষ্টকৈ মনত আছে ।
এই ঘনিষ্ঠতাইখিনিয়ে দেৱলাক সম্পূৰ্ণৰূপে বুজি উঠিবলৈ সুৰভিক সহায়
কৰিছিল । তথাপি সুৰভিয়ে আজি অনুভৱ কৰিছে, তাই দেৱলাক
একেবাৰে বুজা নাছিল । বুজিছিল এই চহৰখনৰ আন প্ৰত্যেক মানুহে ;
তেওঁলোকে মনে মনে দেৱলাৰ বিষয়ে যি কথা ভাবিছিল অথচ মুখ ফুটাই
কোৱা নাছিল সেয়ে আজি বাস্তৱত পৰিণত হ'ল ।

দেৱলাৰ প্ৰতি অবুজ অভিমানৰে সুৰভিৰ মন ভৰি পৰিল । কিন্তু
সুৰভিয়ে বুজিছে এই অভিমান কিমান মূল্যহীন । যাৰ ওচৰত
এই অভিমান কৰিছে সেই দেৱলাই আজি তাইৰ ওচৰত নাই ।

দেৱলাই সুবভিক একো নজ্জনোৱাকৈ তাইৰ ওচৰৰ পৰা আঁতৰি গৈছে।

যোৱাকালি আবেলিও সুবভিয়ে দেৱলাক লগ পাইছিল আৰু সেই সময়ত এনেকুৱা এটা কাম যে দেৱলাই কৰিব তাৰ কোনো ইজিডেই সুবভিয়ে পোৱা নাছিল। আনদিনাৰ দৰেই দেৱলাই সুবভিক দেখি একেই চিনাকি হাঁহিৰে তাইক সম্ভাষণ জনাইছিল। বহুত কথা কৈছিল আৰু কৈছিল সিহঁতৰ বন্ধুত্বৰ কথা—যি খিনি কথা দেৱলাই প্ৰায়ে কয়। সুবভিৰ চকুলৈ চাই তাই কৈছিল—“সঁচাকৈয়ে তুমি মোক খুব ভালপোৱা নহয় সুবভি? মোৰ নিচিনা ছোৱালীৰ যে কিমান ভাগ্য তোমাৰ দৰে বন্ধু পোৱাটো। মাজে মাজে এনেকুৱা লাগে যেন ভগৱানে এই বন্ধুত্ব, এই মৰম-সহ্য কৰা নাই, জানা।” “খেং কিবোৰ যে তুমি কোৱা!”—সুবভিয়ে অভিমানেৰে কয়।

দেৱলাই কিন্তু কৈ গৈছিল—“সঁচা কৈছোঁ সুবভি, ভয় লাগে আমাৰ এই বন্ধুত্ব অজানিতে হেৰুৱাওঁ বুলি। মোৰ কি আছে? জীৱনত হাঁহি কি বস্তু নেজানিলোঁ। তোমাৰ বন্ধুত্ব মোৰ বাবে আছিল আলীৰ্বাদ জীৱনত প্ৰত্যেক মানুহে অলপ মৰম, অলপ ভালপোৱা, অলপ সহানুভূতি বিচাৰে। মই তোমাৰ পৰা সকলো পাইছিলোঁ—।” কিন্তু দেৱলাৰ মাজটো আবেগত কঁপিছিল। চকুহালো সজল হৈ উঠিছিল। দেৱলাৰ এইবোৰ কথা এই সজল চকু সুবভিয়ে যোৱা ছমাহৰ কেবাদিনো দেখিছে দেৱলাই আৰু কৈছিল—“তুমি মোক সদায়ে ভাল পাই থাকিবা সুবভি। যেতিয়া মই জানিম কেৱল তুমি মোক ভাল পাইছা তেতিয়া জীৱনত একো নেপালেও সকলো পোৱাৰ আনন্দ মই পাম। আমাৰ বন্ধুত্ব কোনো স্বাৰ্থ নাই, স্বাৰ্থহীন বন্ধুত্ব এই পৃথিৱীৰ মানুহবোৰৰ সহ্য নহয়, হয়তো ভগৱানবো।”

দেৱলাই কৈছিল তাইৰ এতিয়া আৰু কোনো দুখ নাই। ভেস্তে কিহৰ দুখত যোৱাবাতি তাই ভেনেকুৱা কৰিলে? সুবভিয়ে পুনৰ অনুভৱ কৰিলে, তাই দেৱলাক সম্পূৰ্ণৰূপে বুজি উঠিও, দেৱলা বোলা ছোৱালীজনীৰ

মনটো চিনি পায়ো শেষত একো জুজিলে। দেৱলা তাইব ওচৰত অপৰিচিতা হৈ ব'ল, দেৱলা তাইব খুব ওচৰলৈ আহি আত্মপ্ৰকাশ কৰি শেষত দূৰলৈ আঁতৰি চাৰিওফালে বহুস্তৰ অৱগুৰ্ণন টানি অস্পষ্টভাৱে দূৰত বৈ আছে, যিদৰে আছিল প্ৰথম দিনাখন।

সেই প্ৰথম দিনটো। কলেজীয়া জীৱনৰ পাতিনি মেলা সেই প্ৰথম দিনটোত সুৰভি কিছুমান চিনাকি অচিনাকি ছোৱালীৰ মাজত ছোৱালীৰ জিৱনি কোঠাৰ বাৰাণ্ডাত থিয় হৈ আছিল। ইঠাতে ছোৱালীবোৰৰ মাজত এটা মূঢ় গুঞ্জৰণ উঠিল। আৰু সকলোৰে মনবোৰ কোঁতুহলপূৰ্ণ হৈ পৰিল। সেই মূঢ় গুঞ্জৰণ আৰু কোঁতুহলৰ উৎস আছিল অলপ আঁতৰেদি পাৰ হৈ যোৱা এজনী অকলশৰীয়া শাস্ত ছোৱালী। ছোৱালীজনীয়ে কাৰো ফালে চোৱা নাছিল। উকা মুগাৰ মেখেলা, সাধাৰণ এখন কপাহী চাদৰ আৰু ব্লাউজেৰে ছোৱালীজনীৰ মুখৰ শাস্ত ভাবখিনি আৰু শাস্ত কৰি তুলিছিল। সুৰভিয়ে তাইব আশে পাশে হোৱা মূঢ় গুঞ্জৰণৰ পৰা বুজি পালে, চহৰখনৰ কোঁতুহলৰ বিষয় দেৱলা বোলা ছোৱালীজনীয়েই সেয়া। সুৰভিয়ে আগেয়ে কেতিয়াও এই ছোৱালীজনীক দেখা নাছিল, যদিও একেখন চহৰ ছয়োজনী ছোৱালীৰ জন্মৰে পৰাই পৰিচিত। তাৰ প্ৰধান কাৰণ হৈছে সুৰভিৰ মন। লগৰ কোনো সহপাঠিনীৰ লগত তাইব বিশেষ বন্ধুত্ব নাই, কাৰণ সুৰভিৰ মনৰ লগত সামঞ্জস্য থকা ছোৱালী নাছিল। সেয়ে বেছিভাগ সময় সুৰভি ঘৰতে থাকে। তত্পৰি আজি তিনিবছৰৰ আগতে কোঁতুহলৰ বিষয় কৰি তোলা দেৱলা বোলা ছোৱালীজনীও এই চহৰত থাকিও নথকাৰ দৰে। চহৰৰ এমূৰে থকা ঘৰটোত বেছিভাগ সময় তাই সোমাই থাকে। বিশেষ প্ৰয়োজন নহ'লে কোনোদিনে তাইক ঘৰটোৰ বাহিৰত দেখা পোৱা নগৈছিল।

ছোৱালীৰ জন্মটোত তেতিয়া কেৱল দেৱলাৰ কথা—“এয়াই সেই দেৱলা—”যোৱা তিনিবছৰৰ ভিতৰত চহৰখনলৈ নতুনকৈ অহা ছোৱালী জ্ঞানীমানে কৈছিল—“কথাটো যে একেবাৰে অসম্ভৱ যেন লাগে, সঁচা

জানো ? দেউতাকেই বা কিয় আত্মহত্যা কৰিলে ?” লগে লগে সেই মুখবোচক কাহিনীৰ পুনৰাবৃত্তি হৈছিল—“এইবোৰ একেবাৰে সঁচা কথা । তিনিবছৰ আগতে কোনেও নেজানিছিল যে দেৱল বোলা মৰম লগা ল’ৰাটো দৰাচলতে এজনী ছোৱালী । জানিবানো কেনেকৈ ? তাই জন্মৰে পৰা ল’ৰাৰ দৰে চাৰ্ট-পেণ্ট পিন্ধিছিল, ল’ৰাৰ লগত খেলিছিল । ল’ৰাৰ স্কুলত পঢ়িছিল, সৰুৰে পৰা ল’ৰাৰ লগত হুলি-গলি কৰি নিজৰ সকলো ধৰণৰ আচৰণ ল’ৰাৰ দৰে কৰি পেলাইছিল । তাইৰ গাতেই বা কি দোষ ? দোষ হয়তো ছোৱালীজনীৰ ভাগ্যলিপিৰ । চাৰিজনী ছোৱালীৰ জন্মৰ সাত আঠ বছৰৰ পিছত যি সন্তান ঘৰখনলৈ আহিব খুজিলে সকলোৱে ভাবিছিল এই সন্তান নিশ্চয় পুত্ৰ-সন্তান । আশাও কৰিছিল সকলোৱে । কিন্তু সেই সন্তান যেতিয়া ছোৱালী হ’ল, মাক-বাপেকে মনত সাঙ্খ্যনা পাবৰ বাবেই গোপনে সিদ্ধান্ত কৰিলে তাইক ল’ৰাৰ দৰেই ভুলিব । সেই সন্তান ল’ৰা বুলিয়েই জানিলে সকলোৱে । কিন্তু সত্যক জানো ঢাকি ৰাখিব পাৰি ? দেৱলৰ লগত পঢ়া কেবাবাৰো ফেল কৰা অলপ বয়সস্থ ল’ৰাবোৰে আৱিষ্কাৰ কৰিলে দৰাচলতে দেৱল ছোৱালী । লগে লগে এই খবৰে গোটেই চহৰ বজ্জনজনাই দিলে । তাৰ দুদিনমান পিছত ঘৰৰ পাছফালৰ পুখুৰীত দেৱলৰ দেউতাকৰ মৃতদেহ পোৱা গ’ল । বহুতো কথাই কোৱা হ’ল আৰু এদিন সমাজত থাকিও দেৱলাইতৰ ঘৰখনে সমাজৰ লগত থকা সকলো সম্পৰ্ক বিছিন্ন কৰিলে । চহৰৰ এমূৰে থকা চিৰদিনৰ বাবে দেউতাকৰ আত্মহত্যাৰ কাহিনী সনা ঘৰখনত পৰি ব’ল লোক অপমান, কলঙ্ক মূৰ পাতি লোৱা এগৰাকী মাতৃ আৰু এজনী দুৰ্ভাগীয়া ছোৱালী । এইবোৰ ঘটনা ঘটাব বহু আগতেই দেৱলাৰ বায়েক চাৰিগৰাকীৰ বিয়া হৈ গৈছিল । ”

শুৰভিয়ে সিদিনা আৰু ঢেৰ কিবাকিবি শুনিছিল, মাত্ৰ সিদিনাই নহয় । তাৰ আগতেও বহুতো দিন বহুত কথা শুৰভিয়ে দেৱলাইতৰ ঘৰখনৰ বিষয়ে শুনিছিল আৰু কলেজত নাম লগোৱাৰ পিছত দেৱলা বোলা ছোৱালীজনীৰ বহুত কথা নিজে প্ৰত্যক্ষভাৱে শুনিলে । প্ৰথমতে

সুৰভিয়ে এইবোৰত বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ কৰা নাছিল। মনো দিয়া নাছিল। লাহে লাহে সুৰভিয়ে দেখিলে দেৱলা কলেজলৈ আহে, ক্লাছ কৰে, কাৰো মুখলৈ চকু তুলি নেচায়, কাৰো লগত কথা নেপাতে আৰু যেতিয়া ছোৱালীৰ জ্বিৰি-কোঠাৰ দাঁতিয়েদি পাৰ হৈ যায়, ছোৱালীৰ মাজত এটি মৃদু গুঞ্জৰণৰ সৃষ্টি হয়। সুৰভিয়ে আৰু মন কৰিলে, যেতিয়া ছোৱালীজনীয়ে ক্লাছৰ সময়ত কোঠাটোলৈ অকলশৰীয়াকৈ এখন বেঞ্চত উদাসভাৱে বহি থাকে, অথু ছোৱালীবোৰ সোমোৱাৰ আগলৈকে ল'বাবোৰে নানা মন্তব্যৰে তাইক ধকা-সবকা কৰে। সুৰভিয়ে মন কৰে দেৱলাৰ সেইবোৰলৈ ক্ৰক্ষেপ নাই। মুখত সেই একেই শাস্ত উদাস ভাৱ। ইমান অপমান সুখ বুলি সত্য কৰা ছোৱালীজনীৰ ধৈৰ্য দেখি সুৰভিয়ে ক'ব নোৱাৰাকৈ দেৱলাৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হৈ পৰে। ক্ৰমান্বয়ে দিনবোৰ অতিবাহিত হৈ যোৱাৰ লগে লগে ছোৱালীজনীৰ ওপৰত কৰা অপমান অবিচাৰবোৰ দেখি সুৰভি অধৈৰ্য হৈ উঠে। কেবা-ৰাতিও তাই বিছনাত পৰি শোৱাৰ আগমুহূৰ্ত্তলৈকে ভাবে—কিহৰ কাৰণে দেৱলাৰ ইমান অপমান; মাক-বাপেকে কৰা ভুলৰ বাবে? কিন্তু কিয়? দেৱলা কি ছোৱালী নহয়? তাইৰ কি মন নাই? সেই মনত জানো ভাব নাই? অশুভুতি নাই? সুৰভিয়ে ভাবে, দেৱলাৰ প্ৰতি ই ভীষণ অস্থায়। প্ৰত্যেক মাহুহে ভুল কৰে। ভুলৰ ক্ষমা জানো নাই? নিশ্চয় আছে। সুৰভিয়ে ভাবে, দেৱলাৰ প্ৰতি কৰা অস্থায় আৰু অপমানৰ তাই প্ৰতিবাদ কৰিব। সুৰভিৰ বাবে অস্থায়ক প্ৰশ্নই দিয়া অসম্ভৱ। যেতিয়াৰ পৰা সুৰভিয়ে বুজিলে দেৱলাৰ প্ৰতি কৰা অপমান অস্থায়ৰ বাহিৰে একো নহয় তেতিয়াৰ পৰা কেৱল তাইৰ এটাই চিন্তা হ'ল কেনেকৈ তাই এই অস্থায়ৰ প্ৰতিবাদ কৰিব। দুদিনমান অতিবাহিত হোৱাৰ পিছত কোনোবা এটা আবেলি সুৰভিক দেৱলাহঁতৰ পদূলি মুখত বিন্ধাৰ পৰা নমা দেখা গ'ল। সুৰভিয়ে দুদিনমান ভাবি ভাবি ঠিক কৰিছিল আনে দেৱলাক যি ব্যৱহাৰ নকৰক লাগে, তাই নিজে ভাল ব্যৱহাৰ কৰিব—যি ব্যৱহাৰ প্ৰত্যেক মাহুহে মাহুহে প্ৰতি কৰা উচিত,

ভেনেকুৱা ব্যৱহাৰ। দেৱলাৰ লগত চিনাকি হ'ব বাবে সুবভি দেৱলাইতৰ ঘৰলৈ আহিল। কলেজত দেৱলাক মাতিবৰ সুবিধা নাই। কাৰো ফালে ছোৱালীজনীয়ে নেচায়। গোটেই বাটটো কেৱল দেৱলাৰ কথাৰে ভৰিছিল। ছোৱালীজনী বা কি ধৰণৰ? সুবভি সিহঁতৰ ঘৰলৈ যোৱাটোক বা কিদৰে গ্ৰহণ কৰে? দেৱলাই নিশ্চয় কোনো মানুহকে ভাল চকুৰে নেচায়। মানুহৰ পৰা তাইনো কি পাইছে? কেৱল অপমান। মনে মনে নিশ্চয় তাই মানুহৰ বিচাৰধাৰাক অভিশাপ দিয়ে। দেৱলাৰ বিষয়ে কিছুমান অনিশ্চিত ধাৰণা লৈ প্ৰথমবাৰৰ বাবে সুবভি সিহঁতৰ বাৰাণ্ডাত অলপপৰ থিয় হৈ ব'ল। ভিতৰৰ পৰা কোনোবা এগৰাকী মহিলাৰ বৈ বৈ হোৱা কাহৰ শব্দ তাইৰ কাণত পৰিল। তাই ছুৱাখনত আঙুলিৰ টোকৰ মৰাৰ লগে লগে শুনা গ'ল—“মাজনী চাচোন, কোনোবা আহিছে হ'ব পায়; কোননো আহিল আমাৰ ঘৰলৈ?” তাৰ পিছত সুবভিয়ে কাৰোবাৰ পদধ্বনি তাইৰ কালে ক্ৰমান্বয়ে আগবাঢ়ি অহা শুনিলে। সুবভিয়ে অলপ পিছতে দেখিলে, সঁচাকৈয়ে সেয়া দেৱলা। দেৱলাই সুবভিক দেখি যথেষ্ট অপ্ৰস্তুত হৈছিল। তথাপি নিজকে সংযত কৰি দেৱলাই মিঠা হাঁহিৰে সুবভিক বহিবৰ বাবে অনুৰোধ কৰিলে। প্ৰথমবাৰৰ বাবে দেৱলাৰ মুখত সুবভিয়ে হাঁহি দেখিলে। সুবভিয়ে নিজৰ চিনাকি দিলে। দেৱলাই ক'লে—“মই তোমাক দেখিছোঁ, নামটোহে নেজানিছিলোঁ।” সুবভিয়ে মন কৰিলে, দেৱলাই উপযাচি কথা নকয়। সুবভিয়ে কথা শুনিলে কেৱল চুটি চুটি উত্তৰ দিয়ে আৰু যেতিয়া সুবভিয়ে কথা নকয় দেৱলা খুব অপ্ৰস্তুত হৈ পৰে।

সুবভিয়ে দেৱলাক সুধি জানিব পাৰিলে কাহি থকা মানুহগৰাকী দেৱলাৰ মাক। ঘৰত থকা মানুহ হৈছে কেৱল তাই, মাক আৰু বহুদিনৰ পৰা সিহঁতৰ ঘৰত বন কৰা মানুহ বামমোহন। সুবভিয়ে প্ৰথম দিনাখনেই দেখিলে, এজনী ছোৱালীৰ জানিবলগীয়া সকলো কাম-কৰ দেৱলাই জানে আৰু এইবোৰ কামত যে দেৱলা কিমান পাবদৰ্শী তাক অ'ত ত'ত পাৰি থোৱা ধুনীয়া এম্ব্ৰয়দাৰী কৰা কভাৰবোৰ, পাছফালত

ঘৰ-দুৱাৰ আৰু সুবভিক দিয়া চাহৰ কাপৰ দাঁতিত থকা জলপানৰ প্লেট-
খনে বুজাই দিছিল। সিদিনা আহিবৰ সময়ত দেৱলাই নিজৰ ফালৰ
পৰা উপৰাচি এৰাব কথাই কেৱল কৈছিল—“তোমাৰ লগত চিনাকি হৈ
খুব ভাল লাগিল। সন্তোষীয় ছোৱালীৰ বাহিৰে আন ছোৱালীৰ লগত
কোনো দিনে মই কথা পাতি পোৱা নাই। সেয়ে কথা কেনেকৈ ক’ব
লাগে নেজানোঁ। মোৰ দোষ ক্ষমা কৰিবা। মাজে মাজে তুমি আহি
 থাকিলে খুব ভাল পাম। আহিবা দেই।”

সিদিনা সুবভিয়ে ঘৰলৈ আহি মাকহঁতক সকলো কথা ক’লে।
প্ৰথমতে ঘৰত নোকোৱাকৈ বিশেষকৈ দেৱলাৰ নিচিনা ছোৱালীৰ ঘৰলৈ
যোৱাৰ বাবে সুবভিক সকলোৱে কিবাকিবি কৈছিল। সুবভিয়ে
বহুত কিবাকিবি যুক্তিৰে প্ৰতিবাদ কৰি মাকহঁতক কৈছিল—ই
তাইৰ দৃষ্টিত একো বেয়া কাম নহয়, বৰঞ্চ সমাজৰ আন দহজন
মানুহৰ দৰে তায়ো তেনে ব্যৱহাৰ কৰাটো অশ্ৰায়। সেই সময়ত
বিজয়ো দুদিনমানৰ বাবে সেই চহৰলৈ আহিছিল। সুবভিক দেৱলাৰ
ঘৰলৈ ভবিষ্যতলৈ আৰু নেযাবৰ বাবে সি অনুৰোধ কৰিছিল। বিজয়ৰ
অনুৰোধ সুবভিয়ে নিজৰ যুক্তি দৰ্শাই নম্ৰভাৱে প্ৰত্যাখ্যান কৰি কৈছিল
—বিশেষকৈ বিজয়েই এনেকুৱা অনুৰোধ কৰা অশ্ৰায়।

পিছদিনা কলেজত সকলোৱে ইমান দিন অকলশৰে থকা দেৱলাৰ
লগত সুবভিৰ ঘনিষ্ঠতা মন কৰিলে। সুবভিৰ অলক্ষিতে এই বিষয়ে
সকলোৱে কিবাকিবি কৈছিল। অৱশ্যে সুবভি এই কিবাকিবিলৈ মন
দিয়া ছোৱালী নাছিল। পিছলৈ দেৱলাই এদিন কৈছিল—“মোৰ লগত
থকা কাৰণে তোমাক দেখোন বহুতে বেয়া পাইছে। তুমি মোৰ লগত আৰু
 থাকিব নেলাগে সুবভি। মোক অপমান কৰে, মই সহ্য কৰোঁ। কাৰণ এই
 অপমান সহ্য কৰিবলৈ মই বাধ্য। কিন্তু মোৰ বাবে তুমি অপমানিত হ’লে
 ধৈৰ্য্যৰে থাকিব নোৱাৰোঁ।”

সুবভিয়ে দেৱলাক বুজাই দিছিল, তাই এইবোৰলৈ মনেই নকৰে।
মাজুলৰ মন গৈছে অপমান কৰিছে, তোষামোদ কৰিছে, মন গৈছে কলনাম

গাইছে। “মই নিজে জানোঁ মই কৰো অজ্ঞায় কৰা নাই। বৰক
 যিটো জ্ঞায় তাক মূৰ তুলি দৃঢ়ভাৱে কবিব পাৰিছোঁ। ইয়াতকৈ ডাঙৰ
 সুখৰ বা আনন্দৰ কথা মোৰ ওচৰত নাই। এই সুখ বা আনন্দৰ ওচৰত
 বদনাম বা তোষামোদ খুব তুচ্ছ।” সুৰভিয়ে কৈছিল। দেৱলাই মুগ্ধ
 চকুহালেৰে সুৰভিৰ ফালে চাই কৈছিল—“তুমি অসাধাৰণ সুৰভি।”

তাৰ পিছত যোৱা ছমাহ অতিবাহিত হৈছে। লাহে লাহে সুৰভি আৰু
 দেৱলাৰ ঘনিষ্ঠতাও মানুহৰ চকুত পুৰণি হৈ আহিল আৰু সেই বিষয়ত
 বিশেষ সমালোচনাও নকৰা হ’ল কোনেও। সুৰভিৰ ঘৰৰ মানুহবোৰেও
 সুৰভিক দেৱলাৰ লগত মিলামিচা কৰাত প্ৰথম প্ৰথম আপত্তি দেখুৱাই
 ভাগৰি পৰি শেষলৈ বুজিলে সুৰভিক সেই কাৰ্যৰ পৰা বিৰত কৰা অসম্ভৱ।
 কিন্তু সুৰভিয়ে মন কৰিছিল—এজন মানুহে বিশেষভাৱে দেৱলাৰ লগত
 তাইৰ ঘনিষ্ঠতাখিনি সহজভাৱে নলয়, অৱশ্যে স্পষ্টভাৱে প্ৰতিবাদ কৰিবও
 নোৱাৰিছিল। সেই মানুহজন হৈছে বিজয়। এতিয়া পুনৰ দুদিনমানৰ
 বাবে কিবা এটা কামত এই চহৰলৈ আহি পেহীয়েকৰ ঘৰতে আছে।
 বিজয় আৰু সুৰভিৰ মাজত থকা সম্পৰ্কৰ কথা ঘৰখনৰ সকলো মানুহে
 জানে আৰু সেই সম্পৰ্কত সঁহাৰিও জনাইছে। এই সম্পৰ্ক গঢ়ি উঠাৰ
 আগতেই অৱশ্যে ঘৰখনে বিজয়ক সুৰভিৰ বাবে মনোনীত কৰি থৈছিল।

আজি হয়তো বিজয়েও সুৰভিক দেৱলাৰ বিষয়ে কিবাকিবি কৈ
 যোৱাৰাতিৰ সেই কাহিনীৰ সমালোচনা কৰিব। যি মুহূৰ্তত সুৰভিয়ে
 বিজয়ৰ কথা ভাবিছিল ঠিক সেই মুহূৰ্ততে তাই বন্ধ ছুৱাৰৰ সিকালে
 বিজয়ৰ মাত শুনিলে। সুৰভিয়ে সংঘত হৈ অনিচ্ছাসন্বেপ ছুৱাৰখন খুলি
 দি মাথোন তলমূৰ কৰি থিয় হৈ ব’ল। তাই গম পালে বিজয় সোমাই
 আহিল খোটালিটোলৈ। আৰু তাই ভাবি থ’লে, যদি বিজয়ে দেৱলাৰ
 সম্পৰ্কে একাধাৰ কথাও এতিয়া উলিয়ায়, তেন্তে তাই চিঞৰি উঠিব—
 “আঁতৰি যোৱা; আঁতৰি যোৱা। মোক পাগল কৰিবা নেকি তোমা-
 লোকে? আঁতৰি যোৱা ইয়াৰ পৰা। নহ’লে—নহ’লে—কিন্তু সুৰভি
 আচৰিত হ’ল, যেতিয়া বিজয়ে তাইলৈ বন্ধ লেফেকা এটা আগবঢ়াই

দিলে। হাত পাতি লেকেফাটো লৈ কিবা এটা ক'বলৈ মুখ মেলাব
আগতেই দেখিলে বিজয় আঁতৰি গৈছে।

ছৱাৰখন এনেয়ে জপাই-তাই লেকেফাটো খুলিব খুজি অনুভৱ কৰিলে
তাইব হাতখন থৰথৰকৈ কঁপি উঠিছে। ভাবিলে ইঠাতে বিজয়ৰ কি
ইমান বিশেষ কথা ওলাল, বিশেষকৈ আজিৰ দিনত।

সুৰভিয়ে লেকেফাটো মুছ উদ্ভেজনাৰে খুলি ভিতৰৰ চিঠিখন পঢ়ি গ'ল
—‘সুৰভি, তোমাক কিছুমান কথা নক'লে নহ'ব। মই আজি মুক্ত
কৰ্ত্তে এটা সত্য স্বীকাৰ কৰিম। যি সত্য যোৱা নিশা দেৱলাই কৰি
যোৱা ঘটনাৰ লগত ওতপ্ৰোতভাৱে জড়িত। ঘটনাটো শুনাৰ পিছৰপৰা
মোৰ মনৰ অৱস্থা মই তোমাক বুজাব নোৱাৰোঁ। মুখেৰে হয়তো ভালদৰে
ক'ব নোৱাৰিম; সেয়ে চিঠিৰে জনালোঁ। মোৰ অনুভৱ হৈছে, সকলো-
খিনি ঘটনাৰ বাবে ময়েই দায়ী।’ চিঠিখন হাতত লৈ পঢ়ি যোৱা সুৰভিৰ
হাতখন ইমান অসম্ভৱ ধৰণে কঁপি উঠিল যে চিঠিৰ আখৰবোৰ যেন
ঘূৰি ঘূৰি এক আবৰ্ত্তৰ ৰূপ লৈছিল।

চিঠিখন কোলাত ধৈ অলপ পৰ চকুহাল মুদি পুনৰ মেলি একে
উশাহে পঢ়ি গ'ল—‘তুমি দেৱলাৰ লগত কৰা ঘনিষ্ঠতা মোৰ সিমানে ভাল
নেলাগিলেও শেষলৈ সহ্য হৈছিল। কিন্তু মায়ে এই বন্ধুত্বক ভালভাৱে
গ্ৰহণ কৰিব পৰা নাছিল। বিশেষকৈ যি গৰাকী তেওঁৰ ভাবী বোৱাৰী,
সেই গৰাকী এখন কলঙ্ক থকা ঘৰৰ ছোৱালীৰ লগত মিলা-মিচা কৰাটো
তেওঁ সহ্য কৰিব নোৱাৰিছিল। মাৰ দৃঢ় ধাৰণা দেৱলাৰ লগ ল'লে তুমি
বেয়া হৈ যাব। দেৱলা হৈছে বংশ-মৰ্যাদা নথকা এজনী সাধাৰণ
ছোৱালী। মায়ে প্ৰায়ে মোক কৈছিল যে তুমি দেৱলাৰ পথ ত্যাগ
নকৰিলে তেওঁ তোমাক বোৱাৰী কৰিবলৈ ভাল নেপাব। তুমি জানা,
মা অসম্ভৱ জেদী আৰু এক কথাৰ মাহুহ। ইফালে তোমাৰ
অবিহনে মই মোৰ জীৱনৰ কথা ভাবিবই নোৱাৰোঁ। শেষত বহুতো
কথা ভাবি সকলো কথা দেৱলালৈ মুক্তভাৱে জনোৱাটো ঠিক কৰিলোঁ।
ইয়ালৈ আহি যোৱাকালি আবেলি দেৱলালৈ সকলো কথাসম্বন্ধে লেখি

পঠিয়াই দিলো। তাত লেখিছিলো—সুৰভিৰ মনৰ আকাশ তখন।
এখন আকাশত তুমি, আনখনত মই। এখনত তোমাৰ বন্ধু, আনখনত
মোৰ প্ৰেম। সুৰভিয়ে শেষত কোনখন আকাশৰ তলত আশ্ৰয় ল'ব
নেজানোঁ। হয়তো মোৰ প্ৰেমৰেই শেষত পৰাজয় হ'ব। কাৰণ সুৰভিক
মই জানো। জায়াৰ সপক্ষে নিজকো বলি দিব পাৰে।

মই ভবা নাছিলো মোৰ চিঠি পঢ়ি দেৱলাই তেনে এটা ভয়াবহ আৰু
নিৰ্ভৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিবুলি। পুৱা শুই উঠি মই বাস্তাৱ গিনে থকা
খিৰিকিৰ কাষত থকা টেবুলখনত এখন বন্ধ লেফেফা দেখিলোঁ।
অচিনাকি আখৰৰ চিঠিখন কোতূহলবশতঃ পঢ়ি গলো। সেই ক্ষুদ্ৰ চিঠি
আছিল দেৱলাৰ। দেৱলাই লেখিছিল—‘আপোনাৰ সকলো কথা
পঢ়িলোঁ। কিন্তু আপুনি এটা ক্ষেত্ৰত ভুল কৰিছে! সুৰভিৰ মনৰ
আকাশ এখনেই। সেই আকাশত আপোনাৰ ভাল পোৱা হৈছে শূৰ্ষ আৰু
মোৰ বন্ধু হয়তো জোন। যোৱা তিনি বছৰ আৰু ছমাহ ধৰি প্ৰায়ে
মই এটা কথা ভাবিছিলো মোৰ দৰে ছোৱালীৰ এই পৃথিৱীত জীয়াই
থকাৰ প্ৰয়োজন বা কি? সুৰভিৰ বন্ধু আৰু মৰমে মোৰ প্ৰয়োজনহীন
জীৱনত বহুত কিবাকিবি দিছিল। সেই কিবাকিবি খিনি দিবলৈ সুৰভিয়ে
নিজৰ বহুত কিবাকিবি হেৰুৱাটোৰ কামনা মই কোনোদিন কৰা নাই
আৰু নকৰোঁও। সুৰভিৰ মৰম আৰু বন্ধুত্বৰ বিনিময়ত মই
একো দিব পৰা নাছিলোঁ। অৱশ্যে সুৰভি আৰু মোৰ বন্ধুত্বত পোৱা-
নোপোৱাৰ হিচাপ কোনোদিন উঠা নাছিল। আপোনালোকৰ প্ৰেম
যুগমীয়া ছোৱাটোৱেই মোৰ জীৱনৰ শেষ কামনা। সুৰভিলৈ জীৱনৰ
সকলো মৰম আৰু শুভেচ্ছা থাকিল। এইবোৰ কথা সুৰভিক নজনাগৈ
আৰু আপুনিও নজনোৱাটোৱেই হয়তো ভাল হ'ব। হয়তো সুৰভিয়ে
অভিমান কৰিব, তুখত ভাগি পৰিব, মোৰ বিষয়ে বহুত কিবাকিবি
ভাবিব। কিন্তু মোৰ প্ৰতি থকা মৰম, ভালপোৱা আৰু বন্ধুত্বখিনি যেন
দলিয়াই নেপেলায়।’ দেৱলাৰ চিঠিখন ছবছ তুলি দিছোঁ। চিঠি-
খন পঢ়াৰ অলপ পিছতেই দেৱলাই আত্মহত্যা কৰা বুলি শুনিছোঁ।

দেৱলাই এইবোৰ কথা জনাবলৈ বাধা কৰা সৰ্বেও তোমাক জনালে। মোৰ অৱচেতন মনত এতিয়া কেৱল এটা অপৰাধবোধে মূৰ দাঙি উঠিছে। মই জনোঁ মোৰ এই অপৰাধৰ বাবে তোমাৰ ওচৰত ক্ষমা খোজাব যোগ্যতাও মোৰ নাই। মোৰ চিঠি পঢ়ি দেৱলাই তেনেকুৱা কবিতা বুলি সামান্য সন্দেহো মই কবিতা পৰা হ'লে যোৱা কালিৰ সেই চিঠি মই নেলেখিলোঁহেঁতেন। তুমি মোক ক্ষমা কৰা বা নকৰা—মোৰ এই অজ্ঞানিত অপৰাধে হয়তো গোটেই জীৱন জুৰি মোৰ বিবেক দংশন কৰিব আৰু এই বিবেক দংশনেই হয়তো মোৰ অপৰাধৰ একমাত্ৰ উপযুক্ত আৰু অসহনীয় শাস্তি . '

বিজয়ৰ চিঠিখন কোলাত লৈ বহুসময়, সুৰভি বোবা হৈ বহি ব'ল। এটা সময়ত জপাই থোৱা ছৱাৰখন ঠেলি বিজয় সোমাই আহিল আৰু সুৰভিৰ সন্মুখত বৈ ক'লে—“মই কি কৰি পেলালোঁ সুৰভি।” বিজয়ে দেখিলে সুৰভি একে ভাবেই বহি আছে। তাৰ উপস্থিতি তাই দেখা নাই, তাৰ প্ৰশ্ন তাই শুনা নাই, তাই যেন এটা শিলৰ মূৰ্তি। বিজয়ে সুৰভিৰ মুখখন তাৰ ফালে দাঙি ধৰিলে। সুৰভিয়ে ভাৱশূন্য চকুহাল তাৰ পিনে এবাৰ তুলি পিছমুহূৰ্ততে হঠাতে বিহীনাত মুখখন গুজি উচুপি উঠিল। বিজয়ৰ এনেকুৱা অনুভৱ হ'ল যেন সুৰভিৰ এই উচুপনিৰ শেষ কোনোদিন নাই আৰু কোনোদিন নহ'বও।

পৰিৱৰ্তনেই জীৱনৰ প্ৰধান ধৰ্ম বা লক্ষণ যদিও মানুহে কিন্তু পৰিৱৰ্তনৰ অবিৰাম প্ৰক্ৰিয়াৰ মাজতো এনে কিবা এটা অৱলম্বন বিচাৰে যি পৰিৱৰ্তনহীনতা বা স্থায়ীত্বৰ প্ৰতীক। কিন্তু এই দুয়োটা বস্তুকে একে লগে পোৱা সম্ভৱ নহয়। মানৱ-জীৱনৰ এই ট্ৰেজিডি বা কাৰুণ্যক অৱলম্বন কৰি অসমীয়া ভাষাত একাধিক সাৰ্থক গল্প ৰচিত হৈছে। বিশ্বকিংকৰ গোস্বামীৰ ‘এখন পুৰণি মাচিয়া’ এই বিধৰ আৰু এটা সাৰ্থক গল্প।

এখন পুৰণি মাচিয়া

বৃদ্ধ উকিল ভোলানাথ বৰুৱাই আজি বাৰাণ্ডাতে পাবি থোৱা তেখেতৰ ছকুৰি বছৰীয়া পুৰণি আৰামী মাচিয়াখনতে বহি ঘৰৰ কোনেও নেদেখাকৈ চকুপানী টুকিলে।

সাক্ষ্য ভ্ৰমণৰ পৰা আহি আগচোতালত ভৰি দিয়ে বাৰাণ্ডাত তেখেতৰ দেউতাকৰ দিনৰে ছকুৰি বছৰীয়া আৰামী মাচিয়াখন দেখি আচৰিত হ'ল ভোলানাথ বৰুৱা। নাউমান' পৰ লাখুটিডালৰ ওপৰতে ক্লান্ত দেহৰ ভৰ দি থিয় হৈ তেখেতে ভাবিলে—“মাচিয়াখন ইয়ালৈ কোনে আনিলে?”

দেউতাক শিৱনাথ বৰুৱাই কৰাইছিল এই আৰামী মাচিয়াখন। দেউতাকৰ মৃত্যুৰ পিছত আজি চাৰি দশক অবধি ভোলানাথ বৰুৱাই একছত্ৰী হিচাপে বহি আহিছে এই মাচিয়াখনত। বৃদ্ধ আলম্বা বাপু-বামেও আজি বছৰে দুবাৰ নিজে গামোচাখনেৰেই চাফা কৰি আহিছে উকিল দেউতাকৰ মৰমৰ এই মাচিয়াখন। পুৰা-গধূলি খাই বৈ উঠি ভোলানাথ বৰুৱাই সদায় এই মাচিয়াখনতে বহি জেনুকিল চাহাবে দিয়া কুন্দত কটা পিতলৰ গুৰুগুৰীটোত সুগন্ধি বিষ্ণুপুৰী ধপাত হোপে। ভোলানাথ বৰুৱা ঘৰত থকা সময়ত এনেকুৱা এটি দিন যোৱা নাই যিদিনা তেখেতে এই মাচিয়াখনত বহি ধপাত হোপা নাই। আজি ছকুৰি বছৰে বুলনি চ'ৰাৰ উত্তৰ ফালৰ খিৰিকিখনৰ কাষতে পাবি থোৱা আছিল

মাচিয়াখন। যোৱা বছৰে এই মাচিয়াখন ভোলানাথ বৰুৱা বা ডেখেডৰ পৰিয়ালৰ কোনোৱে সেই নিগাজি ঠাই ডোখৰৰ পৰা স্থানান্তৰ কৰাৰ প্ৰয়োজন বোধ কৰা নাছিল। কিন্তু আজি আচম্বিতে এই মাচিয়াখন বাৰাণ্ডাত দেখি তেখেতে আচৰিত নহৈ নোৱাৰিলে !! সেয়েহে তেখেতে পোনে পোনেই সোমাই গ'ল বুলনি চ'বালৈ, তাতনো কি হৈছে চাবলৈ বুলি। বুলনি চ'ৰাৰ পৰিৱৰ্তন দেখি আৰু তন্মান খালে ভোলানাথ বৰুৱাই। আৰামী মাচিয়াখনৰ ঠাইত বাণিচ কৰা কাঁচ যেন ধুনীয়া চ'ফা এখন পাৰি থোৱা আছে। কোঠাটোৰ চাৰিওফালে এবাৰ চকুফুৰাই চালে তেখেতে। দেউতাকৰ তৈল চিত্ৰখনিৰ ঠাইত অজস্ৰ গুহাত কটা পত্ৰ লিখাত ব্যস্ত অৰ্ধ উলঙ্গ নাৰীৰ ছবি এখন। আচৰিত হ'ল তেখেত। কোনে কৰিলে এইবোৰ? পৰিত্ৰই নে বেণুকাই? বুলনি চ'ৰাৰ পৰা ওলাই গৈ ভিতৰফালৰ বাৰাণ্ডা পালে। অলপ উদ্বেজিত ভাবেই বোৱাৰীয়েকক মাতিলে তেখেতে—

—“হেৰ আই বেণুকা, শুনিছনে?”

বোৱাৰীয়েকে শুনিছিল, কিন্তু এবাৰতে মাত নিদিলে। আজি বুলি নহয়—কোনো দিনেই ভোলানাথ বৰুৱাই বোৱাৰীয়েকৰ পৰা এঘাৰ ছম্বাৰত মাত নেপায়। চাংমাই শালতে কাঁহী-বাটি এজাপ থেকেচা মাৰি থৈ অলপ আগুৱাই আহি মাত দিলে—

“কিনো হ'ল আপোনাৰ?”

বোৱাৰীয়েকৰ কথাৰ সুৰটো শুনি তেওঁক আৰু বেছি নমতাই ভাল যেন বিবেচনা কৰি তেখেতে মাত্ৰ ক'লে—

“নাই একো হোৱা নাই। মানে...ভাত বহালিনে?” ‘মোৰ আৰামী মাচিয়াখন বাহিৰত কোনো পাৰিলে।’ বুলি সুধিবলৈ সাহ কৰিব নোৱাৰিলে তেখেতে।

“অ' বহালো।” বুলি বিৰক্তিশূচক ভঙ্গীত কৈ বেণুকা ভিতৰ সোমাই গ'ল। পিৰালিৰ পৰা শোৱনিষৰ সোমাব খুজি এখন ভৰি ছদ্মৰ দলিৰ সিপাৰে দিওঁতেই ঠহৰকৈ কাণত পৰিল বোৱাৰীয়েকৰ কথাৰাৰ—

—“সকাম নাই কাৰণ নাই, এনেয়ে গেৰিয়াই থাকিব কেৱল । কিযে হ’ল মানুহজনৰ স্বভাৱটো ? বুঢ়া হ’লে দেখিছোঁ .....”

ভোলানাথ বৰুৱাৰ মুকটো গৰম হৈ গ’ল । তেখেত সোমাই যোৱা দেখি মজিয়াতে বহি গুণ-গুণাই কীৰ্তন পঢ়ি থকা তেখেতৰ পত্নীয়ে ওৰণিখন অলপ আগলৈ টানি লৈ মূৰ লাঙি চাই পুনৰ কীৰ্তনৰ বসময়ী ভকতিত মজি গ’ল । লাখুটিডাল গজালটোতে আৰি থৈ ভোলানাথ বৰুৱাই তেখেতৰ একমাত্ৰ ভবৰাৰ স্থল আৰু বিশ্বস্তসূত্ৰে বৈশীয়েকক সুধিলে—“হেবা এইবোৰ মেজ-মাচিয়া কোনে পাৰিলে হে ?” কীৰ্তনৰ পৰা মূৰ তুলি চাই অলপ আচৰিত হোৱাৰ দৰেই তেখেতে ক’লে—

—“কেলেই, পবিত্ৰই কৰাবলৈ দিয়া আপুনি ক’ব নোৱাৰে জানো ? আপুনি ওলাই যোৱাৰ অলপ পাছতেই দেখোন লৰি এখনত আনি মানুহ এজনে দি গৈছেহি । সিহঁত হালেই সেইমথা ডঙা-পৰা কৰি সেই কেইখন পাৰিছে । আৰু কেইপদমান জিনিছ বোলে হোৱাই নাই । এহেজাৰ গ’লেই হেনো ।”

আচৰিত হ’ল ভোলানাথ বৰুৱা । বাপুৰামে যতনাই দিয়া গৰম পানীৰে ভৰি-হাত ধুই আৰায়ী মাচিয়াখনৰ ওচৰলৈ গ’ল তেখেত । অতি উদাস মনেৰে মাচিয়াখনত বহি পৰিল । মাচিয়াখনে মেৰমেৰাই উঠিল । মাচিয়াখনতে বহি পৰি তেখেতে ভাবিবলৈ ধৰিলে—

—“মোৰ ল’ৰাই এহেজাৰ টকাৰ ফাণিচাৰ চেট সাজিবলৈ ফৰ্মাচ দিয়ে, অথচ মই তাৰ ভূ নেপাওঁ । সি মোক সুধিব নেলাগে নেকি ? এইবোৰ খবৰ মই পাব নেলাগে নেকি ?—মই এইখন ঘৰৰ মুৰব্বী । সি মোক সুধিব নেলাগে নেকি—নে মোৰ দিহা-পৰামৰ্শৰ প্ৰয়োজন নাই আজিকালি । এসময়ত দেখোন আনন্দেশ্বৰ বৰুৱাৰ দৰে ডাঙৰ বেৰিষ্টাৰো মোৰ ওচৰলৈ আহিছিল ‘এড্‌ভাইচ্’ লবলৈ । এতিয়াও দেখোন মই বিহুসমিতিৰ সভাপতি, সমবায় সমিতিৰ অবৈতনিক চেয়াৰমেন । মই নহ’লে দেখোন এই চহৰৰ বিয়া, বিহু এখনো নহয় । কিন্তু তথাপিও মোৰ স্বৰতেই আজি মোৰ দিহা-পৰামৰ্শৰ প্ৰয়োজন

নোহোৱা হৈ গ'ল ? সিভো মোক অন্ততঃ এবাৰো সুখি চাব পাৰিলে-
হেঁতেন । মইতো তাক বাধা নিদিলাহেঁতেন ..।”

এনেতে লেচী সোমাই আহি কেংকেঙাই মাচিৱাখনৰ লম্বীপতে আগ
ঠেঙ ছুটাৰ মাজত মূৰটো গুজি দি বহি পৰিল । ভিতৰৰ পৰা বেণুকাই
লেচীক গালি পৰা বকৱাৰ কাণত পৰিল ।

—“য’তে পাই ত’তে শুই থাকিব এইডালে । মৰিলেও হয়,
আপদটো, গৰু-ছাগলী এটা খেদিব নোৱাৰে ; কেৱল খাব আৰু শুব ।”

বোৱাৰীয়েকৰ কৰ্কশ কথা কেবাৰে ভোলানাথ বকৱাৰ ভাবৰ চেৰেকিত
আউল লগাই দিলে । লেচীৰ কথা ভাবি দুখ লাগিল তেখেতৰ । যি
লেচীক আজি বেণুকাই মৰিয়াইছে, গালি পাৰিছে, মৰিবলৈ শাও পাত
দিছে, সেই লেচীৰ কাৰণেই ‘কুকুৰৰ পৰা সাৱধান’ বুলি লেখা চাইন্
বোৰ্ডখন চাৰ্গৈ আজিও পত্ৰলিখুৰ জপনাতে আৰি থোৱা আছে । কিন্তু
থাকিলে কি হ’ব ? সি এতিয়া মোৰ দৰেই বৃদ্ধ ! সি শক্তিশীন !

কোব খাই উঠি কোঁ-কোৱাই থকা লেচীৰ ফালে চাই উচপ খাই
উঠিল ভোলানাথ বকৱা । তেখেতে ভাবিলে—‘এৰা ময়োতো আজি
লেচীৰ দৰেই । বোৱাৰীয়ে লেচীৰ দৰে মই মৰাটোও বাঞ্ছা কৰে নেকি ?
নিশ্চয় কৰে চাৰ্গৈ ? কাৰণ ময়োতো এতিয়া লেচীৰ দৰেই অকৰ্মণ্য ।
কিন্তু ময়ো এসময়ত তাবদৰে শক্তিশালী আছিলো !’—ভোলানাথ বকৱাই
এবাৰ নিজৰ গাতে চিকুটি চালে । নিজকে লেচীৰ লগত বিজাই চাই
দুখত ভ্ৰিয়মান হৈ পৰিল তেখেত । ধৈৰ্যৰ বান্ধ ভাঙি যেতিয়া চকুলো
নিগৰি আহিবৰ উপক্ৰম হ’ল, তেতিয়া বাপুৰামক গেৰিয়াই কঢ়াকৈ
ধপাত এচিলিম লগাবলৈ দিলে ।

বহুপৰ ভিতৰত বিচাৰি বিচাৰি হোকাটো নেপাই বাপুৰাম হোকা
বিচাৰি বকৱাৰ ওচৰ পালেহি । বাপুৰামক উদৰ হাতে দেখি সুধিলে—

—“কি হ’ল ? ধপাত নানিলি দেখোন ?”

—“হোকাটো বিচাৰিয়ে পোৱা নাই দেউতা !”

হোকাটো নোপোৱা শুনি খং উঠি গ’ল বকৱাৰ । হোকাটো সদায়

আবাতী মাটিয়াখনৰ কাষতে ওখ পীৰা এখনৰ ওপৰত থোৱা থাকে :
তাৰ পৰা ইঠাতে আজি হোকাটো নোহোৱা হোৱাত তেখেতৰ খং উঠাটো
স্বাভাৱিক।—“আজি দেখিছোঁ সকলোবোৰ খেলিমেলি হৈ গৈছে।
মোৰ হোকাটোৱে কাক কি আমনি কৰিছে বাকু ?”

প্ৰায় ধমকি দিয়াৰ সুৰতেই বৰুৱাই বাপুবামক হোকাটো ভিতৰত
বিচাৰিবলৈ ক’লে। বাপুবামেও গৈ বেণুকাক স্মিলিলে—

—“আইদেৱে দেউতাৰ হোকাটো ক’ৰবাত দেখিছিল নেকি ?”

কাপোৰ এসাজ পেৰাটোত ভৰাই থৈ বেণুকাই ভেকাহি মাৰি
ক’লে—

—“জানো ? আমি কিবা হোকাডালকে ধৰি আছোনে ? হেৰাইছে
যদি ভালেই হৈছে যোৱা। ধপাত খাই খাই গোটেইখন ধোঁৱা-কোঁৱা
কৰিলে।”

বৰুৱাই সকলো শুনি আছিল। বেণুকাক আৰু বেছি ক’বলৈ নিদি
বাপুবামক মাতিলে—

—“বাপুবাম ! মই ধপাত নেখাওঁ আহ।”

বাপুবামে বুজিলে তাৰ উকিল দেউতাকৰ খং উঠিছে। কিন্তু সি
জানে ভোলানাথ বৰুৱাই বোৱাবীয়েকৰ ওপৰত খং কৰিলেও তাৰ ওপৰত
কেতিয়াও নকৰে। সেয়েহে সি হোকাটো বিচাৰি উলিয়াই ভাল
গলগলিয়া অউঠাবে ধপাত এচিলিম লগাই আনি বৰুৱাৰ আগত থলে।
ধোকাধুকি মাতৰে তেখেতে ক’লে—

—“বাপুবাম, মই আৰু ধপাত নেখাওঁ।”

আজি ইমান বছৰে সি ভোলানাথ বৰুৱাই খং কৰি ইবিধ নেখাওঁ বা
সিবিধ নোচোওঁ বুলি কোৱা শুনা নাই। কিন্তু আজি বোৱাবীয়েকৰ
কথাত ভোলানাথ বৰুৱাই কয়, সিও ছুখ পাবৰ কথাই। সেয়েহে
সাস্থনাৰ স্মৰণে সি ক’লে—“পো-বোৱাবীৰ কথাতো খং কৰে নে
দেউতাই ? আপোনাবোৰেই ঘৰ এইখন। বোপাইঁতক আপুনিহে চলাব

লাগে। আপুনি ঘৰখনৰ মূল মাসুহ। তেনে স্থলত আপুনি থং কৰিলে
জানো ভাল দেখি ?”

—“এবা নেদেখি। মই থং কৰা নাই বাপুৰাম। থং কৰিমই বা
কাৰ ওপৰত ? থং বা অভিমান কৰিবৰ অধিকাৰ মই হেৰুৱাই পেলাইছোঁ
বাপুৰাম। দেখিলিনে, অথনি বোৱাৰীয়ে লেটীক কেনেকৈ মৰিয়ালে, গালি
পাৰিলে ? ময়ো এতিয়া লেটীৰ দৰেই বুজিছ ? ময়ো এতিয়া লেটীৰ
দৰেই শক্তি হেৰুৱাই পেলাইছোঁ। গতিকে ময়ো এতিয়া তাৰ দৰে
সকলো সহ্য কৰি থাকিব লাগিব, বুজিছ ?”

—“হওঁতে হয়। কিন্তু ল’ৰা-ছোৱালীৰ ওপৰত থং কৰি থাকিলে
জানো কিবা লাভ হ’ব দেউতা ? খপাত চিলিম লওঁক।” অঙঠা ছুটামান
আঙুলিৰে থপিয়াই থপিয়াই ইকাতি-সিকাতি কৰি ফুৱাই দি হোকাটো
আগবঢ়াই দিলে বাপুৰামে।

—“বাক তই দিছ যেতিয়া লওঁ দে।”

কিন্তু হোকাটো ওচৰ চপাই লব খোজোতেই চকু ছুটা থিয় হৈ গ’ল
ভোলানাথ বৰুৱাৰ ;—হোকাটোৰ পেটত নগদটকাটোৰ সমান পোটোকা
পৰা গাঁত এটা।

—“এইখিনি কেনেকৈ পোটোকা পৰিল বাপুৰাম ?”—পোটোকা
পৰাখিনি আঙুলিয়াই দেখুৱালে বৰুৱাই। এবা, টকাটোৰ সমান হৈ
পোটোকা পৰিছে। হোকাটো পোটোকা পৰা বাবে বাপুৰামৰো বেয়া
লাগিছে।

—“হোকাটো ক’ৰবাত পৰিছিল নেকি অ’ ?”

—“নাই পৰা দেউতা। সেই আজি যে আনিছে নতুন মেজ
মাচিয়াবোৰ—তাৰ তলত পৰি আছিল। সেইবোৰ উলিওৱা সোমোৱা
কৰোঁতে কেনেকৈ খুন্দা লাগিব পায় দেউতা।”

বহুপৰ পোটোকা পৰাখিনি পিহি পিহি চাই থাকিল ভোলানাথ
বৰুৱাই। এই হোকাটো জেনকিন্স চাহাবে পুৰস্কাৰ দিছিল। বিবাদ
মনেৰে ববৰ নলীডাল মুখত লৈ বুঢ়া শেৱালি গছ জোপালৈ স্থিৰ
দৃষ্টিৰে চাই লৈ গুৰ গুৰ শব্দ কৰি হোকা টানিবলৈ ধৰিলে তেখেতে।

শকত টোপোলা এটা হাতত লৈ তেখেতৰ কাষেদিয়ে পাৰ হৈ ঘৰ
সোমাল পবিত্ৰ। নাউমান' পৰৰ পিছতেই দুই এটা টুং-টাং শব্দ কৰি
বুলনি-চ'ৰাৰ পৰাই দেউতাকক উদ্দেশ্য কৰি পবিত্ৰই ক'লে—

—“আপোনাৰ চকীখন বাৰাণ্ডাতেই পাৰি দিলো দেউতা। তাতেই
বহিব। নতুন চ'ফা চেটটো পাৰিলো, ইয়াত ঠায়ে নাই।”

মুখৰ পৰা নলীডাল মুলিওৱাকৈয়ে ভোলানাথ বৰুৱাই ‘উ’ বুলি শব্দ
এটা উচ্চাৰণ কৰিলে।

—‘এৰা তাত ঠাই নাই। সেইটো বুলনি চ'ৰা ময়ে সজাইছিলো।
কিন্তু সেইটো বুলনি চ'ৰাত আজি মোৰ মাচিয়াখনো পাৰিবলৈ ঠাই
নাই। তাত ঠাইৰ অভাৱ নে মোৰ মাচিয়াখনৰ ৰূপৰ অভাৱ? নে
মোৰ ব্যক্তিত্বৰ অভাৱ? নে মোৰ প্ৰয়োজন নাই সেইটো বুলনি
চ'ৰাত?’

কথাখিনি ভবাৰ লগে লগে দুটোপাল চকুলো বুকুৰ নোমৰ ওপৰত
সৰি পৰিল। বুকুখন সুৰসুৰাই গ'ল। কোনোবাই দেখে বুলি খবৰবকৈ
গামোচাখনেৰে চকু দুটা মচি ল'লে। তাৰ পিছত বাপুবামক মাতিলে—

—“বাপুবাম, বহচোন।”

ওচৰতে বেৰত আউজি বাপুবাম বহিল। নলীডাল হোকাটোত
লগাই গহীনাই তাক সুধিলে—

“পূৰ্ণি কালৰ মানুহে বুঢ়া কালত ঘৰ-সংসাৰ এৰি কিয় সম্যাস গ্ৰহণ
কৰিছিল, জাননে বাপুবাম?”

—“সেইটোচোন নেজানো দেউতা?”

—“উঃ নেজান। তোৰ বয়স কিমান হ'ল অ' এতিয়া?”

—“দুকুৰিৰ ওপৰ হ'ব পায় দেউতা।”

—“জানিবি। তয়ো মোৰ দৰে বা লেচীৰ দৰে যেতিয়া বুঢ়া হবি
তেতিয়া সকলো জানিবি।”

ঠোকাঠকি মাতেৰে কথাখিনি কৈ শেষ কৰাৰ লগে লগে ভোলানাথ
বৰুৱাৰ দুচকুৰ পৰা সব-সৰকৈ দুধাৰি চকুলো সৰি পৰিল।

কটন কলেজত মহাশিক্ষা আবন্ত হোৱাৰ পিছত সেই সময়ৰ
অসমীয়া আলোচনীৰ পাতত এবিধ নতুন গল্পৰ জোৱাৰ উঠিছিল—
যাৰ বিষয়-বস্তু আছিল কলেজীয়া ডেকা-গাভৰুৰ বোমাটিক প্ৰেম।
এটা সময়ত অভিনব যেন লগা সেই অভিজ্ঞতাটো পিছলৈ ইমান
স্বাভাৱিক হৈ আহিল যে যুদ্ধোত্তৰ যুগৰ অসমীয়া গল্পত এনে ধৰণৰ
বোমাটিক প্ৰেমৰ বৰ্ণনা ক্ৰমশঃ বিৰল হৈ আহিল। বিৰিক্ণিকুমাৰ
মেধিৰ গল্পটো পঢ়ি কিন্তু বহুতৰে মনত নষ্টালজিয়া অনুভৱ হ'ব পাৰে।
গল্পটো এটা হেৰাই যোৱা যুগৰ স্মাৰক।

বিৰিঞ্চি কুমাৰ মেধি

পখিলাৰ পাখি ভাগে

ইমান দীঘল ওবনি ! প্ৰধানক আৰু এবাৰ চাবলৈ খুব ইচ্ছা
থকা স্বৰ্ঘেও পিয়ালিয়ে চাব নোৱাৰিলে। পিয়ালিৰ দৃষ্টি ওবনিৰ
সীমাতো ঠেকা খাই বৈ গ'ল।

‘এবভা’ মানুহৰ গুৰুৰূপে পিয়ালিৰ চিন্তাত আউল লগাব পৰা
নাছিল। বনকৰা পাটৰ চাদৰৰ ওবনিৰ আঁৰ লৈ পিয়ালিয়ে হিৰিজিবি
কথা কিছুমান ভাবি গৈছিল। একেবাবে কাষতে বহি থকা বিদিশাই
মাজে সহজে তাইৰ কাপোৰ সাজ টানি টুনি ঠিক কৰি দি অৱশ্যে
পিয়ালিক নিজৰ অস্তিত্ব সম্বন্ধে সজাগ কৰি দিছিল। তথাপি—
তথাপি পিয়ালিয়ে অত্যন্ত আত্মকেন্দ্ৰীক ছোৱালী এজনীৰ দৰে মাৰ্ছো
ভাবি গৈছিল নিজৰ কথা, লগতে তাইৰ মৰমৰ অসীমাতৰ কথা,
অববিন্দৰ কথা, বিদিশাৰ কথা, অল্পপ, আনন্দ, আজাদ, বাদল,
অৱন্তী, অজনা, বীণা—আৰু বহুতৰ, বহুত ল'ৰা-ছোৱালীৰ কথা।

বাপুদেউৰ ওমম ব্ৰততে ‘হৃদয়ং দধাতু’ মন্ত্ৰ ধ্বনি পিয়ালিৰ কাণত
অসীমাতৰ সদায় আওৰোৱা কবিতাটি হৈ সোমাইছিল—‘নিষ্ঠুত
বেদনাবোৰে উমি উমি অলিৰ খোজে, তপ্ত তীখাৰ চকাৰ দৰে, অলি
অলি লুহাৰ খোজে।’ লেতেকুৰ ধোপাৰ দৰে গিজিপ্ খাই থকা
বভাঙলিৰ মানুহজাকৰ বৃজা লুবুজা কথাবোৰ তাইৰ এটি মধুৰ সঙ্গীত

যেন লাগিছিল, ইমান ধুনীয়া সঙ্গীত—যি গীতৰ এটা কলি শুনিয়েই
 বুকুত স্তব বান্ধি থকা বেদনা উজাৰি কান্দি দিব পাৰি। সেই মূবুজা
 সঙ্গীতৰ স্তবে স্তবে পিয়ালিৰো তাই ভালপোৱা গীতটি গাবলৈ ইচ্ছা
 হৈছিল—

জীৱনৰ শেষ সীমাত ঠিয় দি—

উভতি তেতিয়া চাবা

মোৰ মৰমৰ আবিৰ বহণ

তেতিয়াহে দেখা পাবা

সময়ে তেতিয়া ইতিকিং কৰি

দেখাব তোমাৰ ভুল।...

একেঁচা আম খৰিব ধোঁৱাই পিয়ালিক অতীষ্ঠ কৰিছিল। হয়তো,
 মাথোন ধোঁৱাৰ আমনিৰ বাবেই পিয়ালিৰ চকুযোৰ সজল হৈ
 পৰিছিল। হুধাৰি চকুপানীয়ে পিয়ালিৰ আনন সজ্জত কৰিবলৈ
 বিদিশাই আঁকি দিয়া খেত চন্দনৰ ফুটবোৰ মচি বাগৰি আহিছিল।

সেয়া অসীমাত্মৰ মাত পিয়ালিয়ে স্পষ্ট শুনিছে। তাই খুব ভাল
 দৰে চিনি পায় সেই বিশেষ কণ্ঠস্বৰটো। মাথো মাতটিয়েই নহয়,
 পিয়ালিয়ে অসীমাত্মৰ চক্ললৰ শব্দ, সুহৰিৰ স্তব, আনকি অসীমাত্মৰ
 গাব গোন্ধটিও চিনি পায়—পাইছিল। ল'ৰাটোক তাইৰ মৰম
 লাগিছিল। কিন্তু মাজতে যে এইবোৰ কি হৈ গ'ল।

সঁচা, সদায় হাঁহি থকা পিয়ালিৰ অন্তৰৰ কোনোবাখিনিৰ নদীৰ
 উৎস আছে বুলি অসীমাত্মে নেভাবিলে। যাব জীৱনৰ খুটিনাটিৰে
 পিয়ালিৰ জীৱন ভেটিত মডল অঁকা হৈ গ'ল, সেইজন ল'ৰায়ে
 পিয়ালিক মূবুজিলে। তাইৰ বাক কিবা ভুল হৈ গ'ল নেকি? এই
 প্ৰশ্নটো মনলৈ আহিলেই পিয়ালিৰ নিজকে কেন্দ্ৰহীন বৃত্ত যেন লাগি
 যায়। তেতিয়া পিয়ালিয়ে ভাবে—তাই যেন খুব বেছি নিঃসহায়।
 তাই মাথো বৃত্তৰ মাজৰ বিশাল শূন্যতাখিনি.....

পিয়ালিয়ে জানে, ভালদৰেই জানে, হীৰক খণ্ড বুলি তাই ইমান

দিনে বি'গোটালে, সেয়া ভগ্না'কাঁচ মাজ। তথাপি তাইব সাক্ষ্যনা
 আছিল, তাই ভাবিছিল, তাইব জীৱন চন্দুক হীবাবে পূৰ্ণ হৈ গৈছে।
 কিন্তু অসীমাত্তে বাক সঁচা সঁচা কথা কিছুমানৰে তাইব কল্পনা মিছা
 বুলি প্ৰমাণ কৰি তাইক বিভ্ৰান্ত কৰি দিলে কিয় ? কিয় ??

সঁচা, তাই আকাশক লৈ কবিতা লিখিব পাৰে কিন্তু আকাশেও
 তাইক লৈ কবিতা লিখিব বুলি তাই পাগলীৰ দৰে কোনোদিনেই ভবা
 নাছিল। আকাশৰ বাবে তাই কান্দিছিল সঁচা কিন্তু আকাশেবৰষাৰ যি
 চকুপানী টুকিছিল, পিয়ালিয়েতো জানিছিলেই সেয়া চকুপানী অস্ত—
 অস্ত কোনোবা এগৰাকীৰ বাবেহে। ভালদৰে অসমীয়া লিখিব নজনা
 অসীমাত্তে অঞ্জনা, অৱন্তী বা বীথালৈ লিখিবলৈ খোজা প্ৰত্যেকখন
 চিঠিয়েই পিয়ালিয়ে অববিন্দই নেদেখাকৈ চোৰ-আঁবকৈ লিখি
 দিছিল। সঁচা—অসীমাত্তৰ প্ৰতি কোনো স্বাৰ্থজড়িত ভাবেই পিয়ালিৰ
 মনত নাছিল। অসীমাত্ত আছিল পিয়ালিৰ অসীম ভাইটি। বয়সত
 পিয়ালিৰ প্ৰায় সমানেই হ'লেও পিয়ালিয়ে অসীমাত্তক ভাইটি কৰি
 লৈছিল। অদ্ভুত সমস্তা কিছুমানৰ সন্মুখীন নহ'বলৈ এয়া ছোৱালীৰ
 এটি সহজ আৰু সুন্দৰ উপায়।

অসীমাত্তৰ লগৰ আনন্দ, আজাদ, বাদলহঁতক কিন্তু পিয়ালিয়ে
 ভাইটি বুলি মতা নাছিল। অসীমাত্তৰ দৰে তেওঁলোককো তই-
 তোকাবিকৈ নেমাতি বা পিয়ালিয়ে তেওঁলোকক একো সম্বন্ধ ধৰি
 নেমাতি মাজে সময়ে কাম চলাই দিছিল। অৱশ্যে আনন্দ-অল্পপম-
 বাদলহঁত সঁচাই অল্পপ বেছি ধৰণে উচ্ছৃঙ্খল আছিল। নতুনকৈ
 চাকৰিত সোমোৱা ডেকা বাবেই নেকি তেওঁলোক প্ৰত্যেক জনেই
 জীৱনটোক এটি পকা কমলা যেন জ্ঞান কৰিছিল। জীৱন মানে যেন
 একোৱেই নহয়, মাথো এটি পকা কমলা, জাবৰ উমলগা ব'দ কাচলিত
 বহি নিৰ্বিকাবভাৱে কমলাটি খোৱাৰ বাহিৰে পৃথিৱীত কৰিবলৈ যেন
 একো কামেই নাই।

হয়তো অসীমাত্তো তেনেকুৱাই আছিল। একদম নিজৰ ভাৱেক

ভায়েক লগাব বাবেই পিয়ালিয়ে কিজানি অসীমাত্তৰ দোষ-গুণ বিচাৰ নকৰি ল'ৰাজনক মৰম কৰিছিল। সঁচাই পিয়ালিয়ে অসীমাত্তক মৰম কৰিছিল। ক্ৰিকেট খেলোতে অসীমে খোচ খুৱাই ফলা বগা টেবিলিমৰ কামিজত এছৰ স্মৃতিৰে কৰা বিপুই, অসীমাত্তৰ মেজত থকা মণি চিলাইৰে কৰা মেজঢাকনীয়ে, অসীমাত্তৰ কাটিং ওৱৰ্ক কৰা জলকাই বৰ্তী বেডকভাবে, চুইটজীম-ফৰগেট মি নট লিখা গাকৰ গিলিপে জানো অসীমাত্তলৈ থকা পিয়ালিৰ অকৃত্ৰিম মৰমৰে চিনাকি নিদিয়ৈ ?

অসীমাত্ত ল'ৰাটো অলপ এবচেন্ট মাইণ্ডেদ। পিয়ালি ঘৰখনৰ একমাত্ৰ ছোৱালী। ককায়েক অববিন্দৰ বাহিৰে তাইৰ আপোন বুলিবলৈ বিশাল পৃথিবীখনত কোনোৱেই নাই। মৰম-কাঙালী পিয়ালিয়ে সেই বাবে সিহঁতৰ ভাড়াঘৰত থকা ডেকা প্ৰফেচৰ অসীমাত্ত বৰকাকতিৰ সতে এটি মধুৰ সম্বন্ধ গঢ়ি তুলিবলৈ চেষ্টা কৰাত আচৰিত হ'বলগীয়া হয়তো একো নাই। অকণমান আচৰিত হ'বলগীয়া আছিল এয়ে—প্ৰফেচৰকো কোনোবা বিয়া নোহোৱা ছোৱালীয়ে ভাইটি বুলি মাতেনে ? কিন্তু পিয়ালিয়ে মাতিছিল। নহ'লে চকুচৰহা ওচৰ-চুবুৰীয়াই কিবা চোঁটোকে বোঁটো কৰি গোটেইখন বোঁজাল-বোঁজাল নকৰিবনে ? কিন্তু তাইকোঁটো জীয়াই থাকিবলৈ এখান মান মৰম লাগে। অববিন্দটো ঘৰখনত খিতাপি লাগিবলৈ নেপায়েই। ঠিকা-ঠুকলিৰ কামত আজি অ'ত, কালি ত'ত। হ'ল বুলিনো আক কামকৰা ল'ৰা-ছোৱালী হালৰ লগত কিমান কথা পাতিব। নৃতন্ত্ৰত এম. এ. পাছ কৰি ঘৰতে বহি থকা পিয়ালিৰ যে অকুবন্ত অৱকাশ !!

মাজে মাজে বান্ধৱী বিদিশা আহে। বিদিশা লোক-চকুত তাইৰ অন্তৰঙ্গ বান্ধৱী হ'লেও পিয়ালিয়ে জানে কাৰ পেটৰ কামোৰ ক'ত। সকলোতে প্ৰতিযোগিতা কৰি কৰি ব্যৰ্থ হৈয়ো কি দৰদস্ত বিদিশাৰ পিয়ালিহঁতৰ ঘৰলৈ ইমান আহুয়াহ পিয়ালিয়ে জানে। পিয়ালি বিদিশাতকৈয়ো খুনীয়া, পিয়ালি বিদিশাতকৈ পঢ়াশুভাভো ভাল আছিল, উল-চিলায়ে বিদিশাতকৈ পিয়ালি বহুতশে ভাল।

ভাব বাবে বিদিশাব অন্তৰত পিয়ালিলৈ থকা নিফল আক্ৰোশৰ কথা পিয়ালিয়ে গম নোপোৱাকৈ থকা নাছিল। এজনী ছোৱালী হৈ তাইনো আৰু সেই সামান্য কথাটোকে বুজি নেপাবনে। অন্তৰত অলপ ক্ষোভ লৈয়ো বিদিশাই কিহৰ আশাত সপ্তাহত ছুৰাব-ভিনিবাব পিয়ালিহঁতৰ ঘৰলৈ বাতি কাঢ়ে পিয়ালিয়ে জানে। কিন্তু পিয়ালিয়ে বেয়া নেপায়। ককায়েকবোৰ বিয়াৰ বয়স হৈছে, অলপ ধিয়েই নহওক, বিদিশাব চৰিত্ৰত কোনো চেকা নাই। যদি এনেকৈয়ে ককায়েকৰ বিয়াখন হৈ যায়, পিয়ালিবনো আপত্তি কবিলেহীয়া কি আছে ?

গঁচাই পিয়ালিৰ আপত্তি কবিলৈ একোটা নাছিল। কিন্তু এনেকুৱা এটা সময়ত তাই কথাটোৰ সত্যতাখিনি উপলব্ধি কৰিছিল, যিখিনি সময়ত আপত্তি কৰিলে মাথো অৱবিন্দৰ ওচৰতে নহয়, বিদিশাব ওচৰতো তাই হয় হৈ গ'লহেঁতেন। কিন্তু পিয়ালি জনাবুজা ছোৱালী, এক অদৃশ্য সপোনত ঢাপে ঢাপে আগুৱাই যোৱা বিদিশা বা অৱবিন্দৰ কাকোৱেই হাতত ধৰি নমাই আনি এজনক নিঃসঙ্গ কৰাৰ অপচেষ্টা পিয়ালিয়ে কৰা নাছিল। কিন্তু যেতিয়া ঘৰলৈকে সময় নোহোৱা অৱবিন্দই পিয়ালিয়ে নেটৰ কাপোৰত কৰি থকা বেডিং' টাকনীখন চোৱাৰ ভাওঁ ধৰি তাইৰ আগত নিজৰ বিয়াৰ কথা উলিয়াইছিল তেতিয়া পিয়ালি গঁচাই হতভম্ব হৈছিল। ঘৰখনত এটা শুভকাম হ'বলৈ ওলাইছে, অথচ ঘৰখনৰ একমাত্ৰ জীয়াৰী হৈ তাই কথাটো গম নেপায়। হাতত বেজীৰ খোচ খাই সেইদিনা পিয়ালিয়ে নিজকে চম্ভালি লৈছিল। তাই নিজকে ইমান বেছি সংযত কৰি লৈছিল যে ককায়েকে ব্লেজাবৰ পকেটৰ পৰা কইনাজনী কেনেকুৱা চা বুজি উলিয়াই দিয়া বিদিশাব কটোখন চাৱো, "কেট ভালটো"ৰ বাহিৰে একোৱেই কোৱা নাছিল; কিন্তু যেতিয়া অৱবিন্দই কৈছিল "মোৰ বিয়াখনৰ আগতে তোৰ বিয়াখন পাতিব বুজিছোঁ আমি, বিদিশাই কৈছে, মানে ময়ো ভাবিছোঁ, এখন ঘৰত

হুজুৰী সমান বয়সৰ ছোৱালী বোৱেক-নন্দেক হৈ থকাটো উচিত
নহয়।”.....

ককাকৈকৰ কথা শুনি তাই হতভম্ব হৈ গৈছিল, বুকুৰ এফাল যেন
অসহ্য বিষত ভাগিচিগি যাবলৈ খুজিছিল। কিন্তু এই সঙ্কটকালত
তাই অধৈৰ্য হলেতো নহ'ব। পিয়ালিৰ দৰে নিঠকৱা ছোৱালী-
বিলাকৰ যে সমগ্ৰ পৃথিবীৰ মানুহৰ ভিতৰক মন্তব্য নীৰৱে শুনি
যাবলৈকে জন্ম।

ধীৰে ধীৰে পিয়ালিয়ে কৈছিল—“কিন্তু যেতিয়া যোবে যোবে
দৰা আহিছিল তেতিয়া বিয়া নিদিলা, এতিয়ানো বুঢ়ীকইনা
চাবলৈ ক'ব বাজপুত্ৰ এজন আহিব।”

“দৰা কিয়নো বিচাৰিব লাগে, তইছোন থিক কৰিয়েই থৈছ—
অসীমাত”.....ইচ্ছা কৰিয়েই অববিন্দই কথাষাৰ সম্পূৰ্ণ কৰা
নাছিল।

আঃ.....এটি আৰ্ত্তনাদ ওলাই আহিবলৈ খুজিও ধৰিত্ৰীৰ দৰে
সহনশীলা হ'বলৈ প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ হোৱা পিয়ালিৰ ডিঙিৰ কাষত বৈ
গৈছিল। তাই ক'বলৈ খুজিও ক'ব নোৱাৰিছিল, অসীম মোৰ ভাই,
ককাইদেউ সঁচাই অসীম মোৰ ভাই। সাহস আৰু ধৈৰ্য্য এক অদ্ভুত
পৰিচয় দি চকু ফাটি ওলাই আহিব খোজা চকুলো কুজিয় কাহ এটিৰে
স্তব্ধ কৰি পিয়ালিয়ে কৈছিল—মই বাক ভাইটিক—মানে অসীমক
শুধি চাওঁ।

নিশাৰ এক অদ্ভুত স্তব্ধতাই পৃথিবীখন স্তব্ধ কৰি পেলাইছিল।
অববিন্দ শুইছিল। চকলেট আৰু জাপিয়ে পাকঘৰ পৰিষ্কাৰ কৰি
আছিল কিজানি; পাকঘৰৰ পৰা কাঁহি-বাতিৰ খুটুং-খাটাং শব্দ তাঁহি
আহিছিল। পিয়ালিয়ে চিঞৰিছিল—চকলেট। লৰমাৰি চকলেট
আহিছিল। পিয়ালিয়ে কৈছিল—ব'লচোন, ভাইটিৰ তালৈ যাওঁ।
মুখেৰে হুঁ শব্দটি নকৰি চকলেটে পিয়ালিক অল্পসংগ কৰিছিল।

অসীমাতো হতবাক। বাইদেউ, তুমি ইমান বাতিৰে। পাতনি

নেবেলাইক পিয়ালিয়ে কৈছিল, বাক ভাইটি, ভোব কোনোবা এনেকুৱা সাধাৰণ বন্ধু আছে নেকি যেয়ে মোক বিনা খিধাই বিয়া কৰাবলৈ সন্মত হ'ব। অসীমাত বিন্ময়ত হতভম্ব হৈ গৈছিল। পিয়ালিয়ে সদায় এনেকুৱা ডালপাত জোৰা দিয়া কৰাই কয়। অসীমাতে তাকে মনত পেলাই দিলে পিয়ালিয়ে কয়—আঃ কি আহে বান, ভোব আগত ভাবিচিন্তি কথা ক'বলৈ কি দবকাব? মোব দবাটো আহক, আহিলে তাব আগত লাজ কৰি দেখুৱাম, ফুল আৰু শুৰাখ ভাল ভাল কথা কম ঠিক যেনেকৈ অৱন্তী, বীধা বা অজনাই ভোব আগত...। সেইবোৰ কথা শুনি, বিশেষকৈ তিনি জনীকৈ গাৰ্গ ফ্ৰেণ্ডৰ নাম শুনি, (গাৰ্গ ফ্ৰেণ্ডৰ অসমীয়া টাৰ্ম অসীমাতৰ মতে আকৌ স্ত্ৰী-বন্ধু) অসীমাতৰ কাণ হুখন গৰম হৈ যাবলৈ ধুজিছিল। কিন্তু সেই বিশেষ মুহূৰ্তটোতে পিয়ালিৰ কথাখিনি অসীমাতৰ নিবৰ্ধক যেন লগা নাছিল। উদ্বিগ্ন হৈ অসীমে সুধিছিল—হঠাৎ দবাৰ বিচাৰ কেলেই বাইদেউ? অন্তৰ হাঁহি এটি মাৰি পিয়ালিয়ে কৈছিল—এটা নিশ্চিন্ত আশ্ৰয়ৰ বৰ প্ৰয়োজন হৈছে ভাইটি, সঁচাই বৰ প্ৰয়োজন হৈছে। ঠিক সেই মুহূৰ্তটোত অসীমাতৰ এনে লাগিছিল—তাৰ বন্ধুজাকৰ নিচিনা অপদাৰ্থ যুৱক পৃথিবীত যেন আৰু নাই। এজন এজনকৈ প্ৰত্যেকজন বন্ধুৰে নাম সি মনত পেলাই গৈছিল; কিন্তু এটাও তাৰ মনঃপুত হোৱা নাছিল। যাঃ আটাইমুখাই বদমাচ। তাৰেই তিনি জনীকৈ বান্ধৱী, সিহঁতবটো ডৰ্জনে ডৰ্জনে। আৰু সেইহেন উচ্ছৃঙ্খল যুৱক এজনৰ হাতত পিয়ালিক তুলি দিব পাৰি নেকি। ক্ষন্তেকৰ বাবে অসীমাত চিন্তাৰ সাগৰত হেৰাই গৈছিল। হঠাতে সাগৰ তলিত যুকুতা পোৱাৰ আনন্দেৰে অসীমাতে চিঞৰি উঠিছিল, কিন্তু ভোব ভেনেকুৱা বন্ধু থকাৰ কথা মইতো আগে পিছে জনা নাছিলোঁ। স্বভাৱ সুলভ হাঁহিটো মাৰি অসীমাতে সেইদিনা কৈছিল জনা নাছিলোঁ নহয় আৰু—এতিয়াই ভালদৰে জানিবা।

পিয়ালিয়ে দুই-এদিনতে সকলো গৰু পাইছিল। প্ৰধানৰ দেউতাক

নেপালৰ হ'লেও মাক অসমৰে আছিল। মাক-দেউতাকৰ প্ৰধানমই একমাত্ৰ সম্ভাৱন (যাব নামটো এতিয়ালৈকে পিয়ালিয়ে জনাই নাই)। অসমৰ উপকণ্ঠৰ পাহাৰী চহৰ এখনত চাকৰি কৰে—লিয়েচন অফিচাৰ। স্কুলৰ কৰ্টেজ এটি আছে, আছে ফৰগেট মি নট, ব্লিডিং হাৰ্ট আৰু দুজোপা উইপিং উইলোৰে ধুনীয়া এখন জিভুজাকৃতিৰ বিৰাট ফুলনি—আৰু এখন কাগজীৰঙী ফিয়েট। বেচ এইখিনিযেটো পিয়ালিৰ কাৰণে যথেষ্ট।

অসীমাত্মৰ কোন পাই প্ৰধান আহিছিল। অসীমাত্মৰ কোঠাৰ খিড়িকিৰ “জীৱনৰ শেষ সীমাত ঠিয় দি উভতি যেতিয়া চাবা, মোৰ মৰমৰ আবিৰ বহণ তেতিয়াহে দেখা পাবা...” পিয়ালিৰ সেই ভাল লগা গানটো গাই গাই মহাদেউৰ পূজাৰ বাবে বগা কঠন আৰু গুটিমালী চিঙি ফুলনিৰ পৰা ওলাই আহিব ধৰা পিয়ালিক দেখিয়েই প্ৰধানে পিয়ালিক বিয়া কৰাবলৈ সন্মত হৈ গৈছিল। গধূলি তাকে জনাবলৈকে অসীমে পিয়ালিক মাতি পঠিয়াইছিল। সাধাৰণ লুধিয়ানা স্মৃতাৰ কলপতীয়া মেখেলা চাদৰ যোৰ পিন্ধি পিয়ালি অসীমাত্মৰ তালৈ গৈছিল। প্ৰধানৰ আগত তাইক ঠিয় কৰাই দি অসীমাত্ম আঁতৰি গৈছিল। প্ৰধানে কিবা-কিবি স্মৃতিছিল; পিয়ালিয়ে উত্তৰ দিছিল। এবাৰ হঠাতে পিয়ালিয়ে স্মৃতি পেলাইছিল, মোৰ দৰে সাধাৰণ ছোৱালী এজনী বিয়া কৰাই আপুনি জানো স্মৃতি হ'ব? হাঁহি মাৰি প্ৰধানে উত্তৰ দিছিল, স্মৃতি কোনেও কাকো কবিল নোৱাৰে পিয়ালি। কিন্তু মই ভাবিছোঁ, তোমাকে পাই মই বেচ স্মৃতি হয়। এক গভীৰ আনন্দত পিয়ালিয়ে কান্দি দিব থুজিছিল। শুধাণিও নিজকে সংযত কৰি তাই কৈছিল, মোৰ বিষয়ে মাহুহে বহুত কিবাকিবি কয়। কিন্তু বিশ্বাস কৰক, অসীম মোৰ ভাইটি, তাৰ লগত মেৰা সেইবোৰ একো সম্বন্ধ নাই। কিন্তু দাদায়েো বিশ্বাস নকৰে। আপুনি জানো বিশ্বাস কৰিব?

এইবাৰ প্ৰধান খিয় হৈছিল। হাত এখন তেওঁ পিয়ালিৰ শিৰত

থৈছিল। মুখেৰে হ'লে একো মতা নাছিল। শত কথাতকৈয়ো বাস্তৱ
সেই স্পৰ্শই পিয়ালিৰ কাণে কাণে যেন কৈ গৈছিল, মই তোমাক
বিশ্বাস কৰিছোঁ—সঁচাই বিশ্বাস কৰিছোঁ। আনন্দৰ আতিশৰ্ষত
প্ৰধানৰ হাত দুখনেৰে নিজৰ মুখখন ঢাকি পিয়ালিয়ে মাথো
উচুপি গৈছিল। সংযত প্ৰধান কিন্তু নিৰ্বিকাব হৈয়ে
আছিল।

খিড়িকিৰে জুৰি চাই থকা অসীমভাৱে ভাবিছিল, ইচ্ছা, বাইদেৱে-
চোন দৰাৰ আগতো লাজ নকৰিলে।

অবিন্দল বিয়াৰ কাম-কাজ লৈ ব্যস্ত হৈ গৈছিল। দুসাজ অলঙ্কাৰ
গঢ়িবলৈ দিছিল। এসাজ পিয়ালিৰ বাকীসাজ বিদিশাৰ বাবে।
কাপোৰ-কানি বিদিশাক লগলৈ অবিন্দয়ে কিনিছিল। চকুপানী মচি
মচি পিয়ালিয়ে টিয়াবঙী কেচমেট কাপোৰত ক্ৰচ ষ্টীচেৰে ফুল তুলি
ডাইনিং চেট আৰু ড্ৰয়িং ৰুম চেট কৰিছিল; টিকজী, জাগ-ঢাকনী
আদি কৰি হ'লত বহুকপী বটলগ্ৰীণ কালাবৰ ক্ৰচেড গুলিৰে সেউজীয়া
চাটিনৰ পেটাকোটত থুৱাবলৈ 'লেছ' গুঠিছিল। দুজনীয়া পালেঙৰ
জোখাবে বেডকভাৰৰ কাপোৰ আনি কাটিং ওৱৰ্কেৰে লতাফুল কৰিছিল,
গাক গিলিপত খেড্ চিলাইৰে "স্মৃতি তুমি বেদনা" আৰু "ভুললু বুজিবা
তুমি" লিখিছিল। এইবোৰ তাই নকৰিলে কেনেকৈ হ'ব। এজন
ডঙুৱা মানুহৰ লগত সংসাৰ কৰিবলৈ ওলাইছে, কত বস্তুৰ দৰকাৰ
হ'ব। ছোৱালীৰ বাহিৰে সেইবোৰ বস্তুৰ প্ৰয়োজনীয়তা কোনে
বুজিব? কিন্তু সকলো বস্তুবোৰ গোটাই দিবলৈ স্বৰখনতটো কোনো
ছোৱালীয়েই নাই। গতিকে পিয়ালিয়ে কইনা সাজি বহি থাকিলেটো
নহ'ব, তাইৰে কাম কৰিবই লাগিব।

কাম-কাজ লৈ ব্যস্ত থকা বাবে হুদিনমান পিয়ালিয়ে অসীমভাৱ
খবৰ কৰিব পৰা নাছিল। এদিন আবেলি এধানমান আজৰি পাই
পিয়ালিয়ে জাপিক অসীমভাৱক মাতিবলৈ পঠিয়ালে। অসীমভাৱলৈ
চাহ-জলপান সজাই বৈ বৈ আমনি লাগি চকলেটকো পঠিয়ালে—

অসীমাত্তক হাতিবলৈ। অসীমাত্ত নাছিল। পিয়ালিয়ে ক'লে, ইচ
ভাবনো ইমান অহঙ্কাৰ হ'লনে।

বহুদিন নহা বাবে বিয়াৰ আগদিনা পিয়ালিয়েই অসীমাত্তৰ
ভালৈ গ'ল। ইফালে অসীমাত্ত এক অবুজ ঈৰ্ষাত জলিপুৰি নিঃশেষ
হ'ব ধৰিছে। ইমান ভাল বাইদেৱেকজনী মাথোন প্ৰধানৰ হৈ যাব,
পিয়ালিয়ে মাথোন প্ৰধানৰ কাৰণে ভাবিব, আৰু সিহঁতৰ মধুৰ সংসাৰত
তাৰ দৰে পাতি লোৱা ভাতৃ এজনৰ সমস্ত স্মৃতি ম্লান হৈ যাব, ভাবি
তাৰ দুখ লাগিছিল। খঙো উঠিছিল। সমস্ত খং পিয়ালিৰ ওপৰত
জাপি অসীমাতে নিষ্কে শাস্ত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। সেয়ে
পিয়ালিৰ মাতত অসীমাতে সঁহাৰি নিদিলে। মৰ্মৰ মূৰ্তিৰ দৰে বহি
ব'ল মাত্ৰ।

পিয়ালিয়ে কোঠাত সোমাই অসীমাত্তৰ চুলিকোচাত ধৰি জোকাৰি
দি ক'লে—“অ' মই ইফালে দিনো ইয়ালৈ চাহ কৰি বৈ থাকোঁ, কাম-
কাজৰ পৰা এধানমান আঁজৰিয়ে নাই, ই আকৌ ইয়াত ভাবি-চিন্তি
বুদ্ধ-গোসাঁই হৈ বহি আছে। এগছ কুটাও যদি ছগছ কৰি দিলি-
হেঁতেন, তেও বায়েৰে তোক ভাল বুলিলোহেঁতেন।”

নিকটাপ কণ্ঠেৰে অসীমাতে ক'লে—“আমাবনো কি আহে যায়,
যাব বিয়া তেওঁ কৰক। আমিহে অহঙ্কাৰী, ইফালে ভাল দৰা
পোৱাৰ গপত নিজৰ মাটিতে ভৰি নপৰে।”

হাঁহি মাৰি পিয়ালিয়ে ক'লে—“বাক বাক হৈছে, বকলা মেজিব
মালাগে। এতিয়া শাস্ত ল'ৰাৰ দৰে আমাৰ ভালৈ আহছোন, তোক
ছই কৰা চিলাইবোৰ দেখুৱাম।”

“ওঁহো”—অসীমাতে ক'লে, “আজিৰ পৰা তুমি মোক নেমাতিবা,
মই তোমাৰ বিয়ালৈ নেযাওঁ, মোৰ লগত তোমাৰ কোনো সম্বন্ধ নাই—
একোঙ্গস্বৰ্দ্ধ নাই।”

“ম্যাঃ ভাইটি—” পিয়ালিয়ে শবাহত যুগ্মশাবকৰ দৰে আৰ্ত্তনাশ
কৰি উঠিল। পিয়ালিয়ে ক'ব খুজিছিল—‘ভেনেইক মকৰি জাইটি,

মোৰ সমস্ত স্বৰমক এনেদৰে ইতিকিং নকৰিবি। বাক মই মাহুহজনী
 বেয়া, কিন্তু মোৰ হৃদয়ৰ কঙ্ক বেদনাখিনি, সেউজীয়া স্বৰমখিনিটো
 বিছা নহ'ব। তেনেকৈ নকৰি ভাইটি, মোৰ বুকুখন বিবাই যায়।
 কাইলৈ মোৰ বিয়া, মই এইখন ঘৰ এৰি কাইলৈ গুছি যাম, এনে এটা
 মুহূৰ্ত্তত এয়া ভই কি কৰিব ওলাইছ ভাইটি। চা, মোৰ মুখলৈ চা।
 ভাল দবা পোৱাৰ কৃতিত্বখিনিও তোবেই ভাইটি, মইতো এজনী
 সাধাৰণ ছোৱালী। ভই কিয় এনেকুৱা কৰিছ ভাইটি। ভই
 নেমাতিলে মোৰ দুখ লাগিব। বহু দিনলৈ দুখ লাগিব। আক
 গোটেই জীৱনটো যদি দুখ লাগিয়ে থাকে। ভাইটি মই ডাঙৰ
 হৈয়ো তোক ক্ষমা খুজিছো, ভৰিত ধৰিছোঁ তোৰ, ভাইটি ভই ..'

কিন্তু একোকে নক'লে পিয়ালিয়ে। ইমানদিনৰ সমস্ত পৱিত্ৰ
 মধুৰ সন্মুখ এটি মুহূৰ্ত্ততে চুবমাৰ কৰি তাই ওলাই আহিবলৈ ধিয়
 হ'ল। দুখাৰি চকুলোৱে পিয়ালিক আবেৰি ধৰিলে। কিন্তু পিয়ালিয়ে
 চকুলো মুমচিলে। সমস্ত পৃথিবীকে তাইৰ দেখুৱাই দিবলৈ ইচ্ছা
 গ'ল—কৈ দিবলৈ ইচ্ছা হ'ল, পিয়ালিৰো দুখ আছে জানা, এক
 অক্ষয়-অব্যয় দুখ।

হঠাত শব্দ-ঘণ্টা জোৰেৰে বাজি উঠিল। উকলি ধনিত বভাতলি
 আকৌ এবাৰ গমগমাই উঠিল। আত্মবিস্মৃতা পিয়ালিয়ে সন্মিত
 ফিৰাই পালে। বিদিশাই ধৰি মেলি তাইক ধিয় কৰাই দিলে।

এসময়ত বিয়া শেষ হৈ যায়। অৱবিন্দক পিয়ালি আক প্ৰধান
 মুগপং প্ৰণাম জনায়। পিয়ালিৰ ওচৰে-পাজৰে নাহো বুলিও বিয়ালৈ
 অহা অসীমাভে ঘূৰঘূৰ কৰে। ওৰণিৰ তলৰ পৰা পিয়ালিয়ে কিন্তু
 দেখা নেপায়।

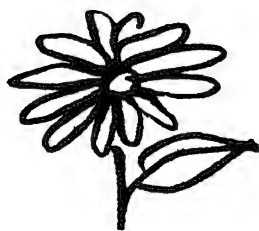
দবা-কইনা যাবলৈ ওলাই আহে। শানাইৰ ককণ শুবত
 বভাতলিৰ উদাস বতাহে উচুপি উঠে। অৱবিন্দই শান্তিপূৰী ধুতিৰ
 আঁচলেৰে চকুপানী মচে। চকলেট আক জাপিয়ে ছৰাওৱাৰে কান্দে।

বাইদেউ.....চিনাকি মাত শুনি পিয়ালিৰ বুকুখন ধৰককৈ উঠে।

তাই উত্ততি নেচায়। হাউলি 'অসীম'তে পিয়ালিৰ ভৰি লুখন চুব
 খোজে। হঠাৎ পিয়ালিৰ গুৰণিখন খহি যায়। তাইৰ চকুৰ কোণত
 যুকুতাৰ দৰে ছটোপ চকুলো চিকমিকাই উঠে। দেহৰ সমস্ত শক্তি
 গোটাই তাই অঁতৰি আহে। অসীমতে পিয়ালিৰ ভৰি চুবলৈ
 নেপায়। তাই উচ্চাৰণ কৰে—“ওহোঁ।”

নিৰ্বিকাবভাৱে পিয়ালি গৈ প্ৰধানৰ কাষত বহে। ইমান দিনৰ
 সমস্ত পবিত্ৰ স্নেহ বাৰিষি মাথো এটি ছটা আখৰৰ শব্দেৰে নিঃশেষ
 কৰি, ছিন্ন-বিচ্ছিন্ন কৰি পিয়ালি প্ৰধানৰ সতে গুচি যায়।

প্ৰধানৰ ফিয়েটখনে উকুৱা ধূলিৰ বজ্জাত অসীমাত হেবাই যায়।
 দুখ লগাকৈ হেবাই যায়।

—কটনিয়ানত’ প্রকাশিত আবাধনা পটঙ্গীয়াৰ ‘সন্ধানত’ নামৰ গল্পটো একেবাবেই গতানুগতিক গল্প নহয়। স্মৃতি-বোম্বস্বৰ্ণৰ মাজেদি এগৰাকী উচ্চশিক্ষিতা বিদুষী গাভৰুৱে নিজৰ জীৱনৰ বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতাৰ খতিয়ান লৈছে, নিজকে পৰীক্ষা কৰি চাইছে। ই একো অসাধাৰণ বা অগতানুগতিক বিষয়-বস্তু নহয়। কিন্তু তাকে কবিবলৈ বাওঁতে লেখিকাই তেওঁৰ গল্পৰ নায়িকাৰ চৰিত্ৰত যি ধৰণৰ মননশীলতা আৰু বৈদগ্ধ্য ফুটাই তুলিছে সিয়েই গল্পটোক এই ধৰণৰ আনবোৰ গল্পৰ পৰা সম্পূৰ্ণ পৃথক ৰূপত চিহ্নিত কৰিছে। গল্পটোৰ মাজত লেখিকাৰ এটা নিজস্ব মন আৰু বিশিষ্ট জীৱন-বোধৰ অস্তিত্ব অনুভৱ কৰিব পাৰি। কলেজৰ কোমল-বয়সীয়া ছাত্ৰী হৈ থাকোতেই যি গৰাকী গাভৰুৱে গল্পৰ মাজেদি তেওঁৰ ব্যক্তিত্ব এনে শক্তিশালী ৰূপত ফুটাই তুলিব পাৰিছিল, তেওঁ গল্প ৰচনাত একাণপতীয়াকৈ লাগি থকা হ’লে সম্ভৱতঃ নিশ্চয় ভাল গল্প লিখিব পাৰিলেহেঁতেন।

সন্ধানত

কিমান নিম্নল

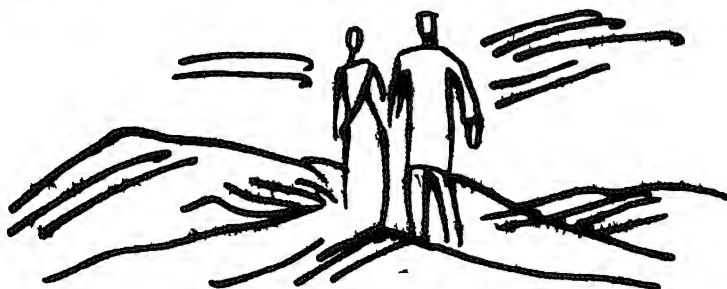
কগা চবাইটে

আকাশ আক সাগৰ দুয়ো নীলা :

তথাপিও নীলা নোহোৱাকৈ

সাজত সি উৰি আছে । (বন্ধুহই)

দূৰন্ত গতিৰে বেলখন তেতিয়া আগবাঢ়িছে বিস্তীৰ্ণ মুকলি পথাৰ-
বোৰৰ মাজেৰে, বিজাৰ্ড শ্লিপিংবাৰ্ণৰ কুপৰ এচুকত হেলান দি মই
আনমনা হৈ বাহিবলৈ চাই ব'লোঁ। কুপটোত মই অকলে,
কলিকতাত মোৰ সহযাত্রী নাছিল। বাহিবৰ বহল পথাৰবোৰ
ইতিমধ্যে এক্সাৰৰ মাজত লুকাবলৈ আবন্ত কৰিছে। হাতৰ কিতাপখন
মেলি লৈ ছুৰাবিমান পঢ়ি ভাল নলগাত জপাই থলোঁ। শাবীৰ
আঁচলেৰে গাটো মেৰাই লৈ আকৌ বাহিবলৈ চালোঁ। শুল্ক
পথাৰবোৰ। ভয়াবহ নিঃসঙ্গতাৰ ভাৱ এটাই মোৰ মনটো কঁপাই
তুলিলে। পাব হৈ যোৱা মোৰ জীৱনৰ বহু কথাই মনত
পৰিল। মোৰ বেড-কমত সজাই থোৱা কটোখনত মাব ছচকুৰ
অনিচ্ছয়ত্যাধিনি, পল্লৱী মাহী গুটি যোৱাৰ পাছত দেউতাৰ
অভাৱনীয় মৰমধিনি, মাতৃহীনা অলক দাদাৰ শিশুৰ দৰে

আবদাব কৰা কথাবোৰ, পূৰ্ণ প্ৰাচুৰ্যৰ সাজত থাকিও নিজক
নিঃস্ব কৰিবলৈ ওলোৱা উৎসাহী ডেকা ত্ৰিধীপ ফুকনৰ বিপ্লৱী
কথাবোৰ আৰু কল্পকতে সকলোকে আপোন কৰিলেৰ পৰা অৰ্দ্ধ
নিজকে 'লউনলি' 'কিল' কৰা অধ্যাপক এডকিনৰ স্মৃতিয়ে মোক
আমনি কৰে, মোৰ অন্তৰ হাহাকাৰ কৰি তোলে।

বিদায় দিবলৈ আহি লগুন এয়াৰ প'ৰ্টত মোৰ চুহাতত এথোপা
ফুল গুজি দি যি. এডকিনে কৈছিল, "উইচ ইউ এ হেপী ফিউচাৰ, মিছ
বৰুৱা আপোনাৰ সুখী ভৱিষ্যত কামনা কৰে"।। সাজে সময়ে খা-
খবৰ জনাই থাকিব। তাৰ বাবে আগ্ৰহেৰে বাট চাই ব'ম।" ফুল-
জোপাৰ পৰা দৃষ্টি আতৰাই মই যি. এডকিনৰ ফালে চাইছিলোঁ।।
সুৰৰ চুলিখিনি ইতিমধ্যে ছাই বৰণীয়া হৈ পৰা মানুহজনৰ মুখখনত যেন
আজি শূন্য-উদাস অভিব্যক্তি। এষাৰ নিতান্তই সাধাৰণ বিদায়বাণী
হয়তো গভাৰুগতিকো—চাবৰ বাবে। মোৰ দৰে বহুতকে এইদৰে
শুভেচ্ছা জনাই চাবে বিদায় দিছে। সকলো আতৰি গৈছে, হেৰাই
গৈছে। ময়ো যাম। আজি বাক চাবে ভাবিছে নেকি যে সকলোৰে
সুখী ভৱিষ্যত কামনা কৰোঁতে নিজৰ ভৱিষ্যতৰ সুখৰ কথা ভাবিবলৈ
তেওঁ আহিবকে নাপালে ?

বহু কিবা ক'ব খুজিও মই একো ক'ব পৰা নাছিলোঁ।। ফুলখিনিৰ
কোমল স্পৰ্শ অমুভৱ কৰি মই কৈছিলোঁ, 'ধন্যবাদ'। অমুভৱ
কৰিছিলো কিমান নিকৰ্ণভাৱে আমি নিঃস্ব। জীৱনত আমি
বহুতৰে পৰা বহু কিবাকিবি লওঁ, কিন্তু তাৰ প্ৰতিদানত একোকে দিব
নোৱাৰো। যাব জীৱন-পুঠি অভিজ্ঞতাই মোক নতুন জীৱনৰ সন্ধান
দিলে, যাব জ্ঞানে মোক অমৃত দান কৰিলে, সেইজন অধ্যাপক
এডকিনৰ প্ৰতি মই, মোৰ কৃতজ্ঞতা জনাইছোঁ। এটি মাত্ৰ শব্দেৰে
'ধন্যবাদ'। মনটো বেয়া লাগিছিল—বহুবৰ শেষত অতি মৰমৰ
কেলেণ্ডাৰখন আঁতৰাই পেলাওঁতে মনটো কোঁচখাই যোৱাৰ দৰে।
খিৰিকিৰে ভৰলৈ চাই মই দেখিছিলোঁ। হাত জোকাৰি থকা শ' শ'।

বাহুবব মাজত মি. এডকিনৰ দৰে হৈ আছে। জেঠা কবিও তেওঁৰ
সুখখন মই চাব নোৱাৰিলোঁ। চকুৰ পানীয়ে মোৰ দৃষ্টি ফুৰনি-
কুৰলি কৰি পেলাইছিল।

জীৱনত মি. এডকিনৰ দৰে আক বহুতকে লগ পালোঁ। কিন্তু
ঐত্যককে এৰি আহিছোঁ অতীতৰ বুকুত। আমি যেন নিজ ককত
খুঁবি থাকোঁতে হঠাতে কাবোৰাক লগ পাই যাওঁ আৰু যেতিয়া বিচৰা
কপটো তেওঁৰ মাজত নাপাওঁ, হতাশ হৈ ক'ব নোৱাৰাকৈ আমি
আঁতৰি আহোঁ। এই দুদিনত আহি হাঁহো, কান্দো; কিন্তু অকলশৰীয়া
হৈ পৰিলে বুজি উঠোঁ আমি হাঁহো, কান্দো আনৰ বাবে নহয়,
মাথো নিজৰ বাবে। আজি মায়ে মোৰ বাবে কান্দেনে নাকান্দে
নাজানো। দেউতা, মোৰ আৰু আমাৰ সমাজখনৰ মাজত মায়ে কি
কিচাৰিছিল—কি নাপালে, সেইয়াও মই নাজানো। কিন্তু এযাব কথা
ভাবিলে মোৰ নিজৰে অস্বস্তি লাগে। যিজন দেউতাই সাহসেৰে চিৰ
দিনলৈ উকা হ'বলৈ ধৰা মাৰ কঁপালখনত দগমগীয়া সেন্দূৰৰ কোঁট
আঁকি দিব পাৰিছিল সেইজন দেউতাই, কিয় মাৰ চকুৰ পৰা অনিশ্চয়-
তাৰ আশঙ্কাখিনি মচি দিব নোৱাৰিলে ?

বাহিবত আন্ধাৰ গাঢ় হৈ পৰিছে। বেলখন আগৰ গতিৰে আগবাঢ়ি
গৈছে। উজ্জল বাহুব তলত কুপেটাও মই অকলে। বাহিবৰ বতাহে
মোক কোবাই গৈছে। কিয় জানো, এনেদৰে অলসভাৱে অকলে বহি
মোৰ ভাল লাগিছে। অন্ততঃ অপ্রয়োজনীয় কথা আৰু কোঁতুহল
চাৱনিৰে আমনি দিবলৈ এতিয়া কোনো নাই। মাহুহৰ সঙ্গ মই সদায়
বেয়া নাপালেও, কেতিয়াবা অসহ লাগে। মাজে মাজে ভাবোঁ মাহুহৰ
সঙ্গ ভাল পাব নোৱাৰাকৈ মই হয়তো আত্মকেন্দ্ৰিক হৈ পৰিছোঁ।
আমাৰ ঘৰত ময়ে একমাত্র সন্তান আছিলোঁ। বা আৰু দেউতাৰ। মাকে
ওচৰত পাইছিলোঁ। মাত্ৰ পাঁচ বছৰ বয়সলৈকে। অৱশ্যে দেউতা আৰু
আমাৰ ঘৰতে থকা জেঠাইদেউৰ মৰমৰ মাজত থাকি মই মাৰ অভাৱ
বৰকৈ অনুভৱ কৰা নাছিলোঁ। কিন্তু ডাঙৰ হৈ অহাৰ লগে লগে বুজি

উঠিছিলে। স্বাক্ষৰ গুৰুত পোৱা এডোখৰি বিহুত আৰু নিকাশৰ ঠাইৰ
মোক যেন খুব অভাৱ। স্বাক্ষৰ মৰম, আগুহ আৰু উল্লাহখিনি
বিচাৰিবলৈ জেঠাইদেউ যেন বৰ বেছি উদাসীন, বেছি দান্ধিকীল।
সকতে বিধৱা হোৱা জেঠাইদেউৰ ল'ৰা মল্লদান। বিলাতলৈ গৈ আৰু
উজুতি নাছিল। নিজৰ সম্বন্ধীয় মাহুহ বা ওচৰ-চুবুৰীয়াৰ লগত আমাৰ
খুব বেছি অহা-যোৱা নাছিল। আগতে বুজি নাপালেও বা আঁতৰি
যোৱাৰ পাছত আগৰে পৰা মই বুজিবলৈ ধৰিছোঁ যে এবাৰ মচ খোজা
কাৰোৱাৰ উকা শিৱত, আকৌ সেন্দূৰ সানি দিবলৈ কোনোবাই সাহস
কৰিলেও, সেইয়া আদৰি লবলৈ আমাৰ সমাজখনে প্রস্তুত নহয়।

আমাৰ পাবাৰে হাজৰিকানী জেঠাইদেউ, আৰু মোক দেখিলেই
অবাক হৈ চোৱা শৰ্মানী আইতাৰ সৰু সৰু নাভিয়েক মটু-বিকটুৰ
অঙ্কুত চাৱনিয়ে মোক সৰুবেপৰা বুজাই দিছিল—মই তেওঁলোকৰ
বাবে এটা কোড়ুল। অৱশ্যে এই কোড়ুলৰ চাৱনিত ব্যজ লুকাই
আছিল নে সন্ধান লুকাই আছিল, ভালদৰে বুজিবলৈ নাপাওঁতেই
এদিন মই দেখিবলৈ পাইছিলোঁ স্কুলৰ চাৰ-বাইদেউসকলে মোক মৰম
কৰে, গুৰু দিহে; কাৰণ পঢ়া-শুনাত মই ভাল আছিলোঁ। আনকি
লগৰ ছোৱালীবোৰেও মোক সমীহ কৰে—হয়তো মোৰ প্ৰতিভা
আৰু ব্যক্তিত্বৰ বাবে। মোক মৰম আৰু সন্ধান নকৰিলেও সিহঁতে
যেন মোৰপৰা আঁতৰি থাকিবলৈ বিচাৰে হয়তো মোক মানসিক
ভাবে উচ্চ বুজি ভাবিয়েই। কেতিয়াবা সিহঁতৰ লগ পাবলৈ যোৱা
সিহঁতৰ দৰে ভাও দিব লগাত পৰোঁ। কিন্তু অলপ পাছতে মোৰ আহনি
লাগি যায়। মই আঁতৰি আহোঁ। নিজকে এনেদৰে ভুৱা দিয়াৰ
বাবে মোৰ বিৰক্তি লাগে। যিটো বয়সত লগৰীয়াৰ লগত ছোৱালী-
বোৰে পখিলাৰ দৰে উৰি ফুৰিবলৈ বিচাৰে, সেইটো বয়সৰ বহু আগতে
মই বুজি উঠিছিলোঁ নিসন্দেহ কেনে হুংসৰ। আত্মপ্ৰত্যক্ষনাক মই
মুগ্ধ কৰি আহিছোঁ সৰুবেপৰা। সেয়ে আমাক অবিধে কলিকতাৰ
ওচৰি যোৱাৰ বাবে মই স্বাক্ষৰ লগত মোৰ দিব পৰা আই। অতীত

এবোজা অশান্তিৰে কঁপালক্ষ সেন্দুবৰ কোঁট লৈ, এজনী হোৱাশীৰ
স্বাক্ষৰে বাহিৰত মায়ে এগৰাকী সুখী গৃহীণীৰ ভাও বেচি দিন দি
নোৱাৰিলে। আনে হয়তো ক'ব—দেউজা আৰু মোৰ মায়ে
সম্পূৰ্ণ ত্যাগ কৰিব পাৰিলেহেঁতেন। এই ত্যাগ নামৰ শব্দটোক মই
সকলোৰে আটাইতকৈ বেচি যিণ কৰি আহিছোঁ। ত্যাগ নামে
প্ৰতীক্ষণ। মাত্ৰহে ত্যাগ কৰে আনৰ বাবে নহয়, নিজৰ অহমিকাপূৰ্ণ
ভৃগু চৰিতাৰ্থ কৰিবৰ বাবেহে।

সমাজক মই কোনোদিনেই গুৰুত্ব দিয়া নাই। কিন্তু কিয়
জানো এইখন সমাজত প্ৰভুত্ব চলাবলৈ মোৰ মনত এটা কামনা জাগি
উঠিছিল। প্ৰতিষ্ঠা, যশ-সন্মানৰ কামনাই মোৰ মনটো উজাগৰী
কৰি তুলিছিল। দেউতাই কোৱা এবাৰ কথা মোৰ এতিয়াও মনত
পৰে। “মাজনী ভালদৰে পঢ়ি-শুনি ডাঙৰ মাত্ৰ হৈ উঠচোন,
দেখিবি দহে তোৰ ওচৰত হাত পাতি আছেহি।” বুজি উঠিছিলো
যোগ্যজনৰহে এই সমাজত স্থান। যাৰ তেনে যোগ্যতা নাই, তেওঁ
নিঃচিহ্ন হৈ গৈছে। জীৱনৰ প্ৰতিটো মুহূৰ্ত হাতৰ মুঠিৰ মাজত বাধি
ভৱিষ্যত গঢ়িবলৈ চেষ্টা কৰিছিলোঁ। অধ্যয়নৰে পঢ়ি গৈছিলোঁ।
এতিয়াও মনত পৰে বাতি বহু দেবিলৈকে মই পঢ়িছিলোঁ। লাহে
লাহে ই মোৰ অভ্যাসত পৰিণত হৈছিলগৈ। উজাগৰী নিশাৰ ফল-
স্বৰূপে চকুৰ তল ক'লা পৰা দেখি কিয় জানো মোৰ মনত অদ্ভুত ভৃগু
জাগিছিল। আনমনা হৈ আয়নাতে নিজকে চাই বওঁ। বীণ, দীঘল
মেছ। মিঠাবৰণৰ মুখ। উজ্জল চকু। মই ধুনীয়া নহ'ব পাৰোঁ।
কিন্তু মোক দেখা প্ৰতিজ্ঞা কয় মোৰ এক আচৰিত আকৰ্ষণী শক্তি
আছে। এইবোৰ বস্তুব্য অজ্ঞাত নহ'লেও নিজৰ এই শক্তিৰ সহস্বে
মোৰ কোঁতুল জন্ম নাছিল। অন্ততঃ ত্ৰিদীপ ফুকনৰ লগত চিনাকি
হোৱাৰ আগতে।

শাৰীৰিক কৰ্মনীলতাৰ সজাগ ন'হলেও মই সজাগ আছিলোঁ।
মোৰ মানসিক উৎকৰ্ষতাও। মই স্পষ্টকৈ উপলব্ধি কৰিছিলোঁ,

লগৰীয়াবোৰতকৈ মোৰ মানসিক গঠন সোনকালে গুৰু হৈছিল। পাঁচ বছৰ বয়সতে মই বুজিবলৈ চেষ্টা কৰিছিলোঁ। ব্যক্তিগত আৰু সমাজখনৰ দৃষ্টি কোনখিনিত আৰু যোৱা বছৰ বয়সত উপলব্ধি কৰিছিলোঁ। ভালপোৱা, বিবাহ আৰু যৌনচাৰ সন্মিলিত নহ'বও পাৰে। মোৰ লগৰীয়াবোৰে যেতিয়া বুঢ়া-বুঢ়ীৰ সাধু শুনি আছিল, তেতিয়া মই উপভাস পঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰিছিলোঁ, যেতিয়া সিহঁতে বাটে-বাটে কাজিয়া কৰি গৈছিল তেতিয়া মই ল'ৰাৰ আগত লাজ কৰিবলৈ শিকিছিলোঁ। আৰু যেতিয়া সিহঁতে হিন্দী চিনেমা চাই তাৰ নায়িকাৰ দৰে সাজিবলৈ শিকিছিল তেতিয়া মানুহৰ ওপৰত মোৰ আস্থা হেৰাই গৈছিল।

মোৰ বন্ধুবলীকে যেতিয়া কেটিনত আড্ডা মাৰিছিল, নিজকে গল্প-চিনেমাৰ বোম্বাৰ্জিতা নায়িকা বুলি কল্পনা কৰিছিল তেতিয়া মই ব্যস্ত আছিলোঁ। কিতাপৰ মাজত। বঙীৰ আমেজৰ মাজত ডুবি থকা মোৰ লগৰীয়াহঁতৰ হাঁহিব চিকমিকমিয়ে মোৰ মনক কেতিয়াবা শীতল কৰি সোমালেও মই মোৰ মনক বুজাবলৈ বিচাৰিছিলোঁ।—সিহঁতৰ এই হাঁহি কাঁচৰ গিলাচৰ দৰে থুথুকা আৰু গিলাচত থকা বঙীৰ কোৱাচ-খিনিৰ দৰে সিহঁতৰ জীৱন যিদিনাই গিলাচৰপৰা বাগৰি পৰিব সেইদিনাই সিহঁত হৈ পৰিব আকৃতিহীন, নিতান্তই অপ্ৰয়োজনীয়। মোৰ সাধনা মোৰ বিশ্বাসৰ ওপৰত মোৰ গভীৰ আস্থা আছিল। উচ্চ মাধ্যমিক পৰীক্ষাত বিজ্ঞান শাখাত মই দ্বিতীয় স্থান লাভ কৰিছিলোঁ। কলেজীয়া শিক্ষাৰ বাবে দেউতাই মোক বেণাবলৈ পঠালে। কিন্তু এটা বছৰ বেণাবসত কটাই মই গুচি আহিলোঁ। গুৱাহাটীলৈ, দেউতাৰ ওচৰলৈ। কেমেব্ৰিজ অনাৰ্চ লৈ মই ফাৰ্ষ্ট ক্লাছ ফাৰ্ষ্ট হৈ এম.এচ.চি. পঢ়িবৰ বাবে দিল্লীলৈ যাওঁ। দিল্লী ইউনিভাৰচিটিৰ পৰা ফাৰ্ষ্ট ক্লাছ লৈ লণ্ডনলৈ যাওঁ উচ্চ শিক্ষাৰ বাবে। তাত ড. এড্‌কিনৰ তলত তিনিবছৰ অধ্যয়ন কৰি বিদেশী ডিগ্ৰীলৈ আজি এইয়া উত্ততি আহিছোঁ অসমলৈ মোৰ দেউতাৰ ওচৰলৈ।

জোকাৰ এটা মাৰি বেগখন বৈ যোৱাত মই পোন হৈ বহি ঝড়িটোলৈ
চালোঁ। বাতি আঁঠ বাজি গৈছে। খিৰিকিখন খুলি দিলোঁ। চাহ,
বাদাম বেচি ফুৰা বেপাৰীবোৰে, ব্যস্তভাৱে ইফাল সিফাল ঘূৰি
ফুৰিছে। মাটিৰ গিলাচত গৰম চাহ মুখত দিলোঁ। মনত পবিল
দেউতাৰ লগত চাহ খোৱা বাতিপুৱাবোৰলৈ। ডাইনিং টেবুলত
বহোঁ; দেউতা আৰু মই। চাহকাপ আগত লৈ মই মোৰ নতুনকৈ
কিনা কপ্তি নেইচন ফ্ৰকটো দেখি নীনা, দীপাহঁতে কি কৈছিল,
তাবপৰা অসমীয়াত সৰ্বোচ্চ নম্বৰ পোৱাৰ বাবে বীণা বাইদেৱে
পুৰস্কাৰ দিয়া কিতাপখনলৈকে নোবোৱাকৈ উৎসাহেৰে কৈ নাওঁ।
দেউতাই, মোৰ কালে চাই মবমেৰে কয়—“আগতে খাই লোৱাচোন।”

॥ ২ ॥

শ্ৰেষ্ঠ মাৰি ধৰা বেজিটো

বুঢ়া মানুহজনৰ চকু দুটাও

নিৰ্বোধ যেন দেখি। (টাকাহাম কোচি)

সেইদিনাখনো আমি ডাইনিং টেবুলত বহিছিলোঁ। বেণাৰসৰ
পৰা উভটি অহাৰ পিছদিনা। আমাৰ ছয়োৰে আগত চাহ। মই
কৈ গৈছিলোঁ মোক কিদৰে বেগিং কৰিছিল, অসমৰ বিষয়ে বাহিৰৰ
মানুহৰ ধাৰণা কি, প্ৰথম সাময়িক পৰীক্ষাৰ পাছত অধ্যাপকসকলে
কিদৰে মোৰ পৰিচয় বিচাৰিছিল। কিন্তু ইমান সময়লৈকে দেউতাই
শুনিহে গৈছিল, মুখেৰে মতা নাছিল। ইতিমধ্যে মোৰ কাপ খালি
হৈ গ’ল। হঠাতে মন কৰিলো দেউতাই একোৱে খোৱা নাই।
দেউতা যেন আজি সহজ হ’ব পৰা নাই। দেউতাৰ মন ভাল
“লগাবলৈ হাঁহি কলোঁ—দেউতা, এইবাৰ কিন্তু মোৰ কাম বাঢ়িল।”

“কি কাম ?” দেউতাই সুধিলে।

“এইবার আমি দেখিছোঁ তোমার কান ও পবিত্র চুলি কেই ডালমান পাকিছে। উম্মিলিৰ মাগিব।”

দেউতাই হাঁহিলে কিন্তু হাঁহিব মাজত লুকাই থকা দেউতাব সতর্কতা মিলিত এটা আশঙ্ক্যৰ ভাৱ মোৰ চকুত ধৰা পৰি গ’ল।

সেইদিনা আবেলিয়ে পল্লৱী মাহীৰ লগত মোৰ চিনাকি হৈছিল। মোক কাবত বছৰাই তেওঁ বহু কথা পাতিলে। বহু চেষ্টা কৰিও কান্ধতে বহি থকা দেউতাব মুখখন চাবলৈ মোৰ সাহস নহ’ল। বাতি শুবৰ সময়ত অনুভৱ কৰিলোঁ পল্লৱী মাহীৰ আত্মীয়তাখিনি মোৰ খুব ভাল লগা নাই। আক পল্লৱী মাহীক? পল্লৱী মাহী এনে এগৰাকী মানুহ যাক ভালো নালাগে, বেয়াও নালাগে। কিন্তু দেউতা? যিজন মানুহে এঘাবটা বছৰ নিঃসংগতাবে পাব কৰিছে, সেইজন মানুহে যদি কাবোৰৰ সান্নিধ্যত অলপ সুখ-শান্তি বিচাৰি পায় আৰু সেইয়া যদি পল্লৱী মাহীয়ে হয়, তেন্তে তাত মোৰ একো আপত্তি নাই। উদাৰ হ’ব খুজিও বুকুখন কাবোৰাক হেৰোৱাৰ আশঙ্ক্যৰে বিষাই উঠিল। হয়তো দেউতা আঁতৰি যাব। এটা বিৰাট কঁকৰ সৃষ্টি হ’ব মোৰ আৰু দেউতাব মাজত। যিদৰে এদিন হৈছিল মাব আৰু দেউতাব মাজত। মাব কথা মনত পৰিলে মোৰ মনত পৰে মাব কঁপালত ডাঙৰ বড়া কোঁট-টোলৈ। পল্লৱী মাহীৰ কঁপালটো মাব দৰে এটা কোঁট! তেওঁৰ চকুতো বাক মাব দৰে অনিশ্চয়তাৰ ছাঁ বিৰিঙি থাকিব নেকি? হয়তো নাথাকিব। কাৰণ পল্লৱী মাহীতো মাব দৰে দুৰ্ভগীয়া নহয়। দেউতাব পকাচুলি ছুডালমান, বাতিপুৱাৰ ডাইনিং টেবুলত দেউতাব উদাস দৃষ্টি, বা আৰু পল্লৱী মাহীৰ মগ্নমগীয়া সেন্সুৱৰ কোঁট—নাৰী জীৱনৰ দাম জোখা হয়, এটা সেন্সুৱৰ কোঁটেৰে আৰু? আৰু? মই টোপনি গলোঁ।

খকৰককৈ মাব পাই চকু মেলিলোঁ। দেখিলোঁ দেউতাই মোৰ আঁঠুবাখন পেলাই দিছে। চকুৱে চকুৱে পবিত্ৰ দেউতাই ক’লে “আঁঠুবাখন পেলাই মোৱা নাছিলোঁ কিয়? গোটেই বাতি মছে

খাজেহেঁতেন।” কথাবাব শুনি মনটো এনেয়ে ভাল লাগি গ’ল।
 হয়তো দেউতা আছে, সেয়ে নহে খাব নোহাছিলে, এই কথাবাব
 ভাবি বিছনাখনত বহি মই দেউতাক কলোঁ।—“আবাব ঘৰত যদি
 পল্লৱী মাহী সদায় থাকে খুব ভাল হ’ব দেউতা।” দেউতা গহীন হ’ল
 আৰু মোৰ মুখলৈ অলপ সময় চাই ব’ল। কিন্তু এটা কথাও নক’লে।
 ভাব পাছত নিঃশব্দে কোঠালিটোৰ দুৱাৰখন অপাই ওলাই
 গ’ল। দুৱাৰখন অপোৱাহে আছিল, শলখা হ’লে মৰা হোৱা
 নাছিল।

পল্লৱী মাহী আঁতৰি গ’ল। দেউতা বৈ গ’ল মোৰ লগত।
 বাগৰি যোৱা দিনবোৰে দেউতাৰ কাণৰ ওপৰৰ বগা হব’লৈ ধৰা চুলি-
 খিনিভ আৰু বহুতো সাঁচ বহুৱালে।

সকলোৰো দেউতাক মই মাৰ দৰে ভাবি আহিছোঁ, পঢ়িবলৈ
 লোৱাৰে পৰা দেউতাক মই ভক্তি কৰি আহিছোঁ এজন বিদ্বান ব্যক্তি
 বুলি আৰু তাৰ পাছত বাৰমোহন, লুখাৰ, মান্ন’পঢ়ি ভাবিবলৈ ললোঁ।
 দেউতা জীৱিৰ জীৱনৰ এটা প্ৰত্যাশ্বান। যি উত্তৰেৰে দেউতাই অতি
 দুখীয়া ঘৰৰ ল’ৰা হৈয়ো বৌদ্ধিক জগতত খলকনি লগাইছে আৰু যি
 সংসাহসেৰে মাক নিজৰ কৰি লব পাৰিছিল সেইয়া মোৰ বাবে পৌৰৱ,
 অমুপ্ৰেৰণা। আজি ভাবিছোঁ দেউতাই জীৱনত কি বিচাৰিছিল।
 প্ৰতিষ্ঠা, যশ-সন্মান-কমতা? এইয়াতো দেউতাই সকলো পাইছে।
 সকলোৰে মুখে মুখে অধ্যক্ষ বৰুৱাৰ আদৰ্শ-নিষ্ঠা আৰু ত্যাগৰ কথা
 শুনা যায়। ত্যাগৰ! দেউতাই হেনো গোটেই জীৱনটো কলেজখন
 আৰু মোৰ ভালৰ কাৰণে ভাবোতেই গ’ল। সমাজৰ চকুত মই ভাল
 ছোৱালী। কাৰণ দেউতাৰ আদৰ্শ যতে মই নিজক গঢ়ি তুলিছোঁ।
 কথাবাবৰ ভাবিলে মোৰ হাঁহি উঠে—বিদ্বেষ ভিত্ততাৰ হাঁহি। এই
 আদৰ্শ নিষ্ঠা কিনিবলৈ-যাওঁতে দেউতাৰ জীৱন কিম্বদে দুৰ্বল হৈ
 পৰিছে সেয়াতো বিটীওঁত দেউতাৰ বক্তৃতা শুনি হাত চাপৰি মৰা
 বাছুহৰোৰে নাজানে। বাছুহৰ সমালোচনাই অসহজ কৰি তোলা

যা-দেউতাব সংসাৰখনৰ কাহিনী, পল্লৱীমাহী আঁতৰি যোৱাৰ পাছত দেউতাব অস্থিৰতাখিনি আৰু শেষলৈ নিম্পৃহতালৈ পৰিৱৰ্তন হোৱা দেউতাব দুঃসহনীয় কষ্টখিনিৰ কথা মনত পৰিলে এই আদৰ্শবাদক মোৰ প্ৰজ্ঞাৰ ভণ্ডাৰি বুলি ক'বৰ মন যায়। সেয়ে আজি ভাবিছোঁ আদৰ্শৰ লগত যুঁজি যুঁজি দেউতা পৰাজিত ন'হলেও ভাগৰি পৰিছে। তাত বিজয়ৰ গৌৰৱ হয়তো থাকিবও পাবে, কিন্তু জীৱনৰ মাদকতা হ'লে তাত নাই।

॥ ৩ ॥

মহাচহৰৰ ভগা বন্দৰ
 প্ৰাণ গজাৰ জোৱাবে এদিন
 উটুৱাই লৈ য'ক
 এই অভিশাপ
 কিয় দিছা ভগীৰথ ? (নৱকাস্ত বকৱা)।

সকতে এটা সাধু শুনিছিলে'।। বীৰবলৰ চতুৰালিৰ সাধু। নোমোচা নবঢ়োৱাকৈ এডাল বেথা চুটি আৰু দীঘল কৰিব লাগে। বীৰবলে কি কৰিছিল ? বেথাডালৰ ছয়োফালে ছুডাল বেথা টানি দিছিল ; এডাল তাতোতকৈ দীঘল, আনডাল চুটি। মোৰ জীৱনৰ বেথাডাল কিমান দীঘল বুজিবলৈ হ'লে বাক আৰু কাৰ জীৱনেৰে মোৰ প্ৰয়োজন হ'ব ? অলকদাদাৰ নে ত্ৰিদীপ ফুকন ?

দুৰন্ত গতিৰে গৈ থকা বেগৰ নিজান কুপটৌত অকলে বহি মোৰ মনটো কোনোবা অতীতৰ মাজত হেৰাই গ'ল। মই তেতিয়া ক্লাছ নাইৰ্নৰ ছাত্ৰী আছিলোঁ, ভবি ভঙাৰ বাবে ডেবমাহ বিছনাত পৰি থাকিবলগীয়া হৈছিলোঁ। মোৰ বিছনাৰ কাষত কিতাপে দম বান্ধিছিল। কিন্তু এনে এটা সময় আছিল যেতিয়া কিতাপ পঢ়ি

পটি মোৰ আশনি লাগিছিল। মন গৈছিল কাবোৰৰ লগত দুআৰাৰ কথা পতাৰ। বাঙিগুৱা আবেলি দেউতা মোৰ ওচৰত থাকিলেও দিনটোৰ বেছিভাগ সময়েই মই অকলশৰীয়া হৈ পৰিছিলোঁ। স্বৰ্গদেৱৰ জজাল মাৰি জেঠাইদেৱেও বাকী সময়খিনি নাৱৰত কটাইছিল, সেই সময়তে মোৰ চিনাকি হৈছিল অলক শৰ্মাৰ লগত। দেউতাৰ কলেজীয়া দিনৰ অন্তৰঙ্গ বন্ধুৰ ল'ৰা অলকদাদা।

অলক শৰ্মা। মজলীয়া ওখ, মিঠামুখৰ এজন গহীন ল'ৰা। চহুৰা পিন্ধা এই ল'ৰাজনক প্ৰথম দৃষ্টিত খুব চিৰিয়াচ যেন লাগে। অলকদাদা পদাৰ্থ বিজ্ঞানৰ কৃতী ছাত্ৰ। কেতিয়াবা আমি সকলোৱে আক কেতিয়াবা অলকদাদা আক মই কথা পাতে, দৰা খেলে। চিনাকি হোৱাৰ পাছৰেপৰা আমাৰ সঙ্ঘোচবোৰ আঁতৰি গৈছিল। অলকদাদাৰ মুখৰ পৰাই শুনিছোঁ তেওঁৰ কথা, তেওঁৰ জীৱনৰ কথা। অলকদাদাৰ ভাষাত তেওঁ হেনো ব'ৰ্ণকিলাৰ। তেওঁৰ জন্মতে মাকৰ মৃত্যু। জীৱনত জন্মৰ অধিকাৰ পালেই তেওঁ মাকৰ জীয়াই থকাৰ অধিকাৰ কাঢ়ি ললে। ইয়াৰ বাবে অলকদাদাই হেনো নিজক কেতিয়াও ক্ষমা কৰিব নোৱাৰে। দেউতাক আক মেডিকেল পঢ়ি থকা ককায়েকেও হেনো অলকদাদাক দোষী দোষী চকুৰে চায়। অলকদাদাই আপোনমনেৰে কথাবোৰ মোৰ আগত কৈ যায়। কাবো পৰা অলপ আদৰ অলপো 'ইম্পৰ্টেণ্ট' নোপোৱা অলকদাদাই হেনো জীৱনত কাকো এধানিমানে মৰম আক শাস্তি যাচিব পৰা নাই।...

বিহনাত হেলান দি গাকৰ মাজত সুৰটো ভেঁজা দি মই ভয়ম হৈ অলকদাদাৰ কথাবোৰ শুনি যাওঁ। অলকদাদাৰ কথাবোৰ শুনি গধুৰ গধুৰ লগা মোৰ অন্তৰখন কিবা অজানিত আনন্দই ওপচাই পেলায়। উৎসাহেৰে মোৰ ক'ব মন যায় যদি আপোনাৰ সান্নিধ্যই মোক ৰোহিত কৰিছে, মোক শাস্তি যাচিছে, তেন্তে কি ভুল কৰা ক'ব ? খোলা থিৰিকিৰে মই বাহিৰৰ চোভাললৈ চাই পঠিয়াইছিলোঁ।

মজুমতৈ ফুলা গ্ৰেডিঅ'লাচনোৰ ভেতিয়া বজাহত হালি জালি নাচি আহিল।

দিনবোৰ পাৰ হৈ গৈছিল। দবাখেল, হাঁহি-খেমালি, ডৰ্ক আলোচনাৰ মাজেৰে অলকদাদাক মই আৰু ভাগদৰে বুজিব পৰা হৈছিল।। কিন্তু যিমানেই বুজিব পৰা হৈ উঠিছিলে।। সিমানেই অজুভৱ কৰিছিলে।। মই বিচৰাখিনি অলকদাদাৰ মাজত নাই, অলকদাদাই যোক যিমান মৰম কৰে, সিমান সম্বানো কৰে। মোৰ ওচৰত তেওঁ সদায় বিনম্ৰ আৰু সংযম। ইমান দিনে মোৰ প্ৰতিটো অজুৰোধেই অলকদাদাই বাখি আহিছে বাধ্য শিশুৰ দৰে। আনকি মই মনত দুখ পাওঁ বুলিয়ে কেতিয়াবা তেওঁ ইচ্ছা কৰিয়ে দবাখেলত মোৰ গুটি নাকাটে। প্ৰথমতে অলক দাদাৰ এনে ব্যৱহাৰত আশ্চৰ্য পালেও পিছলৈ মোৰ আমনি লগা হ'ল।

মুকলি খিৰিকিৰে হালি জালি থকা বেগুনলিয়াবোৰলৈ চাই ক্লাছ নাইনত যিকোনো এজনী ছোৱালীৰ দৰে হয়তো ময়ো ভাবি পেলাইছিলে।। মোৰ মোৰ স্বাধীনতাত হাত নিদিয়াকৈ কৰ্তৃত্বশূলভ অজুৰোধ কৰিব পৰা, অলপ অভিমান মিহলি থং কৰিব পৰা কোনোবা এজনৰ কথা। সেইজন অলক শৰ্মা নহ'ল, হ'ব নোৱাৰিলে। অলক দাদাৰ কথা ভাবিলে মোৰ অজুৰুপা হয়। মাতৃৰ মৰম বিচাৰি হাবাখুৰি খাই ফুৰা এই ল'ৰাজনে কিজানি জীৱনত কোনো ছোৱালীৰ লগতে স্বাভাৱিক হ'ব নোৱাৰিব।

তেতিয়াৰ কথাবোৰ এতিয়া জুকিয়াই চাব পৰা হৈছে।। আচলতে এই ল'ৰাজন কম্প্লেক্সত জুগিছে। অসহজ পাৰিপাৰ্শ্বিকতাই তেওঁৰ মনত আত্মলোৰী ভাবৰ সৃষ্টি কৰিছে। দেউতাক আৰু ককায়েকৰ লগত অসহজ সম্পৰ্কৰ ই অলক এক প্ৰকাশ। মাকৰ মৰমৰ পৰা বঞ্চিত আৰু সৰুৰেপৰা হোটেলেত থাকি ডাঙৰ হোৱা অলক দাদাৰ মন স্বাভাৱিকতে নাৰীৰ মাতৃশূলভ মৰমৰ বাবে অধিক আকুলুৱা।

অলক দাদাৰ লগত খেৰ দেখা হোৱা দিনটোলৈ মোৰ মনত

পৰিল। ইতিমধ্যে মই আগতকৈ বহুত ভাল হৈ উঠিছিলোঁ।। ছপৰীয়া বিছমাত হেলান দি মই গল্প কিতাপ এখন পঢ়ি আছিলোঁ।। কাবোৰৰ জোতাৰ শব্দ শুনি মূৰ তুলি দেখোঁ। দুৱাৰদলিত অলকদাদা থিয় হৈ আছে। ঠিক আগৰ দৰেই; মূৰটো সোকাতে সামান্য হলুদ। মুখত শিশুৰ দৰে নিৰ্দোষ ভাব, কিন্তু কিছু ম্লান।

অলক দাদাক দেখি মই অলপ আচৰিত হৈছিলোঁ।। কাৰণ এনে সময়ত তেওঁ কোনোদিনে নাহে। কিতাপখন জপাই মই থিয় হ'লো। কিবা ক'বলৈ নাগাওঁতে দাদাই ক'লে—“স্বাগত, অসময়ত তোমাক দিগদাৰি দিলোঁ।।”

জিজ্ঞাসু দৃষ্টিৰে অলক দাদাৰ চকুলৈ চোৱাত অত্যন্ত নিম্পৃহভাৱে তেওঁ ক'লে—“কলেজ খুলিব হ'ল। যাৱগৈ। সেয়ে মাত লগাবলৈ আহিলোঁ।।”

অলক দাদা যে এদিন যাৱগৈ যয়ো জানো। কিন্তু কিয় জানো, কথাৰ শুনি মোৰ বেয়া লাগিল। সুধিলোঁ—“কেতিয়া যাব?”

“আজি”—অলক দাদাই কিছু উত্তেজনা সানি ক'লে।

আচৰিত হৈ মই সুধি পেলোঁ—“আজি? কিন্তু ইমানদিনে কোৱা নাছিল যে?” কিছুসময় বৈ অলক দাদাই লাহে লাহে ক'লে—“নাই, এনেয়ে কোৱা নাছিলোঁ।।”

ক'বলগীয়া, মোৰ একো নাছিল। অলক দাদাইও একো নক'লে। আমাৰ মাজৰ নীৰৱতাখিনি অসহ্য হোৱাত মই ক'লো—“আহক, বহকহি।”

“নাই, নবহো। আবেলি হয় বজাত ট্ৰেন।” কথাখিনি কৈ লৰাজবিকৈ অলক দাদাই বাহিৰৰ বাৰাণ্ডালৈ আগবাঢ়িল।

“ভূমিতো ভাল পাইছা। কেইদিনমানৰ পাছত যাব পৰা হ'বই”—কিবা এটা ক'ব লাগে বাবেই তৈ থাকোঁতে অলক দাদাই ক'লে।

একো নোকোৱাকৈ যয়ো বাৰাণ্ডালৈ আগবাঢ়িলোঁ। অথচ এইবাৰ

কথা অলক দাদাই আন সব্বত কোৱা হ'লে ভুললৈ ধাবলৈ নিদিয়াব বাবে ডাঙৰ আৰু দেউতাৰ বিৰুদ্ধে কিমান যে কথা শুনিব লগা নহ'ল-
হেঁতেন !

“খু উঠিছে ?” হাঁহি হাঁহি কোৱা অলক দাদা মোৰ ডাৱৰীয়া মুখখন দেখি গহীন হৈ গৈছিল—“কিবা কাৰণে বেয়া পাইছা নেকি ?”

অলক দাদাৰ কথা শুনি মই হাঁহিছিলোঁ। নিৰ্দোষ চকুৰ চাৱনিৰে শিশুৰ দৰে নিৰ্মল হাঁহি এই ল'ৰাজনক ভুলতো বেয়া পাব নোৱাৰি। শেষ বাবৰ বাবে অলকেও হাঁহিছিল। এই হাঁহি আনন্দৰ নাছিল, ই আছিল উপলক্ষিৰ হাঁহি। নোকোৱাকৈয়ে আমি বুজিব পাৰিছিলোঁ। মই বিচৰাখিনি অলকে দিব নোৱাৰে আৰু অলকে বিচৰাখিনিও মই দিব নোৱাৰিম। দুবলৈ আঁতৰি যোৱা অলকলৈ চাই বাৰাণ্ডাত থিয় হৈ মই মাথোঁ ভাবিছিলোঁ—হে ভগৱান ! এই দুৰ্ভাগীয়া ল'ৰাজন যেন সুখী হয়।

প্ৰথমতে বুজা নাছিলোঁ। পিছতহে বুজিলোঁ। মোৰ মনত, মোৰ চিন্তাত, মোৰ আদৰ্শত অলক দাদাই কি এক অদ্ভুত প্ৰভাৱ পেলাই গ'ল। মানুহ যে কিমান নিকৰুণভাৱে নিঃস্ব হ'ব পাৰে, এইয়া অলক দাদাই মোক শিকাই গ'ল। সকলোৰে মাজত থাকিলে মানুহ অসহায়, দুৰ্বল। জীৱনত মানুহে যি বিচাবে সেয়া নাপায় আৰু যি বিচাবে সেইয়াও ভুলকৈ বিচাবে। কিন্তু এই ভুল উপলক্ষি যেতিয়া হয় তেতিয়া হয়তো আৰু উভতি অহাৰ সময় নাথাকে। মানুহৰ নিঃসঙ্গতা আৰু অনিশ্চয়তাৰ কথা ভাবি মই শিয়ৰি উঠিছিলোঁ। মোৰ জীৱনৰ বেখাডাল কিমান নিৰ্ভৰতাৰে চুটি সেয়া, বিচাৰিবলৈ ল'ওঁতে এদিন আৱিষ্কাৰ কৰিছিলোঁ। এডাল প্ৰশস্ত বেখা—যি বোক দেখুৱাই দিলে মোৰ ঐশ্বৰ্যৰে মোৰ পূৰ্ণতা। সেইদিনা মোৰ ডাৱৰীৰ পাডত মই এটা নাম লিখিছিলোঁ—ত্ৰিদীপ ফুকন।

গোটেই জীৱন চালে।

বিশাল আকাশখনৰ কালে

কাৰণ, গুজৰি যায় যদিও

বেগী বতাহজাকক

কেতিয়াও দেখা পাব নোৱাৰি। (মিটুচনে।)

নৱাগত আদৰণি সভা। কলেজ হল। ল'ৰা-ছোৱালীৰে গোটেই হলটো উহলি-মুহলি। যোৰ কাষতে মঞ্জুলা আৰু অৰ্চনা। মিটিওৰ পাহত এইবাব বক্তৃতা শুনাৰ পাল। এজনৰ পাহত এজন ঠেংগত উঠিছে আৰু নামিছে। পিছে বক্তৃতা শুনাৰ আগ্ৰহ বা ধৈৰ্য কাবোৱে নাই। শেষতমাইকৰ আগত থিয় দিলে ওখ বগা ছাত্ৰ এজন। গমগমাই থকা বিৰাট হলটো নিজৰ পৰিল, ছাত্ৰজনে কৈ গ'ল নৱাগতৰ কথা, আমাৰ কথা, মানুহৰ কথা। মাজে মাজে তেওঁৰ চকুহুটা উজ্জল হৈ উঠে। অভিযুক্তিত তেওঁৰ আভিজাত্যৰ ছাপ থাকিলেও কথাত তেওঁৰ কৃত্ৰিম আবেগৰ ঠাইত সঁচা আন্তৰিকতা আছিল। ইমান সাৱলীলকৈ বক্তৃতা দিয়া মই আগতে শুনা নাছিলোঁ। মই বিস্মৃত হৈছিলোঁ, মোহিত হৈছিলোঁ। বক্তৃতাৰ পাহত জাঁউবিয়ে জাঁউবিয়ে হাত চাপৰিব সাজত তেওঁৰ নামটো শুনিলোঁ—ত্ৰিদীপ ফুকন।

বাহিৰলৈ ওলাওঁতে মঞ্জুলাক সুধিলোঁ—“ত্ৰিদীপ নে চতুৰ্দীপ ফুকন কোন অ' ?” কিন্তু মঞ্জুলাৰ মুখৰ ছটা শৰাই যোৰ ঘনটো কোঁচ খোৱাই দিলে। ঠিক যিদৰে আসাম ট্ৰিবিউনত নিজৰ ষোল নম্বৰটো থাৰ্ড ডিভিজনত দেখি কাষ্ট ডিভিজনত পাহ কৰিব বুলি আশা কৰি থকা ছোৱালীজনীৰ ঘনটো কোঁচ খাই যায়। বেভিনিউ মিনিষ্টাৰ দেৱানন্দ ফুকনৰ দিনে তিনিটাকৈ টেবেলিন চাৰ্ট সলাব পৰা জুৱলীয়া

সন্তান ত্ৰিদীপ ফুকনৰ ছখীয়া ছাত্ৰক বেগিঙৰ নামত কৰা অভ্যাচাৰৰ বক্তৃতা শুনি উপচি পৰা মোৰ মনটো বিতুষ্পাতাবে ভৰি উঠিল। যি দেবানন্দ ফুকনে মোৰ মাক অপমান কৰিছিল, যাৰ বিষয়ে নগৰখনত বহু কথা শুনা যায়, সেই দেবানন্দ ফুকনৰ ল'ৰা ত্ৰিদীপ ফুকন? কথাৰাৰ ভাবি মোৰ কিবা বিসদৃশ লাগিছিল। গভীৰ অৰ্থত অলপতে অস্থিৰ হৈ পৰা এই ল'ৰাজনৰ প্ৰতি হয় ভাব মনলৈ আনিবলৈ মোৰ যেন অলপ কষ্ট হৈছিল। আপোনালোক কেৱল পঢ়িবলৈ অহা নাই, আহিছে মানুহ হ'বলৈ বুলি উৎসাহেৰে নৱাগতক আদৰণি জনোৱা ত্ৰিদীপ ফুকনৰ প্ৰতি থকা মোৰ কোতূহল, বিস্ময় আৰু সন্মান যদিও দেবানন্দ ফুকনৰ নামটোৰ আৱিৰ্ভাৱে সেমেকাই তুচ্ছিলে।

এদিন ক্লাচ কৰিবলৈ বুলি ল'ৰালবিকৈ যাওঁতে দেখিলোঁ, এজাক ল'ৰাই মোক মাতিছে। ক্লেচাৰ্চ চচিয়েলৰ পাছতো এইদৰে বেগিঙ কৰিবলৈ মতাৰ মোৰংগ উঠিছিল। সেয়ে ল'ৰাজাকৰ কথাটো কাণ নিদি আগুৱাই গৈ থাকিলোঁ। জুৰটোৰ পৰা কেইজনমান মোৰ কালে অহা দেখি মই ক'লো—“এতিয়া আক কি বেগিঙ?”

—“বেগিঙতো নহয়। চিনাকিহে হ'ব খুজিছোঁ। চিনাকি হ'বলৈতো আক কোনো সময় লাগে।” সিহঁতৰ মাজৰ গগলচ্ পিছা ল'ৰাজনে ক'লে।

—“ক্লাচ আছে, এতিয়া নোৱাৰিব। বেয়া নাপাব”—বাস্তালৈ চকু ঘূৰাওঁতে দেখিলোঁ। ত্ৰিদীপ ফুকন ইতিমধ্যে আমাৰ ওচৰ পাইছেহি। মোৰ কথাৰাৰ সত্ত্বেও তেওঁ শুনিছিল। কাৰণ আহিয়ে তেওঁ জুমবাৰ্জি থকা ল'ৰাবোৰক ক'লে, “ক্লাছ আছে যদি যাব নিদিয়া কিয়?” ল'ৰাবোৰে বাট এৰি দিয়াত তেওঁ মোক সুধিছিল—“তোমাৰ নাম?”

কিছু বিবক্তিয়ে মই উত্তৰ দিছিলোঁ—“স্বাক্ষতা বৰুৱা।” ত্ৰিদীপ ফুকন মাত্ৰত এনে এক আদেশ স্পষ্টত কৰি আহিছিল যে মই উত্তৰ দিদি স্মেৰাবিলোঁ।

ক্ষম্বেক তেওঁ কিবা এটা ভাবিলে। তাৰ পাছত মোৰ কথাৰ
বিবক্তিশিখি উদাসীনতাবে অৱহেলা কৰি তেওঁ কৈছিল—“চিনিস্বৰ
ষ্টুডেণ্টে মাতিলে আহিব লাগে। এওঁলোক তোমাৰ লগত চিনাকিহে
হ’ব বিচাৰিছিল।”

—“আক মিটিঙত ছেজত উঠিলেই এই চিনাকিবোৰ বেগিঙ হৈ
যায়।” তেওঁৰ উদাসীনতাত মই যেন কিছু আহত হৈছিলোঁ।

“এখেতে ত্ৰিদীপ ফুকনক নাজ্ঞানে কিজানি।” ল’ৰাজাকৰ
মাজৰ পৰা এজনে মিহি মাতে কৈছিল।

“দেৱানন্দ ফুকনৰ ল’ৰাক আক’ নাজ্ঞানিয় কিয়?” বিনীতভাৱে
ক’লেও কথাষাৰৰ মাজত লুকাই থকা বিদ্ৰোপখিনি আনে নহ’লেও
ত্ৰিদীপ ফুকনে নিশ্চয় ধৰিব পাৰিছিল।

যাবলৈ বুলি এখোজ আগবঢ়াই ত্ৰিদীপ ফুকনৰ মুখলৈ চাই মুহূৰ্ত্তৰ
বাবে হ’লেও মই থ’ব পৰিছিলো। বস্তা পৰা মুখখনত তেওঁৰ কঠোৰ
দৃঢ়তা ফুটি উঠিছিল। মোৰ ফালে চাই তেওঁ স্পষ্টকৈ কৈছিল—“মোক
যদি জ্ঞানিব বিচাৰিছা ত্ৰিদীপ ফুকন বুলি জ্ঞানিবা, দেৱানন্দ ফুকনৰ
ল’ৰা বুলি নহয়।”

অস্বস্তিৰে মই দিনটো পাৰ কৰিছিলোঁ। গধূলি পঢ়া টেবুলত
বহি ফিজিক্সৰ কিতাপখন মেলি লৈয়ো মন নবহিল। ৰাতি বিছনাত
পৰি মই মাথোন এটা কথাই ভাবিলোঁ। মানুহৰ চকুতো ইমান দৃঢ়তা,
ইমান আত্মপ্ৰত্যয় থাকিব পাবেনে? মই আচৰিত হৈছিলোঁ।
ইমানদিনে দেউতাৰ নিস্পৃহ মনোভাৱ মাজত ডাঙৰ হৈ, জেঠাইদেউৰ
চিনিক হৈ পৰা মনটোৰ অঁৰ লৈ আক অলক দাদাৰ ছচকুৰ শিশুৰ
অসহায়তা খিনিৰ বুজ লবলৈ গৈ মই যেন মানুহৰ ওপৰতো আস্থা
হেৰুৱাই পেলাইছিলোঁ। কিন্তু সেইদিনা উপলব্ধি কৰিছিলোঁ। দেউতাই
আজি সকলোকে স্নান দেখিলেও, জেঠাদেউ ভাগৰি পৰিলেও আক
জীৱনক বুজি নাপাওঁতে শুগ্ৰু হৃদয়ৰ মানুহৰ দৰে অলক দাদাই পলাই
আহিবলৈ বিচাৰিলেও আমাৰ সমাজত এতিয়াও বহু ত্ৰিদীপ ফুকন

আছে। জীৱনত মই নিজেকে কোনোদিনেই আনন্দ বিষয়ে ভাবা নাই, কাৰোবাৰ কাৰণে অলপো ত্যাগ কৰা নাই। ত্ৰিদ্ৰীপ ফুকনৰ ওচৰত মোৰ নিজকে সৰু যেন লাগিছিল। ব্লটিঙ পেপাৰত চিয়ঁহি এটোপাল পৰিলে যিদৰে বিয়পি যায় সেইদৰে হয়তো মোৰ মনৰ মাজতো ত্ৰিদ্ৰীপ ফুকনৰ নামটো বিয়পি পৰিছিল।

কলেজৰ বিভিন্ন ব্যস্ততাৰ মাজত মই ত্ৰিদ্ৰীপ ফুকনক লক্ষ্য কৰি গৈছিলোঁ। অঁতৰে অঁতৰে। সময়ত ছুই এষাৰ কথা পতাৰ বাহিৰে তেওঁৰ লগত মই কথা পাতি পোৱা নাই। ল'ৰাজন দৃঢ়মতৰ অথচ খেয়ালি আৰু আৱেগপ্ৰৱণ, যিটো মই একেবাবেই সহ্য কৰিব নোৱাৰোঁ। সেয়ে মই ভাবি আচৰিত হৈ যাওঁ মই যদি কেতিয়াবা কাকোবাৰ কথা ভাবিব লাগিছিল সেইয়া অলক শৰ্মাহঁতৰ দৰে কাৰোবাৰ। ত্ৰিদ্ৰীপৰ জীৱনৰ যি পথ সি মোৰ পথৰ সম্পূৰ্ণ বিপৰীত। সোতমোচ খোৱা কামিজৰে ক্লান্ত মুখৰ অস্থিৰভাৱে ব্যস্ত হৈ ফুৰা ত্ৰিদ্ৰীপ ফুকনক যেতিয়া দেখো তেতিয়া ভাবো কিহৰ নিচাত বলিয়া হৈ তেওঁ এইদৰে হাবাথুৰি খাইছে। তেওঁৰ বাবে যশস্তা সন্মান প্ৰতিষ্ঠাৰে পৰি আছে এটা পোন বাট। তেন্তে এই হাবাথুৰিৰ অৰ্থ? ধনীঘৰৰ ল'ৰাই কৰা ৰাজনীতিৰ বিলাসিতা? কিন্তু যিদিনা বুজি পাইছিলোঁ। এইয়া ত্ৰিদ্ৰীপ ফুকনৰ বাবে বিলাসিতা নহয় এইয়া প্ৰয়োজন, যিদিনা বুজি পাইছিলোঁ। বিলাস প্ৰাচুৰ্যৰ মাজত ডাঙৰ হোৱা ত্ৰিদ্ৰীপ ফুকনৰ দৈন্যৰ কথা আৰু এই দৈন্যই কঠোৰ কৰা তেওঁৰ মনটোৰ কথা সেইদিনা ভাবিছিলোঁ। এই পথৰ পৰা উভোতাই আনিবলৈ মোৰ শক্তি যে অত্যন্ত সীমিত।

সেইদিনা অৰ্চনাৰ লগত মই মেডিকেল হস্পিটালত থকা তাইৰ মাহীয়েকক চাবলৈ গৈছিলোঁ। উভতি আহোঁতে কৰিড'বত আমাৰ কলেজৰ কেইজনমান ছাত্ৰক লগ পালোঁ। তেওঁলোকৰ পৰা গম পালোঁ। ত্ৰিদ্ৰীপ ফুকন হস্পিটালত আছে। “অৰ্চনাই ক'লে, আহিহেঁ। যেতিয়া ত্ৰিদ্ৰীপ দাদাক চায়ে যাওঁ ব'ল।” কোঠালিটোত সোমাই

দেখিছিলে। বিহিনাত শুই শুই তেওঁ খবৰ কাগজ পঢ়ি আছে। আমাক দেখি কাগজখন জপাই থৈ তেওঁ সামান্ত হাঁহিলে, এচৰ চাপি অৰ্চনাই সুধিলে, “ভাল পাইছেনে?”

“মোৰ বিশেষ একো হোৱা নাছিল। ছুদিনমান জ্বৰ উঠিছিল, বড়ুহঁতে ইয়ালৈ পঠাই দিলে।” ত্ৰিদ্দীপ ফুকনে উত্তৰ দিলে।

উত্তৰ দিবলৈ একো নাছিল। ত্ৰিদ্দীপে মৌলৈ চালে। কিবা এটা ক’ব লাগে। অথচ কি ক’ম? মনত পৰিছিল এযাৰ কথা। ত্ৰিদ্দীপেই কৈছিল। যাৰ নিজৰ বিষয়ে একো ক’বলগীয়া নাই তেওঁৰ দৰে আক ভণ্ড নাই। সঁচা মোৰ ক’বলগীয়া আছে অন্ততঃ ত্ৰিদ্দীপ ফুকনক। কিন্তু মই জানো মই যি ক’বলৈ বিচাৰিছোঁ তেওঁ সেইয়া শুনি ভাল নাপাব। কাৰণ মই যদি জনতাৰ সাংস্কৃতিক আৰু বৌদ্ধিক স্বাধীনতাৰ কথা ভাবো তেওঁ ক’ব অৰ্থ নৈতিক স্বাধীনতাৰ অবিহনত এইবোৰ ভবাটো মুখাৰি। সঁচা, আমি সকলোৱে পৰিৱৰ্তন বিচাৰোঁ। আৰু ত্ৰিদ্দীপহঁতে এই পৰিৱৰ্তন আনিব বিচাৰে বিপ্লৱ কৰি। সমাজৰ প্ৰতিজনৰ শিৰে শিৰে যদি এই বিপ্লৱৰ বীজ বৈ নাযায়, এই পৰিৱৰ্তনৰ বাবে তেওঁলোকক যদি প্ৰস্তুত আৰু উপযুক্ত কৰি তোলা নহয় তেনেহলে ইমান কষ্টৰে গঢ়ি তোলা বিপ্লৱ ফুটুকাৰ ফেনৰ দৰে নিমিষতে শেষ হৈ যাব। ইয়াৰ বাবে লাগিব সময় আৰু ধৈৰ্য। কিন্তু ত্ৰিদ্দীপহঁতে পৰিৱৰ্তন বিচাৰে সোনকালে। ইয়াৰ বাবে যদি তেজো লাগে তাকো দিবলৈ তেওঁলোক সাজু।

ইমান সময়ৰ নীৰৱতা ভাঙি অৰ্চনাই ক’লে, “শুনিছোঁ, আপুনি ধৰ্মঘট পৰিচালনা কৰিবলৈ ক’ববালৈ যাব?”

ইমান সময়য়ে সুধিম সুধিম কৈ থকা কথাষাৰৰ উত্তৰ বিচাৰি মই ত্ৰিদ্দীপৰ মুখলৈ চালোঁ। “এসপ্তাহমানৰ পাছতে যাব লাগিব। ইয়াৰ পৰাতো মই আজিকালিতে ঘাম।” সহজভাৱে তেওঁ উত্তৰ দিলে।

“কিন্তু পৰীক্ষালৈ যে আক এমাহো নাই।”—ক’ব নোৱাৰাকৈ হঠাতে মই কৈ পেলাইছিলোঁ।

“বি.এটো হয়তো দিয়া নহ’ব।” উদাসীনভাৱে তেওঁ ক’লে। তেওঁৰ এই উদাসীনভাৱ মোৰ বুকুখন কোঁচ খাই গ’ল। শিশুৰ প্ৰথম খোজত যিদৰে কিবা হেৰোৱাৰ আশঙ্কাত মাকৰ মনটো কোঁচ খাই যায়।

“কিন্তু ত্ৰিদীপ দাদা, আপুনিটো এইবোৰ নকৰিলেও পাৰিলে-হেঁতেন।” অৰ্চনাৰ মাতত চমক খাই মই তেওঁৰ মুখলৈ চাই ব’লোঁ।। অসুখে ক্লান্ত কৰি যোৱা তেওঁৰ গভীৰ ছচকুত এইয়া যে উদাস অনিশ্চয়তাৰ দৃষ্টি : অলক দাদাৰ অসহায় চকুযুবিৰ দৰে—কিন্তু ইমান দুৰ্বল নহয়। কিবা এটা কৰাৰ, কিবা এটা পোৱাৰ যেন ইয়াত দুৰ্বাৰ কামনা আছে।

“ৰাজনীতি কৰাৰ কথা মই ভবা নাছিলোঁ।। সৰুতে ভাবিছিলোঁ। পঢ়ি-শুনি ডাঙৰ মানুহ হ’ম।” ব্যঙ্গৰ হাঁহি এটা মাৰি তেওঁ মোলৈ চাই ক’লে, “কিন্তু স্বাগতা, যিদিনা বুজিলোঁ এইদৰে হ’লে মানুহে মোক জানিব মাথোন দেৱানন্দ ফুকনৰ ল’ৰা বুলিহে কিন্তু মই যে আক বেছি বিচৰোঁ।। আক বেছি বিচাৰিবলৈ গৈ যিদিনা দেখিছিলোঁ। মাৰ জীৱনৰ শূন্যতাখিনি, সেইদিনা উপলব্ধি কৰিছিলোঁ। এইখন সমাজে মোক তিতা লগাকৈ আমুৱাই গৈছে।

ত্ৰিদীপৰ বিছনাৰ বেগিঙত হাত বুলাই বুলাই মোৰ মনত পৰিছিল মঞ্জুলাই কোৱা কথাবোৰ। ত্ৰিদীপৰ মাক সাধাৰণ ঘৰৰ সাধাৰণ ছোৱালী আছিল। কিন্তু দেৱানন্দ ফুকনৰ সমাজখনৰ লগত নিজক মিলাবলৈ যাওঁতে তেওঁ নিজৰ সাধাৰণ জীৱনটো অসাধাৰণ কৰি তুলিব লগাত পৰিছিল। যিগৰাকী মানুহে, এসময়ত নিচুৰ্কাণি গীতেৰে ল’ৰা নিচুকাইছিল, সেইগৰাকী মানুহেই আজি নিশা ছপবলৈকে ক্লাবত নিজক ব্যস্ত কৰি ৰাখিব পৰা হ’ল। আনকি ভাল ককটেল বনাই বুলি এবিষ্ট’ক্ৰেট চচাইটিত নামো কিনি লৈছে। চকু ওপৰলৈ তোলোতে ত্ৰিদীপ ফুকনৰ চকুৱে চকুৱে পৰিল। তেওঁ লাহে লাহে কৈ গ’ল— “কিন্তু যিদিনা ৰাতি ক্লাবৰ পৰা প্ৰায় বেছচ হৈ আহি মায়ে বাৰাণ্ডাত

খিয় হৈ থকা মোৰ নিচেই ওচৰলৈ আহি কৈছিল, ‘আব, ইউ ৱেটিং ফৰ মি, মিঃ গুফা ?’ সেইদিনা মই—”

ত্ৰিদীপে কথাখিনি শেষ কৰিবলৈ নাপাওঁতে মই অৰ্চনাক ‘আন্ধাৰেই হ’ল, নাযায় নেকি ?’ বুলি প্ৰায় টানিয়ে বাৰাণ্ডা পাইছিলোঁ। ভাবিছিলোঁ। ত্ৰিদীপৰ লগত এইয়াই মোৰ শেষ দেখা।

আন্ধাৰ হৈছিল—সূৰ্যাস্তৰ আন্ধাৰ নহয়। মেঘে আকাশ ছানি ধৰিছিল। আবতৰীয়া বৰষুণৰ আশঙ্কা! গধুৰ বতাহ এজাকে মোক কোবাই গ’ল। আচৰিত লাগে বতাহজাকৰ শব্দ আৰু স্পৰ্শ অনুভৱ কৰিলেও ইয়াক যে কেতিয়াও দেখা পাব নোৱাৰি।

ত্ৰিদীপ ফুকনৰ বি.এ. দিয়া নহ’ল। দিল্লীত এম.এচ.চি. পঢ়ি থাকোঁতেই শুনিছিলোঁ। ত্ৰিদীপ ফুকন হেনো যুৱক সম্ভাৰ সাধাৰণ সম্পাদক নিৰ্বাচিত হৈছে। তাহানি কলেজৰ চাৰিসীমাত সীমাবদ্ধ ত্ৰিদীপ ফুকন আজি সক্ৰিয় ৰাজনৈতিক কৰ্মী। লগুনত পঢ়ি থাকোঁতে গম পাইছিলোঁ। ত্ৰিদীপ ফুকনৰ নামৰ তলত হেনো বঙা চিয়াঁহিৰ আঁচ পৰিছে। ইমান দিনে যিটো ভয় কৰিছিলোঁ। সেয়াই হ’ল।

জোকাৰ এটা মাৰি ৰেলখন ব’ল। বাহিৰত জিপ জিপ বৰষুণ। সৰু ষ্টেচন, পাঁচ মিনিটমানৰ যুৱত আকৌ ৰেলখন চলিবলৈ ধৰিলে। এনেতে দুজন ল’ৰাই এজন মাহুহক মোৰ সমুখৰ বিছনাখনত বহুৱাই, লৰালৰিকৈ নাচি গ’ল। ষ্টেচনৰ ঘান পোহৰত দেখিলোঁ। মাহুহজন বেছ ওখ। বয়স অনুমান কৰিবলৈ টান। গাৰ কাপোৰত পৰিপাতি নাই। মাজে মাজে বৰষুণত তিতা। চুলি ফণিয়াইছিল যদিও বৰষুণ, হেঁচা-ঠেলাৰ মাজত পৰি কপালৰ আগলৈ বাগৰি গৈছে। গাৰ বৰণ এসময়ত বগা আছিল যদিও ব’দৰ তাপত এতিয়া তামবৰণীয়া হৈ পৰিছে। কেইবাদিনো মুখুড়োৱাকৈ থকা ডাঢ়িখিনিয়ে মুখখন জখলা কৰি তুলিছে। নাকটো জোঙা। ডাঠ ফ্ৰেমৰ চহ্মাৰ তলত এহালি চকু গভীৰ দৃঢ়, কাৰ ? ত্ৰিদীপ ফুকনৰ ? বুকুখন মোৰ কঁপি উঠিল।

আজ্ঞাবৰ বাবে মানুহজনে মোক মন কৰা নাই। বুকুখন খামুছি তেওঁ কাহিবলৈ ধৰিলে। কাহি কাহি তেওঁ যেন ভাগৰি পৰিছে। যিমানেই বিছনাৰ ওপৰত সংযত হ'বলৈ মই চেষ্টা কৰিছোঁ। সিমানেই মই অস্থিৰ হৈ উঠিছোঁ। অনুতাপৰ জুয়ে মোক যেন দগ্ধ কৰিছে। বিছনাৰ পৰা নামি মানুহজনৰ ওচৰত মই ধিয় হলে। ইতিমধ্যে কাহ মাব যোৱাত তেওঁ দুবাৰমান দীঘল উশাহ টানিলে। মানুহজনৰ আঁঠু ছুটাত ধৰি মই ক'লোঁ, “মোক চিনি পাইছে, মই স্বাগতা।”

মোৰ ফালে একেধৰে চাই থকা ত্ৰিদীপ ফুকনৰ ডাঠ লেঞ্চৰ চহ্মাৰ তলত দেখিলে। তেওঁৰ চকু দুটা উজ্জল হৈ উঠিছে। আচৰিত হৈ তেওঁ ক'লে, “স্বাগতা, তুমি?” তাৰ পাছত আগৰ দৰে হাঁহিলে, “স্বাগতা বৰুৱা পি. এইচ. ডি. ইন লণ্ডনক আক' চিনি নাপাম কিয়?” ত্ৰিদীপৰ কথাৰ সুৰে মোক টানি লৈ গ'ল আঠ বছৰৰ আগৰ কলেজৰ সেই দিনটোলৈ যিদিনা প্ৰথম তেওঁৰ লগত মোৰ চিনাকি হৈছিল।

“কেনগ্ৰাচুলেচন ফৰ ইয়ৰ চাক্চেচ্। তুমি আমাৰ গৌৱৰ, প্ৰত্যয়—অসমীয়াৰ বাবে প্ৰেৰণা। আবে আবে, স্বাগতা, তোমাৰ চকুত পানী? তুমি দেখিছোঁ এতিয়াও আগৰ দৰে হৈয়ে আছা।”

মোক এযাবো কথা ক'বলৈ সুবিধা নিদিয়া ত্ৰিদীপ ফুকনৰ ফালে মই হতবাক হৈ চাই ব'লোঁ। তেওঁ যেন ভাগৰি পৰিছে। কান্দৰ খুজিও যেন তেওঁ হাঁহিছে। কিন্তু তেওঁ কিয় নক'লে তুমি মোৰ গৌৱৰ, মোৰ প্ৰেৰণা?”

“মনে মনে ব'লা যে স্বাগতা?”

“আপুনি দেখিছোঁ মোৰ সকলো খবৰ বাখিছে। এতিয়া আপোনাৰ খবৰ কওকচোন।”

“মোৰ খবৰ”—ত্ৰিদীপে হাঁহিলে। “মোৰ খবৰবোৰ কেজিয়াবাই শেষ হৈ গ'ল।”

ত্ৰিদীপৰ কথাৰ উত্তৰত কি কম মই ভাবি নাপালোঁ। নিৰ্জন ডবাটোত আমাৰ নীৰৱতাখিনিয়ে যেন মোক ব্যঙ্গ কৰিছে। সহজ

হ'বলৈ চেষ্টা কৰি কলোঁ, “আপোনাৰ ঘৰৰ কথা, আপোনাৰ কথা কওক।”

“ঘৰলৈ মই আজি তিনি বছৰেই যাব পৰা নাই। একোৱেই কৰিব পৰা নাই, অথচ মই সদায় ব্যস্ত। আক মোৰ কথা?” ত্ৰিদীপে এটা অদ্ভুত হাঁহি মাৰিলে মোৰ কথা শুনিবলৈতো কাৰো সময়্যেই নহ'ল। তোমাৰ জানো হ'ব?”

ত্ৰিদীপ ফুকনৰ ফালে অবাচ হৈ চাই ব'লোঁ। গাৰ কাপোৰখনৰ-পৰা হাততখন উলিয়াই তেওঁ বাও ভৰিটো ঢাকি বখা ক'লো পেটটো দুহাতেৰে কোঁচাবলৈ ধৰিলে। দেখি মই উচপ খাই উঠিলোঁ, পেটে ঢাকি বখা ভৰি এটা নকল লগোৱা ভৰি; অঁঠুৰ তলতে তেওঁৰ ভৰিটো কটা। বিস্ময়ত বহল হৈ পৰা মোৰ চুচকুলৈ চাই তেওঁ ক'লে, “মই দুখ কৰা নাই স্বাগতা। মোৰ আচল ভৰিটো হেৰাই গ'ল কিন্তু মই এটা নকল ভৰি পাইছোঁ।” অলপ বৈ তেওঁ আকৌ ক'লে, “কিন্তু দুখ লাগে যেতিয়া ভাবো জীৱনত একোকে নোপোৱা মানুহবোৰৰ কথা। হতাশ হৈ পৰা যেন লাগে যেতিয়া দেখোঁ এই মানুহবোৰে দৈন্য আৰু অভাৱকে সিহঁতৰ প্ৰাপ্য বুলি মানি লৈছে।”

ত্ৰিদীপৰ কথা শুনিবলৈ মোৰ ধৈৰ্য নাছিল। আনকি তেওঁৰ চকুলৈ চাবলৈকো মোৰ সাহস নহ'ল। নিজৰ নিঃস্বতা মানুহে যি দুঃসহনীয় কষ্টেৰে প্ৰকাশ কৰে সেইয়া মই সহিব নোৱাৰা।

“কিন্তু স্বাগতা, এবাৰ যেতিয়া এই পথ ল'লোঁ—আগুৱাইতো যাবই লাগিব।” ত্ৰিদীপৰ মাতত এইবাৰ মই চকু তুলি চালোঁ। বয়স আৰু অভিজ্ঞতাই যেন তেওঁৰ চকুযুৰি আৰু গভীৰ আৰু দৃঢ় কৰি গ'ল। ইমান সময়্যে চেপি বখা কান্দোনত মই ভাঙি পৰিলোঁ। তেওঁৰ মহানতাৰ ওচৰত মই যেন আজি বৰ লাজ লগাকৈ হেয় হৈ গ'লোঁ।

চকুৰ পানীৰে সেমেকা মোৰ দুহাত তেওঁ নিজৰ হাততখনৰ মাজত ল'লে। ঘন ঘনকৈ তেওঁ উশ্বাস লৈছে। ত্ৰিদীপে একো নক'লে।

গধুৰ হৈ পৰা মোৰ মনটো কিবা এক অদ্ভুতভাৱে পাতলাই দিলে।
ইমান ভক্তি, ইমান নিৰাপত্তা আৰু শ্ৰদ্ধাৰ জীৱনত মই কোনো দিনে
পোৱা নাছিলোঁ।। ত্ৰিদ্বীপৰ দুহাতৰ উম লৈ মই নিকৰণভাৱে অদ্ভুত
কৰিলোঁ। যামুহৰ ভাল লগা মুহূৰ্তবোৰ কিমান নিষ্ঠুৰভাৱে
ক্ষণেকীয়া।

বেলখন দূৰন্ত গতিৰে আগবাঢ়িছে। আগৰ লাইনটো এৰি আন
এটা লাইনলৈ গতি সলালে বেলখনে। বেলৰ চকু চলি অহা বেলৰ
লাইন ছুড়াল দূৰৰপৰা লগলগা যেন দেখিলেও, আচলতে ইহঁতে
কেতিয়াও লগ নালাগে। ইহঁত সমান্তৰাল।

বহুতো অতিভাৱীন মানুহেও যৌৱনৰ স্পৰ্ধাৰে 'কটনিয়ানৰ' পাতত গল্পকাৰ হিছাপে আত্মপ্ৰকাশ কৰে। সি কোনো দোষৰ কথা নহয়। তাৰ পৰা কাৰো একো ক্ষতি নহয়। যৌৱনৰ স্পৰ্ধা ক্ষণস্থায়ী। অতিভাৱীন লেখকে সময়ত নিজেই সাহিত্য-ক্ষেত্ৰৰ পৰা বিদায় লয়। কিন্তু মদন শৰ্মা আছিল এজন অতিভাষালী গল্পকাৰ। 'কটনিয়ানত' প্ৰকাশ হোৱা প্ৰথম গল্পটোৱেই লেখক হিছাপে তেওঁৰ উজ্জল ভবিষ্যতৰ আগলি বতৰা দিছিল। সুখৰ কথা যে তেওঁ লিখিবলৈ একেবাৰে এৰি দিয়া নাই। বিভিন্ন আলোচনীত মাজে মাজে তেওঁৰ গল্প চকুত পৰে। কিন্তু দুখৰ কথা যে তেওঁ যিমান সঘনে গল্প লেখা উচিত তেনেকৈ লেখা নাই।

'মৃত' গল্পটোৰ বিষয়-বস্তু পৰিচিত আৰু বহু-বাৰহত। মৃত্যু নিশ্চিত আৰু সন্নিৱৰ্ত বুলি জানিলে জীৱনৰ মাদকতা যিমান তীব্ৰভাৱে অনুভূত হয়, আন কোনো সময়তেই সি তেনেকৈ অনুভূত নহয়। এজন লেখকৰ প্ৰতিভাৰ পৰিচয় ফুটি ওলায় এটা ব্যৱহাৰ-জীৰ্ণ বিষয়ক কেন্দ্ৰ কৰি লেখা গল্প এটালৈ তেওঁ কিমানখিনি নিজৰ অনুভূতি সঞ্চাৰিত কৰি দিব পাৰে — তাৰ মাজতহে। সেইফালৰ পৰা চাবলৈ গ'লে 'মৃত' এটা সাৰ্থক গল্প।

মৃত

“আহিলা” ?

তাই মূৰ তুলি চালে। ভঙা জেওবাখনৰ অৱশিষ্ট অংশৰ এঠাইত হাত থৈ মানুহজন বৈ আছিল। ওঁঠৰ কোণত হাঁহিৰ শীণ আভাস। চকুৰ কোণত হাঁহিৰ সামান্যতম আভাসো অনুপস্থিত। ‘ও’ হাঁহিবৰ অসফল প্ৰচেষ্টাৰে তাই ক’লে। সাধাৰণতে এনেকৈ হাস্তকৰ ভাৱে পলমকৈ দিয়ে। তাইৰ উত্তৰে আমোদজনক পৰিস্থিতি এটা সৃষ্টি কৰাই উচিত আছিল। তাই কিন্তু অস্বস্তিবোধ কৰিলে। সেই একেই দৃষ্টি। আজি কিছুদিনৰ পৰাই মানুহজনৰ নিতান্তই তাৎপৰ্যহীন দুই এষাৰ কথাতেই তাই বিজ্ঞাত হ’বলৈ আৰম্ভ কৰিছে। অনবৰতে যেন মানুহজনৰ চকুৰ চিনাকি দৃষ্টিয়ে তাইক অনুসৰণ কৰিছে, তাইৰ চকুৰ ভিতৰলৈ, মণিৰ ভিতৰেদি দেহৰ আৰু ভিতৰলৈ সোমাই গৈছে। আৰু তাই অসহায় বোধ কৰিছে।

মানুহজন গ’ল।

বাৰাণ্ডাত চকীখন পৰা আছিল। তাই ধপকৈ বহি পৰিল। সমস্ত দিনৰ ক্লান্ত, শ্ৰম প্ৰকাশ কৰি দীঘল হামি এটা ওলাই আহিল। মিটিং খনেই দেৰি কৰালে তাইক। অনবৰতে হাঁহি, কথা পাতি থকা চঞ্চলা ছোৱালীবোৰক পঢ়ুৱাই, সিহঁতৰ মনৰ উকা কাগজত তাইৰ কথাৰ আঁক

বহুৱাৰ প্ৰচেষ্টাই তাইৰ মূৰ গৰম কৰি আনিছিল। তাতে আকৌ মিটিংখনে তাইক দুগুণে ক্লান্ত আৰু অৱশ কৰি পেলালে।

মাক নাই? ভাইটি!—সিতো ঘৰত থকাটোৱেই অস্বাভাৱিক। অহ, হাতখন বুকুত থৈ তাই হালি দিলে। অসহ্য বিষ। বিষৰ অনুভূতিৰ লগে লগে মানুহজনৰ কথা, ছোৱালীবোৰৰ উদ্ভঙালি, হেডমিষ্ট্ৰেছৰ উপদেশ, ভাইটিৰ সম্ভাৱ্য কাৰ্যকলাপৰ ফলাফল—চববোৰ তাইৰ চেতনাৰ পৰা অন্তৰ্ধান হৈ গ'ল। তাইৰ হৃদকু ভৰি আহিল। সমগ্ৰ দেহ কোঁড়া কৰি অনা যন্ত্ৰণাই তাইক আকৌ এবাৰ সকীয়ালে যে মৃত্যুলৈ বেছিপৰ নাই। লগে লগে দীঘদিনৰ হতাশা, দুঃখ আৰু দেহৰ অদৃশ্য কোনোবা এটাই দহি নিয়া যন্ত্ৰণাই তাইক অৱশ কৰি পেলালে। আৰু কিমান দিন বাকী? দিনৰ বাস্তৱতাই চব কথা মনৰ পৰা আঁতৰাই ৰাখিছিল—টিউমাৰৰ সতে বাঢ়ি অহা যন্ত্ৰণাৰ কথা, লাহে লাহে অকালতে শেষ হৈ অহা তাইৰ চৰিবশ বহুবীয়া গাভৰু দেহৰ কথা মাজে মাজে অনুভৱ কৰিব খোজা নিঃসহায় নিঃসঙ্গতাৰ কথা। মাকে কৈছিল আকৌ এবাৰ ভেলোৰলৈ যাব লাগে। কিন্তু লাভ? মিছা-মিছি টকা এসোপা খৰচ। মাকে এতিয়াও ভাৱে চিকিৎসা কৰিলে তাই ভালহৈ যাব। তাইৰ হাঁহি উঠে। তাই নকয় নিজে নিজেই এদিন চববোৰ জানিব। তাই নিৰ্বিকাৰ হৈ থাকিব খোজে স্কুল, ঘৰৰ সমস্যা, বজাৰ খৰচ, ভাইটিৰ উদ্ভঙালি, দমহা বৃদ্ধি আদিক লৈয়ে বাস্তৱ থকাৰ প্ৰয়াস। কেতিয়াবা ছোৱালীবোৰৰ মুখলৈ চাই তাই কঁপি উঠে একমুহূৰ্তৰ বাবে তাই থৰ হৈ ৰয়, শৰ পছত আকৌ সিঁতৰ মূৰত কথাবোৰ স্মুৱাই দিয়াৰ প্ৰচেষ্টাত বাস্তৱ হৈ পৰে। কেতিয়াবা ভাৰা ঘৰত থকা সেই মানুহজনৰ চকুহালে তাইক খেদি ফুৰে, দুয়োটা ঘৰৰ মাজত থকা বাহঁৰ ভেওৰাখনৰ অৱশিষ্ট অংশৰ ওপৰেদি মানুহজনৰ ভৰিহাল আগুৱাই আহিলে তাই দুৰ্বল হৈ পৰে। মানুহজনে আগুৱাই আহি কি সোধে? তাই নুশুনে।

প্ৰথমতে তাইৰ ভয় লাগিছিল তাইৰ হাতৰ আঙুলিবোৰৰ

ওপবেদি মানুহজনৰ খহটা আঙুলিবোৰ পিছলি গৈছিল। আঙুলিবোৰৰ ওপৰত ওঁঠৰ উন্ন। আঙুলিবোৰৰ ওপবেদি মানুহজনৰ তপত নিশাহ এজাক ধীৰ বতাহৰ দৰে বাগৰি গৈছিল। তাৰ পিছত মানুহজনে বহু কথা কৈছিল। এজাৰ নামিবলৈ ধৰিছিল। কবলৈ তাই একো বিচাৰি নোপালে। মানুহজন গুচি গৈছিল ছাঁ এটাৰ দৰে। মানুহজন গুচি যোৱাৰ পিছত লাহে লাহে অসহ্য বিষ আৰু যন্ত্ৰণাই তাইক চেপি আনিছিল। নিশা তাইৰ টোপনি নাছিল। শেষ আগষ্টৰ আবেলিৰ বতাহ। পাতৰ কঁপনিৰ শব্দ, নদীৰ সোঁতৰ শব্দ, ফুটপাথেৰে যোৱা মানুহবোৰৰ জোতাৰ খট্-খট্-শব্দ, ছোৱালীবোৰৰ উচ্ছসিত কথা-বতৰা, খিলখিল হাঁহিৰ শব্দ—চৰবোৰ বহুদূৰৰ পৰা ভাঁহি অহা যেন লাগিছিল তাইৰ, যেন সপোনৰ অৰ্থচেন অৱস্থাৰ মাজেৰে ভাহি অহা অস্পষ্ট ছবিৰ টুকৰা কিছুমান। তাই চকু মেলি চালে। সৰু সৰু বনৰীয়া ফুলবোৰ, গছবোৰৰ সেউজী পাতবোৰ জোৰে জোৰে লৰিছে, নদীৰ বুকুত লাহে লাহে বিলীয়মান দিনাস্তৰ শেষ বংশিনি জ্বলিকিছে, ওচৰত ক'ৰবাত কোমল শিশুকণ্ঠৰ প্ৰাৰ্থনা গীত আৰু ফুটপাথেৰে ধীৰে ধীৰে হাঁহি মাতি আগবাঢ়ি যোৱা মানুহবোৰৰ খোজৰ শব্দ ভাহি আহিছে। সাঁজৰ পৃথিবীখন মুহূৰ্তৰ বাবে মায়াময় হৈ উঠিছে। নদীৰ শান্ত বুকু কঁপাই লাঞ্চ এখন গুচি গ'ল। তাইৰ দেহত, চুলিত বতাহৰ স্পৰ্শ, তাইৰ কাণত বাস্তাবে আগবাঢ়ি যোৱা অসংখ্য মানুহৰ মুখৰ, খোজৰ সমস্ত শব্দৰ প্ৰতিধ্বনি। তাই আনন্দিত আৰু সম্পূৰ্ণ নিৰাপদ অনুভৱ কৰিলে। জীৱনৰ সতেজ চঞ্চলতা, গতি। পৰম আশ্বস্ত হৈ তাই চকুহাল জপাই বেৰত আঁউজি বহিল। তাইৰ অনুভৱ হ'ল তাই যেন এজনী কিশোৰী। তাইৰ মনত সেয়া কিহৰ আকুলতা, বতাহৰ সতে উৰি যাব খোজে তাইৰ কল্পনা, তাইৰ চকুত কিহৰ স্বপ্ন? অস্পষ্ট অস্পষ্ট—একোৱেই যেন ফট'ৰ দৰে স্পষ্ট হ'ব নোখোজে, একোৱেই উভতি আহিব নোখোজে। কিয় একোৱেই মনত নপৰে? অন্ততঃ এটা স্মৰণীয় দিন, এটা মধুৰ একান্ত আপোন মুহূৰ্ত, অন্ততঃ এটা মুহূৰ্তৰ বাবে স্তব্ধ ওঁঠৰ

কঁপনি, চকুৰ মগ্নতা, হৃদয়ৰ আকুলতাৰ অৱসান। শূন্য। এখন উকা কাগজ যেন। এয়া কিহৰ জীৱন? বাস্তৱত লাইটবপোহৰ, শূন্যপ্ৰায় ফুটপাখত দুই এটা কুকুৰৰ খীৰ পদক্ষেপ, স্তব্ধ অলেখ মানুহৰ মিশ্ৰিত কোলাহল। কেৱল বতাহৰ তীব্ৰতা যেন বাঢ়ি গ'ল। ইমান কৰুণ দিন! ইমান নিৰ্জন! বুকুৰ ভিতৰৰ পৰা ক্ৰমাৎ গাঢ় হৈ অহা এটা যন্ত্ৰণাই তাইক অৱশ্য কৰি আনিলে। আকৌ তাই হতাশ, ক্লান্ত, পৰাজিত আৰু জীৱনৰ প্ৰাণচঞ্চল গতিশীলতাৰ পৰা নিজৰ বিচ্ছিন্নতা অনুভৱ কৰিলে। ঠিক দেউতাক ঢুকুওৱাৰ পিছৰ সেই দিনবোৰৰ দৰে, যেতিয়া তাই কলেজৰ পৰা উভতি আহি ক্লান্ত দেহেৰে বিছনাত বাগৰি পৰিছিল আৰু সমস্ত দিনটোৰ সৰু সৰু ঘটনাবোৰ, কথা বোৰ মনলৈ আহিছিল আৰু হতাশা আৰু বিৰক্ততাই তাইৰ গাভৰু মনটো চেপি ৰখা বুলি তাই অনুভৱ কৰিছিল।

মানুহজন থকা ঘৰটো আন্ধাৰত বুৰ গৈ আছে। তেওঁ আছেনে? মানুহজনৰ আটলি দেহটো, খুতৰিৰ তলত চুটিকৈ ৰখা দাড়িখিনি আৰু চিগাৰেটৰ ধোঁৱাই ক'লা কৰা পৃষ্ঠ ওঁঠ ছটা দেখি তাইৰ প্ৰথমতে ভয় লাগিছিল। তেওঁৰ মনোভাৱ সম্পৰ্কে তাই সন্দেহান হৈছিল। তাৰ পিছত লাহে লাহে তাই বুজিবলৈ ধৰিলে মানুহজনৰ ঈষৎ ৰঙা চকুহালৰ দৃষ্টিত তাইক অগ্ৰায় কৰাৰ কোনো মনোবৃত্তিৰ আভাস নাই।

মানুহজনে তাইৰ প্ৰেমত পৰিছে? কিন্তু তেওঁ যেন কিছুদিন পলমকৈ আহিল। অন্ততঃ কেইবছৰমান আগতে অহা হ'লে! মানুহজনে তাইৰ অৱস্থাৰ বিষয়ে নেজানে। কি আচৰিত-ইমান ওচৰত থাকিও মানুহবোৰে গম নেপায় কিমান সংগোপনে গাভৰু এজনী মৰি আহিছে। তাই যে ক্ৰমশঃ মৰি আহিছে জানিলে হয়তো ভয়প্ৰায় জেওৰাখন গচকি মানুহজনে এটা খীণ হাঁহিৰে তাইক ইটো সিটো স্মৃতিবলৈ নাহিলেহেঁতেন। তেওঁক কৈ দিয়া উচিত নেকি? কোনো দৰ্কাৰ নাই—তাই ভাবিলে। নিজে নিজে এদিন গম পাব। কিমান নোৱৰে এটা জীৱন শেষ হৈ যাব লাগিছে কিমানৰ অজ্ঞাতে। মাকে গম

পোৱা নাই, হাঁহিমুখীয়া চঞ্চল ছোৱালীবোৰে জনা নাই আৰু তাইক ভাল পাবলৈ ধৰা অকলশৰীয়া সেই মানুহজনেও জনা নাই কিমান নিশ্চয়তাবে মৰণ ওচৰ চাপি আহিছে। হুদিন মানব পৰা ভীষণ ক্লান্তিয়ে তাইক আগুৰি ধৰা হৈছে, একো কৰিব নোৱাৰাকৈ যজ্ঞগাই তাইক মাজে মাজে কোঙা কৰি থয়।……মাক চাগৈ এতিয়াও নামতে ব্যস্ত। এই গধূলি খনলৈকে ভাইটিৰ ঘৰলৈ আহিবৰ সময় হোৱা নাই। জোৰকৈ দীঘলীয়া উশাহ ললে তাই। দাঁতেৰে ঠঠ দুটা কামুৰি তাই বিষৰ তীব্রতাৰ পৰা নিষ্কৃতি পোৱাৰ চেষ্টা চলালে। দেহৰ ভিতৰৰ পৰা অহা আৰু এক যজ্ঞগাই তাইক চেপি আনিছে। তাই খিৰেৰে উঠিব নোৱাৰিলে। ভিতৰলৈ গৈ বিছনাত উবুৰি হৈ তাই সশব্দে উচুপি উঠিল।

লাহে লাহে কোনোবা এটা সোমাই আহিছে। মা ? নিশ্চয় এতিয়াই লাইটটো জ্বলাই দিব। হাক দিব খুজিও তাই বৈ গ'ল। তাইৰ পিঠিত আশ্বাস, নিৰ্ভৰতা আৰু সহানুভূতিৰ এখন হাত।

‘মা ?’ তাই ক’লে।

‘নহয়, মইহে।’

তাই উচাপখাই উঠিল। মানুহজনৰ চিনাকি কণ্ঠস্বৰ।

‘মাজে মাজে ময়ো অমুভৱ কৰোঁ’, মানুহজনে ক’লে।

‘কি ?’ তাই আচৰিত হ’ল।

“এই মুহূৰ্তত তুমি যে অমুভৱ কৰিছা।” তাই মনে মনে থাকিল।

মানুহজনে আৰু কিবাকিবি কৈছিল। তাই মুগুনিলে। মানুহজনৰ প্ৰতি তাই এক নম্ৰ কৃতজ্ঞতা অমুভৱ কৰিলে। কিমান সময় পাৰ হ’ল ? চব যেন স্তব্ধ হৈ গ’ল হঠাতে।

তাইৰ ঠঠত মানুহজনৰ ঠঠ। তাইৰ দেহৰ ওপৰেদি বাগৰি গ’ল মানুহজনৰ ঘন নিশ্বাস। তাইৰ উত্তেজিত দেহত মানুহজনৰ দেহৰ উদ্ভাপ। তদ্ব্যয় হৈ অমুভৱ কৰিলে তাই আলিঙ্গনৰ আনন্দ, নিৰাপত্তা আৰু আশ্বাস। মানুহজনৰ সবল দেহৰ চেপাত তাই কষ্ট অমুভৱ কৰিলে, বিষটোও বাঢ়ি আহিছে। তথাপি চববোৰৰ মাজেৰে দুঃখজনকভাৱে মধুৰ

এক আনন্দই তাইক ঘেৰি ধৰিলে। প্ৰথমবাৰৰ বাবে এজন পুৰুষৰ প্ৰতি তাই কৃতজ্ঞতা অনুভৱ কৰিলে। তাইৰ ক্লান্ত, অৱশ দেহ উত্তেজনাতে অধীৰ হ'ল। বিষ আৰু যন্ত্ৰণাৰ উপলব্ধিৰ লগে লগে তাই অনুভৱকৰিলে তাইৰ দেহৰ প্ৰতি অজ্ঞতে মানুহজনৰ দেহৰ সূৰ্যকৰ স্পৰ্শ।

মানুহজন গুচি যোৱাৰ পিছতো বহুপৰ তাই বিছনাত পৰি ব'ল। ক্লান্তি, অৱসন্নতা নে কিহে তাইক নিথৰ কৰি থৈছিল তাই গম নেপালে। হঠাৎ আন্ধাৰ কোঠাটো লাইটৰ উজ্জল পোহৰেৰে ভৰি পৰিল। বিছনাৰ কাষতে বৈ মাকে মৰমেৰে সুধিলে—

“আকৌ বেছিকৈ অসুখ কৰিছে নেকি? মই কিমান ক'লোঁ মোমোয়েৰহঁতক সুধিমেলি এবাৰ দেখুৱাই আহগৈ……” কৈ কৈ তেওঁ ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। তাই একো নেমাতিলে। লাইটটো জ্বলাই থৈ তাই আকৌ বিছনাত পৰিলহি। অসহ্য যন্ত্ৰণাত তাই চটফটাই উঠিল। ছচকু ভৰি আহিল। লাহে লাহে তাইৰ উপলব্ধি হ'ল, তাই মানুহজনক ভাল পাবলৈ ধৰিছে। লগে লগে দেহৰ ভিতৰৰ কোনো অদৃশ্য ঠাইৰ পৰা লাহে লাহে সমগ্ৰ সত্তা বিয়পি পৰা দুঃখ আৰু যন্ত্ৰণাত তাই অস্থিৰ হৈ পৰিল। গাটো দাঙি খিৰিকিৰ লোহা কেইডালত জোৰেৰে তাই খামুচি ধৰিলে। লাইটৰ পোহৰত জন-প্ৰাণীহীন সুদীৰ্ঘ ফুটপাথৰ বিস্তৃততা, জোৰকৈ বলিবলৈ ধৰা বতাহত কঁপা পাতৰ কঁপনিৰ নিৰ্জনতা আৰু চৌদিশৰ প্ৰায় অস্বাভাবিক নীৰৱতা। তাইৰ মুখত নদীৰ পৰা অহা শীতল বতাহৰ স্পৰ্শ। তাইৰ হৃদয় ভৰি থকা দুঃখ আৰু যন্ত্ৰণাত অনুভূতিৰ মাজত তাই নিশ্চিতভাৱে গম পালে, সঁচাকৈয়ে তাই কেতিয়াবাৰ পৰাই মৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে।

কটন কলেজৰ সাহিত্যিক ছাত্ৰই গল্পৰ বিষয়-বস্তুৰ সন্ধানত বিশ্ব-ব্ৰহ্মাণ্ড নহ'লেও অসমখন অস্তুতঃ চলাথ কৰে; কিন্তু কটন হোষ্টেলৰ গাতে লাগি থকা মেতৰপট্টোটোলৈ কেতিয়াবা তেওঁলোকৰ চকু যায়নে? অস্তুতঃ এজন কটনিয়ানৰ চকু গৈছিল। তেওঁৰ নাম আনোৱাৰ জুছেইন। মেতৰপট্টিৰ অভিশপ্ত অধিবাসীবোৰৰ প্ৰতি তেওঁ অনুভৱ কৰিছিল অকৃত্ৰিম মানৱিক আবেগ আৰু সহানুভূতি। আন একো কাৰণে নহ'লেও অকল এই কাৰণেই—অৰ্থাৎ বিষয়-বস্তুৰ অভিনব আৰু গভীৰ মানৱিক সহানুভূতিৰ কাৰণেই—আনোৱাৰ জুছেইনৰ গল্পটো 'কটনিয়ানৰ' গল্প-মালাৰ ভিতৰত বিশেষভাৱে চিহ্নিত হ'বৰ যোগ্য।

ভগা জেওৰাৰ উচুপনি

এয়া বঙা তেজ। খুব বঙা। হাতখন তেজ্জৰে বাঙলী হৈ গ'ল। ইমান বঙা, ইমান গৰম তেজ আমাৰ জানো? নাকটো বোধকৰো সম্পূৰ্ণৰূপে ভাঙি গৈছে। চকু ছুটাও দেখোন বৰকৈ উৰিহিছে।

“বামদাস, এইফালে আহচোন, অলপ ডেটল লগাই দিওঁ।” ছাদাতৰ মাততহে মোৰ তস্ৰা ভাগিল। সঁচাকৈয়ে ছাদাত দাদা খুব মৰমিয়াল।

“তইতো এইবোৰ খাব বুলি মই কেতিয়াও জনা নাছিলো। যা, যি হ'ল হ'ল, তই পঢ়গৈ। এইবোৰ চিন্তা কৰি থাকিলে নচলে। টেণ্ট পৰীক্ষা আহি ওচৰ পালেই।”

“যা ভাই, তয়ো যাগৈ, তোক বহুত ক'বলগা আছে। তই মোক ভুল নুবুজিবি।” ছাদাতক মাত দি মই মোৰ কোঠাটোলৈ গুচি আহিলোঁ। কোঠা বুলিবলৈনো কিটো আছে। হোষ্টেলৰ কাষৰেই মেতৰপট্টিৰেই এটি কোঠা। মোৰ কোঠাটো ডাঙৰ ঘৰৰ মাজতে বেৰ এখন দি ময়েই বনাই লৈছো। মেতৰপট্টিৰ ঘৰ বিলাকৰ অৱস্থা কেনেকুৱা তাক সকলোৱেই জানে।

কোঠালৈ আহি ক'ত পঢ়া হ'ব। মূৰটো বিষতে ফাটি যোৱা যেন লাগিছে। মূৰতনো কম ঘোচাখন পৰিছেনে। পাতল কন্থলখন মূৰে-

গায়ে লৈ শুই পৰিলো । টোপনি যোৱাৰ পৰিৱৰ্তে মনটোত পাকঘূৰনি
খাই কিছুমান কথা চিনেমাৰ ৰীলৰ দৰে অহা যোৱা কৰিবলৈ ধৰিলে ।

মই তেতিয়া সৰু । এই হোটেলৰে এজন বৰ মৰমিয়াল বাবু
আছিল । ‘মুন্না’ বাবুক যে ইমান ভাল লাগি গৈছিল । মেডৰৰ ল’ৰা
মই, তেখেতে মোক কি সুন্দৰকৈ মাতিছিল, মোক স্কুললৈ যোৱাৰ কথা
কৈছিল । পঢ়া-শুনা কৰি দেউতাহঁততকৈ বেলেগ হ’বলৈ উৎসাহ
যোগাইছিল । মই বাবাক এইবোৰ কথা কৈছিলো । কিতাপৰ কথা
কৈছিলো । বাবাই মোক উৎসাহ দিয়াৰ পৰিৱৰ্তে ধমকিব সুৰতহে
কৈছিল, “যা-যা, বেটা আমাৰ বাবু বনিব নেলাগে । তই মই পঢ়িবলৈ
গ’লে আমাৰ এই কামবোৰ কোনে কৰিব ?”

মোৰ তেতিয়া কান্দোন ওলাইছিল তাৰ পিছদিনাই দেখোন মুন্নাবাবুৱে
মোৰ কাৰণে ফলি আৰু কিতাপ এখন লৈ আহিছে । মই দেখি
আচৰিত । তেখেতেই নি মোক পাঠশালা স্কুল এটাত ভৰ্তি কৰাই
দিলে । মই পঢ়া স্কুলখনত অৱশ্যে মোৰ দৰেই জুখীয় ল’ৰাবোৰেই
আছিল ।

বাবাই এইবোৰ দেখি শুনি বৰ ভাল নেপালে । মাৰ পৰা টকা লৈ
পঢ়াৰ খৰছ উলিয়াওঁ । বাবাইতো প্ৰায়বোৰ টকা মদতে উকুৱায় ।

মেট্ৰিক পৰীক্ষাত মোৰ ৰিজাল্ট ভালেই হ’ল । প্ৰথম বিভাগত
উত্তীৰ্ণ হলো । তেতিয়া মুন্না বাবুৰ কথা মোৰ বৰকৈ মনত পৰিছিল ।
কটনৰ পঢ়া জীৱন শেষ কৰি তেখেত কেতিয়াবাই ইয়াৰপৰা গুচি গ’ল ।
তেখেতে এতিয়া ক’ত কি কৰি আছে তাৰো খবৰ নাপাওঁ ।

কটনত মোৰো দ্ৰুঘছৰেই হ’ল । সিদিনা টাৰ্মিনেল পৰীক্ষাৰ পদাৰ্থ
বিজ্ঞানৰ বহী দিছিল । হায়েষ্ট মাৰ্ক অৱশ্যে ময়েই পাইছিলো । ক্লাছ
শেষ হোৱাত ঘৰলৈ আহোঁতে কাষৰে পাণদোকান খনত আমাৰ
শ্ৰেণীৰেই প্ৰণবহঁতে অলপ ডাঙৰ ডাঙৰকৈ আলোচনা কৰা শুনিলো
“আৰে মেডৰৰ ল’ৰা বৰ ফাৰ্টু বে । নকল-চকল মাৰি এইখিনি মাৰ্ক
পাইছে । নহ’লে ভৱেশহঁতৰ (ষ্টাণ্ড কৰা ল’ৰা) আগত সি ক’ত পাট্টা পায় ।”

কথা শুনি মোৰ বুকুত শেলে বিদ্ধা যেন লাগিছিল। মোৰ লগে লগে থকা ছাদাতৰো বোধকৰো কথাখিনি কাণত পৰিছিল। সি হোষ্টেল নোপাওঁতেই মোৰ কমত সোমাই মোক সেইবোৰ চিন্তা কৰিবলৈ বাধা দিছিল। সি মোৰ merit-ৰ প্ৰশংসা কৰিছিল। এইবিলাক কৈ সি গুচি গৈছিল।

মই সিহঁতৰ ডাইনিং হলৰ কাষতে থকা টেপটোত মুখ ধুবলৈ গৈছিলো। কোনোবাই ডাঙৰ ডাঙৰকৈ কোৱা শুনিলো, “তই চুইপাৰৰ ল’ৰাৰ লগত ঠিক মিলিছ দে। বেচ কৰিছ। নে চুইপাৰৰ ছোৱালীৰ লগতে কিবা প্ৰেম-ছেম……”

মই ভালদৰে জানিছিলো সেইবোৰ ছাদাতকে কৈছে। মই তাৰপৰা বেগাই গুচি আহিছিলো।

এই অৱস্থাত ভনীজনীৰ কথা মোৰ বৰকৈ মনত পৰিছে। তাই মোতকৈ বৰ বেছি সৰু নহয়। তাই যৌৱন কাল পাইছিলেই। কলেজ সপ্তাহৰ সন্ধ্যাত সন্ধিয়াৰ দিনা তাইক মই ধুনীয়াতকৈ কাপোৰ পিন্ধাই লৈ গৈছিলো। তাই চকী এখনত বহোঁতে নাকত কমাল সোপা দি কাষৰ চকীৰপৰা কেইজনীমান ছোৱালী আঁতৰি গৈছিল। হলৰ লাইট এবাৰ লুমায়ে যোৱাত নাকত কমাল লোৱা এজনী দেবী (দেবীয়েই বুলিব লাগিব আমাৰ তুলনাত) কাষৰ ডেকাজনলৈমুৰটোহাউলি দিয়াত ডেকাজনৰ হাতখনে দেবীৰ বুকুত বৰ জোৰকৈ খামোচ মাৰি ধৰা দেখিবলৈ পালো। তাৰপিছত তাত বেছি সময় নাথাকি ঘৰলৈ উভতি আহি বৰকৈ কান্দিছিলো।

এদিনাখন সন্ধিয়া। ঘন ঘন লেট্ৰিনৰ দুটা শাৰীৰ মাজত দুটা অম্পষ্ট মানৱ মূৰ্তি দেখা পালো। অম্পষ্ট চিঞৰ, আজোৰা-আজোৰি চলি থাকোঁতে দৌৰি গৈ দেখিলো মোৰ ভণ্টীজনীক হোষ্টেলৰে ল’ৰা এজনে গৰা মাৰি ধৰি আছে। কাণ্ড দেখি গৰম হৈ গ’লো। দিলো কেইটামান ঘোচা লগাই। ঘোচা সহ্য কৰিব নোৱাৰি বাবু চেহেৰাৰ ল’ৰাজন পলাল। দিনত হ’লে চুইপাৰৰ ছাঁটো দেখিলেও গোলাপজলেৰে

গা খুই বিগুজ হ'ব লাগে, কিন্তু বাতিৰ অন্ধকাৰত হ'লে চুইপাবৰ ছোৱালীৰ মঙহ লোভনীয় হৈ উঠে। এইখন সমাজৰ দুই ভৰপীয়া দিশটো দেখি আচৰিত লাগি গৈছিল। এই কথাটো মই গোপনেই বাখিছিলো।

তাৰপিছত ভৰ্টীজনীৰনো কি হ'ল? দিনে দিনে শুকাই ধীণাই যাবলৈ ধৰিলে। আমাৰ দৰে মানুহৰ ঘৰলৈ ডাক্তৰকো আনিবলৈ ভয়েই লাগে। গতিকে ভৰ্টীজনীক ডাক্তৰ এগৰাকীৰ ওচৰলৈকে নি দেখুৱালো। ডাক্তৰে ৰোগ ধৰিব নোৱাৰিলে। ডাঙৰ ডাঙৰ ডাক্তৰক দেখুৱাবলৈ সম্বলো নাই। তাই কিছুদিন আগতে মৰিল।

তাইৰ মৃত্যুৰ সময়ত দেখা পোৱা কৰ্ণ শেঁতাপৰা মুখ খনিয়ে এতিয়াও মোৰ মনত দোলা দি চকুলো উলিয়ায়। মৃত্যুৰ আগমুহূৰ্তত তাইৰ হাতখন মোৰ হাতত থৈ কিবা ক'বলৈ গৈয়ো নিশ্চুপ হৈ গৈছিল। কি ক'বলৈ বিচাৰিছিল সেইটো অজ্ঞাতেই ব'ল।

ভৰ্টীজনী গ'ল। ককাদেউতাজনো আগতে মৰিল। মৰিবৰতো বয়স হোৱা নাছিল। সন্তীয়া মদ খায়েই জীৱন শেষ কৰিলে। দৰমহাৰ টকা কেইটা মদতে উকুৱাইছিল। লাগতিয়াল বস্তু নিকিনি গালি খায়ে হোটেলৰ চাহটোপা খুজিহে খাবলগীয়া হৈছিল।

পিছে বাবাইও ককাদেউতাৰ পছাই লৈছে। সদায়েই বেলেৱে কল'নিৰ কাষত মদৰ মহললৈ মদ খাবলৈ যায়। বাতি হ'লে উভতি আহোতে ক'ৰবাত ৰাষ্টাৰ কাষত নৰ্দমাত পৰি থাকে। তাৰ পিছতেই আহি মাক মাৰকিল আৰম্ভ কৰি দিয়ে। সিদিনা হেনো বাতি মদখাই আহি নৰ্দমা এটাত পৰি থাকোঁতে ৰাজিন্দৰ চাচাইহে তুলি আনি ঘৰত থৈ গৈছিল।

• আজিও বাতি বহু হোৱা কাৰণে মই বাবাক বিচাৰি গৈছিলো। বকুবকাই কিবা বলকি থকা দেখিলো। মই তেওঁক হোটেলৰ কাষৰে গাত ধৰি ধৰি লৈ আহিছিলো। বাবাই যে কি বলকনিখন আৰম্ভ কৰি দিলে—‘এই চব বাবুলোগ বৰ ভাল মানুহ, বৰ ভাল মানুহ।’

দেখিলো বৰ ভাল মানুহ (হোটেলৰ ল'ৰা) কেইজনমান মোৰ ওচৰলৈ দৌৰি আহিছে। আহিয়েই মোৰ ওপৰত বোচা-চৰ আৰম্ভ কৰি দিলে। নানাজনে নানান মন্তব্য আগবঢ়ালে “বাপ-বেটা এইবাৰ ঠিক মিলিছে। গেলা খাই ইয়াত হাল্লা কৰিবলৈ আহিছে। ইহঁতৰ জাতিটোৱেই এনেকুৱা। ই বেটা চুইপাবৰ ল'ৰা হৈ খুব বাহাছৰি দেখুৱায়। কলেজত পঢ়িবলৈ যায়।”

তেতিয়াহে ছাদাতে কোৱা কথা মনত পৰিল যে সি মোক সান্থনানে থাকিবলৈ কৈছিল কিয়নো কেইজনমান ল'ৰাই মোক মাৰো মাৰোকৈ চেলু বিচাৰি আছে। ল'ৰাৰ দলটোৰ মাজত আগৰণুৱা ভণ্টীজনীৰ লগত অপব্যৱহাৰ কৰা ল'ৰাজন। তাৰ যে কি গৰম। ভাবিলো ইহঁতে মোৰ ওপৰত ঠিক সুবিধা এটাই এইবাৰ ললে।

বাবাৰ কাহৰ শৰতহে মই ভাৱ সাগৰৰ পাৰ পালো। বাবাই খুব কাহিছে। বিছনাৰ পৰা উঠি অহাৰ লগে লগে মোৰ নাকটোৰ পৰা এজ্বোলোকা ভেজ ওলাল। বাবাবো দেখোন কাহোতে এসোপা ভেজ ওলাল। মই বুজি পালো বাবাৰ আচল বেমাৰ। মই ভালদৰে জানিছো বাবাৰ আক বেছিদিন নাই। বাবাই কাহিয়েই আছে। কাহোতে ওলোৱা ভেজ আক মোৰ নাক, মূৰ ফাটি ওলোৱা ভেজ লগ লাগি এটা সোঁত হৈ বৈ গৈছে।

ই কি বাবাই দেখোন মোৰ মুখৰ ফালে চাই চাই চকু ছটা চকুপানীৰে ভৰাই তুলিছে।

হঠাতে দেখিলো, জেণ্ডাখনো মৰ-মৰকৈ চোতালৰ ফালে ভাগি পৰিছে। কোনোবাই জেণ্ডাখন ঠেলি দি দৌৰিছে।

মই দৌবাৰ পদশব্দ শুনিছো .....।

॥ পৰিশিষ্ট ॥

১৯২২-১৯৮০ চনলৈ ক্ৰমে The Cotton College Magazine আৰু কটনিকলনভ গ্ৰন্থাশিথ গল্পৰ বিস্তাৰিত তালিকা

ক্ৰমিক নং	প্ৰকাশ হোৱা বছৰ	সম্পাদকৰ নাম	গল্পৰ নাম	গল্পকাৰৰ নাম	প্ৰথম খণ্ডৰ বাবে নিৰ্বাচিত গল্পৰ নাম
১ম সংখ্যা	১৯৩০	অঃ পি. চি. আব্রাহাম	‘দি লণ্ড চাইল্ড’ (মূল ইংৰাজী)	বীৰেশ্বৰ শৰ্মা	
প্ৰথম প্ৰকাশ					
১০ম সংখ্যা	১৯৩১	অঃ পি. চি. আব্রাহাম	‘এ ছায়াৰ ইভ’নিং’ (মূল ইংৰাজী)	নগেন্দ্ৰ নাথ হাজৰিকা	
২য় প্ৰকাশ					
১০ম সংখ্যা	১৯৩২	অঃ দিবাকৰ গোস্বামী (অসমীয়া শাখা)	‘দি এছেজ্’ অৱ’ লাভ’ (মূল ইংৰাজী)	গ্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামী	স্মৃতিৰ উত্পত্তি (অসমীয়া নামকৰণ)
৩য় প্ৰকাশ					
১৪ দশ	১৯৩৬	অঃ দিবাকৰ গোস্বামী (অসমীয়া শাখা)	জীৱনৰ পথত	সুৰেশ্বৰনাথ বৰুৱা	
সংখ্যা					
১৫ দশ	১৯৩৬-৩৭	লীলাধৰ শৰ্মা কটকী	(১) স্বাধীনতাৰ জয়যাত্ৰা (২) বাণিজ্যত (৩) পৰিস্বৰ্তন (৪) মৰাই পৰা জীৱন	(১) হৰগোবিন্দ শৰ্মা (২) ক্ষমিতা বৰা (৩) দেবেন্দ্ৰনাথ কেৰকাৰুৱা বীৰেশ্বৰ কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য	
সংখ্যা					মৰাই পৰা জীৱন
২০ তম	১৯৪১-৪২	ভূপেন্দ্ৰ বৰুৱা	(১) এটি কৰুণ চিত্ৰ (২) মাছু	(১) মহেশ্বৰ বহমান (২) জীৱিকান্ত বৰুৱা	
সংখ্যা					
২২ তম	১৯৪৫	প্ৰশান্ত বৰুৱা	(১) ধুমুহা আৰু তাৰ পিছত (২) বলিদান	(১) মোগেশ দাস (২) মহম্মদ পিন্নাৰ	(১) ধুমুহা আৰু তাৰ পিছত (২) বলিদান
সংখ্যা					
২৩তম	১৯৪৭	ধীৰেন বৰগকুৰ			
সংখ্যা					

২৪তম
সংখ্যা

১৯৪৮

জনকান্ত চৌত্ৱা

ফুকন

মহম্মদ পিলাব

১৯৪৯

(১) তিনিগৰাকী মহিলা

(২) দোমোজাত

(১) ধূলি আৰু ধৰণী

(২) মৰহা মোহৰ আন্দোলন

(৩) মাটিৰ জঁৱনৰে ছবি

(৪) সিহঁতৰ জঁৱন

(৫) নতুন প্ৰভাতৰ ডাৱৰ

(৬) পৰিৱৰ্তন

(৭) হেজুৱোট হোৱাৰ পাছত

(১) প্ৰেম আৰু পৃথিৱী

(২) কোনেও বিচাৰি নাপালে

(৩) আবতৰীয়া বৰষুণ

(৪) শেষৰ সন্ধিয়া

(৫) সোঁৱৰণীৰ শিহৰণ

(১) পুৰণি পৃথিৱী আৰু

নতুন মানুহ

(২) 'আবেলিৰ আলিবাটৰ' গল্প

(৩) মৰহি ৰোৱা ৰোৱন

(৪) হেৰুৱা সুৰৰ ক'পিন

(৫) হেৰাই ৰোৱা অতীতৰ

পৰিচয়

(৬) সুৰ, সপোন আৰু জঁৱন

(১) প্ৰভাত গোম্বামী

(২) মালতী বৰা

(১) কুল গগৈ

(২) কঁৱিৰাদ চন্দ্ৰ গগৈ

(৩) প্ৰবোধ শৰ্মা

(৪) ডিম্বেশ্বৰ ফুকন

(৫) মহম্মদ তাহেৰ

(৬) দেবেন্দ্ৰনাথ সোণোৱাল

(৭) বৃক্ষেশ্বৰ গোহাঁই

(১) কুলনাথ গগৈ

(২) শ্বিঞ্জন বৰুৱা

(৩) প্ৰবোধ শৰ্মা

(৪) মিহিৰ বৰুৱা

(৫) এম্ জিয়াউৰ ৰহমান

(১) মহম্মদ তাহেৰ

(২) হোমেন বৰগোহাঁঞি

(৩) গোলোক নাথ গগৈ

(৪) নিলীমা দত্ত

(৫) আনন্দ গোম্বামী

(৬) চন্দ্ৰনাথ শৰ্মা

প্ৰেম আৰু পৃথিৱী

(১) পুৰণি পৃথিৱী আৰু

নতুন মানুহ

(২) 'আবেলিৰ আলিবাটৰ'

গল্প

২৬তম
সংখ্যা

১৯৫০

চৈৱদ মোৰাছ

হুচেইন

২৭তম
সংখ্যা

১৯৫১

চিদানন্দ বৰুৱা

বঙা মেঘৰ এচপৰা

- (১) বিজেননাথ শৰ্মা
- (২) কসন্ত কুমাৰ শইকীয়া
- (৩) ভোলানাথ দাস
- (৪) লক্ষ্মীনাথ গগৈ
- (৫) বোমেন চৌতীয়া
- (৬) হোমেন বৰগোহাঞি
- (৭) বিজুপ্ৰসাদ খাউড
- (৮) হৰেশ বাজকৌস্বৰ
- (৯) মাণিকচন্দ্ৰ গগৈ
- (১০) ভবেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা
- (১১) বিজেন শৰ্মা
- (১২) হোমেন বৰগোহাঞি
- (১৩) কল্কৰ্ণ কুমাৰ কাকতি
- (১৪) নগিতা ডাৰ
- (১৫) মহম্মদ তাহেৰ
- (১৬) বিজেন শৰ্মা
- (১৭) হোমেন বৰগোহাঞি
- (১৮) কল্কৰ্ণ কুমাৰ কাকতি
- (১৯) প্ৰদীপ শইকীয়া
- (২০) বোহিনীকুমাৰ কাকতি
- (২১) উপেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা

(১) চাহনিৰ স্মৃতি

(২) হেৰোৱা দিগন্ত

মহাৰাণী

- (১) বঙা মেঘৰ এচপৰা
- (২) মৰহা স্মৃতিৰ ক'পনি
- (৩) বৰদলনী উল গ'ল
- (৪) গজপৰ প্ৰাট কিতাবি
- (৫) দুখীয়াৰ চকুলো
- (৬) এপিটাক
- (৭) দিবংগৰীয়া মাধু
- (৮) চাহনিৰ স্মৃতি
- (৯) ককচুত
- (১০) হেৰোৱা দিগন্ত
- (১১) একো নহয়
- (১২) চেনাটিকিয়া
- (১৩) মহাৰাণী
- (১৪) দিগবল্লভ
- (১৫) বিজয়
- (১৬) পলাতক
- (১৭) মৰহা পাপিৰ
- (১৮) টোৱাইলাইট
- (১৯) পপীয়া তৰা
- (২০) অকস্মাৎ
- (২১) কুৰা প্ৰতিপদ

চন্দ্ৰকুমাৰ বৰদুৱা

মহম্মদ তাহেৰ

কসন্ত কুমাৰ
শইকীয়া

বোহিনীকুমাৰ
মহন্ত

১৯৫২

১৯৫৩

১৯৫৪

১৯৫৫

২৪তম
সংখ্যা

২৪তম
সংখ্যা

৩০তম
সংখ্যা

৩১তম
সংখ্যা

৩২তম সংখ্যা	১৯৫৬	গজেন হাজৰিকা	(১) শেষ কথা (২) পথ (৩) বাঁচিচৰ (৪) গট পৰিবৰ্তন (৫) কবি (৬) গল্পৰ প্ৰাট (৭) কেন্দ্ৰাভিমুখ (৮) কোৰাচ (৯) বিশ্ব (১০) প্ৰেমৰ তিনিটা পৰ্ব (১১) নৰিৰ বেদনা (১২) সঙ্গী	পট পৰিবৰ্তন গল্পৰ প্ৰাট
৩৩তম সংখ্যা	১৯৫৭	শ্যামভদ্ৰ মৌখি	(১) হাৰিপদ ইছলাম (২) বিষ্ণু-প্ৰসাদ দত্ত (৩) ঘন গগৈ (৪) বিজল গগৈ (৫) লীলা বৰগোহাঁই (৬) নিত্যানন্দ তামূলি (৭) হাৰিপদ ইছলাম (৮) শচীন বৰুৱা (৯) মামণি গোস্বামী (১০) হেমেন্দ্ৰকুমাৰ গগৈ (১১) শচীন বৰুৱা (১২) শ্ৰীকৃষ্ণ নন্দ দাস (১৩) শশিভক্তন নাথ (১৪) হেমেন গগৈ (১৫) জগদ্বৰ্ণ শৰ্মা (১৬) বিনোদ শৰ্মা (১৭) মামণি গোস্বামী (১৮) ইন্দিৰা বৰুৱা	পট পৰিবৰ্তন গল্পৰ প্ৰাট
৩৪তম সংখ্যা	১৯৫৮	সুশীলকুমাৰ গগৈ	(১) কোৰাচ (২) বিশ্ব (৩) প্ৰেমৰ তিনিটা পৰ্ব (৪) নৰিৰ বেদনা (৫) সঙ্গী	গল্পৰ প্ৰাট
৩৫তম সংখ্যা	১৯৫৯	নগেন তালুকদাৰ	(১) সাক্ষী (২) পুতলা নাচ (৩) কক্ষচ্যুতা (৪) মইনামতী (৫) কদম্বী (৬) মন পথাৰত প্ৰাৰন নামে (৭) জঁৱিন ভূঞা (৮) মৰ নৈৰ বান (৯) সৰা ফুলৰ গোম্ব (১০) মৰম (১১) কাঠমুলা (১২) স্থাৱৰ	পুতলা নাচ সাক্ষী
৩৬তম সংখ্যা	১৯৬০	গজাপদ চৌধুৰী	(১) মইনামতী (২) কদম্বী (৩) মন পথাৰত প্ৰাৰন নামে (৪) জঁৱিন ভূঞা (৫) মৰ নৈৰ বান (৬) সৰা ফুলৰ গোম্ব (৭) মৰম (৮) কাঠমুলা (৯) স্থাৱৰ	সাক্ষী
৩৭তম সংখ্যা	১৯৬১	ৰঞ্জিত কাকতি	(১) মৰ নৈৰ বান (২) সৰা ফুলৰ গোম্ব (৩) মৰম (৪) কাঠমুলা (৫) স্থাৱৰ	(১) মৰ নৈৰ বান (২) সৰা ফুলৰ গোম্ব (৩) মৰম

৪৪তম সংখ্যা	১৯৬৭-৬৮	কেশব বৰুৱা	(১) কুন্তী বাইদেউ (২) ফানুচ (৩) পৰিত্যক্তা (৪) পখিলাৰ পাখি ভাগে (১) তুমি ? (২) সম্ভানত (৩) এম্বাৰে ঢকা আকাশ (৪) এজন সেকানীৰ অভিজ্ঞতা (৫) (তিনিটা সব্দ গল্প)	(১) ঘন হাজৰিকা (২) অনিল বৰুৱা (৩) অমলা শইকীয়া (৪) বিৰিঞ্চিকুমাৰ মোখি (১) গোত্ম বৰা (২) আৰম্ভণা পটঙ্গীয়া (৩) শীৰেণ গোস্বামী (৪) মৃদুল দাস (৫) পবিত্ৰ পূজাৰী	পখিলাৰ পাখি ভাগে
৪৫তম সংখ্যা	১৯৭১-৭২	দীনবন্ধু ঠাকুৰীয়া	নেতা, সমাজ আৰু আমি (১) মৃত (২) (১) (৩) যাত্ৰা (৪) ছাঁপ্পাং (৫) বাস্তব (৬) (দুটা সব্দ গল্প) (ক) সংঘত (খ) উত্তৰ কোনে দিব (১) ৰাতিৰ ঘোঁৰা (২) বেতস (৩) অবুজ মায়ী (৪) শংখল	(১) মদন শৰ্মা (২) শীৰেণ গোস্বামী (৩) খগেন শৰ্মা (৪) শ্বল্ললী শইকীয়া (৫) প্ৰদীপ কুমাৰ ঢোলং (৬) পবিত্ৰ পূজাৰী	সম্ভানত
৪৬তম সংখ্যা	১৯৭২-৭৩	ধৰণীধৰ কৈশ্য	মনজিং সিং (১) ১৯৭৪-৭৫	(১) ১৯৭৪-৭৫	মৃত
৫০তম সংখ্যা	১৯৭৪-৭৫	মনজিং সিং	(১) ১৯৭৪-৭৫	(১) ১৯৭৪-৭৫	মৃত

৫১তম সংখ্যা	১৯৭৫-৭৬	হেমন্ত কমান	<p>(৫) বৈশ্য</p> <p>(৬) এখনি চিঠি বন্ধুলৈ</p> <p>(৭) নিম্পূহ</p> <p>(১) প্রাৰম্ভিক</p> <p>(২) নোগোৱা গীতৰ সুৰ</p> <p>(৩) জোৱাৰ</p> <p>(৪) ভগা জেওৰাৰ উচুপনি</p> <p>(৫) সুৰ' দক্ত, অক্ষৰ বৰুৱা</p>	<p>(৫) হিৰণ্যকুমাৰ গোস্বামী</p> <p>(৬) অজিত তালুকদাৰ</p> <p>(৭) (অঃ) দীনেশ গোস্বামী</p> <p>(১) গিৰিধ কলিতা</p> <p>(২) ৰুদ্ৰেশ্বৰ দাস</p> <p>(৩) ছমচেৰ আলি (কাঃ)</p> <p>(৪) আনোৱাৰ হুচেইন</p> <p>(৫) উৰ্মিলা দাস</p>	ভগা জেওৰাৰ উচুপনি
৫২তম সংখ্যা	১৯৭৬-৭৭	মনোজ কুমাৰ দাস	<p>(১) প্ৰশ্ন</p> <p>(২) নীলকন্দ্</p> <p>(৩) কাদম্বৰী</p> <p>(৪) অসংৰত</p> <p>(৫) কিস্তত পুৰাণ</p>	<p>(১) বংশধৰ বেজবৰুৱা</p> <p>(২) ভানু গোস্বামী</p> <p>(৩) (অঃ) হমুনা শৰ্মা চৌধুৰী</p> <p>(৪) মনোজ কুমাৰ দাস</p> <p>(৫) (অঃ) উল্লাসিতা ভৰালী</p>	
৫৩তম সংখ্যা	১৯৭৭-৭৮	নলীন কুমাৰ হাজৰিকা	<p>(১) দাবানল</p> <p>(২) মই ফুলেশ্বৰী</p> <p>(৩) চাৰি পাহাৰৰ কাহিনী</p> <p>(৪) চৈতন্য</p> <p>(৫) বিজয়াৰ সন্মিলাত</p> <p>(৬) কেশৱ বিশ্বদ</p>	<p>(১) চিন্ময় চক্ৰৱৰ্তী</p> <p>(২) (অঃ) হমুনা শৰ্মা চৌধুৰী</p> <p>(৩) উক্ত কুমাৰ বৰঠাকুৰ</p> <p>(৪) হেমন্ত কুমাৰ দাস</p> <p>(৫) (অঃ) হেমন্তকুমাৰ শৰ্মা</p> <p>(৬) চন্দন শৰ্মা</p>	

৫৪তম সংখ্যা	১৯৭৮-৭৯	তন্মিনী কুমাৰ মহন্ত	(১) বাৰ্পতি সাহেন (২) প্ৰভাৱৰ্তন (৩) দেৱালৰ ছবিৰ স্বৰ (৪) আৰ্মি (৫) কুঁকুৰ (৬) তাই বেন এবিধ ক্ষয়িষ্ণু পণ্য	(১) জ্বলি শূৰ্য (২) বিষ্ণু চৌধুৰী (৩) পদ্ম হাজৰিকা (৪) দীপেন্দ্ৰ মোহন দাস (৫) মজনুৰ হুচেইন (৬) বিজয়া কলিতা
৫৫তম সংখ্যা	১৯৭৯-৮০	হিৰণ্য বৰা	(১) উপলক্ষি (২) ৰোগসূত্ৰ	(১) পুৰবী দেবী (২) গোত্ম ঠাকুৰীয়া

১৯৮০-৮১

প্ৰকাশ হোৱা নাই।

৩০
৬

বিঃ দ্ৰঃ কেইটিমান বিশেষ উদ্দেশ্য আগত ৰাখি, 'কটনম্যাগ' নিৰ্বাচিত গল্প' সংকলনটিত সামৰি লোৱা সময়ছোৱাত (১৯২২-১৯৮০) ক্ৰমে The Cotton College Magazine আৰু কটনম্যাগত প্ৰকাশিত গল্পসমূহ লগতে সংখ্যাবিলাকৰ সম্পাদকৰ নাম সম্বলিত কবি এক বিস্তৃত তালিকা প্ৰস্তুত কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। কিন্তু বিবিলাক সংখ্যাত গল্প প্ৰকাশ পোৱা নাছিল আৰু অংশৰ অনুসন্ধান আৰু চেষ্টাৰ মৰ্কটো কিচাৰি উলিয়াব নোৱাৰা সংখ্যা বিলাকৰ উল্লেখ ইয়াত কৰিব পৰা নহ'ল।

সংক্ষিপ্তকৰণ (অঃ) = অধ্যাপক/অধ্যাপিকা

(কাঃ) = কাব্যলিঙ্গৰ

তালিকাখনি শূন্যতালে
কিয়ান কৰুৱাই